

అష్టమ స్కంధము : ఉపోద్ఘాతము

8-1-క.

శ్రీమన్నామ! పయోద

శ్యామ! ధరాభృల్లలామ! జగదభిరామా!

రామాజనకామ! మహా

ద్ధామ! గుణస్తోమధామ! దశరథరామా!

టీకా:

శ్రీమన్నామ = శ్రీరామ {శ్రీమన్నాముడు - శ్రీమత్ (మంగళవంతమైన) నామ (పేరు గలవాడు), రాముడు}; పయోదశ్యామ = శ్రీరామ {పయోద శ్యాముడు - పయోద (మేఘము వంటి) శ్యామ (నల్లనివాడు), రాముడు}; ధరాభృల్లలామ = శ్రీరామ {ధరాభృల్లలాముడు - ధరాభృత్ (రాజులలో) లలాముడు (శ్రేష్ఠమైనవాడు), రాముడు}; జగదభిరామ = శ్రీరామ {జగ దభిరాముడు - జగత్ (లోకములకు) అభి (మిక్కిలి) రాముడు (అందమైనవాడు), రాముడు}; రామాజనకామ = శ్రీరామ {రామాజన కాముడు - రామా (రమించునట్టి వారైన, స్త్రీ జన (జనులకు) కాముడు (మనమధుని వంటివాడు, కోరబడు వాడు), రాముడు}; మహోద్ధామ = శ్రీరామ {మహోద్ధాముడు - మహా (గొప్ప) ఉద్ధాముడు (ఉద్ధరించెడివాడు), రాముడు}; గుణస్తోమధామ = శ్రీరామ {గుణస్తోమ ధాముడు - గుణస్తోమ (సుగుణములకు) ధాముడు (నెలవైనవాడు), రాముడు}; దశరథరామా = శ్రీరామ {దశరథ రాముడు - దశరథుని యొక్క కుమారుడైన రాముడు (ఆనందింప జేయువాడు), రాముడు}.

భావము:

మంగళకరమైన పేరు కలవాడా! మేఘం వంటి కాంతివంతమైన దేహం కలవాడా! రాజులలో
బహు గొప్ప వాడా! ఆఖిలలోకాలలో అందమైన వాడా! స్త్రీలకు మన్మథుని వంటివాడా!
బహుగంభీరమైన వాడా! సుగుణాలనే సంపదలకు నిలయమైన వాడా! దశరథకుమారుడైన శ్రీ
రామచంద్రా! అవధరించు!

8-2-వ.

మహనీయ గుణగరిష్ఠు లగు నమ్మనిశ్శేఘ్రులకు నిఖిల పురాణ వ్యాఖ్యాన వైఖరీ సమేతుడైన
సూతుం డిట్లనియె; నట్లు ప్రాయోపవిష్టుం డైన పరీక్షిన్నరేంద్రుండు శుకయోగీంద్రుం గనుంగొని.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మహనీయ = గొప్పవైన; గుణ = సుగుణములచే; గరిష్ఠులు = మిన్నయైనవారు; అగు = అయిన; ఆ =
ఆ; ముని = మునులలో; శ్శేఘ్రుల్ = ఉత్తముల; కున్ = కు; నిఖిల = సమస్తమైన; పురాణ =
పురాణములను; వ్యాఖ్యాన = వివరించుట యందు; వైఖరీ = మంచి నేర్పు; సమేతుండు =
కలిగినవాడు; ఐన = అయిన; సూతుండు = సూతుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను;
అట్లు = ఆ విధముగ; ప్రాయోపవిష్టుండు = ప్రాయోపవేశము చేయువాడు; ఐన = అయిన; పరీక్షిత్ =
పరీక్షిత్తు అనెడి; నరేంద్రుడు = రాజు {నరేంద్రుడు - నరులకు ఇంద్రుని వంటివాడు, రాజు}; శుక =
శుకుడు యనెడి; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రున్ = ఇంద్రుని; కనుంగొని = చూసి.

భావము:

గొప్ప గుణములు కలిగిన ఆ మునీశ్వరులతో అఖిల పురాణాలను వివరించటంలో నేర్పరి అయిన
సూతమహర్షి ఇలా అన్నాడు. "ప్రాయోపవేశం చేసి ఉన్న పరీక్షిత్తు మహారాజు శుకమహర్షిని చూసి"

అష్టమ స్కంధము : స్వాయంభువాది చరిత్ర

8-3-క.

"వినబడియెను స్వాయంభువ

మనువంశము వర్ణ ధర్మ మర్యాదలతో

మనుజుల దనుజుల వేల్పుల

జననంబులు ప్రప్థ లెల్ల జనియించుటయున్.

టీకా:

వినబడియెను = విన్నాను; స్వాయంభువ = స్వాయంభువుడు యనెడి; మను = మనువు యొక్క;

వంశమున్ = వంశముగురించి; వర్ణ = చాతుర్వర్ణముల; ధర్మ = ధర్మములు; మర్యాదల్ = కట్టుబాట్లు;

తోన్ = తోపాటు; మనుజుల = మానవుల యొక్క; దనుజుల = రాక్షసుల యొక్క; వేల్పుల = దేవతల

యొక్క; జననంబులున్ = పుట్టుకల గురించి; ప్రప్థలు = బ్రహ్మలు; ఎల్లన్ = అందరి;

జనియించుటయున్ = పుట్టుకల గురించి.

భావము:

"స్వాయంభువ మనువు వంశాన్ని గురించి, ఆ కాలంలోని జాతి ధర్మాలు, కట్టుబాట్ల గురించి.

మానవులు, రాక్షసులు, దేవతలు అందరి పుట్టుకలు, బ్రహ్మలు జనించటం గురించి విన్నాను. కానీ...

8-4-ఉ.

ఏమనుకాలమందు హరి యాశ్వరుఁ డేటికి సంభవించె? నే

మేమి యొనర్చె? నమ్మనువు లే? రతఁ డే క్రియఁ జేయుచున్నవాఁ?

డేమి నటించు మీఁద? గత మెయ్యది? సజ్జనులైనవారు ము

న్నేమని చెప్పుచుందురు? మునీశ్వర! నా కెఱిగింపవే దయన్."

టీకా:

ఏ = ఏ ఏ; మను = మనువు యొక్క; కాలము = పాలనాకాలము; అందున్ = లో; హరి = నారాయణుడు; ఈశ్వరుడు = నారాయణుడు; ఏటి = ఎందుల; కిన్ = కు; సంభవించెన్ = అవతరించెను; ఏమేమి = ఎట్టి కార్యములను; యొనర్చెన్ = చేసెను; ఆ = ఆ; మనువులు = మనువులు; ఏరి = ఎవరు; అతడు = అతడు; ఏ = ఏ; క్రియన్ = విధముగ; చేయుచున్నవాడు = చేస్తున్నాడు; ఏమి = ఏ విధముగ; నటించున్ = వర్తిస్తాడు; మీఁద = ఇకపైన; గతము = ఇంతకు పూర్వపుది; ఎయ్యది = ఏమిటి; సత్ = మంచి; జనులు = వారు; ఐన = అయిన; వారు = వారు; మున్ను = పూర్వము; ఏమని = ఏ విధముగ; చెప్పుచుందురు = చెప్పుతుంటారు; ముని = మునులలో; ఈశ్వర = శ్రేష్ఠుడ; నా = నా; కున్ = కు; ఎఱిగింపవే = తెలుపుము; దయన్ = దయతోటి.

భావము:

ఆ మనువులు ఎవరు? భగవంతుడైన విష్ణుమూర్తి, ఆయా మనువుల కాలంలో ఎందుకు జన్మించాడు? వర్తమాన మనువుకాలంలో ఏమిచేస్తున్నాడు? గతించిన మన్వంతరాలలో ఎలాచరించాడు? భవిష్యత్తు మన్వంతరాలలో ఎలావర్తిస్తాడు? పూర్వం పెద్దలు ఏమని చెప్పారు? దయచేసి నాకు వివరంగా తెలియ చెప్పు."

8-5-వ.

అనిన శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని పరీక్షిత్తు మహారాజు కోరగా, శుక ముని ఇలా చెప్పసాగాడు.

8-6-క.

"ఈ కల్పంబున మనువులు

ప్రాకటముగ నార్జునరైరి పదునలుపురలో;

లోకముల జనుల పుట్టువు

లాకథితము లయ్యె వరుస నఖిలములు నృపా!

టీకా:

ఈ = ప్రస్తుత; కల్పంబున = కల్పమునందు; మనువులు = మనువులు; ప్రాకటముగన్ = ప్రసిద్ధముగ;
ఆర్జును = ఆరుగురు (6); ఐరి = అయినారు; పదునలుపుర = పదునాల్గుర (14) {చతుర్దశ
మనువులు - 1స్వామంభువుడు 2స్వారోచిషుడు 3ఉత్తముడు 4తామసుడు 5రైవతుడు
6చాక్షుషుడు 7వైవస్వతుడు 8సూర్యసావర్ణి 9దక్షసావర్ణి 10బ్రహ్మసావర్ణి 11ధర్మసావర్ణి 12 రుద్రసావర్ణి
13రౌచ్యుడు 14భౌచ్యుడు; లోన్ = లోను; లోకముల = లోకముల యొక్క; జనుల = లోకుల యొక్క;
పుట్టువులున్ = సృష్టిగురించి; ఆకథితములు = పూర్తిగా చెప్పబడినట్టివి; అయ్యెన్ = అయినవి;
వరుసన్ = క్రమముగా; అఖిలములున్ = అన్నియును; నృపా = రాజా {నృపుడు - నృ (నరులను)
పాలించువాడు}.

భావము:

"ఓ రాజా పరీక్షిత్తా! ఈ కల్పంలో పద్నాలుగురు మనువులలోనూ ఆరుగురు మనువులు
కీర్తిశేషులు అయ్యారు. లోకాలు, జనులు సృష్టి విధానాలు గురించి వరుసగా అన్నీ చెప్పాను.
(ప్రస్తుతం ఏడవది అయిన వైవస్వత మన్వంతరం నడుస్తున్నది)

అష్టమ స్కంధము : 1స్వామంభువ మనువు చరిత్ర

8-7-వ.

ప్రథమ మనువైన స్వామంభువునకు నాకూతి దేవహాతు లను నిరువురుఁ గూఁతులు గలరు;
వారికి గ్రమంబునఁ గపిల యజ్ఞ నామంబుల లోకంబులకు ధర్మజ్ఞాన బోధంబు జేయుకొఱకు

హరి పుత్రత్వంబు నొందె; నందుఁ గపిలుని చరిత్రంబు మున్నఁ జెప్పఁబడియె; యజ్ఞుని చరిత్రంబు చెప్పెద వినుము.

టీకా:

ప్రథమ = మొదటి (1); మనువు = మనువు; ఐన = అయిన; స్వామంభువున్ = స్వామంభువున; కున్ = కు; ఆకూతి = ఆకూతి {ఆకూతి - అభిప్రాయము, తలపు}; దేవహూతులు = దేవహూతి {దేవహూతి - దేవుని హూతి (పిలుపు)}; అను = అనెడి; ఇరువురు = ఇద్దరు (2); కూతులున్ = పుత్రికలు; కలరు = ఉన్నారు; వారి = వారల; కిన్ = కు; క్రమంబునన్ = వరుసగా; కపిల = కపిలుడు; యజ్ఞ = యజ్ఞుడు; నామంబులన్ = అనెడి పేర్లతో; లోకముల్ = ప్రపంచమున; కున్ = కు; ధర్మ = ధర్మమును; జ్ఞాన = జ్ఞానమును; బోధంబున్ = బోధించుట; చేయు = చేసిడి; కొఱకున్ = కోసము; హరి = నారాయణుడు; పుత్రత్వంబున్ = కొడుకగుటను; ఒందెన్ = పొందెను; అందున్ = వారిలో; కపిలుని = కపిలుని; చరిత్రంబు = చరిత్రను; మున్న = ఇంచకు ముందు; చెప్పఁబడియె = చెప్పబడినది; యజ్ఞుని = యజ్ఞుని యొక్క; చరిత్రంబు = చరిత్రను; చెప్పెదన్ = చెప్పెదను; వినుము = ఆలకించుము.

భావము:

విను పరీక్షిన్మహారాజా! మొదటి మనువు స్వామంభువుడు. అతనికి ఇరువురు కుమార్తెలు. వారి పేర్లు దేవహూతి, ఆకూతి. విష్ణుమూర్తి లోకాలకు ధర్మాన్నీ, జ్ఞానాన్నీ బోధించడం కోసం దేవహూతియందు కర్ణమునికి కపిలుడు. ఆకూతియందు రుచిప్రజాపతికి యజ్ఞుడు అనే పేర్లతో అవతరించాడు. కపిలుడి చరిత్ర ఇంతకు ముందు చెప్పాను. ఇక యజ్ఞుని చరిత్ర చెప్తాను.

8-8-మ.

శతరూపాపతి కామభోగ విరతిన్ సంతృక్త భూ భారుడై

సతియుం దానును గాన కేఁగి, శతవర్షంబుల్ సునందానదిన్

వ్రతయై యేక పదస్థుడై నియతుడై వ్రాచయమస్ఫూర్తితో

గతదోషుండు తపంబుజేసి భువనవ్యాతంబుగా భూవరా!

టీకా:

శతరూపాపతి = స్వాయంభువమనువు {శతరూప పతి - శతరూప యొక్క భర్త, స్వాయంభువుడు};
కామ = కామములు; భోగ = భోగములు యెడల; విరతిన్ = విరక్తితోను; సంత్యక్త = విడిచిపెట్టేసిన;
భూ = రాజ్యము యొక్క; భారుడు = భారము గలవాడు; ఐ = అయ్యి; సతియున్ = భార్యయును;
తానున్ = తను; కానన్ = అడవి; కిన్ = కి; ఏగి = వెళ్ళి; శత = నూరు; వర్షంబుల్ = సంవత్సరములు;
సనంద = సునంద అనెడి; నదిన్ = నదివద్ద; వ్రతి = నిష్ఠ గలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఏకపదస్థుడు =
ఒంటికాలిపై నిలిచిన వాడు; ఐ = అయ్యి; నియతుఁడు = నియమములు గలవాడు; ఐ = అయ్యి;
వాచంయమ = మౌనుల యొక్క {వాచంయముడు - మౌనవ్రతము గలవాడు, మౌని}; స్ఫూర్తి = రీతి;
తోన్ = తోటి; గత = పోయిన; దోషుండు = దోషములు గలవాడు; తపంబున్ = తపస్సును; చేసెన్ =
చేసెను; భువన = విశ్వమంతా; విఖ్యాతంబుగా = పేరుపొందునట్లు; భూవరా = రాజా .

భావము:

ఓ రాజా! శతరూప భర్త అయిన స్వాయంభువ మనువు కామ భోగాల యందు విరక్తుడై, రాజ్య
భారాన్నీ విడిచిపెట్టి, తన భార్య శతరూపతోపాటు, అడవికి వెళ్ళాడు. సునందా నది దగ్గర,
పవిత్రమైన నియమ నిష్ఠలతో, మౌనంగా ఒంటి కాలి మీద నిలబడి, నూరేళ్లు విశ్వవిఖ్యాతమైన
తపస్సు చేసాడు.

8-9-వ.

ఇట్లు తపంబు జేయుచు స్వాయంభువ మనువు తన మనంబులోన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; తపంబున్ = తపస్సు; చేయుచున్ = చేస్తూ; స్వాయంభువ = స్వాయంభువుడు
యనెడి; మనువు = మనువు; తన = తన యొక్క; మనంబు = మనస్సు; లోనన్ = అందు;

భావము:

ఈ విధంగా తపస్సు చేస్తూ, స్వాయంభువ మనువు తన మనసులో భగవంతుని ఇలా ప్రార్థించాడు.

8-10-సీ.

"సృష్టిచే నెవ్వఁడు చేతనపడకుండు?-

సృష్టి యెవ్వని చేతచే జనించు?

జగములు నిద్రింప జాగరూకత నొంది;-

యెవ్వఁడు బ్రహ్మాండ మెఱుఁగుచుండు?

నాత్మ కాధారంబు నఖిలంబు నెవ్వఁడో?-

నెవ్వని నిజధనం బింతవట్టుఁ

బొడగాన రాకుండఁ బొడఁగను? నెవ్వడే;-

నెవ్వని దృష్టికి నెదురులేదు?

8-10.1-ఆ.

జనన వృద్ధి విలయ సంగతిఁ జెందక

యెవ్వఁ డెడపకుండు నెల్ల యెడలఁ?

దన మహత్వతత్వ సంజ్ఞఁ నెవ్వఁడు దాన

విశ్వరూపుఁ డనఁగ విస్తరిల్లు?"

టీకా:

సృష్టి = ప్రకృతి; చేన్ = చేత; ఎవ్వఁడు = ఎవడైతే; చేతనపడక = చైతన్యమునొందక, లోబడక; ఉండున్ = ఉండునో; సృష్టి = సృష్టి; ఎవ్వని = ఎవని; చేత = కృత్యము, పని; చేన్ = చేత; జనించు = సృష్టింపబడునో; జగములు = లోకములు; నిద్రింపన్ = నిద్రపోతుండగ, నశించగ; జాగరూకతన్ = మేలుకొనుటను, చైతన్యమును; ఒంది = కలిగి; ఎవ్వఁడు = ఎవడైతే; బ్రహ్మాండమున్ = బ్రహ్మాండమును; ఎఱుగుచున్ = తెలిసి; ఉండున్ = ఉండునో; ఆత్మ = ఆత్మల; కిన్ = కు; ఆధారంబున్

= ఆధారభూత; అఖిలంబు = సర్వస్వము; ఎవ్వడేని = ఎవడైతే; ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; నిజ = స్వంత; ధనంబు = ఐశ్వర్యము; ఇంతపట్టున్ = కొంచముకూడ; పొడగాన = దర్శించ; రాకుండున్ = సాధ్యపడదో; పొడగనున్ = దర్శించుటకు; ఎవ్వడేని = ఎవనికైనను; ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; దృష్టి = కంటిచూపున; కిన్ = కు; ఎదురు = ఎదురు; లేదు = లేదో.

జనన = సృష్టి; వృద్ధి = స్థితి; విలయ = లయమగుటలను; సంగతి = చేరుటలు; చెందక = లోనుగాకుండగ; ఎవ్వడు = ఎవడైతే; ఎడపకుండున్ = ఎడతెగక; ఎల్ల = అన్ని; యెడల = తావులందు; తన = తనయొక్క; మహత్ = మహత్తు యనెడి; తత్త్వసంజ్ఞన్ = తత్త్వముచే; ఎవ్వడు = ఎవడైతే; తాన = తనే; విశ్వరూపుడు = విశ్వమేతనరూపమైనవాడు; అనగ = అన్నవిధముగ; విస్తరిల్లు = వృద్ధిపొందునో.

భావము:

"ఎవడైతే సృష్టి వలన చైతన్యం పొందకుండా, తన చైతన్యం వలన సృష్టి చేస్తాడో, లోకాలు నిద్రిస్తుండగా తాను మేల్కొని బ్రహ్మాండాన్ని తెలుసుకుంటాడో, తనకు తానే ఆధారమై ఉండి సమస్తమూ తానే అయి ఉంటాడో, తన రూపం కనబడకుండా తన ప్రభావాన్ని రూపొందిస్తాడో, తన సంకల్పానికి ఎదురు లేనివాడు ఎవడో, ఆది మధ్యాంతాలు లేకుండా అన్నిచోట్లా చేరి ఉంటాడో, తన మహిమ చూపుతూ శాశ్వతుడై విశ్వరూపుడుగా వర్ధిల్లుతాడో" అంటూ స్తుతిస్తూ...

8-11-వ.

అని మఱియు "నిరహంకృతుండును నిర్గతబుద్ధుండును నిరాశియుఁ బరిపూర్ణుండును ననన్య ప్రేరితుండును నృశిక్షాపరుండును నిజమార్గ సంస్థితుండును నిఖిలధర్మ భావనుండును నైన పరమేశ్వరునకు నమస్కరించెద" నని యుపనిషదర్థంబులు పలుకుచున్న మనువుం గనుంగొని.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; నిరహంకృతుండును = అహంకారములేనివాడు; నిర్గతబుద్ధుండును = వికసించిన బుద్ధుకలవాడు; నిరాశియున్ = కామములు లేనివాడు; పరిపూర్ణుండును = పరిపూర్ణమైనవాడు; అనన్యప్రేరితుండును = స్వతంత్రుడు {అనన్యప్రేరితుండు - అన్య (ఇతరులు) అన్య (కానివానిచే) ప్రేరితుండు (ప్రేరేపింపబడువాడు), స్వతంత్రుడు}; నృ = నరులకు,

ఇతరులకు; శిక్షాపరుండును = బోధించువాడును; నిజ = తన యొక్క; మార్గ = ధర్మమునందు;
 సంస్థితుండును = బాగా స్థిరముగ నున్నవాడు; నిఖిల = సమస్తమైన; ధర్మభావనుండును = ధర్మ
 స్వరూపుడును; ఐన = అయిన; పరమేశ్వరున్ = భగవంతుని (పరమేశ్వరుడు - పరమ
 (అత్యుత్తమమైన) ఈశ్వరుడు (ప్రభువు), భగవంతుడు); కున్ = కి; నమస్కరించెదను =
 నమస్కరింతును; అని = అని; ఉపనిషత్ = ఉపనిషత్తులకు చెందిన; అర్థంబులున్ =
 పరమార్థములను; పలుకుచున్ = చెప్పుచున్న; మనువున్ = మనువును; కనుంగొని = చూసి.

భావము:

ఇంకా ఇలా ప్రార్థించాడు. "అహంకారరహితుడో, సంపూర్ణ బుద్ధివికాసము గలవాడో, ఆశలు
 లేకుండా పరిపూర్ణుడై ఉంటాడో, ఇతరుల ప్రేరణ లేకుండా ఇతరులకు బోధిస్తుంటాడో, తన దారి
 వదలకుండా సకల ధర్మాలకూ కారణమై ఉంటాడో ఆ పరమేశ్వరుడికి నమస్కారం చేస్తున్నాను."
 ఈ విధంగా ఉపనిషత్తుల ధర్మాన్ని ప్రకటిస్తూ ధ్యానంలో ఉన్న స్వామిభువ మనువును చూసి...

8-12-క.

రక్కసులు దినఁగఁ గడఁగిన

వెక్కసముగ యజ్ఞనామ విష్ణుఁడు వారిం

జక్కడిచెఁ జక్రధారల

మిక్కుటముగ వేల్పులెల్ల మేలని పొగడన్.

టీకా:

రక్కసులు = రాక్షసులు; తిననన్ = భక్షించవలె నని; కడగినన్ = యత్నించగా; వెక్కసముగన్ =
 దుస్సహముగా; యజ్ఞ = యజ్ఞుడు యనెడి; నామ = పేరుగల; విష్ణుండు = నారాయణుడు; వారిన్ =
 వారిని; చక్కడిచెన్ = సంహరించెను; చక్ర = చక్రాయుధపు; ధారలన్ = పదునులతో; మిక్కుటముగన్
 = అధికముగా; వేల్పులు = దేవతలు; ఎల్లన్ = అందరును; మేలు = మంచిది; అని = అని; పొగడన్ =
 స్తుతించగా.

భావము:

ధ్యానంలో నిమగ్నమై ఉన్న స్వామిభవ మనువును భక్షించడానికి రాక్షసులు ప్రయత్నించారు. వారిని విష్ణుమూర్తి అవతారం అయిన యజ్ఞుడు తన చక్రాయుధంతో సంహరించాడు. అది చూసి దేవతలు అందరూ ఆయనను పొగిడారు.

8-13-వ.

ఇది ప్రథమ మన్వంతరం; బింక ద్వితీయ మన్వంతరంబు వినుము.

టీకా:

అది = అది; ప్రథమ = మొదటి (1); మన్వంతరంబు = మన్వంతరము సంగతి; ఇంకన్ = ఇక; ద్వితీయ = రెండవ (2); మన్వంతరంబు = మన్వంతరముగురించి; వినుము = వినుము.

భావము:

పరీక్షిత్తా! ఇది ప్రథమ మన్వంతరం సంగతి; ఇక రెండవ మన్వంతరం విషయం చెప్తాను విను.

అష్టమ స్కంధము : 2స్వారోచిషమనువు చరిత్ర

8-14-సీ.

స్వారోచిషుం డన సప్తార్చిబిడ్డఁడు-

మనువు; వానికి నా ద్యుమత్సుషేణ

రోచిష్మదాదు లారూఢ పుత్రులు ధాత్రి-

నేలిరి; రోచనుఁ డింద్రుఁ డయ్యె;

అధికులు తుషితాదు లమరు లూర్జస్తంబ-

ముఖ్యు లాధ్యులు సప్తమునులు నాఁడు;

వేదశిరుం డను విప్రుని దయితకుఁ-

దుషితకుఁ బుత్రుఁడై తోయజాక్షుఁ

డవతరించెను విభుఁ డన నశీత్యష్టస

హస్త మునులు నధికు లయినవారు;

ఘను లనుగ్రహింపఁ గౌమారకబ్రహ్మ

చారి యగుచు నతఁడు సలిపె వ్రతము.

టీకా:

స్వారోచిషుండు = స్వారోచిషుడు; అనన్ = అని; సప్తార్చి = అగ్నిదేవుని {సప్తార్చి - సప్త (ఏడు, 7) అర్చి (జ్వాలలుగలవాడు), అగ్ని}; బిడ్డడు = పుత్రుడు; మనువు = మనువు; వాని = వాని; కిన్ = కి; ఆ = ఆ; ద్యుమత్ = ద్యుమంతుడు; సుషేణ = సుషేణుడు; రోచిష్మత్ = రోచిష్మంతుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; ఆరూఢ = ప్రసిద్ధులైన; పుత్రులు = కుమారులు; ధాత్రిన్ = భూమిని; ఏలిరి = పరిపాలించిరి; రోచనుండు = రోచనుడు; ఇంద్రుడు = ఇంద్రుడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అధికులు = గొప్పవారు; తుషిత = తుషితుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; అమరులు = దేవతలు; ఉర్జస్తంబ = ఉర్జస్తంభుడు; ముఖ్యులు = మొదలగు; ఆధ్యులు = శ్రేష్ఠులు; సప్తమునులు = సప్తర్షులు; నాడు = ఆ కాలములో; వేదశిరుండు = వేదశిరుడు; అను = అనెడి; విప్రుని = బ్రాహ్మణుని; దయిత = భార్య; కున్ = కు; తుషిత = తుషిత; కున్ = కు; పుత్రుడు = కుమారుడు; ఐ = అయ్యి; తోయజాక్షుడు = విష్ణుమూర్తి {తోయజాక్షుడు - తోయజ (పద్మముల వంటి) అక్షుడు (కన్నులుగలవాడు), విష్ణువు}; అవతరించెను = జన్మించెను.

విభుడు = విభుడు; అనన్ = అని; అశీత్యష్టసహస్త = ఎనభైఎనిమిదివేలమంది (88,000); మునులు = మునులు; అధికులు = శ్రేష్ఠులు; అయిన = ఐన; వారు = వారు; ఘనులు = గొప్పవారు; అనుగ్రహింపన్ = అనుగ్రహించగా; కౌమారక = కౌమారవయసు; బ్రహ్మచారి = బ్రహ్మచర్యదీక్షగొన్నవాడు; అగుచున్ = అగుచు; అతడు = అతడు; సలిపె = ఒనర్చెను; వ్రతమున్ = బ్రహ్మచర్యవ్రతమును.

భావము:

రెండవ మనువు స్వారోచిషుడు అగ్ని కుమారుడు. ఆ మనువు గొప్ప పుత్రులు ద్యుమంతుడు, సుషేణుడు, రోచిష్మంతుడు, మొదలైనవారు మిక్కిలి ప్రసిద్ధులై భూమిని పరిపాలించారు. ఆ మన్వంతరంలో ఇంద్రుడు రోచనుడు. దేవతలు, తుషితులు మొదలైన వారు. సప్తర్షులు ఊర్జస్తంబుడు మొదలైనవారు. విభుడు అను పేరుతో విష్ణువు వేదశిరుడు అను బ్రాహ్మణుడు అతని భార్య తుషిత లందు అవతరించాడు. ఆ అవతారంలో కుమార బ్రహ్మచారియై ఎనభై ఎనిమిదివేల మహా మునుల అనుగ్రహంతో వ్రతదీక్షాపరుడు అయ్యాడు.

8-15-వ.

తదనంతరంబ.

టీకా:

తదనంరంబ = అటుపిమ్మట.

భావము:

ఆ తరువాత

అష్టమ స్కంధము : 3 ఉత్తమమనువు చరిత్ర

8-16-నీ.

మనువు మూడవవాడు మనుజేంద్ర! యుత్తముం-

డనఁ బ్రియవ్రతునకు నాత్మజుండు

పాలించె నిల యెల్లఁ బవన సృంజయ యజ్ఞ-

ప్రహోత్రాదు లాతని పుత్రు లధిక

గుణులు; వసిష్ఠుని కొడుకులు ప్రమథాదు-

లైరి సప్తర్షులు; నమరవిభుండు

సత్యజిత్తనువాడు; సత్యభద్రాద్యులు-

సురలు; ధర్మునికిని సూన్యతకును

8-16.1-ఆ.

బుట్టి సత్యనియతిఁ బురుషోత్తముఁడు సత్య

సేనుఁ డనఁగ దుష్టశీలయుతుల

దనుజ యక్షపతుల దండించె సత్యజి

న్మిత్రుఁ డగుచు జగము మేలనంగ.

టీకా:

మనువు = మనువు; మూడవ = మూడవ (3); వాడు = వాడు; మనుజేంద్ర = రాజా {మనుజేంద్రుడు - మనుజులకు ప్రభువు, రాజు}; ఉత్తముండు = ఉత్తముడు; అనన్ = అనగా; ప్రియవ్రతున్ = ప్రియవ్రతుని; కున్ = కి; ఆత్మజుండు = పుత్రుడు {ఆత్మజుడు - ఆత్మ (తనకు) జడు (పుట్టినవాడు), పుత్రుడు}; పాలించెన్ = పరిపాలించెను; ఇలన్ = భూమిని; ఎల్లన్ = అంతటను; పవన = పవనుడు; సృంజయ = సృంజయుడు; యజ్ఞహోత్ర = యజ్ఞహోత్రుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; ఆతని = అతని యొక్క; పుత్రులు = కుమారులు; అధిక = మిక్కిలి; గుణులు = గుణవంతులు; వసిష్ఠుని = వసిష్ఠుని యొక్క; కొడుకులు = పుత్రులు; ప్రమథ = ప్రమథుడు; ఆదులు = మొదలగువారు; ఐరి = అయ్యిరి; సప్తర్షులున్ = సప్తర్షులు; అమరవిభుడు = ఇంద్రుడు {అమరవిభుడు - అమరు (దేవత)లకు విభుడు, ఇంద్రుడు}; సత్యజిత్ = సత్యజిత్తు; అను = అనెడి; వాడు = వాడు; సత్య = సత్యులు; భద్ర = భద్రులు; ఆద్యులు = మున్నగు వారు; సురలు = దేవతలు; ధర్మున్ = ధర్మున; కిన్ = కు; సూన్యత = సూన్యత; కునున్ = కు; పుట్టి = జన్మించి.

సత్యనియతిన్ = సత్యనిష్ఠతో; పురుషోత్తముడు = నారాయణుడు; సత్యసేనుడు = సత్యసేనుడు; అనగ = అనిపేరుగలవాడు; దుష్ట = దుర్మార్గుడు; శీల = వర్తన; యుతులు = కలిగినవారు; దనుజ = రాక్షసుల; యక్ష = యక్షుల; పతులన్ = ప్రభువులను; దండించెన్ = శిక్షించెను; సత్యజిత్ = సత్యజిత్తునకు; మిత్రుడు = స్నేహితుడు; అగుచున్ = అవుతూ; జగము = లోకము; మేలు = శుభము; అనంగ = అనుచుండగ.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! మూడవ మనువు “ఉత్తముడు”. ఇతడు ప్రియవ్రతుని కొడుకు. ఇతను భూలోకం అంతటినీ మూడవ మనువుగా పాలించాడు. అతని పుత్రులు పవనుడు, సృంజయుడు, యజ్ఞహోత్రుడు మొదలైన వారు, మిక్కిలి గుణవంతులు. ఆ మన్వంతరంలో సప్తర్షులు వశిష్టుని కొడుకులైన ప్రమథుడు మొదలైనవారు. సత్యజిత్తు అను వాడు దేవతల ప్రభువైన దేవేంద్రుడు. దేవతలు సత్యులూ, భద్రులు మొదలైనవారు, విష్ణు సత్యసేనుడు అను పేరుతో ధర్మజుడు సూన్యతులకు కుమారుడిగా అవతారం ఎత్తాడు. అతను సత్యజిత్తుకు చెలికాడై లోకం మెచ్చుకునేలా సత్య నిష్ఠతో దుర్మార్గులు అయిన యక్ష రాక్షసులను శిక్షించాడు.”

అష్టమ స్కంధము : 4తామసమనువు చరిత్ర

8-17-వ.

చతుర్థమనువు కాల ప్రసంగంబు వివరించెద.

టీకా:

చతుర్థ = నాలుగవ (4); మనువు = మనువు; కాల = కాలము గురించిన; ప్రసంగంబు = సంగతి; వివరించెద = వివరముగ తెలిపెద.

భావము:

శుకమహర్షి చెప్తున్నారు “నాలుగో మనువు కాలం గురించి వివరిస్తాను పరీక్షిన్మహారాజా! రహస్యార్థం: మనవులు 14 మంది. ఒక్కొక్క మనువు పరిపాలించే కాలాన్ని మన్వంతరం అంటారు. ఒక మన్వంతరం అంటే 71 మహాయుగాలు. వాటిలో ప్రస్తుతం జరుగుతున్నది వైవస్వత మన్వంతరం. గజేంద్రమోక్షం జరిగిన కాలం తామస మన్వంతరం. 14గురు మనువులలో ఈ తామసుడు 4వ వాడు. వైవస్వతుడు 7వ వాడు. కృత ద్వాపర త్రేత కలి యుగాలకి యుగధర్మం ఎలా ఉంటుందో, అలాగే స్వాయంభువాది 14 మన్వంతరాలకు ఆయా ధర్మాలు ఉంటాయేమో. మరి ప్రభవాది 60 సంవత్సరాలకు కూడ సంవత్సర ధర్మాలు ఉంటాయేమో.

8-18-నీ.

మానవాధీశ్వర! మనువు నాలవవాడు-

తామసుం డనఁగ నుత్తముని భ్రాత;

పుథీష్ఠతులు కేతు వృష నర ఖ్యాత్యాదు-

లతని పుత్రులు పద్దు రధిక బలులు;

సత్యకహరి వీర సంజ్ఞలు వేల్పులు-

త్రిశిఖనామమువాడు దేవవిభుడు;

మునులు జ్యోతిర్వ్యోమ ముఖ్యులు; హరి పుట్టి-

హరిమేధునకుఁ బ్రీతి హరిణియందు;

8-18.1-ఆ.

గ్రాహబద్ధుఁ డయిన గజరాజ విడిపించి

ప్రాణభయము వలనఁ బాపి కాచె;

హరి దయాసముద్రుఁ డఖిలలోకేశ్వరుఁ"

డనిన శుకునిఁ జాచి యవనివిభుడు.

టీకా:

మానవాధీశ్వర = రాజా {మానవాధీశ్వరుడు - మానవులకు అధీశ్వరుడు (ప్రభువు), రాజు}; మనువు = మనువు; నాలవ = నాలుగవ (4); వాడు = వాడు; తామసుండు = తామసుడు; అనగన్ = అనెడి; ఉత్తముని = ఉత్తముని; భ్రాత = సోదరుడు; పుథీష్ఠతులు = రాజులు {పుథీష్ఠతి - పృథ్వి (భూమి)కి పతి (ప్రభువు), రాజు}; కేతు = కేతుడు; వృష = వృషుడు; నర = నరుడు; ఖ్యాతి = ఖ్యాతి; ఆదులు = మొదలగువారు; అతని = అతని యొక్క; పుత్రులు = కుమారులు; పద్దురు = పదిమంది (10); అధిక = మిక్కిలి; బలులు = బలశాలులు; సత్యక = సత్యకులు; హరి = హరులు; వీర = వీరులు; సంజ్ఞలు = అనెడి పేర్లుగలవారు; వేల్పులు = దేవతలు; త్రిశిఖ = త్రిశిఖుడు యనెడి; నామమువాడు = పేరుగలవాడు; దేవవిభుడు = ఇంద్రుడు; మునులు = సప్తర్షులు; జ్యోతిర్వ్యోమ = జ్యోతిర్వ్యోముడు;

ముఖ్యులు = మున్నగువారు; హరి = నారాయణుడు; పుట్టె = అవతరించెను; హరిమేధున్ = హరిమేధుని; కున్ = కి; ప్రీతిన్ = కోరి; హరిణి = హరిణి; అందున్ = అందు.

గ్రాహ = మొసలిచేత; బద్ధుడు = చిక్కినవాడు; అయిన = ఐన; గజరాజు = ఏనుగులలో నాయకుడు; విడిపించి = విడిపించి; ప్రాణభయము = ప్రాణాపాయము; వలన = నుండి; పాపి = దూరముచేసి; కాచెన్ = కాపాడెను; హరి = విష్ణుమూర్తి {హరి - హరిణి హరిమేధుల పుత్రుడు, విష్ణువు}; దయాసముద్రుడు = విష్ణుమూర్తి {దయాసముద్రుడు - కృప యనెడి సముద్రగల వాడు, విష్ణువు}; అఖిలలోకేశ్వరుడు = విష్ణుమూర్తి {అఖిలలోకేశ్వరుడు - అఖిల (సమస్తమైన) లోక (లోకములకు) ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; అనినన్ = అనగా; శుకునిన్ = శుకుని; చూచి = చూసి; అవనివిభుడు = రాజు {అవనివిభుడు - అవని (భూమి)కి ప్రభువు, రాజు}.

భావము:

ఓ మహారాజా! నాలుగో మనువు 'తామసుడు' ఇతడు ఉత్తముడి తమ్ముడు. అతని కొడుకులు కేతువు, వృషుడు, నరుడు, ఖ్యాతి మొదలైన వారు పదిమంది. వారు బలవంతులైన రాజులు. ఆ మన్వంతరంలో సత్యకులు, హరులు, వీరులు మొదలైనవారు దేవతలు. త్రిశిఖుడు అనేవాడు దేవేంద్రుడు. జ్యోతిర్వ్యోముడు మొదలైన వారు సప్తఋషులు. విష్ణుమూర్తి హరిమేధునకు పురంధ్రి అయిన హరిణికి 'హరి' అనే పేరుతో అవతరించాడు. దయాసముద్రుడు అఖిలలోకేశ్వరుడు మొసలినోటికి చిక్కిన గజేంద్రుడిని ప్రాణాపాయం తొలగించి రక్షించిన వాడు ఆ శ్రీహరి." అని చెప్పగా పరీక్షిన్మహారాజు శుకయోగిని ఇలా అడిగాడు.

రహస్యార్థం -క్షరములకు అక్షరములకు అతీతమైనవాడు పరమాత్ముని ఉత్తమ పురుషుడు అని అంటారు. అతని సోదరుడు అంటే మాయా ప్రతిబింబుడు అయిన ఈశ్వరుడు. అతని వంశంలో ముఖ్యమైన వాడు అయి హరి, వాసుదేవ వ్యూహాత్మకుడు అయిన శ్రీమహావిష్ణువు. అట్టి విష్ణువు గజేంద్రుడు అనే జీవుడిని కామం అనే మొసలి వలన అయ్యే రాగహేతుకం అయిన జన్మ పరంపరల నుండి విముక్తుడిని చేసి రక్షించాడు, అని చక్కని పలుకులతో శుకుడు చెప్పగా, భూలోకంలో ముఖ్యుడు అయిన పరీక్షిత్తు ఇలా అన్నాడు.

అష్టమ స్కంధము : గజేంద్రమోక్షణ కథా ప్రారంభము

8-19-క.

"నీరాట వనాటములకుఁ

బోరాటం బెట్లు కలిగెఁ? బురుషోత్తముచే

నారాట మెట్లు మానెను?

మూరాటవిలోని భద్ర కుంజరమునకున్.

టీకా:

నీరాట = మొసలి (నీరాటము -- నీటిలో చరించునది, మొసలి); వనాటముల = ఏనుగుల
(వనాటము - అడవిలో చరించునది, ఏనుగు); కున్ = కు; పోరాటంబు = కలహము; ఎట్లు = ఏ
విధముగ; కలిగెన్ = కలిగినది; పురుషోత్తముని = విష్ణుమూర్తి; చేన్ = చేత; ఆరాటమున్ =
సంకటమును; ఎట్లు = ఏ విధముగ; మానెను = తీరినది; ఘోర = భయంకరమైన; అటవి = అడవి;
లోని = అందలి; భద్రకుంజరమున్ = గజరాజున (గజభేదములు - 1 భద్రము 2 మందము
3 వృగము); కున్ = కు.

భావము:

"నీటిలో బతుకుతుంది మొసలి. అడవిలో తిరుగుతుంది ఏనుగు. వాటిలో అది భద్రగజం. అయితే ఆ
రెంటికి అసలు పోరాటం ఎందుకు జరిగింది? ఎలా జరిగింది? అలా జరిగిన ఆ పోరాటంలో
పురుషోత్తముడైన శ్రీహరి ఆ గజేంద్రుడి ఆరాటాన్ని ఎలా పోగొట్టి కాపాడాడు?

ప్రత్యేకతలు - 1. కంద పద్యాలకు ప్రతిపంక్తిలో రెండో అక్షరం ఒకటే రావాలి. దీనిని ప్రాస అంటారు.

ఈ పద్యంలో చూడండి నాలుగు పాదాల్లోనూ 'రాట' వచ్చింది.

2. ఈ పద్యంలో యమకాలంకారం ఎంత అందంగా అలంకరించారో చూడండి. రాట 5 సార్లు
ప్రయోగించారు.

3. సందేహం అడుగుతున్నాడు కదా, అందుకని, పద్యం చదువుతుంటేనే ఏదో ఊగిసలాటలా
ఉందనిపించేలా ఇటూ అటూ ఊగుతున్నట్లు వ్రాసారు చూసారా?

4. మన గజరాజు, ఏనుగుల రకాలలో, ఉత్తమమైన భద్రగజాలకు రాజట.

వ్యాఖ్య-భాగవతం బహుళార్థ సాధక గ్రంథం. అందులో పంచరత్న ఘట్టాలలో ఒకటైన గజేంద్రమోక్షంలోని ఎత్తుగడ పద్యం ఇది. చక్కటి ఏకేశ్వరోపాసనతో కూడుకున్న ఘట్టమిది. మంచి ప్రశ్న వేస్తే మంచి సమాధానం వస్తుంది. ఇంత మంచి ప్రశ్న పరీక్షిత్తు వేసాడు కనుకనే శుకుని నుండి గజేంద్ర మోక్షణం అనే సుధ జాలువారింది. ఇక్కడ పోతనగారి చమత్కారం ఎంతగానో ప్రకాశించింది. ఇందులో త్రిప్రాసం ఉంది "నీరాట, పోరాట, నారాట, ఘోరాట" అని. భాషకి అలంకారాలు అద్భుతమైన సౌందర్యాన్ని చేకూరుస్తాయి. రెండు లేక అంత కంటే ఎక్కువ అక్షరాలు ఉన్న పదాలు మరల మరల వస్తూ అర్థ భేదం కలిగి ఉంటే అది యమకాలంకారం. ఛేకాను ప్రాసంలో పదాల మధ్య ఎడం ఉండాలి. యమకంలో ఎడం ఉండటం లేకపోవడం అనే భేదం లేదు. ఇక్కడ పోతనగారు ప్రయోగించిన యమకం అనే అలంకారం అమిత అందాన్ని ఇచ్చింది. యమకానికి చక్కటి ఉదాహరణ ఇదే అని చెప్పవచ్చు. ఏనుగులు భద్రం, మందం, మృగం అని మూడు రకాలు. వాటిలో భద్రగజాన్ని దైవ కార్యదులలో వాడతారు. అట్టి కోటి భద్రగజాలకు రాజు మన కథానాయకుడు గజేంద్రుడు. అఖిలలోకేశ్వరుడు, దయా సాగరుడైన శ్రీహరి మొసలి నోటికి చిక్కిన ఒక గజరాజుని ప్రాణభయం నుండి కాపాడి రక్షించాడు. ఈ అద్భుత ఘట్టంలోని "ఎవ్వనిచే జనించు..." మున్నగు పద్యాలన్నీ అమృతగుళికలే కదా.

రహస్యార్థం -నీరు అనగా చిత్స్వరూపి, బుద్ధి. ప్రమాణం చిత్స్వరూపం, సర్వ వ్యాపకుడు అయిన విష్ణువే ద్రవ (జల) రూపం అయి నిస్సంశయంగా గంగారూపం పొందుతున్నాడు. అట్టి బుద్ధి రూపమే సంకల్ప రూపం పొందుతుంది. సంకల్పం మనస్సు ఒకటే. అది నీరాటము. సంకల్పం నుండి పుట్టింది కామము. వనమునకు వృత్పత్తి "వన్యతే సేవ్యతే ఇతి వనం" అనగా జీవులచే సేవింపబడునది వనం. అలా కామం వనాటం. అంటే ఆత్మ యొక్క కళ అనే ప్రతిబింబం జీవుడు కదా! ఆ నీరాటమునకూ వనాటం అయిన కామమునకు సంసారం అనే ఘోర అడవిలో కలహం ఎలా కలిగింది? అని ప్రశ్న. పురుషోత్తముడు అయిన విష్ణువు పోరు అనే భవదుఃఖాన్ని ఎలా తొలగించాడని ప్రశ్న.

8-20-క.

మునినాథ! యీ కథాస్థితి

వినిపింపుము వినఁగఁ నాకు వేడుక పుట్టెన్;

వినియోగ గర్భేంద్రియముల

బైనుబండువు సేయ మనముఁ బ్రీతిం బొందన్.

టీకా:

ముని = మునులలో; నాథ = ప్రభువా; ఈ = ఈ; కథా = కథ యొక్క; స్థితిన్ = వివరమును;
వినిపింపుము = చెప్పుము; వినగన్ = వినవలె నని; నా = నా; కున్ = కు; వేడుక = కుతూహలము;
పుట్టెన్ = కలిగినది; వినియోగన్ = విందును; కర్ణేంద్రియముల = చెవులకు; పెను = మహా; పండువు
= ఉత్సవము; చేయన్ = చేయగా; మనమున్ = మనసునకు; ప్రీతిన్ = సంతోషము; పొందన్ =
కలుగగా.

భావము:

ఓ మునీంద్రా! నాకు ఈ గజేంద్రమోక్షణం కథ వినాలని కుతూహలంగా ఉంది. చెప్పు. చెవులకు
పెద్దపండుగలా మనస్సుకు ప్రీతి కలిగేలా వింటాను.

రహస్యార్థం -ఈ కథాస్థితి, వృత్తాంతపు వివరాలు చెప్పమని అడుగుతున్నాడు. మామూలు కోరిక
కాదు వేడుక పుట్టిందిట. పెనుపండువు అంటే మోక్షం కావాలట.

గమనిక -ఇది అష్టమ స్కంధంలో పరీక్షించే పరీక్షిత్తు అడుగుతున్నాడు. చతుర్థ స్కంధంలో హరీ!
భవ దుఃఖ పద్యం గుర్తుకు వస్తోంది కదండీ. దాని భావం గుర్తు చేసుకుందాం. "శ్రీహరీ! సంసార
దుఃఖం అనే భయంకరమైన కార్పిచ్చుకు చిక్కీ మా "మనస్సు అనే ఏనుగు తపించి దప్పిగొన్నది".
ఇప్పుడు నీ పవిత్ర గాథలనే అమృత స్రవంతిలో మునిగి తేలి సంసార తాపాన్ని పోగొట్టుకున్నది.
పరబ్రహ్మతో ఐక్యాన్ని సంపాదించిన ధీరునివలె ఆ నదిలో నుండి తిరిగి బయటికి రావటం లేదు."

8-21-క.

ఏ కథల యందుఁ బుణ్య

శ్లోకుఁడు హరి చెప్పఁబడును సూరిజనముచే

నా కథలు పుణ్యకథలని

యాకర్ణింపుదురు పెద్ద లతి హర్షమునన్."

టీకా:

ఏ = ఏ; కథల = కథల; అందున్ = లో; పుణ్యశ్లోకుడు = నారాయణుడు (పుణ్యశ్లోకుడు - పుణ్యవంతులచే శ్లోకుడు (కీర్తింపబడువాడు), విష్ణువు); హరి = నారాయణుడు గురించి; చెప్పబడును = చెప్పబడునో; సూరి = పండితులైన; జనము = వారి; చేన్ = చేత; ఆ = ఆ; కథలు = కథలు; పుణ్యకథలు = పుణ్యవంత మైన కథలు; అని = అని; ఆకర్ణింపుదురు = వింటారు; పెద్దలు = పెద్దవారు; అతి = మిక్కిలి; హర్షమునన్ = సంతోషముతో.

భావము:

పండితులు వర్ణించే విష్ణుని కథలను పుణ్యకథలు అంటారు. వాటిని పెద్దలు కడు సంతోషంతో వింటారు కదా."

రహస్యార్థం - హరికి వ్యుత్పత్తి "హరిర్హతి పాపాని" పాపాలను హరించు వాడు హరి. అతనే పరబ్రహ్మ. అతని కథలు అంటే బ్రహ్మజ్ఞానం. దానిని ఆకర్ణించుటకు తెలుసుకొనుటకు పెద్దలు, జ్ఞానులు సహజంగానే ఇష్టపడతారు.

8-22-వ.

ఇవిధంబునఁ బ్రాయోపవిష్టుండైన పరీక్షిన్నరేంద్రుండు బాదరాయణి నడిగె"నని చెప్పి సభాసదులైన మునుల నవలోకించి సూతుండు పరమహర్ష సమేతుండై చెప్పె;"నట్లు శుకుండు రాజున కిట్లనియె.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; ప్రాయోపవిష్టుండు = ప్రాయోపవేశము చేయువాడు (ప్రాయోపవేశము - మరణాంతమువరకు ఉపవాస ముండుట (ఆహారాదులను విసర్జించుట)); ఐన

= అయిన; పరీక్షిత్ = పరీక్షితు యనెడి; నరేంద్రుండు = రాజు; బాదరాయణిన్ = శుకుని; అడిగెన్ = అడిగెను; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; సభాసదులు = సభయం దున్నవారు; ఐన = అయిన; మునులన్ = మునులను; అవలోకించి = చూసి; సూతుండు = సూతుడు; పరమ = మిక్కిలి; హర్ష = సంతోషముతో; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; చెప్పెన్ = చెప్పెను; అట్లు = ఆ విధముగ; శుకుండు = శుకుడు; రాజన్ = రాజున; కున్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా తక్షక భయంతో ప్రాయోపవేశం చేపట్టిన పరీక్షితు వ్యాసుని కొడుకైన శుకుణ్ణి అడిగాడు" అని చెప్పి సూతమహర్షి శౌనకాది మహర్షులకు సంతోషంగా ఇలా చెప్పాడు. "శుకుడు పరీక్షితునకు ఇలా చెప్పసాగాడు.

రహస్యార్థం -తక్షకుడు సర్పం. సర్పం కాలానికి సంకేతం. తత్ క్షణ కాలానికి అంటే ఆయా తగిన కాలానికి లేదా సంకేతం అనుకోవచ్చు. తక్షకుడు కాటేయటం అంటే కాలం కాటేయటం కదా మరి. మృత్యువు అనివార్య మహారహస్యం. చేరిన వానికి కాని తెలియనిది. మరి పరీక్షితు ప్రాయోప విష్టుడై ఉన్నాడు కనుక తెలిసికొన అర్హుడు కావచ్చు. ఆ పైన పరీక్షించి చూసిన వాడు కనుక అన్నిటికన్నా ఉత్తమతమము అయిన విష్ణు సాయుజ్యం అపేక్షించాడు. చిలుక మధుర ఫలాలను అందించటానికి సంకేతం. శుకుడు కావలసిన దారి వివరిస్తున్నాడు. రండి మనం కూడా విందాం. అర్హత వచ్చి వెళ్ళేటప్పుడు ముందే దారి గురించి తెలిసి ఉంటే ఎంతో సులువుగా ఉంటుంది. పరీక్షితు ముముక్షువు, ప్రాయోపవిష్టుడు అయి ఉన్నాడు అనగా, జనన మరణాది వృత్తులను అభిలషించక, ఉద్యోగి కార్యాలయం కట్టేసే సమయం కోసం ఎదురు చూసే విధంగా ప్రారబ్ధక్షయ సమయం అయిన మరణాసన్నం కోసం ఎదురు చూస్తున్నాడు. అలా పరీక్షితు అపేక్షిస్తున్న సద్యోముక్తి మార్గం అను విహంగమార్గ నిర్దేశకుడు అనుయాయి అయిన శుకుడు చెప్పసాగాడు.

అష్టమ స్కంధము : త్రికూటపర్వత వర్ణన

8-23-నీ.

రాజేంద్ర! విను సుధారాశిలో నొక పర్వ-

తము త్రికూటం బనఁ దనరుచుండు;

యోజనాయుతమగు నున్నతత్వంబును-

నంతియ వెడలుపు నతిశయిల్లు;

గాంచనాయస్సారకలధౌతమయములై-

మూడు శృంగంబులు మొనసియుండు;

దట శృంగబహురత్న ధాతుచిత్రితములై-

దిశలు భూనభములు దేజరిల్లు;

8-23.1-తే.

భూరి భూజ లతా కుంజ పుంజములును

మ్రోసి పఱతెంచు సెలయేటి మొత్తములును

మరగి తిరిగెడు దివ్యవిమానములును

జఱుల గ్రడించు కిన్నరచయము గలిగి.

టీకా:

రాజ = రాజులలో; ఇంద్ర = ఉత్తముడ; విను = వినుము; సుధారాశి = పాలసముద్రము; లోన్ = అందు;
ఒక = ఒక; పర్వతము = కొండ; త్రికూటంబు = త్రికూటము; అనన్ = అనగా; తనరుచున్ =
అతిశయించుతు; ఉండున్ = ఉండును; యోజన = యోజనము; ఆయుతము = పొడవు; అగు =
అయిన; ఉన్నతత్వంబును = ఎత్తు; అంతియ = అంతే; వెడలుపున్ = వెడల్పు; అతిశయిల్లు =
అతిశయించెడి; కాంచన = బంగారము; అయస్సార = ఉక్కు; కలధౌత = వెండి; మయములు =
నిండినవి; ఐ = అయ్యి; మూడు = మూడు (3); శృంగంబులు = శిఖరములు; మొనసి = కలిగి;
ఉండున్ = ఉండును; తట = చరియలు; శృంగ = శిఖరము లందలి; బహు = అనేకమైన; రత్న =
రత్నములచేతను; ధాతు = ఖనిజములచేతను; చిత్రితములు = రంగులు వేయబడినవి; ఐ = అయ్యి;
దిశలు = దిక్కులు; భూ = భూమి; నభములున్ = ఆకాశములు; తేజరిల్లున్ = ప్రకాశించును.
భూరి = మిక్కిలి పెద్దవైన; భూజ = చెట్లు; లతా = లతలు; కుంజ = పొదరిండ్ల; పుంజములును =
సమూహములును; మ్రోసి = ధ్వనించుచు; పఱతెంచు = ప్రవహించెడి; సెలయేటి = కొండవారుల;
మొత్తములును = సమూహములును; మరగి = మోహములోపడి; తిరిగెడు = వర్తించెడి; దివ్య =

దివ్యమైన; విమానములునున్ = విమానములు; చఱులన్ = కొండచరియ లందు; క్రీడించు = వినోదించెడి; కిన్నర = కిన్నరల; చయమున్ = సమూహములును; కలిగి = ఉండి.

భావము:

"మహారాజా! పాలసముద్రంలో త్రికూట మనే పర్వతం ఉంది. దాని ఎత్తు, వెడల్పు ఒక్కొక్క యోజనము (4 క్రోసులు అంటే సుమారు 14 కిలో మీటర్లు). దానికి బంగారపు, వెండి, ఇనుప శిఖరాలు మూడు ఉన్నాయి. కొండ సానువులలో, శిఖరాలలో యున్న రత్నాలు, ధాతువుల వలన దిక్కులు, భూమి, ఆకాశం చిత్రమైన రంగులతో మెరుస్తుంటాయి. దాని మీద పెద్ద పెద్ద చెట్లు, తీగలు, పొదలు, గలగలలాడే సెలయేర్లు ఉన్నాయి. వీటికి అలవాటుపడిన దేవతలు విమానాలలో తిరుగుతుంటారు. ఆ కొండ చరియలందు కిన్నరులు విహరిస్తుంటారు.

రహస్యార్థం - సుధారాశి, పాలసముద్రం అనగా ఇతరం ఏది చూడని, వినని, ఎరుగని, చలించని సహజ బ్రహ్మానంద స్థితి యగు పరబ్రహ్మము. అందు యోజనోన్నతం అనగా అనంత స్వరూపం గల పొడవు, వెడల్పు అనే పడుగు పేకలుగా కూర్చబడిన పరబ్రహ్మము. అందు గుణసామ్యం అగు ప్రకృతి, రజోగుణం (కాంచనం, బంగారం), తమోగుణం (అయస్సారం, ఇనుము), సత్త్వగుణం (కలధౌత, వెండి) అనే త్రిగుణాలతో కూడినదిగా వ్యక్తమగుచున్నది. ఆయా త్రిగుణాల ప్రతిబింబాలు అయిన బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రులు అనే మూడు శృంగములచే త్రికూట పర్వతం ప్రకాశించుతున్నది. అక్కడి చరియల సూత్రాత్మ (సూర్య చంద్రాది) కాంతులచే భాసమానములు అయిన సంసారం అనే మహా వృక్షాలు, ఆశ అనే లతలచే నిర్మితమైన పొదరిళ్ళు, వాసనా ప్రవాహాలు అనే సెలయేర్లు మరిగి దివ్యవిమానాలు అనే శరీరాలు, విశ్వ తైజస, ప్రాజ్ఞలు అను కిన్నరులు తిరుగుతున్నారు.

8-24-వ.

అది మఱియును మాతులుంగ, లవంగ, లుంగ, చూత, కేతకీ, భల్లాత, కామ్రాతక, సరళ, పనస, బదరీ, వకుళ, వంజళ, వట, కుటజ, కుంద, కురవక, కురంటక, కోవిదార, ఖర్జూర, నారికేళ, సింధువార, చందన, పిచుమంద, మందార, జంబూ, జంబీర, మాధవీ, మధూక, తాల, తక్కోల, తమాల, హింతాల, రసాల, సాల, ప్రియాళు, బిల్వామలక, క్రముక, కదంబ, కరవీర, కదళీ, కపిత్థ, కాంచన, కందరాళ, శిరీష, శింశు పాశోక, పలాశ, నాగ, పున్నాగ, చంపక, శతపత్ర, మరువక, మల్లికామతల్లికా ప్రముఖ నిరంతర వసంతసమయ సౌభాగ్య సంపదంకురిత, పల్లవిత, కోరకీత, కుసుమిత, ఫలిత, లలిత, విటప, విటపి,

వీరున్నివహాలంకృతంబును; మణివాలుకానేక విమల పులినతరంగిణీ సంగత విచిత్ర విద్రుమలతా
 మహోద్యాన శుక పిక నికర నిశిత సమంచిత చంచూపుట నిర్దళిత శాఖిశాఖాంతర పరిపక్వ
 ఫలరంధ్ర ప్రవర్ణిత రసప్రవాహ బహుళంబును; కనకమయ సలీల కాసార కాంచన, కుముద, కల్హార,
 కమల పరిమళ మిళిత కబళాహార సంతతాంగీంకార భార పరిశ్రాంత కాంతా సమాలింగిత
 కుమార మత్త మధుకర విటసముదయ సమీప సంచార సముదంచిత శకుంత, కలహంస,
 కారండవ, జలకుక్కుట, చక్రవాక, బక, బలాక, కోయష్టిక ముఖర జలవిహంగ విసర వివిధ
 కోలాహల బధిరీ భూత భూనభోంతరాళంబును; తుహినకరకాంత, మరకత, కమలరాగ, వజ్ర,
 వైడూర్య, నీల, గోమేధిక, పుష్పరాగ మనోహర కనక కలధౌత మణిమయానేక శిఖరతట దరీ
 విహారమాణ విద్యాధర, విబుధ, సిద్ధ, చారణ, గరుడ, గంధర్వ, కిన్నర, కింపురుష మిథున సంతత
 సరస సల్లాప సంగీత ప్రసంగ మంగళాయతనంబును; గంధగజ, గవయ, గండభేరుండ, ఖడ్గ,
 కంఠీరవ, శరభ, శార్దూల, శశ, చమర, శల్య, భల్ల, సారంగ, సాలావృక, వరాహ, మహిష, మర్కట,
 మహోరగ, మార్జాలాది నిఖిల వృగనాథ సమూహ సమర సన్నాహ సంరంభ సంచకిత
 శరణాగత శమన కింకరంబునై యొప్పు నప్పర్వత సమీపము నందు.

టీకా:

అది = అది; మఱియునున్ = ఇంకను; మాతులుంగ = మాదీఫలము; లవంగ = లవంగము; లుంగ =
 పుల్లమాదీఫలము; చూత = మామిడి; కేతకీ = మొగలి; భల్లాతకి = జీడిమామిడి; ఆమ్రాతక =
 అంబాళము; సరళ = తెల్లతెగడ; పనస = పనస; బదరీ = రేగు; వకుళ = పొగడ; వంజుళ = ప్రబ్బ; వట
 = మట్టి; కుటజ = కొండమల్లె; కుంద = మొల్ల; కురవక = ఎఱ్ఱగోరింట; కురంటక = పచ్చగోరింట;
 కోవిదార = కాంచనపు చెట్టు; ఖర్జూర = ఖర్జూరము; నారికేళ = కొబ్బరి; సింధువార = వావిలి;
 చందన = చందనము; పిచుమంద = వేప; మందార = మందారము; జంబూ = నేరేడు; జంబీర =
 నిమ్మ; మాధవీ = గురివింద; మధూక = ఇప్ప; తాల = తాడి; తక్కోల = తక్కోలము; తమాల =
 చీకటిమానులు; హింతాల = గిరికతాడి చెట్టు; రసాల = తియ్యమామిడి; సాల = మద్ది; ప్రయాళు =
 మోరటి; బిల్వ = మారేడు; అమలక = ఉసిరి; క్రముక = పోక; కదంబ = కడిమి; కరవీర = గన్నేరు;
 కదళీ = అరటి; కపిత్థ = వెలగ; కాంచన = ఉమ్మెత్త; కందరాళ = కలజవ్వి; శిరీష = దిరిసెన; శింశుప =
 ఇరుగుడు; అశోక = అశోకము; పలాశ = మోదుగ; నాగ = పొన్న; పున్నాగ = సొరపొన్న; చంపక =
 సంపెంగ; శతపత్ర = తామర; మరువక = మరువము; మల్లికమతల్లిక = మంచిమల్లెలు; ప్రముఖ =

మొదలగు; నిరంతర = సర్వకాలము లందు; వసంత = వసంతకాల; సమయ = సమయపు; సౌభాగ్య
 = సౌభాగ్య; సంపత్ = సంపదలు; అంకురిత = మొలకలెత్తుచున్న; పల్లవిత = చిగుర్లు చిగురించిన;
 కోరకిత = మొగ్గలు తొడిగిన; కుసుమిత = పూలు పూసిన; ఫలిత = పండ్లు కాసిన; లలిత = చక్కటి;
 విటప = కొమ్మలు గల; విటపి = చెట్లు; వీరుత్ = పొదల; నివహ = సమూహములచే;
 అలంకృతంబును = అలంకరింపబడినది; మణి = మణిశిల, ఎఱ్ఱమన్ను; వాలుకా = ఇసుకలు గల;
 అనేక = వివిధములైన; విమల = స్వచ్ఛమైన; పులిన = ఇసుకతిన్నెలు గల; తరంగిణి = సెలయేర్లతో;
 సంగత = కూడి యున్నది; విచిత్ర = రంగురంగుల; విద్రుమ = పగడాల; లతా = లతలు గల; మహా =
 పెద్ద; ఉద్యాన = తోట లందలి; శుక = చిలుకలు; పిక = కోయిలల; నికర = సమూహముల; నిశిత =
 వాడి యైన; సమంచిత = చక్కనైన; చంచూపుట = ముక్కులచే; నిర్దళిత = కొరకబడిన; శాఖి = చెట్ల;
 శాఖ = కొమ్మల; అంతర = అందలి; పరిపక్వ = మిగులముగ్గిన; ఫల = పండ్లు; రంధ్ర =
 కన్నములనుండి; ప్రవర్జిత = మిక్కిలి కారుతున్న; రస = పండ్లరసముల; ప్రవాహ = ప్రవాహముల;
 బహుళంబునున్ = అనేకములు గలది; కనకమయ = బంగారములాంటి; సలిల = నీటి; కాసార =
 సరోవరముల యొక్క; కాంచన = బంగారుకాంతితో కూడిన; కుముద = తెల్లకలువలు; కల్వార =
 ఎఱ్ఱకలువలు; కమల = పద్మముల; పరిమళ = సువాసనలతో; మిళిత = కూడిన; కబళాహార =
 మధువులతో {కబళాహారము - తినెడి ఆహారము, పూలతేనె}; సంతత = ఎడతెగక; అంగీకార =
 స్వీకరించుటచే; భార = బరువెక్కి; పరిశ్రాంత = అలసిన; కాంతా = ప్రియురాలిచే; సమాలింగిత =
 కొగలించుకొనబడిన; కుమార = యౌవనముచే; మత్త = మదించిన; మధుకర = గండుతేనెటీగ
 లనెడి; విట = ప్రియుల; సముదయ = సమూహమునకు; సమీప = దగ్గరలో; సంచార = తిరుగుతు;
 సముదంచిత = చక్కగా నున్న; శకుంత = శకుంతలములు; కలహంస = కలహంసలు; కారండవ =
 కారండవములు; జలకుక్కుట = నీటికోళ్ళు; చక్రవాక = చక్రవాకములు; బక = కొంగలు; బలాక =
 కొక్కెరలు; కోయష్టిక = చీకుకొక్కెరలు; ముఖర = మొదలగు; జలవిహంగ = నీటిపక్షుల; విసర =
 సమూహముల; వివిధ = అనేకరకముల; కోలాహల = కలకలారవములతో; బధిరీభూత =
 చెవుడుపడ్డ; భూ = నేల; నభో = నింగి; అంతరాళంబు = మధ్యప్రదేశము; తుహినకరకాంత =
 చంద్రకాంత; మరకత = పచ్చలు; కమలరాగ = కమలరాగమణులు; వజ్ర = వజ్రములు; వైడూర్య =
 వైడూర్యములు; నీల = నీలమణులు; గోమేధిక = గోమేధికములు; పుష్కరాగ = పుష్కరాగములు;
 మనోహర = కమనీయమైన; కనక = బంగారము; కలధౌత = వెండి; మణి = మణులతో; మయ =
 నిండిన; అనేక = అనేకమైన; శిఖర = శిఖరములు; తట = కొండ చరియలు; దరీ = గుహలయందు;

విహారమాణ = విహరించుచున్న; విద్యాధర = విద్యాధరుల; విబుధ = జ్ఞానుల; సిద్ధ = సిద్ధుల; చారణ = చారణుల; గరుడ = గరుడుల; గంధర్వ = గంధర్వుల; కిన్నర = కిన్నరల; కింపురుష = కింపురుషుల; మిథున = జంటల; సతత = ఎడతెగని; సరస = రసవంతమైన; సల్లాప = మంచిమాటలు; సంగీత = పాటల; ప్రసంగ = చర్చలతోను; మంగళ = శుభములకు; ఆయతనంబు = నిలయము; గంధగజ = మదపుటీనుగులు; గవయ = గురుపోతులు; గండభేరుండ = గండభేరుండపక్షులు; ఖడ్గ = ఖడ్గమృగములు; కంఠీరవ = సింహములు; శరభ = శరభమృగములు; శార్దూల = పులులు; శశ = కుందేళ్ళు; చమర = చమరీమృగములు; శల్య = ముళ్ళపండులు; భల్ల = ఎలుగుబంట్లు; సారంగ = జింక; సాలావృక = తోడేళ్ళు; వరాహ = అడవి పండులు; మహిష = దున్నపోతులు; మర్కట = కోతులు; మహారగ = కొండ చిలవలు; మార్జాల = పిల్లులు; ఆది = మొదలగు; నిఖిల = సకల; మృగ = జంతు; సమర = పోరాటలకు; సన్నాహ = సిద్ధపడుట యందలి; సంరంభ = కోలాహలముచేత; చకిత = సంభ్రమముచెందినవారు; శరణ = రక్షణ; ఆగత = కోరెడి; శమనకింకరంబు = యమదూతలు గలది; ఐ = అయ్యి; యొప్పు = ఒప్పెడి; ఆ = ఆ; పర్వత = పర్వతమునకు; సమీపమున్ = దగ్గర; అందున్ = లో.

భావము:

ఆ త్రికూట పర్వతం నిండా ఎప్పుడు మాదీఫలం, లవంగం, పుల్ల మాదీఫలం, మామిడి, మొగలి, జీడిమామిడి, అంబాళం, తెల్ల తెగడ, పనస, రేగు, పొగడ, మణ్ణి, కొండమల్లి, కుంద, ఎఱ్ఱ గోరింట, పచ్చ గోరింట, కాంచనం, ఖర్జూరం, కొబ్బరి, వావిలి, చందనం, వేప, మందారం, నేరేడు, నిమ్మ, గురివింద, ఇప్ప, తాడి, తక్కోలం, చీకటి మాను, గిరికతాడి, తియ్యమామిడి, మద్ది, మోరటి, మారేడు, ఉసిరి, పోక, కడిమి, గన్నేరు, అరటి, వెలగ, ఉమ్మెత్త, కలజువ్వి, దిరిసెన, ఇరుగుడు, అశోక, మోదుగ, పొన్న, సురపొన్న, సంపంగ, తామర, మరువక, మంచిమల్లె మొదలైనవి వసంతకాల శోభతో అలంకరింపబడి ఉంటాయి. ఆ చెట్లు కొమ్మలు, పొదలు అన్నీ ఎప్పుడూ చక్కగా చిగుర్లు చిగురిస్తూ, రెమ్మలు పల్లవిస్తూ, మొగ్గలు తొడుగుతూ, పూలు పూస్తూ, పండ్లు కాస్తూ ఉంటాయి. ఎఱ్ఱమన్ను, అనేక చక్కటి ఇసుకతినైలు కల సెలయేర్లు ఉన్నాయి.

ఆ చెట్ల కొమ్మలకు పండిన పండ్లను చిలుకలు, కోయిలలు తమ వాడి ముక్కులతో పొడుస్తున్నాయి. ఆ పండ్ల రంధ్రాలనుండి రసాలు కారి కాలువలుగా ప్రవహిస్తున్నాయి. ఆ కొండలో బంగారం లాంటి మంచినీటి సరస్సు లున్నాయి. వాటిలో పసుపు కలువలు, తెల్లకలువలు, ఎఱ్ఱ కలువలు,

పద్మములు ఉన్నాయి. వాటి సువాసనల మధువు ఎడతెగకుండ తాగి మదించిన గండు తుమ్మెదలు తమ ప్రియురాళ్ళతో చేరి విహరిస్తున్నాయి. ఆ దగ్గరలోని చక్కటి శకుంతపక్షులు, కలహంసలు, కారండవాలు, నీటికోళ్ళు, చక్రవాకాలు, కొంగలు, కొక్కిరలు, చీకుకొక్కిరలు మున్నగు నీటిపక్షుల గగ్గోలుతోఆకాశం, నేల గింగిరెత్తుతోంది. చలువరాళ్ళు, మరకతాలు, వజ్రాలు, వైడూర్యాలు నీలాలు, గోమేధికాలు పుష్పరాగాలు నిండిన మనోహరమైన బంగారు, వెండి శిఖరాలు, చరియలు ఉన్నాయి. అక్కడ విద్యాధరులు, దేవతలు, సిద్ధులు, చారణులు, గరుడులు, గంధర్వులు, కిన్నరులు, కింపురుషులు తమ ప్రియురాళ్ళతో కలిసి జంటలు జంటలుగా విహరిస్తున్నారు. వారు రసవంతంగా మాట్లాడుతూ పాటలు పాడుతున్నారు. ఆ కొండ శుభాలకు శాశ్వత ఆలవాలంగా ఉంది. అందులో మదపుటీనుగులు, గురుపోతులు, గండభేరుండాలు, ఖడ్గ మృగాలు, సింహాలు, శరభాలు, పులులు, కుందేళ్ళు, చమరీమృగాలు, ముళ్ళ పందులు, ఎలుగుబంటు, జింకలు, తోడేళ్ళు, అడవిపందులు, అడవిదున్నలు, కోతులు, పెద్ద పెద్ద పాములు, పిల్లులు మొదలైన జంతువులు ఉన్నాయి. అవి ఎప్పుడూ పోరాటాలు చేస్తుంటే చూసిన, యమభటులు సైతం భయపడి శరణు వేడుతుంటారు.

రహస్యార్థం - వసంత సమయ సౌభాగ్య సంపద అనగా ఈశ్వర ధ్యానం అంకురిస్తున్న, సంసారం అనే అరణ్యంలో రాగాది పల్లవములు, విషయ పుష్పములు మొదలుగా గల వృక్షాలతో శోభాయుక్తం అయి, మోహాన్ని కలిగిస్తున్నది. ఆ సంస్కృతి అనే పాదపములకు బీజము అజ్ఞానం. దేహమే ఆత్మ అనెడి భావన అంకురం. లేచిగురు అనే రాగం, కర్మం అను దోహజం (జలం), కలిగిన చెట్ల వేళ్ళకు కొమ్మలకు మధ్య ఉండే కాండం స్థూలోపాధి. చివరి కొమ్మలు ఇంద్రియాలు. పుష్పములు శబ్దాది విషయములు. ఫలములు అనేక జన్మల నుండి వస్తున్న కర్మ వాసనలచే జనించు ప్రారబ్ధానుభవాలైన దుఃఖాదులు. ఆ ఫలాల్ని అనుభవించేవి అయిన పక్షులు అను జీవులు. కలిగి ఉన్నాయి ఆ పాదపాలు. మణివాలుకానేక విమల పులినతలములు అనే రాబోవు దుఃఖాదులను మరగు పరచి తాత్కాలిక ఫలాలు అను ఆభాస సుఖాలను కలిగిస్తున్నాయి. ఆయా సౌఖ్యాలను దుఃఖాలుగా గ్రహించి భక్తి జ్ఞాన ప్రవాహాలు తీరస్థ జ్ఞాన ఫల రంధ్ర ప్రావకములు అనే ఆనంద రసావాదకములు శుక, పికాది పక్షులు కలిగి ఉన్న ఆ వనాలు. భక్తి లతలు గుబురులు పుట్టి ప్రాకినవి. పుణ్యాలు అనే చివుర్లు చిగురించాయి. సచ్చిదానందం అను పుష్ప రస ప్రావంతో కూడిన బ్రహ్మజ్ఞానం అనే ఫలం ఫలించింది. కనకమయం అనగా హిరణ్మయ మండలం. దాని యందలి హృత్పద్మాలు అందు నివసించే తృష్ణ సంబంధి మధుపాలు సంచరిస్తున్నాయి.

మధుపాలు కనుక పైకి కిందకి అసంతుష్టిచే వ్యభిచరిస్తూ సంచరిస్తూ ఉంటాయి. సమీప సంచార నభోంతరాళ కల హంస పాలునీరు వేరు చేసి గ్రహించగల పక్షిరాజు అను పరమహంస.

నామరూపాత్మక మాయాకల్పిత జగత్తు అనే నీరు వదలి. సచ్చిదానందరూప బ్రహ్మము అనే పాలు వేరు చేసి గ్రహిస్తాడు. అట్టి ద్విజ(పక్షి) శ్రేష్ఠులు పరమ హంసలు ఉన్నారు. ఇంకా లింగశరీరారణ్యం లో ఉండే, క్రోధం అను పెద్దపులి, లోభం అనే శరభం (సింహాలను చంపే క్రూర మృగం). మోహం అనే పంచాననం (సివంగి), కామం అనే భల్లూకం (ఎలుగు బంటు), మదం అను జంబుకం (నక్క), మత్సరం అను కోక (తోడేలు, అడవి కుక్క) కలిసి చిత్తం అనే హరిణం (లేడిని) బాధిస్తున్నాయి. అట్టి త్రికూటము నందు.

8-25-క.

భిల్లీ భిల్ల లులాయక

భల్లక ఫణి ఖడ్గ గవయ వలిముఖ చమరీ

ర్విల్లీ హరి శరభక కిటి

మల్లాద్భుత కాక ఘూక మయమగు నడవిన్.

టీకా:

భిల్లీ = భిల్లస్త్రీలు, చెంచితలు; భిల్ల = భిల్లులు, చెంచులు; లులాయక = అడవిదున్నలు; భల్లక = ఎలుగుబంటు; ఫణి = పాములు; ఖడ్గ = ఖడ్గమృగములు; గవయ = గురుపోతులు; వలిముఖ = కొండముచ్చలు; చమరీ = చమరీమృగములు; ర్విల్లీ = ఈలపురుగు; హరి = సింహములు; శరభక = శరభమృగములు; కిటి = సీమపందులు; మల్లాద్భుత = అద్భుతమైన కోతులు; కాక = కాకులు; ఘూక = గుడ్లగూబలు; మయము = నిండుగా యున్నది; అగు = అయిన; అడవిన్ = అడవి నందు.

భావము:

ఆ త్రికూటం దగ్గర ఉన్న అడవి నిండా చెంచిత స్త్రీలు, చెంచు పురుషులు, అడవి దున్నలు, ఎలుగుబంటు, పాములు, ఖడ్గమృగాలు, గురుపోతులు, కొండముచ్చలు, చమరీమృగాలు,

ఈలపురుగులు,సింహాలు,శరభాలు, సీమపందులు, కోతులు, కాకులు, గుడ్ల గూబలు ఉంటాయి.

రహస్యార్థం -తృష్ణ అనే చపల స్వభావ కోతులు, కామం అనే కాముకుని తీవ్ర సంకల్పం గల ఈల పురుగులు, పగ అనే రాత్రి తప్ప పగలు దృష్టి లేని గుడ్లగూబలు, కలిగి ఆత్మ దృష్టి, ప్రాపంచిక దృష్టి కలిగి ఉన్న సంసారం అనే అడవి యందు...

అష్టమ స్కంధము : **త్రికూట మందలి గజములు**

8-26-శా.

అన్యలోకన భీకరంబులు, జితాశానేకపానీకముల్,
వన్యభంబులు కొన్ని మత్తతనులై, వ్రజ్యావిహారాగతో
దన్యత్వంబున భూరి భూధరదరీ ద్వారంబులందుండి సౌ
జన్యక్రీడల నీరుగాలిపడి కాసారావగాహార్థమై.

టీకా:

అన్య = ఇతరులకు; ఆలోకన = చూచుటకు; భీకరంబులు = భయముగొల్పునవి; జిత =
జయింపబడిన; ఆశా = దిక్కులు గల; అనేకప = ఏనుగుల; అనేకముల్ = గుంపు లందలి; వన్య =
అడవి; ఇభంబులు = ఏనుగులు; కొన్ని = కొన్ని; మత్త = మదించిన; తనులు = శరీరములు గలవి; ఐ =
అయ్యి; వ్రజ్యా = మందలో; విహార = విహరించుటచే; ఆగత = వచ్చిన; ఉదన్యత్వంబునన్ =
దప్పికతో; భూరి = మహాగొప్ప; భూధర = పర్వతముల; దరీ = గుహ; ద్వారంబుల = ద్వారములలో;
ఉండి = ఉండి; సౌజన్యక్రీడలన్ = సయ్యాటలలో; నీరుగాలి = నీటిగాలికి; పడి = వశములై; కాసార =
చెరువులో; అవగాహ = మునుగుటల; అర్థమై = కోసమై.

భావము:

ఆ అడవిలోని ఏనుగులు ఇతరులు కన్నెత్తి చూడలేనంత భయంకరమైనవి. అవి మదించిన తమ
శరీరాలతో దిగ్గజాలను సైతం మించినవి. వాటిలో కొన్ని కొండగుహల నుండి బయలు దేరాయి.
చెర్లాటాలు ఆడుతు దప్పి గొన్నాయి. జల క్రీడల కోసం సరస్సులవైపు నీటిగాలి వాలు పట్టి

నడిచాయి.

రహస్యార్థం -అభయం అయిన సమాధిలో యోగులు (ద్వైతులు) భయం కల్పించుకొని దుర్జిరీక్షణం అని చెప్పదగ్గ కూటస్థాది చైతన్య రూప ఏనుగులు. మూలాధారాది గుహల నుండి బయలుదేరి పరార్థస్థులకు భయంకరములై దిగ్దేవతలగు ఇంద్రాదులను జయించునవై సంచరిస్తున్నాయి. కర్మాది, అభాస సుఖాలైన విలాసేచ్ఛలచే క్షుత్తిపాసాది షడూర్ముల స్థానమగు మనస్సు అను కాసారం (సరస్సు) కోసం బయలు దేరాయి. (ఆకలి దప్పులు, శోక మోహములు, జరామరణములు షడూర్ములు)

8-27-ఆ.

అంధకార మెల్ల నద్రిగుహంతర

వీధులందుఁ బగలు వెఱచి డాఁగి

ఎడరు వేచి, సంధ్య నినుఁడు వృద్ధత నున్న

వెడలె ననఁగ గుహలు వెడలెఁ గరులు.

టీకా:

అంధకారము = చీకట్లు; ఎల్లన్ = అన్నియు; అద్రి = కొండ; గుహ = గుహల; అంతర = అందలి; వీధుల్ = వరుసల; అందున్ = లో; పగలు = పగటిపూట; వెఱచి = భయపడి; డాగి = దాక్కిని; ఎడరు = సమయమునకై; వేచి = ఎదురుచూసి; సంధ్యన్ = సాయంకాల సంధ్యకి; ఇనుడు = సూర్యుడు; వృద్ధతన్ = సన్నగిలి; ఉన్నన్ = ఉండగా; వెడలెన్ = బయటపడినవి; అనగన్ = అన్నట్లుగ; గుహలు = గుహలనుండి; వెడలెన్ = బయలుదేరినవి; కరులు = ఏనుగులు.

భావము:

చీకట్ల గుంపులు పగలంతా భయంతో కొండగుహలలో దాక్కిని సాయంకాలం సూర్యుడి శక్తి సన్నగిల్లటం కనిపెట్టి బయటకొచ్చాయా అన్నట్లు ఆ త్రికూటపర్వతం నుండి బయలుదేరిన ఏనుగులు ఉన్నాయి.

రహస్యార్థం- బ్రహ్మజ్ఞానం ప్రకాశించే సమయంలో (పగలు) కనబడని చీకటి అనే అవిద్య కొండ గుహలు అను హృదయ కుహరాలలో దాగి ఉండి, జీవుని వృత్తి బహిర్ముఖమైనప్పుడు

ఆవరించినట్లు అజ్ఞానవృత్తులు బయలుదేరాయి.

అందమైన ఉపమాలంకార వైభవం చూడండి. సాయంకాలం సూర్యుడు అస్తమిస్తుంటే
అప్పటిదాకా గుహలలో ఉన్న చీకట్లు బైటికి వస్తాయి కదా. గజేంద్రుడు, అతని కోటి ఏనుగులు
వెళ్తుంటే అలా ఉందట.

8-28-క.

తలగవు కొండలకైనను;

మలగవు సింగములకైన మార్కొను కడిమిం;

గలగవు పిడుగుల కైనను

నిలబలసంపన్న వృత్తి నేనుగు గున్నల్.

టీకా:

తలగవు = తొలగిపోవు; కొండల్ = కొండల; కైనన్ = కి యయినను; మలగవు = తప్పుకొనవు;
సింగముల్ = సింహముల; కైనన్ = కి యయినను; మార్కొనున్ = ఎదిరించుచుండును; కడిమిన్ =
శౌర్యముతో; కలగవు = కలతచెందవు; పిడుగుల్ = పిడుగుల; కైనను = కి యయినను; ఇలన్ =
భూమిపైన; బల = శక్తి; సంపన్న = సమృద్ధిగా నుండుటచే; వృత్తిన్ = వర్తించుటల యందు;
ఏనుగుగున్నల్ = గున్న యేనుగులు.

భావము:

ఆ గుంపులోని గున్న ఏనుగులు భూలోకంలో మిక్కిలి బల సంపదతో కొండలను ఢీకొనుటకైన
వెనుదీయవు. సింహాలకైన వెనుదీయకుండ ఎదిరించి నిలబడతాయి. చివరకి పిడుగులకు కూడ
బెదరవు.

రహస్యార్థం - కొండలంత కష్టాలు వచ్చినా, ధైర్యం విడనాడకుండా, కామాదులను జయించుటకు
సింగము వంటి పట్టుదల కలవై ఎదుర్కొంటాయి. పిడుగుల వంటి ఆపదలు మీద పడినా
తట్టుకుంటాయి కాని చలించవు. అంతటి అవిద్యావృత పారమార్థిక జీవులు అవి.

8-29-నీ.

పులుల మొత్తంబులు పొదరిండ్లలోఁ దూఱు-

ఘోరభల్లూకముల్ గుహలు సొచ్చు;

భూదారములు నేల బొటియలలో డాగు-

హరిదంతముల కేఁగు హరిణచయము;

మడుపులఁ జొరఁబాటు మహిషసంఘంబులు-

గండశైలంబులఁ గపులు ప్రాకు;

వల్మీకములు జొచ్చు వనభుజంగంబులు-

నీలకంఠంబులు నింగి కెగయు;

8-29.1-తే.

వెఱచి చమరీమృగంబులు వినరు వాల

చామరంబుల విహరణశ్రమము వాయ,

భయదపరిహాల విహరించు భద్రకరుల

గాలివాటిన మాత్రాన జాలిఁ బొంది.

టీకా:

పులుల = పులుల యొక్క; మొత్తంబులు = గుంపులు; పొదరిండ్ల = పొదరిళ్ళ; లోన్ = లోనికి;

దూఱున్ = దూరిపోతాయి; ఘోర = భయంకరమైన; భల్లూకముల్ = ఎలుగుబంట్లు; గుహలున్ =

గుహలలోనికి; చొచ్చున్ = దూరిపోతాయి; భూదారములు = అడవి పందులు; నేల = నేలమీద

నున్న; బొటియల్ = గోతుల; లోన్ = లోపల; డాగున్ = దాక్కినును; హరిత్ = దిక్కుల; అంతముల్ =

కొనల; కిన్ = కు; ఏగున్ = పారిపోవును; హరిణ = లేళ్ళ; చయమున్ = సమూహములు;

మడుపులన్ = చెరువులలో; చొరబాటు = దూరిపోతాయి; మహిష = అడవిదున్నల; సంఘంబులున్

= గుంపులు; గండశైలంబులన్ = పెద్దరాళ్ల కొండలపైకి; కపులు = కోతులు; ప్రాకున్ = పాకుతూ

పోతాయి; వల్మీకములున్ = పుట్టలలో; చొచ్చున్ = దూరిపోతాయి; వన = అడవి; భుజంగంబులున్

= పాములు; నీలకంఠంబులున్ = నెమళ్ళు; నింగి = ఆకాశమున; కిన్ = కు; ఎగయు = ఎగురుతాయి.

వెఱచి = భయపడిపోయి; చమరీమృగంబులున్ = చమరీమృగములు; విసరున్ = విసురుతాయి;
వాల = తోక లనెడి; చామరంబులన్ = వినకట్టలను; విహరణశ్రమమున్ = అలసటలు; వాయన్
= తీరునట్లు; భయద = భయావహముగ; విహరించు = తిరిగెడి; భద్రకరుల = భద్రగజముల యొక్క;
గాలి = గాలి; వాటిన = సోకినంత; మాత్రనన్ = మాత్రముచేతనే; జాలిన్ = భీతి; పొంది = చెంది.

భావము:

ఆ మదపుటేనుగులు భయంకరంగా విహరిస్తున్నాయి. వాటి గాలి సోకితే చాలు భయపడిపోయి,
పులులన్నీ పొదలలో, భీకరమైన ఎలుగుబంట్లు గుహలలో దూరతాయి. అడవి పందులు గోతులలో
దాక్కుంటాయి. జింకలు దిక్కులు పట్టి పోతాయి. అడవిదున్నలు మడుగుల్లో చొరబడతాయి.
కోతులుకొండరాళ్ళపైకి ఎగబాకుతాయి. అడవిలోని పాములు పుట్టలలో దూరతాయి. నెమళ్ళు
ఆకాశానికి ఎగురుతాయి. సవరపు మెకాలు తమ తోకకుచ్చుల చామరాలతో ఏనుగుల శ్రమ
తీరేలా విసురుతాయి.

రహస్యార్థం - బాహ్యంగా భయంకరంగా విహరించే ఏనుగులను చూసి ఇతర జంతువులు
బెదురుతున్నాయి అనే చక్కటి స్వభావాలంకారం అలరిస్తుంది. కాని ఆయా జంతువుల రహస్య
సంజ్ఞా భావం తీసుకుంటే, కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మత్సర, ఈర్ష్య మున్నగునవి వాటి
అధిదేవతల యందు అణగి ఉన్నాయని భావం.

8-30-క.

మదగజ దానామోదముఁ

గదలని తమకములఁ ద్రావి, కడుపులు నిండం

బొడలుచుఁ దుమ్మెదకొదమల

కడుపులు జం జమ్మటంచు గానము సేసెన్.

టీకా:

మద = మదించిన; గజ = ఏనుగుల; దాన = కపోలమదజలము; ఆమోదమున్ = పరిమళమువలన;
కదలని = స్థిరమైన; తమకములన్ = మోహములతో; త్రావి = తాగి; కడుపులు = కడుపులు; నిండన్
= నిండగా; పొదలుచున్ = పొంగిపోతూ; తుమ్మెద = తుమ్మెదల; కొదమల = పడుచుల; కడుపులు =
గుంపులు; జంజమ్మ = జంజం; అటన్ = అని; అంచున్ = అనుచు; గానము = పాటలు; చేసెన్ =
పాడినవి.

భావము:

పడుచు తుమ్మెదల గుంపులు ఆ మదపుటేనుగుల సుగంధాల మదజల ధారలు కమ్మగా
కడుపులనిండా తాగి సంతోషంతో జం జమ్మని పాడుతున్నాయి.

8-31-క.

తేటి యొకటి యొరు ప్రియకును

మాటికి మాటికిని నాగ మదజల గంధం

బేటి కని, తన్ను బొందెడి

బోటికి నందిచ్చు నిండు బోటు దనమునన్.

టీకా:

తేటి = గండు తుమ్మెద; ఒకటి = ఒకటి; ఒరు = ఒక; ప్రియ = ప్రియురాలి; కును = కి; మాటికిమాటికిని
= అస్తమాను; నాగ = ఏనుగుల; మదజల = మదజలస్రావముల; గంధంబు = పరిమళములు; ఏటికి
= ఎందుకులే; అని = అని; తన్నున్ = తనను; బొందెడి = కూడుతున్న; బోటి = ఆడుదాని; కిన్ = కి;
అందిచ్చున్ = అందించును; నిండు = పరిపూర్ణమైన; బోటుదనమునన్ = మగతనముతో.

భావము:

గండుతుమ్మెద ఒకటి తనతో క్రీడిస్తున్న ప్రియురాలైన ఒక ఆడతుమ్మెదకి అస్తమానం ఆ ఏనుగుల
మదజలం ఎందుకులే అని నిండుమగతనం అందించింది.

రహస్యార్థం -మనస్సు సమాధి స్థితిలో ఉన్న ఆనందమును మరిగి, జగదాకార వృత్తులను వదలి, సంప్రజ్ఞతా సమాధి యందలి ఆనందమును పొందింది.

8-32-క.

అంగీకృత రంగ న్మా

తంగీ మదగంధ మగుచు దద్దయు వేడ్కన్

సంగీత విశేషంబుల

భృంగీగణ మొప్పె వ్రానుపెట్టడి మాడ్కిన్.

టీకా:

అంగీకృత = ఆమోదించబడిన; రంగత్ = ప్రకాశించుచున్న; మాతంగి = ఆడు ఏనుగుల;
మదగంధము = మదజలము పొందినవి; అగుచున్ = అగుచు; దద్దయు = మిక్కిలి; వేడ్కన్ =
ఉత్సాహముతో; సంగీత = పాటల; విశేషంబులన్ = ప్రత్యేకతలతో; భృంగీ = ఆడుతుమ్మెదల; గణము
= గుంపులు; ఒప్పెన్ = చక్కగ నున్నవి; వ్రానుపెట్టడి = కదలనివ్వని; మాడ్కిన్ = విధముగ.

భావము:

తుమ్మెద కడుపులు ఇంపైన మదగజాల మదజలగంధా లెంతో వేడుకతో ఆస్వాదిస్తూ చెవులు
గింగిరెత్తేలా ఝంకారం చేస్తున్నాయి.

రహస్యార్థం -“తృప్తా హృత్పద్మషట్పదీ” (హృదయ పద్మంలో ఉండే తుమ్మెద అంటే తృప్తి). అలా
హృదయ పద్మంలో ఉండే సంకల్పాలు అను తుమ్మెదల గుంపు, మాతంగి అంటే పరాప్రకృతి
సంబంధ నిర్వికల్పానందంచే, నిశ్చేష్టముగా ప్రణవనాదం చేశాయి.

8-33-క.

వల్లభలు పాటి మునుపడ

వల్లభ మని ముసరి రేని వారణదానం

బొల్లక మధుకరవల్లభు

లుల్లంబులఁ బొందిరెల్ల యుల్లాసంబుల్.

టీకా:

వల్లభలు = ఆడు తుమ్మెదలు; పాటి = ఆత్రముగ పోయి; మునుపడన్ = ముందుగా; వల్లభము = ప్రియమైనది; అని = అని; ముసరి = మూగినట్లు; ఏనిన్ = అయినను; వారణ = ఏనుగుల; దానంబున్ = మదజలములను; ఒల్లక = ఆమోదించక; మధుకరవల్లభుల్ = గండు తుమ్మెదలు; ఉల్లంబులన్ = మనసులలో; పొందిరి = పొందినవి; ఎల్ల = అధికమైన; ఉల్లాసంబున్ = ఉత్సాహములను.

భావము:

ఆడతుమ్మెదలు ఆత్రంగా పోయి ప్రియులని ముసురు కొన్నాయి. మగ తుమ్మెదలు ఏనుగుల మదజల ధారలకు ఆశపడకుండా నిండుగా తమ మనసులలో సంతోషపడ్డాయి. రహస్యార్థం: జీవులు, అవిద్యా ఉపాధులతో కూడి పృథక్కుగా ఉండే గజగంధము అను విషానందమును గైకొనక, సహజ ఆనందమును, తాదాత్మ్య ఆనందమును ఆస్వాదిస్తున్నాయి.

8-34-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయములో.

భావము:

ఆ సమయంలో,

8-35-మ.

క్ర^లభంబుల్ చెరలాడుఁ బల్వలము లా^{ప్ర}ణించి మట్టాడుచున్

ప్ర^లభూజంబులు రాయుచుం జివురు జొం^{ప్ర}బుల్ వడిన్ మేయుచుం

బులులం గాతెనుపోతులన్ మృగములం **బో**నీక శిక్షించుచుం
గోలకుల్ జొచ్చి కలంచుచున్ గిరులపై **గొ**బ్బిళ్ళు గోరాడుచున్.

టీకా:

కలభంబుల్ = ఏనుగు గున్నలు {కలభములలో విశేషములు - 1బాలము 2పోతము 3విక్కము};
చెరలాడున్ = విహరించును; పల్వలముల్ = నీళ్లు గల చిన్నపల్లము; ఆఘ్రాణించి = వాసనచూసి;
మట్టాడుచున్ = తొక్కుతూ; ఫలభూజంబులున్ = పండ్లచెట్లను; రాయుచున్ = ఒరసికొనుచు;
చివురు = చిగుళ్ళు; జొంపంబుల్ = గుత్తులను; వడిన్ = వేగముగా; మేయుచున్ = తింటూ; పులులన్
= పులులను; కాతెనుబోతులన్ = అడవిదున్నలను; మృగములన్ = లేళ్ళను; పోనీక =
తప్పించుకొనిపోనీకుండ; శిక్షించుచున్ = దండించుచు; కొలకుల్ = నీటిమడుగు లందు; చొచ్చి =
దిగి; కలంచుచున్ = కలచువేస్తూ; గిరుల్ = కొండల; పైన్ = మీద; గొబ్బిళ్ళుగోరాడుచున్ =
కుప్పిగంతులు వేయుచు {గొబ్బిళ్ళుగోరాడు - గొబ్బిళ్ళు (బాలక్రీడావిశేషము) వలె గోరాడు
(ఎగురుకుంటు ఆడు)}.

భావము:

గున్నేనుగులు చెర్లాటలాడుతున్నాయి. పచ్చిక బయళ్ళని వాసన చూసి తొక్కుతున్నాయి.
పళ్ళచెట్లని రాసుకు పోతూ చిగుళ్ళు గబగబ మేసేస్తున్నాయి. పులుల్ని అడవి దున్నలని, జింకల్ని
తప్పించుకు పోనీయక నిలిపి శిక్షిస్తున్నాయి. మడుగుల్లో దిగి కలచేస్తున్నాయి. కొండలమీద
వినోదంగా విహరిస్తున్నాయి.

రహస్యార్థం - జీవులు జీవన్ముక్తి విహారాలతో ఆనందిస్తూ, మధ్య మధ్య జలభ్రాంతితో
ఎండమావులను జలం అని మోసపోతూ, వివేకంతో సంసార పాదపాలను నిర్లక్షిస్తూ, విషయాది
అను చివుళ్ళు భక్షిస్తూ, కామాది క్రూరమృగాల ఉద్రేకాలను అణచేస్తున్నారు.

8-36-క.

తొండంబుల మదజలవృత

గండంబులఁ గుంభములను **ఘట్ట**న చేయం

గొండలు దలక్రిందై పడు

బెండుపడున్ దిశలు చూచి బెగడున్ జగముల్.

టీకా:

తొండంబులన్ = తొండలములతో; మదజల = మదజలముతో; వృత = నిండిన; గండంబులన్ = చెక్కిళ్ళతో; కుంభములను = కుంభస్థలములతో; ఘట్టనన్ = ఢీకొట్టుట; చేయన్ = చేసినచో; కొండలు = కొండలు; తలక్రింద = కిందుమీద; ఐ = అయ్యి; పడున్ = పడిపోవును; బెండుపడున్ = బ్రద్దలగును; దిశలున్ = దిక్కులు; చూచి = చూసి; బెగడున్ = భయపడును; జగముల్ = లోకములు.

భావము:

తొండాలతో మదజలం నిండిన చెక్కిళ్ళతో కుంభ స్థలాలతో ఆ మదగజాలు ఢీకొంటుంటే కొండలు తలకిందు లొతాయి, దిక్కులు బద్దలు అవుతాయి, లోకాలు భయపడి పోతాయి. (ఎంత చక్కటి అతిశయోక్తి అలంకారం!)

రహస్యార్థం - జీవుడు అహంభావంతో ఇంద్రియ వ్యాపారాలకు ఆజ్ఞలను ఇచ్చేస్థానం ఆజ్ఞా చక్రం. గండస్థలం అను ఆజ్ఞా చక్రం. అందుండే మదజలం, మదించిన జలం అంటే పట్టుదల. అదే కర్మత్వకాది అహంభావం. తొండం అంటే ఉచ్ఛ్వాసం అంటే ప్రాణాయామం. అలా ప్రాణాయామంతో అహంభావాన్ని ఘట్టన అంటే నిరోధం చేస్తుంటే, జగము అంటే శరీరం, గగుర్పాటు పొందింది.

అష్టమ స్కంధము : గజేంద్రుని వర్ణన

8-37-క.

ఎక్కడఁ జూచిన లెక్కకు

నెక్కువ యై యడవి నడచు నిభయూధములో

నొక్క కరినాథుఁ డెడతెగి

చిక్కె నొక కరేణుకోటి సేవింపంగన్.

టీకా:

ఎక్కడన్ = ఎక్కడ; చూచినన్ = చూసినను; లెక్కకునెక్కువ = చాలా ఎక్కువ ఉన్నవి; ఐ = అయ్యి;
అడవిన్ = అడవిలో; నడచున్ = వర్తించెడి; ఇభ = ఏనుగుల; యూధము = సమూహము; లోన్ =
లోని; ఒక్క = ఒక; కరి = గజ; నాథుడు = రాజు; ఎడతెగి = విడిపోయి; చిక్కెన్ = చిక్కిపోయెను; ఒక =
ఒక; కరేణు = ఆడ యేనుగుల; కోటి = సమూహము; సేవింపంగన్ = సేవిస్తుండగా.

భావము:

ఆ అడవిలో ఎక్కడ చూసినా లెక్కలేనన్ని ఏనుగులు తిరుగుతున్నాయి. వాటిలో ఒక గజేంద్రుడు
విడిపోయి వెనక బడ్డాడు. అనేక ఆడఏనుగులు సేవిస్తూ అతని వెంట ఉన్నాయి.

రహస్యార్థం - సమిష్టి ఆత్మతత్వం నుండి వ్యష్టిరూపమును పొందడమే, ఆత్మ వలన ఎడబాటు
పొందుట, సంసార అరణ్యంలో చిక్కుట, తప్పిపోవుట.

8-38-వ.

ఇట్లు వెనుక ముందట నుభయ పార్శ్వంబులఁ దృష్ఠార్థితంబులై యరుగుదెంచు నేనుంగు గములం
గానక తెఱంగుదప్పి తొలంగుడుపడి యీశ్వరాయత్తంబైన చిత్తంబు సంవిత్తంబు
గాకుండుటంజేసి తానును దన కరేణుసముదయంబును నొక్కతెరువై పోవుచు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వెనుక = వెనుకపక్క; ముందటన్ = ముందుపక్క; ఉభయ = రెండు;
పార్శ్వంబులన్ = పక్కలను; తృష = దప్పిక తీర్చుకొనుటను; అర్థితంబులు = కోరునవి; ఐ = అయ్యి;
అరుగుదెంచు = కూడ వచ్చుచున్న; ఏనుగు = ఏనుగుల; గములన్ = గుంపులను; కానక =
చూడలేక; తెఱంగు = దారి; తప్పి = తప్పిపోయి; తొలంగుడుపడి = ఎడబాసి; ఈశ్వరాయత్తంబు =
దైవవశము; ఐన = అయిన; చిత్తంబున్ = మనసు; సంవిత్తంబున్ = తెలివి గలదిగా; కాకుండుట =
లేకపోవుట; చేసి = వలన; తానున్ = తను; తన = తన యొక్క; కరేణు = ఆడ యేనుగుల;
సముదయంబును = గుంపు; ఒక్క = వేరొక; తెరువు = దారిపట్టినవి; ఐ = అయ్యి; పోవుచు =
వెళ్ళుచు.

భావము:

ఆ గజరాజు దైవవశం చేత బుద్ధి సరిగా పనిజేయక తనకు ఎటుపక్క కూడా దప్పికతో వచ్చే ఇతర ఏనుగుగుంపులు కనబడక విడిపోయి దారితప్పాడు. తన గుంపులోని ఏనుగుల గుంపుతో కాక వేరేదారి పట్టి పోసాగాడు.

రహస్యార్థం - జీవుడు స్వస్థానాన్ని తప్పి, అన్నమయాది కోశం అనే భౌతిక దేహంతో, జ్ఞానం, విజ్ఞానం, ప్రజ్ఞానం మున్నగు ఆవరణల ఉపాధులతో కూడి పరిభ్రమణ శీలుడు అయి...

8-39-సీ.

పల్వలంబుల లేత పచ్చిక మచ్చిక-

జెలుల కందిచ్చు నచ్చికము లేక;

నివురుజొంపములఁ గ్రోవ్వులయు పూఁగొమ్ములఁ-

బ్రాణవల్లభలకుఁ బాలువెట్టు;

ఘనదానశీతల క్షర్ణతాళంబుల-

ద్రయితల చెమటార్చుఁ ద్రనువు లరసి;

మృదువుగాఁ గొమ్ముల మెల్లన గళములు-

నివురుచుఁ బ్రేమతో నెఱపు వలపు;

8-39.1-తే.

పిలుదు చక్కట్ల డగ్గటి ప్రేమతోడ

డాసి మూర్కొని దివికిఁ దొండంబు జాచు

వెద వివేకించుఁ గ్రీడించు విశ్రమించు

మత్తమాతంగ మల్లంబు మహిమతోడ.

టీకా:

పల్వలంబుల = నీళ్లుగల చిన్నపల్లములలోని; లేత = లేత; పచ్చిక = పచ్చిగడ్డి పరకలను; చెలుల్ = ప్రియురాండ్ర; కున్ = కు; అందిచ్చున్ = అందించును; అచ్చికము = కొరత; లేక = లేకుండగ; ఇవురు = చిగుళ్ళ; జొంపములన్ = గుత్తులను; క్రొవ్వెలయు = అధికముగ పూసిన; పూ = పూవులతో నున్న; కొమ్మలన్ = కొమ్మలను; ప్రాణ = ప్రాణముతో సమానమైన; వల్లభల్ = భార్యల; కున్ = కు; పాలువెట్టు = పంచిపెట్టును; ఘన = అత్యధికముగ; దాన = మదజలముచే; శీతల = చల్లగా నున్న; కర్ణ = చెవులనెడి; తాళంబులన్ = విసనకణ్ణులతో; దయితల = భార్యల; చెమటన్ = చెమటను; ఆర్చున్ = ఆరబెట్టును; తనువుల్ = దేహములను; అరసి = చూసి; మృదువుగా = మెల్లగా; కొమ్మలన్ = దంతములతో; మెల్లన = మృదువుగా; గళములున్ = మెడలను; నివురుచున్ = రాయుచు; ప్రేమ = ప్రీతి; తోన్ = తోటి; నెఱపు = సాగించును; వలపు = వలపులను.

పిఱుదు = పిఱుల; చక్కట్ల = భాగముల; డగ్గటి = దగ్గరకు; ప్రేమ = ప్రీతి; తోడన్ = తోటి; డాసి = చేరి; మూర్కొని = వాసనచూసి; దివి = ఆకాశము; కిన్ = మీదికి; తొండంబున్ = తొండమును; చాచున్ = చాచును; వెద = పశుఋతుధర్మమును; వివేకించున్ = తరచిచూచును; క్రీడించున్ = విహరించును; విశ్రమించున్ = విశ్రాంతి తీసుకొనును; మత్త = మదించిన; మాతంగ = ఏనుగు; మల్లంబు = శ్రేష్ఠము; మహిమ = గొప్పదనముతోటి.

భావము:

అప్పుడా గజేంద్రుడు బల్లిదుడై తన ప్రియురాళ్ళకి నీటి గుంటల పక్కన ఉండే లేతపచ్చికలు మచ్చికతో అందిస్తోంది. చిగుళ్ళు పూలకొమ్మల గుత్తులు పంచిపెడుతోంది. మదజలంతో తడిసిన విసనకణ్ణులాంటి పెద్దపెద్ద చెవులతో వాటి చెమటలు ఆర బెడుతోంది. వాటి మెడలకింద మెల్లగా తన దంతాలతో గోకుతూ వలపుల ప్రేమ చూపుతుంది. వాటి వెనక్కి ప్రేమగా చేరి వాసన చూసి తొండాన్ని పైకెత్తి ఆకాశానికి చాచి ఋతు సమయాన్ని గుర్తిస్తోంది, క్రీడించి విశ్రమిస్తోంది.

రహస్యార్థం - బలిష్ఠమైన ఆ గజరాజు అను జీవుడు తన ప్రియురాలు అనగా మనస్సునకు సంతోషం కలిగించాలి అని, ఇంద్రియ విషయాలను నెరవేరుస్తూ, వృత్తులు అనే దంతాలతో అవిద్యను ఆనందింపజేస్తూ ఉన్నాడు.

తన కుంభముల పూర్ణతకు డిగ్గి యువతుల-

కుచములు పయ్యెడకొంగు లీగగ;

దన యానగంభీరతకు జాల కబలల-

యానంబు లందెల నండగొనగగ;

దన కరశ్రీ గని తలకి బాలల చిటు-

దొడలు మేఖలదీప్తి తోడు పిలువగ;

దన దంతరుచి కోడి తరుణుల నగవులు-

ముఖచంద్ర దీప్తుల ముసుగు దిగువగ;

8-40.1-తే.

దనదు లావణ్యరూపంబు దలచిచూడ

నంజనాభ్రము కపిలాది హరిదిభేంద్ర

దయిత లందలు దనవెంట దగిలినడవగ;

గుంభివిభు డొప్పె నొప్పులకుప్ప బోలె.

టీకా:

తన = తన; కుంభముల = కుంభముల యొక్క; పూర్ణత = నిండుదనమున; కున్ = కు; డిగ్గి = ఓడిపోయి; యువతుల = స్త్రీల; కుచములు = వక్షోజములు; పయ్యెడ = పమిట; కొంగులు = కొంగులందు; ఈగన్ = చొరబడగ; తన = తన; యాన = నడకల; గంభీరత = గంభీరత; కున్ = కు; చాలక = సాటిరాలేక; అబలల = స్త్రీల; యానంబుల్ = నడకలు; అందెలన్ = కాలి యందెలను; అండకొనగ = సహాయము పొందగ; తన = తన; కర = తొండము యొక్క; శ్రీన్ = సౌందర్యమును; కని = చూసి; తలకి = చలించిపోయి; బాలల = పిల్లల; చిటు = చిన్ని; తొడలు = తొడలు; మేఖల = బంగారు మొలతాళ్ళ; దీప్తిన్ = కాంతులను; తోడు = సహాయమును; పిలువన్ = అర్థించగ; తన = తన; దంత = దంతముల; రుచికిన్ = కాంతులకు; ఓడి = సాటిరాలేక; తరుణుల = స్త్రీల; నగవులు = నవ్వులు; ముఖ = మోహము యనెడి; చంద్ర = చంద్రుని; దీప్తులన్ = కాంతులను; ముసుగుదిగువన్ = ముసుగువేసికొనగ; తనదు = తన యొక్క.

లావణ్య = సుందరమైన; రూపంబున్ = రూపమును; తలచి = భావించికొని; చూడన్ = చూచుటకు;
 అంజన = ఈశాన్య దిగ్గజము భార్య అంజనావతి {అంజనావతి ఆది - దిగ్గజముల భార్యలు,
 1తూర్పు అభ్రము 2ఆగ్నేయము కపిల 3దక్షిణము పింగళ 4నైఋతి అనుపమ 5పడమర తామ్రపర్ణి
 6వాయవ్యము శుభ్రదంతి 7ఉత్తరము అంగన 8ఈశాన్యము అంజనావతి}; అభ్రము = తూర్పు
 దిగ్గజము భార్య; కపిల = ఆగ్నేయ దిగ్గజము భార్య; ఆది = మొదలగు; హరిదిభేంద్ర = దిగ్గజముల
 {హరిదిభేంద్రము - హరిత్ (దిక్కు లందలి) ఇభ (గజము) ఇంద్రము (శ్రేష్ఠమైనది), దిగ్గజము};
 దయితలు = భార్యలు; అందఱున్ = ఎల్ల; తన = తన; వెంటదగిలి = వెంటబడి; నడవన్ = రాగా;
 కుంభి = గజ; విభుడు = రాజు; ఒప్పెన్ = చక్కగా ఉండెను; ఒప్పులకుప్ప = అందాలరాశి; పోలెన్ =
 వలె;

భావము:

గజేంద్రుని కుంభస్థలాల నిండుదనానికి సరితూగలేక లోకం లోని స్త్రీల స్తనాలు పైటకొంగుల
 మాటు కోరాయి. అతని నడకల రీవికి సరితూగలేక అతివల పాదాలు అందెల అండ
 తీసుకొన్నాయి. అతని తొండం సిరికి తూగలేక కన్నెల చిన్ని తొడలు ఒడ్డాణాల కాంతులను తోడు
 తెచ్చుకొన్నాయి. అతని దంతాల కాంతికి సరితూగలేనందుకే ఉవిదల చిరునవ్వులు ముఖ
 చంద్రకాంతుల ముసుగు వేసుకొన్నాయి. అతని లావణ్య స్వరూపాన్ని చూడగోరి అంజనావతి,
 అభ్రమువు, కపిల మొదలైన దిగ్గజాల భార్యలు వెంటబడ్డాయా అన్నట్లు ఆడ ఏనుగులు
 అనుసరిస్తుండగా ఒప్పులకుప్పలా ఆ గజరాజు ఒప్పి ఉన్నాడు. (చక్కటి స్వభావోక్తి అలంకారం
 ఆస్వాదించండి)

రహస్యార్థం - గజేంద్రుడు అను జీవుడు పంచకోశయుక్తుడై, సప్తధాతువులతోనూ, బహిరంతర
 ఇంద్రియాలతో, దశవిధ ప్రాణాలతోనూ, శబ్దాది విషయాలతోనూ, శరీర త్రయా నిష్ఠుడై, అవిద్య అనే
 కన్యకతో పరిణయం కోసం అలంకృతుడైన పెళ్ళికొడుకులా కనబడుతున్నాడు.

8-41-వ.

మఱియు నానాగహన విహరణ మహిమతో మదగజేంద్రంబు మార్గంబుఁ దప్పి,
 పిపాసాపరాయత్త చిత్తంబున మత్తకరేణువుల మొత్తంబునుం దానునుం జని చని.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; నానా = అనేకమైన; గహన = అడవుల యందు; విహరణ =
సంచరించుటల; మహిమ = అధికము; తోన్ = తోటి; మద = మదించిన; గజ = ఏనుగు; ఇంద్రము =
శ్రేష్ఠము; మార్గంబున్ = దారి; తప్పి = తప్పిపోయి; పిపాసా = దప్పికకు; పరాయత్త = లోబడిన;
చిత్తంబునన్ = మనసుతో; మత్త = మదించిన; కరేణువుల = ఆడ యేనుగుల; మొత్తంబునున్ =
సమూహము; తానున్ = తను; చనిచని = ప్రయాణంబు సాగించి;

భావము:

ఇంకా గజరాజు అనేక అడవులలో తిరిగిన ఆయాసం వలన దప్పికతో స్వాధీనం తప్పిన
మనస్సుతో దారి తప్పాడు. అలా ఆడ ఏనుగులు అన్నిటితోపాటు చాలా దూరం వెళ్ళాడు.
రహస్యార్థం - జీవుడు పునరపి జననం అనుకుంటూ అనేక జన్మలు పొందడానికి సిద్ధపడి, నివృత్తి
మార్గం నుండి తప్పిపోయి, ప్రవృత్తి మార్గంలో ప్రవేశించాడు.

8-42-మ.

అట గాంచెం గరిణీవిభుండు నవపుల్లంభోజకల్హారమున్
నట దిందిదిర వారముం, గమర మీనగ్రాహ దుర్వారమున్,
వట హింతాల రసాల సాల సుమనో వల్లీ కుటీతీరముం,
జట లోద్ధూత మరాళ చక్ర బక సంఘారంబుఁ గాసారమున్.

టీకా:

అటన్ = అక్కడ; కాంచెన్ = చూచెను; కరణీ = గజ; విభుండు = రాజు; నవ = తాజా; పుల్ల =
విచ్చుకొన్న; అంభోజ = కమలములు; కల్హారమున్ = కలువలు; నటత్ = ఆడుతున్న; ఇందిందిర =
తుమ్మెదల; వారమున్ = సమూహము కలిగినది; కమర = తాబేళ్ళు; మీన = చేపలు; గ్రాహ =
మొసళ్ళుతోను; దుర్వారమున్ = నివారింపరానిది; వట = మట్టి; హింతాల = తాడి; రసాల =

తియ్యమామిడి; సాల = మద్ది; సుమనో = పువ్వుల; వల్లీ = లతా; కుటీ = కుంజములు గల; తీరమున్
= గట్టు కలిగిన; చటుల = మిక్కిలి వేగముగా; ఉద్ధూత = ఎగిరెడి; మరాళ = హంసలు; చక్ర =
చక్రవాకములు; బక = కొంగల; సంచారంబున్ = విహరించుటలు కలిగినది; కాసారమున్ =
మడుగును.

భావము:

అక్కడ ఒకచోట గజేంద్రుడు ఒక మడుగుని చూసాడు. ఆ చెరువులో కొత్తగా విచ్చుకున్న కమలాలు
ఉన్నాయి. అక్కడ తుమ్మెదల గుంపులు తిరుగుతున్నాయి. అది తాబేళ్ళు, చేపలు, మొసళ్ళతో
దాటరానిదిగా ఉంది. దాని గట్టు మీద మణ్ణి, తాడి, మామిడి, మద్దిచెట్లు పూల తీగలు ఉన్నాయి.
ఇంకా హంసలు, చక్రవాకాలు, కొంగలు విహరిస్తున్నాయి.

రహస్యార్థం -కరణీవిభుడు అంటే అంతఃకరణుడు, ముఖ్య అహంకార విషయుడు అగు
పారమార్థిక జీవుడు. ఆ జీవుడు 'నవపుల్లాంభోజ' అను అనాద్యవిద్యా వాసనలతో పరిమళించే
హృదయ కమలాల వలన వికాసం పొందిన తుమ్మెదలు అను తృష్ణ పరంపర. క్షణక్షణం పాతాళం,
అంతరిక్షం, దిగంతాలు పట్టి తిరుగుతూ ఉంటుంది. అలాంటి సంకల్పభావంతో కూడిన తృష్ణ అను
తుమ్మెదలు కల లోభం, మోహం, కామం మున్నగు వాటిచే నివారించబడే జలచరాలు కలది,
సుమనోవల్లీ కుటీరతీరం అంటే శుద్ధసాత్వికం అను కుటీర తీరం. భయకారణాలైన మోహం,
అసూయ, దర్పం మొదలైనవాటితో చలించిపోతున్న కాసారాన్ని చూశాడు.

అష్టమ స్కంధము : గజేంద్రుని కొలను ప్రవేశము

8-43-వ.

ఇట్లనన్య పురుష సంచారంబై నిష్కళంకంబైన యప్సంకజాకరంబుఁ బొడగఁని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనన్యపురుషసంచారంబు = ఎవరు దరిజేరనిది {అనన్యపురుషసంచారము
- అనన్య(అనితరమైన) పురుష (వారి) సంచారము (సంచారము గలది), ఎవరు దరిజేరనిది}; ఐ =

అయ్యి; నిష్కళంకంబు = నిర్మలము; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; పంకజాకరంబున్ = తామరకొలనును;
పొడగని = చూసి;

భావము:

ఆ మదగజాలు, ఇతరులు ఎవరు తిరగని ఆ నిర్మలమైన పద్మాల సరస్సును చూసాయి.
రహస్యార్థం: ఇలా ఏకాంతం, నిస్సంకల్పం, విశుద్ధం అయి ఉన్న ఆ మానస సరోవరం చూసి,

8-44-నీ.

తొయజగంధంబుఁ దోగిన చల్లని-

మెల్లని గాడ్పుల మేను లలరఁ

గమల నాళాహార విమలవాక్యలహంస-

రవములు చెవుల పండువులు చేయ

పుల్లదిందీవరాంబోరుహ మోదంబు-

పూణరంధ్రంబుల గారవింప

నిర్మల కల్లోల నిర్గతాసారంబు-

వదన గహ్వరముల వాడు దీర్పఁ

8-44.1-తే.

త్రిజగ దభినవ సౌభాగ్య దీప్తమైన

విభవ మీక్షణములకును విందు చేయ

నరిగి, పంచేంద్రియ వ్యవహారములను

మఱచి మత్తేభయాధంబు మడుఁగుఁ జొచ్చె.

టీకా:

తొయజ = పద్మముల; గంధంబున్ = పరిమళములో; తోగిన = మునిగిన; చల్లని = చల్లని; మెల్లని =
మెల్లని; గాడ్పులన్ = గాలులవలన; మేనుల్ = దేహములు; అలరన్ = హాయిగొనగా; కమల =
తామర; నాళ = తూళ్ళను; ఆహార = తినుటచే; విమల = స్వచ్ఛమైన; వాక్ = పలుకుల; కలహంస =

కలహంసల; రవములు = శబ్దములు; చెవుల = చెవులకు; పండువులు = పండుగలు; చేయన్ = చేయుచుండగ; పుల్లత్ = తెల్ల; ఇందీవర = కలువల; అంభోరుహ = పద్మముల; ఆమోదంబు = సువాసనలు; పూణ = ముక్కు; రంధ్రంబులన్ = కన్నములను; గారవింపన్ = తృప్తిగలిగించగ; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; కల్లోల = అలలనుండి; నిర్గత = వెలువడిన; ఆసారంబున్ = నీటితుంపరుల జడి; వదన = నోరు యనెడి; గహ్వరముల = గుహల; వాడు = దప్పిక; తీర్పన్ = తీర్చగా. త్రిజగత్ = ముల్లోకములకు; అభినవ = సరికొత్త; సౌభాగ్య = సొగసుతో; దీప్తము = కాంతివంతము; ఐన = అయిన; విభవము = వైభవము; ఈక్షణముల్ = కన్నుల; కునున్ = కు; విందు = వేడుక; చేయన్ = చేయగ; అరిగి = వెళ్ళి; పంచేంద్రియ = జ్ఞానేంద్రియము లైదింటి (పంచేంద్రియములు - 1త్వక్ 2శ్రోత్ర 3 పూణ 4జిహ్వా 5చక్షువులు); వ్యవహారములను = వర్తనలు; మఱిచి = మరిచిపోయి; మత్త = మద; ఇభ = గజముల; యూధంబు = గుంపు; మడుగున్ = సరోవరమునందు; చొచ్చెన్ = ప్రవేశించెను.

భావము:

ఇతరులు ఎవరు తిరగని ఆ నిర్మలమైన పద్మాల సరస్సును చూసిన ఆ మదగజాలు, వాటి దేహాలకి పద్మాల వాసనలతో కూడిన చల్లని పిల్లగాలులు హాయి కలిగించాయి. తామర తూళ్ళు తిన్న రాయంచల కలకలారవాలు చెవుల పండుగ చేస్తున్నాయి. విరిసిన తెల్ల కమలాలు కలువల సువాసనలు ముక్కులకు తృప్తి కలిగిస్తున్నాయి. స్వచ్ఛమైన అలలనుండి వెలువడిన నీటి తుంపరలు దప్పిక తీరుస్తున్నాయి. ముల్లోకాలకి సరికొత్త సౌభాగ్యాన్ని పుట్టించే ఆ సరస్సు యొక్క శోభ కళ్ళకి ఆనందం కలిగిస్తోంది. దాంతో ఆ మత్తేభాలు తమ పంచేంద్రియ జ్ఞానాలను మరిచి ఆ మడుగు లోకి దిగాయి.

రహస్యార్థం - ఇలా ఏకాంతం, నిస్సంకల్పం, విశుద్ధమై ఉన్న ఆ మానస సరోవరం చూసి, పూర్వకృత సత్ వాసనలతో స్థూల, సూక్ష్మ కారణ శరీరత్రయం అలరారు తుండగా, గుటీచక, బహుదక, హంస, పరమహంస (సన్యాసాశ్రమ విశేషాలు) సన్యాసులలో శ్రేష్ఠులు అయిన పరమ హంసల బ్రహ్మ విచారణా, శ్రవణానందాలు కలుగగా, శుద్ధ సాత్విక మగు వృత్తుల (ప్రాణాయామ శ్వాసలు) చేత నాసికా రంధ్రాలు పూర్ణీభవించగా, సత్సంకల్ప కల్లోల (పరిణామ) జలాలచేత జిహ్వా చాపల్యం శాంతించగా, అవస్థా త్రయంతో కూడి ఉండే ఇంద్రియ వ్యాపారాల అధిదేవతలను ఆయత్తపరచి, మానస కాసారం ప్రవేశించాడు.

8-45-క.

తొండంబులఁ బూరించుచు

గండంబులఁ జల్లుకొనుచు, గళగళరవముల్

మెండుకొన వలుదకడుపులు

నిండన్ వేదండకోటి నీటిం ద్రావెన్.

టీకా:

తొండంబులన్ = తొండములలోనికి; పూరించుచున్ = నీళ్ళు పీల్చి నింపుతూ; గండంబులన్ = గండఫలకములపై; చల్లుకొనుచు = చల్లుకొంటు; గళగళ = గడగడ మనెడి; రవముల్ = శబ్దములు; మెండుకొనన్ = అతిశయించుతుండగ; వలుద = విశాలమైన; కడుపులు = పొట్టలు; నిండన్ = నిండగ; వేదండ = ఏనుగుల; కోటి = సమూహము; నీటిన్ = నీటిని; ద్రావెన్ = తాగినవి.

భావము:

ఆ ఏనుగుల గుంపు తొండాల నిండా నీళ్ళు నింపుకొని చెక్కిళ్ళ మీద జల్లుకొన్నాయి. గట్టిగా గటగట మనిచప్పుళ్ళు చేస్తూ తమ పెద్ద పెద్ద కడుపుల నిండా నీళ్ళు తాగాయి. అడవిలో తిరిగే ఏనుగులు నీళ్ళమడుగులో తిరిగే చిత్రానికి చట్రం కట్టి చూపారు అందమైన ఈ చిన్న కందంలో.

రహస్యార్థం- జీవుడు కామంచే ఆకర్షింపబడకుండా ఉన్నంత వరకూ అవిద్యావశుడు అయి ఉన్నప్పటికీ, ఆత్మానుసంధాన పరుడై ఉంటాడు. ఎలా అంటే, 'నేను బ్రహ్మం అయ్యాను' అనే వృత్తి (జ్ఞానం) పూరకం అంటారు. అదే తొండాలతో పూరించటం. అట్టి వృత్తిచేత వాయువును, ఆజ్ఞ యందు నిలుపుతూ దశవిధ నాదానుసంధానం (గళగళధ్వనులు), వాయువును కుంభించి, పూరించి (కడుపులు నిండన్), నిశ్చలత్వంతో మానస కాసారంలో తాదాత్మాకార వృత్తులతో ఉన్నాడు.

8-46-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

ఆ సమయంలో,

8-47-ము.

ఇభలోకేంద్రుడు హస్తరంధ్రముల నీరైక్కించి, పూరించి, చం
డభ మార్గంబున కెత్తి, నిక్కి, వడి నుడ్డాడించి పింజింప నా
రభటిన్ నీరములోనఁ బెల్లెగసి నక్తగ్రాహ పాతీనముల్
నభము దాడెడు మీన కర్కటములన్ పట్టన్ సురల్ వ్రాన్పడన్.

టీకా:

ఇభలోకేంద్రుడు = గజేంద్రుడు (ఇభలోకేంద్రుడు - ఇభ (ఏనుగుల) లోక (సమూహమునకు)
ఇంద్రుడు (పతి), గజేంద్రుడు); హస్త = తొండముల; రంధ్రములన్ = కన్నములలోనికి; నీరు = నీటిని;
ఎక్కించి = పీల్చుకొని; పూరించి = నింపుకొని; చండభమార్గంబున్ = ఆకాశముపై (చండభమార్గము
- సూర్యుని మార్గము, ఆకాశము, పైవైపు); కిన్ = కి; ఎత్తి = ఎత్తి; నిక్కి = సాచి; వడిన్ = వేగముగ;
ఉడ్డాడించి = పుక్కిలించి; పింజింపన్ = చిమ్ముగా; ఆరభటిన్ = పెద్ద శబ్దముతో; నీరము = నీటి;
లోనన్ = లోనుండి; పెల్లు = పెల్లుమని, తీవ్రముగ; ఎగసి = ఎగిరి; నక్త = పీతలు; గ్రాహ = మొసళ్ళు;
పాతీనముల్ = చేపలు; నభము = ఆకాశమందు; ఆడెడు = తిరిగెడు; మీన = మీనరాశి; కర్కటములన్
= కర్కాటకరాశులను; పట్టన్ = పట్టుకొన్నవి; సురల్ = దేవతలు; వ్రాన్పడన్ = నిశ్చేష్టులుకాగా.

భావము:

గజరాజు తొండంలోకి నీళ్ళు పీల్చు కొన్నాడు. ఆకాశం కేసి తొండాన్ని ఎత్తి, నిక్కించి పుక్కిలించి ఆ నీటిని వేగంగా పైకి చిమ్మాడు. ఆ వడికి ఆ నీటితో పాటు పై కెగసిన పీతలు, మొసళ్ళు, చేపలు ఆకాశంలో తిరిగే మీనరాశిని, కర్కాటకరాశిని పట్టుకొన్నాయి. దేవతలు అది చూసి ఆశ్చర్యచకితులయ్యారు.

రహస్యార్థం - ఇలా జీవుడు మానససరస్సులోని సంకల్పాలను పరిపక్వస్థితిని కలచివేస్తుంటే, ఈశ్వరుడిలోని సూక్ష్మ వృత్తులతో ఐక్యం అయ్యాడు.

8-48-వ.

మఱియు న గ్గజేంద్రంబు నిరర్గళవిహారంబున.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; గజేంద్రంబు = గజేంద్రుడు; నిరర్గళ = అడ్డులేని; విహారంబునన్ = విహరించుటలో.

భావము:

మరి ఆ సరోవరంలో గజేంద్రుడు అడ్డులేకుండా విహరించ సాగాడు.

8-49-నీ.

క్రరిణీకరోజ్ఞిత కంకణచ్చటఁ దోఁగి-

సెలయేటి నీలాద్రి చెలువుఁ దెగడు

హస్తిన్ హస్త విన్యస్త పద్మంబుల-

వేయిగన్నులవాని వెరవు సూపుఁ

గలభసముత్కీర్ణ కల్హార రజమునఁ-

గనకాచలేంద్రంబు ఘనతఁ దాల్చు

గుంజరీ పరిచిత కుముద కాండంబుల-

ఘణిరాజ మండన ప్రభ వహించు

8-49.1-ఆ.

మదకరేణు ముక్త మౌక్తిక శుక్తుల

మెఱుగు మొగిలుతోడ మేలమాడు

నెదురులేని గరిమ నిభరాజ మల్లంబు

వనజగేహకేళి వ్రాలునపుడు.

టీకా:

కరణీ = ఆడ యేనుగుల; కర = తొండములచేత; ఉత్+జిత = చిమ్మబడిన; కం = నీటి; కణ = బిందువుల; ఛటన్ = ధార లందు; తోగి = తడసిపోయి; సెలయేటి = సెలయేళ్ళతో కూడిన; నీలాద్రి = నీలగిరి; చెలువున్ = వలె; తెగడున్ = పరిహసించును; హస్తినీ = ఆడు ఏనుగుల; హస్త = తొండములచేత; విన్యస్త = ఉంచబడిన; పద్మంబులన్ = పద్మములతో; వేయిగన్నులవాని = ఇంద్రుని వేయికన్నులవాడు - వెయ్యి కన్నులు గలవాడు, సహస్రాక్షుడు, ఇంద్రుడు; వెరవు = అతిశయమును; చూపున్ = చూపించును; కలభ = గున్న యేనుగులచే; సమ = అధికముగ; ఉత్కీర్ణ = జల్లబడిన; కల్టారరజమునన్ = కలువల పుపొడితో కల్టారము - సౌగంధికము, ఇంటుక ఎఱుపు తెలుపు కలిగి మిక్కిలి పరిమళము కలిగిన కలువ; కనకాచలేంద్రంబు = మేరుపర్వతము యొక్క కనకాచలేంద్రము - కనక (బంగారు) ఆచల (కొండలలో) ఇంద్రము (గొప్పది), మేరుపర్వతము; ఘనతన్ = గొప్పదనమును; తాల్పున్ = ధరించును; కుంజరీ = ఆడ యేనుగులచే; పరిచిత = సమర్పించిన; కుముద = తెల్ల కలువల; కాండంబులన్ = తూళ్ళతో; ఘణిరాజమండన = పరమశివుని ఘణిరాజమండనుడు - ఘణి (సర్పములలో) రాజ (శ్రేష్ఠములచే) మండన (అలంకరింపబడిన వాడు), శివుడు; ప్రభన్ = ప్రకాశమును; వహించున్ = ధరించును. మద = మదించిన; కరేణు = ఆడయేనుగులచే; ముక్త = వేయబడిన; మౌక్తిక = ముత్యపు; శుక్తులన్ = చిప్పలతో; మెఱుగు = మెరుపుల; మొగిలు = మబ్బుల; తోడన్ = తోటి; మేలమాడున్ = సరసము లాడును; ఎదురులేని = తిరుగులేని; గరిమన్ = గొప్పదనముతో; ఇభ = ఏనుగుల; రాజ = పతులలో;

ఇంద్రము = గొప్పది; వనజగేహ = మడుగు నందు {వనజగేహము - వనజము (పద్మములకు) గేహము (ఆకరము), సరోవరము}; కేళిన్ = క్రీడించుటకు; వ్రాలున్ = దిగెడి; అప్పుడు = సమయములో.

భావము:

అలా గజరాజు ఎదురులేకుండా పద్మాల సరోవరంలో ఈడుతున్నాడు. అప్పుడు, ఆడ ఏనుగులు అతని మీద నీళ్ళు చల్లాయి. ఆ నీటిలో తడిసిన అతడు సెలయేళ్ళతో ఒప్పిన నీలగిరిలా ఉన్నాడు. ఆడ ఏనుగులు అతని దేహం నిండా కలువపూలు నింపాయి. వాటితో సహస్రాక్షుడైన ఇంద్రునిలా ఉన్నాడు. ఆడ ఏనుగులు అతని పై కమలాల పుప్పొడి చల్లాయి. దానితో అతడు బంగారు కొండలా గొప్పగా ఉన్నాడు. ఆడ ఏనుగులు అతనిపై కలువ తూండ్లు పరిచాయి. వాటితో అతడు సర్పాలు ధరించిన శివునిలా ప్రకాశిస్తున్నాడు. ఆడ మత్తేభాలు అతనిమీద ముత్యాలచిప్పలు వేసాయి. దానితో అతడు మెరుపుతీగలతో కూడిన మేఘాన్ని మించిపోయాడు.

రహస్యార్థం - ఆ జీవుడు, ప్రతిబంధాలు ఏవీ లేకుండా జ్ఞానంలో విహరిస్తూ, ఏనుగు నీలాద్రి మున్నగు రూపాలు పొందినట్లు, మూలాధారాది చక్రాలలో వాయువును బంధించినపుడు, ఆయా దేవతా వర్ణాలను పొంది తుదకు పరమంలో ఐక్యం అయ్యాడు.

8-50-వ.

మఱియు నా సరోవరలక్ష్మీ మదగజేంద్ర వివిధ విహారవ్యాకులిత నూతన లక్ష్మీవిభవయై యనంగ విద్యానిరూఢ పల్లవ ప్రబంధపరికంపిత శరీరాలంకార యగు కుసుమ కోమలియునుం బోలె వ్యాకీర్ణ చికుర మత్తమధుకర నికరయు; విగతరస వదనకమలయు; నిజస్థాన చలిత కుచరథాంగ యుగళయు; లంపటిత జఘనపులినతలయునై యుండె; నంత.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; సరోవర = మడుగు యనెడి; లక్ష్మీ = శోభ; మద = మదించిన; గజేంద్ర = గజేంద్రుని; వివిధ = నానా; విహార = సంచారముల; వ్యాకులిత = కలతపెట్టబడిన; నూతన = సరికొత్త; లక్ష్మీ = శోభల; విభవ = వైభవములు గలది; ఐ = అయ్యి; అనంగ = కామకళా; విద్యా = శాస్త్రము నందు; నిరూఢ = ప్రసిద్ధమైన; పల్లవ = విటుని; ప్రబంధ = చౌసీతి(40)బంధాలచే; పరికంపిత = మిక్కిలి చలించిన; శరీరాలంకార = దేహాలంకారములు గలది; అగు = అయిన;

కుసుమకోమలియున్ = పూలవంటి సుకుమారి; పోలె = వలె; వ్యాకీర్ణ = చెదరిన; చికుర = ముంగురులువంటి; మత్త = మదించిన; మధుకర = తుమ్మెదల; నికరయున్ = సమూహము గలది; విగతరస = వడలిన; వదన = మోమువంటి; కమలయున్ = ఎఱ్ఱతామర గలది; నిజ = తమ; స్థాన = స్థానమునుండి; చలిత = చెదరిపోయిన; కుచ = వక్షోజములువంటి; రథాంగ = చక్రవాకముల; యుగళయున్ = జంట గలది; లంపటిత = నలిగిన; జఘన = పిరుదులువంటి; పులినతలయున్ = ఇసుకతినైలు గలది; ఐ = అయ్యి; ఉండె = గోచరించుచున్నది; అంత = అంతట.

భావము:

అంతేకాక ఆ గజరాజు చేసిన విశేషమైన సంచారాలతో ఆ మడుగు చక్కదనాలు చెదిరి కొత్తందాలు సంతరించుకొంది. గడుసువాడైన విటునితో రతిక్రీడ చేస్తూ అతని కౌగిళ్ళలో చిక్కి వణకుతున్న కుసుమ సుకుమారిలా చక్కగా ఉంది. మదించిన తుమ్మెదలు చెదిరిన ముంగురులుగా, రసాన్ని కోల్పోయిన పద్మాలు ముఖంగా, చక్రవాకాలు తమ స్థానాలనుండి చెదిరిన స్తనాలుగా, నలిగిన ఇసుక తినైలు అలసిన పిరుదులుగా కనిపిస్తున్నాయి.

అష్టమ స్కంధము : కరి మకరుల యుద్ధము

8-51-సీ.

భుగభుగాయితభూరి బుద్బుదచ్చటలతోఁ-

గదలుచు దివికి భంగంబు లెగయ;

భువన భయంకరపూత్కార రవమున-

పూరనక్తగ్రాహక్రోటి బెగడ;

వాలవిక్షేప దుర్వార ఝంఝానిల-

వశమున ఘుమఘుమావర్త మడరఁ;

గల్లోలజాల సంమట్టనంబులఁ దటీ-

తరులమూలంబులై ధరణిఁ గూల;

8-51.1-తే.

సరసిలోనుండి పొడగని, సంభ్రమించి,
యుదరి కుప్పించి, లంఘించి, హంకరించి,
భానుఁ గబళించి పట్టు స్వర్భానుపగిది
నొక్క మకరేంద్రుఁ డిభరాజు నొడిసిపట్టె.

టీకా:

భుగభుగాయిత = భుగభుగ మనెడి శబ్దముతో; భూరి = అతిపెద్ద; బుద్బుద = నీటిబుడగల; ఛటల్ = సమూహముల; తోన్ = తోటి; కదలుచు = కదులుతు; దివి = ఆకాశమున; కిన్ = కు; భంగంబుల్ = కెరటములు; ఎగయన్ = ఎగురగా; భువన = లోకములకు; భయంకర = భీతి కలిగించెడి; పూత్కార = పూ యనెడి; రవమునన్ = శబ్దముతో; ఘోర = భయంకరమైన; నక్ర = పీతల, ఎండ్రకాయల; గ్రాహ = మొసళ్ళ; కోటి = సమూహము; బెగడన్ = భయపడగా; వాల = తోకను; విక్షేప = ఊపుటచేత, జాడించుటచేత; దుర్వార = నివారింపరాని; ఝంఝానిల = ప్రచండమైన గాలి; వశమునన్ = వలన; ఘుమఘుమ = ఘుమఘుమ ధ్వనులతో; ఆవర్తము = సుడిగుండాలు; అడరన్ = అతిశయించగా; కల్లోల = అలల; జాల = సమూహముల; సంఘట్టనంబులన్ = తాకిడికి; తటీ = ఒడ్డున గల; తరులు = చెట్లు; అమూలంబులు = పెల్లగింపబడినవి; ఐ = అయ్యి; ధరణిన్ = నేలపై; కూలన్ = కూలిపోగా.

సరసి = మడుగు; లోన్ = లోపల; నుండి = నుండి; పొడగని = జాడ కనిపెట్టి; సంభ్రమించి = వేగిరపడి; ఉదరి = కోపముతో చలించి; కుప్పించి = గెంతి; లంఘించి = దుమికి; హంకరించి = హుమ్మని అరచి; భానున్ = సూర్యుని; కబళించి = మింగి; పట్టు = పట్టుకొనెడి; స్వర్భాను = రాహువు (స్వర్భానువు - స్వర్ణమున ప్రకాశించువాడు, రాహువు); పగిదిన్ = వలె; ఒక్క = ఒక; మకర = మొసలి; ఇంద్రుడు = ప్రభువు; ఇభ = గజ; రాజన్ = రాజను; ఒడిసిపట్టె = ఒడుపుగా పట్టుకొనెను.

భావము:

ఒక మొసలి రాజు ఆ మడుగులో ఒక మూల దాక్కిని గజరాజుని చూసాడు. భుగభుగ మని చప్పుళ్ళతో పెద్ద పెద్ద బుడగలు పుట్టి అలలు ఆకాశానికి ఎగిసిపడేలా పైకి ఎగిరాడు. మొసళ్ళు, చేపలు భయపడేలా, లోకానికి భీతి కలిగేలా పూత్కారం చేసాడు. వడికి లేచిన గాలికి ఘుమఘుమ అని సుడి గుండాలు లేచేలా తోకను ఊపాడు. హంకారం చేస్తూ కుప్పించి

ఎగిరాడు. రాహువు సూర్యుడిని పట్టుకొన్నట్లుగా ఆ మొసలిరాజు ఆ గజరాజుని
ఒడిసిపట్టుకొన్నాడు.

8-52-క.

వడిఁ దప్పించి కరీంద్రుఁడు

నిడుదకరం బెత్తి వ్రేయ నీరాటంబుం

బొడ వడఁగినట్లు జలములఁ

బడి కడువడిఁ బట్టెఁ బూర్వపదయుగళంబున్.

టీకా:

వడిన్ = (పట్టు యొక్క) బిగువును; తప్పించి = విడివడి; కరీంద్రుడు = గజేంద్రుడు; నిడుద = పొడవైన;
కరంబున్ = తొండమును; ఎత్తి = పైకెత్తి; వ్రేయన్ = కొట్టగా; నీరాటంబున్ = జలచరము; పొడవు =
శక్తి; అడగిన = నశించిన; అట్లు = విధముగా; జలములన్ = నీటిలో; పడి = పడిపోయి; కడు =
మిక్కిలి; వడిన్ = వేగముగా; పట్టెన్ = పట్టుకొనెను; పూర్వ = ముందు; పద = కాళ్ళ; యుగళంబున్ =
ద్వయమును.

భావము:

గజేంద్రుడు మొసలి పట్టునుండి తప్పించుకొన్నాడు. తన పొడవైన తొండాన్ని ఎత్తి కొట్టాడు. ఆ
దెబ్బకి మొసలి బలం పోయినట్లు నీళ్ళలో పడిపోయింది. అతి వేగంగా అది గజరాజు ముందరి
కాళ్ళను పట్టుకొంది.

8-53-చ.

పదములఁ బట్టినం దలకుబాటొకయింతయు లేక శూరతన్

మదగజవల్లభుండు ధృతిమంతుఁడు దంతయుగాంత ఘట్టనం

జెడరఁగఁ జిమ్మె; న మృకరిచ్చిప్పలు పాదులు దప్పనొప్పఱన్

పదలి జలగ్రహంబు కరివ్రాలముమూలముఁ జీరెఁ గోఱలన్.

టీకా:

పదములన్ = కాళ్ళను; పట్టినన్ = పట్టుకొనగా; తలకుబాటు = తత్తరపాటు; ఒకయింతయున్ = కొంచెము కూడ, ఏమాత్రమూ; లేక = లేకుండగ; శూరతన్ = శౌర్యముతో; మద = మదించిన; గజవల్లభుండు = గజేంద్రుడు; ధృతిమంతుడు = ధైర్యశాలి; దంత = దంతముల; యుగ = రెంటి; అంత = చివరలతో; ఘట్టనన్ = కొట్టుటచేత; చెదరగన్ = చెదిరిపోవునట్లు; చిమ్మెన్ = విసిరెను; ఆ = ఆ; మకరి = మొసలి యొక్క; చిప్పలు = పొలుసులు; పాదులు = కుదుళ్లు; తప్పనొప్పిన్ = వదులైపోవునట్లు; వదలి = విడిచిపెట్టి; జలగ్రహంబు = మొసలి; కరి = ఏనుగు యొక్క; వాలము = తోక; మూలమున్ = మొదలును; చీరెన్ = చీరివేసెను; కోఱులన్ = పళ్ళతో.

భావము:

మొసలి తన కాలు పట్టుకోగా, గజరాజు ఏమాత్రం తడబాటు చెందలేదు. ధైర్యంగా తన దంతాల మొనలతో బలంగా ఆ మొసలి దేహం మీది చిప్పలు కదిలిపోయేలా పొడిచాడు. మొసలి పట్టు తప్పింది. వెంటనే మొసలి ఏనుగు కాళ్ళు వదలి తోకని గోళ్లతో చీరింది. చెరువలో ఏనుగూ, మొసలి పెనుగులాడుతున్నాయి. అది చూసి పాతాళలోక వాసులు బెదురుతున్నారట!

8-54-క.

కరిదిగుచు మకరి సరసికి

దరికిని మకరిదిగుచు కరి కరి బెరయన్

గరికి మకరి మకరికి గరి

భ్రమనుచును నతల కుతల భ్రటు లరుదు పడన్.

టీకా:

కరిన్ = ఏనుగును; తిగుచున్ = లాగును; మకరి = మొసలి; సరసి = మడుగులోని; కిన్ = కి; కరి = ఏనుగు; దరి = ఒడ్డున; కిని = కి; మకరిన్ = మొసలిని; తిగుచున్ = లాగును; కరికరిన్ = క్రూరస్వభావము, పట్టుదల; పెరయన్ = అతిశయించగా; కరి = ఏనుగున; కిన్ = కు; మకరి =

మొసలి; మకరి = మొసలి; కిన్ = కి; కరి = ఏనుగు; భరము = భారమైనది; అనుచున్ = అంటూ;
అతల = పాతాళలోకపు; కుతల = భూలోక; భటుల్ = వీరులు; అరుదు = ఆశ్చర్య; పడన్ = పడగా.

భావము:

మొసలి ఏనుగును మడుగులోకి లాగింది. ఏనుగు మొసలిని గట్టు పైకి ఈడ్చింది. రెండూ ద్వేషం, పట్టుదలలు పెంచుకొన్నాయి. "మొసలిని ఏనుగు తట్టుకోలేదు, ఏనుగుని మొసలి తట్టుకోలేదు" అనుకుంటూ పాతాళ, భూలోకాల శూరులు ఆశ్చర్యపోయారు.

8-55-వ.

ఇట్లు కరిమకరంబులు రెండును నొండొండ సముద్ధండదండంబులై తలపడి నిఖిల లోకాలోకన భీకరంబులై, యన్యోన్య విజయశ్రీ వశీకరంబులై, సంక్షోభిత కమలాకరంబులై, హరి హరియును గిరి గిరియునుం దాకి పిఱుతివియక పెనంగు తెఱంగున నీరాటం బయిన పోరాటంబునం బట్టుచు, వెలికి లోనికిం దిగుచుచు, గొలంకు గలంకంబొందఁ గడువడి నిట్టట్టుఁ బడి తడఁబడక, బుడబుడానుకారంబులై బుగులు బుగు ల్లను చప్పుళ్ళతో నురువులుఁ గట్టుచు, జలంబు లుప్పరం బెగయం జప్పరించుచు, దప్పక వదనగహ్వరంబుల నప్పళించుచు, నిశితనితాంత దురంతదంత కుంతంబుల నింతింతలు తునియ లయి నెప్పళంబునం బునుక చిప్పలుఁ గుదుళ్ళు దప్పి రక్తంబులుఁ గ్రమ్ముదేర హుమ్మని యొక్కుమ్మడిం జిమ్ముచు, నితరేతర సమాకర్షణంబులం గదలక పదంబుల మొదలిపట్టు వదలక కుదురై వర్తించుచు, బరిభ్రమణ వేగంబున జలంబులం దిరుగుచు, మకర కమర కర్కట గండక మండూకాది సలిల నిలయంబుల ప్రాణంబులు క్షీణంబులుగా నొండొంటిం దాకు రభసంబున నిక్కలుబడ వ్రుక్కం ద్రొక్కుచు, మెండుచెడి బెండుపడి నాచు గుల్లచిప్ప తండంబులఁ బరస్పర తాడనంబులకు నడ్డంబుగా నొడ్డుచు, నోలమాసగొనక గెలుపు దలంపులు బెట్టిదంబులై రెట్టింప నహోరాత్రంబులుం బోలెఁ గ్రమక్రమ విజృంభమాణంబులై బహుకాల కలహ విహారంబులయి నిర్గత నిద్రాహారంబులై యవక్రపరాక్రమ ఘోరంబులై పోరుచున్న సమయంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; కరి = ఏనుగు; మకరంబులున్ = మొసలి; రెండును = రెండును (2); ఒండొండ = ఒకదాని నొకటి; సమ = మిక్కిలి; ఉద్దండ = అధికమైన; దండంబులు = పీడనములు చేసెడివి; ఐ = అయ్యి; తలపడి = ఢీకొని; నిఖిల = సమస్త; లోక = లోకములకు; ఆలోకన = చూచుటకు; భీకరంబులు = భీతి కలిగించెడివి; ఐ = అయ్యి; అన్యోన్య = ఒకదానినొకటి; విజయ = గెలుపు; శ్రీ = అధిక్యమునకు; వశీకరంబులు = లోబరుచుకొనినవి; ఐ = అయ్యి; సంక్షోభిత = కల్లోలపరచబడిన; కమలాకరంబులు = సరోవరము గలవి; ఐ = అయ్యి; హరి = సింహము; హరియును = సింహమును; గిరి = కొండ; గిరియునున్ = కొండను; తాకి = ఢీకొని; పిఱుతివియక = వెనుదీయక; పెనంగు = పోరాడెడి; తెఱంగునన్ = విధముగా; నీరాటంబున్ = నీటిలో జరుగునది; అయిన = ఐన; పోరాటంబునన్ = పెనగులాటలో; పట్టుచున్ = పట్టుకొని; వెలి = బయట; కిన్ = కు; లోని = లోపల; కిన్ = కి; తిగుచుచున్ = లాగుతూ; కొలంకున్ = మడుగు; కలకంబు = కల్లోలపడుట; పొందన్ = పొందగా; కడు = మిక్కిలి; వడిన్ = తీవ్రముగా; ఇట్టట్టబడి = ఇటు అటు పడుతు; తడబడక = తొట్టుబడక; బుడబుడ = బుడబుడ యనెడి; అనుకారంబులు = అనుకార శబ్దములు కలవి; ఐ = అయ్యి; బుగులుబుగులు = బుగులుబుగులు; అను = అనెడి; చప్పుళ్ళు = శబ్దముల; తోన్ = తోటి; నురువులుకట్టుచు = నురుగులు చేస్తూ; జలంబులున్ = నీళ్ళు; ఉప్పరంబున్ = ఆకాశమునకు; ఎగయన్ = ఎగజిమ్ముతుండగ; చప్పరించుచున్ = చప్పరించుతు; తప్పక = విడువక; వదన = నోరు యనెడి; గహ్వరంబులన్ = గుహలతో; అప్పళించుచున్ = కొరుకుచు; నిశిత = పదునైన; నితాంత = దట్టంబైన; దురంత = అంతులేని; దంత = కోర లనెడి; కుంతలంబులన్ = ఈటెలతో; ఇంతింతలు = చిన్నచిన్న; తునియలు = ముక్కలు; అయి = అయ్యి; అప్పళంబునన్ = చఱచుటలతో; పునుక = పుట్టి; చిప్పలున్ = ఎముకలు; కుదుళ్ళు = మూలాలు; తప్పి = జారి; రక్తంబులు = రక్తములు; క్రమ్మదేర = ఉబుకునట్లుగ; హుమ్మని = హుమ్మని శబ్దముచేస్తూ; ఒక్కుమ్మడిన్ = ఒక్కపెట్టున; జిమ్ముచున్ = విసిరికొట్టుచు; ఇతరేతర = ఒకదానినొకటి; సమాకర్షణంబులన్ = లాగుకొనుటల యందు; కదలక = కదిలిపోకుండగ; పదంబుల = కాళ్ళు; మొదలిపట్టు = మూలాధారపట్టులను; వదలక = వదలివేయక; కుదురు = నిలదొక్కుకున్నవి; ఐ = అయ్యి; వర్తించుచున్ = తిరుగుచు; పరిభ్రమణ = తిరిగెడు; వేగంబునన్ = వేగముతో; జలంబులన్ = నీళ్ళతో; తిరుగుచున్ = తిరుగుతు; మకర = మొసళ్ళు; కమర = తాబేళ్ళు; కర్కట = పీతలు; గండక =

చేపలు; మండూక = కప్పలు; ఆది = మొదలైన; సలీలనిలయంబులన్ = జలచరంబుల; ప్రాణంబులు = ప్రాణములు; క్షీణంబులు = సన్నగిల్లినవి; కాన్ = అవ్వగా; ఒండొంటిన్ = ఒకదానినొకటి; తాకు = ఢీకొనెడి; రభసంబునన్ = గడబిడవలన; ఇక్కలుబడ = స్థానభ్రంశము అగునట్లు; మ్రక్కన్ = చచ్చేటట్లు; తొక్కుచున్ = తొక్కుతు; మెండుచెడి = బలము తగ్గి; బెండుపడి = శుష్కించి; నాచు = నాచు; గుల్ల = నత్తగుల్లల; చిప్ప = ఆల్చిప్పల; తండంబులన్ = సమూహములను; పరస్పర = ఒకదానినొకటి; తాడనంబులకు = కొట్టుకొనుటల; కున్ = కు; అడ్డంబుగాన్ = అడ్డముగా; ఒడ్డుచున్ = పెట్టుకొనుచు; ఓలమాసగొనక = మరుగుపడక; గెలుపు = గెలవాలనే; తలంపులు = భావనలు; బెట్టిదంబులు = అధికమైనవి; ఐ = అయ్యి; రెట్టింపన్ = ద్విగుణీకృతముకాగ; అహోరాత్రంబులన్ = రాత్రింబవళ్లును; పోలెన్ = వలె; క్రమక్రమ = అంతకంతకు; విజృంభమాణంబులు = చెలరేగునవి; ఐ = అయ్యి; బహు = చాలా; కాల = కాలము; కలహవిహారంబులు = పోరాడుచున్నవి; అయి = ఐ; నిర్గత = విడిచిన; నిద్రాహారంబులు = నిద్ర ఆహారంబులు గలవి; ఐ = అయ్యి; అవక్ర = మొక్కవోని; పరాక్రమ = శౌర్యముచే; ఘోరంబులు = ఘోరమైనవి; ఐ = అయ్యి; పోరుచున్న = పోరాడుచున్న; సమయంబున = సమయము నందు.

భావము:

ఏనుగు, మొసలి రెండు అభిమానంతో ఒకదాన్ని మించి ఒకటి ఢీకొన్నాయి. వాటి పోరు అన్ని లోకాలకి భయంకరంగా సాగింది. ఒకటి రెండవ దానిని ఓడించాలనే పట్టుదలతో మడుగునంతా కలచి వేసాయి. సింహంతో సింహం, కొండతో కొండ వెనుదీయ కుండ ఢీకొని పోరాడుతున్నట్లు రెండూ తీవ్రంగా పోరాడాయి. బయటికి లోపలికి లాగుతు, అటునిటు పడుతున్న తొట్లు పడలేదు. ఆ నీళ్ళలో బుడ బుడ బుగ బుగ మనే శబ్దాలు చెలరేగాయి. లేచిన నురగలు ఆకాశాన్ని తాకాయి. మొసలి ఏనుగులు రెండూ ఎడతెరపి లేకుండ ముట్టెలతో తాకుతూ, తలలు బద్ధలయ్యేలా, చిప్పల అమరికలు తప్పేలా, నెత్తుర్లు కారేలా హుమ్మంటు వాడిపండ్లతో పొడుచు కొన్నాయి. ఒకదానిని ఒకటి లాగేటప్పుడు కాళ్ళపట్టు తప్పిపోకుండ బలంగా నిలదొక్కుకున్నాయి. అప్పుడు సరస్సులోని నీళ్ళు వేగంగా సుళ్ళు తిరిగాయి. ఆ నీళ్ళ తాకిడికి మొసళ్ళు, తాబేళ్ళు, పీతలు, చేపలు, కప్పలు మొదలైనవి చచ్చిపోయాయి. బింకంతో వేగంగా మొసలి, ఏనుగూ ఒకదాని నొకటి అణగదొక్కుతూ చీకాకుపరచుకొంటూ బాగా అలసిపోయాయి. ఒకదాని దెబ్బలనుండి ఒకటి నాచును ఆల్చిప్పలను అడ్డంవేసి తప్పించుకొసాగాయి. శరీరాల మీద ఆశలు వదలుకొన్నాయి.

ఎలాగైనా గెలవాలనే కోరిక రెట్టింపు చేసుకొన్నాయి. క్రమక్రమంగా చెలరేగుతు రేయింబగళ్ళు
తిండి నిద్ర లేకుండ అవి రెండూ చాలా కాలం పోరాడాయి.

8-56-క.

జవమును జలమును బలమును

వివిధములుగఁ బోరు కఱిటివీరతకు భువిన్

దివి మకర మీన కర్కట

నివహము లొక్కటన మిత్రనిలయముఁ బొందెన్.

టీకా:

జవమునున్ = చురుకుదనము; జలమునున్ = పట్టుదల; బలమును = శక్తి కలిగి; వివిధములుగన్
= నానావిధముల; పోరు = పోరాడుచున్న; కఱిటి = ఏనుగు; వీరత = పరాక్రమమున; కున్ = కు;
భువిన్ = నేలమీద; దివిన్ = ఆకాశములోని; మకర = మకర; మీన = మీన; కర్కటక = కర్కటక;
నివహములు = రాశులు; ఒక్కటన = ఒక్కసారిగ; మిత్ర = రవి; నిలయమున్ = ఇంట; పొందెన్ =
ప్రవేశించినవి.

భావము:

గజరాజు మిక్కిలి చురుకుదనం, పట్టుదలతో అనేక విధములుగ మొసలితో యుద్ధం చేస్తున్నాడు.
అతని పరాక్రమం చూసి బెదిరి ఆకాశంలోని మకర మీన కర్కటక రాశులు ఒక్క సారిగా
సూర్యమండలంలో దూరాయి.
(ఉత్పేక్ష అలంకారం). భూలోకంలో మొసలితో చేపలు, పీతలు స్నేహం చూపాయి (మరి సహా
జలచరాలు కదా)

8-57-శా.

ఆటోపంబునఁ జిమ్ము తొమ్మగల వజ్రాభీల దంతంబులం

దాటించున్, మెడఁ జట్టిపట్టి హరి దోర్లండాభ శుండాహతిన్

నీటన్ మాటికి మాటికిం దిగువగా నీరాటమున్ నీటి పో

రాట న్నోటమిపాటుఁ జూపుట కరణ్యాటంబు వాచాటమై.

టీకా:

ఆటోపంబునన్ = వేగిరిపాటుతో; చిమ్మున్ = ఎగురగొట్టును; టొమ్ము = వక్షస్థలము; అగలన్ = పగిలిపోవునట్లు; వజ్ర = వజ్రాయుధము వంటి; అభీల = భయంకరమైన; దంతంబులన్ = దంతములతో; తాటించున్ = కొట్టును; మెడన్ = కంఠమును; చుట్టిపట్టి = చుట్టూ పట్టుకొని; హరి = ఇంద్రుని; దోర్దండ = భుజదండము; అభ = వంటి; శుండా = తొండము యొక్క; హతిన్ = దెబ్బచేత; నీటన్ = నీటిలోనికి; మాటికిమాటికిన్ = మరలమరల; తిగువగా = లాగుతుండగ; నీరాటమున్ = మొసలిని (నీరాటము - నీటి యందు చరించునది, మొసలి); నీటి = నీటిలో చేయు; పోరాటన్ = యుద్ధములో; ఓటమిపాటు = ఓడిపోవుటను; చూపుట = చూపించుట; కున్ = కు; అరణ్యాటంబున్ = ఏనుగు (అరణ్యాటము - అరణ్యములో తిరుగునది, ఏనుగు); వాచాటము = అరుచుచున్నది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

గజేంద్రుడు నీటిలోకి మాటి మాటికి లాగుతున్న ఆ మొసలిని నీటి పోరాటంలో ఓడించాలని గగ్గోలు చేసాడు. దానిని వేగంగా వజ్రాయుధం లాంటి తన భయంకరమైన దంతాగ్రాలతో దాని రొమ్ము పగిలేలా చిమ్మి పొడిచాడు. ఇంద్రుని భుజంలాంటి తన తొండంతో దాని మెడను చుట్టి విసిరి కొట్టాడు.

8-58-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

ఆ సమయంలో,

8-59-ఆ.

మకరితోడఁ బోరు మాతంగవిభుని నొ

క్యరుని డించి పోవఁ గాళ్ళు రాక

కోరి చూచు చుండెఁ గుంజరీయూధంబు

మగలు దగులుఁ గారె మగువలకును?

టీకా:

మకరి = మొసలి; తోడన్ = తోటి; పోరు = పోరాడుచున్న; మాతంగవిభుని = గజేంద్రుని; ఒక్కరునిన్ = ఒక్కడిని; డించి = విడిచిపెట్టి; పోవన్ = వెళ్ళిపోవుటకు; కాళ్ళురాక = బుద్ధిపుట్టక; కోరి = కావాలని; చూచుచుండెన్ = ఊరక చూచుచున్నవి; కుంజరీ = ఆడ యేనుగుల; యూధంబు = సమూహము; మగలు = భర్తలు; తగులు = బంధనములు; కారె = కారా ఏమి, కదా; మగువలకును = భార్యలకు.

భావము:

మొసలితో పోరాడుతున్న గజరాజును ఒంటరిగా వదలి వెళ్ళిపోవడానికి ఆడ ఏనుగులకు కాళ్ళాడలేదు. అవి ఊరకే చూస్తున్నాయి. ఆడవారికి భర్తలమీద బంధం విడదీయరానిది కదా!

8-60-వ.

అంత.

టీకా:

అంత = అంతట.

భావము:

అప్పుడు,

8-61-ఆ.

జీవనంబు దనకు జీవనంబై యుంట
నలవుఁ జలము నంతకంత కెక్కి
మకర మొప్పెఁ; డస్సి మత్తేభమల్లంబు
బహుళపక్ష శీతభాను పగిది.

టీకా:

జీవనంబు = నీరు; తన = తన; కున్ = కు; జీవనంబు = జీవనాధారము; ఐ = అయ్యి; ఉంటన్ = ఉండుటచేత; అలవున్ = సామర్థ్యము, శక్తి; చలమున్ = పట్టుదల; అంతకంతకు = క్రమముగా; ఎక్కి = పెరిగి; మకరము = మొసలి; ఒప్పెన్ = అతిశయించినది; డస్సిన్ = అలసిపోయినది; మత్తేభ = ఏనుగు; మల్లంబు = వీరుడు; బహుళపక్ష = కృష్ణపక్షము నందలి; శీతభాను = చంద్రుని (శీతభానుడు - శీత (చల్లగా) భానుడు (ప్రకాశించువాడు), చంద్రుడు); పగిదిన్ = వలె.

భావము:

మొసలికి బతుకుతెరువు నీళ్లే కదా! అందుకని దానికి క్రమంగా బలము పట్టుదల పెరిగాయి.
గజరాజు కృష్ణపక్ష చంద్రునివలె తగ్గిపోసాగాడు.

8-62-మ.

ఉలుకుం గుంభయుగంబుపై హరి క్రియన్ పుమ్మంచుఁ; బాదంబులం
నెలయం గంఠము వెన్నుదన్ను; నెగయున్ హేలాగతిన్; వాలముం
జలచుం; నుగ్గుగఁ దాకు; ముంచు; మునుగుం; శల్యంబులుం దంతముల్
విలుగన్ వ్రేయుచుఁ బొంచిపొంచి కదియున్ వేదండ యూధోత్తమున్.

టీకా:

ఉఱుకున్ = దుముకును; కుంభ = కుంభములు; యుగంబున్ = రెంటి; పైన్ = మీదికి; హరి = సింహము; క్రియన్ = వలె; హమ్ = హుంకారము; అంచున్ = చేయుచు; పాదంబులన్ = కాళ్ళ; నెఱయన్ = అల్లుకొనుచు; కంఠమున్ = మెడను; వెన్నున్ = వీపును; తన్నున్ = తన్నును; ఎగయున్ = ఎగురును; హేలాగతిన్ = సులువుగా; వాలమున్ = తోకను; చఱచున్ = కొట్టును; నుగ్గుగన్ = పిండిపిండిగ; తాకున్ = ఢీకొట్టును; ముంచున్ = నీళ్ళలో ముంచుతుంది; మునుగున్ = మునుగుతుంది; విఱుగన్ = విరిగిపోయేలా; వ్రేయుచున్ = కొడుతూ; పొంచిపొంచి = దాగుకొని; కదియున్ = కలియబడుతుంది; వేదండ = ఏనుగుల; యూధ = గుంపులో; ఉత్తమున్ = గొప్పవానిని.

భావము:

మొసలి సింహంలా హుంకరించి ఒక్కడుటను గజేంద్రుని కుంభస్థలంపైకి ఉరుకుతుంది. పాదాల మధ్య దూరి గిరగిర తిరుగుతుంది. మెడని వీపుని తన్నుతుంది. సులువుగా ఎగిరి తోక కొరుకుతుంది. నలిగిపోయేలా ఢీకొడుతుంది. నీళ్ళలో ముంచుతుంది. తాను మునుగుతుంది. దాగి దాగి మీదపడు తుంది. ఎముకలు దంతాలు విరిగేలా కొడుతుంది.

8-63-మ.

పొడగానంబడకుండ డాగు; వెలికిం **బో**వంగ దా నడ్డమై

పొడచూపుం; జరణంబులం బెనగొనుం; **బో**రాక రా రాక బె

గ్గడిలం గూలగదాచు; లేచుతఱి నుడ్డాటించు; లంఘించు; బ

ల్విడిఁ జీరుం; దలఁగున్; మలంగు; నొడియన్ **వే**ధించు; గ్రోధించుచున్.

టీకా:

పొడ = జాడ; కానంబడకుండ = తెలియకుండ; డాగున్ = పొంచి యుండును; వెలికిన్ = బయటకు; పోవంగన్ = వెళ్ళబోతే; తాన్ = తను; అడ్డమై = అడ్డముగా నున్న దై; పొడచూపున్ = కనబడును; చరణంబులన్ = కాళ్ళను; పెనగొనున్ = అల్లుకుపోవును; పోరాకరారాక = అటుఇటు కదలలేక; బెగ్గడిలన్ = భయపడగా; కూలంగ = కూలిపోయెట్లు; తాచున్ = తన్నును; లేచు = మరల లేచెడి;

తఱీన్ = సమయము నందు; ఉద్ఘాటించున్ = ఎదుర్కొను, బేధించు; లంఘించున్ = దుముకును; బల్విడిన్ = అత్యంతము, బలముగా; చీరున్ = చీరుతుంది; తలగున్ = తప్పుకొనును; మలంగున్ = అదృశ్య మగును; ఒడియన్ = పట్టుకొందా మంటి; వేధించున్ = వేధించుతుంది; క్రోధించున్ = కోపిస్తుంది.

భావము:

మొసలి కనబడకుండా నీళ్ళల్లో దాగి ఉంటుంది. ఏనుగు గట్టుపైకి పోతుంటే అడ్డంగా వస్తుంది. కనబడి కాళ్ళకు చుట్టుకు పోతుంది. అటునిటు కదలకుండ చేసి భయంతో కూలిపోయేలా తోకతో కొడుతుంది. లేచినప్పుడు ఒళ్ళు జాడించి పైపైకి గెంతుతుంది. చటుక్కున తప్పుకుంటుంది. గోళ్లతో గీరుతుంది. ఒడిసి పట్టి వేధించి, కోపం చూపెడుతుంది.

8-64-వ.

ఇట్లు విస్మిత నక్తచక్రంబయి నిర్వక్తవిక్రమంబున నల్పహృదయజ్ఞాన దీపంబు నతిక్రమించు మహా మాయాంధకారంబునుంబోలె నంతకంతకు నుత్సాహ కలహసన్నాహ బహువిధ జలావగాహం బయిన గ్రాహంబు మహాసాహసంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; విస్మిత = ఆశ్చర్యపడుతున్న; నక్త = మొసళ్ళ; చక్రంబు = గుంపు గలది; అయి = ఐ; నిర్వక్త = మొక్కపోని; విక్రమంబునన్ = పరాక్రమముతో; అల్ప = అల్పుని; హృదయ = హృదయము నందలి; జ్ఞాన = జ్ఞానము యనెడి; దీపంబున్ = దీపమును; అతిక్రమించు = కప్పివేసెడి; మహా = గొప్ప; మాయ = మాయ యనెడి; అంధకారంబునున్ = చీకటి; పోలెన్ = వలె; అంతకంతకున్ = క్రమముగా; ఉత్సాహ = ఉత్సాహము; కలహసన్నాహ = పోరాట యత్నములు; బహువిధ = వివిధ; జల = నీటిలో; అవగాహంబు = మునుకలు గలది; అయిన = ఐన; గ్రాహంబు = మొసలి; మహా = గొప్ప; సాహసంబునన్ = సాహసముతో.

భావము:

ఇలా ఆ మొసలి సాటిమొసళ్ళు ఆశ్చర్యం పోయేలా, అవక్రపరాక్రమం చూపింది. మహామాయ అనే అంధకారం అల్పమైన జ్ఞానకాంతిని కప్పివేసినట్లు, రకరకాలుగా నీటిలో మునిగి తేలుతూ మొసలి క్రమక్రమంగా పెరిగే ఉత్సాహం, పోరాట పటిమ, గొప్ప సాహసాలతో గజరాజును ఆక్రమించసాగింది.

8-65-శా.

పాదద్వంద్వము నేలమోపి, పవనున్ బంధించి, పంచేంద్రియో
న్మాదంబుం బరిమార్చి, బుద్ధిలతకున్ మాటాకు హత్తించి, ని
ష్ఠేదబ్రహ్మపదావలంబనరతిం క్రిడించు యోగిన్ద్రు మ
మర్యాదన్ నక్రము విక్రమించెఁ గరిపాదాక్రాంతనిర్వక్తమై.

టీకా:

పాద = కాళ్ళు; ద్వంద్వమున్ = రెంటిని; నేలన్ = నేలపైన; మోపి = ఆన్చి; పవనున్ = గాలిని;
బంధించి = బిగపట్టి; పంచేంద్రియ = పంచేంద్రియముల {పంచేంద్రియములు - 1కళ్ళు 2ముక్కు
3నాలుక 4చెవులు 5చర్మము}; ఉన్మాదంబున్ = స్వేచ్ఛావిహారమును; పరిమార్చి = అణచివేసి; బుద్ధి
= బుద్ధి యనెడి; లత = తీవె; కున్ = కు; మాటాకు = తీగపాకురాట, ఆధారము; హత్తించి = కలిగించి;
నిష్ఠేద = విచారములేని; బ్రహ్మ = బ్రహ్మ యొక్క; పదా = స్థానమార్గమును; అవలంబన =
అవలంబించు; రతిన్ = ప్రీతితో; క్రిడించు = విహరించు; యోగి = యోగి; ఇన్ద్రున్ = శ్రేష్ఠుని;
మర్యాదన్ = విధముగా; నక్రము = మొసలి; విక్రమించెన్ = పరాక్రమించినది; కరి = ఏనుగు యొక్క;
పాద = పాదములను; ఆక్రాంతిన్ = ఆక్రమించుకొనుటలో; నిర్వక్తము = అడ్డులేనిది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

మహాయోగి వాయువులు బంధించి తన పంచేంద్రియాల ఆడంబరాన్ని అణగార్చి, బుద్ధి అనే తీగకు మారాకు పట్టించి, పట్టుదలగా దుఃఖ రాహిత్య ఆనందమయ పరబ్రహ్మ పదాన్ని అందుకొని

ఆనందిస్తాడు. అలానే మొసలి తన రెండుకాళ్ళు నేలమీద గట్టిగా ఆనించి ఊపిరి బిగబట్టి పట్టిన ఏనుగు కాళ్ళను వదలకుండా జయింపరానిదై విజృంభించింది.

8-66-ఆ.

వనగజంబు నెగచు వనచారిఁ బొడగని,

వనగజంబ కాన వజ్రగజము

వెల్ల నై సురేంద్రు వేచి, సుధాంధులు

పట్టఁ బట్టనీక బయలు ప్రాకె.

టీకా:

వన = అడవి; గజంబున్ = ఏనుగును; ఎగచు = తరుముచున్న; వనచారిన్ = మొసలిని (వనచారి - వనము (నీటి)యందు చారి (చరించునది), మొసలి); పొడగని = చూసి; వన = నీటిలో పుట్టిన; గజంబ = ఏనుగే; కాన = కనుక; వజ్రగజము = ఐరావతము (వజ్రగజము - వజ్ర (ఇంద్రుని) యొక్క గజము (ఏనుగు), ఐరావతము); వెల్లన = తెల్లటిది; ఐ = అయ్యి; సురేంద్రున్ = ఇంద్రుని; వేచి = పడవేసి; సుధాంధులు = దేవతలు (సుధాంధువులు - సుధ (అమృతము)ను అంధుస్సు (అన్నము)గా కలవారు, దేవతలు); పట్టన్ = పట్టబోతే; పట్టనీక = చిక్కకుండ; బయలున్ = ఆకాశమునకు; ప్రాకెన్ = పాకిపోయెను.

భావము:

వనం (అడవి)లో తిరిగే గజరాజును పీడించే ఆ వనం (జలం) లో చరించే మొసలిని చూసి, ఇంద్రుడి ఏనుగు ఐన ఐరావతం, వనం (జలం) నుండి జనించింది కనుక తెల్ల బోయింది. ఆ ఐరావతం ఇంద్రుడిని పడేసి దేవతలకు పట్టు కుందామంటే చిక్కకుండ ఆకాశంలో పరిగెడుతోంది.

8-67-ఉ.

ఊహ గలంగి జీవనపుట్రోలమునం బడి పోరుచున్ మహా

మోహలతా నిబద్ధపదమున్ విడిపించుకొనంగ లేక సం

దేహముఁ బొందు దేహి క్రియ దీనదశన్ గజ ముండె భీషణ

గ్రాహ దురంత దంత పరిఘట్టిత పాదఖుర్రాగ్ర శల్యమై.

టీకా:

ఊహన్ = బుద్ధి; కలంగి = కలతచెంది; జీవనము = నీటిమడుగు, జీవితపు; ఓలమునన్ = మరుగున,
క్లేశము లందు; పడి = పడిపోయి; పోరుచున్ = పోరాడుతూ; మహా = గొప్ప; మోహ = అజ్ఞాన
మనెడి; లతా = తీగలకి; నిబద్ధ = మిక్కిలి కట్టుబడిన; పదమున్ = దారిని, స్థానమును;
విడిపించుకొనంగ = విడిపించుకొన; లేక = రాక; సందేహమున్ = శంకను; పొందు = పొందెడి; దేహి
= జీవుని; క్రియన్ = విధముగా; దీన = దీనమైన; దశన్ = అవస్థలో; గజము = ఏనుగు; ఉండెన్ =
ఉండెను; భీషణ = ఘోరమైన; గ్రాహ = మొసలి యొక్క; దురంత = దాటరాని; దంత = దంతములచే;
పరిఘట్టిత = గట్టిగా కరవబడిన; పాద = కాల్చి; ఖుర్రాగ్ర = గిట్టలు తుద నున్న; శల్యము = ఎముకలు
గలది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

బ్రతుకుతెరువులో పడిపోయి మోహం అనే తీగచే కట్టు బడిన పాదాలు విడిపించుకోడం చేతకాక
సందేహానికి గురైన జీవుడి వలె గజేంద్రుడు భయంకరమైన ఆ మొసలి కోరలకు చిక్కి
శల్యావశిష్టమైన కాల్చిగిట్టలు కలవాడై దీనంగా అలమటిస్తున్నాడు.

8-68-వ.

ఇ వివరంబున.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా.

భావము:

ఇలా,

8-69-క.

అలయక, సొలయక, వేసట

నొలయక, కరి మకరితోడ నుద్దండత రా

త్రులు, సంధ్యలు, దివసంబులు

సలిపెం బో రొక్క వేయి సంవత్సరముల్.

టీకా:

అలయక = అలసిపోకుండగ; సొలయక = వెనుదీయక; వేసటన్ = శ్రమమును; ఒలయక = పొందక;
కరి = ఏనుగు; మకరి = మొసలి; తోడన్ = తోటి; ఉద్దండతన్ = తీవ్రముగా; రాత్రులు = రాత్రులు;
సంధ్యలు = సంధ్యలు; దివసంబులు = పగళ్ళు; సలిపెన్ = సాగించెను; పోరు = పోరాటమును; ఒక్క
= ఒక; వేయి = వెయ్యి (1000); సంవత్సరముల్ = ఏండ్లకాలము.

భావము:

గజరాజు రాత్రులు బవళ్ళు సంధ్యలు ఎడతెగకుండ వెయ్యి సంవత్సరాల పాటు అలసిపోకుండా
సోలిపోకుండా, విసిగిపోకుండా తీవ్రంగా మొసలితో యుద్ధం సాగించాడు.

అష్టమ స్కంధము : గజేంద్రుని దీనాలాపములు

8-70-మ.

వృధుశక్తిన్ గజ మా జలగ్రహముతోఁ బైకేండ్లు పోరాడి, సం

శిథిలంబై, తన లావు వైరిబలముం జింతించి, మిథ్యామనో

రథమిం కేటికి? దీని గెల్వ సరి పోరంజాలరా దంచు స

వృథమై యిట్లనుఁ బూర్వపుణ్యఫల దివ్యజ్ఞాన సంపత్తితోన్.

టీకా:

పుథు = అధికమైన; శక్తిన్ = బలముతో; గజము = ఏనుగు; ఆ = ఆ; జలగ్రహము = మొసలి; తోన్ = తోటి; పెక్కు = అనేక; ఏండ్లు = సంవత్సరములు; పోరాడి = పోరాటము చేసి; సంశిథిలంబు = పూర్తిగా నశించినది; ఐ = అయ్యి; తన = తన యొక్క; లావు = సామర్థ్యము; వైరి = శత్రువు యొక్క; బలమున్ = శక్తిని; చింతించి = తరచి చూసికొని; మిథ్యా = వ్యర్థమైన; మనోరథము = కోరిక; ఇంక = ఇంకను; ఏటికిన్ = ఎందుకని; దీనిన్ = దీనిని; గెల్వన్ = జయించుటకు; సరి = సమానంగా; పోరన్ = పోరుటకు; చాలరాదు = సాధ్యము కాదు; అంచున్ = అనుచు; సవ్యధము = దుఃఖముతో కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనున్ = పలికెను; పూర్వ = పూర్వము చేసిన; పుణ్య = పుణ్యము యొక్క; ఫల = ఫలిత మైన; దివ్య = దివ్య మైన; జ్ఞాన = జ్ఞానము యనెడి; సంపత్తి = సంపదల; తోన్ = తోటి.

భావము:

గజరాజు గొప్పబలంతో అనేక సంవత్సరాలు యుద్ధం జేసి చేసి చివరికి చితికిపోయాడు. తన సత్తువ శత్రువు బలం సరిపోల్చుకొని ఆలోచించుకొన్నాడు "అనవసర ప్రయత్నాలు నాకు ఎందుకు. దీనిని జయించటం, సరిసమంగా పోరాడటం రెండు నాకు సాధ్యంకావు." అని దుఃఖించాడు. పూర్వజన్మల పుణ్య ఫలం వలన కలిగిన మేలైన జ్ఞానం వల్ల అతడు ఈ విధంగా అనుకోసాగాడు.

8-71-శా.

"**ఏ**రూపంబున దీని గెల్తు? నిటమీ **దే**వేల్పుఁ జింతింతు? నె
వ్వారిం జీరుదు? నెవ్వరడ్డ? మిఁక ని **వ్వా**రిప్రచారోత్తమున్
వారింపం దగువార లెవ్వ? రఖిల**వ్వా**పార పారాయణుల్
లేరే? మ్రొక్కెద దిక్కుమాలిన మొఱా**లి**ంపం బ్రపుణ్యాత్మకుల్.

టీకా:

ఏ = ఏ; రూపంబునన్ = రీతిగా; దీనిన్ = దీనిని; గెల్తున్ = జయించెదను; ఇటమీద = ఇకపైన; ఏ = ఏ; వేల్పున్ = దేవుడిని; చింతింతున్ = ప్రార్థించెదను; ఎవ్వరిన్ = ఎవరిని; చీరుదున్ = పిలిచెదను;

ఎవ్వరు = ఎవరు; అడ్డము = శరణము; ఇక = ఇంక; ఈ = ఈ; వారిప్రచారోత్తమున్ = మొసలిని
 {వారిప్రచారోత్తము - వారి (నీటి)యందు ప్రచార (తిరిగెడి) ఉత్తము, మొసలి}; వారింపన్ =
 అడ్డగించుటకు; తగు = తగినట్టి; వారలు = వారు; ఎవ్వరు = ఎవరు; అఖిల = సమస్తమైన; వ్యాపార
 = కార్యములలోను; పారయణుల్ = నేర్పరులు; లేరే = లేరా; మ్రొక్కెదన్ = కొలిచెదను; దిక్కుమాలిన =
 నిరాశ్రయుడనై; మొఱ = మొరపెట్టగా; ఆలింపన్ = వినుటకు; ప్ర = విశేషమైన; పుణ్యాత్మకుల్ =
 పుణ్యవంతమైన ఆత్మ గలవారు.

భావము:

"ఈ మొసలిని ఏ విధంగా జయించగలను? ఇకపై నేను ఏదేవుణ్ణి ప్రార్థించను? ఎవరిని పిలవాలి?
 ఎవరు నన్ను రక్షిస్తారు? ఈ మహామొసలిని ఆపేశక్తి కలవారు ఎవరు? సర్వకార్యాలలో దిట్టలు,
 గొప్ప పుణ్యాత్ములు దిక్కులేని నా మొర వినేవారు లేకపోతారా? అట్టి వారికి మొరపెట్టుకుంటాను.

8-72-శా.

నానానేకపయాధముల్ వనములోన౭ బెద్దకాలంబు స
 న్మానింపన్ దశలక్షకోటి కరిణీనాథుండనై యుండి మ
 ధ్ధానాంభః పరిపుష్ట చందన లతాంత్రచ్ఛాయలం దుండ లే
 క్కీనీరాశ నిటేల వచ్చితి? భయం బెట్లొకదే యీశ్వరా!

టీకా:

నానా = అనేకమైన; అనేకప = ఏనుగుల; యూధముల్ = సమూహములు; వనము = అడవి; లోనన్
 = అందు; పెద్ద = చాలా; కాలంబు = కాలము; సన్మానింపన్ = గౌరవించుండగ; దశలక్షకోటి =
 పదిలక్షలకోట్లు; కరిణీ = ఆడ యేనుగులకు; నాథుండను = పతిని; ఐ = అయ్య; ఉండి = ఉండి; మత్ =
 నా యొక్క; దానా = మద; అంభస్ = జలముచే; పరిపుష్ట = చక్కగా పెరిగిన; చందన = గంధంచెట్లు;
 లతాంత = చెట్ల యొక్క (? లతా లతలయొక్క అంతః- ప్రాంత, సీమా, నికట ఇతి హేమచంద్ర
 శబ్దరత్నాకరము (సంస్కృత)); ఛాయలన్ = నీడల; అందున్ = లో; ఉండన్ = ఉండ; లేక = లేకపోయి;
 ఈ = ఈ; నీర = నీటిపైని; ఆశన్ = ఆశతో; ఇటు = ఈవైపునకు; ఏల = ఎందుకు; వచ్చితిన్ =
 వచ్చితిని; భయంబు = భయమేస్తోంది; ఎట్లొ = ఏలాగో; కదే = కదా; ఈశ్వరా = భగవంతుడా.

భావము:

చాలాకాలం నుంచి ఆడవిలో ఎన్నో ఏనుగు గుంపుల గౌరవాన్ని పొందుతున్నాను. పదిలక్షలకోట్ల ఆడ ఏనుగులకు నాథుడుగా ఉన్నాను. నా దానజలధారలతో బలంగా పెరిగిన మంచి గంధంచెట్ల నీడలలో సుఖంగా ఉండకుండ, నీటిమీద ఆశతో ఇక్కడికి ఎందుకు వచ్చాను. భగవంతుడా! చాలా భయం వేస్తోంది. ఎలానో? ఏమిటో?

విశేషము - ప్రమాదంలో పడి అయ్యో ఇలా చేయకుండా ఉంటే. అనిపిస్తుంది కదా. మన గజరాజు లెక్కలేనన్ని ఆడఏనుగులు. గున్న ఏనుగులు కొలుస్తుంటే తిన్నగా ఉండక ఇక్కడికెందుకు వచ్చావ్రా దేవుడా అంటున్నాడు.

8-73-ఉ.

ఎవ్వనిచే జనించు జగ; **మై**వ్వని లోపల నుండు లీనమై;
యైవ్వని యందు డిందు; బర**మై**శ్వరుఁ డెవ్వఁడు; మూలకారణం
బైవ్వఁ; డనాదిమధ్యలయుఁ **డై**వ్వఁడు; సర్వముఁ దానయైన వాఁ
డైవ్వఁడు; వాని నాత్మభవు **నీ**శ్వరు నే శరణంబు వేడెదన్.

టీకా:

ఎవ్వని = ఎవని; చేన్ = వలన; జనించు = పుట్టునో; జగము = విశ్వము; ఎవ్వని = ఎవని; లోపలన్ = లోపల; ఉండున్ = ఉండునో; లీనము = కలిసిపోయినది; ఐ = అయ్యి; ఎవ్వని = ఎవని; అందున్ = లోనికి; డిందున్ = లయము పొందునో; పరమేశ్వరుడు = అత్యున్నతమైన ప్రభువు; ఎవ్వడు = ఎవడో; మూల = ప్రధాన; కారణంబు = కారణభూతుడు; ఎవ్వడు = ఎవడో; అనాదిమధ్యలయుడు = ఆదిమధ్యాంతలలో శాశ్వతముగా నుండువాడు; ఎవ్వడు = ఎవడో; సర్వమున్ = అన్నియును; తాన = తనే; ఐన = అయిన; వాడు = వాడు; ఎవ్వడు = ఎవడో; వానిన్ = వానిని; ఆత్మ = నా యొక్క; భవున్ = ప్రభువును; ఈశ్వరున్ = భగవంతుని; నేన్ = నేను; శరణంబు = శరణము; వేడెదన్ = కోరెదను.

భావము:

ఈ లోకము ఎవరి వల్ల పుడుతుందో, ఎవరిలో కలిసి ఉంటుందో, ఎవరి లోపల లయమై పోతుందో, ఎవరు పరమాత్ముడో, ఎవరు సృష్టికి ప్రధాన కారణమై ఉన్నాడో, ఎవరైతే పుట్టడం, గిట్టడం, వాటి మధ్య అవస్థలు లేని శాశ్వతుడో, తుది, మొదలు, మధ్య లేని అనంతుడో, ఎవరైతే సమస్తసృష్టి తానే అయి ఉంటాడో, అటువంటి స్వయంభువు, ప్రభువైన భగవంతుణ్ణి నే శరణు కోరుతున్నాను.

అద్భుతమైన అమృత గుళిక, ఈ పద్యం 1,2 తరగతులు చదివే టప్పుడు ప్రార్థనగా నేర్పేవారు. చెరకు గడలాగా ఎన్నిసార్లు నమలినా రసం ఊరుతూనే ఉంటుంది.

8-74-క.

ఒకపరి జగములు వెలి నిడి

యొకపరి లోపలికిఁ గొనుచు నుభయముఁ దానై

సకలార్థ సాక్షి యగు న

య్యకలంకుని నాత్మమూలు నర్థిఁ దలంతున్.

టీకా:

ఒకపరి = ఒకసారి; జగములు = లోకములను; వెలినిడి = బయటపెట్టి, సృష్టించి; ఒకపరి = ఒకసారి; లోపలికిన్ = తన లోపలికి; కొనుచున్ = లయము చేసికొనుచు; ఉభయంబున్ = ఆ రెండు లోకములును; తాను = తనే; ఐ = అయ్యి; సకల = సమస్తమైన; అర్థ = విషయములకు; సాక్షి = అతీతముగ చూచువాడు; అగున్ = అయినట్టి; ఆ = ఆ; అకలంకున్ = దోషములు లేనివానికి; ఆత్మమూలున్ = పరమాత్మను; అర్థిన్ = కోరి; తలంతున్ = ధ్యానము చేసెదను;

భావము:

ఒకసారి లోకాలను సృష్టి చేసి, ఇంకొక సారి తనలో లయం చేసుకుంటూ, ఆ లోకాలు రెండు తానే అయి, అన్ని విషయాలను సాక్షిభూతంగా ఆలోకిస్తూ, ఆత్మలకు ఆత్మ అకళంకుడైన ఆ పరమాత్మను ఆసక్తితో ధ్యానం చేస్తాను.

8-75-క.

లోకంబులు లోకేశులు

లోకస్థులుఁ దెగినఁ దుది నలోకం బగు పెం

జీకటి కవ్వల నెవ్వం

డేకాకృతి వెలుగు నతని నేసేవింతున్.

టీకా:

లోకంబులున్ = లోకములు; లోకేశులున్ = లోకాలను పాలించేవారు; లోకస్థులు = లోకములలో నుండువారు; తెగిన = నశించిన తరువాత; తుదిన్ = కడపట; అలోకంబున్ = కనబడనిది, గుడ్డిది; అగు = అయిన; పెంజీకటి = గాఢాంధకారము; కిన్ = నకు; అవ్వలన్ = ఆవతల; ఎవ్వండు = ఎవడు; ఏక = అఖండమైన; ఆకృతిన్ = రూపముతో; వెలుగున్ = ప్రకాశించునో; అతనిన్ = అతనిని; ఏన్ = నేను; సేవింతున్ = కొలచెదను.

భావము:

లోకాలు, లోకాలను పాలించేవారు, లోకాలలో ఉండేవారు అందరు నశించిన అనంతరం, ఆ కారు చీకట్లకు ఆవతల అఖండమైన రూపంతో ప్రకాశించే ఆ దేవుణ్ణి నేను సేవిస్తాను.

8-76-క.

నర్తకుని భంగిఁ బెక్కు

మూర్తులతో నెవ్వఁ డాడు? మునులు దివిజలుం

గీర్తింప నేర? రెవ్వని

వర్తన మొరు లెఱుంగ? రట్టివాని నుతింతున్.

టీకా:

నర్తకుని = నటుని; భంగిన్ = వలె; పెక్కు = అనేకమైనవి; అగు = అయిన; మూర్తుల్ = రూపముల; తోన్ = తోటి; ఎవ్వడు = ఎవరైతే; ఆడున్ = నడిపిస్తుంటాడో; మునులు = ఋషులు; దివిజులున్ =

దేవతలు; కీర్తింపన్ = స్తుతించుటకు; నేరరు = సరిపోరో; ఎవ్వనిన్ = ఎవని; వర్తనమున్ = ప్రవర్తనలను; ఒలులు = ఇతరులు; ఎలుగరు = తెలియరో; అట్టి = అటువంటి; వానిన్ = వానిని; నుతింతున్ = సంస్తుతించెదను.

భావము:

అనేక వేషాలు వేసే నటుడి లాగ పెక్కు రూపాలతో ఎవరు క్రీడిస్తుంటాడో? ఋషులు దేవతలు కూడా ఎవరి గొప్పదనాన్ని వర్ణించ లేరో? ఎవరి ప్రవర్తన ఇతరులకు అగోచరంగా ఉంటుందో? అట్టి ఆ మహాదేవుణ్ణి నేను సంస్తుతిస్తాను.

8-77-ఆ.

ముక్తసంగులైన మునులు దిదృక్షులు

సర్వభూత హితులు సాధుచిత్తు

అసదృశవ్రతాఢ్యులైకొల్తు రెవ్వని

దివ్యపదము వాడు దిక్కు నాకు.

టీకా:

ముక్త = పరిత్యజించిన; సంగులు = తగులములు గలవారు; ఐన = అయిన; మునులు = మునులు; దిదృక్షులున్ = దేవుని దర్శింపగోరువారు; సర్వ = సమస్తమైన; భూత = ప్రాణుల; హితులు = మేలు కోరువారు; సాధు = మంచి; చిత్తులు = మనసు గలవారు; అసదృశ = సాటిలేని; వ్రత = దీక్షలు కలవారిలో; ఆఢ్యులు = శ్రేష్ఠులు; ఐ = అయ్యి; కొల్తురు = సేవించెదరు; ఎవ్వని = ఎవని; దివ్య = దివ్యమైన; పదమున్ = పాదములను; వాడు = వాడు; దిక్కు = శరణము; నాకు = నాకు.

భావము:

ప్రపంచంతో సర్వ సంబంధాలు వదలివేసిన మునులు, భగవద్ధర్శనం కోరేవారు, సమస్త జీవుల మేలు కోరేవారు, మంచి మనసు కలవారు, సాటిలేని వ్రతాలు ధరించి ఎవరి పాదాలను సేవిస్తారో అట్టి భగవంతుడు నాకు దిక్కు అగు గాక.

8-78-సీ.

భవము దోషంబు రూపంబు గర్మంబు నా-

హ్వాయమును గుణము లెవ్వనికి లేక

జగముల గలిగించు సమయించు కొఱకునై-

నిజమాయ నెవ్వ డిన్నియును దాల్చు

నా పరేశునకు, ననంతశక్తికి, బ్రహ్మ-

క్రిధరూపికి, రూపహీనునకును,

జిత్రచారునికి, సాక్షికి, నాత్మరుచికిని-

బరమాత్మనకు, బరబ్రహ్మమునకు,

8-78.1-ఆ.

మాటలను నెఱుకల మనముల జేరంగ

గాని శుచికి, సత్త్వగ్ముగ డగుచు

నిపుణు డైనవాని నిష్కర్మతకు మెచ్చు

వాని కే నొనర్తు వందనములు.

టీకా:

భవమున్ = పుట్టుక; దోషంబున్ = పాపము; రూపంబున్ = ఆకారము; కర్మంబున్ = కర్మలు;

ఆహ్వాయమును = పేరు; గుణములు = గుణములు; ఎవ్వని = ఎవని; కిన్ = కైతే; లేక = లేకుండగ;

జగములన్ = భువనములను; కలిగించు = సృష్టించుట; సమయించు = నశింపజేయుటల;

కొఱకున్ = కోసము; ఐ = అయ్యి; నిజ = తన; మాయన్ = మాయచే; ఎవ్వడు = ఎవడైతే; ఇన్నియున్

= వీటన్నిటిని; తాల్చున్ = ధరించునో; ఆ = ఆ; పరేశున్ = అత్యున్నత ప్రభువు; కున్ = నకు;

అనంతశక్తి = అంతులేని శక్తిమంతుని; కిన్ = కి; బ్రహ్మ = సృష్టికర్త; కిన్ = కి; ఇధరూపి =

సర్వాధిష్ఠానమైనవాని {ఇధరూపి - ప్రసిద్ధమైన రూపములు కలవాడు. సర్వాధిష్ఠానమైనవాడు};

కిన్ = కి; రూపహీనున్ = రూప మేదీ లేనివాని; కునున్ = కు; చిత్రచారుని = విచిత్రమైన వర్తన

గలవాని; కిన్ = కి; సాక్షి = సర్వమును చూచువాని; కిన్ = కి; ఆత్మరుచి = స్వయంప్రకాశుని; కినిన్ =

కి; పరమాత్మున = అత్యున్నత ఆత్మ యైనవాని; కున్ = కు; పరబ్రహ్మమున్ = అతీతమైనబ్రహ్మ; కున్ = కి;

మాటలను = భాషతో; ఎఱుకలన్ = తెలివిడితో; మనములన్ = ఊహలతో; చేరంగన్ = అందుకొన;
కాని = సాధ్యముకాని; శుచి = పరిశుద్ధుని; కిన్ = కి; సత్త్వ = సత్త్వగుణముతో; గమ్ముడు = దరిజేర
గలవాడు; అగుచున్ = అగుచు; నిపుణుడు = నేర్పరుడు; ఐన = అయినట్టి; వాని = వాని యొక్క;
నిష్కర్మత = ఫలాపేక్షలేని కర్మల; కున్ = కు; మెచ్చున్ = మెచ్చుకొను; వాని = వాని; కిన్ = కి; నేన్ =
నేను; ఒనర్తున్ = చేసెదను; వందనములు = నమస్కారములు.

భావము:

భగవంతుడికి పుట్టుక, పాపము, ఆకారం, కర్మలు, నామాలు, గుణాలు లేవు. అతడు లోకాలను
పుట్టించడానికి, నశింప జేయడానికి తన మాయా ప్రభావంతో ఇవన్నీ ధరిస్తాడు. అతడు
పరమేశ్వరుడు, అంతులేని శక్తి కలవాడు, బ్రహ్మ, నిండైన రూపం గలవాడు, ఏ రూపం లేనివాడు,
చిత్తమైన ప్రవర్తన కలవాడు, సర్వసాక్షి, ఆత్మ ప్రకాశమైన వాడు, పరమాత్మ, పరబ్రహ్మ, మాటలకు,
ఊహలకు అందనివాడు, పరిశుద్ధుడు, సత్త్వగుణంతో దరిజేర దగిన వాడు. నేర్పరులు చేసే
ఫలాపేక్ష లేని కర్మలను మెచ్చువాడైన ఆ దేవదేవునికి నేను నమస్కారాలు చేస్తాను.

8-79-నీ.

శాంతున కపవర్గ సౌఖ్య సంవేదికి-

నిర్వాణ భర్తకు నిర్విశేష

నకు; ఘోరునకు గూఢనకు గుణధర్మికి-

సౌమ్యున కథిక విజ్ఞాన మయున

కఖిలేంద్రియద్రష్ట కధ్యక్షునకు బహు-

క్షేత్రజ్ఞునకు దయాసింధుమతికి

మూలప్రకృతి కాత్మ మూలున కఖిలేంద్రి-

యజ్ఞాపకునకు దుఃఖాంత కృతికి

8-79.1-ఆ.

నెటి నసత్య మనెడి నీడతో వెలుగుచు

నుండు నెక్కటికి, మహోత్తరునకు,

నిఖిల కారణునకు, నిష్కారణునకు న

మస్కరింతు నన్ను మనుచు కొలుకు.

టీకా:

శాంతున్ = శాంతి స్వరూపుని; కిన్ = కి; అపవర్గ = మోక్ష మందలి; సౌఖ్య = సౌఖ్యమును; సంవేది = బాగుగా తెలిసినవాని; కిన్ = కి; నిర్వాణ = మోక్షమునకు; భర్త = అధిపతి యైనవాని; కున్ = కి; నిర్ విశేషున్ = తనకు మించిన విశిష్టతలు లేనివాని; కున్ = కి; ఘోరున్ = దుష్టులకు భయంకరుని; కున్ = కి; గూఢున్ = సంసారబద్ధులకు అందరానివాని; కున్ = కు; గుణధర్మి = త్రిగుణముల ధర్మము గలవాని; కిన్ = కి; సౌమ్యున్ = వైషమ్యాదులు లేనివాని; కిన్ = కి; అధిక = విశేషమైన; విజ్ఞానమయున్ = విశిష్ట జ్ఞానము గలవాని; కిన్ = కి; అఖిల = సర్వ; ఇంద్రియ = ఇంద్రియ కార్యములను; ద్రష్ట = సాక్షిగా చూచెడివాని; కున్ = కి; అద్యక్షున్ = నిర్వికార అధిపతి; కిన్ = కి; బహు = వివిధము లైన; క్షేత్ర = జీవాత్మలకు; జ్ఞున్ = ఏకైక జ్ఞాత; కున్ = కు; దయ = దయ యనెడి; సింధు = సముద్రమువంటి; మతి = మనసు కలవాని; కిన్ = కి; మూలప్రకృతి = మూలపురుషుని {మూల ప్రకృతి - మూలాధార (ప్రధాన) ప్రకృతి (ఉపాదానభూతము కారణవిశేషము) ఐనవాడు}; కిన్ = కి; అఖిల = సకల; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములను; జ్ఞాపకున్ = నడిపించెడివాని; కున్ = కి; దుఃఖ = దుఃఖమును; అంత = నశింపజేయుటలో; కృతి = నేర్పరుని; కిన్ = కి.

నెటిన్ = చక్కగా; అసత్యము = అసత్యము; అనెడి = అనెడి; నీడ = నీడ; తో = తో; వెలుగుచున్ = ప్రకాశించుతు; ఉండు = ఉండెడి; ఎక్కటి = ఒంటరి; కిన్ = కి; మహోత్తరున్ = మిక్కిలి గొప్పవాని; కున్ = కి; నిఖిల = సమస్తమునకు; కారణున్ = బీజమైనవాని; కున్ = కి; నిష్కారణున్ = తనకి కారణభూతులు లేనివాని; కున్ = కి; నమస్కరింతున్ = నమస్కరించెదను; నన్ను = నన్ను; మనుచు = కాపాడుట; కొలుకు = కోసము.

భావము:

భగవంతుడు శాంతస్వరూపుడు. పరలోక సౌఖ్యప్రదాత. మోక్షానికి అధిపతి. నిర్విశేషుడు. దుష్టులకు భయంకరుడు. సంసారబద్ధులకు అందనివాడు. సర్వ గుణ ధర్మాలు కలవాడు. సరళ స్వభావి.

విశేషమైన జ్ఞానము కలవాడు. సర్వేంద్రియాల కార్యాలను చూసేవాడు. సమస్తానికి ప్రభువు. బహు క్షేత్రజ్ఞుడు. దయారసానికి సముద్రం వంటివాడు. సర్వానికి ఆది మూల పురుషుడు. ఆత్మకు ఆధారమైనవాడు. సకల ఇంద్రియాలకు నియామకుడు. దుఃఖాన్ని తొలగించేవాడు. మాయ అనే నీడతో ప్రకాశించే బహు నేర్పరి. మిక్కిలి గొప్పవాడు. సమస్తానికి ఆది బీజం అయినవాడు. తనకి మూల కారణం ఏది లేనివాడు. అట్టి ఆ దేవ దేవునికి నన్ను కాపాడ మంటూ నమస్కరిస్తున్నాను.

8-80-క.

యోగాగ్ని దగ్ధకర్ములు

యోగీశ్వరు లే మహాత్ము న్నో డెఱుంగక స

ద్యోగ విభాసిత మనముల

బాగుగ వీక్షింతు రట్టి పరము భజింతున్.

టీకా:

యోగా = యోగ మనెడి; అగ్ని = నిప్పులలో; దగ్ధ = కాల్చివేయబడిన; కర్ములు = పూర్వకర్మలు గలవారు; యోగి = యోగి; ఈశ్వరులు = శ్రేష్ఠులు; ఏ = ఏ; మహాత్మున్ = గొప్పవానిని; ఒండు = ఇతర మేమి; ఎఱుంగక = ఎరుగక; సత్ = చక్కటి; యోగ = యోగాభ్యాసముచే; విభాసిత = ప్రకాశించెడి; మనములన్ = మనసు లందు; బాగుగన్ = చక్కగా; వీక్షింతురు = దర్శింతురో; అట్టి = అటువంటి; పరమున్ = సర్వాతీతుని; భజింతున్ = సేవించెదను.

భావము:

యోగీంద్రులు యోగం అనే అగ్నితో తమ సర్వ పూర్వ కర్మలను కాల్చివేసి. ఇతరమైనది మరేది తలచకుండ ప్రకాశించే తమ మనసులలో ఆ దేవదేవుని చూస్తుంటారు. అట్టి ఆ మహానుభావుడిని నేను సేవిస్తాను.

8-81-సీ.

సర్వాగమామ్నాయ జలధికి, నపవర్గ-

మయ్యునికి, నుత్తమ ముందిరునకు,

సకలగుణారణిచ్చన్న బోధాగ్నికి-

దనయంత రాజిల్లు ధన్యమతికి,

గుణలయోద్ధిపిత గురు మానసునకు, సం-

వర్తితకర్మనిర్వర్తితునకు,

దిశ లేని నా బోటి పశువుల పాపంబు-

లడచువానికి, సమస్తాంతరాత్ముఁ

8-81.1-ఆ.

డైవెలుంగువాని, కచ్చిన్నునకు, భగ

వంతునకుఁ, దనూజ పశు నివేశ

దారసక్తు లయినవారి కందఁగరాని

వాని కాచరింతు వందనములు.

టీకా:

సర్వ = సమస్తమైన; ఆగమ = శాస్త్రములకు; ఆమ్నాయ = వేదములకు; జలధి =

సముద్రమువంటివాని; కిన్ = కి; అపవర్గ = మోక్షము యొక్క; మయుని = స్వరూపమైనవాని; కిన్ =

కి; ఉత్తమ = ఉత్తమత్వమునకు, పుణ్య లండు; మందిరున్ = నివాసమైనవాని, వసించువాని; కిన్ =

కి; సకల = సర్వ; గుణ = గుణములు యనెడి; ఆరణిన్ = రాపిడికొయ్యలలో; ఛన్న = దాగి యున్న;

బోధ = జ్ఞానము యనెడి; అగ్ని = అగ్ని వంటివాని; కిన్ = కి; తనయంత = తనంతతానే; రాజిల్లు =

ప్రకాశించెడి; ధన్యమతి = ధన్యమైన జ్ఞానము గలవాని; కిన్ = కి; గుణ = గుణములు; లయ = లయ

మగుటచేత; ఉద్ధిపిత = ప్రకాశించెడి; గురు = గొప్ప; మానసున్ = మనసు గలవాని; కున్ = కి;

సంవర్తిత = పునర్జన్మలకు కారణమైన; కర్మ = కర్మను; నిర్వర్తితున్ = మరలించెడివాని; కున్ = కి; దిశ

= దిక్కు; లేని = లేనట్టి; నా = నా; పోటి = వంటి; పశువుల = జంతువుల; పాపంబుల్ = పాపములను;

అడచు = అణచివేయు; వాని = వాని; కిన్ = కి; సమస్త = సమస్తము నందును; అంతరాత్ముడు =

లోనుండెడి ఆత్మ యైనవాడు; ఐ = అయ్యి.

వెలుంగు = ప్రకాశించెడి; వాని = వాని; కిన్ = కి; అవిచ్చిన్నున్ = నాశనము లేనివాని; కిన్ = కి;

భగవంతున = షడ్గుణైశ్వర్యములు కలుగుటచే పూజనీయు డైనవాని షడ్గుణములు -

1వాత్సల్యము 2భవశోషణము 3ఉదారత్వము 4అభయప్రదానము 5ఆపత్కాల సంరక్షణము
6అక్షయపదము అనెడివి విష్ణుదేవుని షడ్గుణములు (మరియొకవిధముగ) భగవంతుని
షడ్గుణైశ్వర్యములు 1మహాత్మ్యము 2ధైర్యము 3యశస్సు 4శ్రీ 5జ్ఞానము 6వైరాగ్యము); కున్ = కి;
తనూజ = సంతానము; పశు = పశువులు; నివేశ = ఇండ్లు; దార = భార్యల యందు {దార - వ్యూ. దృ
- వాదారణే , దృ (ణిచ్) - ఆర్ - టాప్, కృ.ప్ర., అన్నదమ్ముల నుండి వేటుపఱచునది, భార్య; సక్తులు
= వ్యామోహము గలవారు; అయిన = ఐన; వారి = వారల; కిన్ = కు; అందరాని = తెలియ సాధ్యము
గాని; వానిన్ = వాని; కిన్ = కి; ఆచరింతున్ = చేసెదను; వందనములు = నమస్కారములు.

భావము:

పరమేశ్వరుడు సమస్త ఆగమాలు వేదాలు అనే నదులకు సంగమరూపమైన సముద్రం
వంటివాడు. మోక్షస్వరూపుడు. గొప్ప గుణాలకు నిలయమైన వాడు. ఆరణి కొయ్యలలోని అగ్నివలె
సుగుణాలలో దాగి ఉండేవాడు. స్వయం ప్రకాశకుడు. గొప్ప మనస్సు కలవాడు. ప్రళయాన్ని, సృష్టిని
నడిపేవాడు. నాలాంటి ఏ దిక్కులేని జీవుల పాపాలను శమింపజేసేవాడు. సర్వులలోను ఆత్మయై
వెలుగువాడు. నాశనం లేనివాడు. పూజింప దగినవాడు. భార్యాపుత్రులు, ఇల్లు, పశువులు వంటి
వాటి యందు ఆసక్తి కలవారికి అందరానివాడు. అటువంటి ప్రభువునకు నమస్కారాలు చేస్తాను.

8-82-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియునున్ = ఇంకను.

భావము:

ఇంతేకాకుండా,

8-83-నీ.

వరధర్మకామార్థ వర్జితకాములై:-

విబుధు లెవ్వని సేవించి యిష్ట

గతిఁ బొందుదురు? చేరి కాంక్షించువారి క:-

వ్యయ దేహ మిచ్చు నెవ్వడు కరుణ?

ముక్తాత్ము లెవ్వని మునుకొని చింతింతు?-

రానందవార్ధి మగ్నాంతరంగు

లేకాంతు లెవ్వని నేమియుఁ గోరక-

భద్రచరిత్రంబుఁ బాడుచుందు?

8-83.1-ఆ.

రామహేశు, నాద్యు, నవ్యక్తు, నధ్యాత్మ

యోగగమ్యుఁ, బూర్ణు, నున్నతాత్ము,

బ్రహ్మమయిన వానిఁ, బరుని, నతీంద్రియు,

నీశు, స్థూలు, సూక్ష్మ నేభజింతు."

టీకా:

వర = ఉత్తములైన; ధర్మకామార్థ = పురుషార్థ త్రయము యెడ (పురుషార్థములు - 4 అవి
ధర్మార్థకామము లనెడి త్రయము మరియు మోక్షము); వర్జిత = విడిచిన; కాములు = ఆసక్తి
గలవారు; ఐ = అయ్యి; విబుధులు = జ్ఞానులు; ఎవ్వని = ఎవని నైతే; సేవించి = కొలిచి; ఇష్ట =
కోరుకొన్న; గతిన్ = ఉత్తమగతిని; పొందుదురు = పొందెదరో; చేరి కాంక్షించు = ఆశ్రయించు; వారి =
వారల; కిన్ = కి; అవ్యయ = నాశములేని; దేహమున్ = శరీరమును; ఇచ్చున్ = ఇచ్చెడివాడు; ఎవ్వడు
= ఎవడో; కరుణన్ = దయతో; ముక్త = ముక్తు లైన (ముక్తులు - సంసారబంధములనుండి విముక్తి
పొందినవారు); ఆత్ములు = వారు; ఎవ్వని = ఎవని నైతే; మునుకొని = పూని; చింతింతురు =
ధ్యానించెదరో; ఆనంద = ఆనంద మనెడి; వార్ధి = సముద్రము నందు; మగ్న = మునిగిన;
అంతరంగులు = మనస్సులు గలవారు; ఏకాంతులు = అనన్యభక్తులు; ఎవ్వనిన్ = ఎవరి నైతే;
ఏమియున్ = ఏదీ; కోరక = కోరకుండగ; భద్ర = భద్రత నిచ్చెడి; చరిత్రంబు = చరిత్రలను;
పాడుచుందురు = కీర్తించెదరో; ఆ = ఆ.

మహా = గొప్ప; ఈశున్ = ప్రభువును; ఆద్యున్ = ఆదిదేవుని; అవ్యక్తున్ = తెలిసికొన వీలుకాని వాని
 {అవ్యక్తః- అగోచరుడు, అనేకమైన మూర్తులు ధరించినను ఇట్టివాడని ఎఱుగరానివాడు,
 శ్రీశ్రీశంకరభాష్యం విష్ణుసహస్రనామం 722వ నామం}; అధ్యాత్మ = పరబ్రహ్మజ్ఞాన; యోగ =
 యోగసాధనచే; గమ్యున్ = చేరదగ్గవాని; పూర్ణున్ = పరిపూర్ణుని {పూర్ణః- సర్వము తన యందే
 కలవాడు. సకల కామములు, శక్తులతో సంపన్నుడు, శ్రీశ్రీశంకరభాష్యం విష్ణుసహస్రనామములలో
 685వ నామం}; ఉన్నతాత్మున్ = పరమాత్ముని; బ్రహ్మము = బ్రహ్మము; అయిన = తానే యయిన;
 వానిన్ = వానిని; పరుని = సర్వమున కితరమైన వాని; అతీంద్రియున్ = ఇంద్రియముల కతీతమైన
 వాని {అతీంద్రియః- ఇంద్రియముల ద్వారా గ్రహించుటకు వీలుకానివాడు, ఇంద్రియగోచరములగు
 శబ్దాదులు లేనివాడు. శ్రీశంకరభాష్యం విష్ణుసహస్రనామములలో 169వ నామం}; ఈశున్ =
 జగన్నియంతను; స్థూలు = స్థూల స్వరూపము కలవాడు, విష్ణువు {స్థూలః - శంకరభాష్యం
 శ్రీవిష్ణుసహస్ర నామాలు 838 వ నామం, సర్వాత్మతత్వమును బట్టి ఆరోపిత స్థూల్యము కలవాడు};
 సూక్ష్మన్ = పరమాణురూపుని {సూక్ష్మః- సర్వవ్యాపి, సర్వగతం సుసూక్ష్మం, శ్రీశ్రీశంకరభాష్యం
 విష్ణుసహస్రనామములలో 457వ నామం}; నేన్ = నేను; భజింతున్ = స్తుతింతును.

భావము:

ఇంతేకాకుండా, దేవదేవుడు ధర్మం కామం ధనం అన్నిటి మీద ఆశలు విడిచేసిన పండితుల పూజ
 లందుకొని వారు కోరుకొన్న ఉత్తమ వరాలు ప్రసాదిస్తాడు. భక్తితో దరిజేరి కోరిన వారికి దయతో
 నాశనంలేని శరీరాన్ని ఇస్తాడు. ఆనంద సాగరంలో మునిగిన మనస్సులు కల ఏకాంతిక ముక్తులు
 ఆ దేవదేవుని అనునిత్యం ఆరాధదేవదేవుడు ధర్మం, కామం, ధనం అన్నిటి మీద ఆశలు పండితుల
 పూజలందుకొని వారు కోరుకొన్న వదిలిన ఉత్తమ వరాలు ప్రసాదిస్తాడు. భక్తితో దరిజేరి కోరిన
 వారికి దయతో నాశనం లేని శరీరాన్ని ఇస్తాడు. ఆనందసాగరంలో మునిగిన మనస్సులు కల
 ఏకాంతిక ముక్తులు ఆ దేవదేవుని అనునిత్యం ఆరాధిస్తారు. వారు దేవదేవుని పవిత్ర చరిత్రను
 కోరికలేమీ లేకుండ కీర్తిస్తుంటారు. ఆ మహాదేవుడు సృష్టికన్న ఆద్యుడు. ఇంద్రియ జ్ఞానానికి
 అందనివాడు, అధ్యాత్మయోగం వలన చేరదగినవాడు. పరిపూర్ణుడు. మహాత్ముడు.
 బ్రహ్మస్వరూపుడు. సర్వానికి పరమైనవాడు. ఇంద్రియములకు అతీతుడు. స్థూలస్వరూపుడు, సూక్ష్మ
 రూపుడు. అటువంటి పరాత్పరుని నేను సేవిస్తాను.

8-84-వ.

అని మఱియు నిట్లని వితర్కించె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఇలా; అని = అని; వితర్కించె = తరచిపలికెను.

భావము:

గజరాజు ఇంకా ఇలా అనుకోసాగాడు.

8-85-నీ.

"పావకుండర్చుల, బ్రానుండు దీప్తుల-

నెబ్బంగి నిగిడింతు, రెట్ల డంతు

రాక్రియ నాత్మకరావళిచేత బ్ర-

హ్మదుల, వేల్పుల, నఖిలజంతు

గ్రణముల, జగముల, మున నామ రూప భే-

దములతో మెరియించి తగ నడంచు,

నెవ్వడు మనము బుద్ధింద్రియంబులుఁ దాన-

యై, గుణ సంప్రవాహంబు నెఱపు,

8-85.1-తే.

స్త్రీనపుంసక పురుష మూర్తియునుఁ గాక,

త్రిర్య గమర నరాది మూర్తియునుఁ గాక,

కర్మ గుణ భేద స దసత్వకాశిఁ గాక,

వెనుక నన్నియుఁ దా నగు విభుఁ దలంతు.

టీకా:

పావకుండు = అగ్ని; అర్చులన్ = జ్వాలలను; భానుండు = సూర్యుడు; దీప్తులన్ = వెలుగును;
ఎబ్బంగిన్ = ఏవిధముగనైతే; నిగిడింతురు = ప్రసరింపజేసెదరో; ఎట్లు = ఏ విధముగ; అడంతురు =
అణచివేయుదురో; ఆ = ఆ; క్రియన్ = విధముగనే; ఆత్మ = తన; కరావళి = కిరణముల; చేతన్ = చేత;
బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆదులన్ = మున్నగువారిని; వేల్పులన్ = దేవతలను; అఖిల = సమస్తమైన;
జంతు = జీవ; గణములన్ = జాలమును; జగములన్ = భువనములను; ఘన = గొప్ప; నామ =
పేర్లు; రూప = స్వరూపముల; భేదముల్ = భేదముల; తోన్ = తోటి; మెరియించి = పుట్టించి; తగన్ =
తగినట్లు; అడంచున్ = అణచివేయునో; ఎవ్వడు = ఎవడైతే; మనమున్ = మనసు; బుద్ధి = బుద్ధి;
ఇంద్రియంబులున్ = ఇంద్రియములును; తాన = తనే; ఐ = అయ్యి; గుణ = త్రిగుణములను
{త్రిగుణములు - 1సత్త్వ 2రజస్సు 3తమస్సు}; సంప్రవాహంబున్ = చిక్కటి వ్యాప్తిని; నెఱపున్ =
నిర్వహించునో.

స్త్రీ = స్త్రీలింగ; నపుంసక = నపుంసకలింగ; పురుష = పుల్లింగ; మూర్తియునున్ = రూపము; కాక =
కాకుండగ; తిర్యక్ = జంతువుల; అమర = దేవతలను; నర = నరుల; ఆది = మొదలగువారి;
మూర్తియునున్ = రూపును; కాక = కాకుండగ; కర్మ = కర్మల; గుణ = గుణముల; భేద = భేదములకు;
సదసత్ = ఉండుట లేకుండును; ప్రకాశి = బయలుపరచువాడు; కాక = కాకుండగ; వెనుకన్ = ఆ
పిమ్మట; అన్నియున్ = సర్వమును; తాన్ = తనే; అగు = అయ్యెడి; విబుధున్ = విజ్ఞానిని; తలంతు =
ధ్యానించెదను.

భావము:

సూర్యుడు అగ్ని మంటలను, వెలుగుని ప్రసరింపజేసి మళ్ళీ శమింపజేసే విధంగానే భగవంతుడు
తన కిరణాలచేత బ్రహ్మదేవుడు మొదలైన దేవతలను, సకల జీవరాసులను, సమస్త లోకాలను
నానా విధాలైన నామ రూప భేదాలతో సృష్టించి లయింపజేస్తాడు. ఆయన మనస్సు, బుద్ధి,
ఇంద్రియాలు అన్నీ తానే అయి గుణాలను ప్రవర్తింప జేస్తాడు. ఆయన స్త్రీ, పురుష, నపుంసక,
జంతు, దేవతల, నరులు వంటి వాటిలో ఏ ఒక్క రూపము కలవాడు కాదు. ఆయన కర్మ గుణ
భేదాలకి సత్తు, అసత్తులకి అతీతుడు. అంతే కాకుండా అవన్నికూడ తానే అయి ఉంటాడు.
అటువంటి ఆ ప్రభువును నేను స్మరిస్తాను.

8-86-క.

కలఁడందురు దీనుల యెడఁ,

గలఁడందురు పరమయోగి గణముల పాలం,

గలఁడు రన్నిదిశలను,

గలఁడు కలం డనెడి వాఁడు గలఁడో లేడో?

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

కలడు = ఉన్నాడు; అందురు = అనెదరు; దీనుల = ఆర్తుల; యెడన్ = వెంట; కలడు = ఉంటాడు;
అందురు = అనెదరు; పరమ = అత్యుత్తమమైన; యోగి = యోగుల; గణముల = సమూహముల;
పాలన్ = అందు; కలడు = ఉన్నాడు; అందురు = అనెదరు; అన్ని = సర్వ; దిశలను = దిక్కు లందును;
కలడు = ఉన్నాడు; కలండు = ఉన్నాడు; అనెడి = అనబడెడి; వాడు = వాడు; కలడో = ఉన్నాడో; లేడో
= లేడో.

భావము:

దేవుడు ఆర్తులైన వారి వెంట, ఉత్తమయోగుల చెంత, అన్ని దిక్కులలో ఉంటాడంటారు. "ఉన్నాడు, ఉన్నాడు" అనే ఆ దేవుడు మరి ఉన్నాడో! లేడో!

విశేషము- అర్థం చెప్పనక్కరలేని సుళువైన పదాలలోని ఈ ప్రార్థన ఒక అమృత గుళిక. అలంకారం యమకం, 'కలడ' అంటూ ప్రాస ప్రక్క అక్షరానికి కూడా పాకింది.

ఇక ఓపిక సన్నగిలింది, ఇంకో దిక్కులేదు. ఓపక్క ఉన్నాడు ఉన్నాడు అంటూనే.. ఆయన కాపాడటానికి రావటంలేదు కనుక సందేహం వస్తోందిట.

8-87-సీ.

కలుగఁడే నాపాలి కలిమి సందేహింపఁ-

గలిమిలేములు లేకఁ గలుగువాఁడు?

నాకడ్డపడ రాఁడె నలి నసాధువులచేఁ-

బడిన సాధుల కడ్డపడెడువాడు?

చూడడే నా పాటుఁ జూపులఁ జూడకఁ-

జూచువారలఁ గృపఁ జూచువాడు?

లీలతో నా మొఱాల్లింపడే మొఱుగుల-

మొఱు లెఱుంగుచుఁ దన్ను మొఱుగువాడు?

8-87.1-తే.

అఖిల రూపముల్ దనరూప మైనవాడు

ఆదిమధ్యాంతములు లేక యడరువాడు

భక్తజనముల దీనుల పాలివాడు

వినడె? చూడడె? తలపడె? వేగ రాడె?

టీకా:

కలుగడే = సహాయముగా రాడేమి; నా = నా; పాలిన్ = విషయములో; కలిమి = ఉండుటను;
సందేహింపన్ = అనుమానించను; కలిమి = సంపద కలుగుట; లేములు = పేదరికములు; లేకన్ =
చూడక; కలుగు = సహాయపడెడి; వాడు = వాడు; నాకున్ = నా యాపదకు; అడ్డపడన్ =
సహాయపడుటకు; రాడె = రాడా యేమి; నలిన్ = అధికముగ; అసాధువుల్ = దుర్జనుల; చేన్ =
చేతిలో; పడిన = చిక్కినట్టి; సాధుల్ = సజ్జనుల; కున్ = కు; అడ్డపడెడి = సహాయపడెడి; వాడు =
వాడు; చూడడే = చూడడా యేమి; నా = నా యొక్క; పాటున్ = దురవస్థను; చూపులన్ = ఇతర
చూపులు; చూడక = చూడకనే; చూచువారలన్ = తననే చూచువారిని; కృపన్ = దయతో;
చూచువాడు = చూచెడివాడు; లీలన్ = లీల; తోన్ = తోటి; నా = నా యొక్క; మొఱున్ =
ఆర్తనాదమును; ఆలింపడే = వినడా యేమి; మొఱుగుల = దీనుల; మొఱులు = ఆర్తనాదములను;
ఎఱుంగుచున్ = తెలియుచు; తన్ను = తననుతానే; మొఱుగు = మరచు; వాడు = వాడు.
అఖిల = సర్వ; రూపముల్ = రూపములు; తన = తన యొక్క; రూపము = స్వరూపము; ఐన =
అయిన; వాడు = వాడు; ఆది = మొదలు; మధ్య = మధ్య; అంతములున్ = తుదిలు; లేక = లేకుండగ;

అడరు = అతిశయించెడి; వాడు = వాడు; భక్తజనములన్ = భక్తులైనవారిని; దీనులన్ = దీనుల;
పాలి = అండగా నుండెడి; వాడు = వాడు; వినడె = వినడా యేమి; చూడడె = చూడడా యేమి;
తలపడె = రక్షింప తలచడా యేమి; వేగన్ = శ్రీఘ్రమే; రాడె = రాడా యేమి.

భావము:

ఎంత చక్కటి సీసపద్యం! ఎంతచక్కగా వర్ణించాడు!!

నా విషయంలో ఆ భగవంతుడిని అనుమానించ వలసిన పని లేదు. అతడు ఐశ్వర్యం, పేదరికం
లాంటివి చూడకుండా అందరికీ అండగా ఉంటాడు. కాబట్టి నాకు అండగా ఉంటాడు. దుర్జనుల
చేతిలో చిక్కుకున్న సజ్జనులకు సాయపడతాడు. అందువల్ల నాకు సాయం చేస్తాడు. బయటి
చూపులు వదిలిపెట్టి తననే చూసేవారిని దయతో చూస్తాడు. కనుక నా కష్టాన్ని చూస్తాడు. దీనుల
మొరలు విని తన్ను తానే మరచి పోతాడు కదా. నా మొర తప్పక వింటాడు. అన్ని రూపాలూ
ఆయన రూపాలే. మొదలు, నడుమ, తుద అన్నవి ఆయనకు లేవు. భక్తులకు దిక్కులేని వారికి
ఆయనే ఆధారం. మరి అటువంటి ప్రభువు ఇంకా నా మొర వినడేం? నా బాధ చూడడేం? నన్ను
దయ చూడడేం? తొందరగా రాడేం?

8-88-క.

విశ్వకరు విశ్వదూరుని

విశ్వాత్ముని విశ్వవేద్యు విశ్వ నవిశ్వన్

శాశ్వతు నజ బ్రహ్మప్రభు

నీశ్వరునిం బరమపురుషు నేభజియింతున్."

టీకా:

విశ్వకరున్ = జగత్తుని సృష్టించెడివానిని {విశ్వకర్మా అని విష్ణుసహస్రనామాలులో 50వ నామం,
విశ్వరచన చేయగల్గినవాడు, జగత్తు సర్వము ఎవని క్రియయైనవాడు, విష్ణువు}; విశ్వదూరునిన్ =
జగత్తుకి అతీతముగ నుండువానిని; విశ్వాత్మునిన్ = జగత్తు తన స్వరూపమన వానిని {విశ్వాత్మా -
విష్ణుసహస్రనామంలో 225వ నామం, విశ్వమునకు ఆత్మ యైనవాడు}; విశ్వవేద్యున్ = లోక

మంతటికి తెలుసుకొనదగ్గ వానిని; విశ్వన్ = లోకమే తానైన వానిని {విశ్వః - విష్ణుసహస్రనామాలులో 1వ నామం, దృశ్యమాన జగత్తంతయు తానైనవాడు}; అవిశ్వన్ = లోకముకంటే భిన్నమైనవాని {అవిశ్వ - దృశ్యమాన జగత్తంతకు విలక్షణుడగు విష్ణువు అవిజ్ఞాత}; శాశ్వతున్ = శాశ్వతముగ నుండు వానిని {శాశ్వతః - విష్ణుసహస్రనామాలులో 56వ నామం, సర్వకాలము లందున్న వాడు}; అజన్ = పుట్టుక లేనివానిని {అజః - విష్ణుసహస్రనామాలులో 95వ నామం, 204వ నామం, 521వ నామం, ఏకాలమందును జన్మ లేనివాడు}; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవునికి; ప్రభున్ = ప్రభువైన వానిని {ప్రభుః - విష్ణుసహస్రనామాలులో 35వ నామం, 299వ నామం, సర్వశక్తి సమన్వితుడు, సర్వక్రియల యందును సామర్థ్యాతిశయము కలవాడు}; ఈశ్వరునిన్ = లోకము నడిపించువానిని {ఈశ్వరః - విష్ణుసహస్రనామాలులో 36వ నామం, 74వ నామం, ఎవరి సహాయము లేకనే సమస్త కార్యములు నెరవేర్చగలవాడు, నిరుపాధికమైన ఐశ్వర్యము కలవాడు}; పరమ = సర్వశ్రేష్ఠమైన; పురుషున్ = పురుషుని; నేన్ = నేను; భజియింతున్ = స్తుతించెదను.

భావము:

సుళువైన పదాల ఈ ప్రార్థన మరో అమృత గుళిక.
ప్రభువు లోకాన్ని సృష్టించేవాడు. లోకులు అందుకోలేని వాడు. లోకానికి అంతరాత్మ అయినవాడు. లోకంలో బాగా తెలుసుకో దగిన వాడు లోకమే తానైన వాడు. లోకాతీతుడు. ఎల్లప్పుడు ఉండేవాడు. పుట్టుక లేనివాడు. బ్రహ్మదేవునికి అధి నాయకుడు. లోకాన్ని నడిపించేవాడు. పరమాత్మ. అట్టి ఆది పురుషుని నేను ఆరాధిస్తాను.

8-89-వ.

అని పలికి, తన మనంబున నగ్గజేంద్రుం డీశ్వర సన్నిధానంబు కల్పించుకొని యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికి = అనుచు; తన = తన యొక్క; మనంబునన్ = మనసులో; ఆ = ఆ; గజేంద్రుండు = గజేంద్రుడు; ఈశ్వర = భగవంతుని; సన్నిధానంబున్ = ఆశ్రయమును; కల్పించుకొని = ఏర్పరుచుకొని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా గజేంద్రుడు భావించుకొని భగవంతుని తన మనస్సులో సంకల్పించుకొని ఇలా ప్రార్థించాడు.

8-90-శా.

"**లా** **వా**క్కింతయు లేదు; ధైర్యము విలో**లం**బయ్యె; బ్రాణంబులున్
రావుల్ దప్పెను; మూర్ఖ వచ్చెఁ; తనువున్ **డ**స్సెన్; శ్రమంబయ్యెడిన్;
నీవే తప్ప నితఃపరం బెఱుంగ; మ**న్ని**పందగున్ దీనునిన్;
రావే! యీశ్వర! కావవే వరద! సం**రక్షిం**పు భద్రాత్మకా!

టీకా:

లావు = శక్తి; ఒక్కింతయున్ = కొంచెము కూడ; లేదు = లేదు; ధైర్యము = ధైర్యము; విలోలంబు = తగ్గి;
అయ్యెన్ = పోయింది; బ్రాణంబులున్ = ప్రాణములు; రావుల్ = స్థానములనుండి; తప్పెన్ =
చలించిపోతున్నాయి; మూర్ఖ = మగత; వచ్చెన్ = వస్తున్నది; తనువున్ = శరీరము; డస్సెన్ =
అలసిపోయింది; శ్రమంబున్ = కష్టముగా; అయ్యెడిన్ = ఉన్నది; నీవే = నీవు మాత్రము; తప్పన్ =
తప్పించి; ఇతఃపరంబు = మరింకొకరుని; ఎఱుంగన్ = తెలియను; మన్నిపన్ = ఆదుకొన; తగున్ =
తగినవాడను; దీనునిన్ = దీనావస్థ నున్నవాడను; రావే = రమ్ము; ఈశ్వర = భగవంతుడ; కావవే =
కరుణించుము; వరద = వరముల నిచ్చెడివాడ; సంరక్షింపు = కాపాడుము; భద్రాత్మక = శుభమే
తానైనవాడ.

భావము:

ఈపోతన పద్యం తెలియని తెలుగువాడు ఉండడు. అలాంటి మహద్భుత ప్రార్థన. చిన్నతనంలో
అందరూ కంఠతా పట్టి, మాటిమాటికీ చదువుకునే పద్యం.

దేవా! నాలో శక్తి కొంచెం కూడా లేదు. ధైర్యం సడలి పోయింది. ప్రాణాలు కదలిపోతున్నాయి. మూర్ఖ
వచ్చేస్తూ ఉంది. శరీరం స్రుక్కిపోయింది. బాగా అలసటగా ఉంది. నాకు నీవు తప్ప ఇతరులెవ్వరు

తెలియదు. నీవే దిక్కు. ఆర్తితో ఉన్న నన్ను ఆదుకోవయ్య. ఓ స్వామీ! రావయ్యా! కరుణించు,
వరాలిచ్చే ప్రభూ! కాపాడు, పుణ్యాత్ముడా!

8-91-క.

విను దఱట జీవుల మాటలు

చను దఱట చనరానిచోట్ల శరణార్థుల కో

యను దఱట పిలిచిన సర్వము

గను దఱట సందేహ మయ్యెఁ గరుణావార్ధి!

టీకా:

వినుదువు = వింటావు; అట = అట; జీవుల = ప్రాణుల; మాటలు = పిలుపులు; చనుదువు =
వెళ్ళెదవు; అట = అట; చనరాని = వెళ్ళ సాధ్యముకాని; చోట్లన్ = ప్రదేశముల కైనను; శరణార్థుల్ =
ఆర్థనాదము చేసెడివారి; కున్ = కి; ఓయనుదువు = మారుపలుకెదవు; అట = అట; పిలిచినన్ =
పిలిచినట్టి; సర్వమున్ = సర్వులను సర్వావస్థలను; కనుదువు = చూచెదవు; అట = అట;
సందేహమున్ = అనుమానము; అయ్యెన్ = కలుచున్నది; కరుణావార్ధి = దయాసముద్రుడా.

భావము:

ఓ దయాసాగరా! నీవు సర్వ ప్రాణుల పిలుపులు వింటావట. వారిపై దయ చూపడానికి పోరాని
చోట్లకైనా పోతావట. శరణన్న వారికి వెంటనే 'ఓయ్' అంటావుట. కాని ఇప్పుడు ఇదంతా
సత్యమేనా అని అనుమానంగా ఉంది.

8-92-ఉ.

ఓ కమలాప్త! యో వరద! యో ప్రతిపక్షవిపక్షదూర! కు

య్యో! కవియోగివంద్య! సుగుణోత్తమ! యో శరణాగతామరా

నోకహ! యో మునీశ్వర మనోహర! యో విమలప్రభావ! రా

వే! కరుణింపవే! తలఁపవే! శరణార్థిని నన్నుగావవే!"

టీకా:

ఓ = ఓ; కమలాప్త = నారాయణ (కమలాప్తుడు - కమల (లక్ష్మీదేవికి) ఆపుడైనవాడ, విష్ణువు); ఓ = ఓ;
వరద = నారాయణ (వరదుడు - వరములను ఇచ్చువాడు, విష్ణువు); ఓ = ఓ; ప్రతిపక్షవిపక్షదూర =
నారాయణ (ప్రతిపక్షవిపక్షదూరుడు - ప్రతిపక్ష (శత్రుపక్షము) యందును విపక్ష (వైరము) విదూర
(లేనివాడు), విష్ణువు); కుయ్యో = ఓ; కవియోగివంద్య = నారాయణ (కవియోగివంద్యుడు -
కవులచేతను యోగులచేతను వంద్యుడు (కీర్తింపబడువాడు), విష్ణువు); సుగుణోత్తమ = నారాయణ
(సుగుణోత్తముడు - సుగుణములు గల ఉత్తముడు, విష్ణువు); ఓ = ఓ; శరణాగతామరానోకహ =
నారాయణ (శరణాగతామరానోకహ - శరణాగత (శరణువేడినవారికి) అమర (దేవ, కల్ప) అనోకహ
(వృక్షమువంటివాడు), విష్ణువు); ఓ = ఓ; మునీశ్వరమనోహర = నారాయణ (మునీశ్వరమనోహరుడు
- మునీశ్వరుల మనసులను హర (దొంగిలించినవాడు), విష్ణువు); ఓ = ఓ; విమలప్రభావ =
నారాయణ (విమలప్రభావుడు - విమల (స్వచ్ఛమైన) ప్రభావుడు (మహిమ గలవాడు), విష్ణువు);
రావే = రమ్మ; కరుణింపవే = దయచూపుము; తలపవే = భావించుము; శరణార్థిని =
శరణుకోరెడివాడను; నన్నున్ = నన్ను; కావవే = కాపాడుము.

భావము:

ఎంతందంగా కుయ్యో, మొర్రో అంటున్నాడో చూడండి.

ఓ కమలాక్షుడా! ఓ వరాలు ఇచ్చే ప్రభూ! శత్రువులపై కూడ వైరం లేనివాడా! పండితులచే
నమస్కారాలు అందుకొనే వాడా! ఉత్తమ సుగుణాలు కలవాడా! శరణు కోరు వారికి కల్పవృక్షం
వంటివాడా! మునీంద్రులకు ప్రియమైనవాడా! నిర్మలమైన మహిమ కల వాడా! నా మొర్ర విను.
వెంటనే రా. కనికరించు. కరుణించి శరణు వేడుతున్న నన్ను కాపాడు.

8-93-వ.

అని పలికి మఱియు "నరక్షిత రక్షకుండైన యీశ్వరుం డాపన్నుడైన నన్నుఁ గాచుఁ గాక" యని
నింగి నిక్కి చూచుచు, నిట్టూర్పులు నిగడించుచు, బయ లాలకించుచు నగ్గజేంద్రుండు
మొఱచేయుచున్న సమయంబున.

టీకా:

అని = అని; పలికి = మొరపెట్టుకొని; మఱియున్ = ఇంకను; అరక్షిత = దిక్కులేనివారిని; రక్షకుండు = కాపాడెడివాడు; ఐన = అయిన; ఈశ్వరుండు = పరమేశ్వరుడు; ఆపన్నుడు = ఆపదలో నున్నవాడు; ఐన = అయిన; నన్నున్ = నన్ను; కాచుగాక = కాపాడుగాక; అని = అని; నింగిన్ = ఆకాశమువైపు; నిక్కి = సాగి; చూచుచున్ = చూచుచు; నిట్టూర్పులున్ = నిట్టూర్పులను (నిట్టూర్పు - నిడి (దీర్ఘమైన) ఊర్పు (శ్వాస), మనసులోని శ్రమకు సంకేతము); నిగడించుచు = విడుచుచు; బయలాలకించుచు = నిశ్చేష్టమగుచు (బయలాలకించు - బయలు (శూన్యములోనికి) ఆలకించు (విను), నిశ్చేష్టమగు); ఆ = ఆ; గజేంద్రుండు = గజేంద్రుడు; మొఱచేయుచున్న = ఆక్రోశించుచున్న; సమయంబునన్ = సమయములో.

భావము:

ఇలా ప్రార్థించి "రక్షణ లేనివారిని రక్షించే ఆ భగవంతుడు నన్ను కాపాడుగాక!" అని గజరాజు మొరపెట్టుకొన్నాడు. ఆకాశం వైపు నిక్కి నిట్టూర్చాడు. ఆకాశానికి చెవులు అప్పగించి ఆక్రోశించాడు. ఆ సమయంలో...

అష్టమ స్కంధము : విష్ణువు ఆగమనము

8-94-ఆ.

విశ్వమయత లేమి వినియు నూరక యుండి

రంబుజాసనాదు లడ్డపడక

విశ్వమయుఁడు, విభుఁడు, విష్ణుండు, జిష్ణుండు

భక్తియుతున కడ్డపడఁ దలంచె.

టీకా:

విశ్వ = జగత్తు యంతయును; మయత = నిండి యుండుట; లేమిన్ = లేకపోవుటచేత; వినియున్ = విన్నప్పటికిని; ఊరక = స్పందించకుండగ; ఉండిరి = ఉన్నారు; అంబజాసన = బ్రహ్మదేవుడు;

ఆదులు = మున్నగువారు; అడ్డపడక = సాయపడకుండ; విశ్వమయుడు = నారాయణుడు
 {విశ్వమయుడు - జగత్తంతను నిండి యున్నవాడు, హరి}; విభుడు = నారాయణుడు {విభుడు -
 వైభవము గలవాడు, హరి}; విష్ణుండు = నారాయణుడు {విష్ణువు - విశ్వమున వ్యాపించినవాడు,
 హరి}; జిష్ణుండు = నారాయణుడు {జిష్ణుడు - జయించు శీలము గలవాడు, హరి}; భక్తియుతున్ =
 భక్తి గలవాని; కిన్ = కి; అడ్డపడ = సాయపడవలెనని; తలచె = భావించెను.

భావము:

ఈ అమృతగుళిక చూడండి. గజరాజు ఏ దేముడి పేరూ పెట్టి పిలవకపోయినా విష్ణుమూర్తి
 వస్తున్నాట్ట, ఎందుకంటే విశ్వం అంతా ఆయనే కనుక.
 బ్రహ్మదేవుడు మొదలగు వారికి విశ్వమంతా నిండి ఉండే గుణం లేకపోవుటచేత గజరాజు మొర
 వినబడినా వారు అడ్డపడకుండ ఊరికే ఉండిపోయారు. విశ్వమంతా వ్యాపించే వాడు, ప్రభువు,
 విజయశీలి ఐన విష్ణువు భక్తుడైన గజరాజును రక్షించాలని నిశ్చయించుకొన్నాడు.

8-95-ము.

అల వైకుంఠపురంబులో నగరిలో **నా** మూల సౌధంబు దా
పల మందారవనాంతరామృత సరః **ప్రా**ంతేందు కాంతోపలో
త్వల పర్యంక రమావినోది యగు నా **ప**న్నప్రసన్నుండు వి
హ్వాల నాగేంద్రము "పాహిపాహి" యనఁ గు **య్యా**లించి సంరంభియై.

టీకా:

అల = అక్కడ; వైకుంఠ = వైకుంఠ మనెడి; పురంబు = పట్టణము; లోన్ = అందు; నగరి = రాజ భవన
 సముదాయము; లోన్ = అందు; ఆ = ఆ; మూల = ప్రధాన; సౌధంబు = మేడ {సౌధము - సుధ
 (సున్నముతో) చేయబడినది, మేడ}; దాపల = దగ్గర; మందార = మందార పూల; వన = తోట;
 అంతర = లోపల; అమృత = అమృత జలపు; సరస్ = సరోవరము; ప్రాంత = సమీపమున గల;
 ఇందుకాంత = చంద్రకాంత; ఉపల = శిల (పైన); ఉత్పల = కలువల; పర్యంక = పొన్నపై నున్న; రమా
 = లక్ష్మీదేవితో; వినోది = వినోదించు చున్న వాడు; అగున్ = అయిన; ఆపన్న = కష్టాలలో నున్న
 వారిని; ప్రసన్నుండు = అనుగ్రహించు వాడు; విహ్వల = విహ్వలము చెంది నట్టి {విహ్వలము -

భయాదులచేత అవయవముల స్వాధీనము తప్పుట; నాగేంద్రము = గజేంద్రుడు; పాహి పాహి = కాపాడు కాపాడు; అనన్ = అను; కుయ్యాలించి = మొర ఆలించి; సంరంభి = వేగిరపడు తున్న వాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఇది ప్రతి తెలుగువాని నోటపలికే మరో ప్రసిద్ధ పద్యరత్నం.

ఆపదలలో చిక్కు కున్న వారిని కాపాడే ఆ భగవంతుడు ఆ సమయంలో వైకుంఠంలో ఉన్నాడు. అక్కడ అంతఃపురంలో ఒక పక్కన ఉండే మేడకు సమీపంలో ఒక అమృత సరస్సుంది. దానికి దగ్గరలో చంద్రకాంతశిలల అరుగుమీద కలువపూల పాన్నుపై లక్ష్మీదేవితో వినోదిస్తున్నాడు. అప్పుడు భయంతో స్వాధీనం తప్పిన గజేంద్రుడు కాపాడమని పెట్టే మొరవిన్నాడు. గజరాజుని కాపాడడానికి వేగిరపడ్డాడు.

8-96-మ.

సిరికిం జెప్పఁడు; శంఖ చక్ర యుగముం **జేదో**యి సంధింపఁ; డే

పరివారంబునుఁ జీరఁ; డభ్రగపతిం **పన్నిం**పఁ; డాకర్ణికాం

తర ధమ్మిల్లముఁ జక్క నొత్తఁడు; వివాదప్రోత్థితశ్రీకుచో

పరిచేలాంచలమైన వీడఁడు గజప్రాణావనోత్సాహియై.

టీకా:

సిరి = లక్ష్మీదేవి; కిన్ = కైనను; చెప్పడు = చెప్పుట లేదు; శంఖ = శంఖము; చక్ర = సుదర్శన చక్రము; యుగమున్ = జంటను; చేదోయి = చేతులు రెంటి యందు; సంధింపడు = ధరించుటలేదు; ఏ = ఏ; పరివారంబునున్ = సేవకులను; చీరడు = పీలువడు; అభ్రగపతిన్ = గరుత్మాంతుని (అభ్రగపతి - అభ్రగము (గగనచరు లైన పక్షులకు) పతి (ప్రభువు), గరుడుడు); పన్నింపడు = సిద్ధపరుప నియమించడు; ఆకర్ణిక = చెవిదుద్దుల; అంతర = వరకు జారినట్టి; ధమ్మిల్లమున్ = జట్టుముడిని; చక్కనొత్తడు = చక్కదిద్దుకొనుట లేదు; వివాద = ప్రణయకలహము నందు; ప్రోత్థిత = పైకిలేచుచున్న; శ్రీ = లక్ష్మీదేవి యొక్క; కుచ = వక్షము; ఉపరి = మీది; చేలాంచలము = చీరకొంగు; ఐనన్ =

అయినను; వీడడు = వదలిపెట్టుట లేదు; గజ = గజేంద్రుని; ప్రాణ = ప్రాణములను; అవన = కాపాడెడి; ఉత్సాహి = ఉత్సాహము కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

విష్ణుమూర్తి భక్తరక్షణలో ఎంత గట్టిగా ఉంటాడో చూడండి. ఈ పద్యానికి ఒక కథ. పోతన బావ శ్రీనాథుడు ఈ పద్యం విని, 'ఏ పరికరాలు లేకుండా అంతటి దేవుడు పరిగెట్టాడని ఎలా వ్రాసావు? అని వెక్కిరించాడట. తరువాత వారిద్దరూ భోజనాలు చేస్తుంటే, పోతన కొడుకు, నూతిలో పెద్దరాయి పడేసి, 'మామా నీ కొడుకు...' అని అరిచాడట. ఎంగిలి చేత్తో పరిగెట్టుకొచ్చాడు శ్రీనాథుడు. 'బావా! తాడైనా లేకుండా ఎందుకు వచ్చావు కాపాడటానికి?' అన్నాడట పోతన. గజేంద్రుడి ప్రాణాలు కాపాడాలనే వేగిరపాటుతో విష్ణువు లక్ష్మీదేవికి చెప్పలేదు. శంఖచక్రాలను చేతులలో ధరించలేదు. సేవకులను ఎవరిని పిలవలేదు. వాహనం ఐన గరుత్మంతుని పిలవలేదు. చెవికుండలాల వరకు జారిన జుట్టుముడి కూడ చక్కదిద్దు కోలేదు. ఆఖరికి ప్రణయ కలహంలో పట్టిన లక్ష్మీదేవి పైటకొంగు కూడ వదలి పెట్టలేదు.

8-97-వ.

ఇట్లు భక్తజనపాలన పరాయణుండును, నిఖిల జంతు హృదయారవింద సదన సంస్థితుండును నగు నారాయణుండు కరికులేంద్ర విజ్ఞాపిత నానావిధ దీనాలాపంబు లాకర్ణించి, లక్ష్మీకాంతా వినోదంబులం దగులు సాలించి, సంభ్రమించి దిశలు నిరీక్షించి, గజేంద్రరక్షాపరత్వంబు నంగీకరించి, [నిజపరికరంబుల నవధరించి] గగనంబున కుద్ధమించి వేంచేయు నప్పుడు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; భక్త = భక్తులైన; జన = వారి; పాలన = రక్షించుట యందు; పరాయణుండును = ఏకాగ్రమైన ఆసక్తి గలవాడు; నిఖిల = సర్వ; జంతు = జీవుల; హృదయ = హృదయము లనెడి; అరవింద = పద్మముల యందు; సంస్థితుండును = వసించువాడు; అగు = ఐన; నారాయణుండు = విష్ణుమూర్తి {నారాయణుండు - ఉదకము స్థానముగా గల వాడు, హరి}; కరికులేంద్ర = గజేంద్రుని {కరికులేంద్రుడు - కరి (ఏనుగు) కుల (సమూహమునకు) ఇంద్రుడు (ప్రభువు), గజేంద్రుడు}; విజ్ఞాపిత = మొరపెట్టుకొన్న; నానావిధ = వివిధములైన; దీన = ఆర్తి గల; ఆలాపంబులు = ప్రార్థనలు; ఆకర్ణించి

= విని; లక్ష్మీకాంత = లక్ష్మీదేవితో; వినోదంబులన్ = సరససల్లాపము లందు; తగులు = ఆసక్తి;
 చాలించి = ఆపివేసి; సంభ్రమించి = త్వరపడి; దిశలు = దిక్కులవైపు; నిరీక్షించి = దీర్ఘముగ చూచి;
 గజేంద్ర = గజేంద్రుని; రక్షా = రక్షించెడి; పరత్వంబున్ = కార్యలగ్నమును; అంగీకరించి = స్వీకరించి;
 [నిజ = తన; పరికరంబున్ = ఆయుధములను; మరల = మళ్ళీ; అవధరించి = పూని;] గగనంబునన్
 = ఆకాశమున; కున్ = కు; ఉద్గమించి = బయలుదేరి; వేంచేయున్ = వెళ్ళు; అప్పుడు = సమయము
 నందు.

భావము:

హరి భక్తులను ప్రోచుట యందు అనురక్తి గలవాడు. సర్వ ప్రాణుల హృదయాలనే పద్మాలలో
 నివసించేవాడు. ఆయన గజేంద్రుని మొరలన్నీ విన్నాడు. లక్ష్మీదేవితో సరససల్లాపాలు చాలించాడు.
 ఆత్మత చెంది అటునిటు చూసి గజేంద్రుని కాపాడుట అనే బరువైన బాధ్యత తీసుకొని
 ఆకాశమార్గాన బయలుదేరాడు. అప్పుడు...

8-98-మ.

తనవెంటన్ సిరి; లచ్చివెంట నవరో**ధ**వ్రాతమున్; దాని వె
న్యనుఁ బక్షింద్రుఁడు; వాని పొంతను ధనుః**కౌ**మోదకీ, శంఖ, చ
క్రనికాయంబును; నారదుండు; ధ్వజినీ**కా**తుండు రా వచ్చి రొ
య్యన వైకుంఠపురంబునం గలుగువా **రా**బాలగోపాలమున్.

టీకా:

తన = అతని; వెంటన్ = వెనుక; సిరి = లక్ష్మీదేవి; లచ్చి = లక్ష్మీదేవి; వెంటన్ = వెనుక; అవరోధ =
 అంతఃపుర స్త్రీ; వ్రాతమున్ = సమూహమును; దాని = వాని; వెన్యనున్ = వెనుక; పక్షింద్రుడు =
 గరుత్మంతుడు (పక్షింద్రుడు - పక్షులకు ఇంద్రుడు (ప్రభువు), గరుడుడు); వాని = అతని; పొంతను =
 పక్కనే; ధనుస్ = విల్లు (విష్ణుమూర్తి - (అ)ఆయుధములు 1ధనుస్సు శాఙ్గము 2గద కౌమోదకీ
 3శంఖము పాంచజన్యము 4చక్రము సుదర్శనము 5కత్తి నందకము (అ)రథము శతానందము

(ఇ)సేనానాయకుడు విష్వక్సేనుడు; కౌమోదకీ = కౌమోదకి యనెడి గద; శంఖ = శంఖము; చక్ర = చక్రముల; నికాయంబునున్ = సమూహము; నారదుండు = నారదుడు; ధ్వజినీకాంతుండు = విష్వక్సేనుడు {ధ్వజినీకాంతుండు - (విష్ణుమూర్తి యొక్క) ధ్వజినీ (సేనా) కాంతుడు (నాయకుడు), విష్వక్సేనుడు}; రాన్ = రాగా; వచ్చిరి = వచ్చితిరి; ఒయ్యన = శ్రీఘ్నముగ; వైకుంఠ = వైకుంఠ మనెడి; పురంబునన్ = పట్టణము నందు; కలుగు = ఉండెడి; వారు = వారు; ఆబాలగోపాలమున్ = సర్వులును.

భావము:

అలా విష్ణుమూర్తి గజేంద్రుని రక్షించటం కోసం లక్ష్మీదేవి కొంగు కూడ వదలకుండా తటాలున బయలు దేరటంతో విష్ణువు వెనుక లక్ష్మీదేవి, ఆమె వెనకనే అంతఃపుర స్త్రీలు, వారి వెనుక గరుడుడు, ఆయన పక్కనే విల్లు, గదా శంఖచక్రాలు, నారదుడు, విష్వక్సేనుడు వస్తున్నారు. వారి వెనువెంట వరసగా వైకుంఠపురంలో ఉన్న వాళ్ళందరు వస్తున్నారు.

గమనిక - ఇది పోతనగారు ప్రసాదించిన పరమాద్భుత అమృత గుళికలలో ఒకటి. పండిత పామరుల నోళ్ళలో తరచుగా నానుతుండే పద్యం. నడకలో భావంలో ఉత్తమ స్థాయి అందుకున్నది. చదువుతుంటేనే వేగంగా పయన మౌతున్న విష్ణుమూర్తి వెనుక అంత వేగంగాను వెళ్తున్న లక్ష్మీదేవి సూదిమొనగా గల బాణపు ములుకు లాగ అనుసరిస్తున్న పరివారం మనోనేత్రానికి దర్శనమిస్తుంది. {విష్ణుమూర్తి - (అ) ఆయుధములు 1.ధనుస్సు శాఙ్గము 2.గద కౌమోదకీ 3.శంఖము పాంచజన్యము 4.చక్రము సుదర్శనము 5.కత్తి నందకము (ఆ) రథము శతానందము (ఇ)సేనానాయకుడు విష్వక్సేనుడు (ఈ) వాహనం గరుత్మంతుడు.

8-99-వ.

తదనంతరంబ, ముఖారవింద మకరందబిందు సందోహ పరిష్యందమానానం దేందిందిర యగు న య్యిందిరాదేవి గోవింద కరారవింద సమాకృప్యమాణ సంవ్యానచేలాంచల యై పోవుచు.

టీకా:

తదనంతరంబ = తరువాత; ముఖ = ముఖము యనెడి; అరవింద = పద్మము యందలి; మకరంద = పూతేనె; బిందు = చుక్కల; సందోహ = సమూహము; పరిష్యందమాన = స్రవించుచుండగ; ఆనంద

= ఆనందిస్తున్న; ఇందిందిర = తుమ్మెదలు గలది; అగున్ = అయినట్టి; ఆ = ఆ; ఇందిరాదేవి = లక్ష్మీదేవి యొక్క; గోవింద = నారాయణుని (గోవిందుడు - భూమి గోవుల స్వర్ణము వేదములను పొందెడివాడు, హరి); కరా = చేయి యనెడి; అరవింద = పద్మముచే; సమాకృప్యమాణ = లాగబడుతున్న; సంవ్యాస = వస్త్రపు, ఉత్తరీయపు; చేలాంచల = కొస (కొంగు) గలవాడు; ఐ = అయ్యి; పోవుచున్ = వెళ్ళూ.

భావము:

అప్పుడు పద్మం వంటి లక్ష్మీదేవి ముఖంలో చిందుతున్న మకరంద బిందువుల వంటి తియ్యటి చెమట బొట్లకు తుమ్మెదలు ఆనందంతో ముసిరాయి. విష్ణుమూర్తి తన పైట కొంగు పట్టుకొని లాక్కుపోతుంటే వైకుంఠుని వెన్నంటి పోతూ ఇలా అనుకుంది.

8-100-మ.

"తన వేంచేయు పదంబుఁ బేర్కొనఁ; డనాత్మనీ జనాలాపముల్
వినెనో? మ్రుచ్చులు మ్రుచ్చలించిరో ఖలుల్ వేదప్రపంచంబులన్?
దనుజానీకము దేవతానగరిపై దండెత్తెనో? భక్తులం
గని చక్రాయుధుఁ డేఁడి చూపుఁ డని ధిక్కారించిరో? దుర్జనుల్."

టీకా:

తన = తను; వేంచేయు = వెళ్ళుతున్న; పదంబున్ = చోటును; పేర్కొనడు = చెప్పుట లేదు; అనాథ = దిక్కులేని; స్త్రీ = మహిళ లైన; జన = వారి; ఆలాపముల్ = మొరలను; వినెనో = విన్నాడేమో; మ్రుచ్చులు = దొంగలు; మ్రుచ్చలించిరో = దొంగతనము చేసిరేమో; ఖలుల్ = నీచులు; వేద = వేదములు; ప్రపంచంబులన్ = సమస్తమును; దనుజు = రాక్షస; అనీకము = మూకలు; దేవతానగరి = అమరావతి (దేవతానగరి - దేవతల రాజధాని, అమరావతి); పైన్ = మీదికి; దండెత్తెనో = యుద్ధమునకు వెళ్లారేమో; భక్తులన్ = భక్తులను; కని = చూసి; చక్రాయుధుడు = విష్ణుమూర్తి (చక్రాయుధుడు - చక్రము ఆయుధముగా గల వాడు, విష్ణువు); ఏడీ = ఎక్కడ ఉన్నాడు; చూపుడు = చూపించండి; అని = అని; ధిక్కారించిరో = దబాయించిరేమో; దుర్జనులు = దుష్టులు.

భావము:

“ఎందుచేతనో విభుడు తాను వెళ్ళే చోటు చెప్పటం లేదు. దిక్కులేని స్త్రీల దీనాలాపాలు విన్నాడో ఏమో? దుర్మార్గులైన దొంగలు ఎవరైనా వేదాలను దొంగిలించారేమో? దేవతల రాజధాని అమరావతిపై రాక్షసులు దాడి చేసారేమో? విష్ణువు ఎక్కడ ఉన్నాడో చెప్పండి అంటు దుర్మార్గులు భక్తులను బెదిరిస్తున్నారో ఏమో?”

8-101-వ.

అని వితర్కించుచు.

టీకా:

అని = అని; వితర్కించుచు = మిక్కిలి విచారించిరి.

భావము:

అని అనేక విధాలుగా లక్ష్మి సందేహపడసాగింది.

8-102-శా.

తాటంకాచలనంబుతో, భుజనటద్ధమ్మిల్లబంధంబుతో,
శాటీముక్త కుచంబుతో, నదృఢచంచత్కాంచితో, శీర్ణలా
లాటాలేపముతో, మనోహరకరాలగ్నోత్తరీయంబుతోఁ,
గ్రోటీందుప్రభతో, నురోజభర సంక్రోచద్విలగ్నంబుతోన్.

టీకా:

తాటంకా = కర్ణాభరణముల; ఆచలనంబు = అధికమైన కదలికల; తోన్ = తోటి; భుజ = భుజములపై; నటత్ = నాట్య మాడుతున్న; ధమ్మిల్లబంధంబు = జుట్టుముడి; తోన్ = తోటి; శాటీ = పమిటనుండి; ముక్త = విడివడిన; కుచంబు = స్తనముల; తోన్ = తోటి; అదృఢ = బిగుతు తగ్గి; చంచత్ = చలించుచున్న; కాంచీ = ఒడ్డాణము; తోన్ = తోటి; శీర్ణ = నుసిరాలుచున్న; లాలాట =

నుదిటి యందలి; లేపము = పూత; తోన్ = తోటి; మనోహర = భర్త (మనోహరుడు - మనః
(మనసును) హరుడు (దొంగిలించినవాడు), భర్త; కరా = చేతి యందు; ఆలగ్న = చిక్కుకున్న;
ఉత్తరీయంబు = పమిట; తోన్ = తోటి; కోటి = కోటిమంది; ఇందు = చంద్రుల; ప్రభ = కాంతి; తోన్ =
తోటి; ఉరోజు = స్తనముల యొక్క; భర = బరువువలన; సంకోచత్ = చిక్కిపోయిన; విలగ్నంబు =
నడుము; తోన్ = తోటి;

భావము:

గజేంద్రుని కాపాడాలని పరుగు పరుగున వెళ్తున్న భర్త వెంట కోటి చంద్రుల కాంతి నిండిన
ముఖంతో లక్ష్మీదేవి వెళుతోంది. అప్పుడు ఆమె చెవి లోలకులు కదుల్తున్నాయి. భుజాల మీద
వీడిన కొప్పుముడి చిందు లేస్తోంది. స్తనాలపై పైటకొంగు తొలగిపోయింది. ఒడ్డాణం వదులై
పోయింది. నుదిటి మీద రాసుకొన్న లేపనం చెదిరిపోయింది. మోము కోటి చంద్రుల కాంతితో
నిండిపోయింది. స్తనాల భారంతో నడుం చిక్కి పోయింది. ఆమె పైట కొంగు ప్రియభర్త చేతిలో
చిక్కుకొనే ఉంది.

8-103-క.

అడిగెద నని కడువడిఁ జను;

నడిగినఁ దను మగుడ నుడుగఁ డని నడ యుడుగున్;

వెడవెడ సిడిముడి తడఁబడ

నడు గిడు; నడుగిడదు జడిమ నడు గిడునెడలన్.

టీకా:

అడిగెదన్ = అడిగెదను; అని = అని; కడు = మిక్కిలి; వడిన్ = వేగముగ; చనున్ = వెళ్ళును;

అడిగినన్ = అడిగినప్పటికిని; తను = అతను; మగుడ = మారుపలుకులు; నుడుగడు = పలుకడు;

అని = అని; నడన్ = నడచుట; ఉడుగును = విరమించును; వెడవెడ = తొట్రుపడుతూ; సిడిముడిని

= చీకాకుతో; తడబడన్ = తడబడుతూ; అడుగు = అడుగు; ఇడున్ = వేయును; అడుగున్ = అడుగు;

ఇడదు = వేయదు; జడిమన్ = జడత్వముతో; అడుగున్ = అడుగులను; ఇడు = వేసెడి; ఎడలన్ =

సమయములలో.

భావము:

పద్యం నడకలోనే తడబాటును రకరకాలుగా చూపిన బహు చక్కని ఆణిముత్యమిది.
అప్పుడు లక్ష్మీదేవి భర్తను అడుగుదామని వేగంగా అడుగులు వేసేది. అడిగితే మారు పలుకడేమో
అని అడుగుల వేగం తగ్గించేది. చీకాకుతో తొట్టుపాటుతో అడుగులు వేసేది. మళ్ళీ ఆగేది.
అడుగులు కదిలించలేక తడబాటుతో నడిచేది.
ఈ పద్యం చూస్తున్నామా? వింటున్నామా? చదువుతున్నామా? అనిపిస్తుంది. సందర్భానికి తగిన
పలుకుల నడకలు. భావాన్ని స్ఫురింపజేసే పద ధ్వని. ఇంకా ఆపైన సందర్భశుద్ధికేమో బహు
అరుదైన సర్వలఘు కందపద్యం ప్రయోగం. ఆహా ఏమి పద్యం! కాదు అమృత గుళిక.

8-104-సీ.

నిటలాలకము లంట నివుర జంజమ్మని-
ముఖసరోజము నిండ ముసురుఁ దేంట్లు;
నళులఁ జోపఁగఁ జిల్క లల్ల నల్లన చేరి-
యోష్ఠబింబద్యుతు లొడియ నులుకు;
శుకములఁ దోలఁ జక్తురీనములకు మం-
దాకినీ పారినలోక మెసఁగు;
మీన పంక్తుల దాఁట మెయిదీఁగతో రాయ-
శంపాలతలు మింట సరణిఁ గట్టు;

8-104.1-ఆ.

శంపలను జయింపఁ జక్రవాకంబులు
కుచయుగంబుఁ దాఁకి క్రొవ్వుజూపు;
మెలఁత మొగిలు పిఱిఁది మెఱుఁగుఁదీవయుఁ బోలె
జలదవర్ణు వెనుకఁ జనెడునపుడు.

టీకా:

నిటల = నుదుట; అలకులు = ముంగురులు; అంటన్ = అంటుకొనగ; నివురన్ = చక్కదిద్దబోతే;
జంజమ్ము = జంజం; అని = అనేడి ఝంకారములతో; ముఖ = ముఖము యనెడి; సరోజము =
పద్మము; నిండ = అంతటను; ముసురున్ = కప్పును; తేంట్లు = తుమ్మెదలు; అళులన్ = తుమ్మెదలను;
జోపగన్ = తోలగా; చిల్కలు = చిలుకలు; అల్లనల్లన = మెల్లగా; చేరి = సమీపించి; ఓష్ట = పెదవి
యనెడి; బింబ = దొండపండు; ద్యుతులు = కాంతులను; ఒడియన్ = ఒడిసిపట్టుకొన; ఉటుకున్ =
దూకును; శుకములన్ = చిలుకలను; తోలన్ = తోలగా; చక్షుః = కన్నులు యనెడి; మీనముల్ =
చేపల; కున్ = కు; మందాకినీ = ఆకాశగంగలోని; పాతీన = చేపల; లోకమున్ = సమూహము; ఎసగు
= విజృంభించును; మీన = చేపల; పంక్తులన్ = సమూహములను; దాటన్ = దాటగా; మొయి =
దేహము యనెడి; తీగ = తీవ; తోన్ = తోటి; రాయన్ = రాసుకుపోవుటకు; శంపా = మెలుపు;
లతలున్ = తీగలు; మింటన్ = ఆకాశములో; సరణి = వరుసలు; కట్టున్ = కట్టును.
శంపలను = మెలుపులను; జయింపన్ = జయించుటకు; చక్రవాకంబులున్ = చక్రవాకపక్షులు; కుచ
= స్తనముల; యుగంబున్ = జంటను; తాకి = ఎదుర్కొని; క్రొవ్వు = బలమును; చూపున్ =
చూపుతున్నవి; మెలత = స్త్రీ; మొగిలు = మేఘము; పిటిది = వెనుకనుండు; మెలుగు = మెరుపు;
తీవయున్ = తీగను; పోలెన్ = వలె; జలదవర్ణన్ = మేఘము వంటి రంగు వాని; వెనుకన్ = వెంట;
చనెడు = వెళ్ళెడి; అపుడు = సమయము నందు.

భావము:

ఏమి వర్ణన, ఏమి వర్ణన!? అందుకే, పద్యరత్నమిది.

కరిని కాపాడాలని కంగారుగా వెళ్తూ విష్ణుమూర్తి లక్ష్మీదేవి కొంగు వదల లేదు. దానితో భర్త
వెనుకనే వెళ్తున్న లక్ష్మీదేవి-మేఘం వెంట మెరుపు తీగ వలె లక్ష్మీదేవి విష్ణుమూర్తి వెంట
వెళ్ళసాగింది. ఆ సమయంలో ఆమె నుదుటి మీది ముంగురులను చక్కదిద్దుకోబోతే, పద్మంలాంటి
ఆమె మోము నిండా తుమ్మెదలు ముసురుకున్నాయి. వాటిని తోలుతుంటే, ఆమె పెదవులను చూసి
దొండపండునుకొని చిలుకలు వచ్చి చేరాయి. చిలకలని తోలుతుంటే, చేపల లాంటి ఆమె కన్నులను
చూసి ఆకాశగంగ లోని పెనుచేపలు ఎగసి పడ్డాయి. చేపలను తప్పించుకోగానే ఆమె శరీరపు
మెరుపు చూసి ఆ దేహాలతని ఒరుసుకోడానికి మెరుపు తీగలు బారులు తీరాయి.

మెరుపుతీగలను దాటగానే, చక్రవాకపక్షుల జంటలు మిడిసిపాటుతో గుండ్రటి ఆమె స్తనద్వయాన్ని తాకాయి.

8-105-మ.

వినువీధిన్ జనుదేరఁ గాంచి రమరుల్ **విష్టున్**, సురారాతి జీ

వనసంపత్తి నిరాకరిష్టుఁ, గరుణా**వర్ధిష్టుఁ**, యోగీంద్ర హృ

ద్వనవర్తిష్టు, సహిష్టు, భక్తజనబృందప్రాభవాలంకరి

ష్టు, **న**వోధోల్ల సదిందిరా పరిచరి**ష్టున్**, జిష్టు, రోచిష్టునిన్.

టీకా:

వినువీధిన్ = ఆకాశమార్గమునందు; జనుదేరన్ = వెళ్ళుతుండగా; కాంచిరి = దర్శించిరి; అమరుల్ = దేవతలు; విష్టున్ = హరిని {విష్టువు - విశ్వమున వ్యాపించి యుండువాడు, నారాయణుడు}; సురారాతిజీవనసంపత్తినిరాకరిష్టున్ = హరిని {సురారాతిజీవనసంపత్తినిరాకరిష్టుడు - సుర (దేవతల) ఆరాతి (శత్రువులయొక్క) జీవనసంపత్తి (బ్రతుకుదెరువు)ను నిరాకరిష్టుడు (నిరాకరించెడివాడు), విష్టువు}; కరుణావర్ధిష్టున్ = హరిని {కరుణావర్ధిష్టుడు - కారుణ్యము వృద్ధియగు స్వభావముగల వాడు, విష్టువు}; యోగీంద్రహృద్వనవర్తిష్టున్ = హరిని {యోగీంద్రహృద్వనవర్తిష్టుడు - యోగీంద్రుల హృదయములనెడి వన (తోటలలో) వర్తిష్టుడు (మెలగెడువాడు), విష్టువు}; సహిష్టున్ = హరిని {సహిష్టుడు - సహన స్వభావముగల వాడు, విష్టువు}; భక్తజనబృందప్రాభవాలంకరిష్టున్ = హరిని {భక్తజనబృందప్రాభవాలంకరిష్టుడు - భక్తజనుల బృంద (సమూహములను) ప్రాభవ (గొప్పదనము)తో అలంకరిష్టుడు (అలంకరించెడి వాడు), విష్టువు}; నవోధోల్లసదిందిరాపరిచరిష్టున్ = హరిని {నవోధోల్లసదిందిరాపరిచరిష్టుడు - నవోధ (కొత్తపెళ్ళికూతురు) వలె ఉల్లసత్ (ఉల్లాసముగల) ఇందిరా (లక్ష్మీదేవికి) పరిచరిష్టుడు (పరిచర్యచేసెడివాడు), విష్టువు}; జిష్టున్ = హరిని {జిష్టువు - జయించు స్వభావముగల వాడు, విష్టువు}; రోచిష్టునిన్ = హరిని {రోచిష్టుడు - ప్రకాశించెడి స్వభావముగల వాడు, విష్టువు}.

భావము:

విష్ణుమూర్తి రాక్షసుల బతుకు తెరువులను నశింపజేసేవాడు, దయారసంతో మించేవాడు, మహాయోగుల హృదయాలనే వనాలలో విహరించేవాడు, గొప్ప ఓర్పుగల వాడు, భక్తుల గొప్పదనాన్ని పెంపొందించేవాడు, నవయావనంతో వెలుగొందే లక్ష్మీదేవితో కలిసి విహరించే వాడు. జయశీలుడు, మహా కాంతిమంతుడు. అట్టి భగవంతుడిని ఆకాశమార్గంలో వస్తుండగా దేవతలు చూసారు.

8-106-వ.

ఇట్లు పొడగని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; పొడగని = దర్శించి.

భావము:

అలా గజేంద్రుని కాపాడటానికి వెళుతున్న విష్ణుమూర్తిని దేవతలు కనుగొని

8-107-మ.

"**చ**నుదెంచెన్ ఘనుఁ డల్లవాఁడె; హరి **పజ్జ**న్ గంటిరే లక్ష్మీ? శం
ఖనినాదం బదె; చక్ర మల్లదె; భుజం**గ**ధ్వంసియున్ వాఁడె; క్ర
న్నన యేతెంచె" నటంచు వేల్పులు "నమో**నా**రాయణాయేతి"ని
స్వనులై మ్రొక్కిరి మింట హస్తదురవ**స్థా**వక్రికిం జక్రికిన్.

టీకా:

చనుదెంచెన్ = వచ్చినాడు; ఘనుడు = గొప్పవాడు; అల్ల = అక్కడి; వాడె = అతడే; హరి = విష్ణువు;
పజ్జన్ = పక్కనే; కంటిరే = చూసితిరా; లక్ష్మీన్ = లక్ష్మీదేవిని; శంఖనినాదంబు = పాంచజన్య
శంఖధ్వని; అదె = అక్కడ నున్నదే; చక్రము = సుదర్శనచక్రము; అల్లదె = అక్క డున్నదే;

భుజంగధ్వంసియున్ = గరుత్మంతుడు; వాడె = అతడే; క్రన్ననన్ = వరుసగా; ఏతెంచెన్ = వచ్చిరి;
 అట = అని; అంచున్ = అనుచు; వేల్పులు = దేవతలు; నమో = నమస్కారము; నారాయణ =
 నారాయణునికి; ఇతి = ఇది యనెడి; నిస్వనులు = పలికెడివారు; ఐ = అయ్యి; మ్రొక్కిరి =
 నమస్కరించిరి; మింటన్ = ఆకాశము నందు; హస్తీదురవస్థావక్రికిన్ = హరికి (హస్తీదురవస్థావక్రి -
 హస్తీ (ఏనుగు యొక్క) దురవస్థ (ఆపదను) వక్రి (మరలించెడివాడు), విష్ణువు); చక్రికిన్ = హరికి (చక్రి -
 చక్రము ఆయుధముగా గల వాడు, విష్ణువు).

భావము:

గజేంద్రుని ఆర్తి బాపటానికి ఆరాటంగా ఆకాశంలో వెళ్తున్న శ్రీమహావిష్ణువును చూసి
 దేవతలు "అడుగడుగో మహనీయుడైన విష్ణుమూర్తి వస్తున్నాడు. అతని వెనుకనే శ్రీమహాలక్ష్మి
 వస్తున్నది చూడండి. అదిగో పాంచజన్య శంఖధ్వని. సర్పాలను సంహరించేవాడు గరుత్మంతుడు
 అదిగో చూడండి వెంట వస్తున్నాడు." అనుకుంటు "నారాయణునికి నమస్కారం" అంటు
 నమస్కారాలు చేస్తున్నారు.

8-108-వ.

అ య్యవసరంబునఁ గుంజరేంద్రపాలన పారవశ్యంబున దేవతానమస్కారంబు లంగీకరింపక
 మనస్సమాన సంచారుం డై పోయిపోయి, కొంతదూరంబున శింశుమారచక్రంబునుం బోలె
 గురుమకరకుళీర మీనమిథునంబై; కిన్నరేంద్రుని భాండాగారంబునుంబోలె స్వచ్ఛ మకరకచ్ఛపంబై;
 భాగ్యవంతుని భాగధేయంబునుంబోలె సరాగ జీవనంబై; వైకుంఠపురంబునుంబోలె శంఖచక్ర
 కమలాలంకృతంబై; సంసార చక్రంబునుంబోలె ద్వంద్వసంకుల పంక సంకీర్ణంబై యొప్పు
 నప్పంకజాకరంబుఁ బొడగని.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు; కుంజరేంద్ర = గజేంద్రుని; పాలన = పరిపాలించెడి;
 పారవశ్యంబునన్ = మైమరపుచేత; దేవతా = దేవతల యొక్క; నమస్కారంబులన్ =
 నమస్కారములను; అంగీకరింపక = స్వీకరింపకుండగ; మనస్సమాన = మనోవేగముతో
 సమానముగ; సంచారుండు = వెళ్ళువాడు; ఐ = అయ్యి; పోయిపోయి = వెళ్ళివెళ్ళి; కొంత = కొంత;

దూరంబునన్ = దూరము నందు; శింశుమారచక్రంబున్ = ఆకాశ మందలి రాసుల చక్రము,
 మొసళ్ళ నివాసము; పోలెన్ = వలె; గురు = గురుగ్రహము, పెద్దపెద్ద; మకర = మకరరాశి, మొసళ్ళు;
 కుళీర = కర్కాటకరాశి, పీతలు; మీన = మీనరాశి, చేపలు; మిథునంబు = మిథునరాశి, జంటలు; ఐ =
 కలది యై; కిన్నరేంద్రుని = కుబేరుని; భాండాగారంబునున్ = ధనాగారము; పోలెన్ = వలె; స్వచ్ఛ =
 స్వచ్ఛమైన, తెల్లని; మకర = మకర మనెడి నిధి గలది, మొసళ్ళు గలది; కచ్చపంబు = కచ్చప మనెడి
 నిధి గలది, తాబేళ్ళు గలది; ఐ = అయ్యి; భాగ్యవంతుని = అదృష్టవంతుని; భాగధేయంబునున్ =
 సుఖజీవితము; పోలెన్ = వలె; సరాగ = అనురాగంతో కూడిన, ఎఱ్ఱని; జీవనంబున్ = జీవితము
 గలది, నీరు గలది; ఐ = అయ్యి; వైకుంఠ = వైకుంఠము యనెడి; పురంబునున్ = పురము; పోలెన్ =
 వలె; శంఖ = పాంచజన్యము, శంఖములు; చక్ర = సుదర్శనము, చక్రవాకములు; కమలా =
 లక్ష్మీదేవిలతో, కమలములతో; అలంకృతంబు = అలంకరింపబడినది; ఐ = అయ్యి;
 సంసారచక్రంబునున్ = సంసారసాగరము; పోలెన్ = వలె; ద్వంద్వ = జలచర జంటలుతో,
 సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములు; సంకుల = కలకబారిన, వ్యాపించిన; సంకీర్ణంబు = చిక్కని బురద
 గలది, మిక్కిలి చిక్కులు గలది; ఐ = అయ్యి; ఒప్పు = ఒప్పెడి; ఆ = ఆ; పంకజాకరంబున్ = మడుగును
 {పంకజాకరము - పంకజము (పద్మములకు) ఆకరము (నివాసము), సరోవరము}; పొడగని =
 కనుగొని;

భావము:

ఆ సమయంలో గజేంద్రుడిని రక్షించాలని వెళ్తున్న తొందరలో, విష్ణుమూర్తి దేవతల మొక్కులు
 అందుకోలేదు. అలా మనోవేగంతో వెళ్ళి, ఏనుగు, మొసలి పోరాడుతున్న మడుగుని చూసాడు. ఆ
 మడుగులో శింశుమార చక్రంలో లాగ గొప్ప మొసళ్ళు, పీతలు, చేపలు జంటలు జంటలుగా
 ఉన్నాయి. కుబేరుని ధనాగారంలోని కచ్చపం అనే నిధి వంటి శ్రేష్ఠమైన తాబేళ్ళు ఉన్నాయి,
 ధనవంతుని సుఖజీవనంలోని అనురాగం లాగ ఎఱ్ఱని జీవనం (నీరు) నిండుగా ఉంది, వైకుంఠం
 వలె శంఖం, చక్రం (చక్రవాక పక్షులు), కమల (లక్ష్మి) లతో అలంకరింపబడి ఉంది. సుఖదుఃఖాలనే
 ద్వంద్వాలతో నిండిన సంసారం వలె జలచరాల జంటలతో కలచబడిన బురద కలిగి యున్నది.

అష్టమ స్కంధము : గజేంద్ర రక్షణము

8-109-ము.

కరుణాసింధుఁడు శౌరి వారిచరమున్ ఖండింపఁగాఁ బంపె స

త్వరితాకంపిత భూమిచక్రము, మహోద్వద్విస్ఫులింగచ్ఛటా

పరిభూతాంబర శుక్రమున్, బహువిధబ్రహ్మాండభాండచ్ఛటాం

తరనిర్వక్రముఁ, బాలితాఖిల సుధాంధశ్చక్రముం, జక్రమున్.

టీకా:

కరుణాసింధుడు = దయాసముద్రుడు; శౌరి = విష్ణువు {శౌరి - శూరుని మనవడు, శ్రీకృష్ణుడు,
శౌర్యము అంటే శూరత్వము, చండిమ, ఝ, పరాక్రమము, విక్రమము, వీర్యము అని వాచత్వము
కనుక శౌర్యము కలవాడు శూరి అనవచ్చును.}; వారిచరమున్ = మొసలిని {వారిచరము - వారి
(నీటి) చరము (జంతువు), మొసలి}; ఖండింపగన్ = సంహరించుటకు; పంపెన్ = పంపించెను;
సత్వరితా = మిక్కిలి వేగముచేత; ఆకంపిత = చలింపజేయబడెడి; భూమిచక్రమున్ =
భూమండలము గలది; మహా = అధికముగా; ఉద్యత్ = విరజిమ్మబడిన; విస్ఫులింగ =
అగ్నికణముల; ఛటా = సమూహములచే; పరిభూత = అవమానపరచబడిన; అంబర = ఆకాశము
నందలి; శుక్రమున్ = శుక్రమండలము గలది; బహువిధ = నానావిధమైన; బ్రహ్మాండభాండ =
బ్రహ్మాండభాండముల; ఛటాన్ = సమూహముల; అంతర = అందంతటను; నిర్వక్రమున్ =
అడ్డులేనిది; పాలిత = కాపాడబడిన; అఖిల = సమస్తమైన; సుధాంధ = దేవతల {సుధాంధువులు -
సుధ (అమృతము) అంధువులు (అన్నముగా గలవారు), దేవతలు}; చక్రమున్ = సమూహము
గలది; చక్రమున్ = చక్రము.

భావము:

దయాసాగరుడైన నారాయణుడు మొసలిని చంపమని తన చక్రాన్ని పంపాడు. ఆ చక్రం
భూమండలాన్ని కంపింప జేసే వేగం కలది. గొప్ప అగ్నికణాల జల్లుతో ఆకాశమండలాన్ని

కప్పివేసేది. అనేక విధములైన బ్రహ్మాండభాండాల సమూహాలలోను ఎదురు లేనిది. దేవతలను అందరిన కాపాడేది.

8-110-వ.

ఇట్లు పంచిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; పంచినన్ = పంపించగా.

భావము:

ఇలా పంపగానే,

8-111-శా.

అంభోజాకరమధ్య నూతన నలిన్యాలింగన క్రీడ నా

రంభుండైన వెలుంగుతేని చెలువారన్ వచ్చి, నీటన్ గుభుల్

గుంభద్ధానముతోఁ గొలంకును కలంకంబున్ బొందఁగా జొచ్చి, దు

ప్లాంభోవర్తి వసించు చక్కటికి డాయంబోయి హృద్వేగమై.

టీకా:

అంభోజాకర = సరస్సు {అంభోజాకరము - అంభోజము (పద్మము)ల ఆకరము (నివాసము), సరోవరము}; మధ్య = మధ్యలో గల; నూతన = సరికొత్త; నళిని = పద్మమును; ఆలింగన = కౌగలించుకొనెడి; క్రీడన్ = ఉత్సాహముతో; ఆరంభుండు = సిద్ధపడుతున్నవాడు; ఐన = అయిన; వెలుంగుతేని = సూర్యుని; చెలువారన్ = అందచందములతో; వచ్చి = వచ్చి; నీటన్ = నీటిలో; గుభుల్ = గుభుల్ యనెడి శబ్దముతో; గుంభత్ = కూర్చబడిన; ధ్వానము = గట్టిశబ్దము; తోన్ = తోటి; కొలంకున్ = మడుగును; కలంకంబున్ = కల్లోలము; పొందగాన్ = అగునట్లుగా; జొచ్చి = చొరబడి; దుష్ట = చెడ్డదైన; అంభోవర్తి = జలచరము; వసించు = ఉండెడి; చక్కటి = చోటు; కిన్ = కు; డాయంబోయి = చేరి; హృత్ = అధికమైన, మనసువంటి; వేగము = వేగము గలది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

చక్రాయుధం సరోవరంలోని లేలేత పద్మాలని కౌగలించుకోడానికి వెళ్తున్న సూర్యబింబంలా వెళ్ళింది. గుభిల్లు గుభిల్లనే పెద్ద చప్పుడుతో మడుగు కలచిపోయేలా లోపలికి దూకింది. రివ్వున మనో వేగంతో ఆ చెడ్డదైన మొసలి ఉన్న చోటు సమీపించింది.

8-112-శా.

భీమంబై తలఁ త్రుంచి ప్రాణములఁ బాపెం జక్ర మా శుక్రియన్,
హేమక్ష్మాధర దేహముం, జకితవన్యేభేంద్ర సందోహముం,
గ్రామక్రోధన గేహమున్, గరటి రక్తస్రావ గాహంబు, ని
స్సీమోత్సాహము, వీత దాహము, జయశ్రీమోహమున్, గ్రాహమున్.

టీకా:

భీమంబు = భయంకరమైనది; ఐ = అయ్యి; తలన్ = శిరస్సును; త్రుంచి = కత్తిరించి; ప్రాణములన్ = ప్రాణములను; పాపెన్ = తీసెను; చక్రమున్ = విష్ణుచక్రము; ఆశు = వేగవంతమైన; క్రియన్ = విధముగ; హేమక్ష్మాధర = మేరుపర్వతము వంటి హేమక్ష్మాధరము - హేమ (బంగారు) క్ష్మాధరము (కొండ), మేరుపర్వతము; దేహమున్ = శరీరము గలదానిని; చకిత = భయపెట్టబడిన; వన్య = అడవి; ఇభ = ఏనుగు; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠముల; సందోహమున్ = సమూహము గలదానిని; కామ = కామము; క్రోధన = క్రోధములకు; గేహమున్ = నివాసమైన దానిని; కరటి = ఏనుగు యొక్క; రక్త = రక్తపు; స్రావ = ధారల యందు; గాహంబున్ = మునిగినదానిని; నిస్సీమ = అంతులేని; ఉత్సాహమున్ = ఉత్సాహము గలదానిని; వీత = పోయిన; దాహమున్ = ఆయాసము గలదానిని; జయ = విజయ మనెడి; శ్రీ = సంపద యందు; మోహమున్ = మోహము గలదానిని; గ్రాహమున్ = మొసలిని.

భావము:

రివ్వున పోయి, చక్రాయుధం మొసలి తలని భయంకరంగా తెగనరికింది. ఆ మకరం మేరు పర్వతమంత పెద్ద దేహం గలది, అడవి ఏనుగులకు సైతం భయం కలిగించేది, కామక్రోధాలతో

నిండినది. గజరాజ రక్తధారల రుచిమరిగినది, అంతులేని ఉత్సాహంతో అలసటలేకుండ పోరాడుతుంది, గెలుపుని నమ్మకంగా కోరుతున్నది. విష్ణుచక్రం వెళ్ళి అలాంటి మొసలి శిరస్సుని ఖండించి ప్రాణాలు తీసింది.

గమనిక - ఈ అద్భుతమైన పోతన పద్యం ఒక అమృత గుళిక. కామక్రోధన గేహమట. సంసార చక్రంలో చిక్కి ముక్తి కోరుతున్న జీవుని బాధించే కామం. అది క్రోధానికి గృహమట. ఎంత బలమైనదో వివరించారు కూడా. అంతేనా పద్యం చివర భాగందాకా ఆగారు. అంతటి దానిని వదుల్చుకోవడానికి అంతులేని మానవ ప్రయత్నం, దేవ సహాయం రెండూ కావాలని సూచిస్తూ. కామానికి సంకేతం మకరం అని రూఢి చేయబడింది. ఇందుకే పోతనగారు భక్తిప్రపత్తి ముఖ్యమన్నది.

8-113-వ.

ఇట్లు నిమిష స్పర్శనంబున సుదర్శనంబు మకరితలఁ ద్రుంచు నవసరంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; నిమిష = కనురెప్పపాటు కాలపు; స్పర్శనంబునన్ = తగులుటలోనే;
సుదర్శనంబు = సుదర్శనచక్రము; మకరి = మొసలి యొక్క; తలన్ = శిరస్సును; త్రుంచు = ఖండించెడి; అవసరంబునన్ = సమయమునందు;

భావము:

ఇలా రెప్పపాటు కాలంలో మొసలి శిరస్సును సుదర్శన చక్రం ఖండించిన ఆ సమయంలో

8-114-క.

మకర మొకటి రవిఁ జొచ్చెను;

మకరము మఱియొకటి ధనదు మాటున డాఁగెన్;

మకరాలయమునఁ దిరిగెడు

మకరంబులు కూర్మరాజు ముటువున కరిగెన్.

టీకా:

మకరము = మకరరాశి {ద్వాదశరాశులు - 1మేషము 2వృషభము 3మిథునము 4కర్కాటకము 5సింహము 6కన్య 7తుల 8వృశ్చికము 9ధనుస్సు 10మకరము 11కుంభము 12మీనము}; ఒకటి = ఒకటి; రవిన్ = సూర్యుని, జాతక చక్రములో రవి స్థానమును; చౌచ్చెన్ = చేరెను; మకరము = నవనిధులలోని మకరము {నవనిధులు - 1మహాపద్మము 2పద్మము 3శంఖము 4మకరము 5కచ్ఛపము 6ముకుందము 7కుందము 8నీలము 9వరము}; మణియొకటి = ఇంకొకటి; ధనదు = కుబేరుని {ధనదుడు - ధనము నిచ్చువాడు, దాత, కుబేరుడు}; మాటున = రక్షణలో; డాగెన్ = దాగినది; మకరాలయమున్ = సముద్రు నందు {మకరాలయము - మొసళ్ళకు నిలయము, సముద్రము}; తిరిగెడు = సంచరించెడి; మకరంబులు = మొసళ్ళు; కూర్మరాజు = ఆదికూర్మము; మరువున్ = చాటున; కున్ = కు; అరిగెన్ = వెళ్ళెను.

భావము:

ద్వాదశరాశులలో ఉండే మకరం సూర్యుని చాటున నక్కింది. నవనిధులలో ఉండే మకరం కుబేరుని చాటున దాక్కుంది. సముద్రంలో ఉన్న మకరాలు ఆదికూర్మం చాటుకి చేరాయి.

(మకరం అంటే మొసలి. ఇలా మొసళ్ళు అన్నీ బెదిరిపోవడానికి కారణం భూలోకంలో ఒక మడుగులో ఉన్న గజేంద్రుని హరించ సిద్ధపడ్డ మకరం ఖండింపబడటం. విష్ణుమూర్తి సుదర్శనచక్రం అంటే ఉన్న విశ్వవ్యాప్త భీతిని స్ఫురింపజేసినట్టి కవి చమత్కారం యిది.

(1)ఆకాశంలో ఉన్న మకరం అంటే ఆకాశంలో (1.మేషము 2.వృషభము 3.మిథునము

4.కర్కాటకము 5.సింహము 6.కన్య 7.తుల 8.వృశ్చికము 9.ధనుస్సు 10.మకరము 11.కుంభము

12.మీనము అనబడే ద్వాదశ రాశులు ఉన్నాయి కదా వాటిలోని మకరం) (2) పాతాళంలో ఉన్న

మకరం అంటే కుబేరుని వద్ద (1.మహాపద్మము 2.పద్మము 3.శంఖము 4.మకరము 5.కచ్ఛపము

6.ముకుందము 7.కుందము 8.నీలము 9.వరము అనబడే నవనిధులలోని మకరం. (3)

సముద్రంలోని మకరాలు అంటే మొసళ్ళకి అదే కదా నివాసం. ఆ మకరాలన్నీ. ఇంకా సముద్ర మధన సమయంలో ఆది కూర్మం సముద్రంలోనే కదా అవతరించింది.)

తమముం బాసిన రోహిణీవిభు క్రియన్ దర్పించి సంసారదుః

ఖము వీడ్కోన్న విరక్తచిత్తుని గతిన్ గ్రాహంబు పట్టుాడ్చి పా

దము లల్లార్చి కరేణుకావిభుఁడు సౌందర్యంబుతో నొప్పె సం

భ్రమదాశాకరిణీ కరోజ్ఞిత సుధాంభ్రస్నాన విశ్రాంతుడై.

టీకా:

తమమున్ = చీకటిని; పాసిన = విడిచిన; రోహిణీవిభు = చంద్రుని (రోహిణీవిభుడు - రోహిణి (27 నక్షత్రములలోను ఒకటి, రోహిణి దక్షుడు చంద్రునికి ఇచ్చిన ఇరవైవిడుగురు పుత్రికలలో ఒకరు, చంద్ర కళలకు కారణం ఈమె అంటే చంద్రునికి గల బహు ప్రీతి అంటారు) యొక్క విభుడు, చంద్రుడు); క్రియన్ = వలె; దర్పించి = అతిశయించి; సంసార = సంసారము నందలి; దుఃఖమున్ = దుఃఖమును; వీడ్కోన్న = విడిచిపెట్టిన; విరక్త = వైరాగ్యము చెందిన; చిత్తుని = మనసు గలవాని; గతిన్ = వలె; గ్రాహంబున్ = మొసలి యొక్క; పట్టున్ = పట్టును; ఊడ్చి = విడిపించుకొని; పాదములన్ = కాళ్ళను; అల్లార్చి = విదలించి; కరేణుకావిభుడు = గజేంద్రుడు (కరేణుకావిభుడు - కరేణుక (ఏనుగుల) విభుడు (ప్రభువు), గజేంద్రుడు); సౌందర్యంబు = అందము; తోన్ = తోటి; ఒప్పెన్ = చక్కగా నుండెను; సంభ్రమత్ = సంతోషము కలిగిన; ఆశాకరణి = ఆడ దిగ్గజముల; కర = తొండములచే; ఉజ్జిత = పోసిన; సుధా = అమృతపు; అంభః = నీటి; స్నాన = స్నానమువలన; విశ్రాంతుడు = అలసటతీరిన వాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

కారుచీకటి నుండి వెలువడిన చందమామ లాగ, సంసార బంధాల నుండి విడివడిన సన్యాసి లాగ, గజేంద్రుడు మొసలి పట్టు విడిపించుకొని ఉత్సాహంగా కాళ్ళు కదలించాడు. ఆదరంతో ఆడదిగ్గజాలు లాంటి ఆడ ఏనుగులు తొండాలతో పోసిన అమృత జలంలో స్నానం చేసి అలసట తీర్చుకొని గజేంద్రుడు గర్వించి చక్కదనాలతో ఉన్నాడు.

గమనిక - ఉత్తి విరక్తుడు కాదు సంసారదుఃఖము వీడ్కోన్న విరక్తచిత్తుడు అనడంతో గజేంద్రుడు ముముక్షువైన జీవుడు అని సంకేతం రూఢి అయింది గమనించారా?

పూరించెన్ హరి పాంచజన్యముఁ, గృపాంభోరాశి సౌజన్యమున్,
 భూరిధ్వాన చలాచలీకృత మహాభూత ప్రచైతన్యమున్,
 సారోదారసిత ప్రభాచకిత పర్జన్యాది రాజన్యమున్,
 దూరీభూత విపన్నదైన్యమును, నిర్ధూతద్విషత్సైన్యమున్.॥

టీకా:

పూరించెన్ = ఊదెను; హరి = విష్ణుమూర్తి {హరి - భక్తుల హృదయములను ఆకర్షించెడి వాడు, విష్ణువు}; పాంచజన్యమున్ = శంఖమును {పాంచజన్యము - విష్ణుమూర్తి యొక్క శంఖము}; కృపాంభోరాశి = దయాసముద్ర మంత; సౌజన్యమున్ = మంచితనము గలదానిని; భూరి = అత్యధికమైన {భూరి - సంఖ్యలలో మిక్కిలి పెద్దది, 1 తరువాత 35 సున్నాలు గలది భూరి 5 సున్నాలు ఉండెడిది లక్ష}; ధ్వాన = శబ్దముతో; చలాచలీకృత = మిక్కిలి చలింపజేయబడిన; మహాభూత = వృద్ధాదుల; ప్రచైతన్యమున్ = చేష్టలు గలదానిని; సార = సామర్థ్యముతో; ఉదార = గొప్పదైన; సిత = తెల్లని; ప్రభా = కాంతులతో; చకిత = బెదిరిపోయెడి; పర్జన్య = ఇంద్రుడు; ఆది = మున్నగు; రాజన్యము = శ్రేష్ఠులు గలదానిని; దూరీభూత = దూరము చేయబడిన; విపన్న = దీనుల; దైన్యమున్ = దీనత్వము గలదానిని; నిర్ధూత = పారదోలబడిన; విషత్ = శత్రువుల; సైన్యమున్ = సైన్యములు గలదానిని.

భావము:

విష్ణుమూర్తి విజయసూచకంగా పాంచజన్య శంఖాన్ని ఊదాడు. ఆ శంఖం దయారసానికి సాగరం వంటిది. తన మహా గొప్పధ్వనితో పంచభూతాల మహా చైతన్యాన్ని పటాపంచలు చేసేది. అపారశక్తితో కూడిన తెల్లని కాంతితో ఇంద్రుని ప్రభువులకైన బెరకు పుట్టించేది, దీనుల దుఃఖాన్ని పోగొట్టేది. శత్రువుల సైన్యాలను పారదోలేది.

మొరసెన్ నిర్జరదుందుభుల్; జలరుహామోదంబులై వాయువుల్

దిరిగెం; బువ్వులవానజల్లుఁ గురిసెన్; దేవాంగనాలాస్యముల్

పరగెన్; దిక్కులయందు జీవజయశబ్దధ్వానముల్ నిండె; సా

రర ముప్పొంగెఁ దరంగ చుంబిత నభోరంగాముఖాంభోజమై.

టీకా:

మొరసెన్ = మోగినవి; నిర్జర = దేవతల; దుందుభుల్ = భేరీలు; జలరుహ = పద్మముల;

ఆమోదంబులు = పరిమళములు గలవి; ఐ = అయ్యి; వాయువుల్ = గాలులు; తిరిగెన్ = వీచెను;

పువ్వుల = పూల; వాన = వానల; జల్లున్ = జల్లులు; కురిసెన్ = కురిసినవి; దేవ = దేవతా; అంగనల

= స్త్రీల; లాస్యముల్ = నాట్యములు; పరగెన్ = ఒప్పినవి; దిక్కుల = అన్నివైపుల; అందున్ = అందు;

జీవ = సకలప్రాణుల; జయ = జయజయ యనెడి; శబ్ద = పలుకుల; ధ్వానముల్ = చప్పుళ్ళు; నిండెన్

= నిండినవి; సాగరమున్ = సముద్రము; ఉప్పొంగెన్ = ఉప్పొంగినది; తరంగ = అలలచేత; చుంబిత

= ముద్దాడబడిన; నభో = ఆకాశ; గంగా = గంగ యొక్క; ముఖ = ముఖము యనెడి; అంభోజము =

పద్మము గలది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

శ్రీహరి పాంచజన్యం ధ్వనించగానే దేవతల దుందుభులు మోగాయి. పద్మాల సువాసనలతో

కూడిన గాలులు వీచాయి. పూల వానలు కురిసాయి. దేవతా స్త్రీలు నాట్యాలు చేసారు. సకల

ప్రాణుల జయజయధ్వానాలు నల్దిక్కుల వ్యాపించాయి. తన తరంగాలతో సముద్రుడు ఉప్పొంగి

ఆకాశగంగ ముఖపద్మాన్ని ముద్దాడి ఆనందించాడు.

8-118-క.

నిడుద యగు కేల గజమును

మడువున వెడలంగఁ దిగిచి మదజల రేఖల్

దుడుచుచు మెల్లన పుడుకుచు

నుడిపెన్ విష్ణుండు దుఃఖ ముర్వీనాథా!

టీకా:

నిడుద = పొడవైనది; అగు = అయిన; కేలన్ = చేతితో; గజమును = ఏనుగును; మడువునన్ = మడుగునుండి; వెడలంగ = వెలువడునట్లు; తిగిచి = లాగి; మదజల = మదజలము యొక్క; రేఖల్ = ధారలను; తుడుచుచున్ = తుడుస్తూ; మెల్లన = మెల్లిగా; పుడుకుచు = నిమరుచు; ఉడిపెన్ = పోగొట్టెను; విష్ణుండు = హరి; దుఃఖమున్ = దుఃఖమును; ఉర్వీనాథా = రాజా {ఉర్వీనాథుడు - ఉర్వి (భూమికి) నాథుడు (ప్రభువు), రాజు}.

భావము:

మహారాజా! విష్ణుమూర్తి తన పొడవైన చేతితో గజేంద్రుని సరస్సులోంచి బయటకు తీసుకొని వచ్చాడు. అతని మదజల ధారలు తుడిచాడు. మెల్లగా దువ్వుతు దుఃఖాన్ని పోగొట్టేడు.

8-119-క.

శ్రీహరి కర సంస్పర్శను

దేహము దాహంబు మాని ధృతిఁ గరిణీసం

దోహంబుఁ దాను గజపతి

మోహన ఘంకార శబ్దములతో నొప్పెన్.

టీకా:

శ్రీహరి = నారాయణుడు; కర = చేతి యొక్క; సంస్పర్శను = చక్కటి స్పర్శవలన; దేహము = దేహము నందలి; దాహంబున్ = తాపము; మాని = తగ్గిపోయి; ధృతిన్ = సంతోషముతో; కరిణీ = ఆడ యేనుగులు; సందోహంబున్ = సమూహమును; తాను = అతను; గజపతి = గజేంద్రుడు; మోహన = సొంపైన; ఘంకారముల్ = ఘంకారముల {ఘంకారము - ఏనుగు అరుపు}; శబ్దముల = నాదముల; తోన్ = తోటి; ఒప్పెన్ = ఒప్పియున్నది.

భావము:

విష్ణుమూర్తి చేతి స్వర్ణ వల్ల గజేంద్రుని శరీరతాపం అంతా పోయింది. గజరాజు సంతోషంగా ఆడవనుగుల సమూహంతో కలిసి చేస్తున్న ఘీంకార నాదాలతో సొంపుగా ఉన్నాడు.

8-120-క.

కరమున మెల్లన నివురుచు

గర మనురాగమున మెఱసి కలయం బడుచుం

గరి హరికతమున బ్రతికిన

గరపీడన మాచరించె రిణుల మరలన్.

టీకా:

కరమున్ = తొండముచే; మెల్లన = మెల్లిగా; నివురుచు = సున్నితముగా రాస్తూ; కరము = అధికమైన; అనురాగమునన్ = ప్రేమతో; మెఱసి = అతిశయించి; కలయంబడుచున్ = చెర్లాడుతూ; కరి = ఏనుగు; హరి = విష్ణుమూర్తి; కతమునన్ = వలన; బ్రతికినన్ = బతికి బయటపడిన వెనుక; కర = తొండములచే; పీడనము = తాకుట; ఆచరించెన్ = చేసినది; కరిణుల = ఆడ యేనుగులను; మరలన్ = మళ్ళీ.

భావము:

శ్రీహరి దయవల్ల బతికినట్టి గజేంద్రుడు, ఇదివరకు లానే తన ఆడ ఏనుగులను తన తొండంతో మెల్లగా తాకాడు. మళ్ళీ మిక్కిలి ప్రేమగా వాటి తొండాలను తన తొండంతో నొక్కాడు.

అష్టమ స్కంధము : గజేంద్రుని పూర్వజన్మ కథ

8-121-నీ.

జననాథ! దేవలశాప విముక్తుడై-

ప్రటుతర గ్రాహరూప్తు మాని

ఘనుడు హాహా నామ గంధర్వుఁ డప్పుడు-

తన తొంటి నిర్మల తనువుఁ దాల్చి

హరికి నవ్యయునకు నతిభక్తితో మ్రొక్కి-

తవిలి కీర్తించి గీతములు పాడి

యాదేవు కృప నొంది యందంద మఱియును-

వినత శిరస్కుడై వేడ్కతోడ

8-121.1-ఆ.

దళిత పాపుఁ డగుచు దనలోకమున కేగె

నపుడు శౌరి కేల నంటి తడవ

హస్తి లోకనాథుఁ డజ్ఞాన రహితుడై

విష్ణురూపుఁ డగుచు వెలుగుచుండె

టీకా:

జననాథ = రాజా {జననాథుడు - జన (మానవులకు) నాథుడు, రాజు}; దేవల = దేవలుని (ముని);

శాప = శాపమునుండి; విముక్తుడు = విడివడినవాడు; ఐ = అయ్యి; పటుతర = మిక్కిలి క్రూరమైన

{పటు - పటుతరము - పటుతమము}; గ్రాహ = మొసలి యొక్క; రూపంబున్ = స్వరూపమును;

మాని = వదలి; ఘనుడు = గొప్పవాడు; హాహా = హాహా యనెడి; నామ = పేరుగల;

గంధర్వుడు = గంధర్వుడు; అప్పుడు = ఆ సమయములో; తన = తన యొక్క; తొంటి = పూర్వపు;

నిర్మల = నిర్మలమైన; తనువున్ = దేహమును; తాల్చి = ధరించి; హరి = విష్ణుమూర్తి; కిన్ = కి;

అవ్యయున్ = విష్ణుమూర్తి {అవ్యయుడు - నాశము లేనివాడు, విష్ణువు}; కున్ = కి; అతి = మిక్కిలి; భక్తి

= భక్తి; తోన్ = తోటి; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; తవిలి = పూని; కీర్తించి = స్తోత్రముల చేసి; గీతములున్ =

పాటలు; పాడి = పాడి; ఆ = ఆ; దేవున్ = భగవంతుని; కృపన్ = కరుణ; ఒంది = పొంది; అందంద =

మరలమరల; మఱియునున్ = ఇంకను; వినత = మిక్కిలి వంచిన; శిరస్కుడు = తల గలవాడు; ఐ =

అయ్యి; వేడ్క = వేడుక; తోడన్ = తోటి.

దళిత = పొగొట్టబడిన; పాపుడు = పాపము గలవాడు; అగుచున్ = అగుచు; తన = తన యొక్క;

లోకమున్ = లోకమున; కున్ = కు; ఏగెన్ = వెళ్ళిపోయెను; అప్పుడు = అంతట; శౌరి =

నారాయణుడు; కేలన్ = చేతితో; అంటి = ముట్టుకొని; తడవన్ = నివృరుటచే; హస్తీలోకనాథుడు = గజేంద్రుడు (హస్తీలోకనాథుడు - ఏనుగుల సమూహమునకు పతి, గజేంద్రుడు); అజ్ఞాన = అజ్ఞానము; రహితుండు = తొలగినవాడు; ఐ = అయ్యి; విష్ణు = విష్ణుమూర్తి యొక్క; రూపుడు = సారూప్యము పొందినవాడు; అగుచున్ = అగుచు; వెలుగుచుండె = ప్రకాశించుచుండెను.

భావము:

పరీక్షిన్మహారాజా! అప్పుడు దేవల ముని పెట్టిన శాపం నుండి విముక్తి కావడంతో "హూహూ" అనే పేరు గల ఆ గంధర్వుడు ఆ కఠినమైన మొసలి రూపం విడిచిపెట్టేడు. తన పూర్వపు నిర్మలరూపం ధరించాడు. మిక్కిలి భక్తితో విష్ణుమూర్తికి మొక్కి స్తోత్రాలు చేసి ఆ దేవదేవుని అనుగ్రహం పొందాడు. భక్తిగా వంచిన శిరస్సుతో మరల మరల నమస్కరిస్తూ సంతోషంగా పుణ్యాత్ముడై గంధర్వ లోకానికి వెళ్ళిపోయాడు. అప్పుడు విష్ణుమూర్తి గజరాజును చేతితో దువ్వుటచే, వెంటనే గజరాజు అజ్ఞాన మంతా తొలగిపోయింది. అతను విష్ణుదేవుని సారూప్యం పొంది ప్రకాశించాడు.

8-122-మ.

అవనీనాథ! గజేంద్రుఁ డా మకరితో **నా**లంబుఁ గావించె మున్
ద్రవిళాధీశుఁ డతండు పుణ్యతముఁ డింద్రద్యుమ్న నాముండు వై
ష్ణవ ముఖ్యుండు గృహీతమౌననియతిన్ **స**ర్వాత్ము నారాయణున్
సవిశేషంబుగఁ బూజ చేసెను మహాశైలాగ్రభాగంబునన్.

టీకా:

అవనీనాథ = రాజా; గజేంద్రుడు = గజేంద్రుడు; ఆ = ఆ; మకరి = మొసలి; తోన్ = తోటి; ఆలంబున్ = యుద్ధమును; కావించె = చేసెను; మున్ = పూర్వము; ద్రవిళ = ద్రవిడదేశపు; అధీశుడు = ప్రభువు; అతండు = అతడు; పుణ్యతముడు = అత్యంతధిక మైన పుణ్యుడు; ఇంద్రద్యుమ్న = ఇంద్రద్యుమ్నుడు యనెడి; నాముండు = పేరు గలవాడు; వైష్ణవ = విష్ణుభక్తులలో; ముఖ్యుండు = ముఖ్యమైనవాడు; గృహీత = స్వీకరించిన; మౌన = మౌనవ్రత; నియతిన్ = నియమముతో; సర్వాత్మున్ = హరిని (సర్వాత్ముడు - సర్వము తన రూపమే యైనవాడు, విష్ణువు); నారాయణున్ = హరిని (నారాయణుడు - సారూప్యముక్తికి స్థానమైనవాడు, విష్ణువు); సవిశేషంబుగన్ = విశిష్టతలతో

కూడినట్లుగ; పూజ = పూజలు; చేసెను = చేసెను; మహా = గొప్ప; శైల = పర్వతము; అగ్ర = పై;
భాగంబునన్ = ప్రదేశము నందు.

భావము:

రాజా! మొసలితో పోరాడిన ఆ గజరాజు పూర్వ జన్మలో ఇంద్రద్యుమ్నుడు అనే ద్రవిడ దేశపు
మహారాజు. అతడు అతి శ్రేష్ఠమైన విష్ణు భక్తుడు. ఒక పెద్ద పర్వతంమీద మౌనవ్రతం పూని సర్వాత్మ
ఐన శ్రీహరిని గూర్చి విశేష పూజలు జరిపేవాడు.

8-123-మ.

ఒకనాఁ డా నృపుఁ డచ్యుతున్ మనసులో నూహించుచున్ మౌనియై
యకలంకస్థితి నున్నచోఁ గలశజం డచ్చోటికిన్ వచ్చి లే
వక పూజింపక యున్న మౌనిఁ గని నవక్రోధుడై "మూఢ! లు
బ్బ! కరీంద్రోత్తమ యోనిఁ బుట్టు" మని శాపం బిచ్చె భూవల్లభా!

టీకా:

ఒక = ఒక; నాడున్ = దినమున; ఆ = ఆ; నృపుడు = రాజు (నృపుడు - నృ (నరులను) పతి, రాజు);
అచ్యుతున్ = నారాయణుని (అచ్యుతుడు - తన పదవినుండి భ్రంశము పొందని వాడు, విష్ణువు);
మనసు = మనస్సు; లోన్ = అందు; ఊహించుచున్ = భావించుకొనుచు; మౌని = మౌనము
ధరించినవాడు; ఐ = అయ్యి; అకలంక = ఏకాగ్రచిత్తము గల; స్థితిన్ = స్థితిలో; ఉన్నచోన్ = ఉన్న
సమయము నందు; కలశజండు = అగస్త్యముని (కలశజుడు - కలశము నందు జుడు (పుట్టినవాడు),
అగస్త్యుడు); ఆ = ఆ; చోటి = ప్రదేశమున; కిన్ = కు; వచ్చి = వచ్చి; లేవక = లేవకుండగ; పూజింపక =
గౌరవించకుండగ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మౌనిన్ = మౌనము ధరించిన వానిని; కని = చూసి; నవ్య =
వెంటనే పుట్టిన; క్రోధుడు = కోపము గలవాడు; ఐ = అయ్యి; మూఢ = మూర్ఖుడా; లుబ్ధ = లోభి,
అనాగరికుడ; కరీంద్రము = మదగజములలో; ఉత్తమ = ఉత్తమ మైన; యోనిన్ = గర్భమున;
పుట్టుము = జన్మించుము; అని = అని; శాపంబున్ = శాపమును; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; భూవల్లభా =
రాజా (భూవల్లభుడు - భూ (భూమికి) వల్లభుడు (పతి), రాజు).

భావము:

పరీక్షిన్మహారాజా! ఒక రోజు విష్ణుమూర్తిని మనసులో ధ్యానం చేస్తూ ఇంద్రద్యుమ్నుడు మౌనంగా ఏకాగ్రచిత్తంతోఉన్నాడు. అప్పుడు అక్కడకి అగస్త్య మహర్షి వచ్చాడు. రాజు తనను గౌరవించ లేదని, లేవకుండ మౌనంగా ఉన్నాడని ఆగ్రహించాడు "ఓరీ మూర్ఖుడా! పిసినిగొట్టు! ఏనుగు కడుపున జన్మించు." అని అతనికి శాపమిచ్చాడు.

8-124-క.

మునిపతి నవమానించిన

ఘనుఁ డింద్రద్యుమ్న విభుఁడుఁ గౌంజరయోనిం

జననం బందెను విప్రులఁ

గని యవమానింపఁ దగదు ఘన పుణ్యులకున్.

టీకా:

ముని = మునులలో; పతిన్ = ప్రభువుని; అవమానించిన = అవమానించి నట్టి; ఘనుడు = గొప్పవాడు; ఇంద్రద్యుమ్న = ఇంద్రద్యుమ్నుడు యనెడి; విభుడు = రాజు; కౌంజర = ఏనుగు యొక్క కుంజరము - వ్య. కుంజః (ప్రశస్తతి) అస్తిఅస్య - కుంజ+రః, త.ప్ర., మేలైన దంతము చెక్కిలి పై భాగము కలది, ఏనుగు, ఆంధ్రశబ్దరత్నాకరము; యోనిన్ = గర్భమున; జననంబున్ = జన్మమును; అందెను = పొందెను; విప్రులన్ = బ్రాహ్మణులను; కని = చూసి; అవమానింపన్ = అవమానించుట; తగదు = తగినపని కాదు; ఘన = గొప్ప; పుణ్యులకున్ = పుణ్యవంతుల కైనను.

భావము:

అగస్త్య మునీశ్వరుని అవమానించిన గొప్పవాడైనట్టి ఇంద్రద్యుమ్న మహారాజు ఏనుగుగా పుట్టాడు. అందుకే ఎంతటి గొప్ప పుణ్యాత్ములైనా సరే బ్రాహ్మణులను అవమానించరాదు.

8-125-క.

కరినాథుఁ డయ్యె నాతఁడు

కరులైరి భటాదులెల్ల; గజముగ నయ్యున్

హరిచరణ సేవ కతమునఁ

గరి వరునకు నధికముక్తిఁ గలిగె మహాత్మా!

టీకా:

కరినాథుడు = గజేంద్రుడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అతడు = అతడు; కరులు = ఏనుగులు; ఐరి = అయ్యారు; భట = భటులు; ఆదులు = మున్నగువారు; ఎల్లన్ = అందరును; గజముగన్ = గజమువలె; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; హరి = నారాయణుని; చరణ = పాదముల; సేవ = సేవించుట; కతమునన్ = కారణముచేత; కరి = ఏనుగు; వరున్ = ఉత్తమున; కున్ = కు; అధిక = గొప్ప; ముక్తి = ముక్తి; కలిగెన్ = కలిగినది; మహాత్మా = గొప్పవాడ.

భావము:

ఓ రాజేంద్ర! ఇంద్రద్యుమ్నుడు గజేంద్రుడుగా, అతని భటులందరు ఏనుగులుగా పుట్టారు. ఏనుగుగా పుట్టినా కూడ అతనికి విష్ణుభక్తి వల్ల గొప్పదైన ముక్తి లభించింది.

8-126-ఆ.

కర్మతంత్రుఁ డగుచుఁ గమలాక్షుఁ గొల్చుచు

నుభయ నియతవృత్తి నుండెనేనిఁ

జెడును గర్మమెల్ల శిథిలమై మెల్లన

ప్రబలమైన విష్ణుభక్తి చెడదు.

టీకా:

కర్మ = చేసిన కర్మలచే; తంత్రుడు = నడుపబడువాడు; అగుచున్ = అగుచు; కమలాక్షున్ = నారాయణుని; కొల్చుచున్ = సేవించుచు; ఉభయ = ఈ రెండు కార్యములు; నియత = నియమబద్ధమైన; వృత్తిని = విధముగ; ఉండెను = ఉన్నట్లు; ఏని = అయితే; చెడున్ = నశించును;

కర్మము = కర్మఫలము; ఎల్లన్ = సమస్తమును; శిథిలము = కరిగిపోయినది; ఐ = అయ్యి; మెల్లన = మెల్లగా; ప్రబలమైన = శక్తివంతమైన; విష్ణు = విష్ణువు యందలి; భక్తి = భక్తి; చెడదు = నశించదు.

భావము:

భక్తుడు తన పనులు తాను నిర్వర్తించాలి, విష్ణుమూర్తిని సేవించాలి. ఈ రెండు నియమాలు సక్రమంగా పాటిస్తే క్రమంగా అతని పాపాలన్నీ నశించిపోతాయి. మిక్కిలి బలవంతమైనట్టి విష్ణుభక్తి ఎప్పటికీ నశించదు.

8-127-క.

చెడుఁ గరులు హరులు ధనములుఁ

జెడుదురు నిజసతులు సుతులుఁ జెడు చెనఁటలకుం;

జెడక మనునట్టి గుణలకుఁ

జెడని పదార్థములు విష్ణునీవా నిరతుల్.

టీకా:

చెడున్ = నశించును; కరులు = ఏనుగులు; హరులు = గుఱ్ఱములు; ధనములున్ = సంపదలు;

చెడుదురు = చెడిపోవుదురు; నిజ = తన యొక్క; సతులు = భార్యలు; సుతులున్ = పుత్రులు; చెడున్

= చెడిపోవును; చెనటల్ = దుర్జనుల; కున్ = కు; చెడక = చెడిపోవక; మను = జీవించెడి; అట్టి =

అటువంటి; గుణల్ = గుణవంతుల; కున్ = కు; చెడని = చెడిపోని; పదార్థములు = వస్తుతతి; విష్ణు =

నారాయణుని; నీవా = కొలిచెడి; నిరతుల్ = అభిలాషలు, ఆసక్తి.

భావము:

దుర్జనుల ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, సంపదలు అన్ని నశించిపోతాయి. వారి ఆలుబిడ్డలు

నశించిపోతారు. గుణవంతులైన సజ్జనులు చెడకుండ బతుకుతారు. వారికి విష్ణుభక్తి మీది ఆసక్తి

చెడదు.

అష్టమ స్కంధము : లక్ష్మీ నారాయణ సంభాషణ

8-128-వ.

అప్పుడు జగజ్జనకుండగు న పరమేశ్వరుండు దరహసిత ముఖకమల యగు నక్కమల కిట్లనియె.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయములో; జగత్ = భువనములకు; జనకుండు = సృష్టించినవాడు; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; పరమేశ్వరుండు = విష్ణుమూర్తి; దరహసిత = చిరునవ్వుగల; ముఖ = ముఖము
యనెడి; కమల = పద్మముగలది; అగు = ఐన; ఆ = ఆ; కమల = లక్ష్మీదేవి; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ
విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

గజేంద్రుని రక్షించాక లోకాలకు తండ్రి ఐన విష్ణుమూర్తి చిరునవ్వుతో ఉన్న లక్ష్మీదేవితో ఇలా
అన్నాడు.

8-129-క.

"బాలా! నా వెనువెంటను

హేలన్ వినువీధినుండి యేతెంచుచు నీ

చేలాంచలంబుఁ బట్టుట

కాలో నేమంటి నన్ను అంభోజముఖీ!

టీకా:

బాలా = చిన్నదానా; నా = నా; వెనువెంటను = కూడా; హేలన్ = విలాసముగా; వినువీధిన్ =
ఆకాశమార్గమున; నుండి = నుండి; ఏతెంచుచున్ = వచ్చుచు; నీ = నీ యొక్క; చేలాంచలమున్ =
పమిటకొంగును; పట్టుట = పట్టుకొనుట; కున్ = కు; ఆలోన్ = దాని విషయమై; ఏమి = ఏమి; అంటి
= అనుకొంటివి; నన్నున్ = నన్ను; అంభోజముఖీ = లక్ష్మీదేవి.

భావము:

“చిన్నదానా! పద్మముఖీ! ఆకాశమార్గంలో నా వెనకాతలే విలాసంగా వస్తూ, నేను నీ పైటకొంగు విడువ కుండా పట్టుకొని ఉన్నందుకు నన్ను గురించి ఏమనుకొన్నావో ఏమిటో?

8-130-క.

ఎఱుగుదు తెలివా! యెప్పుడు

మఱవను సకలంబు నన్ను మఱచిన యెడలన్

మఱతు నని యెఱిగి మొఱగక

మఱవక మొఱ యిడిర యేని మఱి అన్యములన్!

టీకా:

ఎఱుగుదు = తెలియుదు; తెలివా = మగువా; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడును; మఱవను = మరచిపోను;
సకలంబు = సమస్తమును; నన్నున్ = నన్ను; మఱచిన = మరచిపోయిన; ఎడలన్ =
సమయములలో; మఱతున్ = మరచిపోదును; అని = అని; ఎఱిగి = తెలిసి; మొఱగక =
వంచించకుండా; మఱవక = మరచిపోకుండగ; మొఱ = మొరపెట్టుకొనుట; ఇడిరి = చేసినట్లు; ఏని
= అయితే; మఱి = మరి; అన్యములన్ = ఇతరములను.

భావము:

ఓ వనితా! ఇది నీకు తెలుసు కదా! తెలిసి ఇతరులకు మొరపెట్టకుండ గుర్తుపెట్టుకొని నన్ను వేడుకొన్న వారిని ఎవరినీ, ఎప్పుడూ నేను విడువను. నన్ను విడిచిపెట్టిన వారిని నేను విడిచిపెడతాను.”

8-131-వ.

అని పలికిన నరవిందమందిర యగు నయ్యిందిరాదేవి మందస్మితచంద్రికా సుందరవదనారవింద యగుచు ముకుందున కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికిన = అనిన; అరవింద = పద్మము లందు; మందిర = నివాసము గలది; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; ఇందిరాదేవి = లక్ష్మీదేవి; మందస్మిత = చిరునవ్వు యనెడి; చంద్రికా = వెన్నెలచే; సుందర = అందమైన; వదన = ముఖము యనెడి; అరవింద = పద్మము గలది; అగుచున్ = అగుచు; ముకుందున్ = నారాయణుని (ముకుందుడు - మోక్షమును ఇచ్చువాడు, విష్ణువు); కున్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

శ్రీహరి మాటలు విని పద్మాలో నివసించెడి లక్ష్మీదేవి చిరునవ్వు చిందే ముఖపద్మంతో గోవిందుడితో ఇలా అంది.

8-132-క.

దేవా! దేవర యడుగులు

భావంబున నిలిపి కొలచు పని నా పని గా

కో వల్లభ! యే మనియెద

నీ వెంటను వచ్చుచుంటి నిఖిలాధిపతీ!

టీకా:

దేవా = ప్రభూ; దేవర = ప్రభవు యొక్క; అడుగులు = పాదములను; భావంబునన్ = చిత్తము నందు; నిలిపి = ఉంచుకొని; కొలచు = సేవించెడి; పని = పని; నా = నా యొక్క; పని = బాధ్యత; కాకన్ = అయ్యుండగా; ఓ = ఓ; వల్లభ = స్వామీ; ఏమి = ఏమి; అనియెద = చెప్పను; నీ = నీ; వెంటన్ = కూడా; వచ్చుచున్ = వస్తూ; ఉంటి = ఉంటిని; నిఖిలాధిపతీ = హరీ (నిఖిలాధిపతి - నిఖిల (సమస్తమునకు) అధిపతి (ప్రభువు), విష్ణువు).

భావము:

"ఓ దేవదేవా! సమస్తానికి ప్రభువా! ఓ నా స్వామీ! నీ పాదాలను మనస్సులో పెట్టుకొని పూజించడమే నా పని కదా. కనుక ఏమీ అనుకోకుండానే నిన్ను అనుసరించి వస్తున్నాను.

8-133-క.

దీనుల కుయ్యాలింపను

దీనుల రక్షింప మేలు దీవనఁ బొందన్

దీనావన! నీ కొప్పును.

దీనపరాధీన! దేవదేవ! మహేశా!"

టీకా:

దీనుల = దీనుల; కుయ్య = మొర; ఆలింపను = వినుటకు; దీనులన్ = దీనులను; రక్షింపన్ = కాపాడుటకు; మేలు = మంచి; దీవెనన్ = దీవనలను; పొందన్ = అందుకొనుటకు; దీన = దీనులను; అవన = కాపాడువాడ; నీ = నీ; కున్ = కు; ఒప్పున్ = తగి యున్నవి; దీన = దీనులకు; పరాధీన = వశమైనవాడ; దేవదేవ = హరి; మహేశ = హరి.

భావము:

ఓ దేవాధిదేవ! ఓ మహాప్రభూ! దీనుల మొరలను దయతో వినటానికైనా, వారిని కాపాడటానికైనా, మంచి మంచి దీవెనలు అందుకోటానికైనా, దీనబంధు! దీనరక్షక! నీకే తగునయ్యా."

8-134-వ.

అని మఱియును సముచిత సంభాషణంబుల నంకించుచున్న యప్పరమ వైష్ణవీరత్నంబును సాదర సరససల్లాప మందహాస పూర్వకంబుగా నాలింగనంబు గావించి సపరివారుండై గరుడ గంధర్వ సిద్ధ విబుధగణ జేగీయమానుండై గరుడారూఢుం డగుచు హరి నిజసదనంబునకుం జనియె"నని చెప్పి శుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియును = ఇంకను; సమ = చక్కగా; ఉచిత = తగిన; సంభాషణంబులన్ = పలుకులతో; అంకించుకొన్న = స్తుతించుతున్న; ఆ = ఆ; పరమ = అత్యుత్తమ; వైష్ణవీ = విష్ణుభక్తులలో; రత్నంబును = రత్నమువంటి యామెను; సాదర = ఆదరపూర్వకముగా; సరస = ఇంపైన; సల్లాప = మంచిమాటలతో; మందహాస = చిరునవ్వుతో; పూర్వకంబుగాన్ = కూడినదిగా; ఆలింగనంబు = కౌగలించుకొనుట; కావించి = చేసి; సపరివారుండు = సేవకులతో కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; గరుడ = గరుడులు; గంధర్వ = గంధర్వులు; సిద్ధ = సిద్ధులు; విబుధ = దేవతా; గణ = సమూహములచే; జేగీయమానుండు = స్తుతింపబడుతున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; గరుడ = గరుత్మంతుని; ఆరూఢుండు = ఎక్కినవాడు; అగుచున్ = అగుచు; హరి = నారాయణుడు; నిజ = తన యొక్క; సదనంబు = నివాసమున; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళెను; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; శుక = శుకుడు యనెడి; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుండు = ఇంద్రుని వంటివాడు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా చెప్పిన పిమ్మట లక్ష్మీదేవి తగిన పలుకులతో శ్రీహరిని స్తుతించింది. ఆయన ఆ పరమభక్తురాలైన లక్ష్మిని చక్కటి మాటలు, చిరునవ్వులతో కౌగలించు కొన్నాడు. గరుడులు గంధర్వులు, సిద్ధులు, దేవతలు జయ జయధ్వానాలు చేశారు. స్వామి గరుడవాహనం అధిరోహించాడు. పరివారసమేతంగా వైకుంఠానికి తరలి వెళ్ళాడు." అని చెప్పి శుకమహర్షి ఇలా చెప్పాడు.

అష్టమ స్కంధము : గజేంద్రమోక్షణ కథా ఫలస్పృతి

8-135-నీ.

"నరనాథ! నీకును నాచేత వివరింపఁ-

బడిన యీ కృష్ణానుభావమైన

గజరాజమోక్షణకథ వినువారికి-

యశము లిచ్చును గల్గిపాపహంబు;

దుస్స్వప్న నాశంబు దుఃఖ సంహారంబుఁ-

ప్రొద్దున మేల్కొంచి పూతవృత్తి

నిత్యంబుఁ బరియించు నిర్మలాత్ముకులైన-

విప్రులకును బహువిభవ మమరు;

8-135.1-తే.

సంపదలు గల్గుఁ; బీడలు శాంతిఁ బొందు;

సుఖము సిద్ధించు; వర్ధిల్లు శోభనములు;

మోక్ష మఱచేతిదై యుండు; ముదము చేరు

ననుచు విష్ణుండు ప్రీతుడై యానతిచ్చె.

టీకా:

నరనాథ = రాజా {నరనాథుడు - నరులకు పతి, విష్ణువు}; నీ = నీ; కునున్ = కు; నా = నా; చేతన్ = వలన; వివరింపబడిన = వివరముగా తెలుపబడిన; ఈ = ఈ; కృష్ణా = శ్రీకృష్ణుని యొక్క; అనుభావము = ప్రభావము తెలుపునది; ఐన = అయిన; గజరాజ = గజేంద్రుని; మోక్షణ = మోక్షము యనెడి; కథ = కథను; విను = వినెడి; వారి = వారి; కిన్ = కి; యశములున్ = కీర్తులను; ఇచ్చునున్ = ఇచ్చును; కల్మష = పాపములను; అపహంబున్ = పరిహరించును; దుస్వప్న = చెడ్డకలలను; నాశంబున్ = తొలగించును; దుఃఖ = దుఃఖమును; సంహారంబున్ = నాశనము చేయును; ప్రొద్దున = ఉదయమే; మేల్కొంచి = నిద్రలేచి; పూత = పవిత్రమైన; వృత్తిన్ = విధముగ; నిత్యంబున్ = ప్రతిదినము; పరియించు = చదివెడి; నిర్మల = నిర్మలమైన; ఆత్మకులు = మనసులు గలవారు; ఐన = అయిన; విప్రుల్ = బ్రాహ్మణుల; కునున్ = కు; బహు = అనేకమైన; విభవము = వైభవములు; అమరున్ = సమకూర్చును.

సంపదలున్ = సంపదలుకూడ; కల్గున్ = కలుగును; బీడలు = ఆపదలు; శాంతిన్ = సమసిపోవుట; పొందున్ = కలుగును; సుఖమున్ = సౌఖ్యములును; సిద్ధించున్ = కలుగును; వర్ధిల్లున్ = వృద్ధిచెందును; శోభనములు = శుభములు; మోక్షమున్ = ముక్తికూడ; అఱచేతిది = మిక్కిలి సులువైనది; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; ముదము = సంతోషము; చేరున్ = సమకూరును; అనుచున్ = అని; విష్ణుండు = హరి; ప్రీతుండు = సంతృప్తుండు; ఐ = అయ్యి; ఆనతిచ్చెన్ = సెలవిచ్చెను.

భావము:

"ఓ మహారాజా! నీకు నేను వివరించిన విష్ణు మహిమతో కూడిన గజేంద్రమోక్షణం అనే ఈ కథ వినెడివారి కీర్తి వృద్ధి చెందుతుంది, పాపాలు పరిహారమౌతాయి, చెడ్డ కలలు తొలగి పోతాయి, కష్టాలు దూరమౌతాయి. ప్రతిరోజు ఉదయమే లేచి పవిత్రంగా నియమంగా పారాయణగా చదివెడి నిర్మలమైన మనస్సు గల బ్రాహ్మణులకు అనేక రకాలైన వైభవాలు గొప్ప సంపదలు సమకూరుతాయి, ఆపదలు అంతరిస్తాయి, సౌఖ్యాలు దరిజేరతాయి, శుభాలు వృద్ధిచెందుతాయి, మోక్షం సులభ మౌతుంది. సంతోషాలు సమకూరతాయి." అని ఆనందంగా విష్ణుమూర్తి చెప్పాడు.

8-136-వ.

అని మఱియు నప్పరమేశ్వరుం డిట్లని యానతిచ్చె "ఎవ్వరేని నపర రాత్రాంతంబున మేల్కొంచి సమాహిత మనస్సులయి నన్నును; నిన్నును; నీ సరోవరంబును; శ్వేతద్వీపంబును; నాకుం బ్రియంబైన సుధాసాగరంబును; హేమనగంబును; నిగ్గిరి కందర కాననంబులను; వేత్ర కీచక వేణు లతాగుల్మ సురపాదపంబులను; నేనును బ్రహ్మయు ఫాలలోచనుండును నివసించియుండు నక్కొండ శిఖరంబులను; గౌమోదకీ కౌస్తుభ సుదర్శన పాంచజన్యంబులను; శ్రీదేవిని; శేష గరుడ వాసుకి ప్రహ్లాద నారదులను; మత్స్య కూర్మ వరాహాద్యవతారంబులను; దదవతారకృత కార్యంబులను; సూర్య సోమ పావకులను; బ్రణవంబును; ధర్మతపస్సత్యంబులను; వేదంబును; వేదాంగంబులను శాస్త్రంబులను; గో భూసుర సాధు పతివ్రతా జనంబులను; జంద్ర కాశ్యపజాయా సముదయంబును; గౌరీ గంగా సరస్వతీ కాళిందీ సునందా ప్రముఖ పుణ్యతరంగిణీ నిచయంబును; నమరులను; నమరతరువులను; నైరావతంబును; నమృతంబును; ధ్రువుని; బ్రహ్మార్షి నివహంబును; బుణ్యశ్లోకులైన మానవులను; సమాహితచిత్తులై తలంచువారలకుఁ బ్రాణావసానకాలంబున మదీయంబగు విమలగతి నిత్తు" నని హృషీకేశుండు నిర్దేశించి శంఖంబు పూరించి సకలామర వందితచరణారవిందుడై విహగపరివృథ వాహనుండై వేంచేసె; విబుధానీకంబు సంతోషించె" నని చెప్పి శుకుండు రాజున కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; పరమేశ్వరుండు = విష్ణుమూర్తి; ఇట్లు = ఈ విధముగా;
అని = చెప్పి; ఆనతిచ్చెన్ = సెలవిచ్చెను; ఎవ్వరు = ఎవరు; ఏనిన్ = అయినను; అపరరాత్రాంతంబున
= తెల్లవారుఝాముననే; మేల్కాంచి = నిద్రలేచి; సమాహిత = ప్రశాంతమైన; మనస్సులు = మనసు
గలవారు; ఐ = అయ్యి; నన్నున్ = నన్ను; నిన్నున్ = నిన్ను; ఈ = ఈ; సరోవరంబును = మడుగును;
శ్వేతద్వీపంబును = శ్వేతద్వీపమును; నా = నా; కున్ = కు; ప్రియంబున్ = ఇష్టమైనది; ఐన = అయిన;
సుధాసాగరంబును = పాలసముద్రమును; హేమనగంబును = మేరుపర్వతమును; ఈ = ఈ; గిరి =
పర్వతము యొక్క; కందర = గుహలను; కాననంబులును = అడవులను; వేత్ర = ఫేము; కీచక =
బొంగువెదురు; వేణు = వెదురు; లతా = లతలు; గుల్మ = పొదలు; సురపాదపంబులను =
కల్పవృక్షములను; నేనునున్ = నేను (విష్ణువు); బ్రహ్మయున్ = బ్రహ్మదేవుడు; ఫాలలోచనుండును =
పరమశివుడు; నివసించి = నివాసము; ఉండు = ఉండెడి; ఆ = ఆ; కొండ = పర్వతము
(త్రికూటపర్వతము) యొక్క; శిఖరంబులను = శిఖరములను; కౌమోదకీ = కౌమోదకీ గదను; కౌస్తుభ
= కౌస్తుభ మణిని; సుదర్శన = సుదర్శన చక్రమును; పాంచజన్యంబులను = పాంచజన్య
శంఖమును; శ్రీదేవిని = లక్ష్మీదేవిని; శేష = ఆదిశేషుని; గరుడ = గరుత్మంతుని; వాసుకీన్ = వాసుకీని;
ప్రహ్లాద = ప్రహ్లాదుని; నారదులను = నారదుని; మత్స్య = మత్స్య; కూర్మ = కూర్మ; వరాహ = వరాహ;
ఆది = మొదలగు; అవతారంబులను = అవతారములను; తత్ = ఆయా; అవతార =
అవతారములలో; కృత = చేసినట్టి; కార్యంబులను = పనులను; సూర్య = సూర్యుని; సోమ =
చంద్రుని; పావకులను = అగ్నిదేవుని; ప్రణవంబును = ఓంకారమును; ధర్మ = ధర్మమును; తపస్ =
తపస్సును; సత్యంబులను = సత్యములను; వేదంబును = వేదములను; వేదాంగంబులను =
వేదాంగములను {వేదాంగములు = శిక్ష, ఛందస్సు, వ్యాకరణము, విరుక్తము, జ్యోతిషము, కల్పము
మున్నగునవి}; శాస్త్రంబులను = శాస్త్రములను; గో = గోవులను; భూసుర = బ్రాహ్మణుల; సాధు =
సాధువులను; పతివ్రతా = పతివ్రతలైన; జనంబులను = వారిని; చంద్ర = చంద్రుని యొక్క; కాశ్యప =
కశ్యపుని యొక్క {కాశ్యపుడు - కశ్యపునికి సంబంధించినవాడు, కశ్యప ప్రజాపతి వంశంలో ఉలూక
మహర్షికి పుత్రునిగా జన్మించినవాడు, ఔలూక్యడు, కణాద మహర్షి, అణుసీద్ధాంతం కార్యకారణ
సీద్ధాంతం వంటి అత్యుద్యతమైన ప్రతిపాదించిన మహానుభావుడు}; జాయా = భార్యల;
సముదయంబును = సమూహములను; గౌరీ = గౌరీ; గంగా = గంగా; సరస్వతీ = సరస్వతీ; కాళిందీ

= కాళిందీ; సునందా = సునందా; ప్రముఖ = మున్నగు; పుణ్య = పుణ్య; తరంగిణి = నదుల;
నిచయంబును = సమూహమును; అమరులను = దేవతలను; అమరతరువులను =
దేవతావృక్షములను; ఐరావతంబును = ఐరావతమును; అమృతంబును = అమృతమును; ధ్రువుని =
ధ్రువుని; బ్రహ్మర్షి = బ్రహ్మర్షుల; నివహంబును = సమూహమును; పుణ్య = పుణ్యులచే; శ్లోకులు =
కీర్తించబడిన; ఐన = అయిన; మానవులను = నరులను; సమాహిత = ప్రశాంతమైన; చిత్తులు =
మనసు గలవారు; ఐ = అయ్యి; తలంచు = తలచెడి; వారల = వారల; కున్ = కు; ప్రాణావసాన =
చనిపోవు; కాలంబునన్ = సమయములో; మదీయంబు = నాది; అగు = ఐన; విమల = నిర్మలమైన;
గతిన్ = పదమును; ఇత్తును = ఇచ్చెదను; అని = అని; హృషీకేశుండు = విష్ణుమూర్తి (హృషీకేశుడు -
హృషీకముల (ఇంద్రియముల) కు ఈశుడు (ప్రభువు), విష్ణువు); నిర్దేశించి = నిర్ణయించి; శంఖంబున్
= శంఖమును; పూరించి = ఊది; సకల = సర్వ; అమర = దేవతలచేత; వందిత = నమస్కరింపబడిన;
చరణ = పాదము లనెడి; అరవిందుడు = పద్మములు గలవాడు; ఐ = అయ్యి; విహగపరివృథ =
గరుత్మంతుని (విహగపరివృథుడు - విహగ (ఆకాశమున విహరించునవానికి అనగా పక్షులకు)
పరివృథుడు (ప్రభువు), గరుత్మంతుడు); వాహనుండు = అధిరోహించినవాడు; ఐ = అయ్యి; వేంచేసెన్
= పయనించెను; విబుధ = దేవతల; అనీకంబు = సమూహము; సంతోషించెను = సంతోషించెను;
అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; శుకుండు = శుకుడు; రాజన్ = రాజు; కున్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగా;
అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా చెప్పి శ్రీహరి ఇంకా ఇలా అన్నాడు “తెల్లవారకముందే నిద్రలేచి ప్రశాంతమైన
మనస్సుతో విష్ణుమూర్తిని, గజేంద్రుడిని, ఆ పద్మసరస్సును, శ్వేతద్వీపాన్ని, పాలసముద్రాన్ని,
త్రికూటపర్వత గుహలను, అడవులను, పేము, వెదురు, పొదలు, కల్ప వృక్షాలను, బ్రహ్మవిష్ణు
మహేశ్వరులు నివసించే ఆ త్రికూట పర్వత శిఖరాలను, కౌమోదకీ గదను, కౌస్తుభ మణిని,
సుదర్శన చక్రాన్ని, పాంచజన్య శంఖాన్ని, లక్ష్మీదేవిని, ఆది శేషుడుని, గరుత్మంతుడిని, వాసుకిని,
ప్రహ్లాదుడిని, నారదుడిని, మత్స్య, కూర్మ, వరాహ మొదలైన అవతారాలని, ఆయా అవతారాలలో
చేసిన కృత్యాలను, సూర్యుడు, చంద్రుడు, అగ్నులను, ఓంకారాన్ని, ధర్మం, తపస్సు, సత్యాలను, వేదాన్ని,
వేదాంగాలను, శాస్త్రాలను, గోవులు, బ్రాహ్మణులు, సాధువులు, పతివ్రతలను, చంద్రుడి భార్యలను
(దక్షపుత్రికలు నక్షత్రాలు అయిన అశ్వని, భరణి మున్నగు ఇరవైఏడు మంది), కశ్యపుడి భార్యలను

(అదితి, దితి మున్నగు వారు పదిహేనుమందిలో దక్షపుత్రికలు పదముగ్గురు వైశ్వానరుని కుమార్తెలు ఇద్దరు) గంగ, గౌరి, సరస్వతి, యమున, సునంద మొదలైన పుణ్యనదులను, దేవతలను, దేవతా వృక్షాలను, ఐరావతాన్ని, అమృతాన్ని, ధ్రువుని, బ్రహ్మర్షులను, పుణ్యాత్ములైన మానవులను, ఏకాగ్రచిత్తులై తలంచేవారికి, విష్ణువునకు చెందిన నిర్మలపదం చనిపోయే సమయంలో అనుగ్రహిస్తాను." ఇలా చెప్పి విష్ణువు శంఖాన్ని పూరించాడు. దేవతలు అందరు ఆయన పాదపద్మాలకు నమస్కారాలు చేసారు. శ్రీహరి గరుడుని అధిరోహించి పయనమయ్యాడు. దేవతలు సంతోషించారు." అని చెప్పి శుకబ్రహ్మ పరీక్షిత్తుతో ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

8-137-క.

గజరాజమోక్షణంబును

నిజముగఁ బరియించునట్టి నియతాత్ములకున్

గజరాజ వరదుఁ డిచ్చును

గజ తురగస్యందనములుఁ కైవల్యంబున్.

టీకా:

గజరాజ = గజేంద్రుని; మోక్షణంబును = మోక్షమును; నిజముగ = సత్యముగ; పరియించు = చదివెడి; అట్టి = అటువంటి; నియత = నియమపాలన గల; ఆత్ముల్ = వారి; కున్ = కి; గజరాజ = గజేంద్రునికి; వరదుడు = వరముల నిచ్చినవాడు; ఇచ్చును = ఇచ్చును; గజ = ఏనుగులను; తురగ = గుఱ్ఱములను; స్యందనములున్ = రథములను; కైవల్యంబున్ = మోక్షమును {కైవల్యము - కేవలము తానే హరి యగుట, మోక్షము}.

భావము:

గజేంద్ర మోక్షం కథను భక్తితో నియమంగా చదివేవారికి గజేంద్రుడిని రక్షించిన శ్రీమహావిష్ణువు ఇహలోక వైభవాలైన ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, రథాలు, మరియు పరలోక సౌఖ్యాన్ని, మోక్షాన్ని అనుగ్రహిస్తాడు.

అష్టమ స్కంధము : 5రైవతమనువు చరిత్ర

8-138-క.

తామసు తమ్ముడు రైవత

నామకుడై వెలసె మనువు; నలువురమీదన్

భూమికే ప్రతివింధ్యార్జున

నామాదులు నృపులు మనువు నందనులు నృపా!

టీకా:

తామసు = తామసుని {తామసుడు - నాలుగవ మనువు}; తమ్ముడు = చిన్నసోదరుడు; రైవత = రైవతుడు అనెడి; నామకుడు = పేరుగలవాడు; ఐ = అయ్యి; వెలసెన్ = అవతరించెను; మనువు = మనువు; నలువురమీదన్ = ఐదవవానిగ; భూమి = భూలోకమున; కిన్ = కు; ప్రతివింధ్య = ప్రతివింధ్యుడు; అర్జున = అర్జునుడు; నామ = పేరుగలవాడు; ఆదులు = మున్నగువారు; నృపులు = రాజులు; మనువు = మనువు యొక్క; నందనులు = పుత్రులు; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్నహారాజా! నాలుగవ మనువు తామస మనువుకు తమ్ముడైన రైవతుడు అయిదో మనువు అయ్యాడు. అతని కుమారులు ప్రతివింధ్యుడు, అర్జునుడు మొదలైనవారు భూమండలానికి రాజులు అయ్యారు.

8-139-నీ.

మునులు హిరణ్యరోముడు నూర్థ్వబాహుండు-

వేదశీర్షుండను వీరు మొదలు

నమరులు భూతరయాదులు శుభ్రుని-

ప్రత్ని వికుంతాఖ్య ప్రమసాధ్య;

యా యిద్ధుకు బుత్రుడై తన కళలతో-

వైకుంఠం డనం బుట్టి వారిజాక్షు

డవనిపై వైకుంఠ మునియెడి లోకంబు-

గల్పించె నెల్లలోకములు మొక్క;

8-139.1-తే.

రమ యెదుర్కొలు చేకొనె రాజముఖ్య!

తదనుభావంబు గుణములు దలంప దరమె?

యీ ధరారేణు పటలంబు నెఱుగవచ్చు

గాని రాదయ్య హరిగుణగణము సంఖ్య.

టీకా:

మునులు = సప్తర్షులు; హిరణ్యరోముడున్ = హిరణ్యరోముడు; ఊర్ధ్వబాహుండు = ఊర్ధ్వబాహుడు;
వేదశీర్షుండు = వేదశీర్షుడు; అను = అనెడి; వీరు = వారు; మొదలు = ముఖ్య; అమరులు = దేవతలు;
భూత = భూతుడు; రయ = రయుడు; ఆదులు = మొదలగువారు; శుభ్రుని = శుభ్రుని యొక్క; పత్ని =
భార్య; వికుంఠ = వికుంఠుడు యనెడి; ఆఖ్య = పేరుగలయామె; పరమ = అత్యుత్తమ; సాధ్వి =
పతివ్రత; ఆ = ఆ; ఇద్దఱు = ఇద్దరి (2); కున్ = కి; పుత్రుడు = కుమారుడు; ఐ = అయ్య; తన = తన
యొక్క; కళల్ = అంశల; తోన్ = తోటి; వైకుంఠుడు = వైకుంఠుడు; అనన్ = అనబడుతూ; పుట్టి =
పుట్టి; వారిజాక్షుడు = హరి (వారిజాక్షుడు - వారిజము (పద్మమువంటి) అక్షుడు (కన్నులుగలవాడు),
విష్ణువు); అవని = భూమండలము; పైన్ = మీద; వైకుంఠము = వైకుంఠము; అనియెడి = అనెడి;
లోకంబున్ = లోకమును; కల్పించెన్ = ఏర్పరచెను; ఎల్ల = అన్ని; లోకములున్ = లోకములును;
మొక్కన్ = కొలుచుచుండగ.

రమ = లక్ష్మీదేవి; ఎదుర్కొలు = వివాహమున; చేకొనె = స్వీకరించెను; రాజముఖ్య = రాజులలో
ముఖ్యుడ; తతే = అతని; అనుభావంబున్ = ప్రభావములను; గుణములున్ = గుణములను; తలపన్
= భావించుట; తరమె = సాధ్యమా, కాదు; ఈ = ఈ; ధరా = భూమండలమునందలి; రేణు = ఇసుక;
పటలంబున్ = సమూహమును; ఎఱుగవచ్చు = తెలిసికొనవచ్చు; కాని = కాని; రాదు =
సాధ్యముకాదు; అయ్య = బాబు; హరి = వైకుంఠుని; గుణ = గుణములు; గణమున్ = అన్నిటి; సంఖ్య
= లెక్క

భావము:

రాజా పరీక్షిత్తా! ఈ అయిదో మన్వంతరంలో హిరణ్యరోముడు, ఊర్ధ్వ బాహుడు, వేదశీర్షుడు మున్నగువారు, సప్తర్షులు అయ్యారు, భూతరయులు మొదలైనవారు దేవతలు అయ్యారు. శుభ్రుడికి, పతివ్రత అయిన వికుంఠ అనే అతని భార్య కడుపున, "వైకుంఠుడు" అనే పేరుతో విష్ణుమూర్తి పుట్టాడు. అతడు అన్ని లోకాల వారు గౌరవించేలా "వైకుంఠము" అనే లోకాన్ని సృష్టించాడు. అతనిని లక్ష్మీదేవి స్వయంగా పెళ్ళి చేసుకుంది. ఆ దేవదేవుని మహిమను, సుగుణాలను ఊహించడం సాధ్యం కాదు. భూమండలంలో గల ధూళి కణాలు అన్నిటినీ తెలుసుకోగలమేమో కాని వైకుంఠుని గుణగణాలు తెలుసు కోవటం సాధ్యం కాదు.

8-140-వ.

తదనంతరంబ.

టీకా:

తదనంతరంబ = తరువాత.

భావము:

అటు పిమ్మట.

అష్టమ స్కంధము : చాక్షుసమనువు చరిత్ర

8-141-నీ.

చక్షుస్తనూజుండు చాక్షుషుం డను వీరుఁ-

డాతవ మనువయ్యె నవనినాథ!

భూమీశ్వరులు పురుః పురుష సుద్యుమ్నాదు-

లాతని నందను; లమరవిభుఁడు

మంత్రద్యుమాఖ్యుఁ; డమర్త్య లాప్యదికు-

లాహవిష్కద్వీరకాది ఘనులు

మునులందు విభుడు సంభూతికి వైరాజ-

నకుఁ బుట్టి యజితుండు నాఁగ నొప్పె;

8-141.1-ఆ.

నతఁడు కాఁడె కూర్మమై మందరాద్రిని

నుదధి జలములోన నుండి మోచె;

నతఁడు చువ్వె దివిజ అర్థింప నమృతాబ్ధిఁ

ద్రచ్చి యిచ్చె నా సుధారసంబు."

టీకా:

చక్షుః = చక్షువు యొక్క; తనూజండు = పుత్రుడు; చాక్షుషుడు = చాక్షుషుడు; అను = అనెడి; వీరుడు = శ్రేష్ఠుడు; ఆఱవ = అరో (6); మనువు = మనువు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అవనినాథ = రాజు; భూమీశ్వరులు = రాజులు; పురుః = పురువు; పురుష = పురుషుడు; సుద్యమ్న = సుద్యమ్నుడు; ఆదులు = మొదలగువారు; ఆతని = అతని యొక్క; నందనులు = పుత్రులు; అమరవిభుడు = ఇంద్రుడు; మంత్రద్యమ్న = మంత్రద్యమ్నుడు అను; ఆఖ్యుడు = పేరుగలవాడు; అమర్త్యులు = దేవతలు; ఆప్య = ఆప్యయుడు; ఆదికులు = మొదలైనవారు; ఆ = ఆ; హవిష్మత్ = హవిష్మంతుడు; వీరక = వీరకుడు; ఆది = మున్నగు; ఘనులు = గొప్పవారు; మునులు = సప్తర్షులు; విభుడు = విష్ణుమూర్తి; సంభూతి = సంభూతి; కిన్ = కి; వైరాజన్ = వైరాజన; కున్ = కు; పుట్టి = పుట్టి; అజితుండు = అజితుడు; నాగ = అనగా; ఒప్పెన్ = ఒప్పియుండెను; అతడు = అతడు. కాడె = కాదా; కూర్మము = కూర్మావతారుడు; ఐ = అయ్యి; మందర = మందర యనెడి; అద్రిని = పర్వతమును; ఉదధి = సముద్ర; జలము = నీటి; లోనన్ = లోపల; ఉండి = ఉండి; మోచెన్ = మోసెను; అతడు = అతడు; చువ్వె = సుమా; దివిజలు = దేవతలు; అర్థింపన్ = కోరగా; అమృతాబ్ధిన్ = పాలసముద్రమును; త్రచ్చి = చిలికి; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; ఆ = ఆ; సుధారసంబున్ = అమృతమును.

భావము:

పరీక్షిత్తు మహారాజా! ఆరవమనువుగా, చక్షువు పుత్రుడు చాక్షుషుడు అయ్యాడు. ఆ చాక్షుష మన్వంతరంలో, అతని కొడుకులు అయిన పురుడు, పురుషుడు, సుద్యుమ్నుడు మున్నగువారు రాజులయ్యారు, మంత్రద్యుముడు ఇంద్రుడు అయ్యాడు, ఆప్యాయులు దేవతలు అయ్యారు. హవిష్మంతుడు, వీరకుడు మున్నగువారు సప్తర్షులు అయ్యారు, వైరాజకీ సంభాతికీ "అజితుడు" అనే పేరుతో విష్ణువు పుట్టాడు. అతడే కూర్మరూపం ధరించి మంథర పర్వతాన్ని సముద్రంలో మునిగిపోకుండా మోసాడు. దేవతలు ప్రార్థించగా క్షీరసాగరాన్ని చిలికి అమృతాన్ని దేవతలకు అందించాడు.

విశేష వివరణ -చతుర్దశ మన్వంతరాలలో నాలుగవదైనతామస మన్వంతరంలో గజేంద్ర మోక్షం ఘట్టం జరిగింది. తరువాత అయిదవదైన రైవత మన్వంతరం, ఆ తరువాతది ఆరవది అయిన చాక్షుష మన్వంతరం. ఈ మన్వంతరంలో క్షీరసాగర మథనం జరిగింది. ఆ పిమ్మట వచ్చినది ప్రస్తుతం నడుస్తున్న వైవశ్వత మన్వంతరం.

అష్టమ స్కంధము : సముద్రమథన కథా ప్రారంభం

8-142-వ.

అని పలికినం బరీక్షిన్నరేంద్రుండు మునీంద్రున కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికినన్ = చెప్పగా; పరీక్షిత్ = పరీక్షిత్తు యనెడి; నరేంద్రుండు = రాజు; ముని = మునులలో; ఇంద్రున్ = ఇంద్రుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

శుక మునీశ్వరుడు అలా చెప్పగానే పరీక్షిత్తు మహారాజు ఇలా అడిగాడు.

8-143-మ.

"**వి**ను ము న్నేటికిఁ ద్రచ్చె పాలకడలిన్ **వి**ష్ణుండు? కూర్మాకృతిన్
వనధిం జొచ్చి య దెట్లు మోచె బలుక**వ్వం**బైన శైలంబు? దే
వనికాయం బమృతంబు నెట్లు పడసెన్? **వ**ారాశి నేమేమి సం
జనితం బయ్యె? మునీంద్ర! చోద్యము గదా **స**ర్వంబుఁ జెప్పంగదే.

టీకా:

విను = వినుము; మున్ను = పూర్వము; ఏటికిన్ = ఎందులకు; త్రచ్చెన్ = చిలికిరి; పాలకడలిన్ =
పాలసముద్రమును; విష్ణుండు = నారాయణుడు; కూర్మ = కూర్మము; ఆకృతిన్ = రూపముతో;
వనధిన్ = సముద్రమునందు; చొచ్చి = దూరి; అది = దానిని; ఎట్లు = ఏ విధముగ; మోచెన్ =
మోసెను; పలు = పెద్ద; కవ్వంబున్ = కవ్వము; ఐన = అయిన; శైలంబున్ = పర్వతమును; దేవ =
దేవతల; నికాయంబు = సమూహము; అమృతంబున్ = అమృతమును; ఎట్లు = ఏ విధముగ;
పడసెన్ = పొందెను; వారాశిన్ = సముద్రమునందు (వారాశి - వారి (నీటి) రాశి, సముద్రము);
ఏమేమి = ఏ ఏ; సంజనితంబు = పుట్టినవి; అయ్యెన్ = అయినవి; ముని = మునులలో; ఇంద్రా =
ఉత్తముడా; చోద్యము = ఆశ్చర్యకరము; కదా = కదా; సర్వంబున్ = సమస్తమును; చెప్పంగదే =
చెప్పుము.

భావము:

"మునిశ్రేష్ఠుడవు అయిన శుకుడా! పూర్వకాలంలో విష్ణుమూర్తి పాలసముద్రాన్ని ఎందుకు
చిలికాడు? పాల సముద్రంలోని అంత పెద్ద కవ్వపు కొండ మంథర పర్వతం, క్రిందకు దూరి తాబేలు
రూపంలో ఎందుకు మోసాడు? అమృతాన్ని దేవతలకు ఎలా అందించాడు? అలా చిలుకుతుంటే
పాలసముద్రం లోనుంచి ఏమేమి పుట్టాయి? ఇవన్నీ ఆశ్చర్యకరమైన విషయాలు కదా! వాటన్నిటినీ
నాకు వివరంగా చెప్పు.

8-144-క.

అప్పటినుండి బుధోత్తమ!

చెప్పెడు భగవత్కథా విశేషంబులు నా

కెప్పుడుఁ దనవి జనింపదు

చెప్పఁగదే చెవులు నిండ శ్రీహరికథలున్.

టీకా:

అప్పటినుండి = ఇప్పటివరకు; బుధ = జ్ఞానులలో; ఉత్తమ = ఉత్తముడా; చెప్పెడు = చెప్పుతున్న;
భగవత్ = భగవంతుని; కథా = వృత్తాంతముల; విశేషంబులున్ = విశేషములవలన; నా = నా; కున్
= కు; ఎప్పుడు = ఎప్పుడును; తనివి = సంతృప్తి; జనింపదు = కలుగదు; చెప్పగదే = చెప్పుము;
చెవులు = వీనుల; నిండన్ = నిండుగా; శ్రీహరి = విష్ణుమూర్తి; కథలున్ = కథలను.

భావము:

ఉత్తమ పండితుడవు అయిన శుకమహర్షి! భగవంతుడి కథలు ఎన్ని చెప్పినా నాకు తృప్తి కలగదు.
చెవులారా వింటాను, విష్ణు కథలు ఇంకా చెప్పు."

8-145-వ.

అని మఱియు నడుగం బడినవాడై యతని నభినందించి హరి ప్రసంగంబు జెప్ప నుపక్రమించె"
నని సూతుండు ద్విజుల కిట్లనియె "నట్లు శుకుండు రాజుం జూచి.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; అడుగంబడిన = అడుగబడిన; వాడు = వాడు; ఐ = అయ్యి;
అతనిన్ = అతనిని; అభినందించి = పొగిడి; హరి = విష్ణుదేవుని; ప్రసంగంబు = కథావిశేషములను;
చెప్పన్ = చెప్పుటకు; ఉపక్రమించెన్ = పూనుకొనెను; అని = అని; సూతుండు = సూతుడు; ద్విజుల్ =
బ్రాహ్మణుల; కున్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను; అట్లు = ఆ విధముగ; శుకుండు =
శుకుడు; రాజున్ = రాజును; చూచి = చూసి.

భావము:

ఇలా అడిగిన పరీక్షిత్తు మాటలు విని సంతోషించి శుకమహర్షి విష్ణుకథలను చెప్పడానికి పూనుకున్నాడు" అని చెప్పి సూత మహర్షి శౌనకుడు మున్నగు మహర్షులతో మరల ఇలా చెప్పసాగాడు "అప్పుడు శుక ముని పరీక్షిత్తుకు ఇలా చెప్పసాగాడు

అష్టమ స్కంధము : సురలు బ్రహ్మ శరణు జొచ్చుట

8-146-క.

"కసిమసగి యసుర విసరము

లసి లతికల సురల నెగవ నసువులు వెడలం

బసఁ జెడిరి; పడిరి; కెడసిరి

యసమ సమర విలసనముల నసమెడలి నృపా!

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

కసిమసగి = విజృంభించి; అసుర = రాక్షసుల; విసరములు = సమూహములు; అసి = కత్తుల;
లతికలన్ = వరుసలతో; సురలన్ = దేవతలను; ఎగవన్ = మించుతుండ; అసువులు = ప్రాణములు;
వెడలన్ = పోవుచుండగ; పస = బలము; చెడిరి = తగ్గినవారై; పడిరి = పడిపోయిరి; కెడసిరి =
మరణించిరి; అసమ = సమముకాని; సమర = యుద్ధములు; విలసనములన్ = క్రీడలతో; అసము =
దర్పము; ఎడలి = వికలములై; నృపా = రాజా.

భావము:

"రాజా పరీక్షిత్తా! రాక్షస మూకలు విజృంభించి ఆయుధాలు ధరించి దేవతలను మించి గట్టి యుద్ధాలు చేశారు. దేవతల బలం తగ్గి, సామర్థ్యాలలో తేడాలు గల ఆ యుద్ధాలలో అనేక ఇక్కట్ల పాలై, ప్రాణాలు అరచేతులలో పెట్టుకుని, శత్రువులను లొంగదీసుకునే ఉపాయం తెలియక తల్లడిల్లిపోయారు.

8-147-క.

సురపతి వరుణాదులతో

సురముఖులు గొంద అరిగి సురశైలముపై

సురనుతుడగు నజఁ గని యా

సుర దుష్కృతిఁ జెప్పి రపుడు సొలయుచు నతులై.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

సురపతి = ఇంద్రుడు (సురపతి - సుర (దేవతల) పతి (ప్రభువు), ఇంద్రుడు); వరుణ = వరుణుడు
(వరుణుడు - జనులచే వరములు కోరబడువాడు - పడమటి వేలుపు); ఆదులు = మున్నదువారి;
తోన్ = తోటి; సుర = దేవతలలో; ముఖులు = ముఖ్యమైనవారు; కొందఱున్ = కొంతమంది; అరిగి =
వెళ్ళి; సురశైలమున్ = మేరుపర్వతము; పైన్ = మీది; సుర = దేవతలచే; నుతుడు =
స్తుతింపబడువాడు; అగు = అయిన; అజన్ = బ్రహ్మ దేవుని (అజడు - జన్మములేనివాడు, బ్రహ్మ);
కని = దర్శించి; ఆసుర = రాక్షసుల యొక్క; దుష్కృతిన్ = దుండగములను; చెప్పిరి = చెప్పిరి; అపుడు
= అప్పుడు; సొలయుచున్ = సొలిపోతూ; నతులు = స్తుతించువారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అలాంటి యుద్ధాల సందర్భంలో, వరుణుడు మున్నగు దేవతా ప్రముఖులతో కూడి, దేవేంద్రుడు
మేరుపర్వతానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ దేవతలకు పెద్ద అయిన బ్రహ్మదేవుని దర్శించి నమస్కారం
చేసాడు. దేవతలు అందరూ ఆయనకు రాక్షసుల దురాగతాలను ఇలా వివరించారు.

8-148-క.

దుర్వాసు శాపవశమున

నిర్వీర్యత జగము లెల్ల నిశ్చేకములై

పర్వతరిపుతోఁ గూడ న

పర్వము లయి యుండె హతసుప్తరావళులై.

8-148/1-వ.

అప్పుడు.

- తంజనగరము తేవప్పెరుమాళ్లయ్య వారి ప్రతి

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

దుర్వాసు = దుర్వాసుని {దుర్వాసుడు - ఒకముని}; శాప = శాపము; వశమున = వలన; నిర్వీర్యతన్
= నిర్వీర్యమువలన; జగములు = భువనములు; ఎల్లన్ = సర్వమును; నిశ్శృకములు =
శుభములులేనివి {నిశ్శృకములు - శ్రీకములు (శుభములు) లేనివి}; ఐ = అయ్య; పర్వతరిపు =
ఇంద్రుని {పర్వతరిపుడు - పర్వతముల శత్రువు (వాటి రెక్కలు వజ్రముతో ఖండించుట చేత),
ఇంద్రుడు}; తోన్ = తో; కూడన్ = కలిసి; అపర్వములు = వేడుకలులేనివారు; అయి = అయ్య; ఉండె =
ఉండెను; హత = దెబ్బతిన్న; సుపర్వా = దేవతల; ఆవళుల్ = సమూహములు; ఐ = అయ్య.

భావము:

"దుర్వాసుడి శాపం వలన లోకాలు అన్నీ పౌరుషమూ వైభవమూ కోల్పోయాయి. ఇంద్రుడితో సహా
అన్ని లోకాల వారూ ఓడిపోయారు. పండుగలు అంతరించాయి."

గమనిక - గ్రంథాంతరంలోని విషయం. పూర్వం ఒకమారు దుర్వాస మహర్షి స్వర్గలోకానికి
వచ్చినప్పుడు, దేవతాస్త్రీలు ఆయనకు దివ్యమైన పూలమాల బహూకరించారు. దుర్వాసుడు
దానిని, ఐరావతంపై సంచారం చేస్తున్న దేవేంద్రునికి బహూకరించాడు. ఇంద్రుడు దానిని
ఐరావతం కుంభస్థలంమీద వేసాడు. ఐరావతం ఆ దివ్యమాలను తొండంతో నేలమీద వేసి,
కాలితో తొక్కుకుంటూ వెళ్ళసాగింది. ఇది గమనించిన దుర్వాసమహర్షి, ఇంద్రుని అతని పాలనలో
ఉన్న వారందరిని "నిర్వీర్యు లగు గాక" అని శపించాడు.

8-149-ఆ.

నెలవు వెడలి వచ్చి నిస్తేజులై నట్టి
వేల్పుగములఁ జూచి వేల్పుఁ బెద్ద
పరమపురుషుఁ దలచి ప్రణతుఁడై సంపుల్ల
పద్మవదనుఁ డగుచుఁ బలికెఁ దెలియ.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నెలవు = ఇల్లువాకిలి; వెడలి = వదలి; వచ్చి = వచ్చి; నిస్తేజులు = కాంతివిహీనులు; ఐనట్టి =
అయినటువంటి; వేల్పు = దేవతల; గములన్ = సమూహములను; చూచి = చూసి; వేల్పు = దేవతల;
పెద్ద = నాయకుడు; పరమపురుషున్ = హరిని; తలచి = స్మరించి; ప్రణతుడు = నమస్కరించినవాడు;
ఐ = అయ్యి; సంపుల్ల = పూర్తిగా వికసించిన; పద్మ = పద్మమువంటి; వదనుడు = ముఖముగలవాడు;
అగుచున్ = అగుచు; పలికెన్ = చెప్పెను; తెలియ = తెలియునట్లు.

భావము:

తమ ఇల్లూ, వాకిలీ విడిచిపెట్టి కాంతి విహీనులు అయి తన వద్దకు వచ్చిన దేవతలను
బ్రహ్మదేవుడు చూశాడు. పరమాత్మకు నమస్కరించి, ధ్యానం చేశాడు. తరువాత వికసించిన
ముఖకమలంతో ఇలా అన్నాడు.

8-150-క.

"ఏనుగు మీరును గాలము

మానవ తిర్యగ్గతా ద్రుమ స్వేదజముల్

మానుగ నెవ్వని కళలము

వానికి మ్రొక్కెదముగాక వగవఁగ నేలా?

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఏనును = నేను; మీరును = మీరు; కాలము = కాలము; మానవ = నరులు; తిర్యక్ = జంతువులు;
లతా = లతలు; ద్రుమ = చెట్లు; స్వేదజములు = సూక్ష్మజీవులు (స్వేదజము - స్వేదమునుండి
పుట్టినవి, పురుగులోనగునవి); మానుగన్ = చక్కగ; ఎవ్వని = ఎవనియొక్క; కళలమున్ =
అంశలమో; వాని = అతని; కిన్ = కి; మ్రొక్కెదముగాక = మొరపెట్టుకొనెదముగాక; వగవన్ =
శోకించుట; ఏలా = ఎందుకు.

భావము:

“నాకూ, మీకూ, కాలానికీ, మానవులకూ, పశువులకూ, పక్షులకూ, చెట్లకూ, తీగలకూ, చెమటతో పుట్టి
అల్పజీవులకూ, మూలపురుషుడు భగవంతుడు. అతనిని మనము శరణు వేడుదాము. మీరు
దుఃఖపడకండి.

8-151-క.

వధ్యుండు రక్షణీయుడు

సాధ్యుడు మాన్యుడని లేక సర్గత్రాణా

వధ్యాదు లొనర్చు నతం

దాధ్యంత విధానమునకు నర్హుడు మనకున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వధ్యుండు = వధింపదగినవాడు; రక్షణీయుడు = కాపాడదగినవాడు; సాధ్యుడు =
దండింపదగినవాడు; మాన్యుడు = మన్నింపదగినవాడు; అని = అని; లేక = లేకుండగ; సర్గ =
సృష్టించుట; త్రాణ = కాపాడుట; వధ్య = సంహరించుట; ఆదులు = మున్నగునవి; ఒనర్చు = చేసెడి;

అతండు = అతడు; ఆధి = మనోవ్యధలను; అంత = హరింప; విధానమున్ = చేయుట; కున్ = కి;
అర్హుడు = తగినవాడు; మన = మన; కున్ = కు.

భావము:

భగవంతుడికి చంపదగినవాడు, కాపాడదగినవాడు, కష్టపెట్టదగినవాడు, గౌరవించదగినవాడు
అనే తారతమ్య భేదం లేదు. సృష్టిని రక్షించడానికి, నాశనం చేయడానికి అతడే కర్త. అటువంటి
భగవంతుడే మన మనోవ్యధలు పోగొట్టేవాడు. మనకు ఎల్లప్పుడూ ఆధారమైన వాడు.

8-152-క.

వరదునిఁ బరము జగధురు

కరుణాపరతంత్ర మనము కనుగొన దుఃఖ

జ్వరములు చెడు" నని సురలకు

సరసిజజని చెప్పి, యజితు సదనంబునకున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వరదుని = వరాలిచ్చేడివానిని; పరమున్ = పరమాత్ముని; జగధురున్ = లోకాలనుకాపాడువాడు
(గురువు - 1 ఉపాధ్యాయుడు 2 బృహస్పతి 3 కులముపెద్ద 4 తండ్రి 5 తండ్రితోడబుట్టినవాడు 6 తాత
7 అన్న 8 మామ 9 మేనమామ 10 రాజు 11 కాపాడువాడు); కరుణాపరతంత్రన్ = కృపావశీకరుని;
మనమున్ = మనమందరము; కనుగొనన్ = దర్శించినచో; దుఃఖ = శోకములు; జ్వరములున్ =
బాధలు; చెడును = నశించును; అని = అని; సురల్ = దేవతల; కున్ = కు; సరసిజజని =
బ్రహ్మదేవుడు (సరసిజజని - సరసిజ (పద్మము)నందు జని (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మ); చెప్పి =
తెలియజెప్పి; అజితుసదనంబున్ = వైకుంఠమున (అజితుసదనము - అజితు (జయింపరాని
వాడు, విష్ణువు) యొక్క సదనము (నివాసము), వైకుంఠము); కున్ = కు.

భావము:

వరాలు ఇచ్చే వాడు, పరమాత్ముడూ, సకల లోకాలకు తండ్రి, దయామయుడు అయిన ఆ స్వామిని దర్శనం చేసుకుంటే, మన దుఃఖాలు, బాధలూ అన్నీ దూరం అవుతాయి." అని చెప్పి, బ్రహ్మదేవుడు వేగంగా అజితుడైన ఆ భగవానుని స్థానానికి వెళ్ళాడు.

అష్టమ స్కంధము : బ్రహ్మాదుల హరిస్తుతి

8-153-వ.

అంత దానును దేవతాసమూహంబును నతిరయంబునం జని వినయంబునఁ గానంబడని యవ్విభు నుద్దేశించి దైవికంబులగు వచనంబుల నియతేంద్రియుండై యిట్లని స్తుతియించె. ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; తానును = అతను; దేవతా = దేవతల; సమూహంబునున్ = సమూహము; అతి = మిక్కిలి; రయంబునన్ = వేగముగా; చని = వెళ్ళి; వినయంబునన్ = వినమ్రతతో; కానంబడని = కనబడని; ఆ = ఆ; విభునిన్ = స్వామిని; ఉద్దేశించి = గురించి; దైవికంబులు = దివ్యములైనవి; అగు = అయిన; వచనంబులన్ = పలుకులతో; నియతేంద్రియుండు = ఏకాగ్రచిత్తముగలవాడు (నియతేంద్రియుడు - నియత (నియమింపబడిన) ఇంద్రియుడు (ఇంద్రియములుగల వాడు), ఏకాగ్రచిత్తుడు); ఐ = అయ్యి; ఇట్లు = ఇలా; అని = అనుచు; స్తుతియించెన్ = ప్రార్థించెను.

భావము:

అలా బ్రహ్మదేవుడు దేవతలు కలిసి భగవంతుని వద్దకు వెళ్ళి ఏకాగ్రచిత్తంతో అదృశ్యరూపుడు అయిన భగవంతుడిని ఈ విధంగా ప్రార్థించాడు.

8-154-నీ.

"ఎవ్వని మాయకు నింతయు మోహించు-

తఱమి యెవ్వని మాయ దాట రాదు;

తన మాయ నెవ్వ డింతయు గెల్చినట్టివా-

డెవ్వని బొడగాన రెట్టి మునులు;

సర్వభూతములకు సమవృత్తి నెవ్వడు-

చరియించు దనచేత జనితమయిన;

ధరణి పాదములు చిత్తము సోము డగ్గి ము-

ఖంబు గన్నులు సోమకమలహితులు;

8-154.1-తే.

చెవులు దిక్కులు; రేతంబు సిద్ధజలము;

మూడు మూర్తులపుట్టిల్లు; మొదలి నెలవు

గర్భమఖిలంబు; మూర్ధంబు గగన మగుచు;

మలయు నెవ్వడు వాని నమస్కరింతు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; మాయ = మాయ; కున్ = కు; ఇంతయున్ = ఈ సృష్టి యంతయు;

మోహించున్ = మోహములో పడును; తఱమి = ప్రయత్నించినను; ఎవ్వని = ఎవని యొక్క;

మాయన్ = మాయను; దాటన్ = దాటుటకు; రాదు = వీలుకాదో; తన = తన యొక్క; మాయన్ =

మాయచేత; ఎవ్వడు = ఎవరైతే; ఇంతయున్ = ఈ సృష్టి యంతటిని; గెల్చిన = జయించిన; అట్టి =

అటువంటి; వాడు = వాడో; ఎవ్వని = ఎవని; పొడగానరు = జాడపట్టుకొనలేరో; ఎట్టి = ఎటువంటి;

మునులు = ఋషు లైనను; సర్వ = అఖిలమైన; భూతముల్ = జీవుల; కున్ = ఎడల; సమవృత్తిన్ =

ఒకేవిధముగ; ఎవ్వడు = ఎవరైతే; చరియించున్ = మెలగుతాడో; తన = తన; చేతన్ = చేత; జనితము

= సృష్టింపబడినది; అయిన = ఐన; ధరణి = భూమండలము; పాదములు = పాదములు; చిత్తము =

మనసు; సోముడు = శివుడు; అగ్గి = అగ్నిదేవుడు; ముఖంబున్ = వదనము; కన్నులు = కళ్ళు; సోమ

= చంద్రుడు; కమలహితులు = సూర్యుడు కమలహితుడు - కమలములకు ప్రీతిపాత్రుడు,

సూర్యుడు).

చెవులు = చెవులు; దిక్కులు = దిక్కులు; రేతంబున్ = వీర్యము; సిద్ధ = సిద్ధముగ; జలము = నీరు;
మూడుమూర్తుల = త్రిమూర్తుల యొక్క (త్రిమూర్తులు - 1బ్రహ్మ 2విష్ణు 3మహేశ్వరులు); పుట్టిల్లు =
జన్మస్థానము నీ స్వరూపం; మొదలి = సృష్టికి మూల; నెలవు = ఆధారము; గర్భము = కడుపు;
అఖిలంబున్ = సమస్తమునకు; మూర్ధంబు = శిరస్సు; గగనము = ఆకాశము; అగుచున్ = అగుచు;
మలయున్ = వ్యాపించి ఉండునో; వాని = అతనిని; నమస్కరింతు = ప్రార్థింతును.

భావము:

"భగవాన్! నీ మాయ వలన సృష్టి సమస్తమూ మోహంలో మునిగిపోతుంది, నీ మాయను దాటడం
ఎవరి వల్లా కాదు, ఏమాత్రమైనా నీ మాయను గెలిచినవారు ఎవరూ లేరు, నీవు ప్రాణులు అందరి
ఎడల సమానంగా మెలగువాడవు, నీ వల్ల పుట్టిన భూమి నీ పాదాలు, శివుడు నీ మనస్సు, అగ్ని
నీ ముఖము, సూర్యచంద్రులు నీ కన్నులు, దిక్కులు నీ చెవులు, జలం నీ వీర్యం, త్రిమూర్తులకు నీ
రూపం పుట్టిల్లు, సృష్టి సమస్తమునకు మూలాధారం నీ కడుపు, ఆకాశం నీ శిరస్సు, ఈ విధంగా
విశ్వరూపుడవైన నీకు నమస్కరిస్తున్నాను.

8-155-వ.

మఱియు నెవ్వని బలంబున మహేంద్రుండును; బ్రహ్మాదంబున దేవతలును; గోపంబున
రుద్రుండును; బౌరుషంబున విరించియు; నింద్రియంబులవలన వేదంబులును మునులును;
మేధంబునఁ బ్రజాపతియును; వక్షంబున లక్ష్మీయు; ఛాయవలనఁ బితృదేవతలును;
స్తనంబులవలన ధర్మంబును; బృష్ఠంబులవలన నధర్మంబును; శిరంబులవలన నాకంబును;
విహాసంబులవలన నప్పరోజనంబులును; ముఖంబులవలన విప్రులును; గుహ్యంబున బ్రహ్మంబును;
భుజంబులవలన రాజులును బలంబును; నూరువులవలన వైశ్యులును నైపుణ్యంబును;
బదంబులవలన శూద్రులును నవేదంబును; నధరంబున లోభంబును; పరిరదచ్ఛదనంబులవలన
బ్రీతియు; నాసాపుటంబులవలన ద్యుతియు; స్పర్శంబునఁ గామంబును; భ్రూయుగళంబున
యమంబును; బక్షంబునఁ గాలంబును సంభవించె; నెవ్వని యోగ మాయావిహితంబులు
ద్రవ్యవయః కర్మగుణ విశేషంబులు; చతుర్విధ సర్గం బెవ్వని యాత్మతంత్రం; బెవ్వనివలన సిద్ధించి
లోకంబులును లోకపాలురును బ్రతుకుచుందురు పెరుగుచుందురు; దివిజలకు నాయువు

నంధంబు బలంబునై జగంబులకు నీశుండై ప్రజలకుఁ బ్రజనుండై ప్రజావన క్రియాకాండ నిమిత్త సంభవుండగు జాతవేదుం డై; యంతస్సముద్రంబున ధాతుసంఘాతంబులం బ్రపచించుచు బ్రహ్మమయుండై; ముక్తికి ద్వారంబై; యమృత మృత్యు స్వరూపుండై; చరాచరప్రాణులకుఁ బ్రాణంబై; యోజస్సహోబల వాయురూపంబులైన ప్రాణేంద్రి యాత్మ శరీర నికేతనుండై పరమ మహాభూతి యగు నప్పరమేశ్వరుండు మాకుం బ్రసన్నుండగుం గాక" యని మఱియును.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మఱియున్ = అంతేకాక; ఎవ్వని = ఎవని; బలంబునన్ = బలమువలన; మహేంద్రుండును = దేవేంద్రుడు; ప్రసాదంబునన్ = అనుగ్రహము వలన; దేవతలును = దేవతలును; కోపంబునన్ = రోద్రము వలన; రుద్రుండును = పరమశివుడును; పౌరుషంబునన్ = పౌరుషమువలన; విరించియున్ = బ్రహ్మదేవుడు; ఇంద్రియంబుల = ఇంద్రియముల; వలన = వలన; వేదంబులును = వేదములు; మునులును = ఋషులు; మేధ్రంబునన్ = పురుషావయవమువలన; ప్రజాపతియును = ప్రజాపతి; వక్షంబునన్ = వక్షస్థలమున; లక్ష్మీయున్ = లక్ష్మీదేవి; ఛాయ = నీడ; వలనన్ = వలన; పితృదేవతలును = పితృదేవతలు; స్తనంబుల = రొమ్ముల; వలన = వలన; ధర్మంబును = ధర్మము; పృష్ఠంబు = వీపు; వలన = వలన; అధర్మంబును = అధర్మము; శిరంబున్ = తల; వలన = వలన; నాకంబును = స్వర్గమును; విహాసంబు = నవ్వు; వలన = వలన; అప్పరన్ = అప్పరసల; జనంబులును = సమూహము; ముఖంబు = వదనము; వలన = వలన; విప్రులును = బ్రాహ్మణులు; గుహ్యంబునన్ = యోనివలన; బ్రహ్మంబును = బ్రహ్మదేవుడు; భుజంబుల = భుజముల; వలన = వలన; రాజులును = రాజులు; బలంబును = సైన్యములు; ఊరువుల = తొడల; వలన = వలన; వైశ్యులును = వ్యాపారులు; నైపుణ్యంబును = నేర్పరితనము; పదంబుల = పాదముల; వలన = వలన; శూద్రులును = శూద్రులు; అవేదంబును = వేదములుకానిజ్ఞానము; అధరంబునన్ = క్రిందిపెదవివలన; లోభంబును = లోభము; ఉపరిరదచ్ఛదనంబు = పైపెదవి; వలన = వలన; ప్రీతియున్ = ఇష్టము; నాసా = ముక్కు; పుటంబునన్ = పుటముల; వలన = వలన; ద్యుతియున్ = కాంతి; స్పర్శంబునన్ = స్పర్శవలన; కామంబును = కామము; భ్రూయుగళంబునన్ = కనుబొమలవలన; యమంబును = యముడు; పక్షంబునన్ = పక్కభాగమువలన; కాలంబును = కాలము; సంభవించెన్ = కలిగినవో; ఎవ్వని = ఎవని; యోగమాయ = యోగమాయచే;

విహితంబులు = విధింపబడినో; ద్రవ్య = ద్రవ్యము; వయస్ = వయస్సు; గుణ = గుణములయొక్క;
 విశేషంబులున్ = విశేషములు; చతుర్విధ = నాలుగువిధములైన {చతుర్విధభూతసర్గము -
 1అచరము 2భూచరము 3జలచరము 4గగనచరములు ? చతుర్విధవర్గము - 1ధర్మము 2అర్థము
 3కామము 4మోక్షము}; సర్గంబున్ = భూతసర్గము; ఎవ్వని = ఎవని; ఆత్మ = స్వంత; తంత్రంబున్ =
 తంత్రముననుసరించునది; ఎవ్వని = ఎవని; వలనన్ = వలన; సిద్ధించి = ఏర్పడుచు; లోకంబులును
 = లోకములు; లోకపాలురు = లోకపాలురు; బ్రతుకుచుందురు = జీవించుతుంటారు;
 పెరుగుచుందురు = వృద్ధిచెందుచుతుంటారు; దివిజల్ = దేవతలక; కున్ = కు; ఆయువున్ =
 ఆయుస్సు; అంధంబున్ = ఆహారము; బలంబున్ = బలము; ఐ = అయ్యి; జగంబుల్ = భువనముల;
 కున్ = కు; ఈశుండు = ప్రభువు; ఐ = అయ్యి; ప్రజల్ = లోకుల; కున్ = కు; ప్రజనుండు =
 సృష్టించెడివాడు; ఐ = అయ్యి; ప్రజ = లోకులను; అవన = కాపాడెడి; క్రియాకాండ = కర్మకాండ;
 నిమిత్త = కోసమై; సంభవుండు = ఏర్పడినవాడు; అగు = అయిన; జాతవేదుండు = అగ్నివి
 {జాతవేదుండు - పుట్టిక తోనే వేదములను తెలుసుకున్న వాడు, అగ్నిదేవుడు}; ఐ = అయ్యి; అంత =
 అంతరంగ మనెడి; సముద్రంబునన్ = సముద్రమునందు; ధాతువులన్ = సప్తధాతువులను
 {సప్తధాతువులు - 1రోమ 2త్వక్ 3మాంస 4అస్థి 5స్నాయు 6మజ్జ 7ప్రాణములు}; ప్రపంచించుచున్
 = విస్తరింపజేయుచు; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మ; మయుండు = స్వరూపుడు; ఐ = అయ్యి; ముక్తి =
 మోక్షసాధనకు; కిన్ = కు; ద్వారంబు = మార్గము; ఐ = అయ్యి; అమృత = బ్రతుకు; మృత్యు = చావుల;
 స్వరూపుండు = స్వరూపమైనవాడు; ఐ = అయ్యి; చర = చరించగల; అచర = చరించలేని; ప్రాణల్
 = జీవుల; కున్ = కు; ప్రాణంబున్ = జీవము; ఐ = అయ్యి; ఓజస్ = తేజము; అహస్ = అహంకారము;
 బల = సామర్థ్యము; వాయుః = వాయువులు నిండిన; రూపంబులు = రూపములుగలవి; ఐన =
 అయినట్టి; ప్రాణ = ప్రాణుల; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు; ఆత్మ = ఆత్మలు; శరీర = శరీరములు;
 నికేతనుండు = నివాసముగాగలవాడు; ఐ = అయ్యి; పరమ = అత్యధికమైన; మహా = గొప్ప; భూతి =
 శక్తి; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; పరమేశ్వరుండు = మహాప్రభువు; మా = మా; కున్ = కు; ప్రసన్నుండు =
 దయచూపువాడు; అగుంగాక = అగునుగాక; అని = అని; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

నీ బలం నుండి దేవేంద్రుడూ, అనుగ్రహం నుండి దేవతలు, ఆగ్రహం నుండి రుద్రుడు, పౌరుషం
 నుండి బ్రహ్మదేవుడు, ఇంద్రియాల నుండి వేదాలూ, మునులూ, పురుషాంగం నుండి ప్రజాపతి,

రోమ్ములనుండి లక్ష్మీదేవి, నీడ నుండి ధర్మము, వీపు నుండి అధర్మము, తల నుండి స్వర్గము, నవ్వు నుండి అప్సరసలు, ముఖం నుండి బ్రాహ్మణులు, బ్రహ్మము, భుజాల నుండి రాజులు. బలము, తొడల నుండి వైశ్యులు, నేర్పరి తనము, పాదాల నుండి శూద్రులు, శుశ్రూష, క్రింద పెదవి నుండి లోభము, పై పెదవి నుండి ప్రేమ, ముక్కుపుటాల నుండి కాంతి, స్పర్శ నుండి కామము, కనుబొమలు నుండి యముడు, పక్కభాగం నుండి కాలము సంభవించాయి, యోగమాయ వలన ద్రవ్యము, వయస్సు, కర్మము, గుణవిశేషాలు విధింపబడ్డాయి, నీ ఆత్మతంత్రం నుండి ధర్మము, అర్థము, కామము, మోక్షము కలిగాయి, నీ వలన లోకాలు, లోకపాలకులు ఏర్పడి అభివృద్ధి పొందుతారు, దేవతలకు ఆయుస్సు, ఆహారము, బలమూ నీవే. పర్వతాలపై అధికారివి నీవే. ప్రజలను పుట్టించి వారిని కాపాడే కర్మకాండల కోసం ఏర్పడిన అగ్నివి నీవే, సముద్రంలో రత్న రాసులను విస్తరింపజేసేది నీవే, మోక్షానికి ద్వారమైన పరబ్రహ్మం నీవే, చావు బ్రతుకులు నీ రూపాలే, ప్రాణులకు అన్నింటికీ ప్రాణం నీవే, తేజస్సు, అహంకారం, వాయువు నిండిన ప్రాణుల దేహాలలో, అవయవాలలో, ఆత్మలో నీవే నివసిస్తావు, పరమశక్తివైన మహాప్రభూ! మాపై దయచూపు.

8-156-క.

మొదల జల మిడిన భూజము

దుది నడుమను జల్లదనము దొరకొను మాడ్కిన్

మొదలను హరికిని మ్రొక్కిన

ముద మొందుదు మెల్ల వేల్పుమూకలు నేమున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మొదలన్ = మూలమునందు; జలము = నీరు; ఇడిన = పెట్టినచో; భూజము = చెట్టు; తుదిన్ =

చివర; నడుమనున్ = మధ్యనుకూడ; చల్లదనము = చల్లదనమును; దొరకొను = సిద్ధించెడి;

మాడ్కిన్ = విధముగ; మొదలను = మొదటగా; హరి = విష్ణుమూర్తి; కిని = కి; మ్రొక్కినన్ = కొలచిన;

ముదమున్ = సంతృప్తిని; ఒందుదుము = పొందెదము; ఎల్ల = సమస్తమైన; వేల్పు = దేవతా;
మూకలున్ = గణము; ఏమున్ = మేమును.

భావము:

చెట్టు మొదలు వద్ద నీళ్ళు పోస్తే చెట్టు కొనకొమ్మలలోనూ, మధ్యలోనూ, చల్లదనం వ్యాపిస్తుంది.
అలాగే మొదట నీకు మొక్కితే దేవతలూ, నేనూ సంతోషిస్తాము.

8-157-క.

ఆపన్నులగు దిదృక్షుల

కో! పుణ్య! భవన్ముఖాబ్జ మ్మయ్యన తటితోఁ

బ్రాహ్మింపఁ జేయు సంపద

నో! పరమదయానివాస! యుజ్జ్వలతేజా!"

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఆపన్నులు = కష్టాలపాలైనవారలు; అగు = అయిన; దిదృక్షుల = నిన్నుదర్శించగోరువారల; కున్ =
కు; ఓ = ఓ; పుణ్య = పుణ్యుడా; భవత్ = నీ యొక్క; ముఖ = ముఖము యనెడి; అబ్జము = పద్మము;
ఒయ్యన = తిన్నగా; తటి = దాటించుట; తోన్ = తోబాటు; ప్రాహ్మింపజేయున్ = సిద్ధింపజేయును;
సంపదన్ = సంపదలను; ఓ = ఓ; పరమ = బహు మిక్కిలి; దయా = కృపకు; నివాస = నిలయుడా;
ఉజ్జ్వల = ఉజ్జ్వలమైన; తేజ = తేజస్సు గలవాడ.

భావము:

పుణ్యాత్మా! దయామయా! గొప్ప తేజస్సు గలవాడా! కష్టాలపాలై నిన్ను దర్శించాలి అనుకునే వారికి
నీ ముఖపద్మం సకాలంలో సమగ్రమైన సంపదను సమకూర్చుతుంది."

అష్టమ స్కంధము : విశ్వగర్భుని ఆవిర్భావము

8-158-వ.

అని యిట్లు దేవగణసమేతుండై యనేక విధంబులం గీర్తించుచు నున్న పరమేష్ఠి యందుఁ
గరుణించి దయాగరిష్ఠుండగు విశ్వగర్భుం డావిర్భవించె.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగా; దేవ = దేవతల; గణ = సమూహముతో; సమేతుండు =
కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; అనేక = వివిధ; విధంబులన్ = రకములుగా; కీర్తించుచున్ =
స్తుతించుచు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; పరమేష్ఠి = బ్రహ్మదేవుని (పరమేష్ఠి - శ్రేష్ఠమైన స్థానమగు
సత్యలోకమున యుండువాడు, బ్రహ్మ); అందున్ = ఎడల; కరుణించి = దయకలిగి; దయా =
కృపజేయుటయందు; గరిష్ఠుండు = గొప్పవాడు; అగు = అయిన; విశ్వగర్భుండు = నారాయణుడు
(విశ్వగర్భుడు - విశ్వములు తన గర్భమునగలవాడు, విష్ణువు); ఆవిర్భవించె = ప్రత్యక్షమయ్యెను;

భావము:

దేవతా సమూహాలతో కూడి బ్రహ్మదేవుడు ఇలా అనేక రకాలుగా విష్ణుమూర్తిని స్తోత్రం చేసాడు.
అంతట కరుణించి విశ్వాలు అన్నిటినీ తన గర్భంలో ధరించే ఆ మహానుభావుడు ప్రత్యక్షం
అయ్యాడు.

8-159-మ.

ఒకవేయర్కులు గూడిగట్టి కదుపై యుద్యత్ప్రభాభూతితో
నొకరూపై చనుదెంచుమాడ్కి హరి దా నొప్పారె; నా వేలుపుల్
వికలాలోకనులై; విషణ్ణమతులై; విభ్రాంతులై మ్రోలఁ గా
వక శంకించిరి కొంత ప్రొద్దు; విభుఁ గానంబోలునే వారికిన్.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఒకవేయు = ఒకవెయ్యి (1000); అర్కులున్ = సూర్యులు; కూడికట్టి = కలిపివేసి; కదుపు = ముద్దు; ఐ = అయ్యి; ఉద్యత్ = పెంచబడిన; ప్రభా = కాంతులనెడి; భూతి = సంపదల; తోన్ = తోటి; ఒకరూపు = ఒకటిగా పోతబోసినది; ఐ = అయ్యి; చనుదెంచు = వస్తున్న; మాడ్కిన్ = విధముగా; హరి = నారాయణుడు; తాన్ = తను; ఒప్పారెన్ = ప్రకాశించెను; ఆ = ఆ; వేలుపుల్ = దేవతలు; వికల = చెదిరిన; ఆలోకనులు = చూపులుగలవారు; ఐ = అయ్యి; విషణ్ణ = విషాదముపొందిన; మతులు = మనస్సులుగలవారు; ఐ = అయ్యి; విభ్రాంతులు = తికమకనొందినవారు; ఐ = అయ్యి; మ్రోలన్ = ఎదురుగానున్నది; కానక = చూడలేక; శంకించిరి = అనుమానపడిరి; కొంత = కొంచెము; ప్రొద్దు = సమయము; విభున్ = ప్రభువును; కానన్ = చూచుట; పోలునే = సాధ్యమా కాదు; వారి = వారి; కిన్ = కి.

భావము:

అలా ప్రత్యక్షమైన మహావిష్ణువు రూపు వెయ్యి సూర్యుల తేజస్సు ఒకటిగా పోతపోసిన ప్రకాశ వైభవంతో ప్రకాశిస్తోంది. చూస్తున్న దేవతల చూపులు చెదిరి పోయాయి. స్వామిని చూడగానే కొంతసేపు భయపడ్డారు, ఆశ్చర్యచకితులు అయ్యారు. వారికి ప్రభువును చూడటం సాధ్యం కాదు కదా!

8-160-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

ఆ సమయంలో విష్ణుమూర్తి ఎలా ఉన్నాడు అంటే.

8-161-నీ.

హార కిరీట కేయూర కుండల పాద-

కటక కాంచీలతా కంకణాది

కౌస్తుభోపేతంబుఁ గౌమోదకీ శంఖ-

చక్ర శరాసన సంయుతంబు

మరకతశ్యామంబు సరసిజ నేత్రంబుఁ-

గర్జాభరణ కాంతి గండ యుగముఁ

గలిత కాంచనవర్ణ కౌశేయవస్త్రంబు-

శ్రీ వనమాలికా సేవితంబు

8-161.1-ఆ.

నైమనోహరంబునై దివ్యసౌభాగ్య

మైన యతని రూపు హర్ష మెసఁగ

జూచి బ్రహ్మ హరుఁడు మురలును దానును

బొంగి నమ్ము డగుచుఁ బొగడఁ దొడఁగె.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

హార = హారములు; కిరీట = కిరీటములు; కేయూర = భుజకీర్తులు; కుండల = చెవికుండలములు;
పాదకటక = కాలి అందెలు; కాంచీలత = మొలతాడు; కంకణ = కంకణములు; ఆది = మున్నగునవి;
కౌస్తుభ = కౌస్తుభమణితో; ఉపేతంబున్ = కూడినది; కౌమోదకీ = కౌమోదకీ గద; శంఖ = శంఖము;
చక్ర = చక్రము; శరాసన = విల్లు; సంయుతంబున్ = కలిగినది; మరకత = మరకతమణివంటి;
శ్యామంబున్ = నల్లనిమేనుగలది; సరసిజ = పద్మములవంటి; నేత్రంబున్ = కన్నులుగలది;
కర్ణాభరణ = చెవికుండలముల; కాంతిన్ = కాంతులుగల; గండ = చెక్కళ్ళ; యుగమున్ = జంట;
కలిత = పొందబడినది; కాంచన = బంగారు; వర్ణ = రంగుగల; కౌశేయ = పట్టు; వస్త్రంబున్ = బట్టలు;
శ్రీవనమాలికా = సుందరమైన ఆకులు పువ్వులు చేర్చికట్టిన తోమాలె చే, వైజయంతిమాలచేత;

సేవితంబున్ = కొలువబడుచున్నది; ఐ = అయ్యి.

మనోహరంబున్ = మనోహరమైనది; ఐ = అయ్యి; దివ్య = గొప్ప; సౌభాగ్యము = సౌభాగ్యవంతము;

ఐన = అయినట్టి; అతని = అతని; రూపు = ఆకృతి; హర్షము = సంతోషము; ఎసగన్ =

అతిశయించగా; చూచి = చూసి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; హరుడు = పరమశివుడు; సురలునున్ =

దేవతలు; తానునున్ = తను; పొంగి = సంతోషముతో పొంగిపోయి; నమ్ముడు = నవ్వుతచూపువాడు;

అగుచున్ = అగుచు; పొగడన్ = స్తుతించుట; తొడగెన్ = ప్రారంభించెను.

భావము:

భగవంతుడు శ్రీహరి హారాలు, కిరీటాలు, భుజకీర్తులు, కుండలాలు, కాలి అందెలు, మొలనూలు, కంకణాలు, కౌస్తుభరత్నము, కొమోదకీ గద, శంఖము, చక్రము, విల్లు ధరించి దర్శనం ఇచ్చాడు.

మరకత మణి వంటి నల్లని మేను, కాంతులీనే పద్మాల వంటి కళ్ళు, చెక్కిళ్ళపై ప్రతిఫలిస్తున్న తళతళలాడే మకర కుండలాల కాంతులూ కలిగి ఉన్నాడు. బంగారురంగు పట్టు వస్త్రం ధరించి ఉన్నాడు. మెడలో వైజయంతీమాల ప్రకాశిస్తూ ఉంది. ఎంతో అందంగా ఉన్న స్వామి రూపాన్ని బ్రహ్మదేవుడు, శివుడు, దేవతలు సంతోషంతో పొంగిపోతూ దర్శించుకున్నారు. బ్రహ్మదేవుడు భగవంతునికి నమస్కారం చేసి ఇలా స్తోత్రం చేయటం మొదలెట్టాడు.

8-162-క.

"జననస్థితిలయ దూరుని

మునినుతు నిర్వాణసుఖసముద్రుని సుగుణం

దనుతనునిఁ బృథుల పృథులుని

ననఘాత్మ మహానుభావు నభినందింతున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

జనన = సృష్టి; స్థితి = స్థితి; లయ = లయములు; దూరుని = లేనివానిని; ముని = మునులచే; నుతున్ = కీర్తింపబడువానిని; నిర్వాణ = మోక్ష; సుఖ = సౌఖ్యమునకు; సముద్రుని =

సముద్రమువంటివానిని; సుగుణన్ = సుగుణములుగలవానిని; తను = సూక్ష్మమైన వానికంటే;
తనున్ = సూక్ష్ముని; పృథుల = అతి పెద్దవానికంటెను; పృథులుని = పెద్దవానిని; అనఘాత్మున్ =
పుణ్యాత్ముని; మహానుభావున్ = గొప్పవానిని; అభినందింతున్ = స్తుతించెదను.

భావము:

జనన మరణాదులు లేనివాడవు, మహర్షులచే కీర్తింపబడువాడవు, మోక్షసౌఖ్యాన్ని సమృద్ధిగా
అందించే వాడవు, సుగుణ మయుడవు, సూక్ష్మమైన అన్నిటి కంటే బహు సూక్ష్ముడవు, మిన్నలను
అన్నింటిని మించిన మిన్నవు, పుణ్యాత్ముడవు అయిన నిన్ను స్తుతిస్తున్నాము.

8-163-క.

పురుషోత్తమ! నీ రూపము

పరమశ్రేయంబు భువన పంక్తుల కెల్లన్

స్థిరవైదిక యోగంబున

వరుసను మీ యంద కానవచ్చెను మాకున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పురుషోత్తమ = నారాయణ (పురుషోత్తముడు - పురుషులలో ఉత్తముడు, విష్ణువు); నీ = నీ యొక్క;
రూపము = స్వరూపము; పరమ = అత్యుత్తమమైన; శ్రేయంబు = శుభప్రదమైనది; భువన =
లోకముల; పంక్తుల్ = సమూహముల; కున్ = కు; ఎల్లన్ = సమస్తమునకు; స్థిర = చెదరని; వైదిక =
వేదోక్త; యోగంబునన్ = యోగమువలన; వరుసను = క్రమముగ; మీ = మీ; అంద = లోనే;
కానవచ్చెను = కనబడెను; మా = మా; కున్ = కు.

భావము:

ఓ పరమపురుషా! శ్రీమహావిష్ణూ! నీ రూపం సమస్తమైన భువనాలకూ శ్రేయోదాయకం అయినది.
ఆ రూపం శాశ్వతమైన వేద మంత్రంతో కూడి మీ యందే మాకు కనబడుచున్నది.

8-164-క.

మొదలును నీలోఁ దోఁచెను;

దుదియును నటఁ దోఁచె; నడుమ దోఁచెను; నీవే

మొదలు నడుమ దుది సృష్టికిఁ

గదియఁగ ఘటమునకు మన్ను గతి యగు మాడ్కిన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మొదలును = సృష్టికి ఆది; నీ = నీ; లోన్ = అందే; తోచెనున్ = కనబడెను; తుదియునున్ = అంతముకూడ; అటన్ = అక్కడనే; తోచెన్ = కనబడెను; నడుమన్ = రెంటిమధ్యదికూడ; తోచెను = కనబడెను; నీవే = నీవుమాత్రమే; మొదలు = ఆది; నడుమ = మధ్య; తుది = అంతములు; సృష్టి = సృష్టి; కిన్ = కి; కదియంగ = సరిగచూసినచో; ఘటమున్ = కుండ; కున్ = కు; మన్ను = మట్టి; గతి = కారణము; అగు = అయ్యెడి; మాడ్కిన్ = వలె.

భావము:

కుండకు మన్నే ఆధారం, కనుక కారణభూతం. దీనిని ఘటపటన్యాయం అంటారు. అలాగే, ఈ సృష్టికి మొదలూ, మధ్య, అంతమూ నీలోనే ప్రకాశితమవు తున్నాయి. ఈ సృష్టి ఆది, మధ్య, అంతములను మూడుదశలకు కారణభూతం నీవే.

విశేష వివరణ -కుండలు ఎన్ని రకాలైనా ఎన్నైనా అన్నీ మట్టియొక్క రూపాలే, మట్టి అంతా ఒక్కటే. అందుచేత కుండకు ఆధారం మట్టి, పటములు అంటే వస్త్రాలు ఎన్ని రకాలైనా ఎన్నైనా అన్నీ దారాలయొక్క రూపాలే, దారాలు అన్నీ ఒక్కటే. అందుచేత పటమునకు ఆధారం దారం, ఇలా ఆధారభూతాల గురించి చెప్పే న్యాయం “ఘటపటన్యాయం”.

8-165-క.

నీ మాయ చేత విశ్వము

వేమాలు సృజింతు వనుచు విష్ణుఁడ వనుచున్

ధీమంతులు గుణపద విని

నేమంబున సగుణుడైన నినుఁ గాంతు రొగిన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; మాయ = మాయ; చేత = వలన; విశ్వము = భువనము; వేమాలు = అనేకసార్లు;
సృజింతువు = సృష్టించెదవు; అనుచున్ = అనుచు; విష్ణుడవు = విశ్వమును వ్యాపించి యుండు
వాడవు; అనుచున్ = అనుచు; ధీమంతులు = జ్ఞానులు; గుణ = గుణములందలి; పదవిన్ =
సంపదవలన; నేమంబునన్ = నియమములతో; సగుణుండు = గుణములుగలవాడు; ఐన =
అయిన; నిన్నున్ = నిన్ను; కాంతురు = దర్శింతురు; ఒగిన్ = క్రమముగ.

భావము:

ప్రపంచాన్ని నీ మాయచేత అనేక మార్లు సృష్టించి, త్రిగుణాలతో కూడినవాడవై ప్రపంచమంతా
నిండి వుంటావు. అందుచేత గుణసంపన్నులైన వారు నిన్ను విష్ణువు అను పేర పరిగణిస్తూ,
గుణవంతుడవైన నిన్ను దర్శిస్తారు.

8-166-ఆ.

అన్న మవని యందు నమృతంబు గోవుల

యందు వహ్ని సమిధలందు నమర

యోగవశతఁ బొందు నోజను బుద్ధిచే

నగుణ నిన్నుఁ గాంతు రాత్మవిదులు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అన్నము = ఆహారమును; అవని = భూమి; అందున్ = లోను; అమృతంబు = పాలను; గోవుల = ఆవుల; అందున్ = లోను; వహ్ని = అగ్నిని; సమిధలు = కట్టెల; అందున్ = లోను; అమరన్ = పొందికైన; యోగవశతన్ = యోగసాధనవలన; పొందు = పొందెడి; ఓజనున్ = ప్రకాశముతో కలిగిన; బుద్ధి = తెలివి; చేన్ = చేత; అగుణున్ = గుణరహితుని; నిన్నున్ = నిన్ను; కాంతురు = దర్శించెదరు; ఆత్మవిదులు = ఆత్మజ్ఞానులు.

భావము:

భూమిలో ఆహారాన్నీ, ఆవులలో పాలనూ, కట్టెలలో అగ్నిని కనుగొనే విధంగానే ఆత్మజ్ఞానం కలవారు తమ బుద్ధిద్వారా గుణరహితుడవైన నిన్ను ఈ విశ్వంలో దర్శిస్తారు.

8-167-మత్త.

పట్టులేక బహుప్రకార వి**ప**న్న చిత్తులమైతి; మే
మెట్టకేలకు నిన్ను గంటి మ**భీ**ష్టితార్థము వచ్చు; బె
న్వెట్టయైన దవానలంబున **వే**గు నేనుగు మొత్తముల్
నిట్టవేర్చిన గంగలోపల **నీ**రు గాంచిన చాడ్పునన్.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పట్టు = ఆధారము; లేక = లేకపోవుటచేత; బహు = అనేక; ప్రకార = విధములుగ; విపన్న = బాధచెందుతున్న; చిత్తులము = మనసుగలవారము; ఐతిమి = అయిపోతిమి; మేమున్ = మేము; ఎట్టకేలకున్ = చిట్టచివరకు; నిన్నున్ = నిన్ను; కంటిమి = దర్శించితిమి; అభీష్టితార్థము = కోరికలు; వచ్చున్ = తీరును; పెన్ = మిక్కిలి; వెట్ట = వేడిమిగలది; ఐన = అయినట్టి; దవానలంబునన్ = దావానలమునందు; వేగున్ = తపించిపోతున్న; ఏనుగు = ఏనుగుల; మొత్తముల్ = సమూహములు; నిట్టవేర్చిన = ఉప్పొంగుతున్న; గంగ = గంగానది; లోపల = అందలి; నీరున్ = నీటిని; కాంచిన = చూచిన; చాడ్పునన్ = విధముగా.

భావము:

మేము దిక్కులేని వారము అయ్యాము. అనేకరకాల కష్టాలతో కలత చెందిన మనసులు కలవారమై బాధలు పడుతున్నాము. కార్చిచ్చు యొక్క మిక్కిలి వేడిమి ధాటికి తపించిన ఏనుగుల మంద ఉప్పొంగుతున్న గంగలోని నీళ్ళు కనుగొన్న విధంగా, చిట్టచివరికి నిన్ను దర్శించ గలిగాము. ఇక మా కోరికలు నెరవేరితీరుతాయి.

8-168-మత్త.

నీకు నే మని విన్నవింతుము నీవు సర్వమయుండవై
లోకమెల్లను నిండి యుండగ లోకలోచన! నీ పదా
లోకనంబు శుభంబు మాకును లోకపాలకు లేను నీ
నాకవాసులు నీవ వహ్నిఁ దనర్చు కేతుతతిక్రియన్."
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నీ = నీ; కున్ = కు; ఏమని = ఏమని; విన్నవింతుము = మనవిచేసుకొనెదము; నీవు = నీవు; సర్వ = అన్నిటను; మయుండవు = ఉండెడివాడవు; ఐ = అయ్యి; లోకము = లోకము; ఎల్లను = అంతటను; నిండి = నిండి; ఉండగన్ = ఉండగా; లోక = లోకములను; లోచన = సదా వీక్షించు వాడ; నీ = నీ యొక్క; పద = పాదములను; ఆలోకనంబు = దర్శించుట; శుభంబు = శుభము; మా = మా; కును = కు; లోకపాలకుల్ = లోకపాలకులు; ఏనున్ = నేను; ఈ = ఈ; నాకవాసులు = దేవతలు {నాకవాసులు - నాకము (స్వర్గలోకము)న వాసులు (నివసించెడివారు), దేవతలు}; నీవ = నీవే; వహ్నిన్ = అగ్నియందు; తనర్చు = అతిశయించెడి; కేతు = అగ్నికణముల, కాంతి; తతి = సమూహము; క్రియన్ = వలె.

భావము:

శ్రీమన్నారాయణా! లోకమంతటా నిండి ఉండే నీవు మహాత్ముడవు. లోకాలన్నీ అనుక్షణం వీక్షిస్తూ ఉంటావు. అట్టి నీకు మేము మనవి చేసుకోవలసిన పని లేదు. నీ పాదదర్శనం మాకు శుభమును కలిగిస్తుంది. అగ్నిలోని విస్ఫులింగాలవలె నేనూ, ఈ లోకపాలకులూ, దేవతలూ నీలోని అంశలమే."

8-169-వ.

అని కమలసంభవ ప్రముఖులు వినుతి చేసి రని" చెప్పి నరేంద్రునకు శుకుం డిట్లనియె.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అని = అని; కమలసంభవ = బ్రహ్మదేవుడు; ప్రముఖులు = మొదలగువారు; వినుతి = స్తోత్రము;
చేసిరి = చేసిరి; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; నరేంద్రున్ = నరేంద్రున; కున్ = కు; శుకుండు = శుకుడు;
ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా విష్ణుమూర్తి నాభి కమలంలో పుట్టిన బ్రహ్మదేవుడు మున్నగు దేవతా ప్రముఖులు శ్రీమహావిష్ణువును ప్రార్థించారు" అని చెప్పి శుకమహర్షి పరీక్షిన్మహారాజుకు మరల ఇలా చెప్పసాగాడు.

అష్టమ స్కంధము : విష్ణుని అనుగ్రహవచనము

8-170-శా.

"ఈ **రీ**తిం జతురాననాది నుతుడై **యే**పార జీమూత గం

భీరంబైన రవంబునం బలికె సం**ప్రీ**తాత్ముడై యీశ్వరుం

దా **రో**మాంచిత కాయులన్ నవవిము**క్తా**పాయులం బ్రేయులం

బ్రారభోగ్ర మహార్ణవోన్మథన వాంఛానల్పులన్ వేల్పులన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఈ = ఈ; రీతిన్ = విధముగ; చతురానన = చతుర్ముఖబ్రహ్మ {చతురానననుడు - చతుర్ (నాలుగు, 4) ఆనననుడు (ముఖములు గలవాడు), బ్రహ్మ}; ఆది = మొదలగువారిచే; నుతుడు = స్తుతింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఏపారన్ = అతిశయించగా; జీమూత = మేఘమువంటి; గంభీరంబు = గంభీరము; ఐన = అయిన; రవంబునన్ = స్వరముతో; పలికెన్ = అనెను; సంప్రీత = సంతోషించిన; ఆత్ముడు = మనసు గలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఈశ్వరుండు = భగవంతుడు; ఆ = ఆ; రోమాంచిత = పులకించిన; కాయులన్ = దేహము గలవారిని; నవ = అప్పుడే; విముక్తా = వదలిన; అపాయులన్ = కష్టములు గలవారిని; ప్రేయులన్ = ప్రేమపాత్రులను; ప్రారబ్ధ = ప్రారబ్ధము యనెడి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; మహా = గొప్ప; ఆర్ణవ = సముద్రమును; ఉన్మథన = చిలికెడి; వాంఛ = కోరెడి; అనల్పులన్ = గొప్పవారిని; వేల్పులన్ = దేవతలను.

భావము:

అలా బ్రహ్మదేవ ప్రముఖులు ప్రార్థించగా భగవంతుడు సంతోషించాడు. దేవతల దేహాలు నిలువెల్ల పులకించాయి. అప్పుడే తమ కష్టాలనుండి గట్టెక్కినట్లు తలచారు. భయంకరమైన ప్రారబ్ధమనే సముద్రాన్ని మధించడానికి ఉత్సాహపడ్డారు. అప్పుడు భగవంతుడు విష్ణుమూర్తి మేఘ గంభీరకంఠస్వరంతో ఇలా అన్నాడు.

8-171-క.

"ఓ! **న**లువ! యో! సురేశ్వర!

యో! **ని**టలతటాక్ష! యో! సు**రో**త్తములారా!

దా**న**వులతోడ నిప్పుడు

మానుగ బోరామి గలిగి **మ**నుటే యొప్పున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఓ = ఓ; నలువ = బ్రహ్మదేవుడా (నలువ - నలు (నాలుగు) వా (మోములుగలవాడు), బ్రహ్మ); ఓ = ఓ;
సురేశ్వర = ఇంద్ర (సురేశ్వర - సురలకు ఈశ్వరుడు, ఇంద్రుడు); ఓ = ఓ; నిటలతాక్ష = పరమశివ
(నిటలతటాక్షుడు - నిటలతట (నుదట భాగమున) అక్షుడు (కన్ను గలవాడు) శివుడు); ఓ = ఓ; సుర
= దేవతలలో; ఉత్తములారా = ఉత్తములు; దానవుల్ = రాక్షసుల; తోడన్ = తోటి; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు;
మానుగ = మనోజ్ఞముగ; పోరామి = స్నేహం; కలిగి = కలిగి; మనుటే = బతుకుటయే; ఒప్పున్ =
సరియైనపని.

భావము:

"ఓ చతుర్ముఖ బ్రహ్మదేవుడా! ఓ దేవతలకు ప్రభువు అయిన దేవేంద్రుడా! నుదుటి కన్నుగల ఓ
త్రినేత్రుడా రుద్రుడా! ఓ దేవతా ముఖ్యులారా! ప్రస్తుతం మీరు రాక్షసులతో మంచిగా ఉండి, స్నేహం
చేసి జీవించడమే మంచిది.

8-172-వ.

అది యెట్లంటి రేని.

టీకా:

అది = అలా; ఎట్లు = ఎలా; అంటిరి = అనిన; ఏని = చో.

భావము:

అది ఎలాగంటి.

8-173-క.

ఎప్పుడు దనకును సత్త్వము

చొప్పుడు నందాక రిపులఁ జూచియుఁ దనమైఁ

గప్పికొని యుండవలయును

నొప్పుగ నహి మూషకమున క్రిందిగిన భంగిన్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఎప్పుడు = ఎప్పుడైతే; తన = తన; కును = కు; సత్త్వము = బలము; చొప్పడున్ = సమకూరుతుందో;
అంత = అప్పటి; దాక = వరకు; రిపులన్ = శత్రువులను; చూచియున్ = చూసినప్పటికిని; తన =
తను; మైగప్పికొని = ఒదిగి {మైగప్పికొని - మేను దాచుకొని, ఒదిగి}; ఉండవలయును =
ఉండవలెను; ఒప్పుగ = చక్కగా; అహి = పాము; మూషకమున్ = ఎలుక; కున్ = కోసము; ఒదిగిన =
ముడుచుకొని యుండు; భంగిన్ = విధముగ.

భావము:

ఎలుకకోసం పాము పొంచి ఉండే విధంగా, బలం చేకూరేదాకా సమయంకోసం నిరీక్షిస్తూ
శత్రువుల బారినుండి శరీరాన్ని దాచుకుని ఉండటం ఉత్తముల లక్షణం.

8-174-క.

అమృతోత్పాదన యత్నము

విమల మతిం జేయు టొప్పు; వేల్పులు! వినుడీ

యమృతంబుఁ ద్రావి జంతువు

లమృతగతిన్ బ్రతుకుచుండు నాయుర్వృద్ధిన్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అమృత = అమృతమును; ఉత్పాదన = తయారుచేసెడి; యత్నమున్ = ప్రయత్నమును; విమల =
నిర్మలమైన; మతిన్ = మనసులతో; చేయుట = చేయుట; ఒప్పు = మేలు; వేల్పులు = దేవతలు;
వినుడీ = వినండి; అమృతంబున్ = అమృతమును; త్రావి = తాగినచో; జంతువుల్ = జీవులు; అమృత

= మరణములేని; గతిన్ = విధముగ; బ్రతుకుచున్ = జీవించుచు; ఉండున్ = ఉండును; ఆయుః = ఆయుష్షు; వృద్ధిన్ = పెంపొందుటచేత.

భావము:

ఓ దేవతలారా! వినండి. మీరు అమృతాన్ని పుట్టించే ప్రయత్నం స్వచ్ఛమైన మనసులతో చేయటం మేలు. అమృతాన్ని త్రాగినవారికి ఆయుస్సు పెరుగుతుంది, మరణంలేని మనుగడ లభిస్తుంది.

8-175-^{సీ}.

పాలమున్నీటి లోపల సర్వతృణలతో-

షధములు దెప్పించి చాల వైచి

మందరశైలంబు మంథానముగఁ జేసి-

తనర వాసుకిఁ దరిత్రాడు జేసి

నాసహాయతచేత నలి నందఱును మీరు-

తరువుడు వేగ మతంద్రు లగుచు;

పలము మీఁదయ్యెడు; బహుళ దుఃఖంబులఁ-

బడుదురు దైత్యులు పాపమతులు;

8-175.1-ఆ.

అలసటేమి లేక యఖిలార్థములుఁగల్గు;

విషధిలోన నొక్క విషము పుట్టుఁ;

గలఁగి వెఱవ వలదు క్రామరోషంబులు

వస్తుచయము నందు వలదు చేయ."

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పాలమున్నీటి = పాలసముద్రము; లోపలన్ = అందు; సర్వ = అన్నిరకముల; తృణ = తృణములు
{తృణములు - విత్తనమునాటక పండెడి గడ్డి చేమ తాడి కొబ్బరి మున్నగునవి}; లత = తీగలు;

ఓషధములున్ = ఓషధులను {ఓషధి - పండుటతోడనే నశించునవి - వరి గోధుమ అరటి
మున్నగునవి}; తెప్పించి = తెప్పించి; చాలన్ = విరివిగా; వైచి = వేసి; మందర = మందరము యనెడి;
శైలంబున్ = పర్వతమును; మంథానము = కవ్వము; కాన్ = అగునట్లుగ; చేసి = చేసి; తనరన్ =
అతిశయించి; వాసుకిన్ = వాసుకియనెడిసర్పమును; త్రాడు = తాడుగా; చేసి = చేసి; నా = నాయొక్క;
సహాయత = సహాయము; చేతన్ = వలన; నలిన్ = తగినట్లుగ; అందఱునున్ = అందరుకలిసి; మీరు
= మీరు; తరువుడు = చిలకండి; వేగము = వేగముగ; అతంద్రులు = సోమరితనము విడిచినవారు,
కునుకు లేని వారు; అగుచున్ = అగుచు; ఫలము = ఫలితము; మీది = మీదే; అయ్యెడున్ = అగును;
బహుళ = అనేకములైన; దుఃఖంబులన్ = కష్టములను; పడుదురు = చెందెదరు; దైత్యులు =
రాక్షసులు {దైత్యులు - దితియొక్క సంతానము, రాక్షసులు}; పాపమతులు = పాపాత్ములు.
అలసట = ఆయాసము; ఏమి = ఏమాత్రము; లేక = లేకుండగ; అఖిల = సమస్తమైన; అర్థములన్ =
సంపదలు; కల్గున్ = కలుగును; విషధి = సముద్రము {విషధి - విషము (నీటి)కి నిధి, సాగరము};
లోనన్ = అందు; ఒక్క = ఒక; విషము = గరళము; పుట్టున్ = జనించును; కలగి = కలతచెంది;
వెఱవన్ = భయపడ; వలదు = వద్దు; కామ = ఇష్టము; రోషంబులు = కినుకలు; వస్తుచయమున్ =
సంపదల; అందున్ = ఎడల; వలదు = వద్దు; చేయన్ = చేయుట.

భావము:

మీరందరూ పాలసముద్రంలో రకరకాల తృణధాన్యాలను, ఔషధాలను, మొక్కలను, తీగలను,
విరివిగా తెప్పించి వేయండి. మంథరపర్వతాన్ని కవ్వంగానూ, సర్పరాజ వాసుకిని కవ్వం
తాడుగానూ చేసుకుని నా సహాయంతో పాలసముద్రాన్ని చిలకండి. అందువల్ల, మీకు ప్రయోజనం
కలుగుతుంది. పాపాత్ములైన రాక్షసులు అనేక కష్టాల పాలవుతారు. అన్ని సంపదలూ మీకు
లభిస్తాయి. ఆ పాలకడలి నుండి ఒక విషం పుడుతుంది. అందుకు మీరు కలతచెంది
భయపడరాదు. అలా చిలికేటప్పుడు, ఇంకా అనేక వస్తువులు పుడతాయి. వాటిపట్ల ఇష్టానిష్టాలు
చూపరాదు.

8-176-వ.

అని యాదేశించి.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అని = అని; ఆదేశించి = ఆజ్ఞాపించి.

భావము:

అలా క్షీరసాగర మథనం చేయమని ఆజ్ఞాపించి.

8-177-క.

అంతాది రహితుఁ డచ్యుతుఁ

డంతర్ధానంబు నొందె; నజ ఫాలాక్షుల్

సంతోషంబునఁ దమతమ

కాంతాలయములకుఁ జనిరి గౌరవ మొప్పన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అంతాదిరహితుడు = విష్ణుమూర్తి {అంతాదిరహితుడు - అంతాది (ఆద్యంతములు) రహితుడు

(లేనివాడు), విష్ణువు}; అచ్యుతుడు = విష్ణుమూర్తి {అచ్యుతుడు - భ్రంశమునొందని వాడు, విష్ణువు};

అంతర్ధానంబు = మాయమగుటను; ఒందెన్ = పొందెను; అజ = బ్రహ్మదేవుడు {అజుడు -

పుట్టుకలేనివాడు, బ్రహ్మ}; ఫాలాక్షుల్ = శివుడు {ఫాలాక్షుడు - ఫాలమున (నుదుట) అక్షుడు (కన్ను

గలవాడు), శివుడు}; సంతోషంబునన్ = సంతోషముతో; తమతమ = వారివారి; కాంతాలయముల్ =

నివాసములు {కాంతాలయము - కాంత (భార్య) ఉండెడి ఆలయము (ఇల్లు), నివాసము}; కున్ = కు;

చనిరి = వెళ్ళిరి; గౌరవము = చక్కదనము; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లు.

భావము:

ఆది, ఆంతము లేని అచ్యుత భగవానుడైన శ్రీమహావిష్ణువు అదృశ్యం అయ్యాడు. బ్రహ్మదేవుడు, పరమశివుడూ సంతోషంగా తమతమ నిలయాలకు వెళ్ళారు.

అష్టమ స్కంధము : సురాసురలు స్నేహము

8-178-క.

కయ్యంబు జేయ నొల్లక

నెయ్యంబున నతులు పెట్టి నిర్జర నికరం

బియ్యప్పనములు పెట్టుచు

దియ్యంబునఁ గొల్చె బలిని దేవదేవుని.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

కయ్యంబున్ = పోరు; చేయన్ = సలుపను; ఒల్లక = ఒప్పుకొనకుండ; నెయ్యంబునన్ = స్నేహముతో;
నతులు = వినమ్రతలు; పెట్టి = చూపుచూ; నిర్జర = దేవతా; నికరంబు = సమూహములు; ఇయ్యన్ =
అంగీకారంతో; అప్పనములు = కానుకలు; పెట్టుచున్ = ఇచ్చుచు; తియ్యంబునన్ = ఇష్టముగా; కొల్చె
= కొలిచిరి; బలిని = బలిని; దేవదేవుని = రాక్షసుని (దేవదేవుని - దేవతలను దేవునించువాడు,
రాక్షసుడు).

భావము:

దేవతలు యుద్ధం మాట విడిచిపెట్టారు. దేవతా శత్రువైన బలిచక్రవర్తి పట్ల దేవతలు అందరూ
స్నేహాన్నీ, భక్తిని కనబరచారు, కానుకలు సమర్పించారు, అతని ఆజ్ఞలను సంతోషంగా
పాలించారు.

8-179-క.

పస చెడి తనకును వశమై

సుసరముతో గొల్చుచున్న సురసంఘములన్

గసిమసిగి చంపఁ బూనిన

నసురుల వారించె బలియు నతినయయుక్తిన్.

టీకా:

పసచెడి = బలహీనులై; తన = తన; కునున్ = కు; వశము = లొంగినవాడు; ఐ = అయ్యి; సుసరము = మంచినడత; తోన్ = తోటి; గొల్చుచున్న = సేవించుచున్న; సుర = దేవతా; సంఘములన్ = సమూహములను; కసిమసిగి = విజృంభించి; చంపన్ = సంహరించ; పూనిన = సిద్ధబడిన; అసురులన్ = రాక్షసులను (అసురులు - సుర (అవృతము) లేనివారు, రాక్షసులు); వారించెన్ = ఆపెను; బలియున్ = బలి; అతి = మిక్కిలి; నయ = చక్కటి; యుక్తిన్ = నేర్పుతో.

భావము:

మంచి మనసుతో తనను సేవిస్తున్న బలహీనులైన దేవతలను, కక్షగట్టి చంపేయాలి అనుకుంటున్న తన వారైన రాక్షసులను బలిచక్రవర్తి ఎంతో నేర్పుతో చంపవద్దని వారించాడు.

8-180-వ.

అటు వారించి వైరోచని రాక్షస సముదయంబున కిట్లనియె.

టీకా:

అటు = అలా; వారించి = అడ్డుకొని; వైరోచని = బలి (వైరోచని - విరోచనుని పుత్రుడు, బలి); రాక్షస = రాక్షసుల; సముదయంబున్ = సమూహమున; కున్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా దేవతలను చంపవద్దని వారించి బలి, రాక్షస మూకలతో ఇలా అన్నాడు.

8-181-క.

"పగవారు శరణు చొచ్చిన

మగతనములు నెఱపఁ దగునె మగవారలకున్

తగు సమయ మెఱుఁగ వలదే

మగటిమిఁ బాటింప వల దమర్తులతోడన్."

టీకా:

పగవారు = శత్రువులు; శరణు = శరణు; చొచ్చినన్ = వేడినప్పుడు; మగతనములు = పౌరుషములను; నెఱపన్ = చూపుట; తగునె = తగునా, తగదు; మగవారల = పరాక్రమశాలులు; కున్ = కు; తగు = తగిన; సమయమున్ = సమయమును; ఎఱుగన్ = గమనించ; వలదే = వద్దా ఏమి; మగటిమన్ = బాహుబలముచూపుట; పాటింపన్ = చేయ; వలదు = వద్దు; అమర్తుల = దేవతల {అమర్తులు - చావులేనివారు, దేవతలు}; తోడన్ = తోటి.

భావము:

"శత్రువులు బెదిరిపోయి శరణు వేడినప్పుడు పరాక్రమవంతులు తమ పౌరుషాలు చూపరాదు. తగిన సమయం గమనించాలి కదా! అందుచేత, ఇప్పుడు దేవతలపై మీ బాహుబలాన్ని ప్రకటించరాదు."

8-182-వ.

అని పలికి కొలువు కూటంబున నసుర నికర పరివృతుండై నిఖిల లోకరాజ్యలక్ష్మీ సహితుండై యఖిల విబుధ వీర విజయాహంకార నిజాలంకారుండై సుఖంబునం గొలువున్న విరోచన నందనుంగని శచీవిభుం డుత్తమ సచివుండునుం బోలె స్వాంత వచనంబుల శాంతిం బొందించి పురుషోత్తమ శిక్షితంబైన నీతిమార్గంబున శంబరునికిం బ్రియంబు చెప్పి; యరిష్టనేమి ననునయించి త్రిపురవాసులగు దానవుల నొడంబఱచి; జంభుని సమ్మతంబు చేకొని; హయగ్రీవుని విగ్రహంబు మాన్చి; నముచి తారక బాణాదులతో సఖ్యంబు నెఱపి; విప్రచిత్తికిం బొత్తు హత్తించి; శకుని విరోచన ప్రహేతులకుఁ బోరామి చూపి మయ మాలి సుమాలి ప్రముఖులకు మైత్రి యెఱింగించి; కుంభ నికుంభులకు సౌజన్యంబుఁ గైకొలిపి; పౌలోమ కాలకేయ నివాతకవచాదుల యెడ బాంధవంబు ప్రకటించి; వజ్రదంష్ట్రకి వశుండై; యితర దానవ ధైత్య

సమూహంబువలన నతిస్నేహంబు సంపాదించి; మనకు నక్క చెలియండ్ర బిడ్డలకు నొడ్డారంబు లేమిటికి? నేక కార్యపరత్వంబున నడ్డంబు లేక బ్రదుకుద; మన్యోన్య విరోధంబు లేల? తొల్లి యన్యోన్య విరోధంబున నలంగితి; మిది మొదలు దనుజ దివిజ సముదయంబులకు రాజు విరోచననందనుండ; మన మందఱ మతని పంపు చేయంగలవార; ముఖయ కులంబును వర్ధిల్లు నట్టి యుపాయం బెఱింగింతు నని యమృతజలధిమథన ప్రారంభ కథనంబు దెలియం జెప్పె; నట్లు సురాసుర యూధంబులు బలారాతి బలిప్రముఖంబులై పరమోద్యోగంబున సుధాసంపాదనాయత్త చిత్తులై యైకమత్యంబు నొంది యమందగమనంబున మందరనగంబునకుం జని.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; కొలువు = కొలువు; కూటంబునన్ = కూటమునందు; సుర = దేవతా; నికర = సమూహములచే; పరివృతుండు = చుట్టబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; నిఖిల = సమస్తమైన; లోక = లోకములతోకూడిన; రాజ్య = రాజ్యము యనెడి; లక్ష్మీ = సంపద; సహితుండు = కలిగినవాడు; ఐ = అయ్యి; అఖిల = సర్వ; విబుధ = దేవతా; వీర = వీరులను; విజయ = జయించిన; అహంకార = అహంకారముచే; నిజాలంకారుండు = గర్వముగలవాడు (నిజాలంకారుడు - నిజ (తననుతనే) అలంకారుడు (అలంకరించుకొన్నవాడు), గర్వముగలవాడు); ఐ = అయ్యి; సుఖంబునన్ = సుఖముగ; కొలువు = సభతీర్చి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; విరోచననందనున్ = బలిని (విరోచననందనుడు - విరోచనుని పుత్రుడు, బలి); కని = చూసి; శచీవిభుండు = ఇంద్రుడు; ఉత్తమ = మంచి; సచివుండునున్ = మంత్రి; పోలెన్ = వలె; స్వాంతన్ = మనసును; వచనంబులన్ = మాటలతో; శాంతిన్ = శాంతిని; పొందించి = చెందించి; పురుషోత్తమ = విష్ణుమూర్తిచే; శిక్షితంబు = నేర్పబడినది; ఐన = అయిన; నీతిమార్గంబునన్ = నీతిమార్గమునందు; శంబరుని = శంబరుని; కిన్ = కి; ప్రియంబు = ఇష్టమును; చెప్పి = తెలిపి; అరిష్టనేమిన్ = అరిష్టనేమిని; అనునయించి = బుజ్జగించి; త్రిపుర = త్రిపురముల; వాసులు = నివసించెడివారు; అగు = అయిన; దానవులన్ = రాక్షసులను (దానవులు - కశ్యపునకు దనువునందు పుట్టిన సంతతి, రాక్షసులు); ఒడంబరచి = ఒప్పించి; జంభుని = జంభుని; సమ్మతంబు = అంగీకారము; చేకొని = తీసుకొని; హయగ్రీవుని = హయగ్రీవుని; విగ్రహంబున్ = వైరము; మాన్చి = మానిపించివేసి; నముచి = నముచి; తారక = తారకుడు; బాణ = బాణుడు; ఆదుల్ = మున్నగువారి; తోన్ = తోటి; సఖ్యంబున్ = స్నేహము; నెఱిపి = సాగించి; విప్రచిత్తి

= విప్రచిత్తి; కిన్ = కి; పొత్తు = స్నేహితము; హత్తించి = కలిగించి; శకుని = శకుని; విరోచన =
 విరోచనుడు; ప్రహేతుల్ = ప్రహేతుడు; కున్ = కు; పోరామి = స్నేహము {పోరామి - పోరు లేమి,
 స్నేహము}; చూపి = చూపించి; మయ = మయుడు; మాలి = మాలి; సుమాలి = సుమాలి; ప్రముఖుల్
 = మొదలగువారి; కున్ = కు; మైత్రి = మిత్రత్వము; ఎటింగించి = తెలిపి; కుంభ = కుంభుడు;
 నికుంభుల్ = నికుంభుల; కున్ = కు; సౌజన్యంబున్ = మంచితనము; కైకొల్పి = ఏర్పరచి; పొలోమ =
 పొలోములు {పొలోములు - మారీచునకు పులోమ యందు కలిగిన 60,00 దానవ సంతతి};
 కాలకేయ = కాలకేయులు {కాలకేయులు - మారీచునకు కలక యందు కలిగిన 1,400 దానవ
 సంతతి}; నివాత = నివాతులు {నివాతము - బాణములచే భేదింపరానిది}; కవచ = కవచులు;
 ఆదుల = మున్నగువారి; ఎడన్ = అందు; బాంధవంబు = బంధుత్వము; ప్రకటించి = వెల్లడించుకొని;
 వజ్రదంష్ట్ర = వజ్రదంష్ట్ర; కిన్ = కి; వశుండు = లొంగినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఇతర = మిగిలిన; దానవ =
 దానవుల; దైత్య = దైత్యుల; సమూహంబున్ = నికరముల; వలన = నుండి; అతి = మిక్కిలి;
 స్నేహంబున్ = మిత్రత్వమును; సంపాదించి = సంపాదించి; మన = మన; కున్ = కు; అక్కచెలియండ్ర
 = సోదరీమణుల; బిడ్డల = పిల్లల; కున్ = కు; ఒడ్డారంబులు = పంతములు; ఏమిటి = ఎందు; కిన్ =
 కు; ఏక = ఏకొన్ముఖమైన; కార్యపరత్వంబునన్ = పనులుచేసికొనుటద్వారా; అడ్డంబున్ = ఎదురు;
 లేక = లేకుండగ; బ్రదుకుదము = జీవించెదము; అన్యోన్య = మనలోమనకి; విరోధంబులు =
 శత్రుత్వములు; ఏల = ఎందులకు; తొల్లి = ఇంతకు ముందు; అన్యోన్య = మనలోమనకి;
 విరోధంబునన్ = శత్రుత్వములవలన; నలింగితిమి = నలిగిపోతిమి; ఇది = ఇప్పటి; మొదలు =
 నుండి; దనుజ = దానవుల; దివిజ = దేవతల {దివిజులు - స్వర్గమున పుట్టినవారు, దేవతలు};
 సముదయంబుల్ = సమూహముల; కున్ = కు; రాజు = రాజు; విరోచననందనుండ = బలియే;
 మనము = మనము; అందఱము = అందఱము; అతని = అతని యొక్క; పంపు = ఆజ్ఞప్రకారము;
 చేయంగలవారము = చేసిడివారము; ఉభయ = రెండు (2); కులంబునున్ = వంశములును;
 వర్ధిల్లున్ = అభివృద్ధి చెందును; అట్టి = అటువంటి; ఉపాయంబున్ = ఉపాయమును; ఎటింగింతున్
 = తెలిపెదను; అని = అని; అమృతజలధి = పాలసముద్రము; మథన = చిలుకు; ప్రారంభ =
 ప్రయత్నము; కథనంబు = సంగతి; తెలియన్ = తెలియునట్లు; చెప్పెన్ = చెప్పెను; అట్లు = అలా; సుర
 = దేవత; అసుర = రాక్షస; యూథంబులు = సమూహములు; బలారాతి = ఇంద్రుడు {బలారాతి -
 బలి యొక్క అరాతి (శత్రువు), ఇంద్రుడు}; బలి = బలి; ప్రముఖంబులు = నాయకులుగాగలవి; ఐ =
 అయ్యి; పరమ = మిక్కిలి; ఉద్యోగంబునన్ = పూనికతో; సుధా = అమృతమును; సంపాదనా =

సంపాదించవలెననెడి; ఆయత్త = నిశ్చయించుకొన్న; చిత్తులు = మనసులుగలవారు; ఐ = అయ్యి;
ఐకమత్యంబున్ = ఐకమత్యమును; ఒంది = పొంది; అమంద = వేగముగల; గమనంబునన్ =
నడకలతో; మందర = మందర యనెడి; నగంబున్ = పర్వతమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి.

భావము:

బలి చక్రవర్తి కొలువు కూటములో చేరి అతనిని సేవించారు. సకల లోకాలలోని రాజ్యాలనూ
గెలుచుకున్న వైభవం, దేవతా వీరులను ఓడించిన గర్వంతో బలిచక్రవర్తి సుఖంగా ఉన్నాడు.
శచీదేవి భర్త అయిన దేవేంద్రుడు చక్కటి మంత్రి వలె ఓదార్పు మాటలతో విరోచనుని పుత్రుడైన
బలిచక్రవర్తికి ప్రశాంతత కలిగించాడు. పురుషోత్తముడైన విష్ణువు నియమించిన నీతిమార్గాన్ని
అనుసరించి దేవతా ప్రముఖులు అందరూ రాక్షసులతో స్నేహంగా మెలగసాగారు. అలా
శంబరాసురునికి ఇచ్చకపు మాటలు చెప్పి, అరిష్టనేమితో అనునయంగా మాట్లాడి, త్రిపురాలలో
నివసించే దానవులతో ఒప్పుకోలు మాటలు జరిపి, జంభాసురుని ఒప్పుకోలు సంపాదించి,
హయగ్రీవాసురుని వైరం మాన్పించి, నముచి, తారక, బాణాసురులతో మిత్రత్వం సాగించి,
విప్రచిత్తితో స్నేహం కలుపుకుని, శకుని, విరోచనన ప్రహేతులచే రాకపోకలు జరిపి, మయ, మాలి,
సుమాలి మొదలగు రాక్షస ప్రముఖులకి స్నేహం చూపించి, కుంభ, నికుంభాసురులతో సౌజన్యం
చేపట్టి, పౌలోమి, కాలకేయ, నివాతకవచాది రాక్షస వీరుల పట్ల స్నేహంతో బాంధవ్యాలు కలిపి
మాట్లాడుతూ, వజ్రదంష్ట్ర వద్ద లొంగి మెసలి, మిగిలిన దానవులు, దైత్యులు మున్నగు రాక్షసుల ఎడ
అతిస్నేహం పెంపొందించుకుని, మనం మనం అక్కచెల్లెళ్ళ పిల్లలం మనలో మనకి దెబ్బలాటలు
ఎందుకు? ఇన్నాళ్ళు మనలో మనం గొడవలు పడి బాగా నలిగిపోయాం కదా. అందుచేచ
ఇకనుండి విరోచనుని కుమారుడు అయిన బలిచక్రవర్తే రాక్షసులం, దేవతలం మనం అందరకు
మహారాజు. మనం అందరం అతని ఆజ్ఞకు లోబడి ఉందాం అని చెప్పారు. ఇంకా మన రెండు
వంశాలు చక్కగా వర్ధిల్లు మార్గం చెప్తాం అని, ఇంద్రుడు బలి చక్రవర్తుల నాయకత్వంలో
ఐకమత్యంతో దేవతలు రాక్షసులు పట్టుబట్టి పాలసముద్రాన్ని చిలికి అమృతాన్ని
సంపాదించటానికి ఒప్పించారు. అంతా కలిసి వడివడిగా మంధర పర్వతం దగ్గరకి వెళ్ళారు.

అష్టమ స్కంధము : మంధరగిరిని తెచ్చుట

8-183-సీ.

వాసవ వర్ధకి వాడిగాఁ జఱచిన-

కుద్ధాలముఖములఁ గొంత ద్రవ్వె

ముసలార్గముల జొన్పి మొదలి పాఁ తగలించి-

దీర్ఘ పాశంబులఁ ద్రిండు చుట్టి

పెకలించి బాహుల బీడించి కదలించి-

పెల్లార్చి తమతమ పేరు వాడి

పెఱికి మీదికి నెత్తి పుడుల హస్తంబులఁ-

దలల భుజంబులఁ దరలకుండ

8-183.1-తే.

నాని మెల్లన కుఱుతప్పుటడుగు లిడుచు

భార మధికంబు మఱవక పట్టుఁ డనుచు

మందరనగంబుఁ దెచ్చి రమందగతిని.

దేవ దైత్యులు జలరాశి తెరువు పట్టి.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వాసవవర్ధకి = త్వష్ట {వాసవవర్ధకి - విశ్వకర్మ, దేవతాశిల్పి, త్వష్ట}; వాడిగాజఱచిన = పదునుపెట్టిన;
కుద్ధాల = తవ్వగోలల; ముఖములన్ = మొనలతో; కొంతన్ = కొంచము; త్రవ్వె = తవ్వె; ముసల =
రోకండ్ల; అగ్రములన్ = కొనలను; చొన్పి = దూర్చి; మొదలిపాన్ = మొదలంటా; తగిలించి =
తగిలించి; దీర్ఘ = పొడవైన; పాశంబులన్ = తాళ్ళను; ద్రిండు = దిండుగా; చుట్టి = చుట్టి; పెకలించి =
పెళ్ళగించి; బాహులన్ = చేతులతో; బీడించి = గట్టిగాపట్టి; కదలించి = కదిపి; పెల్లు = గట్టిగా; అర్చి =
అరచి; తమతమ = వారివారి; పేరు = పౌరుషములను; వాడి = ప్రకటించుచు; పెఱికి = పీకి; మీది =

పై; కిన్ = కి; ఎత్తి = ఎత్తి; పృథుల = పెద్దపెద్ద; హస్తంబులన్ = చేతులతో; తలలన్ = తలలకి;
 భుజంబులన్ = భుజములకు; తరలకుండన్ = జారకుండగ; ఆని = ఆన్ని.
 మెల్లన్ = మెల్లగా; కుఱు = చిన్నచిన్నగా; తప్పుడు = అతిక్రమించెడు; అడుగులు = అడుగులు;
 ఇడుచున్ = వేయుచు; భారము = బరువు; అధికంబు = చాలా ఎక్కువ; మఱవక = మరచిపోకుండ;
 పట్టుడు = పట్టుకొనుడు; అనుచున్ = అంటూ; మందర = మందర యనెడి; నగంబున్ =
 పర్వతమును; తెచ్చిరి = తీసుకువచ్చిరి; అమంద = చురుకైన; గతిన్ = విధముగా; దేవ = దేవతలు;
 దైత్యులు = రాక్షసులు; జలరాశి = సముద్రము; తెరువుపట్టి = వైపునకు.

భావము:

దేవతాశిల్పి అయిన త్వష్ట పదునుపెట్టిన త్రవ్వ గోలలతో, దేవదానవులు మంధర పర్వతాన్ని కొంత త్రవ్వారు, రోకళ్ళను క్రిందకి చొప్పించారు. పొడుగుపాటి తాళ్ళతో బిగించి కట్టారు. చేతుల బలంకొద్దీ ఆ కొండను మెల్లగా రోకళ్ళతో కుళ్ళగించి, కదిలించి, తమ తమ బిరుదులు వాడుతూ గట్టిగా కేకలు వేస్తూ, పెరికి పెళ్లగించి పైకెత్తారు. బలమైన తమ చేతులు, తలలు, భుజాలతో జారకుండా కాసుకుంటూ కొండను ఎత్తుకున్నారు. మెల్లగా తప్పటడుగులు వేయసాగారు. అలాగే "బరువు ఎక్కువగా ఉంది, జాగ్రత్తగా పట్టండి" అంటూ చురుకుగా మంధర అనే ఆ కొండను సముద్రం వైపుకు మోసుకుంటూ తీసుకొచ్చారు.

8-184-క.

మందరము మోవ నోపమి

నందఱుపైఁబడియె నదియు నతిచోద్యముగాఁ;

గొందఱు నేలం గలిసిరి

కొందఱు నుగ్గయిరి; చనిరి కొందఱు భీతిన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మందరమున్ = మందరపర్వతమును; మోవన్ = మోయ; ఓపమిన్ = లేకపోవుటచేత; అందఱ = అందరి; పైన్ = మీదను; పడియెన్ = పడినది; అదియున్ = అది; అతి = మిక్కిలి; చోద్యముగాన్ = విచిత్రముగా; కొందఱున్ = కొంతమంది; నేలన్ = మట్టిలో; కలిసిరి = కలిసిపోయిరి; కొందఱున్ = కొంతమంది; నుగ్గయిరి = నలిగిపోయిరి; చనిరి = పారిపోయిరి; కొందఱున్ = కొంతమంది; భీతిన్ = భయమువలన.

భావము:

మంధరపర్వతాన్ని మోయడానికి దేవదానవులకు శక్తి సరిపోలేదు. ఆశ్చర్యకరంగా అదిఒరిగి నేలమీద పడిపోయింది. అప్పుడు కొందరు మరణించారు, కొందరు నలిగిపోయారు, మరి కొందరు పారి పోయారు.

8-185-క.

"ఏలా హరికడ కేగితి?

మేలా దొరకొంటి మధిక హేలన శైలో

నూలనము జేసి తెచ్చితి?

మేలా పెక్కండు మడిసి రేలా నడుమన్?

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఏలా = ఎందుకు; హరి = విష్ణుని; కడ = దగ్గర; కున్ = కు; ఏగితిమి = వెళ్ళితిమి; ఏలా = ఎందుకు; దొరకొంటిమి = పూనుకొంటిమి; అధిక = మిక్కిలి; హేలనన్ = మైకముతో; శైల = కొండను; ఉనూలనము = పెకలించుట; చేసి = చేసి; తెచ్చితిమి = తీసుకొని వచ్చితిమి; ఏలా = ఎలాగా; పెక్కండు = అనేకమంది; మడిసిరి = చనిపోయిరి; ఏలా = ఎలాగా; నడుమన్ = మధ్యలో.

భావము:

“విష్ణువు దగ్గరకి ఎందుకు వెళ్ళాం? మత్తెక్కినట్లు ఈ పనికి ఎందుకు పూనుకున్నాం? ఈ మంథర పర్వతాన్ని కోరి పెకలించుకుని తెచ్చాం? అందుచేత ఈ మధ్యలో పడి చనిపోయారు.

8-186-క.

ఏటికి మముఁ బని బంచెను?

నేటికి మనఁ బోటివారి కింతలు పను? లిం

కేటికి రాఁడు రమేశ్వరుఁ?

డేటి కుపేక్షించె? మఱవ నేటికి మనలన్?”

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఏటి = ఎందుల; కిన్ = కు; మమున్ = మమ్ములను; పనిపంచెను = నియోగించెను; ఏటి = ఎందు;
కిన్ = కు; మన = తమ; పోటి = వంటి; వారి = వారల; కిన్ = కి; ఇంతలు = ఇంతపెద్ద; పనులు =
కార్యములు; ఇంకన్ = ఇంకను; ఏటి = ఎందు; కిన్ = కు; రాడు = రావడంలేదు; రమేశ్వరుడు =
విష్ణువు (రమేశ్వరుడు - రమ (లక్ష్మీదేవికి) ఈశ్వరుడు (పతి), విష్ణువు); ఏటి = ఎందుల; కున్ = కు;
ఉపేక్షించెన్ = నిర్లక్ష్యముచేసెను; మఱవన్ = మరచిపోవుట; ఏటి = ఎందు; కిన్ = కు; మనలన్ =
మనలను.

భావము:

ఇలాంటి పని భగవంతుడు ఎందుకు అప్పజెప్పాడు? మనలాంటి వారు ఇలాంటి పనులు చేపట్టి
చేయగలరా? ఆ లక్ష్మీపతి అయిన విష్ణువు సహాయం చేయటానికి ఇంకా ఎందుచేత రావటం
లేదో? ఎందుకు నిర్లక్ష్యం చేస్తున్నాడో? మనకు సాయం రాకుండా ఇలా ఎందుకు
మరచిపోయాడో?”

8-187-వ.

అని కులకుధర పతనజన్యం బగు దైన్యంబు సహింప నోపక పలవించుచున్న దివిజ దితిజల
భయంబు మనంబున నెఱింగి సకల వ్యాపకుండగు హరి దత్తమీపంబున.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అని = అని; కులకుధర = కులపర్వతముయొక్క; పతన = పడిపోవుటచేత; జన్యంబు = జనించినది;
అగు = అయిన; దైన్యంబున్ = దీనత్వమును; సహింపన్ = ఓర్చుకొన; ఓపక = లేక; పలవించుచున్న
= పలవరించుచున్న; దివిజ = దేవతల; దితిజల = రాక్షసుల; భయంబున్ = భయమును;
మనంబునన్ = మనసులో; ఎఱింగి = తెలిసి; సకల = సర్వ; వ్యాపకుండు = వ్యాపించెడివాడు; అగు
= అయిన; హరి = విష్ణుమూర్తి; తత్ = ఆ; సమీపంబునన్ = దగ్గరలో.

భావము:

దేవదానవులు ఇలా అనుకుంటూ మంథర పర్వతం పడిపోవటం వలన కలిగిన కష్టాన్ని
ఓర్చుకోలేక దుఃఖపడు తున్నారు. వారి భీతిని, ఆపదను తెలుసుకున్న సర్వవ్యాపకుడు అయిన
విష్ణువు ఆ ప్రదేశం దగ్గరకి వచ్చాడు.

8-188-మ.

గరుడారోహకుడై గదాదిధరుడై కారుణ్యసంయుక్తుడై
హరికోటిప్రభతో "నొహో వెఱవకుం" డంచుం బ్రదీపించి త
ద్ధిరిగేలన్ నలువొంద గందుకము మాడ్కింబట్టి క్రీడించుచు
నరుణాలోకసుధన్ సురాసురుల ప్రాణంబుల్ సమర్థించుచున్.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

గరుడ = గరుత్మంతుని; ఆరోహకుడు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి; గద = గద; ఆది = మున్నగునవి;
ధరుడు = ధరించినవాడు; ఐ = అయ్యి; కారుణ్య = దయతో; సంయుక్తుండు = కూడినవాడు; ఐ =
అయ్యి; హరి = సూర్యులు; కోటి = కోటిమందితోసమానమైన; ప్రభ = ప్రకాశము; తోన్ = తోటి; ఓహో
= ఓహో; వెఱవకుండు = భయపడకండి; అంచున్ = అనుచు; ప్రదీపించి = అతిశయించి; తత్ = ఆ;
గిరిన్ = కొండను; కేలన్ = చేతితో; నలువొందన్ = నేర్పుతో; కందుకము = బంతి; మాడ్కిన్ = వలె;
పట్టి = పట్టుకొని; క్రీడించుచు = ఆడుచూ; కరుణా = కృపా; ఆలోక = దృష్టి యనెడి; సుధన్ =
అమృతముతో; సుర = దేవతలు; అసురులన్ = రాక్షసుల; ప్రాణంబుల్ = ప్రాణములను;
సమర్థించుచున్ = కాపాడుతూ.

భావము:

దయామయుడై, గదను ధరించి, గరుడవాహనంపై అధిరోహించి వచ్చి, విష్ణుమూర్తి కోటి సూర్యుల
కాంతితో వారి ఎదుట ప్రత్యక్షం అయ్యాడు. "ఓ దేవదానవులారా! భయపడకండి" అన్నాడు. మంథర
పర్వతాన్ని ఎంతో నేర్పుగా చేత్తో పట్టుకుని బంతిలా ఆడిస్తూ, దయామృతం చిలికే చూపులతో
వారిని కాపాడాడు.

8-189-క.

వారలు గొలువంగ హరియును

వారాన్నిధి కరుగు మనంగ వసుధాధరమున్

వారిజనయనునిఁ గొంచు న

వారితగతిఁ జనియె విహగవల్లభుఁ డటుతన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వారలు = వారు; గొలువంగ = సేవించుచుండగ; హరియును = విష్ణువు; వారాన్నిధి = సాగరమున;
కున్ = కు; అరుగుము = వెళ్లుము; అనగన్ = చెప్పగా; వసుధాధరమున్ = పర్వతమును

{వసుధాధరము - వసుధ (భూమిని) ధరము (ధరించునది), పర్వతము}; వారిజనయనునిన్ = హరిని {వారిజనయనుడు - వారిజము (పద్మముల) వంటి నయనుడు (కన్నులుగలవాడు), విష్ణువు}; కొంచున్ = తీసుకొని; అవారిత = ఆపలేని; గతిన్ = వేగముతో; జనియెన్ = వెళ్లెను; విహగవల్లభుడు = గరుత్మంతుడు; అఱుతన్ = దగ్గరగా.

భావము:

దేవదానవులు విష్ణుమూర్తిని సేవించుకున్నారు. విష్ణుమూర్తి గరుడుని పాల సముద్రం వద్దకు తీసుకుపోమ్మని ఆజ్ఞాపించాడు. గరుడుడు ఆ పర్వతాన్ని, విష్ణుమూర్తిని మూపుపై ధరించి ఆటంకం లేకుండా ఎగురుతూ తీసుకెళ్ళాడు.

8-190-క.

చని జలరాశి తటంబున

వనజాక్షుని గిరిని డించి వందనములు స

ద్వినుతులు చేసి ఖగేంద్రుడు

పనివినియెను భక్తి నాత్మభవనంబునకున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

చని = వెళ్లి; జలరాశి = సముద్రము; తటంబునన్ = గట్టుమీద; వనజాక్షుని = హరిని; గిరిని = పర్వతమును; డించి = దించి; వందనములు = నమస్కారములు; సద్వినుతులు = స్తోత్రములు; చేసి = చేసి; ఖగేంద్రుడు = గరుడుడు {ఖగేంద్రుడు - ఖగము (పక్షుల)కు ఇంద్రుడు (ప్రభువు), గరుత్మంతుడు}; పనివినియెను = సెలవుతీసుకొనెను; భక్తిన్ = భక్తితో; ఆత్మ = తన; భవనంబున్ = నివాసమున; కున్ = కు.

భావము:

అలా గరుడుడు తీసుకెళ్ళి పాలకడలి ఒడ్డున విష్ణువును, మంథరపర్వతాన్ని దించాడు, భక్తితో నమస్కరించి సెలవు తీసుకొని తన నివాసానికి వెళ్ళిపోయాడు.

8-191-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

అంతట.

అష్టమ స్కంధము : సముద్ర మథన యత్నము

8-192-సీ.

భూనాథ! వినవయ్య **భో**గీంద్రు వాసుకి-

బిలిపించి యతనికి **బ్రి**యము జెప్పి

ఫలభాగ మీ నొడ**బ**డి సమ్మతునిఁ జేసి-

మెల్లన చేతుల **మే**ను నివిరి

నీవ కా కెవ్వరు **నే**ర్తు? రీ పని కియ్య-

కొమ్మని యతని కై**కో**లు పడసి

కవ్వంపుఁ గొండ ని**ష్కం**టకంబుగఁ జేసి-

పుర్నించి యతని భో**గం**బుఁ జుట్టి

8-192.1-ఆ.

క్రడగి యమృతజలధిఁ గలశంబుఁ గావించి

త్రచ్చు నవసరమునఁ దలపు లమర

బద్ధవస్త్రకేశభూరులై యా రెండు

గములవారు తరువఁ గదిసి రచట.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

భూనాథ = రాజా; విను = వినుము; అయ్య = తండ్రి; భోగి = సర్పములకు; ఇంద్రున్ = ప్రభువుని;
వాసుకిన్ = వాసుకుని; పిలిపించి = పిలిపించి; అతని = అతని; కిన్ = కి; ప్రియముజెప్పి = నచ్చచెప్పి;
ఫల = ఫలితములో; భాగము = వంతు; ఈన్ = ఇచ్చుటకు; ఒడబడి = ఒప్పుకొని; సమ్మతునిజేసి =
ఒప్పించి; మెల్లన = మెల్లగా; చేతులన్ = చేతులతో; మేను = దేహమును; నివిరి = దువ్వి; నీవ =
నీవుమాత్రము; కాక = తప్పించి; ఎవ్వరు = ఎవరు; నేర్తురు = సమర్థులు; ఈ = ఈ; పని = కార్యమున;
కున్ = కు; ఇయ్యకొమ్ము = అంగీకరింపుము; అని = అని; అతని = అతని యొక్క; కైకోలు =
అంగీకారము; పడసి = పొంది; కవ్వంపు = కవ్వముగానున్న; కొండన్ = పర్వతమును;
నిష్కంటకంబుగన్ = ముళ్ళులేనిదిగ; చేసి = చేసి; ఘర్షించి = రాపిడిచేసి; అతని = అతని;
భోగంబున్ = శరీరమును; చుట్టి = చుట్టి.
కడగి = పూని; అమృతజలధిన్ = పాలసముద్రమును; కలశంబుగాన్ = కుండగా; కావించి =
చేసుకొని; త్రచ్చు = చిలికెడి; అవసరమునన్ = సమయములో; తలపులు = భావులు; అమరన్ = తీరి;
బద్ధ = బిగించిన; వస్త్ర = బట్టలు; కేశభారులు = జుట్టుముడులుగలవారు; ఐ = అయ్య; ఆ = ఆ; రెండు
= రెండు (2); గముల = పక్షముల; వారున్ = వారు; తరువన్ = చిలుకుటకు; కదిసిరి = తలపడిరి;
అచటన్ = అక్కట.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! దేవతలూ, రాక్షసులూ సర్పరాజైన వాసుకిని పిలిపించారు. అతనికి ప్రితి
కలిగేలా మాట్లాడారు. అమృతంలో అతనికి కూడా భాగం ఇవ్వటానికి ఒప్పుకున్నారు. మెల్లగా
శరీరాన్ని దువ్వి స్నేహం కనబరచారు. "నీ కంటే సమర్థులు ఇంకెవరూ లేరు" అని పొగుడుతూ,
కవ్వపు తాడుగా ఉండటానికి ఒప్పించారు. వాసుకికి ముళ్ళు గుచ్చుకోకుండా ఉండటానికి,

మంథరపర్వతాన్ని చదును చేశారు. ఆ పెద్ద కొండను కవ్వంగా తీసుకుని, వాసుకిని తాడుగా చుట్టి, పాలసముద్రాన్ని కుండగా చేశారు. రెండు పక్షాలవారు రెండువైపులా భారులు తీరి, వస్త్రాలు ఎగగట్టు కున్నారు. జుట్టు గట్టిగా ముడులు వేసుకుని, పాల సముద్రాన్ని చిలకడానికి తలపడ్డారు.

8-193-వ.

తదనంతరంబ.

టీకా:

తదనంతరంబ = తరువాత.

భావము:

అటుపిమ్మట.

8-194-క.

హరియును దేవానీకము

సురగేంద్రుని తలలు పట్టసుద్యోగింపన్

హరిమాయా పరవశులై

సురవిమతులు కూడి పలుకఁ జొచ్చిరి కడిమిన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

హరియును = విష్ణువు; దేవ = దేవతల; అనీకమున్ = సమూహము; ఉరగ = సర్పములకు;

ఇంద్రునిన్ = ప్రభువుని; తలలున్ = తలవైపున; పట్టన్ = పట్టుకొనుటకు; ఉద్యోగింపన్ =

యత్నిస్తుండగా; హరి = విష్ణుని; మాయా = మాయకు; పరవశులు = లొంగినవారు; ఐ = అయ్య;

సురవిమతులు = రాక్షసులు; కూడి = అందరుకలిసి; పలుకన్ = వాదులాడ; చొచ్చిరి = మొదలిడిరి;

కడిమిన్ = పట్టుదలతో.

భావము:

విష్ణువు, దేవతలు వాసుకి తలవైపు పట్టుకోడానికి సిద్ధపడసాగారు. విష్ణుమాయ కమ్మిన రాక్షసులు అంతా ఒళ్ళు తెలియని పట్టుదలతో వాదులాటకు దిగారు.

8-195-మత్త.

"స్వచ్ఛమైన ఫణంబు మీరలు చక్కబట్టి మధింపగాఁ
బుచ్చమేటికి మాకుఁ బట్టఁగఁ? పూరుషత్వము గల్గి మే
మచ్ఛమైన తపోబలాధ్యయనాన్వయంబుల వారమై
యచ్చయింతుమె తుచ్చవృత్తికి? నిండు మాకు ఫణాగ్రముల్."
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

స్వచ్ఛమైన = నిర్మలమైన; ఫణంబున్ = పాముతలలు; మీరలు = మీరు; చక్కన్ = చక్కగా; పట్టి =
పట్టుకొని; మధింపగాన్ = చిలుకుతుండగా; పుచ్చము = తోక; ఏటి = ఎందుల; కిన్ = కు; మా = మా;
కున్ = కు; పట్టగన్ = పట్టుకొనుటకు; పూరుషత్వము = పౌరుషము; కల్గి = ఉండి; మేము = మేము;
అచ్చము = స్వచ్ఛము; ఐన = అయిన; తపన్ = తపస్సు; బల = బలము; అధ్యయన = చదువు;
అన్వయంబుల్ = వంశములు; వారము = కలవారము; ఐ = అయ్యి; ఇచ్చయింతుమె =
ఒప్పుకొనెదమా ఏమి; తుచ్చ = నీచపు; వృత్తి = వర్తనల; కిన్ = కి; ఇండు = ఇవ్వండి; మా = మా; కున్
= కు; ఫణ = పడగల; అగ్రమున్ = కొసను.

భావము:

"మీరు స్వచ్ఛమైన పడగలు పట్టుకుని చిలుకుతారా? మేము తుచ్చమైన తోక పట్టుకోవాలా? ఇది
మాకు చాల అవమానకరం, మేము గొప్ప పౌరుషము, తపస్సు, విద్యలు, బలమూ కలవారము.
మేము ఈ నీచమైన పనికి ఒప్పుకోము. మాకు పడగలు ఇవ్వండి, మీరు తోక పుచ్చుకోండి" అని
రాక్షసులు వాదించారు

8-196-వ.

అని పలుకు దనుజులం జూచి.

టీకా:

అని = అని; పలుకు = పలికెడు; దనుజులన్ = రాక్షసులను; చూచి = చూసి.

భావము:

ఇలా పాము పడగలు పట్టుకుంటాము అంటున్న రాక్షసులను చూసి.

8-197-క.

విస్మయముఁ బొంది దానవ

ఘస్మరుఁ డహిఘణము విడువఁ గైకొని యసురుల్

విస్మితముఖులై యార్చి ర

విస్మితముగఁ గొనిరి సురలు వీకం దోకన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

విస్మయంబున్ = ఆశ్చర్య; పొంది = పోయి; దానవఘస్మరుడు = విష్ణువు {దానవఘస్మరుడు -
దానవ (రాక్షసుల) ఘస్మరుడు (నాశకుడు), విష్ణువు}; అహి = పాము; ఘణమున్ = పడగను; విడువన్
= వదిలిపెట్టగ; కైకొని = చేపట్టి; అసురుల్ = రాక్షసులు; విస్మిత = మిక్కిలి నవ్వుతోకూడిన; ముఖులు
= ముఖములు గలవారు; ఐ = అయ్యి; ఆర్చిరి = కేకలువేసిరి; అవిస్మితముగన్ = చిరునవ్వులు
లేకుండగ; కొనిరి = తీసుకొనిరి; సురలు = దేవతలు; వీకన్ = ఉత్సాహముగ; తోకన్ = తోకను.

భావము:

విష్ణువు, దేవతలు వాసుకి తలవైపు పట్టుకోడానికి సిద్ధపడసాగారు. విష్ణుమాయ కమ్మిన
రాక్షసులు అంతా ఒళ్ళు తెలియని పట్టుదలతో వాదులాటకు దిగారు.

8-198-వ.

ఇట్లు సమాకర్షణస్థానభాగనిర్ణయంబు లేర్పఱచుకొని దేవతలు పుచ్చంబును; బూర్వదేవతలు
ఫణంబులుం బట్టి పయోరాశి మధ్యంబునం బర్వతంబు పెట్టి; పరమాయత్తచిత్తులై యమృతార్థంబు
త్రచ్చుచున్న సమయంబున.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; సమాకర్షణ = లాగబడెడి; స్థాన = స్థానములను; భాగ = పంచుకొనెడి;
నిర్ణయంబులు = నిర్ణయములు; ఏర్పఱచుకొని = నియమించుకొని; దేవతలు = దేవతలు;
పుచ్చంబును = తోకను; పూర్వదేవతలు = రాక్షసులు; ఫణంబులున్ = పడగలను; పట్టి = పట్టుకొని;
పయోరాశి = సముద్రము; మధ్యంబునన్ = మధ్యలో; పర్వతంబున్ = పర్వతమును; పెట్టి = పెట్టి;
పరమ = మిక్కిలి; ఆయత్త = లగ్నమైన; చిత్తులు = మనసుగలవారు; ఐ = అయ్యి; అమృత =
అమృతము; అర్థంబున్ = కోసము; త్రచ్చుచున్న = చిలుకుతున్న; సమయంబునన్ = సమయము
నందు.

భావము:

ఇలా వరుసలు కట్టి లాగే స్థానాలను ఏర్పాటు చేసుకున్నారు. క్షీరసాగరం మధ్యన మంధర
పర్వతాన్ని ఉంచి, దేవతలు నాగరాజ వాసుకి తోక భాగము, రాక్షసులు పడగలభాగం
పట్టుకునిచిలుకుతున్నారు. ఇంతలో...

8-199-క.

విడు విడు డని ఫణి పలుకఁగఁ

రడుభరమున మొదలఁ గుదురు రలుగమి గెడఁవై

బుడబుడ రవమున నఖిలము

వడవడ వడఁకఁగ మహాద్రి వనధి మునింగెన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

విడు = విడిచిపెట్టండి; విడుడు = విడిచిపెట్టండి; అని = అని; ఫణి = సర్పము; పలుకగన్ =
అరుచుచుండగ; కడు = అధికమైన; భరమునన్ = బరువువలన; మొదలన్ = క్రింద; కుదురు =
కుదురు {కుదురు - కుదురుగా నిలుచుటకు ఏర్పరచెడి పీఠము}; కలుగమి = లేకపోవుటచేత;
కెడవు = ఒరిగినది; ఐ = అయ్యి; బుడబుడ = బుడబుడ యనెడి; రవమునన్ = శబ్దముతో;
అఖిలమున్ = సర్వము; వడవడ = వడవడ యని; వడకగన్ = వణికిపోగా; మహా = గొప్ప; అద్రి =
కొండ; వనధిన్ = సముద్రమునందు; మునింగెన్ = మునిగినది.

భావము:

అమృతమధన సమయంలో వాసుకి "వదలండి వదలండి" అన్నాడు. మంథర పర్వతం అడుగున
కుదురు లేకపోవడంతో అధిక బరువు వలన పడిపోతూ సముద్రంలో "బుడ బుడ" మని
మునిగింది. దేవ రాక్షస సమూహం సమస్తం "వడ వడ" వణికింది.

8-200-ఉ.

గౌరవమైన భారమునఁ కవ్వపుఁగొండ ధరింప లేక దో
స్సార విహీనులై యుభయ సైనికులుం గడు సిగ్గుతో నకూ
పారతటంబునం బడిరి పౌరుషముం జెడి పాండవేయ! యె
వ్వారికి నేరఁబోలు బలవంతపు దైవము నాక్రమింపగన్?
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

గౌరవమైన = గొప్పదైన; భారమునన్ = బరువువలన; కవ్వపు = కవ్వముగానున్న కవ్వము -
పెరుగు చిలికెడు సాధనము; కొండన్ = కొండను; ధరింపన్ = భరించ; లేక = లేక; దోః = భుజ; సార
= బలము; విహీనులు = లేనివారు; ఐ = అయ్యి; ఉభయ = రెండు (2) పక్షముల; సైనికులున్ =
భటులును; కడు = మిక్కిలి; సిగ్గు = అవమానము; తోనన్ = తోటి; అకూపార = సముద్రపు;
తటంబునన్ = ఒడ్డున; పడిరి = కూలబడిరి; పౌరుషము = పరాక్రమములు; చెడి = కోల్పోయి;

పాండవేయ = పరీక్షితా {పాండవేయుడు - పాండవవంశస్తుడు, పరీక్షిత్తు}; ఎవ్వారి = ఎవరి; కిన్ = కి;
నేరన్ = సాధ్యము; పోలున్ = శక్యం అవుతుంది?; బలవంతపు = ప్రబలమైన; దైవమున్ = విధిని;
ఆక్రమింపన్ = దాటుటకు.

భావము:

దాని అధికమైన బరువు వలన కవ్వం కొండగా ఉన్న ఆ మంథర పర్వతాన్ని మళ్ళీ పైకి దేవరాక్షస శూరులు ఎత్తలేకపోయారు. తమ భుజబలాలు కోల్పోయారు. ఎంతో సిగ్గుపడ్డారు. పరాక్రమాలు కోల్పోయి సముద్రం ఒడ్డున నిలబడి తెగ బాధపడసాగారు. అవును, ఎంతటి వారికైనా ప్రబలమైన విధిని దాటడం సాధ్యం కాదు కదా!

అష్టమ స్కంధము : కూర్మావతారము

8-201-క.

వననిధి జలముల లోపల

మునిగెడి గిరిఁ జూచి దుఃఖమునఁ జింతాభిన్

మునిగెడి వేల్పులఁ గనుగొని

వనజాక్షుఁడు వార్ధినడుమ వారలు చూడన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వననిధి = సముద్రము {వననిధి - వనము (నీటి)కి నిధి, సముద్రము}; జలము = నీటి; లోపలన్ = అందు; మునిగెడి = మునిగిపోతున్న; గిరిన్ = కొండను; చూచి = చూసి; దుఃఖమునన్ = శోకముతో; చింత = శోకమనెడి; అభిన్ = సముద్రమువ; మునిగెడి = మునిగిపోతున్న; వేల్పులన్ = దేవతలను; కనుగొని = చూసు; వనజాక్షుడు = హరి; వార్ధిన్ = సముద్రపు; నడుమన్ = మధ్యలో; వారలు = వారు; చూడన్ = చూచుచుండగ.

భావము:

దేవతలు అందరూ అలా మునిగిపోతున్న మంథర పర్వతాన్ని చూస్తూ అంతులేని
దుఃఖసాగరంలో మునిగిపోతుంటే చూసిన విష్ణుదేవుడు, వారు చూస్తుండగానే సముద్రం మధ్య
లోకి దిగాడు.

8-202-నీ.

సవరనై లక్ష యోజనముల వెడలుపై-
కడుఁ గఠోరమునైన కర్పరమును
నదనైన బ్రహ్మాండమైన నాహరించు-
ఘనతరంబగు ముఖగ్రహ్వరంబు
సకల చరాచర జంతురాసుల నెల్ల-
మింగి లోఁగొనునట్టి మేటి కడుపు
విశ్వంబుపై వేఱు విశ్వంబు పైఁబడ్డ-
నాఁగినఁ గదలని యట్టి కాళ్ళు

8-202.1-తే.

వెలికి లోనికిఁ జనుదెంచు విపుల తుండ
మంబుజంబులఁ బోలెడు నక్షి యుగము
సుందరంబుగ విష్ణుండు సురలతోడి
క్ూర్మి చెలువొంద నొక మహా క్ూర్మ మయ్యె.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

సవరన్ = చక్కనిది, చదునైనది; ఐ = అయ్యి; లక్ష = లక్ష (1,00,000); యోజనంబుల = యోజనముల;
వెడలుపు = వెడల్పుగలది; ఐ = అయ్యి; కడు = మిక్కిలి; కఠోరమున్ = గట్టిది; ఐన = అయిన;
కర్పరమును = తాబేటిడిప్ప; అదనైనన్ = ఆకలివేస్తే; బ్రహ్మాండమున్ = బ్రహ్మాండమును; ఐనన్ =

అయినను; ఆహారించు = తినగలిగెడి; ఘనతరంబు = బహుపెద్దది; అగు = అయిన {ఘనము - ఘనతరము - ఘనతమము}; ముఖ = నోరు యనెడి; గహ్వరంబు = గుహ; సకల = అఖిలమైన; చరాచర = జగత్తునందలి; జంతు = జీవ; రాసులన్ = జాలమును; ఎల్లన్ = సర్వమును; మ్రింగి = మింగేసి; లోగొనున్ = ఇముడ్చుకొనగలిగిన; అట్టి = అటువంటి; మేటి = పెద్ద; కడుపు = కడుపు; విశ్వంబు = విశ్వము; పైన్ = మీద; వేటు = మరొక; విశ్వంబు = విశ్వము; పైన్ = మీద; పడ్డన్ = పడుట; ఆగినన్ = మొదలిడినను; కదలని = చలించని; అట్టి = లాంటి; కాళ్ళు = కాళ్ళు. వెలి = బయట; కిన్ = కు; లోని = లోపలి; కిన్ = కి; చనుదెంచు = కదలాడెడి; విపుల = పెద్ద; తుండమంబు = తొండము, తాబేలుతల; అంబుజంబులన్ = పద్మములను {అంబుజము - అంబువు (నీటియందు) జము (పుట్టునది), పద్మము}; పోలెడు = వంటి; అక్షి = కన్నుల; యుగమున్ = జంటతో; సుందరంబుగన్ = అందముగా; విష్ణుండు = హరి; సురల = దేవతల; తోడి = తోటి ఉన్న; కూర్మి = ప్రేమ; చెలువొందన్ = బయల్పడగ; ఒక = ఒక; మహా = పెద్ద; కూర్మమున్ = తాబేలుగా; అయ్యెన్ = అవతరించెను.

భావము:

విష్ణుమూర్తి దేవతలపై గల ప్రేమను వెల్లడిచేస్తూ, మహాకూర్మావతారం ఎత్తాడు. ఆ పెద్ద తాబేలు పైడిప్ప చక్కగా గట్టిగా లక్ష యోజనాల వెడల్పుతో ఉంది. ఆకలేసిందంటే మొత్తం బ్రహ్మాండాన్ని సైతం మింగగలంత పెద్ద నోరు లోకంలోని జీవరాశి అంతటిని లోపల ఇముడ్చుకోగలంతటి కడుపు. కాళ్ళు విశ్వగోళం మీద విశ్వగోళం పడ్డా తట్టుకోగలంతటి బలమైన కాళ్ళు. లోపలికి బయటకు కదలాడే పెద్ద తల, కమలాల వంటి చక్కనైన రెండు కళ్ళు ఉన్నాయి. అలా బహు సుందర రూపంతో మహావిష్ణువు అందగిస్తున్నాడు.

8-203-మ.

కమరంబై జలరాశిఁ జొచ్చి లఘు ముక్తాశుక్తి చందంబునన్

నమదద్రీంద్రము నెత్తి వాసుకి మహానాగంబుతో లీలతో

నమరేంద్రాదులు మౌళికంపములతో "నౌనాగదే! బాపురే!

కమలాక్షా! శరణంచ భూదిశలు నాశంబునున్ మ్రోయగన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

కమరంబు = తాబేలు (కమరము - జలమునందు వసించునది, తాబేలు); ఐ = అయ్యి; జలరాశిన్ = సముద్రమునందు; చొచ్చి = ప్రవేశించి; లఘు = చిన్న; ముక్తా = ముత్యపు; శుక్తి = చిప్ప; చందంబునన్ = వలె; నమతన్ = సుళువుగా; అద్రి = పర్వత; ఇంద్రమున్ = శ్రేష్ఠమును; ఎత్తె = పైకెత్తెను; వాసుకి = వాసుకి యనెడి; మహా = గొప్ప; నాగంబున్ = సర్పము; తోన్ = తోపాటు; లీల = క్రీడించుట; తోన్ = తోటి; అమరేంద్ర = దేవేంద్రుడు; ఆదులు = మొదలగువారు; మౌళి = తలల; కంపముల్ = ఊపుటలు; తోన్ = తో; జెజె = మేలుమేలు; కదే = కదా; బాపురే = జెరా; కమలాక్ష = శ్రీహరి (కమలాక్షుడు - కమలములవంటి అక్షుడు (కన్నులుగలవాడు), విష్ణువు); శరణు = శరణు; అంచున్ = అని కేకలిడిరి; భూ = భూమండలము; దిశలు = దిక్కులు; ఆకాశంబున్ = ఆకాశము; మ్రోయగన్ = మారుమోగునట్లు.

భావము:

చిన్న ముత్తెము చిప్పంత సుళువుగా, కూర్మరూపధారి అయిన విష్ణువు సముద్రం లోపలకి వెళ్ళాడు. వాసుకి భూరి నాగేంద్రునితో సహా మంథర మహాపర్వతాన్ని అవలీలగా పైకెత్తాడు. ఇది చూసి దేవేంద్రుడు మున్నగు వారంతా సంతోషంతో తబ్బిబ్బయి, తలలు ఊపుతూ భూమండలం నలుదిక్కులా, ఆకాశం అంతా మారుమ్రోగేలా "ఆహా! ఓహో! మేలు మేలు శ్రీహరి! పద్మాక్షా! శరణం శరణం" అంటూ జయధ్వానాలు చేయసాగారు..

8-204-వ.

ఇవ్విధంబున.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా.

భావము:

ఇలా మందర పర్వతాన్ని ఎత్తి...

8-205-క.

తరిగాండ్రలోన నొకడట

తరి గడవకుఁ గుదురు నాక త్రాడట చేరుల్;

దరి గవ్వంబును దా నట

హరిహరి! హరిచిత్రలీల హరియే యెఱుఁగున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

తరిగాండ్ర = చిలికెడివారి; లోనన్ = లోపల; ఒకడు = ఒకడు; అటన్ = అక్కడ; తరిగడవ =

మజ్జిగకుండైనసముద్రము; కున్ = అందలి; కుదురున్ = కుదురు; నాక = సర్పపు; త్రాడు = తాడు;

అటన్ = అక్కడ; చేరుల్ = చేరినవారు; తరి = చిలికెడి; కవ్వంబున్ = కవ్వము; తాన్ = తనే; అటన్ =

అట; హరిహరి = ఆహా; హరి = విష్ణుని; చిత్ర = విచిత్రమైన; లీలన్ = లీలలను; హరియే = విష్ణువునకే;

యెఱుఁగున్ = తెలియును.

భావము:

ఆహా! ఎంతటి విచిత్రమైన విష్ణు లీలలు? సముద్రాన్ని చిలికేవారిలో ఒకడిగా ఉన్నాడట, పాల సముద్రం అనే పెరుగుకుండకు కుదురు తానేనట, చిలికే కవ్వంగా ఉన్న మంథరపర్వతం, కవ్వానికి కట్టిన చిలుకుతాడుగా ఉన్న మహానాగుడు వాసుకి తానేనట. ఆహా! విష్ణువు లీలలు విష్ణువుకే తెలుసు.

8-206-ఆ.

జలధిఁ గడవ చేయ శైలంబుఁ గవ్వంబు

చేయ భోగిఁ ద్రాడు చేయఁ దరువ

సిరియు సుధయుఁ బడయ శ్రీవల్లభుఁడుఁ దక్క

నొరుఁడు శక్తిమంతుఁ డొకఁడు గలఁడె?

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

జలధి = సముద్రము; కడవన్ = కుండగా; చేయ = చేయుటకు; శైలంబున్ = కొండను; కవ్వంబున్ = కవ్వముగా; చేయన్ = చేయుటకు; భోగిన్ = పామును; త్రాడున్ = తాడుగా; చేయన్ = చేయుటకు; తరువన్ = చిలుకుటకు; సిరియున్ = లక్ష్మీదేవి; సుధయున్ = అమృతము; పడయన్ = పొందుటకు; శ్రీవల్లభుడున్ = హరి {శ్రీవల్లుడు - శ్రీ (లక్ష్మీదేవికి) వల్లభుడు (పతి), విష్ణువు}; తక్కన్ = తప్పించి; ఒరుడు = ఇతరుడు; శక్తిమంతుడు = సామర్థ్యముగలవాడు; ఒకడు = ఇంకొకడు; కలడె = ఉండగలడా, లేడు.

భావము:

సముద్రాన్ని కుండగానూ, పర్వతాన్ని కవ్వంగానూ, సర్పాన్ని కవ్వంతాడుగా చేయగలవాడు, ఆపై చిలికి వెన్నతీసినట్లు లక్ష్మీని, అమృతాన్ని సంపాదించగల సమర్థత కలవాడు ఆ లక్ష్మీపతి శ్రీమన్నారాయణుడు తప్ప మరొకరు ఎవ్వరూ లేరు కదా!

8-207-ఆ.

గొల్లవారి బ్రతుకు గొఱతన వచ్చునె

గొల్లరీతిఁ బాలకుప్ప ద్రచ్చి

గొల్లలైరి సురలు గొల్లయ్యె విష్ణుండు

చేటు లేని మందు సిరియుఁ గనిరి.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

గొల్లవారి = గోల్లవారి; బ్రతుకు = జీవితము; కొఱత = తక్కువది; అనన్ = అనుట; వచ్చునె = సాధ్యమా, కాదు; గొల్ల = గొల్లవారి; రీతిన్ = వలె; పాలకుప్పన్ = పాలసముద్రమును {పాలకుప్ప - పాలు+కుప్ప, సముద్రము}; తచ్చి = చిలికి; గొల్లలు = గొల్లవారు; ఐరి = అయ్యారు; సురలు = దేవతలు; గొల్ల = గొల్లవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; విష్ణుండు = హరి; చేటు = మరణము; లేని = లేకపోవుటను కలిగించెడి; మందు = ఔషధమును; సిరియున్ = లక్ష్మీదేవిని; కనిరి = పొందగలిగిరి.

భావము:

గొల్ల వారి వృత్తి దేనికి తీసిపోయేది కాదు. పాలసముద్రాన్ని చిలికి, దేవతలు గొల్లవారు అయి అమరత్వాన్ని అందించే అమృతాన్ని, శ్రీమహావిష్ణువు గొల్ల అయి శ్రీమహాలక్ష్మిని పొందగలిగాడు.

అష్టమ స్కంధము : సముద్రమథన వర్ణన

8-208-వ.

ఇట్లు సురాసురయాధంబులు హరిసనాధంబులయి కవచంబులు నెట్టంబులు పెట్టికొని; పుట్టంబులు పిరిచుట్లు చుట్టుకొని; కరంబులుఁ గరంబుల నప్పళించుచు; భుజంబులు భుజంబుల నొరయుచు; లెండు లెండు దరువఁ దొడంగుఁడు రండని యమందగతిం బెరుగుఁ ద్రచ్చు మందగొల్లల చందంబున మహార్ణవమధ్యంబున మంథాయమాన మందరమహీధర విలగ్నభోగి భోగాద్యంతంబులం గరంబులం దెమల్చుచు; బెనుబొబ్బలం బ్రహ్మాండ కటాహంబు నిర్భరంబయి గుబ్బుగుబ్బని యురులు కొండకవ్వంబుగుత్తి జిఱజిఱందిరుఁగు వేగంబున ఛటచ్చటాయ మానంబులయి బుగులుబుగుళ్ళను చప్పుళ్ళుప్పరం బెగసి లెక్కుకు మిక్కిలి చుక్కల కొమ్మల చెక్కుల నిక్కలుపడు మిసిమిగల మీఁది మీఁగడ పాలతేట నిగ్గుఁ దుంపరల పరంపరలవలన నిజకరక్రమ క్రమాకర్షణపరిభ్రాంత ఫణిఫణాగర్భ సముద్భూత నిర్భర విష కీలీ కీలాజాలంబుల నప్పటప్పటికి నుప్పతిల్లిన దప్పిం గొండొక మందగతిం జెందక యక్కాపార వేలా తట కుటజ కుసుమగుచ్చ పిచ్చిల స్వచ్చ మకరంద సుగంధి గంధవహంబులం గ్రొంజెమట నీటి పెను వఱదగము లొడళ్ళ నిగుర నొండొరులం బరిహసించుచు బేరువాడి విలసించుచు; మేలు మేలని

ఇట్లు = ఈ విధముగ; సుర = దేవతలు; అసుర = రాక్షసుల; యూథంబులున్ = సమూహములు;
హరిన్ = విష్ణువు; సనాథంబులు = నాయకుడుగాగలవి; అయి = అయ్యి; కవచంబులున్ =
కవచములు; నెట్టంబులున్ = తలపాగాలు; పెట్టికొని = ధరించి; పుట్టంబులు = బట్టలు; పిరిచుట్లు =
మెలితిప్పులు; చుట్టుకొని = చుట్టుకొని; కరంబులున్ = చేతులను; కరంబులన్ = చేతులతో;
అప్పళించుచున్ = హత్తుకొనుచు; భుజంబులు = భుజములు; భుజంబులన్ = భుజములతో;
ఒరయుచున్ = రాసుకొనుచు; లెండులెండు = లేవండిలేవండి; తరువన్ = చిలుకుట; తొడంగుడు =
మొదలుపెట్టండి; రండు = రండి; అని = అని; అమంద = చురుకైన; గతిన్ = విధముగా; పెరుగున్ =
పెరుగును; త్రచ్చు = చిలికెడి; మంద = గొల్లపల్లె; గొల్లల = గోపాలకుల; చందంబునన్ = వలె; మహా =
మహా; ఆర్ణవ = సముద్రము; మధ్యంబునన్ = నడుమ; మంథాయమాన = కవ్వముగా ఉండు;
మందర = మందరము యనెడి; మహీధర = పర్వతమున; విలగ్న = చుట్టబడిన; భోగి = పాము; భోగ
= దేహము; ఆది = మొదలు, తల; అంతంబులన్ = చివర్లను, తోకలను; కరంబులన్ = చేతులతో;
తెమల్చుచు = గుంజతూ; పెను = పెద్ద పెద్ద; బొబ్బలన్ = కేకలతో; బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండము యొక్క;
కటాహంబున్ = చిప్ప; నిర్మరంబు = నిండిపోయినది; అయి = అయినది; గుబ్బుగుబ్బు =

గుబ్బుగుబ్బు; అని = అని; ఉరులు = దొర్లుచున్న; కొండ = కొండ రూపు; కవ్వంబు = కవ్వముయొక్క;
 గుత్తి = పీఠము; జిరజిరన్ = గిరగిర; తిరుగు = తిరిగెడి; వేగంబునన్ = వేగమువలన; ఛటఛట =
 ఛటఛటమనుశబ్దములు; ఆయమానంబులు = కలిగినవి; అయి = అయ్యి; బుగులుబుగులు =
 బుగులుబుగులు; అను = అనెడి; చప్పుళ్ళు = చప్పుళ్ళు; ఉప్పరంబు = ఆకాశమున; ఎగసి =
 వ్యాపించి; లెక్కకుమిక్కిలి = చాలాఎక్కువైన; చుక్కల = చుక్కలనెడి; కొమ్మల = అందగత్తెల; చెక్కులన్
 = చెక్కిళ్ళను; నిక్కలుపడు = అతిశయించెడి; మిసిమి = మార్దవము; కల = కలగిన; మీది = పైనున్న;
 మీగడ = మీగడ; పాల = పాలయొక్క; తేట = స్వచ్ఛమైన; నిగ్గు = నిగారింపుగల; తుంపరల =
 నీటిబొట్ల; పరంపరల = జల్లుల; వలన = వలన; నిజ = తమ; కర = చేతుల; క్రమక్రమ = క్రమముగా;
 ఆకర్షణ = లాగుటచేత, చిలుకుటచేత; ఫణా = పాము యొక్క; సముద్భూత = ఉద్భవించిన; నిర్భర =
 భరింపరాని; విష = గరళముయొక్క; కీలి = అగ్ని; కీలా = మంటల; జాలంబులన్ = సమూహములు
 వలన; అప్పటప్పటికిన్ = తక్షణమే; ఉప్పతిల్లన = ఎగయగా; దప్పిన్ = దాహముతో; కొండొక = ఏ
 మాత్రమూ, కొంచెముకూడ; మంద = మందగించన; గతిన్ = విధము; చెందక = పొందకుండ; ఆ =
 ఆ; కూపార = సముద్రము; వేలా = సరిహద్దు; తట = గట్టునగల; కుటజ = చెట్ల కుటజము - భూమి
 యందు పుట్టినది, చెట్టు; కుసుమ = పూల; గుచ్చ = గుత్తుల; పిచ్చిల = విరజిమ్మబడు; స్వచ్ఛ =
 నిర్మలమైన; మకరంద = మకరందము యొక్క; సుగంధి = సువాసనలుగల; గంధవహంబులన్ =
 గాలులచే; క్రొంజెమట = చిరుచెమటల; నీటి = నీరుచేత; పెను = పెద్ద; వఱద = వరదల; గములు =
 గుంపులు; ఒడళ్ళన్ = శరీరముపైననే; ఇగురన్ = ఇగిరిపోగా; ఒండొరులన్ = ఒకరినొకరు;
 పరిహసించుచు = వేళాకోళములు చేయుచు; పేరు = పౌరుషములను; వాడి = ప్రకటించి;
 విలసించుచున్ = విలసిల్లుచు; మేలుమేలు = భళి భళి; అని = అని; ఉగ్గడించుచున్ =
 పొగడుకొనుచు; కాదుకాదు = కాదుకాదు; అని = అని; భంగించుచున్ = ఖండించుచు; ఇచ్చన్ =
 ఇష్టముగా; మెచ్చని = మెచ్చుకొనలేని; మచ్చరంబులన్ = అసూయల; వలన = వలన; వనధిన్ =
 సముద్రమును (వనధి - వనము (నీటికి) నిధి, కడలి); వలమాన = తిరిగెడి (రుగుచున్న); వైశాఖ =
 కవ్వపు; వసుంధరాధర = పర్వతముయొక్క (వసుంధరాధరము - వసుంధర (భూమిని) ధరించెడిది,
 పర్వతము); పరివర్తన = చలనమువలన; సముజ్జనిత = పుట్టిన; ఘమఘమ = ఘమఘమ యనెడి;
 ఆరావంబును = శబ్దములును; మథన = చిలికెడి; గుణాయమాన = లక్షణము గలగుటవలన; మహా
 = గొప్ప; అహి = సర్ప; ఇంద్ర = ఉత్తముని; ప్రముఖ = విశిష్టమైన నోళ్ళనుండి; ముహుర్ముహూర్ =
 మాటిమాటికి; ఉచ్చలిత = రేగుతున్న; భూరి = అతిపెద్ద; ఘోర = ఘోరమైన; పూత్యార = పూ యనెడి;

ఘోషంబునున్ = శబ్దములును; కులధర = కులపర్వతముయొక్క; పరిక్షేపణ = తిరుగుటవలన;
 క్షోభిత = కలతపెట్టబడి; సముల్లంఘన = మిక్కిలి అతిక్రమించి; సమాకులితంబులు =
 కూడివచ్చినవి; ఐ = అయ్యి; వెఱచి = భయపడి; అఱచి = అరిచి; గుబురుగుబురలు =
 గుంపులుకట్టినవి; ఐ = అయ్యి; ఒరలు = దొర్లుచున్న; కమఠ = తాబేళ్ళు; కర్కట = పీతలు; కాకోదర =
 పాములు; మకర = మొసళ్ళు; తిమి = పెద్దచేపలు; తిమింగిల = తిమింగిలములు; మరాళ =
 హంసలు; చక్రవాక = చక్రవాకపక్షులు; బలహక = కొక్కెరలు; భేక = కప్పలు; సారస = బెగ్గురుపక్షులు;
 అనీకంబుల = సమూహముల; మొఱలునున్ = ఆర్తనాదములను; కూడికొని = కలిసిపోయి;
 ముప్పిరిగొని = పెనగొని; దనుజ = రాక్షసుల; దివిజ = దేవతల; భట = భటుల; అట్టహాస =
 అట్టహాసములు; తర్జన = హెచ్చరికల; గర్జన = గర్జన; ధ్వనులు = శబ్దములు; నలుపురి =
 పెనవేసుకొనినవి; ఐ = అయ్యి; మొత్తినట్లు = మొత్తినట్లు; ఐన = కాగా; దశదిక్ = దశదిశలు; అంత =
 చివరలు; భిత్తులును = పగులును; బేటిత్తి = పెళ్ళలూడి; పెల్లగిలన్ = కూలిపోవునట్లుగ; త్రుళ్ళుచు =
 త్రుళ్ళుచు; కిక్కురుపొడుచుచు = వంచిచుచు; ఒక్కడు = ఒకడు; ఒకని = ఇంకొకని; కంటెన్ = కంటె;
 వడియున్ = అధిక వేగము; గడపునున్ = అధిక సంయము; కలుగన్ = కలుగునట్లు; త్రచ్చుచు =
 చిలుకుతు; పంతంబులు = పంతములు; ఇచ్చుచున్ = పెట్టుకొనుచు; సుధా = అమృతము;
 జననంబున్ = పుట్టుటకై; చింతించుచు = ఉబలాటపడుతు; నూతన = కొత్త; పదార్థంబుల్ =
 వస్తువుల; కు = కోసము; ఎదుళ్ళు = ఎదురుచూపులు; చూచుచున్ = చూచుచు; ఎంత = ఇంకా
 ఎంత; తడవు = సేపు; త్రత్తుము = చిలుకుదము; అని = అని; హరిన్ = విష్ణుని; అడుగుచున్ =
 అడుగుచు; ఎడపడని = ఎడతెగని; తమకంబులన్ = ఆశలతో; అంతకంతకున్ = అంతకంతకు;
 మురువు = పట్టుదలలు; డింపక = తగ్గించకుండ; త్రచ్చు = చిలికెడి; సమయంబునన్ =
 సమయమునందు.

భావము:

అలా, దేవతలు, రాక్షసులు విష్ణుమూర్తితో చేరి కవచాలు ధరించారు, దట్టీలు గట్టిగా కట్టారు,
 కట్టుబట్టులు సిరిచుట్లు చుట్టారు, చేతులూ చేతులూ చరచుకున్నారు, భుజాలు భుజాలు
 రాసుకున్నారు, "లేవండి, లేవండి, చిలుకుదాం, రండి రండి" అంటూ హెచ్చరించుకున్నారు.
 గొల్లపల్లెల్లో గోపాలకులు పెరుగు గబ గబా చిలికే విధంగా, పాలసముద్రం మధ్యన కవ్వంగా ఉన్న
 మంధరపర్వతానికి చుట్టిన కవ్వం తాడుగా ఉన్న వాసుకి అనే పెద్ద పాము తలా తోకా, రాక్షసులూ

దేవతలూ పట్టుకుని గబ గబా మథించసాగారు. వారి పెను కేకలతో బ్రహ్మాండం నిండి పోతుంది. "గుబ గుబ" అంటూ కవ్వం కొండ గిర గిర తిరగ సాగింది. అది తిరిగే వేగానికి "భుగ భుగ" అంటూ శబ్దాలు పుట్టి ఆకాశం అంతా వ్యాపించసాగాయి. పాలమీగడతేటలోని కాంతిపూరిత తుంపరల పరంపరలు, లెక్కకు మించిన చుక్కల చక్కదనాలతో, పైకెగరసాగాయి. దేవదానవులు తమ చేతులతో గట్టిగా పట్టుకుని చిలకడం వల్ల ఆ సర్పరాజు శరీరం నుండి విపాగ్ని జ్వాలలు విపరీతంగా వ్యాపించసాగాయి. దాంతో వారికి దాహం పెరిగిపోసాగింది. అయినా వారు ఏమాత్రం అలసట చెందటం లేదు. ఆ పాలసముద్రం ఒడ్డునున్న కొండమల్లి పూలగుత్తులలోని విరివియైన మకరంద సుగంధాలు నిండిన మందమారుతాలు వీచసాగాయి. ఆ చల్లగాలి వల్ల వారి శరీరాలమీది చెమట ధారలు ఇంకిపోసాగాయి. వారు ఒకరి నొకరు వేళాకోళాలు చేసుకుంటూ, గప్పాలు కొడుతూ, "భళి భళి" అని పొగడుకుంటూ, "అలా ఇలా" అంటూ మందలించుకుంటూ, అసూయతో పోటీలు పడి మరీ జలధిని మథించసాగారు, ఆ కవ్వపు కొండ గబ గబా తిరుగుతుంటే, "ఘుమ ఘుమ" అని శబ్దాలు వెలువడసాగాయి, కవ్వం తాడైన వాసుకి సర్పరాజు నోటినుండి భయంకర "పూపూ" అనే శబ్దాలు పుట్టసాగాయి, పర్వతపు తిరుగుళ్ళకు సముద్రంలో గుంపులు గుంపులుగా ఉన్న తాబేళ్ళు, పీతలు, పాములు, మొసళ్ళు, పెద్ద చేపలు, తిమింగలాలు, హంసలు, చక్రవాకాలు, కొంగలు, కప్పలు, బెగ్గురుపక్షులు, భయంతో చేసే ఆర్తనాదాలు ముప్పిరి గొనసాగాయి. రాక్షసులు, దేవతలు పెద్దగా అట్టహాసాలు, హెచ్చరికలు నలుపురిగా చేయసాగారు, ఆ శబ్దాల తాకిడికి పదిదిక్కులూ పగిలి పాదులూడి కూలిపోయినట్లు కాసాగాయి. ఒకడిని మించి ఒకడు అరవసాగారు, అమృతం కోసం ఉబలాటపడసాగారు, కొత్త వస్తువుల పుట్టుక కోసం ఎదురుచూడసాగారు, "ఇంకా ఎంతసేపు చిలకాలి?" అని విష్ణువును అడగసాగారు. అలా ఎడతెగని ఆశతో పట్టిన పట్టు విడువకుండా క్షీర సాగరాన్ని మథించసాగారు.

8-209-క.

అప్పాలవెల్లి లోపల

నప్పటికప్పటికి మందరగము దిరుగం

జప్పుడు నిండె నజాండము

చెప్పెడి దే మజని చెవులు చిందఱగొనియెన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఆ = ఆ; పాలవెల్లి = పాలసముద్రము; లోపలన్ = లోపల; అప్పటికప్పటికి = అప్పటికప్పుడు; మందర = మందరము యనెడి; అగము = కొండ; తిరుగన్ = తిరుగుచున్న; చప్పుడున్ = శబ్దముతో; నిండెన్ = నిండిపోయినది; అజాండము = బ్రహ్మాండము {అజాండము - అజని (బ్రహ్మ) అండము, బ్రహ్మాండము}; చెప్పెడిది = చెప్పునది; ఏమి = ఇంక ఏముంది; అజని = బ్రహ్మదేవుని; చెవులు = చెవులు; చిందఱగొనియెన్ = గింగురైతాయి.

భావము:

ఏమని చెప్పేది! పాలసముద్రంలో మంథరపర్వతం గిరగిరా తిరుగుతుంటే, దాని శబ్దం బ్రహ్మాండం అంతా నిండిపోయి, బ్రహ్మదేవుడి చెవులు గింగురుమన్నాయి.

8-210-వ.

అంత నప్పయోరాశి మధ్యంబున.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; పయోరాశి = సముద్రము {పయోరాశి - పయస్ (నీటి)కి రాశి, కడలి}; మధ్యంబునన్ = నడుమ.

భావము:

అలా మధిస్తున్నప్పుడు ఆ పాలసముద్రం మధ్యలో...

8-211-క.

ఎడమఁ గుడి మునుపు దిరుగుచు

గుడి నెడమను వెనుకఁ దిరుగు కులగిరి గడలిం

గడలెడల సురలు నసురులుఁ

దొడితొడి ఫణి ఫణము మొదలుఁ దుదియును దిగువన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఎడమన్ = ఎడమనుండి; కుడి = కుడిపక్కకు; మునుపు = ముందుకు; తిరుగుచున్ = తిరుగుతు;
కుడిన్ = కుడినుండి; ఎడమనున్ = ఎడమపక్కకి; వెనుకన్ = వెనుకకు; తిరుగు = తిరుగును;
కులగిరి = కులపర్వతము; కడలిన్ = సముద్రమును; కడలు = చివర్లవరకు; ఎడలన్ =
ఎగసిపోవునట్లుగ; సురలున్ = దేవతలు; అసురులున్ = రాక్షసులు; తొడితొడిన్ =
తొందరతొందరగా; ఫణి = పాము యొక్క; ఫణము = పడగల; మొదలున్ = మొదలు; తుదిన్ =
తోకను; తిగువన్ = లాగుచుండగా.

భావము:

సర్పరాజ తోకా తలా పట్టుకుని దేవతలూ రాక్షసులూ కలిసి, వంతులువారీగా తొందర తొందరగా
ముందుకూ వెనక్కూ కదులుతూ ఉంటే, మంథర పర్వతం ఎడం పక్క నుండి కుడి పక్కకు, మరల
కుడి పక్క నుండి ఎడం పక్కకు అలా తిరుగసాగింది.

8-212-క.

వడిగొని కులగిరిఁ దరువఁగ

జడనిధి ఖగ మకర కమర ఝుష ఫణి గణముల్

సుడివడుఁ దడఁబడుఁ గెలఁకులఁ

బడు భయపడి నెగసి బయలఁ బడు నురలిపడున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వడిగొని = వేగము అందుకొని; కులగిరిన్ = కులపర్వతముతో; తరువగన్ = చిలుకుతుండగ;
జడనిధిన్ = సముద్రపు; ఖగ = పక్షులు; మకర = మొసళ్ళు; కమర = తాబేళ్ళు; ఝుష = చేపలు; ఫణి

= పాముల; గణముల్ = సమూహములు; సుడివడున్ = చీకాకుపడును; తడబడు = తొట్టుపడెడి;
కెలకులన్ = పక్కలకు; పడున్ = పడిపోవును; భయపడి = భయపడిపోయి; ఎగసి = గెంతి; బయలన్
= గట్టుమీదకి; పడునున్ = పడిపోవును; ఉరలి = దొర్లి; పడున్ = పడిపోవును.

భావము:

అలా గిరగిరా కొండ కదులుతుంటే కడలిలోని పక్షులు, మొసళ్ళు, తాబేళ్ళు, చేపలు, సర్పాలు
తొట్టుపడుతూ పక్కలకు పడుతూ భయంతో ఎగిరి గట్టుమీదకి పడి పొర్లుతూ ఉన్నాయి.

8-213-క.

అమరాసుర కర విపరి

భ్రమణ ధరాధరవరేంద్ర భ్రమణంబును దాఁ

గమరేంద్రు వీపు తీటను

శమియింపఁగఁ జాలదయ్యె జగతీనాథా!

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అమర = దేవతలు; అసుర = రాక్షసుల; కర = చేతులచే; విపరిభ్రమణ = చిలికెడి; ధరాధర =
పర్వతములలో; వర = శ్రేష్ఠము; ఇంద్ర = ఉత్తమము యొక్క; భ్రమణంబునున్ = రాపిడికూడ; తా =
తాను; కమర = కూర్మ; ఇంద్రున్ = రాజయొక్క; వీపు = వీపు; తీటను = దురదను; శమియింపగన్ =
పోగొట్టగలుగుటకు; చాలదు = సరిపోనిది; అయ్యెన్ = అయినది; జగతీనాథ = రాజా
{జగతీనాథుడు - జగతి (భూమికి) నాథుడు (పతి), రాజు}.

భావము:

ఈ భూమండలాన్ని ఏలే ఓ రాజా! పరీక్షిత్తూ! అంతటి రాక్షసులూ దేవతలూ కలిసి త్రిప్పుతున్న
మందర పర్వతం రాపిడి, ఆ కూర్మరాజు వీపు దురదను అయినా పోగొట్టలేకపోయిందిఈ

భూమండలాన్ని ఏలే ఓ రాజా! పరీక్షిత్తా! అంతటి రాక్షసులూ దేవతలూ కలిసి త్రిపుతున్న
మంధర పర్వతం రాపిడీ, ఆ కూర్మరాజు వీపు దురదను అయినా పోగొట్టలేకపోయింది.

8-214-వ.

తదనంతరంబ

టీకా:

తదనంతరంబ = తరువాత.

భావము:

అలా క్షీరసాగరం చిలుకుగా చిలుకగా...

అష్టమ స్కంధము : కాలకూట విషము పుట్టుట

8-215-క.

ఆలోల జలధి లోపల

నాలో నహి విడిచి సురలు నసురులుఁ బఱవం

గీలా కోలాహలమై

హాలాహల విషము పుట్టి నవనీనాథా!

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఆలోల = కల్లోలమైన; జలధి = సముద్రము {జలధి - జలమునకు నిధి, సముద్రము}; లోపలన్ =
లోపలనుండి; ఆలోన్ = ఆ సమయునందు; అహిన్ = పామును; విడిచి = విడిచిపెట్టి; సురలున్ =
దేవతలు; అసురులున్ = రాక్షసులు; పఱవన్ = పరుగెత్తుచుండగా; కీలా = మంటలతో;

కోలాహలము = కోలాహలముతో కూడినది; ఐ = అయ్యి; హాలాహలము = హాలాహలము అనేడి;
విషము = విషము; పుట్టెన్ = పుట్టినది; అవనీనాథా = రాజా.

భావము:

పరీక్షిన్మహారాజా! అల్లకల్లోలమైన ఆ పాలకడలిలో నుండి అగ్నిజ్వాలల కోలాహలంతో కూడిన
“హాలాహలము” అనే మహావిషము పుట్టింది. అది చూసి భయంతో దేవతలూ, రాక్షసులూ
పట్టుకున్న నాగరాజు వాసుకిని వదలిపెట్టి పారిపోసాగారు. (లకార ప్రాసతో హాలాహల,
కోలహలాలకు జత కట్టించిన బమ్మెరవారి పద్యం మధురాతి మధురం)

8-216-వ.

అదియునుం బ్రళయకాలాభీల ఫాలలోచన లోచనానలశతంబు చందంబున నమందంబై; విలయ
దహన సహస్రంబు కైవడి వడియై; కడపటి పట్టపగలింటి వెలుంగుల లక్ష తెఱంగున దుర్లక్షితంబై;
తుదిరేయి వెలింగిన మొగిలుగముల వలనం బడు బలు పిడుగుల వడువున బెడిదంబై;
పంచభూతంబులుం దేజోరూపంబులైన చాడ్చున దుస్సహంబై; భుగభుగాయమానంబులైన
పొగలును; జిటచిటాయమానంబులైన విస్ఫులింగంబులును; ధగధగాయమానంబు లైన
నెఱమంటలును; గలిగి మహార్ణవ మధ్యంబున మందరనగం బమంధరంబుగం దిరుగునెడ
జనియించి పటపటాయమానంబై నింగికిం బొంగి దిశలకుం గేలు చాచి బయళ్ళు ప్రబ్బికొని
తరిగవ్వంపుఁ గొండ నండ గొనక; నిగిడి కడలి నలుగడలకుం బఱచి; దరుల కుఱికి; సురాసుర
సముదయంబులం దరిగొని; గిరివర గుహగహ్వరంబుల సుడిపడక కులశిఖరి శిఖరంబుల
నెరగలివడి; గహనంబుల దహించి కుంజమంజరీ పుంజంబుల భస్మంబుజేసి; జనపదంబు లేర్చి;
నదీ నదంబు లెరియించి; దిక్కుంభి కుంభంబులు నిక్కలుపడ నిక్కి; తరణి తారామండలంబులపై
మిట్టించి; మహర్లోకంబు దరికొని; యుపరిలోకంబునకు మాటుగొనలిడి సుడిపడి ముసురుకొని;
బ్రహ్మాండ గోళంబు చిటిలి పడన్ దాఁటి; పాతాళాది లోకంబులకు వేళ్ళుబాటి; సర్వలోకాధికంబై
శక్యంబుగాక యెక్కడఁ జూచినం దానయై; కురంగంబు క్రియం గ్రేళ్ళుఱుకుచు; భుజంగంబు
విధంబున నొడియుచు; సింగంబు భంగి లంఘించుచు; విహంగంబు పగిది నెగయుచు;
మాతంగంబు పోలికి నిలువంబడుచు నిట్లు హాలాహల దహనంబు జగంబులం గోలాహలంబు
చేయుచున్న సమయంబున; మెలకు సెగల మిడుకం జాలక నీటైన దేవతలును; నేలంగూలిన

రక్కసులును; డుల్లిన తారకలును; గీటడంగిన కిన్నర మిథునంబులును; గమరిన
 గంధర్వవిమానంబులును; జీకాకుపడిన సిద్ధచయంబులును; జిక్కుపడిన గ్రహంబులును
 జిందఱవందఱ లయిన వర్ణాశ్రమంబులును; నిగిరిపోయిన నదులును; నింకిన సముద్రంబులును;
 గాలిన కాననంబులును బొగిలిన పురంబులును; బొనుఁగుపడిన పురుషులును; బొక్కిపడిన
 పుణ్యాంగనా జనంబులును; బగిలిపడిన పర్వతంబులును భస్మంబులైన ప్రాణి సంఘంబులును;
 వేఁగిన లోకంబులును; వివశలైన దిశలును; నొడ్డగెడవులైన భూజచయంబులును; నఱవఱలైన
 భూములునునై యకాల విలయకాలంబై తోచుచున్న సమయంబున.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అదియునున్ = అది; ప్రళయ = ప్రళయ; కాల = సమయపు; అభీల = భయంకరమైన; ఫాలలోచన =
 రుద్రునికంటి; అనల = అగ్నికి; శతంబు = నూరురెట్లు; చందంబునన్ = వలె; అమందంబున్ = శ్రీఘ్న
 గమనము గలది; ఐ = అయ్యి; విలయ = కల్పాంతకాలపు; దహన = అగ్నులు; సహస్రంబు = వెయ్యి
 (1,000); కైవడిన్ = వలె; వడియై = తీవ్రమైనది; ఐ = అయ్యి; కడపటి = కల్పాంతపు ఆఖరి;
 పట్టపగలింటి = మిట్టమధ్యాహ్నపు; వెలుంగులన్ = కాంతులు; లక్ష = లక్ష (1,00,000); తెఱంగునన్ =
 వలె; దుర్లక్షితంబు = తేరిచూడరానిది; ఐ = అయ్యి; తుది = కల్పాంతపు ఆఖరి; రేయి = రాత్రి;
 వెలింగిన = ప్రకాశించెడి; మొగిలి = మేఘముల; గముల = సమూహముల; వలనన్ = వలన; పడు =
 పడెడి; పలు = అనేకమైన; పిడుగుల = పిడుగుల; వడువునన్ = వలె; బెడిదంబు =
 మహాభయంకరమైనది; ఐ = అయ్యి; పంచభూతంబులున్ = పంచభూతములు {పంచభూతములు
 - 1భూమి 2నీరు 3వాయువు 4అగ్ని 5ఆకాశము}; తేజన్ = మంటల; రూపంబులున్ =
 స్వరూపములుగలవి; ఐన = అయిపోయిన; చాడ్చునన్ = విధముగా; దుస్సహంబు =
 భరింపరానిది; ఐ = అయ్యి; భుగభుగాయమానంబులు = భుగభుగ మనెడివి; ఐన = అయిన;
 పొగలును = పొగలును; చిటచిటాయమానంబులు = చిటపట మనియెడివి; ఐన = అయిన;
 విస్ఫులింగంబులును = నిప్పుకణములు; ధగధగాయమానంబులు = ధగధగ మనియెడివి; ఐన =
 అయిన; నెఱ = పెను; మంటలును = మంటల; కలిగి = తో; మహా = గొప్ప; అర్ణవ = సముద్రపు;
 మధ్యంబునన్ = నడుమ; మందరనగంబు = మందరపర్వతము; అమంధరంబుగన్ = మెల్లనిదిగ;
 తిరుగు = తిరిగెడి; ఎడన్ = సమయమునండు; జనియించి = పుట్టి; ఫటఫటాయమానంబు =

ఫటఫటమనెడిది; ఐ = అయ్యి; నింగికిన్ = ఆకాశమునకు; పొంగి = పొంగి; దిశల్ = దిక్కుల; కున్ =
 కు; కేలుచాచి = వ్యాపించి; బయళ్ళు = బయటంతా; ప్రబ్బికోని = నిండిపోయి; తరి = చిలికెడి;
 కవ్వంపు = కవ్వపు; కొండన్ = పర్వతమును; అండగొనక = అతిక్రమించి; నిగిడి = నిక్కి; కడలిన్ =
 సముద్రమునకు; నలుగడల్ = నాలుగుపక్కల; కున్ = కు; పఱచి = వ్యాపించి; దరుల్ = గట్ల; కున్ =
 కు; ఉఱికి = వ్యాపించి; సుర = దేవతలు; అసుర = రాక్షసుల; సముదయంబులన్ =
 సమూహములను; దరిగొని = మండించి; గిరి = కొండలు; వర = ఉత్తములను; గుహా = గుహలు;
 గహ్వరంబులన్ = అడవులందు; సుడిపడక = తొట్టుపకుండగ; కులశిఖరి = కులపర్వతముల;
 శిఖరంబులన్ = శిఖరములలో; ఎరగలి = కార్చిచ్చుతో; వడిన్ = వేగముగా; గహనంబులన్ =
 అడవులను; దహించి = కాలేసి; కుంజ = పొదరిండ్ల; మంజరీ = పూలగుత్తుల; పుంజంబులన్ =
 సమూహములను; భస్మంబు = బూడిద; చేసి = చేసి; జనపదంబులన్ = గ్రామములను; ఏర్చి =
 కాలివేసి; నదీ = నదులను; నదంబుల్ = నదములు; ఎరియించి = ఎండించి; దిక్కుంభి =
 దిగ్గజముల; కుంభంబులన్ = కుంభములను; ఇక్కలుపడ = ఇక్కట్లుపడగ; నిక్కి = ఎక్కి; తరణి =
 సూర్యగోళమును; తారామండలంబుల్ = నక్షత్రమండలముల; పైన్ = మీదకి; మిట్టించి =
 అణగదొక్కి; మహర్లోకంబున్ = మహర్లోకమును; దరికొని = మసిచేసి; ఉపరి = పై; లోకంబున్ =
 లోకముల; కున్ = కు; మాఱుగొనలు = శాఖోపశాఖలుగ విస్తరించి; ఇడి = చేసి; సుడిపడి =
 చుట్టుముట్టి; ముసురుకొని = క్రమ్ముకొని; బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండ; గోళంబున్ = గోళమును;
 చిటిలిపడన్ = చిట్టిపోవునట్లు; దాటి = విస్తరించి; పాతాళ = పాతాళము; ఆది = మున్నగు;
 లోకంబుల్ = లోకముల; కున్ = కు; వేళ్ళుబాటి = పాకి; సర్వ = సమస్తమైన; లోక = లోకములకు;
 అధికంబు = పొంగిపొర్లెడిది; ఐ = అయ్యి; శక్యంబు = సాధ్యము; కాక = కాకపోయి; ఎక్కడ = ఎక్కడ;
 చూచినన్ = చూసినను; తాన = తనే; ఐ = అయ్యి; కురంగంబు = లేళ్ళ; క్రియన్ = వలె; క్రేళ్ళులుకుచున్
 = గంతులువేయుచు; భుజంగంబు = పాము; విధంబునన్ = వలె; ఒడియుచున్ = ఒడిసి
 పట్టుకొనుచు; సింగంబు = సింహము; భంగిన్ = వలె; లంఘించుచున్ = దుముకుచు; విహంగంబు
 = పక్షి; పగిదిన్ = వలె; ఎగయుచున్ = ఎగురుచు; మాతంగంబు = ఏనుగు; పొలికిన్ = వలె;
 నిలువంబడుచున్ = నిలబడిపోతూ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; హాలాహల = హాలాహలము యొక్క;
 దహనంబు = మంటలు; జగంబులన్ = లోకములను; కోలాహలంబు = లబలబలాడ; చేయుచున్న
 = చేయుచున్నట్టి; సమయంబునన్ = సమయమునందు; మెలకు = జ్వలించెడి; సెగల = వేడికి;
 మిడుకంజాలక = బతకలేక; నీలు = బూడిద; ఐన = అయిన; దేవతలును = దేవతలు; నేలంగూలిన

= మరణించిన; రక్కసులును = రాక్షసులును; డుల్లిన = రాలిన; తారకలును = చుక్కలు; కీటడంగిన = రూపుమాసిన; కిన్నర = కిన్నర; మిథునంబులును = దంపతులును; కమరిన = కాలిపోయిన; గంధర్వ = గంధర్వుల; విమానంబులును = విమానములు; చీకాకుపడిన = చెదిరిపోయిన; సిద్ధ = సిద్ధుల; చయంబులును = సమూహములు; చిక్కుపడిన = సంకటపడిన; గ్రహంబులును = గ్రహములు; చిందఱవందఱలయిన = చెల్లాచెదరైన; వర్ణాశ్రమంబులును = వర్ణాశ్రమములు; ఇగిరిపోయిన = ఎండిపోయిన; నదులునున్ = నదులు; ఇంకిన = ఇంకిపోయిన; సముద్రంబులును = సముద్రములు; కాలిన = కాలిపోయిన; కాననంబులును = అడవులు; పొగిలిన = పరితపించిన; పురంబులును = పట్టణములు; పొనుగుపడిన = నిశ్శిజలైన; పురుషులును = మగవారును; పొక్కిపడిన = దుఃఖపడిన; పుణ్యాంగనా = పునిస్తీ; జనంబులును = జనములు; పగిలిపడిన = బద్ధలైన; పర్వతంబులును = పర్వతములు; భస్మంబులైన = బూడిదైన; ప్రాణి = జీవ; సంఘంబులును = జాలము; వేగిన = తపించిన; లోకంబులును = లోకములు; వివశలైన = కలతబారిన; దిశలును = దిక్కులు; ఒడ్డగెడవులైన = తలక్రిందులైన; భూజ = చెట్ల; చయంబులును = గుంపులు; నఱవఱలైన = బీటలువారిన; భూములును = పొలములు; ఐ = అయ్యి; అకాల = కాలంకానిసమయంలోని; విలయకాలంబు = ప్రళయకాలము; ఐ = అయ్యి; తోచుచున్న = కనబడుచున్న; సమయంబునన్ = సమయమున.

భావము:

మంథర పర్వతంతో చిలికిన చిలుకుడుకు పాలసముద్రంలో పుట్టిన హాలాహలం, ప్రళయకాలంలో, పరమేశ్వరుని నుదుటి కన్ను నుండి వెలువడే మహా భయంకరమైన అగ్ని జ్వాలల కంటి నూరురెట్లు చురుకైనది, కల్పాంతకాలపు అగ్నికంటి వెయ్యిరెట్లు తీవ్రమైనది, మహాప్రళయకాలపు లక్ష సూర్యుల తేజస్సువలె తేరిచూడరానిది, ప్రళయకాలపు కాళరాత్రిలో మెరిసే మేఘాల నుండి కురిసే పిడుగులవలె మహా భీకరమైనది, భగ భగ మండే పంచభూతాలవలె భరింపలేనిది. భుగ భుగ మనే పొగలతో, చిటపటమనే నిప్పుకణాలతో, ధగ ధగ మని మెరిసే పెనుమంటలతో, ఫట ఫట మంటూ ఆ మహా విషం ఆకాశం అంత ఎత్తు పొంగుతోంది, దిక్కులంతా వ్యాపిస్తోంది, బయళ్ళన్నీ నిండిపోతోంది, మంథర పర్వతాన్ని దాటి సముద్రంలో నలువైపులా వ్యాపిస్తోంది, చెలియలికట్టల గట్టు దాటిస్తోంది, దేవదానవుల గుంపులను దాటిపోతోంది, కొండగుహలలో తొట్టుపడకుండా ఎత్తైన పర్వతశిఖరాలలో నిప్పులు నింపేస్తోంది, అడవులను కాలేస్తోంది,

పొదరిళ్ళలో పూల గుత్తులను మాడ్చేస్తోంది. గ్రామాలను కాలేస్తోంది, నదీనదాలను
 ఎండగట్టేస్తోంది, దిగ్గజాల కుంభస్థలాలపైకి ప్రాకేస్తోంది, సూర్యగోళాన్ని నక్షత్రాలను
 అణగద్రొక్కేస్తోంది, మహర్షోకాన్ని మసిచేస్తోంది, ఊర్ధ్వ లోకాలకు కీడు కలిగేటట్లు పెరిగిపోతోంది,
 చుట్టు ముట్టి క్రమ్ముకొని బ్రహ్మాండం బద్ధలయిపోయేలా విస్తరిస్తోంది, పాతాళ లోకం దాకా
 వ్రేళ్ళూనుతోంది. ఆ హాలాహలం ఎటుచూస్తే అటుపక్క అసాధారణంగా అన్నిలోకాలలోనూ
 కూరుకుపోతోంది, జింకవలె గంతులు వేస్తోంది, సింహమువలె దూకుతోంది, పక్షిలా ఎగురుతోంది,
 ఏనుగులా స్థిరంగా నిలబడిపోతోంది, లోకాలన్నిటా గగ్గోలు పెట్టిస్తోంది. ఆ పెనుమంటల వేడికి
 తట్టుకోలేక దేవతలు కొందరు భస్మం అయ్యారు, రాక్షసులు నేలకూలారు, చుక్కలు రాలాయి, కిన్నర
 దంపతులు నశించారు, గంధర్వుల విమానాలు కాలి పోయాయి, సిద్ధుల గుంపులు చెదిరి
 పోయాయి, గ్రహాలు సంకటపడ్డాయి, నదులు ఎండిపోయాయి, సముద్రాలు ఇంకి పోయాయి,
 అడవులు మాడిపోయాయి, పట్టణాలు బావురు మన్నాయి, పురుషులు వెతల పాలయ్యారు,
 పుణ్యస్థానాలు పొగిలిపోయారు, పర్వతాలు బ్రద్దలైపోయాయి, జీవరాసులు అడుగంటిపోయాయి,
 లోకాలు తపించి పోయాయి, దిక్కులు కలత చెందాయి, చెట్లు తలక్రిందులు అయ్యాయి, నేలలు
 బదాబదలు అయ్యాయి, అకాలంలో ప్రళయం వచ్చినట్లు అయింది.

8-217-క.

ఒడ్డారించి విషంబున

కడ్డము చనుదెంచి కావ అధికులు లేమిన్

గొడ్డేటి ముంది రా లన

బిడ్డన నెడలేక జనులు పృథ్వీనాథా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఒడ్డారించి = మారొడ్డి, ఎదుర్కొని; విషంబునన్ = విషమున; కున్ = కు; అడ్డము = ఎదుర;

చనుదెంచి = వచ్చి; కావన్ = కాపడుటకు; అధికులు = గొప్పవారు; లేమిని = లేకపోవుటచేత; గొడ్డేటి

= కట్టకట్టి, గుత్తగొని; మ్రుందిరి = చచ్చిరి; ఆలన = భార్యలను; బిడ్డన = పిల్లలను; ఎడలేక = విడువలేక;
జనులు = ప్రజలు; పృథ్వీనాథ = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా! అప్పుడు ఆ విషాగ్నిని అడ్డగించే సాహసం చేసి కాపాడే మహనీయులు లేకపోయారు.
భార్య, పిల్లలు అనే మమకారం లేకుండా పారిపోయి కూడా జనులు ప్రాణాలు పోగొట్టు
కుంటున్నారు.

8-218-వ.

అప్పుడు

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయమనందు.

భావము:

అలా హాలహాలం వ్యాపిస్తున్న సమయంలో....

అష్టమ స్కంధము : శివుని గరళ భక్షణకై వేడుట

8-219-మ.

చని కైలాసముఁ జొచ్చి శంకరుని వా**స**ద్వారముం జేరి యీ

శుని దౌవారికు లడ్డపడ్డఁ దల మం**చుం**జొచ్చి "కుయ్యో! మొతో!

విను; మాలింపుము; చిత్తగింపుము; దయన్ **వీ**క్షింపు" మం చంబుజా

సనముఖ్యుల్ గని రార్తరక్షణ కళా**సం**రంభునిన్ శంభునిన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; కైలాసమున్ = కైలాసమునందు; చొచ్చి = ప్రవేశించి; శంకరుని = పరమశివుని
{శంకరుడు - సుఖమును కలుగజేయు వాడు}; వాస = నివాసపు; ద్వారమున్ = ప్రవేశమును; చేరి =
సమీపించి; ఈశుని = పరమశివుని; దౌవారికులు = ద్వారపాలకులు; అడ్డపడన్ = అడ్డపడగా;
తలము = తొలగుము; అంచున్ = అనుచు; చొచ్చి = ప్రవేశించి; కుయ్యోమొఱి = అమ్మబాబోయ్;
వినుము = వినుము; ఆలింపుము = ఆలకించుము; చిత్తగింపుము = తలచుము; దయన్ = దయతో;
వీక్షింపుము = చూడుము; అంచున్ = అనుచు; అంబుజాసన = బ్రహ్మదేవుడు {అంబుజాసనుడు -
అంబుజము (పద్మము)న ఆసనుడు (ఆసీనుడగువాడు), బ్రహ్మ}; ముఖ్యుల్ = మొదలగువారు; కనిరి
= దర్శించిరి; ఆర్త = దుఃఖపడినవారిని; రక్షణ = కాపాడెడి; కళా = కళయందు; సంరంభుని =
వేగిరిపాటుగలవానిని; శంభునిన్ = పరమశివుని.

భావము:

బ్రహ్మాది దేవతా ప్రముఖులు అందరూ ఆర్తితో ఆశ్రయించిన వారిని కాపాడే వాడు, సుఖప్రదాత
అయిన శంకరుని వేడుటకు కైలాసానికి వెళ్ళారు. పరమశివుని మందిర ద్వారపాలకులు
అడ్డుకున్నారు. కానీ వారిని తప్పుకోమని లోనికి ప్రవేశించి ఈశ్వరుని దర్శనం చేసుకుని "శరణు,
శరణు చిత్తగించు దయతో చూడు, కాపాడు" అంటూ మొరపెట్టుకున్నారు.

8-220-క.

వారలు దీనత వచ్చుటఁ

గూరిమితో నెఱిఁగి దక్షకూతురుఁ దానుం

బేరొలగమున నుండి ద

యారతుడై చంద్రచూడుఁ డవసర మిచ్చెన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వారలు = వారు; దీనతన్ = ఆర్తితో; వచ్చుటన్ = వచ్చుటను; కూరిమి = ప్రేమ; తోన్ = తోటి; ఎటిగి = తెలిసికొని; దక్షకూతురున్ = సతీదేవి {దక్ష కూతురు - దక్షుని కూతురు, సతి}; తానున్ = తను; పేరోలగమున = నిండుసభతీరి; ఉండి = ఉండి; దయా = కనికరించుట యందు; రతుడు = ప్రీతిగలవాడు; ఐ = అయ్యి; చంద్రచూడుడు = పరమశివుడు {చంద్రచూడుడు - చంద్రకళ చూడామణిగా కలవాడు, శివుడు}; అవసరమిచ్చెన్ = దర్శనమిచ్చెను.

భావము:

అలా దేవతలు దుఃఖంతో వచ్చుటను దయామయుడైన చంద్రరేఖను భూషణంగా ధరించే శంకరుడు చూసాడు. అప్పుడు సతీదేవితో కలిసి పేరోలగంలో ఉన్న శివుడు దేవతలకు దర్శనం ఇచ్చి ఆదరంగా "చెప్పుకోండి మీ విన్నపం" అన్నాడు.

8-221-వ.

అప్పుడు భోగిభూషణునకు సాష్టాంగ దండప్రణామంబులు గావించి ప్రజాపతి ముఖ్యు లిట్లని స్తుతించిరి.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు; భోగిభూషణున్ = పరమశివుని {భోగిభూషణుడు - భోగి (పాము)లను భూషణుడు (అలంకారముగాగలవాడు), శివుడు}; కున్ = కి; సాష్టాంగదండప్రణామంబులు = సాగిలపడినమస్కారములు; కావించి = చేసి; ప్రజాపతి = బ్రహ్మదేవుడు; ముఖ్యుల్ = మున్నగువారు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అని; స్తుతించిరి = స్తోత్రముచేసిరి.

భావము:

అలా అవసరమిచ్చిన సర్వాలంకార భూషితుడైన శంకరునకు, బ్రహ్మ మొదలైన దేవతలు అందరూ సాగిలపడి నమస్కారాలు చేసి ఇలా ప్రార్థించారు.

8-222-సీ.

"భూతాత్మ! భూతేశ! భూత భావనరూప!-

దేవ! మహాదేవ! దేవవంద్య!

యీ లోకముల కెల్ల నీశ్వరుండవు నీవ-

బంధమోక్షములకుఁ బ్రభుఁడ వీవ;

యార్త శరణ్యుండ వగు గురుండవు నిన్నుఁ-

గోరి భజింతురు క్షులమతులు;

సకల సృష్టిస్థితిసంహరకర్తవై-

బ్రహ్మ విష్ణు శివాఖ్యఁ బరఁగు దీవ;

8-222.1-ఆ.

పరమ గుహ్య మయిన బ్రహ్మంబు సదసత్త

మంబు నీవ శక్తిమయుఁడ వీవ;

శబ్దయోని వీవ; జగదంతరాత్మవు

నీవ; ప్రాణ మరయ నిఖిలమునకు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

భూతాత్మ = పరమశివ {భూతాత్మడు - పంచభూతములకు ఆత్మయైనవాడు, శివుడు}; భూతేశ = పరమశివ {భూతేశుడు - భూతములకు ఈశుడు (పతి), శివుడు}; భూతభావనరూప = పరమశివ {భూతభావనరూపుడు - జీవులకు కారణరూపమైనవాడు, శివుడు}; దేవ = పరమశివ; మహాదేవ = పరమశివ {మహాదేవుడు - మహా (గొప్ప) దేవుడు, శివుడు}; దేవవంద్య = పరమశివ {దేవవంద్యుడు - దేవతలచే వంద్యుడు (స్తుతింపబడువాడు), శివుడు}; ఈ = ఈ; లోకముల్ = లోకముల; ఎల్లన్ = అన్నిటికి; ఈశ్వరుండవు = భగవంతుడవు; నీవ = నీవే; బంధ = బంధములకు; మోక్షముల్ = ముక్తుల; కున్ = కు; ప్రభుడవు = విభుడవు; నీవ = నీవే; ఆర్త = దుఃఖించెడివారికి; శరణ్యుండవు =

శరణము ఇచ్చువాడవు; అగు = అయిన; గురుండవు = గొప్పవాడవు; నిన్నున్ = నిన్ను; కోరి = కోరి;
 భజింతురు = సేవించెదరు; కుశలమతులు = జ్ఞానులు; సకల = సమస్తమైన; సృష్టి = సృష్టి; స్థితి =
 స్థితి; సంహార = లయ; కర్తవు = కారణుడవు; ఐ = అయ్యి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; విష్ణు = విష్ణుమూర్తి;
 శివ = పరమశివుడు; ఆఖ్యన్ = పేర్లతో; పరగుదు = ప్రకాశించెడివాడవు; ఈవ = నీవే.
 పరమ = అత్యధికమైన; గుహ్యము = రహస్యము; అయిన = ఐన; బ్రహ్మాంబు = బ్రహ్మము; సత్ =
 సత్తు; అసత్ = అసత్తులతో; తమంబు = కూడినవాడవు; నీవ = నీవే; శక్తిమయుడవు =
 శక్తియుక్తుడవు (శక్తి - 1సత్త్వ 2రజస్ 3తమస్సులు); ఈవ = నీవే; శబ్దయోనివి = శబ్దమునకు
 జన్మస్థానమవు; జగత్ = లోకమంతటికి; ఆత్మవు = అంతరాత్మవు; నీవ = నీవే; ప్రాణము = జీవము;
 అరయ = తరచిచూసినచో; నిఖిలమున్ = సమస్తమున; కు = కు.

భావము:

“ఓ పరమేశ్వరా! పంచ భూతాలకూ ఆత్మ అయిన వాడా! సర్వ భూతాలకూ అధినాథా! జీవులకు
 కారణమైన రూపమైన దేవా! ఓ దైవమా! మహాదేవా! దేవతలకు వందనీయుడా! ఈ లోకాలు
 అన్నిటికీ ప్రభువు నీవే. సంసారబంధాలలో పడవేయటం, మోక్షము అనుగ్రహించటం, ఏదైనా,
 నీవల్లనే సాధ్యం అవుతుంది, జ్ఞానులు, ఆర్తులకు శరణు ఇచ్చేవాడవు, ఆదిగురువు అయిన నిన్ను
 కోరి ప్రార్థిస్తారు, సృష్టి, స్థితి, సంహార కార్యాలు సమస్తమునకు కారణ భూతుడవై, బ్రహ్మ, విష్ణు, శివ
 పేర్లతో విరాజిల్లుతుంటావు, భావానికి అందని పరబ్రహ్మవు, సదసద్రూప పరమాత్మవు నీవే, శక్తి
 యుక్తుడవు, శబ్దానికి జన్మస్థానం అయిన శబ్దబ్రహ్మము నీవే, లోకానికి అంతరాత్మవు, సర్వ
 చరాచరాలకు ప్రాణము నీవే,

8-223-క.

నీ **యంద** సంభవించును

నీయంద వసించి యుండు **నిఖిల** జగములున్

నీ **యంద** లయముఁ బొందును

నీయుదరము సర్వభూత **నిల**యము. రుద్రా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నీ = నీ; అంద = లోనే; సంభవించును = కలుగును; నీ = నీ; అంద = లోనే; వసించి = నివసించి;
ఉండున్ = ఉండును; నిఖిల = సమస్తమైన; జగములున్ = లోకములును; నీ = నీ; అంద = లోనే;
లయమున్ = కలిసిపోవుట; పొందును = పొందుతాయి; నీ = నీ యొక్క; ఉదరము = కడుపు; సర్వ =
అఖిల; భూత = జీవజాలములకు; నిలయము = నివాసము; రుద్రా = పరమశివా.

భావము:

రుద్రదేవా! అన్నిలోకాలు నీలోనే పుడతాయి, నీలోనే నివసిస్తాయి, ప్రాణులు అన్నీ నీలోనే
లయమవుతాయి, నీ ఉదరం ప్రాణులు అన్నిటికీ అలవాలం.

8-224-నీ.

అగ్నిముఖంబు; పరాపరాత్మక మాతృ-

కాలంబు గతి; రత్నర్రభ పదము;

శ్వసనంబు నీ యూర్పు; రసన జలేశుండు-

దిశలుఁ గర్ణంబులు; దివము నాభి;

సూర్యుండు గన్నులు; శుక్లంబు సలిలంబు-

జఠరంబు జలధులు; చదలు శిరము;

సర్వౌషధులు రోమచయములు; శల్యంబు-

లద్రులు; మానస మృత్యుకరుండు;

8-224.1-తే.

చందములు ధాతువులు; ధర్మప్రమితి హృదయ;

మాస్య పంచక ముపనిష దాహ్వాయంబు;

నయిన నీ రూపు పరతత్వమై శివాఖ్య

మై స్వయంజ్యోతి యై యొప్పునాద్య మగుచు.

ఈ భ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అగ్ని = అగ్ని; ముఖంబున్ = ముఖము; పర = పరమాత్మ; అపర = జీవాత్మ; ఆత్మకము = కలయిక;
ఆత్మ = ఆత్మ; కాలంబు = కాలము; గతి = నడక; రత్నగర్భ = సముద్రము {రత్నగర్భ - రత్నములు
గర్భమునగలది, సముద్రము}; పదము = పాదము; శ్వసనంబు = వాయువు; నీ = నీ యొక్క; ఊర్పు
= శ్వాస; రసన = నాలుక; జలేశుండు = వరుణుడు {జలేశుడు - నీటికి ప్రభువు, వరుణుడు}; దిశలున్
= దిక్కులు; కర్ణంబులు = చెవులు; దివము = పగలు; నాభి = బొడ్డు; సూర్యుండు = సూర్యుడు;
కన్నులు = నేత్రములు; శుక్రంబు = వీర్యము; సలీలంబు = నీరు; జరరంబు = గర్భము; జలధులు =
సముద్రములు {జలధి - జలమునకు నిధి, సముద్రము}; చదలు = ఆకాశము; శిరము = తల; సర్వ =
సమస్తమైన; ఓషధులు = ఓషధులు; రోమ = రోమముల; చయములు = సమూహములు; శల్యంబు
= ఎముకలు; అద్రులు = పర్వతములు; మానసము = మనస్సు; అమృతకరుడు = చంద్రుడు
{అమృతకరుడు - అమృతమయములైన కరములు (కిరణములు) కలవాడు, చంద్రుడు}.

ఛందములు = వేదములు; ధాతువులు = సప్తధాతువులు {సప్తధాతువులు - 1వస 2అస్సక్కు
3మాంసము 4మేధస్సు 5అస్థి 6మజ్జ 7శుక్లములు పక్షాంతరమున 1రోమ 2త్వక్ 3మాంస 5అస్థి
6స్నాయు 6మజ్జ 7ప్రాణములు}; ధర్మ = శాస్త్ర ధర్మముల; సమితి = సమూహములు; హృదయము =
హృదయము; ఆస్య = ముఖములు; పంచకము = ఐదును; ఉపనిషత్ = ఉపనిషత్తుల;
ఆహ్వాయంబున్ = పేర్లు; అయిన = ఐన; నీ = నీ యొక్క; రూపు = స్వరూపము; పరతత్త్వము =
ఆత్మజ్ఞానరూపము; ఐ = అయ్యి; శివ = శివుడు యనెడి; ఆఖ్యము = పేరుగలది; ఐ = అయ్యి;
స్వయంజ్యోతి = స్వయంప్రకాశకుడవు; ఐ = అయ్యి; ఒప్పున్ = తగును; ఆద్యము =
సృష్ట్యాదినుండిగలది; అగుచున్ = అగుచు.

భావము:

అగ్ని నీ ముఖము, జీవాత్మ పరమాత్మ నీవే అయి ఉంటావు, కాలం నీ నడక, భూమండలం నీ
పాదం, వాయువు నీ శ్వాస, వరుణుడు నీ నాలుక, దిక్కులు నీ చెవులు, స్వర్గం నీ నాభి, సూర్యుడు
నీ దృష్టి, నీరు నీ వీర్యం, సముద్రాలు నీ గర్భం, ఆకాశం నీ శిరస్సు, ఓషధులు నీ రోమ సమూహాలు,
పర్వతాలు నీ ఎముకలగూడు, చంద్రుడు నీ మనస్సు, వేదాలు నీ ధాతువు, ధర్మశాస్త్రాలు నీ

హృదయం, ఉపనిషత్తులు నీ ముఖాలు, నీ రూపం పరతత్వం, నీవు స్వయంప్రకాశుడవు, శివ అనే నామం కలిగిన పరంజ్యోతివి నీవు.

8-225-క.

కొందఱు గలఁ డందురు నినుఁ;

గొందఱు లేఁ డందు; రతఁడు గుణి గాఁ డనుచుం

గొందఱు; గలఁ డని లేఁ డని

కొందల మందుదురు నిన్నుఁ గూర్చి మహేశా!

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

కొందఱు = కొంతమంది; కలడు = ఉన్నాడు; అందురు = అనెదరు; నినున్ = నిన్ను; కొందఱు = కొంతమంది; లేడు = లేడు; అందురు = అనెదరు; అతడు = అతడు; గుణిగాడు = సగుణుడవు; అనుచున్ = అనుచుండ; కొందఱు = కొంతమంది; కలడు = ఉన్నాడు; లేడు = లేడు; అని = అని; కొందలము = కలత; అందుదురు = చెందెదరు; నిన్నున్ = నిన్ను; గూర్చి = గురించి; మహేశా = పరమశివా {మహేశుడు - మహా ఈశుడు, శివుడు}.

భావము:

ఓ పరమేశ్వరా! మహాప్రభూ! కొందరు నీవు ఉన్నావు అంటారు. కొందరు లేవు అంటారు. ఇంకా కొందరు నీవు సగుణరూపుడవు అంటారు. మరికొందరు నీవు ఉన్నావో లేవో అనే సందేహాలతో కొట్టుమిట్టాడుతుంటారు.

8-226-సీ.

తలఁపఁ బ్రాణేంద్రియ ద్రవ్యగుణస్వభా-

వుడవు; కాలక్రతువులును నీవ;

సత్యంబు ధర్మ మక్షరము ఋతంబును-

నీవ ముఖ్యుండవు నిఖిలమునకు;
ఛందోమయుండవు సత్త్వరజస్తమ-
శ్చక్షుండవై యుందు; సర్వరూప
కామ పురాధ్వర కాలగరాది భూ-
తద్రోహభయము చోద్యంబు గాదు;

8-226.1-తే.

లీలలోచనవహ్ని స్ఫులింగ శిఖల
నంతకాదులఁ గాల్చిన యట్టి నీకు
రాజఖండావతంస! పురాణ పురుష!
దీన రక్షక! కరుణాత్మ! దేవ దేవ!
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

తలపన్ = ఆలోచించిచూసినచో; ప్రాణ = జీవము; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు; ద్రవ్య =
పదార్థములు; గుణ = గుణములు; స్వ = నిజ; భావుండవు = భావములే యైనవాడవు; కాల =
కాలము; క్రతువులును = యజ్ఞములును; నీవ = నీవే; సత్యంబున్ = విహితమైన అంశము; ధర్మము
= ధర్మము; అక్షరమున్ = ఓంకారము; ఋతంబును = అనిషిద్ధమైన విషయము; నీవ = నీవే;
ముఖ్యుండవు = ఆధారభూతుడవు; నిఖిలమున్ = సమస్తమున; కున్ = కు; ఛందోమయుండవు =
వేదరూపుడవు; సత్త్వ = సత్త్వగుణము; రజన్ = గజోగుణము; తమన్ = తమోగుణము; చక్షుండవు =
నేత్రములుగాగలవాడవు; ఐ = అయ్యి; ఉండు = ఉంటావు; సర్వ = సమస్తమైన; రూప =
రూపములునైనవాడ; కామ = మన్మథుడు; పుర = త్రిపురాసురులు; అధ్వర = దక్ష యజ్ఞము; కాలగర
= కాలకూటవిషము; ఆది = మున్నగువాని వలన; భూత = జీవ; ద్రోహ = హాని యనెడి; భయము =
సంకోచము; చోద్యంబుగాదు = ఏమాత్రము లేదు.

లీలన్ = క్రీడగా; లోచన = కంటి; వహ్ని = మంటల; స్ఫులింగ = అగ్నికణముల; శిఖలన్ = సెగలచే;
అంతక = యముడు; ఆదులన్ = మొదలగువారిని; కాల్చిన = కాల్చివేసిన; అట్టి = అటువంటి; నీకున్
= నీకు; రాజ = చంద్ర; ఖండ = కళ; అవతంస = సిగబంతిగాగలవాడ; పురాణ = సృష్ట్యాదినుండిగల;

పురుష = పురుషుడా; దీన = దీనులను; రక్షక = రక్షించువాడా; కరుణ = దయా; ఆత్మ = స్వరూప;
దేవదేవ = దేవతలకేదేవుడా.

భావము:

చంద్రకళను శిరసున ధరించు వాడా! పురాణ పురుషుడా! దీనులను రక్షించువాడా! దయామయా!
దేవ దేవ! తరచి చూస్తే ప్రాణమూ, ఇంద్రియాలూ, ద్రవ్యమూ, గుణాలూ సర్వం నీ స్వభావసిద్ధాలు.
కాలమూ యజ్ఞమూ నీవే, సత్యమూ, ధర్మమూ, ఓంకారమూ, మోక్షమూ నీవే, అన్నింటికీ నీవే
ఆధారం, వేదరూపుడవు నీవే, సత్త్వము, రజస్సు, తమస్సు అనే త్రిగుణాలను నీవు నేత్రాలుగా కలిగి
ఉంటావు, సమస్త రూపాలు నీవే, లీలగా చూసే నీ మూడోకన్ను చూపుల మంటలతో
యమాదులను సైతం భస్మం చేస్తావు, మన్మథుడు, త్రిపురాసురులు, దక్షయజ్ఞం, కాలకూటవిషం
మున్నగు సర్వ భూతాల వలన నీకు హాని కలుగుతుందని సంకోచం లేకపోవటంలో ఆశ్చర్యం
ఏమాత్రం లేదు.

8-227-ఆ.

మూఁడు మూర్తులకును మూఁడు లోకములకు

మూఁడు కాలములకు మూల మగుచు

భేద మగుచుఁ దుది నభేదమై యొప్పారు

బ్రహ్మ మనఁగ నీవ ప్రానయన!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మూడుమూర్తుల్ = త్రిమూర్తుల {త్రిమూర్తులు - 1బ్రహ్మ 2విష్ణు 3మహేశ్వరులు}; కును = కు;

మూడులోకముల్ = ముల్లోకముల {ముల్లోకములు - 1భూః 2భువః 3సువః పక్షాంతరమున

1భూలోకము 2మర్త్యలోకము 3పాతాళలోకములు}; కును = కు; మూడుకాలముల్ = కాలత్రయమున

{కాలత్రయము - 1భూత 2భవిష్య 3వర్తమానకాలములు}; కున్ = కు; మూలము =

ఆధారభూతుడవు; అగుచున్ = అగుచు; భేదము = ద్వైతము; అగుచున్ = అగుచును; తుదిని =

చివరకు; అభేదము = అద్వైతము; ఐ = అయ్యి; ఒప్పారు = ఒప్పుతున్న; బ్రహ్మము = పరబ్రహ్మము;
అనగన్ = అంటే; నీవ = నీవే; ఫాలనయన = ఆదిశంకర (ఫాలనయనుడు - ఫాల (నుదుట)
నయనుడు (కన్నుగలవాడు), శివుడు).

భావము:

నుదుట కన్ను గల ముక్కంటి! శంకరా! ముగ్గురు మూర్తులకూ, మూడులోకాలకూ, మూడు
కాలాలకూ నీవే మూలం. మొదట భేదంతో కనిపించినా, చివరకి అభేద స్వరూపంతో
ఒప్పారుతుండే పరబ్రహ్మవు నీవే.

8-228-క.

సదసత్తత్త్వ చరాచర

సదనం బగు నిన్నుఁ బొగడ జలజభవాదుల్

పెదవులుఁ గదలుప వెఱితురు

వదలక నినుఁ బొగడ నెంతవారము రుద్రా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

సదసత్తత్త్వ = సదసద్దూపమైన; చరాచర = చరాచర ప్రపంచమునకు; సదనంబు =
మూలాధారము; అగు = ఐన; నిన్నున్ = నిన్ను; పొగడన్ = కీర్తించుటకు; జలజభవ = బ్రహ్మదేవుడు
{జలజభవుడు - జలజము (పద్మము)న భవుడు (జనించినవాడు), బ్రహ్మ}; ఆదుల్ = మున్నగువారు;
పెదవులున్ = పెదవులను; కదలుపన్ = కదల్చుటకు; వెఱితురు = భయపడెదరు; వదలకు =
పట్టుదలగా; నినున్ = నిన్ను; పొగడన్ = స్తుతించుటకు; ఎంతవారము = మేమెంతవారము; రుద్రా =
శంకరా.

భావము:

దేవా! శంకరా! సదసద్రూపమైన ఈ చరాచర జగత్తునకు మూలాధారం నీవు. బ్రహ్మాదులు సైతం నిన్ను ప్రస్తుతించడానికి భయపడి పెదవులు కదల్చలేరు. అంతటి నిన్ను స్తుతించడానికి మేము ఏమాత్రం సరిపోము కదా!

8-229-మత్త.

బాహుశక్తి సురాసురుల్ చని **పాల**వెల్లి మధింప హా

లాహలంబు జనించె నేరి క**లం**ఘ్య మై భువనంబు గో

లాహలంబుగఁ జేసి చిచ్చును **లా**గముం గొని ప్రాణిసం

దోహమున్ బ్రతికింపవే దయ **దొ**ంగలింపఁగ నీశ్వరా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

బాహు = భుజ; శక్తిన్ = బలముతో; సుర = దేవతలు; అసురుల్ = రాక్షసులు; చని = వెళ్ళి; పాలవెల్లిన్ = పాలసముద్రమును; మధింపన్ = చిలుకగా; హాలాహలంబున్ = హాలాహలవిషము; జనించెన్ = పుట్టెను; ఏరికిన్ = ఎవరికిని; అలంఘ్యము = దాటరానిది; ఐ = అయ్యి; భువనంబున్ = లోకములను; కోలాహలంబుగన్ = లబలబలాడునదిగా; చేసి = చేసి; చిచ్చును = అగ్నితాపము; లాగమున్ = లాఘవముగా; కొని = స్వీకరించి; ప్రాణి = జీవ; సందోహమున్ = జాలమును; బ్రతికింపవే = కాపాడుము; దయ = దయ; తొంగలింపన్ = అతిశయించు, ప్రకాశించు, వికసించు, వర్ధిల్లు, ప్రవించగా; ఈశ్వరా = శంకరుడా.

భావము:

ఓ పరమేశ్వరా! దేవతలూ, రాక్షసులూ కలిసి భుజబలాలతో పాల సముద్రాన్ని మధించారు. దానిలో నుంచి హాలాహలం అనే మహా విషం పుట్టింది. లోకాలను క్షోభ పెడుతోంది. అతలాకుతలం చేస్తోంది. ఎవరూ దానిని అడ్డుకోలేకుండా ఉన్నారు. అతిశయించిన దయ జాలువారగా ప్రాణికోటిని అనుగ్రహించు. ఆ హాలాహల విషాన్ని పరిగ్రహించు.

(‘శివా! నీ దయ అతిశయించునట్లు, వికసించునట్లు ప్రకాశింప జేయవయ్యా దయాసాగరా, అలా నీ దయ వర్షించకపోతే లోకాలు ఈ హాలాహల విషాగ్నికి కాగిపోతాయయ్యా.’ ఇంతటి చిక్కనైన భావాన్ని ‘దయ దొంగిలింపన్’ (దయ + దొంగిలింపగా) కాపాడవయా అనే భావ ప్రకటనతో అలవోకగా చెప్పిన పోతనామాత్యులకు ప్రణామములు.)

8-230-క.

లంపటము నివారింపను

సంపదఁ గృపజేయ జయము సంపాదింపం

జంపెడివారి వధింపను

సొంపారఁగ నీక చెల్లు సోమార్థధరా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

లంపటము = ఆపదను, తగులమును; నివారింపను = తొలగించుట; సంపదన్ = సంపదలను;
కృపజేయ = ప్రసాదించుట; జయము = జయయును; సంపాదింపన్ = సంపాదించుట;
చంపెడివారిన్ = క్రూరులను; వధింపను = సంహరించుట; సొంపారగన్ = చక్కగా చేయుట; నీక =
నీకుమాత్రమే; చెల్లున్ = తగినది; సోమార్థధరా = శంకరుడా (సోమార్థధరుడు - సోమ (చంద్ర) అర్థ
(ఖండమును) ధర (ధరించినవాడు), శివుడు).

భావము:

అర్థచంద్రుని అలంకారంగా ధరించిన మహా ప్రభూ! పరమేశ్వరా! ఈ ఆపదను తొలగించడానికి,
ఆనందం చేకూర్చడానికి, జయాన్ని సంపాదించడానికి, క్రూరులను హతమార్చడానికి నీవు
మాత్రమే సమర్థుడవు.

8-231-క.

నీకంటె నొండెఱుంగము;

నీకంటెం బరులు గావ నేరరు జగముల్;

నీకంటె నొడయఁ డెవ్వఁడు

లోకంబుల కెల్ల నిఖిలలోకస్తుత్యా!"

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నీకున్ = నీకు; కంటెన్ = కంటె; ఒండు = మరొకరిని; ఎఱుంగము = తెలియము; నీకున్ = నీకు;
కంటెన్ = కంటెను; పరులు = ఇతరులు; కావన్ = కాపాడుటకు; నేరరు = సమర్థులుకారు; జగముల్
= లోకములను; నీకున్ = నీకు; కంటెన్ = కంటె; ఒడయడు = నాథుడు; ఎవ్వడు = ఎవరు కలరు;
లోకంబుల్ = లోకముల; కున్ = కు; ఎల్లన్ = అన్నిటికి; నిఖిల = సమస్తమైన; లోక = లోకములచేత;
స్తుత్యా = కీర్తింపబడువాడా.

భావము:

సమస్త లోకాల యందూ కీర్తింపబడు స్వామీ! శివా! నీవే మాకు దిక్కు. నిన్ను తప్ప మరెవ్వరినీ
ఆశ్రయింపము. నీవు తప్ప మరెవ్వరూ లోకాలను కాపాడలేరు. నిన్ను మించిన గొప్పవాడు
మరెవ్వరూ లేరు.

అష్టమ స్కంధము : గరళ భక్షణము

8-232-వ.

అని మఱియు నభినందించుచున్న ప్రజాపతి ముఖ్యులం గని సకల భూత సముండగు
నడ్డేవదేవుండుఁ దన ప్రియసతి కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; అభి = మిక్కిలిగ; నందించుచున్న = స్తోత్రముచేయుచున్న;
ప్రజాపతి = బ్రహ్మదేవుడు; ముఖ్యులన్ = మున్నగువారిని; కని = చూసి; సకల = సర్వ; భూత =
ప్రాణులను; సముండు = సమానంగా చూచెడివాడు; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; దేవుండు = దేవుడు;
తన = తన యొక్క; ప్రియ = ఇష్టమైన; సతి = భార్య; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె =
పలికెను.

భావము:

ఇలా తనను స్తుతిస్తున్న బ్రహ్మది దేవతలను చూసి, సర్వప్రాణులనూ సమానంగా ఆదరించే
పరమ విభుడు, శంకరుడు తన అనుంగు భార్యతో ఇలా అన్నాడు....

8-233-క.

"కంటే జగముల దుఃఖము;

వింటే జలజనిత విషము వేడిమి; ప్రభువై

యుంటకు నార్తుల యాపద

గెంటింపగ ఫలము గాదె కీర్తి మృగాక్షి!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

కంటే = చూసితివా; జగముల = లోకముల యొక్క; దుఃఖమున్ = దుఃఖమును; వింటే = విన్నావా;
జల = నీటిలో; జనిత = పుట్టిన; విషము = విషము యొక్క; వేడిమిన్ = సెగ; ప్రభువు = విభుడు; ఐ =
అయ్యి; ఉంటన్ = ఉన్నందుల; కున్ = కు; ఆర్తుల = దుఃఖితుల; ఆపదన్ = కష్టమును; గెంటింపగన్
= తొలగించుటవలన; ఫలము = ఫలితముగా; కాదె = కలుగదా; కీర్తి = కీర్తి; మృగాక్షి = సుందరీ
{మృగాక్షి - మృగ (లేడి)వంటి అక్షి (కన్నులు కలామె), అందమైన స్త్రీ}.

భావము:

“ఓ లేడి కన్నుల సుందరీ! సతీదేవీ! చూడు లోకాలు ఎంత దుఃఖంలో ఉన్నాయో! ఎంత తీవ్ర ప్రభావంతో ఉన్నాయో! నీళ్ళలో పుట్టినది ఆ హాలాహల విషం. శక్తిసామర్థ్యాలుగల ప్రభువు ప్రజల కష్టాన్ని తొలగించాలి. దానితో కీర్తి వస్తుంది.

8-234-క.

ప్రాణేచ్ఛ వచ్చి చొచ్చిన

ప్రాణుల రక్షింపవలయుఁ బ్రభువుల కెల్లం

బ్రాణుల కిత్తురు సాధులు

బ్రాణంబులు నిమిష భంగురము అని మగువా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ప్రాణేచ్ఛన్ = ప్రాణముకాపాడగోరి; వచ్చి = వచ్చి; చొచ్చిన = ఆశ్రయించిన; ప్రాణులన్ = జీవులను; రక్షింపవలయున్ = కాపాడవలెను; ప్రభుల్ = ప్రభువుల; కున్ = కు; ఎల్లన్ = అందరకు; ప్రాణుల్ = జీవులను; కున్ = కు; ఇత్తురు = ఇచ్చెదరు; సాధులు = ఉత్తములు; ప్రాణంబులున్ = ప్రాణములను; నిమిష = నిమిషములో; భంగురములు = నశించునవి; అని = అని; మగువా = ఇంతి.

భావము:

ఓ మగువా! పార్వతీ దేవి! ప్రాణభయంతో ఆశ్రయించిన జీవులను కాపాడటం ప్రభువుల కర్తవ్యం. ప్రాణాలు నిమిషంలో నశించి పోయేవి. అందువలనే ఉత్తములు ప్రాణులకు తమ ప్రాణాలను అర్పించుటకు సైతం వెనుకాడరు.

8-235-క.

పరహితము జేయు నెవ్వఁడు

పరమ హితుం డగును భూత పంచకమునకుం

బరహితమె పరమ ధర్మము

పరహితునకు నెదురులేదు పర్యేందుముఖీ!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పర = ఇతరులకు; హితమున్ = సహాయమును; చేయున్ = చేయును; ఎవ్వడు = ఎవరైతే; పరమ = అత్యంత; హితుండు = ప్రీతిపాత్రుడు; అగును = అగును; భూతపంచకమునకు = పంచభూతములకు {పంచభూతములు - పృథ్వి, తేజస్సు, జలము, వాయువు, ఆకాశము.}; పరహితమె = పరోపకారము చేయుటే; పరమ = అత్యుత్తమ; ధర్మము = ధర్మము; పరహితున్ = పరోపకారి; కున్ = కి; ఎదురు = తిరుగు; లేదు = లేదు; పర్యేందుముఖీ = సుందరీ, పార్వతీ {పర్యేందుముఖి - పర్వము (పున్నమి) నాటి ఇందు (చంద్రునివంటి) ముఖి (ముఖము కలది), సౌందర్యవతి}.

భావము:

ఓ సౌందర్యరాశీ! పార్వతీదేవీ! ఇతరులకు సాయం చేసేవాడు, పంచభూతాలకు పరమాత్తుడు అయి ఉంటాడు. పరోపకారమే పరమోత్తమ ధర్మం. పరోపకారికి ఎక్కడా తిరుగు లేదు.

8-236-క.

హరి మది నానందించిన

హరిణాక్షి! జగంబులెల్ల నానందించున్

హరియును జగములు మెచ్చగ

గ్రహము వారించు టొప్పుఁ గ్రమలదళాక్షి!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

హరి = విష్ణువు; మదిన్ = మనసును; ఆనందించినన్ = ఆనందపడితే; హరిణాక్షి = సుందరీ {హరిణాక్షి - హరిణము (లేడి)వంటి అక్షి (కన్నులుగలమె), అందమైన స్త్రీ}; జగంబుల్ = లోకములు;

ఎల్లన్ = సమస్తమును; ఆనందించున్ = సంతోషించును; హరియును = విష్ణువు; జగములున్ = లోకములు; మెచ్చగన్ = సంతోషించగా; గరళమున్ = విషమును; వారించుట = అదుపుచేయుట; ఒప్పున్ = తగును; కమలదళాక్షీ = సుందరీ {కమలదళాక్షి - కమలముల దళ (రేకుల) వంటి అక్షి (కన్నులుగలామె), అందమైన స్త్రీ}.

భావము:

ఓ మృగాక్షీ! ఉమాదేవీ! ఓ పద్మాక్షి! విష్ణుమూర్తిని తృప్తిపరిస్తే, లోకాలు అన్నీ తృప్తి చెందుతాయి. ఆ విష్ణుమూర్తి, లోకాలూ సంతోషించేలా హాలాహల విషాన్ని అదుపు చేయడం మంచిపని.

8-237-క.

శిక్షింతు హాలహలమును

భక్షింతును మధురసూక్ష్మ ఫలరసము క్రియన్

రక్షింతుఁ బ్రాణి కోట్లను

వీక్షింపుము నీవు నేడు వికచాబ్జముఖీ!"

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

శిక్షింతున్ = దండించెదను; హాలహలమున్ = హాలహలవిషమును; భక్షింతును = ఆరగించెదను; మధుర = తీయని; సూక్ష్మ = చిన్న; ఫల = పండు; రసము = రసము; క్రియన్ = వలె; రక్షింతున్ = కాపాడెదను; ప్రాణి = జీవ; కోట్లను = జాలమును; వీక్షింపుము = చూడుము; నీవు = నీవు; నేడు = ఇప్పుడు; వికచాబ్జముఖీ = సుందరీ {వికచాబ్జముఖి - వికచ (వికసించిన) అబ్జ (పద్మము) వంటి ముఖి (ముఖముగలామె), అందమైన స్త్రీ}.

భావము:

వికసించిన పద్మం వంటి మోము గల సతీదేవీ! హాలాహాలాన్ని దండిస్తాను. చాలా చిన్న తియ్యని పండు రసంవలె హాలాహాలాన్ని మింగుతాను. ఇవాళ ఈ జీవలోకం సమస్తాన్ని కాపాడతాను. నువ్వు చూస్తూ ఉండు.

8-238-వ.

అని పలికిన ప్రాణవల్లభునకు వల్లభ "దేవా! దేవర చిత్తంబు కొలంది నవధరింతురు గాక!" యని పలికె"నని చెప్పిన యమ్మునీంద్రునకు నరేంద్రుం డిట్లనియె.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అని = అని; పలికిన = అనిన; ప్రాణవల్లభున్ = భర్త; కున్ = కు; వల్లభ = భార్య; దేవా = దేవా; దేవర = ప్రభువు యొక్క; చిత్తంబు = మనసు; కొలందిన్ = ప్రకారము; అవధరింతుగాక = ధరింతురుగాక; అని = అని; పలికెన్ = అనెను; అని = అని; చెప్పిన = పలుకగా; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; ఇంద్రున్ = ఉత్తమున; కున్ = కు; నరేంద్రుడు = రాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా "హాలాహాలం మింగుతాను" అంటున్న తన భర్త అయిన భవునితో, ప్రియభార్య భవానీదేవి ఇలా అంటోంది. "స్వామీ! మీ మనస్సుకు తగినట్లు చేయండి." ఇలా చెప్తున్న శుక మహర్షితో పరీక్షిస్తూహారాజు ఇలా అడిగాడు.

8-239-మ.

"అమరన్ లోకహితార్థమంచు నభవుం దౌగాక" యం చాడె బో
యమరుల్ భీతిని "మింగవే" యనిరి వో యంభోజగర్భాదులుం
దముగావన్ హర! "లెమ్ము లెమ్మనిరి" వో తాజూచి కన్గంట న
యుమ ప్రాణేశ్వరు నెట్లు మింగుమనె నయుగ్రానలజ్జాలలన్."

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అమరన్ = చక్కగా; లోక = లోకములకు; హిత = మేలు; అర్థము = కలిగించును; అంచున్ = అనుచు;
భవుండు = శంకరుడు {భవుడు - సమస్తము తానే యైనవాడు, శివుడు}; ఔగాక = అలాగే, అగుగాక;
అంచున్ = అనుచు; ఆడెబో = పలికితే పలికి ఉండవచ్చు; అమరుల్ = దేవతలు; భీతిని =
భయముతో; మ్రింగవే = మ్రింగేయమని; అనిరివో = అంటే అని ఉండవచ్చు; అంభోజగర్భ =
బ్రహ్మదేవుడు {అంభోజగర్భుడు - అంభోజము (పద్మము) నందు గర్భుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మ};
ఆదులున్ = మొదలగువారు; తమున్ = తమను; కావన్ = కాపాడుడకు; హర = శంకరుడు;
లెమ్ములెమ్ము = ప్రారంభింపుము; అనిరివో = అంటే అని ఉండవచ్చు; తాన్ = అమె; చూచి = చూసి;
కన్గంటన్ = కన్నులార చూస్తూ; ఆ = ఆ; ఉమ = ఉమాదేవి; ప్రాణేశ్వరున్ = భర్తను; ఎట్లు = ఏ
విధముగ; మ్రింగుము = తినుము; అనెన్ = అనెను; ఆ = ఆ; ఉగ్ర = భీకరమైన; అనల = అగ్ని;
జ్వాలలన్ = మంటలను.

భావము:

"భయం చెంది అమరత్వం కోరుతున్న దేవతలు హాలాహలాన్ని "మ్రింగు" అని కోరారే అనుకో!
పద్మం గర్భంలో పుట్టిన బ్రహ్మదేవుడు మున్నగువారు తమను కాపాడటానికి "పూనుకోవయ్యా
హరా!" అని వేడుకున్నారే అనుకో! ఆ పరమ శివుడు లోకాలకు మేలు జరుగుతుంది కదా అని
"సరే" అన్నాడే అనుకో! తన ప్రాణేశ్వరుడైన పరమేశ్వరుడు ఆది అన్నది లేనివాడు కావచ్చు అనుకో,
అయినా పార్వతీ దేవి కంటి ఎదురుగా భయంకరమైన అగ్ని జ్వాలలతో కూడిన హాలాహలాన్ని
చూస్తూ, "మింగు" అని పరమశివునికి చెప్పింది."

8-240-వ.

అనిన శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనిన = అనగా; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా అడిగిన పరీక్షిత్తుతో శుకముని ఇలా అన్నాడు...

8-241-క.

"మింగెడి వాడు విభుం డని

మింగెడిదియు గరళ మనియు మేలని ప్రజకున్

మింగు మనె సర్వమంగళ

మంగళసూత్రంబు నెంత మది నమ్మినదో!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మింగెడి = మింగుతున్న; వాడు = అతను; విభుండు = భర్త; అని = అని; మింగెడిది = మింగేది;

గరళమున్ = విషము; అనియున్ = అనితెలిసియు; మేలు = మంచికలుగుతుంది; అని = అని; ప్రజ =

లోకుల; కున్ = కు; మింగుము = తినుము; అనెన్ = అనెను; సర్వమంగళ = ఉమాదేవి సర్వమంగళ

- సర్వులకు మంగళము కలిగించునది, పార్వతి; మంగళసూత్రంబున్ = తాళిబొట్టును; ఎంతన్ =

ఎంతగా; మదిన్ = మనసునందు; నమ్మినదో = నమ్మెనోకదా.

భావము:

ఆమె సర్వమంగళ కదా మరి, అంతేకాక ఆమె తన మనస్సులో తన మంగళసూత్రాన్ని అంత

గట్టిగా నమ్మింది. కనుకనే మింగేవాడు తన భర్త అని, మింగేది విషం అని తెలిసి కూడ

లోకకల్యాణంతో అందరికీ మేలు జరుగుతుందనే ఉద్దేశంతోనే పార్వతీదేవి హాలాహలాన్ని

మింగమని పరమ శివునికి చెప్పింది.

గమనిక - (ఇది అసామాన్య శబ్దార్థసౌందర్యభరితమైన పద్యం. శివుడు లోకాలన్నిటినీ దహించి

వేస్తున్న ఆ హాలాహాలాన్ని మింగాడు అనగానే కాపాడమని అడిగిన గొప్పవాళ్ళు బ్రహ్మాది దేవతలు కనుక లోకమంగళం కోసం మింగాడు. సరే మరి ఆయన భార్య అడ్డుపడకుండా ఎలా ఒప్పుకుంది? భార్య తన భర్త ఇంతటి సాహసానికి పూనుకుంటే చూస్తూ ఉరుకుంటుందా! అందులో ఈవిడ భర్త శరీరంలో సగం పంచుకొన్నావిడ. ఇదే అనుమానం పరీక్షిత్తు అడిగితే శుకుడు చెప్పిన సమాదానం ఈ పద్యం. మ్రింగ్ మ్రింగ్ అంటూ ఎలా ధ్వనిస్తోందో. (పూర్ణానుస్వరపూర్వక గకార ప్రాస) అటువక్క ఆ గరళానికి, మంగళ మంగళ అంటూ సమాధానాలను వేసిన తీరు పద్యానికి ఎంత అందాన్నిచ్చిందో! మరల మరల ప్రయోగించిన గ, ల, మింగటంలో గళం లోనే ఆపేసాడు అని, శక్తి స్వరూపిణి స్త్రీతో పాలుపంచుకుంటుంటే ఎంతటి కాలకూటవిషం ఎదురొచ్చినా మంగళానికి లోటు ఉండదు అని స్ఫురిస్తోంది.)

8-242-మ.

తనచుట్టన్ సురసంఘముల్ జయజయధ్వానంబులన్ బొబ్బిడన్

ఘనగంభీర రవంబుతో శివుడు "లోకద్రోహ! హలం! పోకు ర"

ముని కెంగేల దెమల్చి కూర్చి కడిగా **నంకించి** జంబూఫలం

బని సర్వంకషమున్ మహావిషము నాహరించె హేలాగతిన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

తన = తన యొక్క; చుట్టన్ = చుట్టూ; సుర = దేవతల; సంఘముల్ = సమూహములు; జయజయ = జయజయ యనెడి; ధ్వానంబులన్ = శబ్దములతో; బొబ్బిన్ = కేకలు; ఇడన్ = వేయగా; ఘన = మిక్కిలి; గంభీర = గంభీరమైన; రవంబు = శబ్దము; తోన్ = తో; శివుడు = శంకరుడు (శివుడు - మంగళప్రదుడు, శంకరుడు); లోక = లోకములకు; ద్రోహి = హానికలిగించెడివాడా; హలం = హలం; పోకు = వెళ్ళిపోకుము; రమ్ము = రా; అని = అని; కెంగేలన్ = ఎఱ్ఱని అరచేతితో; తెమల్చి = కదిల్చి; కూర్చి = కలిపి; కడిగాన్ = ముద్దగా; అంకించి = చేసి; జంబూ = నేరేడు; ఫలంబు = పండు; అని = వలెగ్రహించి; సర్వంకషమున్ = అన్నిటిని నాశనము చేయునది; మహా = గొప్ప; విషమున్ = విషమును; ఆహరించెన్ = మింగెను; హేలా = క్రీడ; గతిన్ = వలె.

భావము:

దేవతలు మహాదేవుని చుట్టూ చేరి "జయ జయ" ధ్యానాలు చేశారు. పరమ శివుడు మేఘ గంభీర కంఠస్వరంతో "ఓహో! లోకద్రోహ! పారిపోకు రా! రా!" అని, సర్వనాశనము చేసే ఆ హాలాహాల మహావిషాన్ని తన చేయి చాచి పట్టుకుని, ముద్ద చేసి, నేరేడు పండునోట్లో వేసుకున్నంత సుళువుగా, విలాసంగా భుజించాడు.

8-243-వ.

అయ్యవిరళ మహాగరళదహన పాన సమయంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవిరళ = అంతులేని, ప్రచండమైన; మహా = గొప్ప; గరళ = విష; దహన = అగ్నిని; పాన = తాగెడి; సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

పరమ శివుడు అలా అతి భీకరమైన మహా విషాగ్నిని మ్రింగే సమయంలో....

8-244-మ.

కదలం బాటవు పాచ పేరు; లోడలన్ ఘ్రాంబుజాలంబు పు
ట్టదు; నేత్రంబులు నెట్టి గావు; నిజజాత్రా చంద్రుడుం గందడున్;
వదనాంభోజము వాడ; దా విషము నాప్యనించుచో డాయుచోఁ
బదిలుండై కడి జేయుచోఁ దిగుచుచో భక్షించుచో మ్రింగుచోన్.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

కదలన్ = కదలి; పాటవు = పోవు; పాప = పాముల; పేరుల్ = దండలు; ఒడలన్ = దేహముపైన;
ఘర్మ = చెమట; అంబు = నీటిబిందువుల; జాలంబున్ = సమూహముకూడ; పుట్టదు =

పుట్టుటలేదు; నేత్రంబులున్ = కన్నులైనను; ఎఱిన్ = ఎఱిగా; కావు = కావు; నిజ = తన యొక్క;
 జాటా = జటముడి యందలి; చంద్రుడున్ = చంద్రుడుకూడ; కందడున్ = ఎఱిబారిపోడు; వదన =
 మోము యనెడి; అంభోజము = పద్మము; వాడదున్ = వాడిపోడు; ఆ = ఆ; విషమున్ = విషమును;
 ఆహ్వానించుచోన్ = స్వీకరించేటప్పుడు; డాయుచో = దగ్గరకుచేరేటప్పుడు; పదిలుండు = స్థిరుడు; ఐ
 = అయ్యి; కడిన్ = ముద్దగా; చేయుచోన్ = చేసేటప్పుడు; తిగుచుచోన్ = తీసుకొనేటప్పుడు;
 భక్షించుచోన్ = తినేటప్పుడు; మ్రింగుచోన్ = మింగేటప్పుడు.

భావము:

మహాదేవుడు ప్రచండమైన ఆ హాలాహలాగ్నిని ఆహ్వానిస్తున్నప్పుడు, దానిని సమిపించే టప్పుడు,
 పదిలంగా పట్టుకుని ముద్దచేసేటప్పుడు, నోట్లో ఉంచుకునేటప్పుడు, తినేటప్పుడు, మింగేటప్పుడు
 కాని, ఆయన కంఠహారాలుగా ఉన్న సర్పాలు కదలలేదు, చెమటలు గ్రమ్మ లేదు, కన్నులు ఎఱిబార
 లేదు, సిగలోని చంద్రుడు కందిపోలేదు, ఆయన ముఖ పద్మం వడల లేదు.

8-245-క.

ఉదరము లోకంబులకును

సదనం బగు టిటిగి శివుడు చటుల విషాగ్నిం

గుదురుకొనఁ గంఠబిలమున

బదిలంబుగ నిలిపె సూక్ష్మఫలరసము క్రియన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఉదరము = కడుపు; లోకంబుల్ = లోకముల; కును = కు; సదనంబు = నివాసము; అగుటన్ =
 అయ్యి ఉండుటను; టిటిగి = తెలిసి; శివుడు = శంకరుడు; చటుల = భయంకరమైన; విష = విషము
 యొక్క; అగ్నిన్ = అగ్నిని; కుదురుకొనగన్ = కుదురుగానుండునట్లు; కంఠ = గొంతు యనెడి;
 బిలమునన్ = గుహ యందు; పదిలంబుగా = జాగ్రత్తగా; నిలిపెన్ = కదలకుండ ఉంచెను; సూక్ష్మ =
 చిన్న; ఫలరసము = పండురసము; క్రియన్ = వలె.

భావము:

పరమేశ్వరుడి ఉదరం సమస్త లోకాలకూ నివాసం కనుక. ఆయన ఆ భీకరమైన విషాన్ని ఉదరంలోనికి పోనివ్వకుండా, ఏదో చిన్న పండును ఉంచుకున్నట్లుగా, తన కంఠ బిలంలో కుదురుగా ఉండేలా జాగ్రత్తగా నిలుపుకున్నాడు.

8-246-క.

మెచ్చిన మచ్చిక గలిగిన

నిచ్చిన నీవచ్చు గాక యిచ్చ నొరులకుం

జిచ్చు గడిగొనగ వచ్చునె

చిచ్చురూ పచ్చపడిన శివునకు దక్కన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మెచ్చిన = శ్లాఘించినచో; మచ్చిక = నచ్చుట; కలిగినన్ = కలిగినచో; ఇచ్చినన్ = ఇస్తే; ఈవచ్చు = ఇవ్వచ్చు; కాక = కాని; ఇచ్చన్ = ఇష్టపూర్తిగా; ఒరుల్ = ఇతరుల; కున్ = కు; చిచ్చున్ = అగ్నిని; కడిగొనగన్ = తినబోవుటకు; వచ్చునె = సాధ్యమా; చిచ్చుర = అగ్నివంటిరౌద్రము; రూపచ్చుపడిన = మూర్తీభవించిన; శివున్ = శంకరుని; కున్ = కి; తక్కన్ = తప్పించి.

భావము:

మెచ్చినప్పుడూ, నచ్చినప్పుడూ ఇచ్చవచ్చినంత ఎవరికైనా ఇవ్వవచ్చు. కానీ, ఇతరుల కోసం భగభగ మండే చిచ్చును కోరి కబళించేసి మింగటం అన్నది, ఆ చిచ్చర కన్ను గల పరమ శివుడైన హరునికి తప్పించి ఎవరికి సాధ్యం అవుతుంది?

8-247-ఆ.

హరుడు గళమునందు హలహలము బెట్టె

గర్వు గలిగి తొడవు కరణి నొప్పె;

సాధురక్షణంబు సజ్జనులకు నెన్న

భూషణంబు గాదె భూవరేంద్ర!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

హరుడు = శంకరుడు {హరుడు - ప్రళయకాలమున సర్వమును హరించువాడు, భక్తులపీడను హరించువాడు, శివుడు}; గళమున్ = కంఠము; అందున్ = లో; హాలాహలమున్ = హాలాహలవిషమును; పెట్టన్ = పెట్టుటచే; కప్పు = నలుపు; కలిగి = కలిగి; తొడవు = అలంకారము; కరణిన్ = వలె; ఒప్పెన్ = చక్కగనుండెను; సాధు = సాధుజనుల; రక్షణంబున్ = కాపాడుట; సజ్జనుల్ = మంచివారి; కున్ = కి; ఎన్నన్ = ఎంచిచూడగా; భూషణంబు = అలంకారము; కాదె = కదా ఏమిటి; భూవరేంద్ర = మహారాజా {భూవరేంద్రుడు - భూవరుల (రాజుల)లో వరుడు (శ్రేష్ఠుడు), మహారాజు}.

భావము:

ఓ రాజోత్తమా! పరీక్షిత్తూ! హరుడు హాలాహలాన్ని కడుపులోకి మ్రింగకుండా కుత్తుకలో నిలుపుకోవడంతో ఆయన కంఠంమీద నల్లమచ్చ ఏర్పడి ఒక ఆభరణంగా నప్పింది. ఆలోచించి చూస్తే ఉత్తములకు సాధు సంరక్షణ అలంకారమే కదా.

8-248-వ.

తదనంతరంబ

టీకా:

తదనంతరంబ = ఆ తరువాత.

భావము:

అలా హరుడు హాలాహలం భుజించాక...

8-249-క.

గరళంబుఁ గంఠబీలమున

హారుఁడు ధరించుటకు మెచ్చి యౌనౌ ననుచున్

హరియు విరించియు నుమయును

సురనాథుఁడుఁ బొగడి రంత సుస్థిరమతితోన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

గరళంబున్ = విషమును; గంఠబీలమునన్ = గొంతుకలో; హారుడు = శివుడు; ధరించుట = తాల్చుట; కున్ = కు; మెచ్చి = మెచ్చుకొని; ఔనౌన్ = మేలుమేలు; అనుచున్ = అనుచు; హరియున్ = విష్ణుమూర్తి; విరించియును = బ్రహ్మదేవుడు {విరించి - హంసలచే వహింపబడువాడు, బ్రహ్మ}; ఉమయును = ఉమాదేవి {ఉమ - రక్షించునట్టి యామె, పార్వతి}; సురనాథుడు = ఇంద్రుడు {సురనాథుడు - సుర (దేవతలకు) నాథుడు (ప్రభువు), ఇంద్రుడు}; పొగిడిరి = స్తుతించిరి; అంతన్ = అంతట; సుస్థిర = నిలకడగల; మతి = మనస్సుల; తోన్ = తోటి.

భావము:

శంకరుడు విషాగ్నిని తన గొంతులో ధరించటం చూసి, విష్ణువు, బ్రహ్మ, పార్వతీదేవి, దేవేంద్రుడు అచ్చమైన మనస్సుతో "మేలు, మేలు" అని మెచ్చుకున్నారు.

8-250-క.

హాలాహల భక్షణ కథ

హేలాగతి విన్న వ్రాయ నెలమిఁ బరింపన్

వ్యాళానల వృశ్చికముల

పాలై చెడ రెట్టిజనులు భయవిరహితులై.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

హాలాహల = హాలాహలమును; భక్షణ = మింగిన; కథన్ = వృత్తాంతమును; హాలాగతిన్ = సంతోషముగా; విన్నన్ = వినినచో; వ్రాయన్ = వ్రాసినచో; ఎలమిన్ = పూనికతో; పరించినన్ = చదివినచో; వ్యాళ = సర్పముల; అనల = అగ్ని; వృశ్చికములన్ = తేళ్లకు; పాలు = గురి; ఐ = అయ్యి; చెడరు = చెడిపోరు; ఎట్టి = ఎటువంటి; జనులున్ = వారైనను; భయ = భయము; విరహితులు = పూర్తిగాపోయినవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఎలాంటి వారైనా ఈ హాలాహల భక్షణం కథను మనస్ఫూర్తిగా విన్నా, వ్రాసినా, చదివినా భయానికి గురికారు. వారికి పాముల వల్ల, తేళ్ళ వలన, అగ్ని వల్ల కష్టాలు కలుగవు.

అష్టమ స్కంధము : సురభి ఆవిర్భావము

8-251-వ.

మఱియు నా రత్నాకరంబు సురాసురులు ద్రచ్చునెడ.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; రత్నాకరంబు = సముద్రమును; సుర = దేవతలు; అసురులున్ = రాక్షసులు; త్రచ్చు = చిలికెడి; ఎడన్ = సమయమునందు.

భావము:

హాలాహలభక్షణం పిమ్మట మరల, దేవతలూ రాక్షసులూ సముద్రాన్ని చిలక సాగారు.

8-252-క.

తెల్లని మేనును నమృతము

జిల్లున జల్లించు పొదుఁగు శితశృంగములుం

బెల్లగ నర్థుల కోర్కులు

వెల్లిగొలుపు మొదవు పాలవెల్లిం బుట్టన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

తెల్లని = తెల్లటి రంగుగల; మేనునున్ = దేహము; అమృతమున్ = పాలను; జిల్లునన్ = జిల్లుమని;
జల్లించు = ధారలుగానిచ్చెడి; పొదుగున్ = పొదుగు; శిత = చక్కటి, వాడియైన; శృంగములున్ =
కొమ్ములు; పెల్లగన్ = పుష్కలముగ; అర్థుల = కోరెడివారి; కోర్కులున్ = కోరికలను; వెల్లిగొలుపు =
కురిపించెడి; మొదవు = పాడియావు; పాలవెల్లిన్ = పాలసముద్రమునందు; పుట్టన్ = జనించెను.

భావము:

ఇలా చిలుకుతుంటే పాలసముద్రంలోనుండి కామధేనువు పుట్టింది. అది తెల్లని శరీరం,
జిల్లుమంటూ పాలధారలను బాగా ఇచ్చే పొదుగూ, చక్కని కొమ్ములు కలిగి ఉంది. కోరిన
కోరికలను పుష్కలంగా తీరుస్తుంది,

8-253-ఆ.

అగ్నిహోత్రీ యనుచు నా సురభిని దేవ

మునులు పుచ్చికొనిరి మున్నెటింగి

విబుధ సంఘములకు వెరవుతో నధ్వర

హవులు పెట్టుకొఱకు నవనినాథ!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అగ్నిహోత్రీ = అగ్నిహోత్రములకు తగినది; అనుచున్ = అనుచు; ఆ = ఆ; సురభిన్ = కామధేనువును;
దేవమునులు = దేవర్షులు; పుచ్చికొనిరి = తీసుకొనిరి; మున్న = ముందుగానే; ఎటింగి = తెలిసి
యుండుటచేత; విబుధ = దేవతా; సంఘముల్ = సమూహముల; కున్ = కు; వెరవు = తగినవిధము;

తోన్ = ప్రకారముగ; అధ్వర = యాగ; హవులున్ = హవిస్సులను; పెట్టు = సమర్పించుట; కొఱకున్ = కోసము; అవనినాథ = రాజ.

భావము:

కామధేనువు హోమ కార్యక్రమాలకు తగినదని దేవమునులు ముందే గ్రహించారు.

యజ్ఞకార్యాలకు తగినట్లు హవిస్సు సమకూర్చగల ఆ సురభి అనే కామధేనువును తీసుకున్నారు

8-254-వ.

మఱియు నా జలరాశి యందు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; జలరాశి = సముద్రము; అందున్ = లో.

భావము:

అలా చిలుకుంతుంటే క్షీరసాగరమునుండి...

అష్టమ స్కంధము : ఉచ్చైశ్రవ ఆవిర్భవము

8-255-క.

సచ్చంద్రపాండురంబై

యుచ్చైశ్రవ మనఁగఁ దురగ మొగి జనియించెం

బుచ్చి కొనియె బలి దైత్యం

ఉచ్చ గొనం డయ్యె నింద్రుఁ డీశ్వరశిక్షన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

సత్ = స్వచ్ఛమైన; చంద్ర = చంద్రుని వంటి; పాండురంబు = తెల్లదనముగలది; ఐ = అయ్యి;
ఉచ్చైశ్రవము = ఉచ్చైశ్రవము; అనగా = అనబడెడి; తురగము = గుఱ్ఱము; ఒగిన్ = లెస్సగా;
జనియించెన్ = పుట్టెను; పుచ్చుకొనియెన్ = తీసికొనెను; బలి = బలి యనెడి; దైత్యుండు =
రాక్షసుడు; ఇచ్చన్ = కోరి; కొనండయ్యన్ = తీసుకొనుటలేదు; ఇంద్రుడు = ఇంద్రుడు; ఈశ్వర =
నారాయణుని; శిక్షన్ = ప్రేరణవలన;

భావము:

చంద్రుడంత తెల్లగా ఉండే "ఉచ్చైశ్రవము" అనే గుఱ్ఱం పాలసముద్రం నుండి లెస్సగా పుట్టింది.
విష్ణుమూర్తి సూచన మేరకు, దానిని ఇంద్రుడు తీసుకోలేదు. దానిని రాక్షసరాజు బలి కావాలని
తీసుకున్నాడు.

8-256-క.

ఒఱ పగు నురమును బిఱుదును

నెఱిఁ దోకయు ముఖముసిరియు నిర్మలఖురముల్

కుఱచచెవులు దెలిగన్నులు

ద్రుచగు కందంబుఁ జూడఁ దగు నా హరికిన్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఒఱపు = దృఢమైన; ఉరమునున్ = రొమ్మ; పిఱుదునున్ = పిరుదులు; నెఱిన్ = నిండైన; తోకయున్
= తోక; ముఖము = ముఖము; సిరియు = శోభ; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; ఖురములున్ = గిట్టలు; కుఱచ
= పొట్టి; చెవులున్ = చెవులు; తెలి = తెల్లని; కన్నులున్ = కళ్ళు; తఱచు = దళసరిదైన; అగు =
అయినట్టి; కందంబునున్ = కంఠము; చూడన్ = చూచుటకు; తగున్ = తగిననట్టివి; ఆ = ఆ; హరి =
గుఱ్ఱమున; కిన్ = కు.

భావము:

ఆ ఉచ్చైశ్రవము అనే ఆ హరి (గుఱ్ఱం) దృఢమైన రొమ్ము, చిక్కని పిరుదును, చక్కటి తోక,
కాంతివంతంగా తళతళలాడే ముఖము, స్వచ్ఛమైన గిట్టలు, పొట్టి చెవులు, శుభ్రమైన కన్నులు,
బలమైన మెడ కలిగి చూడముచ్చటగా ఉంది.

8-257-వ.

అంత నా పాలకుప్ప యందు.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; పాలకుప్ప = పాలసముద్రము; అందున్ = లో.

భావము:

ఉచ్చైశ్రవం పుట్టిన తరువాత క్షీరసాగర మథనంలో

అష్టమ స్కంధము : ఐరావత ఆవిర్భావము

8-258-క.

దంతచతుష్టాహతి శై

లాంతంబులు విఱిగి పడఁగ నవదాత కుభృ

త్కాంతంబగు నైరావణ

దంతావళ ముద్భవించె ధ్రుణీనాథా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

దంత = దంతములు; చతుష్టా = నాలుగింటి; హతిన్ = దెబ్బకి; శైలాంతంబులున్ =

కొండశిఖరములు; విఱిగిపడగన్ = కూల్చివేయగలిగి; అవదాత = వెండి (తెల్లని); కుభృత్ =

కొండవలె; కాంతంబు = ప్రకాశించునది యగు; ఐరావణ = ఐరావతము యనెడి; దంతావళము =
ఏనుగు; ఉద్భవించెన్ = పుట్టెను; ధరణీనాథా = రాజా.

భావము:

భూమండలాన్ని ఏలే మహారాజా! పరీక్షిత్తు! పాలసముద్రంలో "ఐరావతం" అనే ఏనుగు పుట్టింది,
దానికి నాలుగుదంతాలు ఉన్నాయి. వాటితో కొండల శిఖరాలను సైతం కూల్చివేయగలదు. ఆ
గజరాజం వెండికొండ వలె మనోహరంగా విలసిల్లుతూ ఉంటుంది.

8-259-క.

తడ లేని నడపు వడి గల

యొడలును బెను నిడుదకరము నురుకుంభములున్

బెడఁగై యువతుల మురిపపు

నడకలకున్ మూలగురు వనన్ గజ మొప్పెన్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

తడ = తడబాటు; లేని = లేనట్టి; నడపు = నడక; వడి = బిగువు; కల = కలిగిన; ఒడలునున్ =
దేహము; పెను = మిక్కిలి; నిడుద = పొడవైన; కరము = తొండము; ఉరు = పెద్ద; కుంభములున్ =
కుంభములు; పెడగు = మనోజ్ఞమైనది; ఐ = అయ్యి; యువతుల = ప్రాయపుస్త్రీల; మురిపపు =
కులుకుల; నడకల్ = నడకల; కున్ = కు; మూలగురువు = ఒజ్జబంతి; అనన్ = అనగా; గజమున్ =
ఏనుగు; ఒప్పెన్ = చక్కగానున్నది.

భావము:

ఆ ఐరావతము తడబాటు లేని నడకల వేగం కలిగినది. పెద్ద శరీరం, పొడవైన తొండము, పెద్ద
కుంభస్థలము కలది, ఐరావతము నడకలు ప్రాయంలో ఉన్న స్త్రీల కులుకు నడకలకు ఒజ్జబంతి
అనే విధంగా ఉంటుంది.

8-260-వ.

మఱియు నత్తరంగిణీవల్లభు మధించు నయ్యెడ.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; తరంగిణీవల్లభున్ = సాగరుని; మధించు = చిలికెడు; ఎడన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఇంకా సముద్రాలకే రాజు వంటి ఆ పాలవెల్లిని దేవతలూ, రాక్షసులూ చిలుకుతుంటే...

అష్టమ స్కంధము : కల్పవృక్ష ఆవిర్భావము

8-261-ఆ.

ఎల్ల ఋతువులందు నెలరారి పరువమై

యింద్రునిరులతోఁట కీపు దెచ్చి

కోరి వచ్చు వారి కోర్కుల నీనెడు

వేల్పు మ్రాను పాలవెల్లిఁ బుట్టి.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఎల్ల = అన్ని; ఋతువుల్ = కాలముల; అందున్ = లోను; ఎలరారి = అతిశయించి; పరువము = పంట కొచ్చినది; ఐ = అయ్యి; ఇంద్రున్ = ఇంద్రునియొక్క; విరుల = పూల; తోట = తోట; కిన్ = కి; ఏపు = అధిక్యమును; తెచ్చి = కూర్చి; కోరి = ఆశయించి; వచ్చు = వచ్చెడి; వారి = వారియొక్క; కోర్కులన్ = కోరికలను; ఈనెడు = తీర్చెడిది యగు; వేల్పుమ్రాను = కల్పతరువు; పాలవెల్లిన్ = పాలసముద్రమునందు; పుట్టి = పుట్టెను.

భావము:

అలా కడలిని చిలకడం కొనసాగుతుండగా, అందులో నుండి కల్పవృక్షం పుట్టింది. ఆ కల్పవృక్షం సకల ఋతువుల్లోనూ రాలిపోని పూలతో విరబూసి, ఇంద్రుని వనానికి ఇంపు కూర్చుతూ ఉంటుంది. ఆశ్రయించిన వారి కోరికలను తీర్చుతుంది.

అష్టమ స్కంధము : అప్సరల ఆవిర్భావము

8-262-వ.

మఱియునుం గొండకవ్వంబునం గడలి మధింప నప్పరోజనంబు జనించె నంత.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; కొండ = పర్వతపు; కవ్వంబునన్ = కవ్వముతో; కడలిన్ = సముద్రమును;
మధింపన్ = చిలుకగా; అప్సరస్ = దేవకన్యలు; జనంబున్ = సమూహము; జనించెన్ = పుట్టిరి;
అంతన్ = అంతట.

భావము:

ఆ క్షీరసాగరాన్ని అలా మందరపర్వతం అనే కవ్వంతో చిలకుతూ ఉండగా, దానిలోనుండి అప్సరసలు పుట్టారు.

8-263-క.

క్రొక్కారు మెఱుంగు మేనులు

రిక్కిరిసిన చన్నుగవలుఁ రిస్సిన నడుముల్

పిక్కటిలి యున్న తుఱుములుఁ

జక్కని చూపులును దివిజప్తులకు నొప్పెన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

క్రిక్కారు = వర్షాకాలపు; మెరుగు = మెరుపుతీగలవంటి; మేనులున్ = తనువులు; క్రిక్కిరిసిన = ఎడము లేక వ్యాపించిన; చన్ను = స్తనముల; కవలు = జంటలు (2); క్రిస్సిన = కృశించిన; నడుముల్ = నడుములు; పిక్కటిలి = నిండారి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; తులుములున్ = కొప్పులు; చక్కని = మనోహరమైన; చూపులునున్ = చూపులు; దివిజసతుల్ = అప్పరసల; కున్ = కు; ఒప్పెన్ = అమరెను.

భావము:

అలా పాలకడలిలో పుట్టిన అప్పరసలు, వానాకాలం లోని మెరుపుతీగల వంటి తళుకైన శరీరాలూ, ఒకదానితో ఒకటి ఒరుసుకుపోతున్నట్లుండే స్తన ద్వయమూ, చిక్కిన చక్కని నడుములు, నిండైన కొప్పులూ, అందమైన చూపులతో చక్కగా అమరి ఉన్నారు

8-264-వ.

వెండియు నా రత్నాకరంబు నందు సుధాకరుం డుద్భవించి; విరించి యనుమతంబునఁ దన యథాస్థానంబునం బ్రవర్తించుచుండె; నంత. ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వెండియున్ = ఇంకను; రత్నాకరంబున్ = సముద్రము; అందున్ = లో; సుధాకరుండు = చంద్రుడు; ఉద్భవించి = పుట్టి; విరించి = బ్రహ్మదేవుడు; అనుమతంబునన్ = అనుజ్ఞ ప్రకారము; తన = తన యొక్క; యథా = స్వ; స్థానంబునన్ = స్థానమునందు; ప్రవర్తించుచుండెన్ = వర్తిల్లుచుండెను; అంతన్ = అంతట.

భావము:

అటుపిమ్మట, రత్నాలకు నిలయమైన ఆ పాలసముద్రంలో చంద్రుడు జన్మించాడు. అతడు బ్రహ్మదేవుని అనుమతితో తన మొదటి స్థానాన్నే అధిష్టించాడు.

అష్టమ స్కంధము : లక్ష్మీదేవి పుట్టుట

8-265-క.

తొలుకారు మెఱుగు కైవడి

తళతళ మని మేను మెఱవ ధగధగ మనుచున్

గలుముల నీనెడు చూపులఁ

జెలువంబుల మొదలి టెంకి సిరి పుట్టె నృపా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

తొలుకారు = వర్షాకాలపు; మెఱుగు = మెరుపుతీగల; కైవడి = వలె; తళతళ = తళతళ; అని = అని;

మేను = దేహము; మెఱవన్ = మెరయుచుండగా; ధగధగ = ధగధగ; అనుచున్ = అనుచు;

కలుములన్ = సంపదలను; ఈనెడు = కలిగించెడి; చూపులన్ = చూపుల; చెలువంబులు =

సౌందర్యములకు; మొదలిటెంకి = మూలస్థానము; సిరి = లక్ష్మీదేవి; పుట్టెన్ = పుట్టెను; నృపా = రాజా.

భావము:

రాజా! పరీక్షిత్తూ! పాలకడలిలో ఆ తరువాత, అందచందాలకు ఆది రూపు అయిన లక్ష్మీదేవి పుట్టింది. ఆమె తొలకరి మేఘాలలో మెరిసే మెరుపు తీగల వంటి తళతళ మనే శరీరకాంతితో, సంపదలను వెదజల్లే ధగధగ మనే చూపులతో విరాజిల్లుతున్నది.

8-266-నీ.

"పాలమున్నీటి లోపలి మీది మీగడ-

మిసిమి జిడ్డునఁ జేసి మేను పడసి

క్రొక్కారు మెఱుగుల క్రొనల క్రొత్తళుకుల-

మేనిచే గలనిగ్గు మెఱుగు జేసి

నాటి నాటికి బ్రోది నవకంపుదీవల-

నును బోద నెయ్యంబు నూలుకొలిపి
క్రొవ్వారు కెందమ్మి క్రొలకునఁ బ్రొద్దునఁ-
బ్రొలసిన వలపులఁ బ్రోది పెట్టి

8-266.1-తే.

పసిడి చంపక దామంబు బాగుఁగూర్చి
వాలు క్రొన్నెల చెలువున వాడిఁ దీర్చి
జాణతనమునఁ జేతుల జడ్డు విడిచి
నలువ యీ కొమ్మ నొగిఁ జేసి నాఁడు నేఁడు.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పాలమున్నీటి = సముద్రపు; లోపలి = అందలి; మీది = పైనయుండెడి; మీగడ = మీగడ మస్తువు;
మిసిమి = మిసమిసలాడెడి; జిడ్డునన్ = మెరుగు; చేసి = వలన; మేనున్ = దేహమును; పడసి =
పొంది; క్రొక్కారు = వర్షాకాలపు; మెఱుగుల = మెరుపులయొక్క; కొనలన్ = కొసలయొక్క;
కొత్తళుకుల = సరికొత్తతళుకుల; మేనిచేగల = కాంతులుతేగల; నిగ్గు = అతియించెడి; మెఱుగుచేసి =
మెరుగుపెట్టి; నాటినాటికి = అంతకంతకు; ప్రోదిన్ = పోగుపడెడి; నవకంపు = సరికొత్త; తీవల =
తీగలయొక్క; నును = లేత; బోదన్ = కాండములచే; నెయ్యంబున్ = స్నేహమును; నూలుకొలిపి =
కుదిర్చి; క్రొవ్వారు = అరవిరసిన; కెందమ్మి = ఎఱ్ఱతామరల; కొలకునన్ = కొలను యందు; ప్రొద్దున =
ఉదయమే; పొలసిన = వ్యాపించిన; వలపులన్ = సువాసనలను; ప్రోదిపెట్టి = పోగుచేసి.
పసిడి = బంగారు; చంపక = సంపంగల; దామంబున్ = దండలను; బాగుగా = చక్కగా; కూర్చి =
కట్టి; వాలు = క్రిందికి దిగుచున్న; క్రొన్నెల = వెన్నెల; చెలువనన్ = సొగసుతో; వాడిదీర్చి =
పదునుపెట్టి; జాణతనమునన్ = నేర్పుతో; చేతుల = చేతులయొక్క; జడ్డు = జడత్వమును; విడిచి =
విడిచిపెట్టి; నలువ = బ్రహ్మదేవుడు; ఈ = ఈ; కొమ్మన్ = అందగత్తెను; ఒగిన్ = చక్కగా; చేసినాడు =
చేసెను; నేడు = ఇప్పుడు.

భావము:

బ్రహ్మదేవుడు పాలసముద్ర జలాలపైన తేలే మీగడ మిసమిసలు నేర్పుగా తీర్చి దిద్ది ఆమె దేహాన్ని నిర్మించాడు, ఆపైన తొలకరి కాలపు మెరుపుల అంచులలోని సరికొత్త కాంతిరేఖలతో మెరుగు పెట్టాడు, ఆపైన కోమలమైన తీగల నున్నని చెలువముతో ప్రతిదినం చెలిమి చేయించాడు, ఎఱ్ఱతామరల కొలనులో వేకువజామున వెదజల్లే సువాసనలు ప్రోదిచేసి, బంగారు సంపెంగల దండ అందాన్ని సమకూర్చి, బాలచంద్రుని సొగసుతో పదును పెట్టి ఈ అందాల రాశిని సృష్టించాడా అన్నట్లు లక్ష్మీదేవి ఒప్పారించింది.

8-267-క.

కెంపారెడు నధరంబును

జంపారెడి నడుము సతికి శంపారుచులన్

సొం పారు మోముఁ గన్నులుఁ

బెంపారుచు నొప్పుగొప్పు పిఱుదును గుచముల్"

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

కెంపారెడు = ఎఱ్ఱగామెరసెడి; అధరంబును = పెదవులు; జంపారెడి = ఊగుతున్న; నడుము = నడుము; సతి = స్త్రీ; కిన్ = కి; శంపా = మెరుపుల యొక్క; రుచులన్ = కాంతులతో; సొంపారు = చక్కదనాలుపొంగెడి; మోమున్ = ముఖము; కన్నులున్ = కళ్ళు; పెంపారుచును = పెద్దవగుచు; ఒప్పు = చక్కనగు; కొప్పు = సిగ; పిఱుదునున్ = పిరుదులు; కుచముల్ = స్తనములు.

భావము:

"ఎఱ్ఱని కెంపులలా మెరిసే పెదవులు, ఊగుతున్న సన్నని నడుము, మెరుపు కాంతుల మేలైన మొగము, తళుకులొత్తు కన్నులు, పెంపొందిన కొప్పు, పెద్ద కటిప్రదేశము, చిక్కని కుచాలూ ఎంత చక్కగా ఉన్నాయో" అంటూ..

8-268-వ.

అని జనులు పొగడుచుండ

టీకా:

అని = అని; జనులు = లోకులు; పొగుడుచుండన్ = కీర్తించుచుండగ.

భావము:

అంటూ ప్రజ లందరూ పొగడుతూ ఉండగా.

8-269-నీ.

తరుణికి మంగళస్నానంబు చేయింత-

మని పెట్టి నిండుఁ డన్ద్రమైన

మణిమయ పీఠంబు; మంగళవతులైన-

వేలుపు గరితలు విమల తోయ

పూర్ణంబులై యున్న పుణ్యాహ కలశంబు-

లిడిరి; పల్లవముల నిచ్చె భూమిఁ;

గడిమి గోవులు పంచగ్రవ్యంబులను నిచ్చె-

మలసి వసంతుండు మధు వొసంగె;

8-269.1-తే.

మునులు గల్పంబుఁ జెప్పిరి; మొగిలుగములు

పణవ గోముఖ కాహళ పటహ మురజ

శంఖ వల్లకీ వేణు నిస్త్వనము లిచ్చెఁ;

బాడి రాడిరి గంధర్వ పతులు సతులు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

తరుణి = స్త్రీ; కిన్ = కి; మంగళస్నాంబున్ = మంగళస్నానములను; చేయింతము = చేయించెదము;
అని = అని; పెట్టెన్ = నియమించెను; ఇంద్రుడు = ఇంద్రుడు; అనర్థమైన = వెలలేని; మణి = మణులు;
మయ = పొదిగిన; పీఠంబున్ = పీఠను; మంగళవతులు = పునిస్తీలు, ముత్తైదువలు; ఐన = అయిన;
వేలుపు = దేవతా; గరితలున్ = ఇల్లాండ్రు; విమల = స్వచ్ఛమైన; తోయ = నీటితో; పూర్ణంబులు =
నిండినవి; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; పుణ్యాహ = మంగళాకరమైన; కలశంబుల్ = కడవలను;
ఇడిరి = ఇచ్చిరి; పల్లవములను = చిగుళ్ళను; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; భూమిన్ = భూదేవి; కడిమిన్ =
చివరగా; గోవులు = గోవులు; పంచగవ్యములన్ = పంచగవ్యములను; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; మలసి =
పూని; వసంతుండు = వసంతుడు; మధువున్ = తేనెను; ఒసగెన్ = ఇచ్చెను.
మునులు = మునులు; కల్పంబున్ = సంకల్పమును; చెప్పిరి = చెప్పిరి; మొగిలు = మబ్బుల; గములు
= గుంపులు; పణవ = ఉడుకలు, తప్పెటలు; గోముఖ = గోముఖములు; కాహళ = బాకాలు; పటహ =
తప్పెళ్ళు; మురజ = మద్దెలలు; శంఖ = శంఖములు; వల్లకీ = వీణలు; వేణు = పిల్లనగ్రోవుల యొక్క;
నిస్వనములన్ = ధ్వనులను; ఇచ్చెన్ = చేసెను; పాడిరి = పాడిరి; ఆడిరి = నాట్యములుచేసిరి;
గంధర్వ = గంధర్వ; పతులు = పురుషులు; సతులు = స్త్రీలు.

భావము:

జవరాలైన లక్ష్మీదేవికి మంగళస్నానం చేయించడం కోసం ఇంద్రుడు వెలకట్టలేని రత్నాలు
పొదిగిన పీఠం అమర్చాడు. దేవతా ముత్తైదువలు కడవలతో నిండుగా నిర్మలమైన నీళ్ళు తెచ్చారు,
భూదేవి ఆ కలశాలలోకి చిగుళ్ళను ఇచ్చింది. ఆవులు పాలు, పెరుగు నెయ్యి, పంచిత గోమయాలు
అనే పంచ గవ్యాలనూ ఇచ్చాయి. వసంతుడు విరివిగా తేనె అందించాడు. మునులు సంకల్పం
చెప్పారు. మేఘాలు పణవాలు, గోముఖాలు, బాకాలు, తప్పెట్లు, మద్దెలలు, శంఖాలు, వీణలు,
వేణువులు మ్రోగినట్లు ధ్వనించాయి. గంధర్వులు పాడారు. గంధర్వ కాంతలు నాట్యాలు ఆడారు.

8-270-క.

పంఢిత సూక్తుల తోడుతఁ

దుండంబులు చాచి తీర్థ తోయములెల్లం

దుండముల ముంచి దిగ్గే

దండంబులు జలక మార్పెఁ దరుణీ మణికిన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పండితుల = పండితులయొక్క; సూక్తుల = మంగళాశీస్సుల; తోడుతన్ = తోటి; తుండంబులున్ = తొండములను; చాచి = చాచి; తీర్థ = పుణ్యతీర్థముల; తోయముల్ = నీళ్ళు; ఎల్లన్ = అన్నిటియందు; తుండములన్ = తొండములను; ముంచి = ముంచి; దిగ్గేదండంబులు = దిగ్గజములు; జలకము = స్నానము; ఆర్పెన్ = చేయించెను; తరుణీ = స్త్రీలలో; మణి = రత్నమువంటియామె; కిన్ = కి.

భావము:

మహా పండితులు మంగళాశీస్సులు పలుక సాగారు. దిగ్గజాలు తొండాలు చాచి పుణ్యతీర్థాల లోని జలాలు తెచ్చి, అన్నులమిన్న అయిన లక్ష్మీదేవికి స్నానం చేయించాయి.

8-271-సీ.

కట్టంగఁ బచ్చని పట్టుఁబుట్టపు దోయి-

ముదితకుఁ దెచ్చి సముద్రుఁ డిచ్చె;

మత్తాళి నికరంబు మధ్వాశ మూఁగిన-

వైజయంతీమాల వరుణుఁ డిచ్చె;

గాంచన కేయూర కంకణ కింకిణీ-

కటకాదులను విశ్వక్సర్మ యిచ్చె;

భారతి యొక మంచి తారహారము నిచ్చె-

బ్రాణిపద్మము నిచ్చెఁ బద్మభవుఁడు;

8-271.1-ఆ.

కుండలివ్రజంబు గుండలముల నిచ్చె;

శ్రుతులు భద్రమైన నుతులు జేసె;

"నెల్ల లోకములకు నేలిక సానివై

బ్రతికె" దనుచు దిశలు పలికె నధిప!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

కట్టంగన్ = కట్టుకొనుటకు; పచ్చని = పచ్చటి; పట్టుబట్టపు = పట్టుబట్టల; దోయి = జత; ముదిత = స్త్రీ;
కున్ = కి; తెచ్చి = తీసుకొని వచ్చి; సముద్రుడు = సముద్రుడు; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; మత్తాళి =
తుమ్మెదల; నికరంబు = గుంపులు; మధువు = పూతేనెపైని; ఆశన్ = ఆశతో; మూగిన =
గుంపుగాచేరిన; వైజయంతీమాలన్ = వైజయంతీమాలను; వరుణుడు = వరుణుడు; ఇచ్చెన్ =
ఇచ్చెను; కాంచన = బంగారపు; కేయూర = దండకడియములు; కంకణ = కంకణములు; కింకిణీ =
గజ్జల; కటక = కడిమయులు; ఆదులను = మున్నగువానిని; విశ్వకర్మ = దేవశిల్పియైన విశ్వకర్మ;
ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; భారతి = సరస్వతీదేవి; ఒక = ఒక; మంచి = మేలైన; తారహారమున్ =
ముత్యాలహారము; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; పాణిపద్మమున్ = చేతిలోకిక్రీడాపద్మము; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను;
పద్మభవుడు = బ్రహ్మదేవుడు;
కుండలి = నాగుల; వ్రజంబు = సమూహము; కుండలములన్ = చెవికుండలములను; ఇచ్చెన్ =
ఇచ్చెను; శ్రుతులు = వేదములు; భద్రమైన = మంగళకరమైన; నుతులు = స్తోత్రములను; చేసె =
చేసెను; ఎల్ల = సమస్తమైన; లోకముల్ = భువనముల; కున్ = కు; ఏలిక = పరిపాలించెడి; సానివి =
అధిపురాలివి; ఐ = అయ్యి; బ్రతికెడు = జీవించెదవు; అనుచున్ = అనుచు; దిశలు = దిక్కులు;
పలికెన్ = పలికినవి; అధిప = రాజు.

భావము:

ఓ గొప్పవాడా! పరీక్షిస్తూహారాజా! సముద్రుడు కట్టుకోవడానికి పచ్చని పట్టుబట్టల జత లక్ష్మీదేవికి
ఇచ్చాడు. వరుణుడు పూతేనెలకోసం మధుకరాలు మూగుతున్న వైజయంతీ మాల సమర్పించాడు.
విశ్వకర్మ బంగారపు బాహుపురులూ, కంకణాలూ, కాళ్ళకు గజ్జలు, కడియాలు మున్నగు
ఆభరణాలు అందించాడు, బ్రహ్మదేవుడు చేతిలో ఉండే లీలాకమలాన్ని ఇచ్చాడు. నాగరాజులు

కర్ణాభరణాలు సమర్పించారు. వేదాలు మంగళకరమైన స్తోత్రాలను సమకూర్చాయి. దిక్కులు "ఎల్ల
లోకాలకు ఏలికసానివి అయి జీవించు" అని దీవించాయి.

8-272-వ.

మఱియును

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

అంతే కాదు, సాగరంలో పుట్టిన లక్ష్మీదేవి ఎంతటిది అంటే.

8-273-సీ.

పలుకుల నమృతంబు చిలుక నెవ్వానితో-

భాషించె వాడెపో బ్రహ్మ యనఁగ

నెలయించి కెంగేల నెవ్వని వరియించె-

వాడె లోకములకు వల్లభుండు

మెయిదీఁగ నెవ్వని మేనితోఁ గదియించె-

వాడెపో పరమ సర్వజ్ఞమూర్తి

నెలతుక యెప్పుడు నివసించు నేయింట-

నాయిల్లు పరమగు నమృత పదము

8-273.1-ఆ.

నింతి చూపు వాటె నెచ్చోటి కచ్చోటు

జిష్ణుధనద ధర్మ జీవితంబు

గొమ్మ చిన్న నగవు గురుతర దుఃఖ ని

వారణంబు సృష్టి కారణంబు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పలుకులన్ = పలకరింపులలో; అమృతంబున్ = అమృతము; చిలుకన్ = చిలకరించునట్లు; ఎవ్వని
= ఎవని; తోన్ = తోనైతే; భాషించెన్ = మాట్లాడునో; వాడెపో = అతడుమాత్రమే; బ్రహ్మ = ఆనంద
బ్రహ్మ; అనగన్ = అనగా; ఎలయించి = మెచ్చుకొనుచు; కెంగేల = ఎఱునిచేతితో; ఎవ్వనిన్ =
ఎవనినైతే; వరియించెన్ = ఇష్టపడెనో; వాడె = అతడుమాత్రమే; లోకముల్ = భువనముల; కున్ =
కు; వల్లభుండు = అధిపతి; మెయి = దేహము యనెడి; తీగన్ = తీవతో; ఎవ్వనిన్ = ఎవనియొక్క;
మేని = దేహము; తోన్ = తోటి; కదియించు = కౌగలించుకొనునో; వాడెపో = అతడుమాత్రమే; పరమ
= అత్యుత్తమమైన; సర్వజ్ఞమూర్తి = అఖిలముతెలిసినవాడు; నెలతుక = అందగత్తె; ఎప్పుడున్ =
ఎల్లప్పుడు; నివసించున్ = ఉండునో; ఏ = ఏ; ఇంటన్ = గృహమునందు; ఆ = ఆ; ఇల్లు = గృహము;
పరము = అత్యుత్తమమైనది; అగు = అయిన; అమృత = శాశ్వతమైన; పదము = వైకుంఠము; ఇంతి =
స్త్రీ యొక్క.

చూపు = దృష్టి; వాటెన్ = ప్రసరించెనో; ఏ = ఏ; చోటి = ప్రదేశమున; కిన్ = కు; ఆ = ఆ; చోటున్ =
ప్రదేశము; జిష్టు = ఇంద్రుని; ధనదు = కుబేరుని; ధర్మ = యమధర్మరాజులకు; జీవితంబు =
ఆయువుపట్టు; కొమ్మ = అందగత్తె యొక్క; చిన్ననగవు = చిరునవ్వు; గురుతర = మిక్కిలి భారమైన;
దుఃఖ = దుఃఖములను; నివారణంబు = పోగొట్టునది; సృష్టి = సృష్టిని; కారణంబు =
వెలిగింపజేయునది.

భావము:

లక్ష్మీదేవి అమృతాన్ని చిలికించే తన వాక్కులతో ఎవరితో పలుకుతుందో అతడే పరబ్రహ్మ. ఆమె
మెచ్చుకుంటూ అందమైన తన చేతితో ఎవరిని వరిస్తుందో అతడే సమస్త లోకాలకూ అధిపతి.
ఆమె తీగవంటి తన దేహాన్ని ఎవరి మేనుతో చేరుస్తుందో అతడే సర్వజ్ఞుడు. ఏ ఇంట్లో అయితే ఆమె
ఎల్లప్పుడూ నివసిస్తూ ఉంటుందో అది పరమాద్భుత అమృత నిలయం. ఆమె చూపులు ఎచ్చట
ప్రసరింపజేస్తూ ఉంటుందో అది ఇంద్రునికీ, కుబేరునికీ, యమునికీ ఆయువుపట్టు. ఆ సుందరి
చిరునవ్వు దుఃఖాన్ని తొలగించుతుంది, సృష్టిని ప్రకాశింపజేస్తుంది.

8-274-వ.

మఱియు నక్కొమ్మ నెమ్మనంబున.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను; ఈ = ఈ; కొమ్మ = అందగత్తె; నెర = నిండైన; మనంబునన్ = మనసులో.

భావము:

ఇంకా ఆ మనోహరాంగి లక్ష్మీదేవి తన నిండు మనసులో ఇలా భావిస్తుంది....

8-275-నీ.

భావించి యొకమాటు బ్రహ్మాండ మంతయు-

నాటల బొమ్మరిల్లని తలంచు

బోలించి యొకమాటు భువనంబు లన్నియు-

దన యింటిలో దొంతులని తలంచు

బాటించి యొకమాటు బ్రహ్మాది సురలను-

దన యింటిలో బొమ్మలని తలంచు

గొనకొని యొకమాటు కుంభినీచక్రంబు-

నలవడ బొమ్మపీటని తలంచు

8-275.1-ఆ.

సొలసి యొక్కమాటు సూర్యేందురోచుల

నచటి దీపకళిక లని తలంచు

భామ యొక్క మాటు భారతీదుర్గల

నాత్మసఖు లటంచు నాదరించు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

భావించి = తలచి; ఒకమాటు = ఒకసారి; బ్రహ్మాండము = బ్రహ్మాండము; అంతయున్ = సమస్తము;
ఆటల = ఆడుకొనుటకైన; బొమ్మరిల్లు = ఇల్లుబొమ్మ; అని = అని; తలంచున్ = అనుకొనును; పోలించి
= పోల్చుకొని; ఒకమాటు = ఒకసారి; భవనంబులు = లోకములు; అన్నియున్ = సమస్తము; తన =
తన యొక్క; ఇంటి = గృహము; లోన్ = అందలి; దొంతులు = కుండలపేర్లు; అని = అని; తలంచున్
= అనుకొనును; పాటించి = పూని; ఒకమాటు = ఒకసారి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆది = మున్నగు;
సురులను = దేవతలను; తన = తన యొక్క; ఇంటి = గృహము; లోన్ = లోని; బొమ్మలు = బొమ్మలు;
అని = అని; తలంచున్ = అనుకొనును; కొనకొని = పూని; ఒకమాటు = ఒకసారి; కుంభినీచక్రంబున్
= భూమండలమును; అలవడన్ = అమరిన; బొమ్మపీట = పీటబొమ్మ; అని = అని; తలంచున్ =
అనుకొనును.

సొలసి = పారవశ్యముతో; ఒకమాటు = ఒకసారి; సుర్య = సుర్యుని; ఇందు = చంద్రుని; రోచులన్ =
కాంతులను; అచటి = అక్కడి; దీప = దీపముల; కళికలు = కళికలు; అని = అని; తలంచున్ =
అనుకొనును; భామ = అందగత్తె; ఒక్కమాటు = ఒకసారి; భారతీ = సరస్వతీదేవి; దుర్గలన్ =
పార్వతీదేవిలను; ఆత్మ = తన యొక్క; సఖులు = చెలికత్తెలు; అటంచున్ = అనుకొనుచు;
ఆదరించున్ = ఆదరించును.

భావము:

ఒక్కోసారి బ్రహ్మాండం అంతటినీ తన బొమ్మరిల్లుగా భావించేది. ఒకమారు, సకల లోకాలూ ఉండే
బ్రహ్మాండ భాండాలను తన ఇంటిలోని కుండల దొంతరలు అనుకునేది. బ్రహ్మదేవుడు మొదలగు
దేవతలను తన ఆట బొమ్మలుగా ఒకసారి అనుకునేది. ఒకమాటు భూమండలాన్ని తన బొమ్మల
కొలుపు అని భావించేది. సూర్యచంద్రులను అక్కడ ఉండే చిరుదీపాలుగా చూసేది. సరస్వతీదేవిని,
పార్వతీదేవిని తన అనుంగు చెలికత్తెలుగా ఆదరించేది.

8-276-వ.

తదనంతరంబ.

టీకా:

తదనంతరంబు = తరవాత.

భావము:

లక్ష్మీదేవి అలా అవతరించిన పిమ్మట

8-277-ఆ.

చంచరీకనికర ఝంకార నినదంబు

దనరు నుత్పలముల దండ పెట్టి

మేఘకోటి నడిమి మెఱుగు బుత్తడి మాడ్కి

సురల నడుమ నిల్చె సుందరాంగి.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

చంచరీక = తుమ్మెదల; నికర = సమూహముల; ఝంకార = ఝుమ్మనియెడి; నినదంబు = శబ్దములతో; తనరు = అతిశయించెడి; ఉత్పలముల = కలువల; దండ = మాలను; పెట్టి = ధరించి; మేఘ = మబ్బుల; కోటి = సమూహముల; నడిమిన్ = మధ్యలో; మెఱుగు = మెరుపుల; పుత్తడి = బంగారము; మాడ్కిన్ = వలె; సురల = దేవతల; నడుమన్ = మధ్యలో; నిల్చెన్ = ఉండెను; సుందరాంగి = అందగత్తె.

భావము:

ఆ సుందరాంగి ఇందిరాదేవి దేవత లందరి మధ్య, ఝంకారం చేస్తున్న తుమ్మెదలతో కూడిన కలువల దండను చేతులలో పట్టుకుని, మేఘాల నడుమ మెరిసే మెరుపు తీగ వలె (తగిన వరుడిని వరించడానికి) నిలబడింది.

8-278-క.

ఆ కన్నులు నా చన్నులు

నాకురు లా పిఱుదు నడుము నా ముఖమా న

వ్యాకారముఁ గని వేల్పులు

చీకాకునఁ బడిరి కలఁగి శ్రీహరి దక్కన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఆ = ఆ; కన్నులు = కళ్ళు; ఆ = ఆ; చన్నులున్ = స్తనములు; ఆ = ఆ; కురులున్ = శిరోజములు; ఆ = ఆ; పిఱుదున్ = పిరుదులు; నడుమున్ = నడుము; ఆ = ఆ; ముఖము = మోము; ఆ = ఆ; నవ్య = నుతింపదగిన; ఆకారమున్ = రూపమును; కని = చూసి; వేల్పులు = దేవతలు; చీకాకునన్ = శ్రమము, నలకువ; పడిరి = పొందిరి; కలఁగి = కలతచెంది; శ్రీహరి = విష్ణుమూర్తి; తక్కన్ = తప్పించి.

భావము:

అపురూపమైన ఆకారం కలిగినామె ఆ మహాలక్ష్మి. నవనవోన్మేష స్వరూపాలు కలిగిన ఆమె కళ్ళు, ఉరోజాలు, శిరోజాలు, పిరుదులు, నడుము, ముఖముచూసి, ఒక్క శ్రీమహావిష్ణువు తప్ప దేవతలు అందరూ ధైర్యాన్ని కోల్పోయి తబ్బిబ్బు పడ్డారు.

అష్టమ స్కంధము : లక్ష్మీదేవి హరిని వరించుట

8-279-వ.

అట్లు నిలిచి దశదిశలం బరివేష్టించి యున్న యక్ష రక్షస్సిద్ధ సాధ్య దివిజ గరుడ గంధర్వ చారణ ప్రముఖ నిఖిల యూథంబులం గనుం గొని య ప్పూరాణ ప్రౌఢకన్యకారత్నంబుఁ దన మనంబున నిట్లని వితర్కించె.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; నిలిచి = ఉండి; దశదిశలన్ = దశదిక్కులవైపు; పరివేష్టించి = చుట్టుకొని; ఉన్న = ఉన్నట్టి; యక్ష = యక్షులు; రక్ష = రాక్షసులు; సిద్ధ = సిద్ధులు; సాధ్య = సాధ్యులు; దివిజ = దేవతలు; గరుడ = గరుడులు; గంధర్వ = గంధర్వులు; చారణ = చారణులు; ప్రముఖ = ముఖ్యుల; నిఖిల = సమస్తమైన; యూథంబులన్ = సమూహములను; కనుంగొని = చూసి; ఆ = ఆ; పురాణ = నిత్య; ప్రాధకన్యక = సౌభాగ్యవతులలో; రత్నంబున్ = శ్రేష్ఠురాలు; తన = తన యొక్క; మనంబునన్ = మనసునందు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అని; వితర్కించెన్ = ఆలోచించెను.

భావము:

తన చుట్టూ అన్ని వైపులా పరివేష్టించి ఉన్న యక్షులు, రాక్షసులు, సిద్ధులు, సాధ్యులు, దేవతలు, గరుడులు, గంధర్వులు, చారణులు మొదలైన వారందరినీ పరికించి చూసి, వరునికై చూస్తున్న సౌభాగ్యవతి, నిండు జవరాలు, కన్యకారత్నం అయిన ఇందిర ఇలా ఆలోచించింది.

8-280-^{సీ}.

"ఇదువనై యుండ నలవడ దొక చోట-

నొకచోట సవితితో నోర్వ రాదు

తగ నొకచోట సంతత వైభవంబుఁ గా-

దొకచోట వేడిమి నుండఁ బోల

దొకచోటఁ గరుణ లే దొక్కింత వెదకిన-

నొకచోట డగ్గటి యుండఁ బెట్ట

నెఱయంగ నొకచోట నిలుకడ చాలదు-

చర్చింప నొకచోట జడత గలదు

8-280.1-ఆ.

కొన్నిచోట్ల కామరుణ గరిష్ఠంబులు

క్రోధ సంయుతములుఁ గొన్ని యెడలు

గొన్ని మోహలోభకుంతంబులుఁ గొన్ని

ప్రమద మత్సరాను భావకములు."

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఐదువన్ = ముత్తైదువను; ఐ = అయ్యి; ఉండన్ = ఉండుట; అలవడదు = వీలుండదు; ఒకచోట = ఒకచోట; ఒకచోట = ఒకచోట; సవతి = సపత్ని; తోన్ = తోటి; ఓర్వన్ = భరింప; రాదు = వీలుకాదు; తగన్ = తగ; ఒకచోట = ఒకచోట; సంతత = శాశ్వతమైన; వైభవంబున్ = వైభవములుగలది; కాదు = కాదు; ఒకచోట = ఒకచోట; వేడిమిన్ = వేడివలన; ఉండన్ = ఉండుటకు; పోలదు = సాధ్యముకాదు; ఒకచోట = ఒకచోట; కరుణ = దయ; లేదు = లేదు; ఒక్కంతన్ = కొంచముకూడ; వెదకినన్ = వెతికిచూసిన; ఒకచోట = ఒకచోట; దగ్గటి = దగ్గరచేరి; ఉండన్ = ఉండి; బెట్టన్ = పోవుటకు; ఎఱయంగ = తెలిసికొన; ఒకచోట = ఒకచోట; నిలుకడ = స్థిరత్వము; చాలదు = సరిపోదు; చర్చింపన్ = తరచిచూసినచో; ఒకచోట = ఒకచోట; జడత = అధికమైనజడత్వము; కలదు = ఉన్నది. కొన్ని = కొన్ని; చోట్లన్ = చోటులలో; కామగుణ = కామగుణ; గరిష్ఠంబులు = ప్రబలముగాగలవి; క్రోధ = కోపముతో; సంయుతములున్ = కూడినవి; కొన్ని = కొన్ని; ఎడలు = చోట్లు; కొన్ని = కొన్ని; మోహ = మోహము; లోభ = లోభములతో; అకుంతంబులున్ = అధికముగాగలవి; కొన్ని = కొన్ని; ప్రమద = అధికగర్వము; మత్సర = మాత్సర్యముల; అనుభావకములు = ప్రభావములుగలవి.

భావము:

ఒకచోట పునిస్తీగా ఉండటానికి వీలుండదు. (మన్మథుడు విగతదేహుడు). ఒకచోట సవతి వల్ల ఓర్చుకోడం కష్టం. (శివుడు అర్థనారీశ్వరుడు). ఒక చోట వైభవం స్థిరంగా ఉండదు. (ఇంద్రుడికి రాక్షసులతో యుద్ధాలు ఓడటం). ఒకచోట తాపం భరించలేము. (సూర్యుడు). ఒకచోట ఎంత వెతికినా దయ కనిపించదు. (యముడు). ఒకచోట దగ్గరగా ఉండలేము. (అగ్ని), ఒకచోట నిలకడలేదు. (వాయుదేవుడు). ఒకచోట జడత్వం ఎక్కువ. (వరుణుడు). కొన్ని చోట్ల కామగుణం ప్రబలంగా ఉంటుంది. (గంధర్వులు). కొన్ని చోట్లు క్రోధపూరితములు. (రుద్రుడు). కొన్నిచోట్ల మోహము లోభము నిండిన మొరటుదనం ఉంటుంది. కొన్ని చోట్ల గర్వము, మచ్చరము కూడి ఉంటాయి. (రాక్షసులు). అని లక్ష్మీదేవి అక్కడ ఉన్న గొప్పవారిని తరచి చూసి భావిస్తున్నది.

ఈ పద్యంలో జాలువారుతున్న కవితాధార, దానికి తగ్గ తేనెకన్నా మధురమైన శైలి, శైలితో నిండుగా పాత్రపోషణ ఎంతో చక్కగా సహజ అలంకారంగా అమరాయి.

8-281-వ.

అని సకల సత్పురుష జనన వర్తనంబులు మానసించి పరిహరించి.

టీకా:

అని = అని; సకల = సర్వ; సత్పురుష = మంచివారి; జననవర్తనంబులు = నడవడికలు; మానసించి = ఆలోచించి; పరిహరించి = విడనాడి.

భావము:

అలా అక్కడ ఉన్న గొప్పవారందరి నడవడికల గురించి భావించుకొని వారి సంగతి వదలివేసి....

8-282-నీ.

"అమర ముత్తైదువనైయుండ వచ్చును-

వరుసకు సవతు లెవ్వరును లేరు

వెలయంగ నశ్రాంత విభవ మీతని యిల్లు-

శృంగార చందన శీతలుండు

గలగఁగఁ డెన్నఁడు శుద్ధకారుణ్యమయమూర్తి-

విమలుండు గదిసి సేవింప వచ్చు

నెఱి నాడి తిరుగఁడు నిలుకడఁ గలవాఁడు-

సకల కార్యములందు జడత లేదు;

8-282.1-ఆ.

సాధురక్షకుండు షడ్వర్గ రహితుండు

నాథుఁ డయ్యె నేని నడవ నోపు

నితఁడె భర్త" యనుచు నింతి సరోజాక్షుఁ

బుప్ప దామకమునఁ బూజచేసె.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అమరన్ = చక్కగా; ముత్తైదువన్ = సౌభాగ్యవతిగా; ఐ = ఉండి; ఉండవచ్చున్ = ఉండవీలగును;
వరుస = బాంధవ్యవరుస; కున్ = కు; సవతులు = సవత్తులు; ఎవ్వరున్ = ఎవరుకూడా; లేరు =
లేరు; వెలయంగన్ = ప్రసిద్ధముగ; అశ్రాంత = ఎడతెగని; విభవము = వైభవములుగలది; ఈతని =
ఇతని యొక్క; ఇల్లు = నివాసము; శృంగార = సౌందర్యవంతమైన; చందన = మంచిగంధమువలె;
శీతలుండు = చల్లనివాడు; కలగడు = కలతచెందడు; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడును; శుద్ధ = నిర్మలమైన;
కారుణ్య = దయ; మయ = కలిగిన; మూర్తి = స్వరూపుడు; విమలుండు = స్వచ్ఛమైనవాడు; కదిసి =
చేరి; సేవింప = కొలచుటకు; వచ్చున్ = వీలగును; నెఱిన్ = నిండుగా; ఆడి = పలికినమాట; తిరుగడు
= తప్పడు; నిలుకడ = స్థిరత్వము; కల = కలిగిన; వాడు = వాడు; సకల = సమస్తమైన; కార్యములు =
కార్యక్రమముల; అందున్ = ఎడల; జడత = అలసత్వము; లేదు = లేదు.

సాధు = సజ్జనులను; రక్షకుండు = రక్షించెడివాడు; షడ్వర్గ = కామాది; రహితుండు = లేనివాడు;
నాథుడు = పతి; అయ్యెనేని = అయినచో; నడవన్ = చక్కగావర్తించ; ఓపున్ = వీలగును; ఇతడె =
ఇతడుమాత్రమే; భర్త = (నా) పతి; అనుచున్ = అనుచు; ఇంతి = స్త్రీ; సరోజాక్షున్ = విష్ణుమూర్తిని;
పుప్ప = పూల; దామకమునన్ = మాలతో; పూజ = సత్కరించుట; చేసెన్ = చేసెను.

భావము:

విష్ణుమూర్తిని నచ్చుకుంటూ ఇలా అనుకుంది. "విష్ణువు (శాశ్వతుడు కనుక) దగ్గర అయితే (నిత్య)
సౌభాగ్యవతిగా ఉండవచ్చు, వంతుకు వచ్చే సవతులు లేరు, ఇతని ఇల్లు ఎడతెగని సంపదలకు
నిలయం. ఇతడు అందగాడు, చందనం వలె చల్లని వాడు. ఎప్పుడూ కలత చెందడు.

దయామయుడు, నిర్మలమైన వాడు. ఇతనిని చేరి సేవించవచ్చు. ఆడినమాట తప్పడు. స్థిరత్వం
కలవాడు, ఏ పనిలోనూ ఆలస్యం లేని వాడు. సజ్జనులను కాపాడే వాడు, కామం, క్రోధం మొదలైన

చెడ్డగుణాలు లేని వాడు."ఇతడు నాకు తగిన భర్త" అని నిశ్చయించుకుంది. పద్మాలవంటి కన్నులు
గల విష్ణుమూర్తి మెడలో పూలమాల వేసి వరించింది.

8-283-క.

ఇందీవర దామమున ము

కుందుని బూజించి తనకు కూడి వసింపన్

మందిరముగఁ దద్వక్షము

నందంద సలజ్జదృష్టి నాలోకించెన్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఇందీవర = కలువల; దామమునన్ = దండతో; ముకుందుని = విష్ణుని; పూజించి = సత్కరించి; తన
= తన; కున్ = కు; కూడి = చేరి; వసింపన్ = ఉండుటకు; మందిరముగన్ = నివాసముగా; తత్ =
అతని; వక్షమున్ = వక్షస్థలమును; అందంద = మరీమరీ; సలజ్జన్ = సిగ్గుతోకూడిన; దృష్టిన్ =
చూపులతో; ఆలోకించెను = చూసెను.

భావము:

లక్ష్మీదేవి కలువ పూలమాలతో మోక్షదాయకుడైన విష్ణువును వరించింది. తాను చేరి
నివసించడానికి ఆయన వక్షస్థలాన్ని ఎన్నుకొని, సిగ్గుతో కూడిన చూపులతో మరీ మరీ చూసింది.

8-284-ఆ.

మోహరుచుల వలన ముద్ధియ దల యెత్తు

సిగ్గువలన బాల శిరము వంచు

నింతి వెఱపు వలన నెత్తదు వంపదు

తనదు ముఖము ప్రాణద్రయితుఁ జూచి.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మోహ = మిక్కిలిప్రేమ; రుచుల = ఇచ్చుల; వలన = వలన; ముద్దయ = అందగత్తె; తల = తలను;
ఎత్తున్ = ఎత్తును; సిగ్గు = లజ్జ; వలన = వలన; బాల = పిల్ల; శిరము = తలను; వంచున్ = దించును;
ఇంతి = స్త్రీ; వెఱపు = బెరకు; వలన = వలన; ఎత్తదు = పైకెత్తదు; వంపదు = కిందకిదింపదు; తనదు =
తన యొక్క; ముఖమున్ = మోమును; ప్రాణ = ప్రాణముతో సమానమైన; దయితున్ = ప్రియుని;
చూచి = చూసి.

భావము:

ఇందిర పెల్లుబికిన ప్రేమతో తల ఎత్తింది. కానీ మొలకలెత్తిన సిగ్గుతో తల వంచింది. తన
ప్రాణవల్లభుడైన విష్ణుని చూడడం వలన కలిగిన తొట్టుపాటు వలన ఆమె మోము ఎత్తనూ
ఎత్తదు, దించనూ దించదు.

8-285-క.

హఠి చూచిన సిరి చూడదు

సిరి చూచిన హరియుఁ జూడఁ సిగ్గును బొందున్

హఠియును సిరియునుఁ దమలో

సరిచూపులఁజూడ మరుఁడు సందడి పెట్టెన్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

హరి = విష్ణుమూర్తి; చూచినన్ = చూసినచో; సిరి = లక్ష్మీదేవి; చూడదు = చూడదు; సిరి = శ్రీదేవి;
చూచినన్ = చూసినచో; హరియున్ = విష్ణువు; చూడన్ = చూచుటకు; సిగ్గునున్ = లజ్జను;
పొందును = చెందును; హరియును = విష్ణువు; సిరియునున్ = శ్రీదేవి; తమలోన్ = వారిలోవారు;
సరిచూపులన్ = సమానచూపులతో; చూడన్ = చూచుచుండగ; మరుడు = మన్మథుడు; సందడి =
తొందర; పెట్టెన్ = పెట్టెను.

భావము:

విష్ణుమూర్తి తన కేసి చూస్తే లక్ష్మి చూసేది కాదు. లక్ష్మీదేవి తనని చూస్తే విష్ణువు చూడటానికి సిగ్గు పడేవాడు. లక్ష్మి విష్ణువు ఒకరినొకరు సరిసమానంగా చూసుకునేలా మన్మథుడు తొందరలు పెట్టాడు.

8-286-చ.

జగముల తండ్రియై తనరు శౌరి జగంబుల తల్లి నిందిరం

దగ నురమందుఁ దాలె; నటఁ దత్కరుణారసదృష్టిచేఁ బ్రజల్

మగుడఁగఁ దొంటి భంగి నతిమంగళసాధ్వి పతిత్వసంపదన్

నెగడిన లోకముల్ గని; రనేక శుభంబులఁ బొంది రత్తఱిన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

జగముల = లోకములకు; తండ్రి = తండ్రి; ఐ = అయ్యి; తనరు = అతిశయించెడి; శౌరి = విష్ణువు;
జగంబుల = లోకములకు; తల్లిన్ = అమ్మను; ఇందిరన్ = లక్ష్మీదేవిని; తగన్ = పూని; ఉరము =
వక్షస్థలము; అందున్ = అందు; తాలెన్ = ధరించెను; అటన్ = అక్కడ; తత్ = ఆమె; కరుణా = దయా;
రస = రసముగల; దృష్టి = చూపు; చేన్ = వలన; ప్రజల్ = లోకులు; మగుడగన్ = మరల; తొంటి =
పూర్వము; భంగిన్ = వలెనె; అతి = మిక్కిలి; మంగళ = శుభకరమైన; సాధ్వి = పుణ్య స్త్రీ; పతిత్వ =
పతివ్రత; సంపదన్ = సంపదయందు; నెగడిన = అతిశయించిన; లోకముల్ = లోకములు; కనిరి =
చూసిరి; అనేక = అనేకమైన; శుభంబులన్ = శుభములను; పొందిరి = పొందిరి; ఆ = ఆ; తఱిన్ =
సమయము నందు.

భావము:

లోకాలకు తండ్రి అయిన విష్ణుమూర్తి, లోకాల తల్లి అయిన లక్ష్మీదేవిని తన వక్షస్థలమునందు చేర్చుకున్నాడు. అప్పుడు ఆమె కరుణారస పూరిత చూపుల వలన ప్రజలు ఎన్నో శుభాలను

పొందారు. అటువంటి మహా మంగళకరమైన ఆ సాధ్వీమణి పూర్వం వలె భర్తతో చేరిన పుణ్య సంపద వలన లోకాలు పెంపొందాయి.

8-287-వ.

అటమున్న యభిరాజు దనయందు నున్న యమూల్యంబైన కౌస్తుభంబు పేరిటి యనర్థ మణిరాజంబు నయ్యంబుజాక్షునకు సమర్పించిన దానిం దన వక్షస్థలంబున ధరియించె; నప్పు డయాదిలక్ష్మీయు శ్రీవత్స కౌస్తుభ వైజయంతీవనమాలికా తారహారాద్యలంకృతంబైన పుండరీకాక్షు వక్షస్థలంబున వసియించె నయ్యవసరంబున.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అట = అంతకు; మున్న = ముందు; అభిరాజు = సముద్రుడు; తన = తన; అందున్ = లో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; అమూల్యంబు = వెలలేనిది; ఐన = అయిన; కౌస్తుభంబున్ = కౌస్తుభము; పేరిటి = అనెడి పేరుగల; అనర్థ = అమూల్యమైన; మణి = రత్నములలో; రాజంబున్ = శ్రేష్ఠమైనదానిని; ఆ = ఆ; అంబుజాక్షున్ = విష్ణుని; కున్ = కి; సమర్పించినన్ = కానుకగా ఇవ్వగా; దానిన్ = దానిని; తన = తన; వక్షస్థలంబునన్ = గుండెలపైన; ధరియించెన్ = ధరించెను; అప్పుడు = అప్పుడు; ఆ = ఆ; ఆదిలక్ష్మీయున్ = లక్ష్మీదేవి కూడ; శ్రీవత్స = శ్రీవత్స; కౌస్తుభ = కౌస్తుభ; వైజయంతీ = వైజయంతి యనెడి; వనమాలిక = మాల; తారాహార = ముత్యాలహారము; ఆది = మొదలైనవానిచే; అలంకృతంబు = అలంకరింపబడినది; ఐన = అయిన; పుండరీకాక్షు = విష్ణుని; వక్షస్థలంబునన్ = ఎదపైన; వసియించెన్ = ఉండెను; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయములో.

భావము:

ఇలా లక్ష్మీదేవి వరించి విష్ణువును చేరబోతున్న సమయంలో, కడలిరాజు అయిన సాగరుడు, అల్లుడైన విష్ణుమూర్తికి తనలో ఉన్నట్టి కౌస్తుభం అనే అమూల్యమైన రత్నాన్ని కానుకగా ఇచ్చాడు. దానిని తన వక్షస్థలం మీద విష్ణువు ధరించాడు. అప్పుడు ఆ ఆదిలక్ష్మీ శ్రీవత్సము, కౌస్తుభము, వైజయంతీమాల, ముత్యాలహారము మొదలైన విభూషణాలతో భూషితమైన ఆ పద్మనయనుడైన శ్రీమహావిష్ణువు ఎదపై నివసించింది. అప్పుడు...

మ్రోసెన్ శంఖ మృదంగ వేణురవముల్ **ము**న్నాడి; పెంజీకటుల్

వాసెన్; నర్తన గాన లీలల సురల్ **భా**సిల్లి; రార్కుల్ జగ

ద్వాసుల్ విష్ణుని బ్రహ్మ రుద్ర ముఖరుల్ **త**ల్లింగమంత్రంబులం

ప్రాసక్తిన్ వినుతించి రుల్లసిత పుష్పశ్రేణి వర్షించుచున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మ్రోసెన్ = మోగినవి; శంఖ = శంఖముల; మృదంగ = మృదంగముల; వేణు = పిల్లనగ్రోవుల;
రవముల్ = శబ్దములు; మున్నాడి = ముందుగా; పెంజీకటుల్ = పెను చీకట్లు; వాసెన్ =
తొలగిపోయినవి; నర్తన = నాట్యములు; గాన = సంగీత; లీలలన్ = క్రీడలను; సురల్ = దేవతలు;
భాసిల్లిరి = విలసిల్లిరి; ఆర్కుల్ = పూజ్యులు; జగత్ = లోకములలోని; వాసుల్ = జనులు; విష్ణుని =
హరిని; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; రుద్ర = శంకరుడు; ముఖరుల్ = మున్నగువారు; తత్ = అతని; లింగ =
అవ్యక్తప్రకృతిని; మంత్రంబులన్ = మంత్రములతో; ప్రాసక్తిన్ = ప్రస్తావించుచు; వినుతించిరి =
స్తోత్రముచేసిరి; ఉల్లసిత = ప్రకాశితములగు; పుష్ప = పూలు; శ్రేణిన్ = ధారలను; వర్షించుచున్ =
కురిపించుచు.

భావము:

లక్ష్మీదేవి నారాయణుని చేరిన కల్యాణ సమయంలో, ముందు శంఖ, మృదంగ ధ్వానాలు,
మురళీరవాలు మ్రోగాయి. పెనుచీకట్లు తొలగిపోయాయి. ఆటపాటల వేడుకలతో దేవతలు
విలసిల్లారు. సర్వలోక పూజ్యులు, బ్రహ్మాది దేవతలు విష్ణునామాంకితాలైన మంత్రాలతో స్తోత్రాలు
చేశారు.

ఆ పాలవెల్లి కూతురు

దీపుల చూపులను దోగి తిలకింపఁ బ్రజల్

చేపట్టిరి సంపదలనుఁ

బ్రాపించెను మేలు; జగము బ్రతికె నరేంద్రా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఆ = ఆ; పాలవెల్లికూతురున్ = లక్ష్మీదేవి; తీపుల = మాధుర్యముల; చూపులన్ = చూపులందు; తోగి = తడిపి; తిలకింపన్ = చూడగా; ప్రజల్ = లోకులు; చేపట్టిరి = పొందిరి; సంపదలన్ = సంపదలను; ప్రాపించెను = సమకూరెను; మేలు = శుభములు; జగమున్ = భువనములు; బ్రతికెన్ = సుస్థితినిపొందినవి; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

పరీక్షిన్మహారాజా! ఆ సముద్ర రాజపుత్రి లక్ష్మీదేవి చల్లని చూపులతో తియ్యగా చూసింది. ప్రజలకు సంపదలు చేకూరాయి, శుభాలు సమకూరాయి. జగత్తు సుఖజీవనంతో జీవించింది.

8-290-క.

పాలేటి రాచకన్నయ

మేలారెడు చూపులేక మిడు మిడు కంచున్

జాలిం బురపురఁ బొక్కుచుఁ

దూలిరి రక్కసులు కీడు దోచిన నధిపా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పాలేటిరాచకన్నయ = లక్ష్మీదేవి; మేలారెడు = మేలుకలిగించెడి; చూపు = దృష్టి; లేక = లేకపోవుటచేత; మిడుమిడుకు = మిడుకుమిడుకు; అంచున్ = అనుచు; జాలిన్ = విచారముతో;

పురపురన్ = పురపురమని; పొక్కుచున్ = దుఃఖించుచు; తూలిరి = చిన్నబోయిరి; రక్కసులున్ = రాక్షసులు; కీడు = అశుభములు; తోచినన్ = ఉదయించగా; అధిపా = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా! పరీక్షిత్తూ! క్షీరసాగర రాకుమారి అయిన మహాలక్ష్మి శుభకరమైన చూపులు కరువై రాక్షసులు పరితపించారు. విచారంతో తహ తహ లాడుతూ, జాలితో బుడబుడ దుఃఖించారు. వారికి కీడు తోచి తూలిపోయారు.

అష్టమ స్కంధము : వారుణి ఆవిర్భావము

8-291-క.

వారిధిఁ దరువఁగ నంతట

వారుణి యన నొక్క కన్య వచ్చిన నసురుల్

వారిజలోచను సమ్మతి

వారై కైకొనిరి దాని వారిజనేత్రన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వారిధిన్ = సముద్రమును; తరువగన్ = చిలుకగా; అంతటన్ = ఆ తరువాత; వారుణి = వారుణి;
అనన్ = అనెడి పేరుగల; ఒక్క = ఒక; కన్య = అందగత్తె; వచ్చినన్ = పుట్టగా; అసురుల్ = రాక్షసులు;
వారిజలోచను = విష్ణుని; సమ్మతిన్ = అంగీకారముతో; వారై = వారంతవారే; కైకొనిరి = చేపట్టరి;
దానిన్ = ఆమెను; వారిజనేత్రన్ = అందగత్తెను.

భావము:

పిమ్మట, దేవతలు, రాక్షసులు పాలసముద్రాన్ని చిలికేటప్పుడు, వారుణి అనే కన్యక పుట్టింది. కలువ కన్నుల విష్ణుమూర్తి అనుమతితో, ఆ కన్యను రాక్షసులు తీసుకున్నారు.

అష్టమ స్కంధము : ధన్వంతర్యామృత జననము

8-292-వ.

మఱియుం దరువం దరువ న ప్పయోరాశి యందు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; తరువంతరువన్ = చిలుకగాచిలుకగా; ఆ = ఆ; పయోరాశి = సముద్రము;
అందున్ = లో.

భావము:

అలా ఇంకా చిలకగా చిలకగా ఆ పాలసముద్రంలోంచి...

8-293-సీ.

తరుణుండు దీర్ఘ దోర్ఘండుండు గంబుకం-

ధరుండు పీతాంబరధారి స్రగ్వి

లాసిత భూషణాలంకృతుం డరుణాక్షుం-

డున్నతోరస్కుం డత్తుత్తముండు

నీలకుంచిత కేశ నివహుండు జలధర-

శ్యాముండు మృగరాజ సత్త్వశాలి

మణికుండలుండు రత్నమంజీరుం డచ్యుతు-

నంశాంశ సంభవుం డమలమూర్తి

8-293.1-ఆ.

భూరియాగభాగ భోక్త ధన్వంతరి

యనంగ నమృత కలశ హస్తం డగుచు

నిఖిలవైద్యశాస్త్ర నిపుణుం డాయుర్వేది

వేల్పు వెజ్జుఁ గడలి వెడలి వచ్చె.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

తరుణుండు = ప్రాయములోనున్నవాడు; దీర్ఘదోర్దండుడున్ = ఆజానుబాహుడు; కంబు = శంఖమువంటి; కంధరుడు = కంఠముగలవాడు; పీత = పట్టు; అంబర = బట్టను; ధారి = ధరించినవాడు; స్రక్ = పూలదండలుతో; విలాసిత = విలసిల్లుతున్న; భూషణ = ఆభరణములు; అలంకృతుండున్ = అలంకరింపబడినవాడు; ఉన్నత = ఎత్తైన; ఉరస్కుడు = ఎదగలవాడు; అతి = మిక్కిలి; ఉత్తముండు = ఉత్తముడు; నీల = నల్లని; కుంచిత = వంకీల; కేశ = శిరోజముల; నివహుండు = సమూహముగలవాడు; జలధర = మేఘమువంటి; శ్యాముండు = నల్లనిదేహముగలవాడు; మృగరాజ = సింహమువంటి; సత్త్వశాలి = శక్తిగలవాడు; మణికుండలుడు = మణులు పొదిగిన కుండలములుగలవాడు; రత్నమంజీరుడు = రత్నాల అందెలవాడు; అచ్యుతున్ = విష్ణుని; అంశ = అంశతోపుట్టిన; అంశసంభవుండు = అవతారుడు; అమలమూర్తి = స్వచ్ఛమైన స్వరూపుడు; భూరి = అతిపెద్ద; యాగ = హవిస్సులందలి; భాగ = భాగమును; భోక్త = పొందువాడు; ధన్వంతరి = ధన్వంతరి; అనన్ = అనెడి పేరుగలవాడు; అమృత = అమృతపు; కలశ = పాత్ర; హస్తడు = చేత ధరించినవాడు; అగుచున్ = అగుచు; నిఖిల = సర్వ; వైద్యశాస్త్ర = వైద్య శాస్త్రవిషయముల; నిపుణుడు = నేర్పుగలవాడు; ఆయుర్వేది = ఆయుర్వేదకర్త; వేల్పు = దేవతలకు; వెజ్జు = వైద్యుడు; కడలిన్ = సముద్రమునుండి; వెడలి = బయటకు; వచ్చె = వచ్చెను.

భావము:

అమృత కలశం చేత పట్టుకుని ధన్వంతరి అనే దివ్యపురుషుడు విష్ణువు అంశతో జనించి, ఆ పాల కడలిలోనుండి వెలుపలికి వచ్చాడు. ఆ దివ్యపురుషుడు మంచి ప్రాయం కలవాడు, ఆజాను బాహువుడు, శంఖం వంటి కంఠం, ఎఱ్ఱనికళ్ళు, ఎత్తైన రొమ్ము, నల్లని తల వెంట్రుకలు, మేఘవర్ణపు దేహము కలవాడు, పట్టువస్త్రాలు, పూలమాల, మెరుస్తున్న నగలు, మణులు పొదిగిన మకరకుండలాలు, రత్నాల అందెలు, మొదలైన అలంకారాలు ధరించిన వాడు, సింహం వంటి శక్తియుక్తులు కలవాడు. అతడు బహుయోగ్యుడు, పవిత్ర యజ్ఞాలలో హవిర్యాగాన్ని పొందువాడు, సమస్త వైద్య శాస్త్రాలలోను ఆరితేరినవాడు, దేవతా ప్రముఖుడు.

8-294-వ.

తదనంతరంబ

టీకా:

తదనంతరంబు = తరువాత.

భావము:

అలా ధన్వంతరి అమృత కలశం ధరించి కడలి వెలుపలికి రాగానే...

8-295-ఆ.

అతనిచేత నున్న యమృత కుంభము చూచి

కెరలు పొడిచి సురల గికురుపెట్టి

పుచ్చికొనిరి యసుర పుంగవు లెల్లను

మాటులేని బలిమి మానవేంద్ర!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అతని = అతని యొక్క; చేతన్ = చేతిలో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; అమృత = అమృతపు; కుంభమున్ = పాత్రను; చూచి = చూసి; కెరలుపొడిచి = విజృంభించి; సురలన్ = దేవతలను; కికురుపెట్టి = వంచించి; పుచ్చికొనిరి = తీసుకొనిరి; అసుర = రాక్షసులలో; పుంగవులున్ = శ్రేష్టులు; ఎల్లన్ = అందరును; మాటులేని = తిరుగులేని; బలిమిన్ = బలముతో; మానవేంద్ర = రాజు.

భావము:

పరీక్షన్మహారాజా! ధన్వంతరి చేతిలోని అమృతకలశాన్ని రాక్షసులు చూసారు. దేవతలను త్రోసిపుచ్చి, సాటిలేని బలంతో చెలరేగి, ఎగబడి ఆయన చేతులలోని కలశాన్ని లాక్కున్నారు.

8-296-వ.

వెండియు.

టీకా:

వెండియు = అటుపిమ్మట.

భావము:

అలా అమృతాన్ని అపహరించి

8-297-ఆ.

చావులేని మందు చక్కగ మన కబ్బె

ననుచు గడవ నసుర లాచి కొనిన

వెఱచి సురలు హరికి మొఱలు పెట్టిరి సుధా

పూర్ణఘటము పోయె బోయె ననుచు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

చావు = మరణము; లేని = లేని; మందు = ఔషధము; చక్కగ = చక్కగ; మన = మన; కున్ = కు; అబ్బె = లభించెను; అనుచున్ = అనుచు; గడవన్ = పాత్రను; అసురలు = రాక్షసులు; ఆచికొనిన = లాక్కినిపోగా, అపహరించగా; వెఱచి = భయపడి; సురలు = దేవతలు; హరి = విష్ణుని; కిన్ = కి; మొఱలుపెట్టిరి = ఆర్తధ్వానములుచేసిరి; సుధా = అమృతముతో; పూర్ణ = నిండిన; ఘటమున్ = పాత్ర; పోయెఁబోయెన్ = పోయింది; అనుచు = అనుచు.

భావము:

"మనకు చావు లేకుండా చేసే మందు సులువుగా దొరికేసింది" అంటూ అసురులు అమృత భాండాన్ని లాక్కుపోయారు. దేవతలు భయంతో "అమృతం నిండా ఉన్న కుండ పోయింది, పోయింది" అంటూ విష్ణుమూర్తికి మొరపెట్టుకున్నారు.

8-298-వ.

ఇట్లు శరణాగతులైన వేల్పుల దైన్యంబు పొడగని భృత్యజన కామదుండగు నప్పరమేశ్వరుండు "మీరలు దుఃఖింప వలవ దేను నా మాయాబలంబునంజేసి మీ యర్థంబు మరల సాధించెద" నని పలికె; దత్తమయంబున న య్యమృతపూరంబు నేమ త్రావుదు మని తమకించు దైత్యదానవ జనంబుల లోపల నమంగళంబగు కలి సంభవించిన కతంబునఁ బ్రబలులగు రక్కసులు విలోకించి సత్తయాగంబు నందు నడచు చందంబునఁ దుల్యప్రయాస హేతువులగు సురలును సుధా భాగంబున కర్ణులగుదురు గావునఁ బంచి కుడుచుట కర్తవ్యం; బిది సనాతనంబగు ధర్మంబగుటంజేసి య య్యమృత కుంభంబు విడువుండని దుర్బలులగు నిశాచరులు జాతమత్సరులై ప్రబలు లైన తమవారల వారించుచున్న సమయంబున.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; శరణాగతులు = శరణు వేడినవారు; ఐన = అయిన; వేల్పుల = దేవతల యొక్క; దైన్యంబు = దీనత్వమును; పొడగని = పరికించి; భృత్య = భక్తులైన; జన = వారి; కామదుండు = కోరికలనిచ్చువాడు; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; పరమేశ్వరుండు = విష్ణుమూర్తి; మీరలు = మీరు; దుఃఖింపన్ = బాధపడ; వలదు = వద్దు; ఏను = నేను; నా = నా యొక్క; మాయా = మాయ యొక్క; బలంబునన్ = శక్తి; చేసి = వలన; మీ = మీ యొక్క; అర్థంబున్ = కోరికను; మరల = తిరిగి; సాధించెదన్ = సంపాదించెదను; అని = అని; పలికెన్ = చెప్పెను; తత్ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయమునందు; ఆ = ఆ; అమృత = అమృత; పూరంబున్ = రసమును; నేమ = మేమే; త్రావుదుము = తాగెదము; అని = అని; తమకించు = త్వరపడెడి; దైత్య = దైత్యుల; దానవ = దానవుల; జనంబు = సమూహముల; లోపల = అందు; అమంగళంబు = అశుభకరము; అగు = అయిన; కలి =

కలి; సంభవించినన్ = కలిగిన; కతంబునన్ = కారణముచేత; ప్రబలులు = మిక్కిలిబలశాలులు; అగు = అయిన; రక్కసులు = రాక్షసులు; విలోకించి = చూసి; సత్రయాగంబు = పెద్దయజ్ఞము; అందున్ = లో; నడచు = అనుసరించెడి; చందంబునన్ = విధముగనే; తుల్య = సమముగా; ప్రయాస = శ్రమపడుటకు; హేతువులు = కారణములు; అగు = అయిన; సురలును = దేవతలుకూడ; సుధా = అమృతపు; భాగంబున్ = వాటాకు; అర్హులు = తగినవారు; అగుదురు = అవుతారు; కావునన్ = కనుక; పంచి = పంచుకొని; కుడుచుట = తినుట, తాగుట; కర్తవ్యంబు = తగినపని; ఇది = ఇది; సనాతనంబు = పురాతనమైనది; అగు = అగు; ధర్మంబు = ఆచారము; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; ఆ = ఆ; అమృత = అమృతపు; కుంభంబున్ = పాత్రను; విడువుడు = విడిచిపెట్టండి; అని = అని; దుర్బలులు = బలహీనులు; అగు = అయిన; నిశాచరులు = రాక్షసులు; జాత = కలిగిన; మత్సరులు = మాత్స్యముగలవారు; ఐ = అయ్యి; ప్రబలులు = అతిశయించినవారు; ఐన = అయిన; తమ = వారి; వారలన్ = వారిని; వారించుచున్న = అడ్డుకుంటున్న; సమయంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

భక్తుల కోరికలను తీర్చు పరమేశ్వరుడు అయిన విష్ణుమూర్తి, దేవతలు పెట్టే మొరలు ఆలకించి, ఇలా అన్నాడు “మీరేమీ బాధ పడనక్కర లేదు. మీ కోరిక నెరవేరేలా నా మాయాబలంతో పరిస్థితులను మరల్చుతాను.” ఆ సమయంలో రాక్షసులు ఆ అమృతాన్ని తామే తాగేద్దాం అనుకున్నారు. కానీ, రాక్షసులలో కలి పురుషుని మాయ ఆవహించి, అమంగళకరమైన కలహం బయలుదేరింది. బలహీనులైన వారు కొందరు సత్రయాగం వంటి గొప్ప యాగాలలో ఎలా అయితే పడిన శ్రమకు తగినంత భాగాలు వేసుకుని పంచుకోవటం న్యాయం. ఇది తరతరాలుగా పూర్వంనుంచీ వస్తున్న ధర్మం. కాబట్టి అమృతకలశాన్ని వదిలిపెట్టండి అని చెప్తూ, జాతి మాత్స్యంతో రెచ్చిపోతున్న రాక్షసులను అడ్డుకున్నారు. ఆ సమయంలో.

8-299-ఆ.

ఒకని చేత నుండ నొకడు బలిష్ఠుడై

పుచ్చికొనిన వానిఁ బొదుగఁ బట్టి

యంతకంటె నధికుఁ డమృత కుంభము నెత్తి

కొంచు బాటె బరులు రుయ్యడంగ.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఒకని = ఒకతని; చేతన్ = చేతులో; ఉండన్ = ఉండగా; ఒకడు = మరొకతను; బలిష్ఠుడు = బలముకలవాడు; ఐ = అయ్యి; పుచ్చికొనిన = తీసుకొనగా; వానిన్ = అతనిని; పొదుగన్ = చుట్టుముట్టి; పట్టి = పట్టుకొని; అంతకంటెన్ = అంతకంటెను; అధికుండు = ఎక్కువగలవాడు; అమృత = అమృతపు; కుంభమున్ = పాత్రను; ఎత్తికొంచు = లాక్కొని; పాటెన్ = పరుగిడెను; పరులు = ఇతరులు; కుయ్యడంగన్ = మొత్తుకొనగా;

భావము:

ఒకడి చేతిలో ఉన్న అమృతకలశాన్ని ఇంకొక బలవంతుడు లాక్కున్నాడు. వాని కంటె బలవంతుడు ఒడిసి పట్టి లాక్కుని, పారిపోయాడు. తక్కినవారు అరిచారు.

అష్టమ స్కంధము : జగన్మోహిని వర్ణన

8-300-వ.

అంత.

టీకా:

అంత = ఆ సమయమునందు.

భావము:

ఇలా రాక్షసులు అమృతకలశం కోసం పెనగులాడుతున్నారు. ఈలోగా...

8-301-నీ.

మెత్తని యడుగుల మెఱుగారు జానువు-

అరటి కంబములదో యైన తొడలు

ఘనమగు జఘనంబు గడు లేత నడుమును-

బల్లవారుణకాంతి పాణియుగము

గడు దొడ్డ పాలిండ్లు గంబుకంఠంబును-

బింబాధరము జంద్రబింబముఖము

దెలిగన్ను గవయును నలికుంతలంబును-

బాలేందు సన్నిభ ఫాలతలము

8-301.1-తే.

నమర గుండల కేయార హార కంక

ణాదు లేపార మంజీర నాద మొప్ప

నల్ల నవ్వుల బద్మదళాక్షు డసుర

పతుల నడగింప నాడు రూపంబు దాల్చి.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మెత్తని = సున్నితమైన; అడుగులన్ = అడుగులు; మెఱుగారు = నిగనిగలాడెడి; జానువుల్ =

మోకాళ్ళు; అరటి = అరటి; కంబములన్ = స్తంభములకు; తోడు = సమానము; అగు = అయ్యెడి;

తొడలు = తొడలు; ఘనము = మిక్కిలి పెద్దవి; అగు = అయిన; జఘనంబున్ = పిరుదులు; లేత =

సన్నని; నడుమును = నడుము; పల్లవ = చిగురువంటి; అరుణ = ఎఱ్ఱని; కాంతి = ప్రకాశముగల;

పాణి = అరచేతుల; యుగమున్ = జంట (2); కడు = మిక్కిలి; దొడ్డ = పెద్దవైన; పాలిండ్లున్ =

స్తనములు; కంబు = శంఖమువంటి; కంఠంబును = కంఠము; బింబ = దొండపండువంటి;

అధరమున్ = కిందిపెదవి; చంద్రబింబ = చంద్రబింబమువంటి; ముఖము = మొగము; తెలి = తెల్లని;

కన్ను = కళ్ళు; గవయునున్ = జంట (2); అలి = తుమ్మెదలవంటి; కుంతలంబును = శిరోజములు;

బాలేందు = నెలవంక; సన్నిభ = సరపోలెడి; ఫాలతలము = నుదురు; అమరన్ = ఒప్పారెయ్యండగా;

కుండల = చెవికుండలములు.

కేయూర = బాహుపురులు; హార = హారములు; కంకణ = కంకణములు; ఆదులు = మున్నగునవి;
ఏపార = అతిశయించగా; మంజీర = కాలి అందెల; నాదము = రవములు; ఒప్పన్ =
చక్కగనుండగా; నల్ల = చిరు; నవ్వులన్ = నవ్వులతో; పద్మదళాక్షుడు = విష్ణుమూర్తి; అసుర = రాక్షస;
పతులన్ = రాజులను; అడగింపన్ = అణచివేయుటకు; ఆడు = స్త్రీ; రూపంబున్ = ఆకృతిని; తాల్చి =
ధరించి.

భావము:

ఈలోగా విష్ణుమూర్తి తనలో తాను చిరునవ్వులు నవ్వుకున్నాడు. రాక్షస వీరులను అణచడానికి
మాయా మోహినీ రూపం ధరించాడు. ఆ మోహినికి మెత్తని అడుగులు, నిగనిగ మెరసే
మోకాళ్ళు, అరటిబోదెలవంటి తొడలు, పెద్ద పెద్ద పిరుదులు, బాగా సున్నితమైన నడుము,
చిగురుటాకుల వంటి ఎఱ్ఱని అరచేతులు, పెద్ద వక్షోజాలు, శంఖంవంటి కంఠం, దొండపండు లాంటి
పెదవి, చంద్రబింబం వంటి ముఖము, తెల్లని కన్నులు రెండు, నల్లని తుమ్మెదలవంటి శిరోజాలు,
నెలవంక వంటి నుదురు చక్కగా అమరి ఉన్నాయి. ఆమె అలంకరించుకున్న చెవిలోలకులు,
బాహుపురులు, హారాలు, కంకణాలు, వాటిని మించిన చిరు సవ్వళ్ళు చేసే కాలి అందెలు ఎంతో
శోభిస్తున్నాయి.

8-302-వ.

అయ్యవసరంబున జగన్మోహనాకారంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు; జగన్మోహన = జగన్మోహిని; ఆకారంబున =
రూపముతో.

భావము:

ఆ సమయంలో, శ్రీమహావిష్ణువు, అలా లోకాన్ని అంతటినీ మోహింపజేసే రూపంతో
మాయామోహినీ అవతారం ధరించి.....

8-303-నీ.

పాలిండ్లపై నున్న పయ్యెద జాతించు-

జాతించి మెల్లన చక్క నొత్తు

దళు దళను గండఫలకంబు లొలయించు-

నొలయించి కెంగేల నుజ్జగించు

గటు మెఱుంగులు వాఱు కడకన్ను లల్లార్చు-

నల్లార్చి టెప్పల నండ గొలుపు

సవరని దరహాస చంద్రిక జిలికించు-

జిలికించి కెమ్మోవి జిక్కుపఱచు

8-303.1-తే.

దళిత ధమ్మిల్ల కుసుమ గంధమ్ము నెఱపు

గంకణాది ఝణంకృతుల్ గడలు కొలుపు

నొడలి కాంతులు పట్టులే కులుక బాఱు

సన్నవలిపంపు బయ్యెద చౌకళింప.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పాలిండ్ల = స్తనముల; పైన్ = మీదను; ఉన్న = ఉన్నట్టి; పయ్యెదన్ = పైటను; జాతించు = తొలగునట్లుచేయును; జాతించి = జారునట్లుచేసి; మెల్లన = మెల్లిగా; చక్కనొత్తు = సరిచేయును; తళుదళను = తళతళలాడెడి; గండఫలకంబును = చెక్కిళ్ళు; ఒలయించున్ = నిగుడించును; ఒలయించి = నిగుడించి; కెంగేలన్ = వేలిచివల్లతో; ఉజ్జగించున్ = బుజ్జగించును; కటు = చిక్కని; మెఱుంగులు = తళుకులు; వాఱు = ప్రసరించెడి; కడకన్నులు = పక్కచూపులకళ్ళను; అల్లార్చున్ = చలింపచేయును; అల్లార్చి = చలింపజేసి; టెప్పలన్ = కనురెప్పలను; అండ = ఆశ్రయము; కొలుపు = కలిపించును; సవరని = చక్కని; దరహాస = చిరునవ్వుల; చంద్రికన్ = వెన్నెలలను; చిలికించున్ =

జల్లును; చిలికించి = చిలకరించి; కెంపు = ఎఱ్ఱని; మోవిన్ = పెదవిని; చిక్కుపఱచున్ =
మెలిపెట్టును.

దళిత = విరసిన; ధమిల్ల = కొప్పునందలి; కుసుమ = పూల; గంధమ్మున్ = పరిమళమును; నెఱపున
= వ్యాపింపజేయును; కంకణ = కంకణములు; ఆది = మున్నగువాని; ఝణంకృతులు =
ఝణఝణరవములను; కడలుకొలుపున్ = వెదజల్లును; ఒడలి = దేహముయొక్క; కాంతులున్ =
ప్రకాశములను; పట్టులేక = పట్టలేక; కులుకుబాటున్ = వయ్యారాలుపోవును; సన్న = పల్చటి;
వలిపంపు = తెల్లని; పయ్యెదన్ = పైట; చౌకళింపన్ = అల్లల్లాడగా.

భావము:

పైటకొంగును వక్షోజాలపైనుండి జార్చి, మెల్లగా సర్దుకుంటోంది. తళతళ మెరుస్తున్న చెక్కిళ్ళను
చేతిపై చేర్చి మరల వదిలివేస్తోంది. జిగేలుమని మెరుస్తున్న కడగంటి చూపులను ప్రసరించి, మళ్ళీ
కనురెప్పలు మూస్తోంది. అందంగా చిరునవ్వులు చిలకరించి, ఎఱ్ఱని పెదవిని మెలిపెడుతోంది,
కొప్పులో వికసించిన పూలపరిమళాలు వ్యాపింపజేసి, కంకణాదులను మ్రోగేలా చేస్తోంది. నిలకడ
లేకుండా మెలగుతూ నెమ్మేని కాంతులను పొంగిపొరలేలా చేస్తూ, పల్చగా ఉన్న తెల్లని పైటను
ఆడిస్తోంది.

విశేషం -జాఱించు, జాఱించిలొలయించు, నొలయించి,.. అంటూ పూర్వపాదాంత పదాన్ని గ్రహించి,
ఉత్తరపాదం ఆరంభించడం ప్రయోగిస్తూ, ముక్తపదగ్రస్త అలంకారాన్ని అత్యద్భుతంగా మధురాతి
మధురంగా ప్రయోగించిన మా పోతన్న గారికి శతకోటి పాదాభివందనాలు ...

8-304-వ.

ఇవ్విధంబున న కృపట యువతీరత్నంబు జగన్మోహన దేవతయునుంబోలె నెమ్మొగంబు తావికి
మత్తిల్లిన తేఱి మొత్తంబులన్ గెలిచి చిగురు జొంపంబుల నెడగలుగ జడియుచు
ముఱియుచుండ రాక్షసవరులు గనుంగొని.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా; ఆ = ఆ; కపట = మాయా; యువతీరత్నము = శ్రేష్ఠమైనస్త్రీ;
జగన్మోహన = జగన్మోహినీ; దేవతయునున్ = దేవి; పోలెన్ = వలె; నెఱ = నిండు; మొగంబున్ =
ముఖము; తావి = సుగంధమున; కిన్ = కు; మత్తిల్లిన = మత్తెక్కినట్టి; తేటి = తుమ్మెదల; మొత్తంబులన్
= గుంపులను; గెలిచి = అదలించి; చిగురు = చిగురుటాకుల; జొంపంబులన్ = పొదరిండ్ల;
ఎడగలుగన్ = దూరుటకు; జడియుచున్ = బెదురుతూ; ముఱియుచుండన్ = మురిసిపోతుండగా;
రాక్షస = రాక్షస; వరులు = ఉత్తములు; కనుంగొని = చూసి.

భావము:

ఇలా ఆ మాయలమారి జవరాలు, జగత్తుని మోహింపజేసే దేవతలాగ ఒప్పి ఉండి, తన
అందమైన ముఖ సుగంధానికి ఆకర్షితమై ముసురుతున్న తుమ్మెదలను అదలిస్తూ, మురిసిపోతూ,
చిగురాకుల పొదల వెంట సంచరిస్తున్న ఆమెను అసుర వీరులు చూసి, మోహంలో పడిపోయి,
ఆమెతో ఇలా అనసాగారు...

8-305-నీ.

"అవుగదే లావణ్య; మువుగదే మాధుర్య-

మువుగదే సతి! నవయౌవనాంగి!

యెటనుండి వచ్చితి? వేమి యిచ్చించెదు?-

నీ నామమెయ్యది? నీరజాక్షి!

యమర గంధర్వ సిద్ధాసుర చారణ-

మనుజకన్యలకు నీ మహిమ గలదె?

ప్రాణ చిత్తేంద్రియ ప్రరిణామ దాయయై-

నిర్మించె బో విధి నిన్ను గరుణ;

వనిత! గశ్యపు సంతతి వార మేము

భ్రాతలము సురలకు నిధిపౌరుషులము

జ్ఞాతులకు మాకు నేకార్థసంగతులకుఁ

బాలు దీరని యర్థంబు బంచి యిమ్ము.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అవుగదే = చాలాబాగుంది; లావణ్యము = చక్కటిముఖకాంతి; అవుగదే = చాలాబాగుంది;
మాధుర్యము = సౌందర్యము; అవుగదే = చాలాబాగుంది; సతి = స్త్రీ; నవయావనాంగి = సుందరీ;
ఎట = ఎక్కడ; నుండి = నుంచి; వచ్చితివి = విచ్చేసినావు; ఏమి = దేనిని; ఇచ్చించెడు = ఇష్టపడెదవు;
నీ = నీ యొక్క; నామము = పేరు; ఎయ్యది = ఏది; నీరజాక్షి = అందగత్తె; అమర = దేవతా; గంధర్వ =
గంధర్వ; సిద్ధ = సిద్ధుల; అసుర = రాక్షస; చారణ = చారణుల; మనుజు = మానవ; కన్యల్ = స్త్రీల; కున్
= కు; నీ = నీ యొక్క; మహిమ = గొప్పదనము; కలదె = ఉన్నదా, లేదు; ప్రాణ = ప్రాణములకు; చిత్త =
మనసునకు; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములకు; పరిణామ = నిండుదనమును; దాయి = ఇచ్చువాడు; ఐ
= అయ్యి; నిర్మించెన్ = సృష్టించెను; పో = కాబోలు; విధి = బ్రహ్మదేవుడు; నిన్ను = నిన్ను; కరుణన్ =
కృపకలిగి.

వనిత = స్త్రీ; కశ్యపు = కశ్యపుని యొక్క; సంతతివారము = పిల్లలము; మేము = మేము; భ్రాతలము =
సోదరులము; సురల్ = దేవతల; కున్ = కు; ఇద్ద = ప్రసిద్ధమైన; పౌరుషులము =
పౌరుషముగలవారము; జ్ఞాతల్ = సహోదరులపిల్లల; కున్ = కు; మా = మా; కున్ = కు; పాలు =
పంపకములు; తీరని = కుదరకున్నట్టి; అర్థంబున్ = ఈ పదార్థమును; పంచి = పంచి; ఇమ్ము =
పెట్టుము.

భావము:

ఓ కమలాల వంటి కన్నులున్న కోమలాంగీ! చక్కదనాల జవరాలా! ఓ వన్నెలాడీ! ఏమి లావణ్యం!
ఏమి మాధుర్యం! ఎక్కడి నుండి వచ్చావు? ఏమి కావాలి? నీ పేరేమిటి? గంధర్వ, సిద్ధ, దేవత, రాక్షస,

చారణ, మానవ కన్యలలో ఎవరి యందూ నీ అంత అందచందాలు లేవు. నీ మిక్కిలి ప్రియమైన మనసుకీ, అవయవాలకు నిండుదనం సమకూర్చిన బ్రహ్మదేవుడు నిన్ను ప్రీతితో సృష్టించాడు కాబోలు! మేము కశ్యపుని సంతతి వారము, దేవతలకు సోదరులము. ఎదురులేని పౌరుషం కలవారము. ఒకే ప్రయోజనాన్ని ఆశించి శ్రమించి సంపాదించిన ఈ పదార్థాన్ని పంచుకోడంలో జ్ఞాతులమైన మాలో మాకు పంపకాలు కుదరటం లేదు. నువ్వు పంచు.

8-306-క.

సభయై యుండెద మిందఱ

మభయంబున వచ్చు కొలఁది నమృతంబును నీ

విభరాజగమన! తప్పక

విభజింపు విపక్షపక్ష విరహితమతి వై."

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

సభ = కొలువుతీరినవారము; ఐ = అయ్యి; ఉండెదము = ఉంటాము; ఇందఱము = మేమందరము;
అభయంబునన్ = భయములేకుండగ; వచ్చుకొలది = వంతువచ్చునంత; అమృతంబున్ =
అమృతమును; నీవు = నీవు; ఇభరాజగమన = సుందరి; తప్పక = తప్పకుండ; విభజింపు =
పంచిపెట్టుము; విపక్షపక్షవిరహిత = పక్షపాతరహితమైన; మతివి = బుద్ధిగలదానవు; ఐ = అయి..

భావము:

గజరాజవంటి చక్కటి నడక గల సుందరీ! మేము ఉభయులము బారులు తీరి వరుసగా కూర్చుంటాము. పరాయి వారు, తన వారు అనే భేద భావం చూపకుండా మా ఉభయులకూ సరిగా ఈ అమృతాన్ని నువ్వు పంచి పెట్టు."

8-307-వ.

అని మందలించిన దైత్యులం గని మాయాయువతి రూపుం డగు హరి తన వాడి వాలు
జాపుటంపఱలవలన వారల తాలుముల నగలించి చిఱునగవు లెగయ మొగమెత్తి యిట్లనియె.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అని = అని; మందలించిన = చెప్పినట్టి; దైత్యులన్ = రాక్షసులను; కని = చూసి; మాయా = కపట;
యువతి = స్త్రీ; రూపుండు = రూపముననున్నవాడు; అగు = అయిన; హరి = విష్ణుమూర్తి; తన = తన
యొక్క; వాడి = వాడియైన; వాలుచూపుల = వాలుచూపులనెడి; అంపఱల = తూపుల, బాణముల;
వలన = చేత; వారల = వారి యొక్క; తాలుములన్ = ఓర్పులను; అగలించి = పోగొట్టి;
చిఱునగవులు = చిరునవ్వులు; ఎగయన్ = చిలుకగా; మొగము = ముఖమును; ఎత్తి = పైకెత్తి; ఇట్లు =
ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా అమృతం పంచమని హెచ్చరిస్తున్న రాక్షసులను చూసి, మాయా మోహినీ రూపంలో
ఉన్న విష్ణుమూర్తి తన అందమైన వాలుచూపుల తూపులతో వారి ఓరిమిలను బద్దలు చేసి,
చిరునవ్వులు చిందిస్తూ ఇలా అన్నాడు.

8-308-క.

"సుందరులగు పురుషులఁగని

పొందెడు నాయందు నిజము పుట్టునె మీకున్?

బృందారకరిపులారా!

చెందరు కామినుల విశ్వసించరు పెద్దల్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

సుందరులు = అందమైనవారు; అగు = అయిన; పురుషులన్ = మగవారిని; కని = కనుగొని;
పొందెడు = పొందునట్టి; నా = నా; అందున్ = ఎడల; నిజము = సత్యము; పుట్టునె = కలుగుతుందా;
మీకున్ = మీకు; బృందారకరిపులారా = రాక్షసులు; చెందరు = దరిచేరరు; కామినులన్ = స్త్రీలను;
విశ్వసింపరు = నమ్మరు; పెద్దల్ = పెద్దలు.

భావము:

"ఓ అసురులారా! నేను అందమైన మగవారిని చూసుకుని పొందగోరే దానను. మీకు నా మీద
నమ్మకం కుదురుతోందా? పెద్దలు అందగత్తెలను నమ్మి దరిచేరరు కదా!

8-309-క.

పలుకులు మధురసధారలు

దలపులు నానా ప్రకార దావానలముల్

చెలుములు సాలావృకములు

చెలువల నమ్ముటలు వేదసిద్ధాంతములే?

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పలుకులు = మాటలు; మధు = తేనెల వంటి; రస = రుచులు; ధారలు = కారునవి; తలపులు =
ఆలోచనలు; నానా = అనేక; ప్రకార = విధములైన; దావానలముల్ = కార్చిచ్చులు; చెలుములు =
స్నేహములు; సాలావృకములు = నక్కలు; చెలువలన్ = అందగత్తెలను; నమ్ముటలు = విశ్వసించుట;
వేదసిద్ధాంతములే = ప్రమాణికములా, కాదు.

భావము:

అందగత్తెల మాటలు తియ్యనైన తేనెలు జాలువారుతూ ఉంటాయి. వారి ఆలోచనలు అనేక విధాలైన కార్చిచ్చులు, వారి స్నేహాలు తోడేళ్ళవంటివి. అటువంటివారిని విశ్వశించడాలు అంగీకారమైనవి కావు.

అష్టమ స్కంధము : అమృతము పంచుట

8-310-క.

నా నేర్చుకొలది మీకును

మానుగ విభజించి యిత్తు; మానుడు శంకన్

కానిం" డనవుడు నిచ్చిరి

దానవు లమృతంపుఁ గడవఁ దరుణీమణికిన్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నా = నాకు; నేర్చు = చేతనయిన; కొలది = వరకు; మీకునున్ = మీకు; మానుగన్ = తప్పక; విభజించి = పంచి; ఇత్తు = పెట్టిదను; మానుడు = విడువుడు; శంకన్ = అనుమానమును; కానిండు = అలానేజరగనీయండి; అనవుడు = అనగా; ఇచ్చిరి = ఇచ్చిరి; దానవులు = రాక్షసులు; అమృతంపు = అమృతముగల; కడవన్ = పాత్రను; తరుణీమణి = సుందరి; కున్ = కి.

భావము:

సరే! అనుమానాలు వదలిపెట్టండి. అలాగే కానివ్వండి. శక్తివంచన లేకుండా చక్కగా పంచిపెడతాను." ఇలా జగన్మోహిని చెప్పగా, దానవులు మాట్లాడకుండా, అమృత కలశాన్ని ఆ వనితారత్నానికి ఇచ్చారు.

8-311-క.

ఆ శాంతా లోకనములు

నా శీతల భాషణములు నా లాలితముల్

రాశి పరంపర లగుచుం

బాశములై వారి నోళ్ళు బంధించె నృపా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఆ = ఆ; శాంత = శాంతమైన; ఆలోకనములున్ = చూపులు; శీతల = చల్లని; భాషణములున్ = మాటలు; ఆ = ఆ; లాలితముల్ = సౌకుమార్యములు; రాశి = బహుళ; పరంపరలు = వరుసలుగా; అగుచున్ = అగుచు; పాశములు = తాళ్లవలె; ఐ = అయ్యి; వారి = వారి యొక్క; నోళ్ళు = నోళ్ళను; బంధించెన్ = కట్టివేసినవి; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా పరీక్షిత్తా! ఆ జగన్మోహినీదేవి మెరుగారు చూపులు, చల్లని పలుకులు, బుజ్జగింపులు కట్టుతాళ్ళలా సాగి సాగి రాక్షసుల నోళ్ళను కట్టేశాయి.

8-312-వ.

ఇట్లు సుధాకలశంబు కేల నందుకొని మందస్మిత భాషణంబుల సుందరీ రూపుఁ డగు ముకుందుండు "మేలుఁ గీ డనక నేనుఁ బంచియిచ్చిన తెఱంగున నంగీకరించుట కర్తవ్యం" బనవుడు "నగుంగాక" యని సురాసుర దైత్యదానవ సమూహం బుపవసించి కృతస్నానులై హోమంబు లాచరించి విప్రులకు గోభూషారణ్యాది దానంబులు చేసి తదాశీః ప్రవచనంబులు గైకొని ధవళపరిధాను లై గంధమాల్య ధూపదీపాలంకృతం బగు కనకరత్నశాలా మధ్యంబునఁ బ్రాగగ్రకుశ పీఠంబులం బూర్వదిశాభిముఖులై పంక్తులుఁ గొని యున్న సమయంబున.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; సుధా = అమృతపు; కలశంబున్ = పాత్రను; కేలన్ = చేతితో; అందుకొని = తీసుకొని; మందస్మిత = చిరునవ్వులతో కూడిన; భాషణంబులన్ = మాటలతో; సుందరీ = అందెగత్తె యొక్క; రూపుడు = రూపమున నున్నవాడు; అగు = అయిన; ముకుందుండు = విష్ణుమూర్తి; మేలు = మంచి; కీడు = చెడు; అనక = అనకుండు; నేను = నేను; పంచి = పంపకము; ఇచ్చిన = పెట్టిన; తెఱంగునన్ = విధముగా; అంగీకరించుట = ఒప్పుకొనుట; కర్తవ్యంబున్ = చేయవలెను; అనవుడు = అనగా; అగుంగాక = సరే, అలాగే; అని = అని; సుర = దేవతలు; అసుర = రాక్షసులు; దైత్య = దైత్యులు; దానవ = దానవుల; సమూహంబున్ = గుంపులుగా; ఉపవసించి = ఉపవాసముండి; కృత = చేసిన; స్నానములు = స్నానములుగలవారు; ఐ = అయ్యి; హోమంబుల్ = అగ్నిహోత్రములను; ఆచరించి = చేసి; విప్రుల్ = బ్రాహ్మణుల; కున్ = కు; గో = గోవులు; హిరణ్య = బంగారము; ఆది = మున్నగునవి; దానంబులున్ = దానములు; చేసి = చేసి; తత్ = వారి యొక్క; ఆశీర్వాచనంబులు = ఆశీర్వాదములు; కైకొని = స్వీకరించి; ధవళ = తెల్లని; పరిధానులు = వస్త్రములు కట్టినవారు; ఐ = అయ్యి; గంధ = మంచిగంధము; మాల్య = మాలలు; ధూప = ధూపములు; దీప = దీపాలతోను; అలంకృతంబు = అలంకరింపబడినది; అగు = అయిన; కనక = బంగారపు; రత్న = రత్నములు పొదిగిన; శాల = మండపము; మధ్యంబునన్ = మధ్యమందు; ప్రాగగ్ర = తూర్పుకి కొస లుంచిన; కుశ = దర్బల; పీఠంబులన్ = పీఠలపైన; పూర్వ = తూర్పు; దిశా = దిక్కువైపునకు; అభిముఖులు = తిరిగినవారు; ఐ = అయ్యి; పంక్తులు = బారులు; కొని = తీరి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఆ విధంగా రాక్షసులు అందించిన, అమృతకలశాన్ని, మాయా సుందరి మోహినీ రూపంలో ఉన్న విష్ణుమూర్తి తన చేతులలోకి తీసుకున్నాడు. చిరునవ్వులు చిందే పలుకులతో "నేను పంచిపెట్టిన విధంగా 'జెను', 'కాదు' అనకుండా ఒప్పుకోవాలి" అన్నాడు. ఆ షరతులకు అంగీకరించిన రాక్షసులు, దేవతలు "సరే" అన్నారు. వారందరూ ఉపవాసం ఉండి స్నానాలు చేసి హోమాలు ఆచరించారు. బ్రాహ్మణులకు గోదానాలు, భూదానాలు, హిరణ్యదానాలు మున్నగు దానాలు ఇచ్చి, వారి ఆశీర్వాచనాలు అందుకున్నారు. తెల్లని బట్టలు కట్టుకున్నారు. చందనం పూతలు, పూలమాలలు,

ధూపాలు, దీపాలు అలంకరించిన బంగారు మండపంలో చేరారు. తూర్పుకు కొసలు ఉండేలా పరచిన దర్భాసనాల మీద తూర్పుముఖంగా వరుసలు కట్టి కూర్చున్నారు.

8-313-క.

శ్రోణీభర కుచయుగ భర

వేణీభరములను డస్సి వివిధాభరణ

క్వాణ యయి యువిద వచ్చెను

పాణి సరోజమున నమృతభాండముఁ గొంచున్

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

శ్రోణీ = కటి; భర = బరువుతోను; కుచ = స్తనముల; యుగ = ద్వయము; భర = బరువుతోను; వేణీ = శిరోజముల; భరములను = బరువుతోను; డస్సి = అలసిపోయి; వివిధ = అనేకరకముల; ఆభరణ = నగల యొక్క; క్వాణ = ధ్వనులుగలది; అయి = ఐ; ఉవిద = మగువ; వచ్చెను = అరుదెంచెను; పాణి = చేతులు యనెడి; సరోజమునన్ = పద్మమునందు; అమృత = అమృతపు; భాండమున్ = పాత్రను; కొంచున్ = తీసుకొని.

భావము:

అప్పుడు, కటిభారంతో, స్తనాలభారంతో, శిరోజాలభారంతో చిక్కిన చక్కనమ్మ జగన్మోహిని, తన పద్మం వంటి చేతిలో అమృతకలశాన్ని పట్టుకుని ఒయ్యారంగా వచ్చింది. ఆమె ధరించిన రకరకాల ఆభరణాలు సవ్వళ్ళు చేస్తున్నాయి.

8-314-క.

భాసుర కుండల భాసిత

నానాముఖ కర్ణ గండ నయనాంచల యై

శ్రీసతి యగు సతిఁ గని దే

భాసుర యూథంబు మోహ **మందె** నరేంద్రా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

భాసుర = కాంతివంతమైన; కుండల = చెవికుండలములచే; భాసిత = ప్రకాశింపచేయబడిన; నాసా = ముక్కు; ముక్కు = ముక్కు; కర్ణ = చెవులు; గండ = చెక్కిళ్ళు; నయనాంచల = కనుకొనలు గలది; ఐ = అయ్యి; శ్రీసతి = లక్ష్మీదేవి; అగు = అయిన; సతిన్ = సతీదేవిని; కని = చూసి; దేవా = దేవతల; అసుర = రాక్షస; యూథంబున్ = సమూహము; మోహము = మాయలో; అందెన్ = పడెను; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

పరీక్షిత్తూ! రాజా! ఆ మోహినీ అవతారం, ధరించిన కర్ణాభరణాల తళతళ మెరుపులు, ఆమె ముక్కుకు, ముఖానికి, చెవులకు, చెక్కిళ్ళకు, కనుకొనలకు మనోహరంగా వ్యాపిస్తున్నాయి. అలా లక్ష్మీదేవితో సాటిరాగల ఆ అందగత్తెను చూసిన దేవతలకు, రాక్షసులకు అందరికీ మనసు చెదిరి పోయింది.

8-315-వ.

అప్పుడు

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

అలా దేవదానవులు సిద్ధపడుతున్న సమయంలో...

8-316-క.

"అసురుల కమృతము పోయుట

పోసగదు పాములకుఁ బాలు పోసిన మాడ్కిన్

దొసఁగు" నంచును వేటొక

దెసఁ గూర్చుండంగఁ బెట్ట దేవాహితులన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అసురుల్ = రాక్షసుల; కున్ = కు; అమృతము = అమృతము; పోయుట = పోయుట; పోసగదు = కుదరదు; పాముల్ = సర్పముల; కున్ = కు; పాలు = పాలను; పోసిన = పోసినట్టి; మాడ్కిన్ = విధముగా; దొసగు = ఆపద; అగున్ = కలుగును; అంచున్ = అనుచు; వేటొక = మరొక; దెసన్ = దిక్కునందు, పక్కగా; కూర్చుండంగన్ = కూర్చొన; పెట్టన్ = పెట్టెను; దేవాహితులన్ = రాక్షసులను.

భావము:

"రాక్షసులకు అమృతం పోయడం అంటే, పాములకు పాలుపోసినట్లే, ఆపదలు కలిగిస్తుంది" అంటూ మోహినీ దేవి అసురులను అందరిని ప్రత్యేకంగా ఒక పక్క కూర్చోబెట్టింది.

8-317-వ.

ఇట్లు రెండు పంక్తులుగా నేర్పరచి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; రెండు = రెండు; పంక్తులు = వరుసలు; కాన్ = అగునట్లు; ఏర్పరచి = ఏర్పాటుచేసి.

భావము:

అలా దావదానవులను రెండు వేరువేరు వరుసలుగా కూర్చోబెట్టింది.

8-318-నీ.

వేగిర పడకుడీ వినుడు దానవులార!-

తడవు చేయక వత్తు దైత్యులార!

యటు ప్రక్క గూర్చుండు డని కన్ను లల్లార్చి-

చనుగవ పయ్యెద జాఱి దిగిచి

వదినె మఱిందుల వావులు కల్పించి-

మర్మంబు లెడలించి మఱుగు జేసి

మెల్లని నగవుల మేనులు మఱిపించి-

కడు జాణ మాటల గాకు పఱిచి

8-318.1-ఆ.

యసుర వరుల నెల్ల నడకించి సురలను

"తడవు జేయ వలదు; ద్రావు" డనుచు

వచ్చు కొలది నమృతవారి విభాగించె

దరుణి దివిజు లెల్ల డనిసి పొగడ.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వేగిర = తొందర; పడకుడీ = పడకండి; వినుడు = వినండి; దానవులారా = దానవులు; తడవు =

ఆలస్యము; చేయక = చేయకుండగా; వత్తున్ = వచ్చెదను; దైత్యులారా = దైత్యులు; అటు = ఆ; ప్రక్కన్

= పక్కగా; కూర్చుండుడు = కూర్చొనండి; అని = అని; కన్నులు = కళ్ళని; అల్లల్లార్చి =

టపటపాకొట్టుచు; చను = స్తనముల; గవన్ = యుగ్మము; పయ్యెదన్ = పైటను; జాఱిన్ =

జారిపోవునట్లు; తిగిచి = దిగలాగి; వదినె = వదిన; మఱిందుల = మరదులు; వావులున్ = వరుసలు;

కల్పించి = కలిపి; మర్మంబులు = కీటుకులు, మర్మస్థానములు; ఎడలించి = వేసి, బయలుచేసి;

మఱుగు = మాయ, దాచివేయుట; చేసి = చేసి; మెల్లని = మెత్తని; నగవులన్ = నవ్వులతో; మేనులున్

= మై; మఱిపించి = మరపించి; కడు = నెఱ; జాణ = జాణతనపు; మాటలన్ = మాటలతో;

కాకుపఱిచి = లోబరచుకొని.

అసుర = రాక్షస; వరులన్ = శ్రేష్ఠులను; ఎల్లన్ = అందరను; అడగించి = లొంగదీసి; సురలను =

దేవతలను; తడవు = ఆలస్యము; చేయన్ = చేయుట; వలదు = వద్దు; త్రావుడు = తాగండి; అనుచున్ = అనుచు; వచ్చుకొలది = వచ్చినంతవరకు; అమృత = అమృతపు; వారిన్ = రసమును; విభాగించెన్ = పంచిపెట్టెను; తరుణి = సుందరి; దివిజలు = దేవతలు; ఎల్లన్ = అందరును; తనిసి = తృప్తిపడి; పొగడన్ = పొగుడుతుండగా.

భావము:

"రాక్షసులారా! తొందర పడకండి, ఆలస్యం చేయకుండా వస్తాను, నెమ్మదిగా కూర్చోండి." అంటూ పలకరిస్తూ, కన్నులు కదలించింది. రెండు పాలిండ్ల పైనున్న పైటకొంగు జార్చింది. 'వదిన, మరది' వరసలు కలిపింది. మర్మస్థానాల మరుగు తొలగించినట్లే తొలగించి మరల కప్పేసింది. చిరునవ్వులతో మైమరపించింది. అద్భుతమైన నెరజాణ మాటలతో రాక్షసులను లొంగ దీసుకుంది. దేవతలను "ఆలస్యం చేయకుండా తొందరగా తాగండి" అంటూ అమృతాన్ని దేవతలకు పంచేసింది. దేవతలు సంతృప్తితో అమృతాన్ని ఆరగించి, ఆమెను అభినందించారు.

8-319-వ.

అయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

అలా మోహినీ అవతారమెత్తి విష్ణువు అమృతం అంతా దేవతలకు పంచిపెట్టు సమయంలో....

8-320-నీ.

"మనకు వేల్పులకును మందట లేకుండఁ-

బంచె పెట్టెద నని ప్రడఁతి పూనెఁ

దానేల తప్పును? తప్పదు తరళాక్షి-

గాక రమ్మనుచును గడకఁ బిల్వ

మఱుమాట లాడదో మఱి చూడకుండునో-

చను గవఁ గప్పునో చాలు" ననుచు

నొండాడఁ గలుగుచు నొక్కింత సొలయునో-

మనయెడఁ గందునో మగువ యనుచు

8-320.1-ఆ.

నెలతఁ చూడ్కి గముల నీరై కరంగుచుఁ

బ్రణయ భంగ భీతి బద్ధు లగుచు

నూరకుండు గాని యువిద తే తెమ్మని

యడుఁగ జాలరైరి యసుర వరులు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మన = మన; కున్ = కు; వేల్పుల్ = దేవతల; కును = కు; మందట = మేరలు; లేకుండన్ = తప్పకుండగ; పంచిపెట్టెదను = పెంచిపెడతాను; అని = అని; పడతి = సుందరి; పూనెన్ = బాధ్యతతీసుకొనెను; తాన్ = ఆమె; ఏలన్ = ఎందుకు; తప్పును = అతిక్రమించును; తప్పదు = అతిక్రమించదు; తరళాక్షి = సుందరి; కాక = కాకుండగ; రమ్మ = రా; అనుచున్ = అని; కడకన్ = పూని; పిల్వన్ = పిలిచినచో; మాఱు = బదులు; మాటలాడదో = పలుకదేమో; మఱి = తిరిగి; చూడకుండునో = చూడదేమో; చను = స్తనముల; కవన్ = ద్వయమును (2); కప్పునో = పైటకప్పివేయునేమో; చాలున్ = ఇంకచాలు; అనుచున్ = అనుచు; ఒండాడన్ = మరోమాటపలుకుటకు; అలుగుచు = కినిసి, కోపగించి; ఒక్కింత = కొంచము; సొలయునో = వెనుదీయునేమో; మన = మన; ఎడన్ = అందు; కందునో = కమలునేమో; మగువ = పడతి; అనుచున్ = అనుచు.

నెలతన్ = సుందరి; చూడ్కి = చూపుల; గములన్ = సమూహములకు; నీరు = నీళ్ళలా; ఐ = అయ్యి; కరంగుచున్ = కరగిపోతూ; ప్రణయ = ప్రణయలీల; భంగ = ఆగిపోతుందనెడి; భీతి = బెరుకునకు; బద్ధులు = లొంగినవారు; అగుచున్ = అగుచు; ఊరకుండ్రి = ఊరకున్నారు; కాని = తప్పించి;

ఉవిదన్ = సుందరిని; తేతెమ్ము = తొందరగాతీసుకురా; అని = అని; అడుగజాలరైరి =
పిలువలేకపోయిరి; అసుర = రాక్షస; వరులు = ఉత్తములు.

భావము:

ఆ మాయా మోహిని చూపులకు కరిగి పోయిన రాక్షసులు "ఈ మగువ మనకు, దేవతలకు
తేడాలేకుండా పంచిపెడతాను అని పూనుకుంది కదా. అలా చేయకుండా మాట తప్పుతుందా?
లేదు అలా తప్పదు. కానీ, మనం సాహసించి రమ్మని పిలిస్తే బదులు పలకదేమో! తిరిగి
చూడదేమో! స్తనద్వయం మీద పైట కప్పేసుకుంటుందేమో! మరోమాట కలిపితే కంగారుపడి
వెనకడుగు వేస్తుందేమో! మన యందు అలుగుతుందేమో! మన మీద చూపుతున్న విశ్వాసం
చెడుతుందేమో!" అనుకుంటూ, జంకుతూ గొంకుతూ, ఊరకే ఉండిపోయారు తప్పించి "సుందరీ!
తొందరగా తీసుకురా!" అని పిలువలేకపోయారు.

అష్టమ స్కంధము : రాహువు వృత్తాంతము

8-321-వ.

అప్పుడు

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

మోహిని అలా అమృతం అంతా అమరులకే పోస్తున్న సమయంలో...

8-322-మ.

అమరవ్రాతములోన జొచ్చి దివిజండై రాహు పీయూష పా

నము జేయం గని చంద్రభాస్కరులు సన్నల్ చేయ నారాయణుం

డమరారాతిశిరంబు చక్రహతిఁ దున్నాడెన్ సుధాసిక్తమై

యమరత్వంబును జెందె మూర్ధముఁ దదన్యాంగంబు నేలం బడెన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అమర = దేవతల; వ్రాతము = సమూహము; లోనన్ = అందు; జొచ్చి = ప్రవేశించి; దివిజండు = దేవతారూపుడు; ఐ = అయ్యి; రాహు = రాహువు; పీయూష = అమృత; పానమున్ = తాగుటను; చేయన్ = చేయుచుండగ; కని = చూసి; చంద్ర = చంద్రుడు; భాస్కరులు = సూర్యులు; సన్నల్ = సైగలు; చేయన్ = చేయగా; నారాయణుండు = విష్ణుమూర్తి; అమరారాతి = రాక్షసుని; శిరంబున్ = తలను; చక్ర = చక్రాయుధము యొక్క; హతిన్ = దెబ్బచేత; తున్నాడెన్ = నరకివేసెను; సుధా = అమృతముచేత; సిక్తము = తడసినది; ఐ = అగుటచేత; అమరత్వంబున్ = చావులేకపోవుటను; చెందెన్ = పొందినది; మూర్ధమున్ = తల; తత్ = అతని; అన్య = మిగిలిన; అంగంబున్ = దేహము; నేలన్ = భూమిపైన; పడెన్ = పడిపోయెను.

భావము:

రాహువు దేవతలలో రహస్యంగా కలిసిపోయి దేవతల రూపు ధరించి అమృతం తాగుతుండగా సూర్యచంద్రులు చూసారు. చూసి మోహినికి సైగలు చేసారు. వెంటనే విష్ణువు చక్రాయుధంతో రాహువు తల ఖండించాడు. అమృతం ఆనటం వలన, రాహువు తల నిర్జీవం కాలేదు. అమరత్వం పొందింది. మొండెం నేలపై కూలిపోయింది.

8-323-ఆ.

అజుఁడు వాని శిరము నంబరవీధిని

గ్రహము జేసి పెట్టి గారవించె;

వాఁడు పర్వములను వైరంబు దప్పక

భానుచంద్రములను బట్టు చుండు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అజడు = బ్రహ్మదేవుడు; వాని = అతని; శిరమున్ = తలను; అంబర = గగన; వీధిన్ = తలమున;
గ్రహమున్ = గ్రహముగా; చేసి = చేసి; పెట్టి = ఉంచి; గారవించె = గౌరవించెను; వాడున్ = అతడు;
పర్వములను = అమావాస్యపూర్ణిమలను; వైరంబున్ = పగతో; తప్పక = వదలకుండ; భాను =
సూర్యుడు; చంద్రములన్ = చంద్రుడులను; పట్టుచుండు = పట్టుచుండును.

భావము:

అలా అమరత్వం పొందిన రాహువు శిరస్సును బ్రహ్మదేవుడు గౌరవించి గ్రహంగా చేసి ఆకాశంలో
నిలబెట్టాడు. రాహుగ్రహం ఆ పగను వదలకుండా, అమావాస్య, పూర్ణిమల్లో సూర్య చంద్రులను
నేటికీ పట్టుకుంటోంది.

8-324-క.

ఒకబొట్టుఁ చిక్క కుండఁగ

సకల సుధారసము నమర సంఘంబులకుం

బ్రకటించి పోసి హరి దన

సుకరాకృతిఁ దాల్చె నసుర శూరులు బెగడన్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఒక = ఒక్క; బొట్టున్ = చుక్కకూడ; చిక్కకుండగన్ = మిగలకుండ; సకల = అంత; సుధా = అమృతపు;
రసమున్ = రసమును; అమర = దేవతా; సంఘంబుల్ = సమూహముల; కున్ = కు; ప్రకటించి =
బాహటముగా; పోసి = పోసి; హరి = విష్ణుమూర్తి; తన = తన యొక్క; సుకర = సాధువైన; ఆకృతిన్ =
రూపును; తాల్చెన్ = ధరించెను; అసుర = రాక్షస; శూరులు = వీరులు; బెగడన్ = బెదిరిపోగ.

భావము:

విష్ణుమూర్తి ఒక్క చుక్క కూడా రాక్షసులకు మిగల్చకుండా, అమృతం అంతా దేవతలకు బాహాటంగా పోసి, మోహినీ రూపాన్ని వదలిపెట్టి నిజాకారాన్ని ధరించాడు. ఇదంతా చూస్తున్న రాక్షస వీరులు దుఃఖించారు.

8-325-ము.

అమరుల్ రక్కసులుం బ్రయాసబలసత్త్వార్థా భిమానంబులన్
సములై లబ్ధవికల్పు లైరి యమరుల్ సంశ్రేయముం బొంది ర
య్యమరారుల్; బహదుఃఖముల్ గనిరి తా మత్యంత దోర్లర్వులై;
కమలాక్షున్ శరణంబు వేడని జనుల్ కల్యాణ సంయుక్తులే.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అమరుల్ = దేవతలు; రక్కసులున్ = రాక్షసులు; ప్రయాసన్ = శ్రమపడుట; బల = శక్తి; సత్త్వ = సామర్థ్యము; అర్థాభిమానంబులన్ = పూనికలు కలిగుండుటలో; సములు = సరిసమానులు; ఐ = అయి యున్నను; లబ్ధ = ఫలితములు పొందుటలో; వికల్పులు = అసమత్వముగలవారు; ఐరి = అయినారు; అమరుల్ = దేవతలు; సంశ్రేయమున్ = మిక్కిలి శుభములను; పొందిరి = పొందిరి; ఆ = ఆ; అమరారుల్ = రాక్షసులు; బహు = అనేకరకముల; దుఃఖముల్ = దుఃఖములను; కనిరి = పొందిరి; తాము = వారు; అత్యంత = బహుమిక్కిలి; దోర్లర్వులు = భుజబలగర్వముగలవారు; ఐ = అయ్యి; కమలాక్షున్ = విష్ణుమూర్తి; శరణంబు = శరణు; వేడని = కోరని; జనుల్ = వారు; కల్యాణ = మంగళములను; సంయుక్తులే = కూడినవారా, కాదు.

భావము:

దేవతలు, రాక్షసులు సమాన సంకల్పము, శక్తి, బలము, తెలివి, ధనము, ఆత్మగౌరవము ఉన్నవారే. కానీ ఇద్దరికి రెండు రకాల ఫలితాలు అందాయి. దేవతలు శుభాలను పొందారు. విష్ణువును

ఆశ్రయించని కారణంచేత రాక్షసులు శుభాలను పొందకుండా అనేక దుఃఖాలపాలయ్యారు.
అవును, విష్ణువును శరణు వేడని వారు శుభాలు పొందలేరు కదా!

8-326-క.

దానవు లమృతము ద్రావం

బ్రూని పయోరాశిఁ ద్రచ్చి పొగిలిన మాడ్కిన్

శ్రీనాథ పరాజ్ఞులులగు

హీనులు పొందంగఁజాల రిష్టార్థంబుల్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

దానవులు = రాక్షసులు; అమృతమున్ = అమృతమును; త్రావన్ = తాగవలెనని; పూని =
ప్రయత్నించి; పయోరాశిన్ = సముద్రమును; త్రచ్చి = చిలికి; పొగిలిని = దుఃఖముచెందిన; మాడ్కిన్ =
వలె; శ్రీనాథ = విష్ణుని; పరాజ్ఞులు = వ్యతిరేకులు; అగు = అయిన; హీనులు = వివేకహీనులు;
పొందంగన్ = పొందుటకు; చాలరు = సమర్థులుకారు; ఇష్ట = కోరిన; అర్థముల్ =
ప్రయోజనములను.

భావము:

రాక్షసులు అమృతం త్రాగాలని సంకల్పించి, పాలసముద్రాన్ని చిలికినా దుఃఖాన్ని పొందారు.
అవును, లక్ష్మీపతి విష్ణుమూర్తి యందు భక్తిలేని వివేకహీనులు కోరిన కోరికలు తీరి కృతార్థులు
కావడం జరుగదు కదా.

8-327-క.

శోధించి జలధి నమృతము

సాధించి నిలింపవైరి చక్షుర్గతులన్

రోధించి సురల కిడి హరి

బోధించి ఖగేంద్రు నెక్కి **పోయె** నరేంద్రా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

శోధించి = కష్టపడిప్రయత్నించి; జలధిన్ = సముద్రమునందు; అమృతమున్ = అమృతమును;
సాధించి = సంపాదించి; నిలింపవైరిన్ = రాక్షసులను; చక్షుః = చూపుల; గతులన్ = నడకలతోనే;
రోధించి = నిరోధించి; సురల్ = దేవతల; కున్ = కు; ఇడి = ఇచ్చి; హరి = విష్ణుమూర్తి; బోధించి =
తెలియజెప్పి; ఖగేంద్రున్ = గరుత్మంతుని; ఎక్కి = ఎక్కి; పోయెన్ = వెళ్ళిపోయెను; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! రాక్షసులను తన కంటి చూపులతోనే నిరోధించి, కష్టపడి సాధించిన
అమృతాన్ని, దేవతలకు ఇచ్చి విష్ణుమూర్తి గరుత్మంతుని ఎక్కి వెళ్ళిపోయాడు.

అష్టమ స్కంధము : సురాసుర యుద్ధము

8-328-క.

శుద్ధముగ సురల కమృతము

సిద్ధించిన నసుర వరులు **సి**డిముడిపడుచున్

క్రుద్ధులు నానాయుధ స

న్నద్ధులు నయి యుద్ధమునకు **న**డచిరి బలిమిన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

శుద్ధముగన్ = సంపూర్ణముగా; సురల్ = దేవతల; కున్ = కు; అమృతమున్ = అమృతమును;
సిద్ధించినన్ = సమకూరినందువల్ల; అసుర = రాక్షస; వరులు = వీరులు; సిడిముడి = చీకాకు;
పడుచున్ = చెందుతూ; క్రుద్ధులు = కోపముగలవారు; నానా = వివిధ; ఆయుధ = ఆయుధములతో;

సన్నద్ధులు = సంసిద్ధమైనవారు; అయి = ఐ; యుద్ధమున్ = పోరుట; కున్ = కు; నడచిరి = బయలుదేరిరి; బలిమిన్ = బలవంతముగా.

భావము:

దేవతలకే మొత్తం అమృతం అంతా చిక్కడం వలన రాక్షస వీరులకు చీకాకు పుట్టింది. వారు అనేక రకాల ఆయుధాలతో సేనలతో యుద్ధానికి సిద్ధపడి బయలుదేరారు.

శైలి - అమృతం సాధించటంలో కష్టం, ఆ కష్టానికి ఫలం దక్కనందున చీకాకు మనసుతో పెట్టుకున్న కృద్ధత తీవ్రతను కష్టసాధ్యమైన "ద్ధ" కార ప్రాసతో సూచించిన తీరు బావుంది.

8-329-క.

ధన్యులు వైరోచని శత

మన్యుప్రముఖులు మదాభి**మా**నులు దమలో

నన్యోన్యరణము బాహా

సిన్యాసంబులను బేర్చి **చే**సిరి కడిమిన్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ధన్యులు = పుణ్యులు; వైరోచని = బలిచక్రవర్తి (వైరోచనుడు = ప్రహ్లాదుని కొడుకు అయిన విరోచనుని పుత్రుడు, విశిష్టమైన ప్రకాశం కలవాడు, బలిచక్రవర్తి); శతమన్యు = ఇంద్రుడు (శతమన్యుడు = శత (నూరు, 100) యజ్ఞములు చేసినవాడు, ఇంద్రుడు); ప్రముఖులు = మొదలగువారు; మద = మదము; అభిమానులు = గర్వములుగలవారు; తమ = వారి; లోన్ = లోపల; అన్యోన్య = ఒకరితోఒకరుచేయు; రణము = యుద్ధము; బాహా = చేతి; అసి = కత్తి; న్యాసంబులన్ = విన్యాసములతో; పేర్చి = అతిశయించి; చేసిరి = చేసితిరి; కడిమిన్ = పరాక్రమముతో.

భావము:

విరోచనుని (ప్రహ్లాదుని కొడుకు) కొడుకు అయిన బలిచక్రవర్తి, నూరు యజ్ఞములు చేసి పదవి పొందిన ఇంద్రుడు మొదలైన బలవంతులు ఖడ్గాలు చేబూని మదించిన స్వాభిమానాలు కలవారై, చెలరేగి బాహాబాహి పోరాటాలు సాగించారు.

ప్రాస - న్యూనఫలదాయక పోరాటాలు. కనుక కఠినతరమైన "న్య" కార ప్రాస.

8-330-మ.

అరుదై కామగమై మయాసురకృతం**బై** లోకితాలోక్యమై

వరశస్త్రాస్త్ర సమేతమై తరళమై **వై**హాయసంబై మహా

సురయోధాన్వితమైన యానమున సం**శో**భిల్ల౯ బూర్ణేందు సు

స్థిరకాంతిన్ బలి చామరధ్వజ చమూ**దీ**ప్తస్థితిన్ ముందటన్.

ఈ భ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అరుదు = అపూర్వమైనది; ఐ = అయ్యి; కామగము = కోరినట్లుపయనించెడిది; ఐ = అయ్యి; మయ = మయుడు యనెడి; అసుర = రాక్షసునిచే; కృతంబు = చేయబడినది; ఐ = అయ్యి; లోకిత = చూపులకు; అలోక్యము = కనబడనిది; ఐ = అయ్యి; వర = శ్రేష్ఠమైన; శస్త్ర = శస్త్రములు; అస్త్ర = అస్త్రములు; సమేతము = కలిగినది; ఐ = అయ్యి; తరళము = ప్రకాశించునది; ఐ = అయ్యి; వైహాయసంబు = ఆకాశలోవెళ్ళునది; ఐ = అయ్యి; మహా = గొప్ప; అసుర = రాక్షస; యోధ = వీరులతో; ఆన్వితము = కూడినది; ఐన = అయిన; యానమునన్ = వాహనమునందు; సంశోభిల్లెన్ = మిక్కిలి శోభించెను; పూర్ణ = నిండు; ఇందు = చంద్రుని; సుస్థిర = నిలకడైన; కాంతిన్ = ప్రకాశముతో; బలి = బలి; చామర = వింజామరలతో; ధ్వజ = జండాలతో; చమూ = సైన్యముల; దీప్తస్థితిన్ = ప్రకాశించుతుండగా; ముందటన్ = ముందుపక్కన.

భావము:

నిండు పున్నమి నాటి చంద్రునికి సాటివచ్చే ప్రకాశంతో బలిచక్రవర్తి, మయాసురు డంతటి వానిచే నిర్మింపబడినది, చూపులకు అందనిది, ఎన్నో విశిష్ట శస్త్ర అస్త్రాది ఆయుధాలు కలది, ఆకాశంలో కూడా వెళ్ళగలది. గొప్ప గొప్ప రాక్షస యోధులు ఎందరో సిద్ధంగా గల గొప్ప వాహనంపై బయలుదేరాడు. అలా వస్తున్న బలిచక్రవర్తి వాహనం ముందు వింజామరలతో, జెండాలతో ప్రకాశిస్తున్న దానవ సైన్యాలు నడుస్తున్నాయి.

8-331-వ.

మఱియు నముచి శంబర బాణ ద్విమూర్ధ కాలనాభ శకుని జంభాయోముఖ ప్రహేతి హేతి భూతసంత్రాస హయగ్రీవ కపిలేల్వలోత్యళ మేఘదుందుభి మయ త్రిపురాధిప విప్రచిత్తి విరోచన వజ్ర దంష్ట్ర తారకారిష్టారిష్టనేమి శుంభ నిశుంభ శంకుశిరః ప్రముఖులును బౌలోమ కాలకేయులును, నివాతకవచ ప్రభృతులును, దక్కిన దండయోధులునుం గూడికొని యరదంబులం దురగంబుల మాతంగంబుల హరిణంబుల హరి కిరి శరభ మహిష గవయ ఖడ్గ గండభేరుండ చమరీ జంబుక శార్దూల గో వృషాది మృగంబులను, గంక గృధ్ర కాక కుక్కుట బక శ్వేన హంసాది విహంగంబులను, దిమి తిమింగ లాది జలచరంబులను, నరులను, నసుర సుర నికర వికృత విగ్రహ రూపంబులగు జంతువులను నారోహించి తమకు నడియాలంబులగు గొడుగులు పడగలు జోడుగైదువలు పక్కెరలు బొమిడికంబులు మొదలగు పోటుము ట్లాయితంబుగఁ గైకొని వేటు వేటి మొనలై విరోచననందనుం డగు బలిముందట నిలువంబడిరి; దేవేంద్రుండును నైరావతారూఢుండై వైశ్వానర వరుణ వాయు దండధరాద్యనేక నిర్జర వాహినీ సందోహంబునుం, దాను నెదురుపడి పిఱుతివియక మోహరించె; నట్లు సంరంభసన్నాహ సముత్సాహంబుల రెండుదెఱంగుల వారునుం బోరాడు వేడుకల మీఁటగు మాటల సందడించుచున్న సమయంబున.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; నముచి = నముచి; శంబర = శంబరుడు; బాణ = బాణుడు; ద్విమూర్ధ =
ద్విమూర్ధుడు; కాలనాభ = కాలనాభుడు; శకుని = శకుని; జంభ = జంభుడు; అయోముఖ =
అయోముఖుడు; ప్రహేతి = ప్రహేతి; హేతి = హేతి; భూతసంత్రాస = భూతసంత్రాసుడు; హయగ్రీవ =
హయగ్రీవుడు; కపిల = కపిలుడు; ఇల్వల = ఇల్వలుడు; ఉత్కళ = ఉత్కళుడు; మేఘ = మేఘుడు;
దుందుభి = దుందుభుడు; మయ = మయుడు; త్రిపురాధిప = త్రిపురాధిపుడు; విప్రచిత్తి = విప్రచిత్తి;
విరోచన = విరోచనుడు; వజ్ర = వజ్రదంష్ట్రుడు; తారక = తారకుడు; అరిష్టనేమి = అరిష్టనేమి; శుంభ
= శుంభుడు; నిశుంభ = నిశుంభుడు; శంకుశిరస్ = శంకుశిరసుడు; ప్రముఖులునున్ =
మొదలైనవారు; పౌలోమ = పౌలోములు; కాలకేయులును = కాలకేయులు; నివాతకవచులు =
నివాతకవచులు; ప్రభృతులును = మున్నగువారు; తక్కిన = మిగిలిన; దండయోధులునున్ =
సేనానాయకులను; కూడికొని = కలుపుకొని; అరదంబులన్ = రథములను; తురగంబులన్ =
గుఱ్ఱములను; మాతంగంబులన్ = ఏనుగులను; హరిణంబులన్ = లేళ్ళను; హరి = సింహములు;
కిరి = అడవిపందులు; శరభ = శరభమృగములు; మహిష = దున్నపోతులు; గవయ =
గురుపోతులు; ఖడ్గ = ఖడ్గమృగములు; గండభేరుండ = గండభేరుండపక్షులు; చమరీ =
ఆడుసవరపు మృగము; జంబుక = నక్కలు; శార్దూల = పెద్దపులులు; గో = ఆవులు; వృష = ఎద్దులు;
ఆది = మున్నగు; మృగంబులను = జంతువులను; గృధ్ర = గద్దలు; కాక = కాకులు; కుక్కుట = కోళ్ళు;
బక = కొంగలు; శ్యేన = డేగలు; హంస = హంసలు; ఆది = మొదలైన; విహంగంబులను = పక్షులను;
తిమి = తిములు; తిమింగల = తిమింగలములు; ఆది = మున్నగు; జలచరంబులను =
నీటిజంతువులను; నరులను = నరులు; అసుర = రాక్షసులు; సుర = దేవతల; నికర = గుంపుల;
వికృత = వికారమైన; విగ్రహ = ఆకృతములుగల; రూపంబులు = స్వరూపములు గలవి; అగు =
అయిన; జంతువులను = జంతువులను; ఆరోహించి = ఎక్కి; తమ = వారి; అడియాలంబులు =
సంకేతములు; అగు = అయిన; గొడుగులు = గొడుగులు; పడగలు = ధ్వజములు, టిక్కెములు;
జోడుకైదువలు = జోడు కైదువలు; పక్కెరలు = వాహనములమీది బట్టలు; బొమిడికంబులు =
కిరీటములు; మొదలగు = మొదలగు; పోటుముట్లు = యుద్ధసాధనములను; ఆయితంబుగన్ =
సిద్ధముచేయబడినవిగా; కైకొని = తీసుకొని; వేలువేలు = వేరేవేరే; మొనలు =
వ్యూహములుగలవారు; ఐ = అయ్యి; విరోచన = విరోచనుడను రాక్షసుని; నందనుండు = కొడుకు;

అగు = అయిన; బలి = బలి; ముందటన్ = ముందు; నిలువంబడిరి = నిలబడిరి; దేవేంద్రుండునున్ = ఇంద్రుడు; ఐరావత = ఐరావతమును; ఆరూఢుండు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి; వైశ్వానర = అగ్నిదేముడు; వరుణ = వరుణుడు; వాయు = వాయుదేవుడు; దండధర = యమధర్మరాజు; ఆది = మున్నగు; అనేక = అనేకమైన; నిర్జర = దేవతల; వాహినీ = సేనా; సందోహంబునున్ = సమూహములతో; తాను = అతను; ఎదురుపడి = ఎదుర్కొని; పిఱుతివియక = వెనుదీయక; మోహరించెన్ = వ్యూహములుపన్నెను; అట్లు = అలా; సంరంభ = వేగిరపాటులతో; సన్నాహ = సంసిద్ధత; సముత్సాహంబుల = మిక్కిలిఉత్సాహముతో; రెండు = రెండు (2); తెఱంగులన్ = పక్షముల; వారునున్ = వారు; పోరాడు = యుద్ధముచేసెడి; వేడుకలన్ = ఉత్సృకతతో; మీటు = ఉద్రేకపువి; అగు = అయిన; మాటలన్ = పలుకులతో; సందడించుచున్న = సందడిచేయుచున్న; సమయంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

అలా వస్తున్న బలిచక్రవర్తి ముందు భాగంలో నముచీ, శంబరాసురుడు, బాణాసురుడు, ద్వీమూర్ధుడు, శకుని, జంభాసురుడు, అయోముఖుడు, ప్రహేతి, హేతి, భూతసంత్రాసుడు, హయగ్రీవుడు, కపిలుడు, ఇల్వలుడు, ఉత్కలుడు, మేఘ దుందుభి, మయుడు, త్రిపురాసురుడు, విప్రచిత్తి, విరోచనుడు, వజ్రదంష్ట్రుడు, తారకుడు, అరిష్టుడు, అరిష్టనేమి, శంభుడు, నిశంభుడు, శంకుశిరుడు మొదలైనవారు, పౌలేములు, కాలకేయులు, నివాతకవచులు మున్నగువారు, మిగిలిన సేనానాయకులు అందరూ వారి వారి సేనలను నడుపు కుంటూ వస్తున్నారు. వారు రథాలు, గుఱ్ఱాలు, ఏనుగులు, జింకలు, సింహాలు, పందులు, శరభాలు, దున్నపోతులు, గురుపోతులు, ఖడ్గవృగాలు, గండ భేరుండాలు, సవరపువృగాలు, నక్కలు, పులులు, ఎద్దులు మొదలైన జంతువులను, రాబందులు, గ్రద్దలు, కాకులు, కోడిపుంజులు, కొంగలు, డేగలు, హంసలు మున్నగు పక్షులను, తిములు, తిమింగలాలు మున్నగు జలచరాలను, నరవాహనాలను, రాక్షసాకారాలతో, దేవతాకారాలతో వికారాలైన ఆకారాలు గల జంతువులను వాహనాలుగా చేసికొని ఎక్కి వస్తున్నారు. తమతమ సంకేతాలైన గొడుగులు, జెండాలు, కవచాలు, ఆయుధాలు, వాహనాలపై వేసే అంగీలు, శిరస్త్రాణాలు మున్నగు సమస్త సాధనాలతో సిద్ధంగా వస్తున్నారు. దేవేంద్రుడు ఐరావతంపై ఎక్కి వస్తున్నాడు. అతనితోపాటు అగ్ని, వరుణుడు, వాయువు, యముడు మొదలైన అనేక దేవతలు తమ సైన్య సమూహాలతో వచ్చి వెనుదీయకుండా దానవులను ఎదిరించారు.

రెండు పక్షాల వారూ అమిత ఉత్సాహంతో, వేగిరిపాటుతో, గట్టిగా పూని యుద్ధం చేయడానికి
సన్నద్ధులు అయ్యారు. క్రోధోద్రేకాలతో పరస్పరం అధిక్షేపించు కుంటున్నారు.

8-332-సీ.

వజ్రదంష్ట్రాంచిత వ్యజనంబులును బర్హ-

చామరంబులు సీతఛ్ఛత్తములును

జితవర్ణధ్వజచేలంబులును వాత-

చలితోత్తరోష్ఠీష జాలములును

జప్పుళ్ళ నెసఁగు భూషణ కంకణంబులుఁ-

జండాంశురోచుల శస్త్రములును

ఏవిధ ఖేటకములు వీరమాలికలును-

బాణపూర్ణములైన తూణములును

8-332.1-ఆ.

నిండి పెచ్చురేఁగి నిర్జరాసురవీర

సైన్యయుగ్మకంబు చాల నొప్పె

గ్రాహతతుల తోడఁ గలహంబునకు వచ్చు

సాగరములభంగి జనవరేణ్య!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వజ్ర = వజ్రమువలెకఠినమైన; దంష్ట్ర = కోరలు; అంచిత = అందమైన; వ్యజనంబులును =

అలపట్టాలు; బర్హ = నెమలియాకల; చామరములు = వింజామరలు; సీత = తెల్లని; ఛత్తములును =

గొడుగులు; చిత్ర = రంగురంగుల; వర్ణ = రంగుల; ధ్వజ = జండా; చేలంబులునున్ = గుడ్డలు; వాత =

గాలిచేత; చలిత = చలింపబడిన; ఉత్తర = అలంకరాములు; ఉష్ఠీష = కిరీటముల; జాలములునున్ =

సమూహములు; చప్పుళ్ళను = శబ్దములను; ఎసగు = అతిశయించు; భూషణ = ఆభరణములు;

కంకణంబులు = కంకణములు; చండాంశు = సూర్యునివంటి; రోచులన్ = మెరిసెడి; శస్త్రములును = ఆయుధములు; వివిధ = రకరకముల; ఖేటకములున్ = డాళ్ళు; వీర = వీరుల; మాలికలు = హారములు; బాణ = బాణములతో; పూర్ణములు = నిండినవి; ఐన = అయిన; తూణములును = అమ్మలపొదులు.

నిండి = నిండుగా; పెచ్చరేగి = చెలరేగి; నిర్జర = దేవతల; అసుర = రాక్షస; వీర = వీరుల; సైన్య = సైన్యముల; యుగ్మకంబు = ఉభయములుగలిగి; చాలన్ = మిక్కిలి; ఒప్పెన్ = చక్కగానుండెను; గ్రాహ = మొసళ్ళ; తతుల = సమూహముల; తోడన్ = తోటి; కలహంబున్ = పోరాటమున; కున్ = కు; వచ్చు = వచ్చుచున్న; సాగరముల = సముద్రముల; భంగిన్ = వలె; జనవరేణ్య = మహారాజ.

భావము:

ఓ మహారాజా! అప్పుడు ఆ రెండు పక్షాల సైన్యాలూ, కఠినమైన కోరలు, అందమైన అలపజ్జాలు, నెమలి పురులు, వింజామరలు, వెల్లగొడుగులు, రంగురంగుల జెండాలు, గాలికి కదలాడే తలపాగాలు, ధ్వనించే కంకణాలు మున్నగు ఆభరణాలు, సూర్యకాంతికి మెరుస్తున్న ఆయుధాలు, రకరకాల డాలువార్లు, వీర హారాలు, బాణాలతో నిండిన అమ్మలపొదులు కలిగి చెలరేగాయి. ఆ ఉభయ సైన్యాలు మొసళ్ళ గుంపులతో కూడి పోరాడటానికి వచ్చిన రెండు సముద్రాలవలె ఒప్పి ఉన్నాయి.

8-333-క.

భేరీ భాంకారంబులు

వారణ ఘంకారములును వరహారి హేషల్

భూరి రథనేమి రవములు

మూరములై పెల్లగించెఁ గులశైలములన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

భేరి = భేరీ వాద్యాలనుండి; భాంకారంబులున్ = భం యనెడి శబ్దములు; వారణ = ఏనుగుల;
ఘీంకారములును = ఘీంకారములు; వర = శ్రేష్ఠమైన; హరి = గుఱ్ఱముల; హేషల్ = సకిలింపులు;
భూరి = మిక్కిలిపెద్దవైన; రథ = రథముల; నేమి = చక్రముల ఇరుసుల; రవములున్ = శబ్దములు;
ఘోరములు = భయంకరమైనవి; ఐ = అయ్యి; పెల్లగించెన్ = తల్లకిందులుచేసెను; కులశైలములన్ =
కులపర్వతములను.

భావము:

భేరీ వాద్యాలనుండి వెలువడే 'భం' అనే శబ్దాలు, ఏనుగుల ఘీంకారాలు, గుఱ్ఱాల సకిలింపులూ,
పెద్ద పెద్ద రథచక్రాల శబ్దాలు ఎంత భయంకరంగా ఉన్నాయంటే, కులపర్వతాలు సైతం తలకిందులై
పోతున్నాయి.

8-334-వ.

ఇవ్విధంబున నుభయబలంబులును మోహరించి బలితో నిండుండును, దారకునితో
గుహుండును, హేతితో వరుణుండును, బ్రహేతితో మిత్రుండును, గాలనాభునితో యముండును,
మయునితో విశ్వకర్మయు, శంబరునితోఁ ద్వష్టయు, విరోచనితో సవితయు, నముచితోఁ
బరాజితుండును, వృషపర్వునితో నశ్వదేవతలును, బలిసుతబాణాది పుత్రశతంబుతో
సూర్యుండును, రాహువుతో సోముండును, బులోమునితో ననిలుండును, శుంభ నిశుంభులతో
భద్రకాళీదేవియు, జంభునితో వృషాకపియును, మహిషునితో విభావసుండును, నిల్వల
వాతాపులతో బ్రహ్మపుత్రులును, దుర్మర్షునితోఁ గామదేవుండును, నుత్కలునితో
మాతృకాగణంబును, శుక్రునితో బృహస్పతియు, నరకునితో శనైశ్చరుండును, నివాతకవచులతో
మరుత్తులును, గాలేయులతో వసువులు, నమరులును, బౌలోములతో విశ్వేదేవగణంబును,
గ్రోధవశులతో రుద్రులును, నివ్విధంబునం గలిసి పెనంగి ద్వంద్వయుద్ధంబు చేయుచు మఱియు
రథికులు రథికులను, పదాతులు పదాతులను, వాహనారూఢులు వాహనారూఢులనుం, దాఁకి
సింహనాదంబులు చేయుచు, నట్టహాసంబు లిచ్చుచు, నాహ్వానంబు లొసంగుచు,
నన్యోన్యతిరస్కారంబులు చేయుచు, బాహునాదంబుల విజృంభించుచు, బెనుబొబ్బల

నుబ్బిరేగుచు, హుంకరించుచు, నహంకరించుచు, ధనుర్గుణంబులఁ డంకరించుచు, శరంబుల
 నాటించుచు, బరశువుల నఱకుచు, జక్తంబులం జెక్కుచు, శక్తులం దునుముచు,
 గశలంబెట్టుచు, గుఠారంబులఁ బొడుచుచు, గదల నడచుచు, గరంబులఁ బొడుచుచు,
 గరవాలంబుల వ్రేయుచు, బట్టిసంబుల నొంచుచు, బ్రాసంబులం ద్రెంచుచు, బాశంబులం
 గట్టుచు, బరిఘంబుల మొత్తుచు, ముసలంబుల మోడుచు, ముద్గరంబుల జదుపుచు,
 ముష్టివలయంబుల ఘట్టించుచు, దోమరంబుల నుఱుముచు శూలంబులఁ జిమ్ముచు,
 నఖంబులం జీరుచు, దరు శైలంబుల టుప్పుచు, నుల్ముకంబులం జూడుచు నిట్లు
 బహువిధంబులం గలహ విహారంబులు సలుపు నవసరంబున భిన్నంబు లయిన శిరంబులును,
 విచ్ఛిన్నంబులైన కపాలంబులును, వికలంబులైన కపోలంబులును, జిక్కుపడిన కేశబంధంబులును,
 భగ్నంబులైన దంతంబులును, గృత్తంబులైన భుజంబులును, ఖండితంబులైన కరంబులును,
 విదళితంబు లైన మధ్యంబులును, వికృతంబులైన వదనబింబంబులును, వికలంబు లైన
 నయనంబులును, వికీర్ణంబు లయిన కర్ణంబులును, విశీర్ణంబు లైన నాసికలును, విఱిగిపడిన
 యూరుదేశంబులును, వినంధులయిన పదంబులును, జిరిగిన కంకటంబులును, రాలిన
 భూషణంబులును, వ్రాలిన కేశనంబులును, గూలిన ఛత్రంబులును, మ్రగ్గిన గజంబులును,
 నుగ్గయిన రథంబులును, నుఱుమైన హయంబులును, జిందఱవందఱలైన
 భటసమూహంబులును, నొఱలెడు కొఱప్రాణంబులును, బొఱలెడు మేనులును, నుబ్బి యాడెడు
 భూతంబులును, బాఱెడు రక్త ప్రవాహంబులును, గుట్టలుగొన్న మాంసంబులును, నెగసి తిరిగెడి
 కబంధంబులును, గలకలంబులు జేయు కంక గృధ్రాది విహంగంబులు, నయి యొప్పు
 నప్పొరతిఘోరంబయ్యె నప్పుడు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; ఉభయ = రెండు (2); బలంబులును = సైన్యములు; మోహరించి
 = గుమిగూడి; బలి = బలి; తోన్ = తోటి; ఇంద్రుండును = ఇంద్రుడు; తారకుని = తారకుడి; తోన్ =
 తోటి; గుహుండును = గుహుడు; హేతి = హేతి; తోన్ = తోటి; వరుణుండును = వరుణుడు; ప్రహేతి =
 ప్రహేతి; తోన్ = తోటి; మిత్రుండును = మిత్రుడు; కాలనాభుని = కాలనాభుడి; తోన్ = తోటి;
 యముండును = యముడు; మయుని = మయుడి; తోన్ = తోటి; విశ్వకర్మయు = విశ్వకర్మ; శంబరుని

= శంబరుడి; తోన్ = తోటి; తష్టయున్ = తష్ట; విరోచని = విరోచనుడి; తోన్ = తోటి; సవితయున్ =
 సవిత; నముచి = నముచి; తోన్ = తోటి; పరాజితుండును = పరాజిత్తు; వృషపర్వుని = వృషపర్వుడి;
 తోన్ = తోటి; అశ్వనీదేవతలున్ = అశ్వనీదేవతలు; బలి = బలి యొక్క; సుత = పుత్రుడు; బాణ =
 బాణుడు; ఆది = మున్నగు; పుత్ర = కొడుకులు; శతంబున్ = నూరుమంది; తోన్ = తోటి;
 సూర్యుండును = సూర్యుడు; రాహువు = రాహువు; తోన్ = తోటి; సోముండును = చంద్రుండు;
 పులోముని = పులోముడి; తోన్ = తోటి; అనిలుండును = వాయువు; శుంభ = శుంభుడు; నిశుంభుల
 = నిశుంభుడుల; తోన్ = తోటి; భద్రకాళీదేవియున్ = భద్రకాళి; జంభుని = జంభుడి; తోన్ = తోటి;
 వృషాకపియును = వృషాకపి; మహిషుని = మహిషుడి; తోన్ = తోటి; విభావసుండును =
 విభావసుడు; ఇల్వల = ఇల్వలుడు; వాతాపుల = వాతాపిల; తోన్ = తోటి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని;
 పుత్రులును = పుత్రులును; దుర్మర్షణుని = దుర్మర్షణుడి; తోన్ = తోటి; కామదేవుండును =
 మన్మథుడు; ఉత్కలుని = ఉత్కలుడి; తో = తోటి; మాతృగణంబును = మాతృగణములు; శుక్రుని =
 శుక్రుడి; తోన్ = తోటి; బృహస్పతియు = బృహస్పతి; నరకుని = నరకుడి; తోన్ = తోటి;
 శనైశ్చరుండును = శనీశ్చరుడు; నివాతకవచుల = నివాతకవచుల; తోన్ = తోటి; మరుత్తులును =
 మరుద్దేవతలు; కాలేయుల = కాలకేయుల; తోన్ = తోటి; వసువులున్ = వసువులు; అమరులునున్
 = దేవతలు; పౌలోముల = పులోముని పుత్రుల; తోన్ = తోటి; విశ్వేదేవ = విశ్వేదేవతా; గణంబును =
 సమూహములు; క్రోధవశుల్ = క్రోధవశుల; తోన్ = తోటి; రుద్రులును = రుద్రులు; ఈ = ఈ;
 విధంబునన్ = విధముగ; కలిసి = కూడి; పెనంగి = చుట్టుముట్టి; ద్వంద్వయుద్ధంబు =
 ద్వంద్వయుద్ధములు; చేయుచున్ = చేస్తూ; మఱియున్ = ఇంకను; రథికులు = రథికులు; రథికులను
 = రథికులను; పదాతులు = కాల్యలము, బంటులు; పదాతులను = కాల్యలములను;
 వాహనారూఢులు = వాహనాలమీదివారు; వాహనారూఢులను = వాహనాలమీదివారిని; తాకి =
 ఎదుర్కొని; సింహనాదంబులు = గర్జనలు; చేయుచున్ = చేస్తూ; అట్టహాసంబులున్ = బిట్టనవ్వులు;
 ఇచ్చుచున్ = చేయుచు; ఆహ్వానంబులు = పిలుపులు; ఒసంగుచున్ = ఇస్తూ; అన్యోన్య =
 ఒకరినొకరు; తిరస్కారంబులున్ = ధిక్కారములు; చేయుచున్ = చేస్తూ; బాహునాదంబులన్ =
 భుజములచరుపులతో; విజృంభించుచున్ = మించుతూ; పెను = పెద్దపెద్ద; బొబ్బలన్ = కేకలతో;
 ఉబ్బి = ఉప్పొంగి; రేగుచున్ = చెలరేగుతూ; హంకరించుచున్ = హంకారములుచేయుచు;
 అహంకరించుచున్ = గర్వములుచూపుతూ; ధనున్ = విల్లుల; గుణంబులన్ = తాళ్ళను;
 టంకరించుచు = టంటమ్మనిమోగించుచు; శరంబులన్ = బాణములను; నాటించుచున్ =

నాటుతూ; పరశువులన్ = గండ్రగొడ్డళ్ళతో; నఱకుచున్ = నరుకుతూ; చక్రంబులన్ = చక్రములతో;
 చెక్కుచున్ = చెక్కుతూ; శక్తులన్ = శక్తి ఆయుధములతో; తునుముచున్ = తరుగుతూ; కశలన్ =
 కొరడాలతో; పెట్టుచున్ = కొడుతూ; కుఠారంబులన్ = గొడ్డళ్ళతో; పొడుచుచున్ = పొడుస్తూ; గదలన్
 = గదలతో; అడచుచున్ = అణచివేస్తూ; కరంబులన్ = చేతులతో; పొడుచుచున్ = పొడుస్తూ;
 కరవాలంబులన్ = కత్తులతో; వ్రేయుచున్ = వేస్తూ; పట్టిసంబులన్ = అడ్డకత్తులతో; ఒంచుచున్ =
 వంచుతూ; ప్రాసంబులన్ = ఈటెలతో; తెంచుచున్ = తెంపేస్తూ; పాశంబులన్ = తాళ్ళతో; కట్టుచున్
 = కట్టుతూ; పరిఘంబులన్ = ఇనపగొలుసుగుండ్లతో; మొత్తుచున్ = మొత్తుతు; ముసలంబులన్ =
 రొకళ్ళతో; మోదుచున్ = దంచుతూ; ముద్గరంబులన్ = సమ్మెటలతో; చదుపుచున్ = బాదుతూ;
 ముష్టివలయంబుల = పిడికిళ్ళతో; ఘట్టించుచున్ = పొడుస్తూ; తోమరంబులన్ = చర్నాకోళ్ళతో;
 ఉఱుముచున్ = కొడుతూ; శూలంబులన్ = శూలములతో; చిమ్ముచున్ = చిమ్ముతూ; నఖంబులన్ =
 గోర్లతో; చీరుతున్ = గీరుతూ; తరు = చెట్లు; శైలంబులన్ = కొండరాళ్ళను; ఋవుచున్ = వినరుతూ;
 ఉల్ముకంబులన్ = కొరవులతో; చూడుచున్ = కాల్చుతూ; ఇట్లు = ఇలా; బహు = అనేక; విధంబులన్
 = రకములుగా; కలహ = యుద్ధ; విహారంబులన్ = విన్యాసములు; సలుపు = చేయు;
 అవసరంబునన్ = సమయమునందు; భిన్నంబులు = పగిలిపోయిన; అయిన = ఐన; శిరంబులును
 = తలలు; విచ్ఛిన్నంబులు = బద్ధలు; ఐన = అయిన; కపాలంబులును = పుట్టెలు; వికలంబులు =
 చిట్టిపోయినవి; ఐన = అయిన; కపోలంబులును = చెక్కిళ్ళు; చిక్కుపడిన = చిక్కుపడినట్టి;
 కేశబంధంబులును = జుట్టుముళ్ళు; భగ్నంబులన్ = రాలిన; ఐన = అయిన; దంతంబులును =
 పళ్ళు; కృత్తంబులు = తెగినవి; ఐన = అయిన; భుజంబులును = భుజములును; ఖండితంబులన్ =
 ముక్కలైనవి; ఐన = అయిన; కరంబులును = చేతులు; విదళితంబులన్ = ఖండింపబడినవి; ఐన =
 అయిన; మధ్యంబులును = నడుములు; వికృతంబులు = రూపుమాపబడినవి; ఐన = అయిన; వదన
 = ముఖ; బింబంబులునున్ = బింబములు; వికలంబులు = లొట్టబోయినవి; ఐన = అయిన;
 నయనంబులునున్ = కళ్ళు; వికీర్ణంబులు = చెదరినవి; అయిన = ఐన; కర్ణంబులును = చెవులు;
 విశీర్ణంబులు = తెగినవి; ఐన = అయిన; నాసికలునున్ = ముక్కులు; విఱిగి = విరిగిపోయి; పడిన =
 పడిపోయిన; ఊరుదేశంబులును = తొడలు; వినంధులు = కీళ్ళువదలినవి; ఐన = అయిన;
 పదంబులును = కాళ్ళు; చిరిగిన = చిరిగిపోయిన; కంకటంబులును = కవచములు; రాలిన =
 రాలిన; భూషణంబులును = ఆభరణములు; వ్రాలిన = వాలిపోయిన; కేతనంబులునున్ = జండాలు;
 కూలిన = కూలినట్టి; ఛత్రంబులును = గొడుగులు; మ్రగ్గిన = క్రుంగిన; గజంబులును = ఏనుగులు;

నుగ్గు = నలిగినవి; అయిన = ఐన; రథంబులునున్ = రథములు; ఉలుము = పొడిగాయైనవి; ఐన = అయిన; హయంబులును = గుఱ్ఱములు; చిందఱవందఱలు = చెల్లాచెదరు; ఐన = అయిన; భట = సేనా; సమూహంబులున్ = సమూహములు; ఒఱలెడు = కొట్టికుంటున్న; కొఱప్రాణంబులును = కొనప్రాణములు; పొఱలెడు = దొర్లుతున్న; మేనులు = దేహములు; ఉబ్బి = సంతోషముతోనుబ్బి; ఆడెడు = ఆడుతున్న; భూతంబులును = పిశాచములు; పాఱెడు = పారుతున్న; రక్త = రక్తపు; ప్రవాహంబులునున్ = ఏరులు; గుట్టలుగొన్న = రాశులుపడిన; మాంసంబులును = మాంసములు; ఎగసితిరిగెడి = ఎగిరిపడెడి; కబంధంబులును = పీనుగులు; కలకలంబులున్ = రొదలు; చేయు = చేయెడి; కంక = రాబందులు; గృధ్ర = గద్దలు; ఆది = మున్నగు; విహంగంబులును = పక్షులును; అయి = కలిగినదై; ఒప్పు = ఒప్పెడి; ఆ = ఆ; పోరు = యుద్ధము; అతి = మిక్కిలి; ఘోరంబు = భయంకరమైనది; అయ్యెన్ = అయినది; అప్పుడు = ఆ సమయమునందు.

భావము:

ఇలా రెండు పక్షాల సైన్యాలు గుమిగూడాయి. బలిచక్రవర్తితో దేవేంద్రుడు, తారకునితో కుమార స్వామి, హేతితో వరుణుడు, ప్రహేతితో మిత్రుడు, కాలనాభునితో యముడు, మయాసురునితో విశ్వకర్ము, శంబరునితో త్వష్ట, విరోచనునితో సవితు, నముచితో పరాజిత్తూ, వృషపర్వునితో అశ్వినీ దేవతలు, బాణుడు మొదలైన బలి కొడుకులతో సూర్యుడు, రాహువుతో చంద్రుడు, పులోమునితో వాయువు, శుంభ నిశుంభులతో భద్రా కాళీ, జంభునితో వృషాకపి, మహిషునితో విభావసుడు, ఇల్వలునితో వాతాపితో బ్రహ్మపుత్రులూ, దుర్మర్షుణునితో మన్మథుడూ, ఉత్కలునితో సప్తమాతృకలూ, శుక్రునితో బృహస్పతీ, నరకునితో శనైశ్వరుడు, నివాతకవచులతో మరుత్తులు, కాలకేయులతో వసువులు, దేవతలు, పౌలోములతో విశ్వేదేవులు, క్రోధవశులతో రుద్రులు, ద్వంద్వ యుద్ధాలలో ఎదిరించారు. అంతేకాకుండా, కాలిబంట్లు కాలిబంట్లతో, రథాలవారు రథాలవారితో, వాహనాలవారు వాహనాల వారితో, ఎదిరించి పోరాడారు.

ఆ సేనావాహినులు సింహనాదాలు చేస్తూ, బిట్టుగా నవ్వుతూ, ఒకరినొకరు కేకేస్తూ, ధిక్కారాలు చేస్తూ, భూజాలు తట్టి ముందుకురుకుతూ, గావుకేకలతో ఉప్పొంగిపోతూ, హుంకారాలు చేస్తూ, గర్విస్తూ, అల్లెత్రాళ్ళు మ్రోగిస్తూ, బాణాలను నాటుతూ, గండ్రగొడ్డళ్ళతో నరుకుతూ, చక్రాలతో ఖండిస్తూ, శక్తులతో ముక్కలు చేస్తూ, కొరడాలతో కొడుతూ, గొడ్డళ్ళతో నరుకుతూ, గదలతో మొత్తుతూ, చేతులతో చరుస్తూ, కత్తులతో ఉత్తరిస్తూ, అడ్డకత్తులతో నొప్పిస్తూ, ఈటలతో తెగవేస్తూ,

తాళ్ళతో కట్టిస్తూ, గుదియలతో అదరగొడుతూ, రోకళ్ళతో దంచుతూ, సమ్మెటలతో బాదుతూ,
పిడికిళ్ళతో పొడుస్తూ, తోమరాలతో పిండిచేస్తూ, శూలాలతో కుమ్ముతూ, గోళ్ళతో చీలుస్తూ, చెట్లూ
కొండలూ విసురుతూ, కొరవులతో కాల్చుతూ పలు విధాలుగా పోరాటాలు చేసారు.

ఆ యుద్ధం పగిలిపోయిన తలలు, బద్దలైపోయిన పుట్టెలు, చీలిపోయిన చెక్కిళ్ళు, చిక్కుపడిపోయిన
కొప్పులు, విరిగిపోయిన పండ్లు, తెగిపోయిన భుజాలు, తునాతునకలై పోయిన చేతులు,
విరిగిపోయిన నడుములు, వికారమైపోయిన ముఖాలు, లొట్టపోయిన కన్నులు, తెగిపోయిన
చెవులు, ముక్కలైపోయిన ముక్కులు, విరిగిపోయిన తొడలు, తెగిపోయిన పాదాలతో, చినిగిపోయిన
కవచాలు, రాలి పోయిన నగలు, పడిపోయిన జెండాలు, విరిగిపోయిన గొడుగులు, కృంగిపోయిన
ఏనుగులు, నుగ్గునుగ్గయిపోయిన రథాలు, కూలిపోయిన గుఱ్ఱాలు, చెల్లాచెదురయిపోయిన
సైన్యసమూహాలతో, కొట్టుకుంటున్న కొనప్రాణాలు, పొర్లాడుతున్న శరీరాలతో, సంతోషంతో
చిందులు తొక్కుతున్న పిశాచాలు, పారుతున్న నెత్తురు ఏరులు, పోగులు పడుతున్న మాంసాలు,
పెరుగుతున్న పీనుగుల పెంటలతో, రాబందులు, గద్దలు మున్నగు పక్షులు చేస్తున్న రొదలతోను
మిక్కిలి భయంకరంగా రూపొందింది.

అష్టమ స్కంధము : బలి ప్రతాపము

8-335-శా.

నాకాధీశుఁ బదింట, మూఁట గజమున్, నాల్గింట గుఱ్ఱంబులన్,

ఏకాస్తంబున సారథిం జొనిపె, దైత్యేంద్రుండు దా నాకస

ల్లోకాధీశుఁడు ద్రుంచి యన్నిటిని దోడ్తోనన్ని భల్లంబులన్

రాకుండన్ రిపువర్గముం దునిమె గీర్వాణారి యగ్నింపఁగన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నాకాధీశున్ = ఇంద్రుని; పదింటన్ = పదింటితోను (10); మూటన్ = మూడింటితో (3); గజమున్ =

ఐరావతమును; నాల్గింటన్ = నాలుగింటితోను (4); గుఱ్ఱంబులన్ = గుఱ్ఱములను; ఏక = ఒక (1);

అస్తంబునన్ = బాణముతోను; సారథిన్ = సారథిని; చొనిపెన్ = నాటెను; దైత్యేంద్రుండు =

బలిచక్రవర్తి; తాన్ = అతను; ఆకసల్లోకాధీశుడు = ఇంద్రుడు; త్రుంచి = విరిచి; అన్నిటినిన్ = అన్నింటిని; తోడ్తోన్ = వెంటనే; అన్ని = అన్ని; భల్లంబులన్ = బాణములతోను; రాకుండన్ = చేరకుండ; రిపు = శత్రువు యొక్క; వర్గమున్ = సమూహమును; తునిమెన్ = ఖండించెను; గీర్వాణారి = బలి; అగ్గింపగన్ = మెచ్చుకొనగా.

భావము:

ఆ యుద్ధంలో దైత్యరాజు బలి చక్రవర్తి, స్వర్గాధిపతి దేవేంద్రునిమీద పది బాణాలు, ఆయన వాహనం ఐరావతంమీద మూడు బాణాలు, ఆయన రథం లాగే గుఱ్ఱాలమీద నాలుగు బాణాలు, రథసారథి మీద ఒక బాణం వేసాడు. వెంటనే ఆకాశలోకాలకు ప్రభువు అయిన దేవేంద్రుడు అ బాణాలన్నిటిని ఖండించాడు. ఆ అసుర చక్రవర్తి బలి దేవేంద్రుని పరాక్రమాన్ని మెచ్చుకున్నాడు.

8-336-సీ.

తన తూపులన్నియుఁ దరమిడి శక్తుండు-

నటికిన జోదు విన్ననువు మెఱసి

బలి మహాశక్తిచేఁ బట్టిన నదియును-

నతఁడు ఖండించె నత్యద్భుతముగ;

మఱి ప్రాస శూల తోమరములు గైకొన్న-

దోడ్తోడ నవియును దునిమివైచె;

నంతటఁ బోక యెయ్యది వాఁడు సాగించెఁ-

దొడరి తా నదియును దురుము జేసె;

8-336.1-ఆ.

నసురభర్త విరధుఁడై తన పగఱకుఁ

గానఁబడక వివిధ కపట వృత్తి

నేర్పు మెఱసి మాయ నిర్మించె మింటను

వేల్పుగములు చూచి వెఱఁగు పడఁగ.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

తన = తన యొక్క; తూపులు = బాణములు; అన్నియున్ = సమస్తము; తరమిడి = వరసపెట్టి;
శక్తుండు = ఇంద్రుడు; నఱకినన్ = నరకివేయగా; జోడు = వీరుడు (బలి); విన్న = నేర్పుగల; అనువున్
= యుక్తితో; మెఱసి = మించి; బలి = బలి; మహా = గొప్ప; శక్తిన్ = ఆయుధవిశేషమును; చేపట్టినన్ =
తీసుకొనగా; అదియునున్ = దానినికూడ; అతడు = అతడు; ఖండించెన్ = ముక్కలుచేసెను; అతి =
మిక్కిలి; అద్భుతముగన్ = అపూర్వముగా; మఱి = ఇంకను; ప్రాస = ఈటె; శూల = శూలము;
తోమరములున్ = ఆయుధవిశేషమును; కైకొన్న = చేపట్టిన; తోడ్తోడన్ = వెంటనే; అవియునున్ =
వాటినికూడ; తునిమివైచె = ముక్కలుచేసెను; అంతటన్ = అంతటితో; పోక = విడువక; ఎయ్యది =
దేనిని; వాడు = అతడు; సాగించెన్ = వేసిన; తొడరి = పూని; తాన్ = అతను; అదియునున్ =
దానినికూడ; తురుముజేసె = తునాతునకలుచేసెను; అసురభర్త = బలి.
విరథుడు = రథములేనివాడు; ఐ = అయ్యి; తన = తన యొక్క; పగఱ = శత్రువున; కున్ = కు;
కానబడక = కనిపించకుండు; వివిధ = పలు; కపట = మాయా; వృత్తిన్ = జాలమునందు; నేర్పు =
నేర్పరితనము; మెఱసి = చూపుతూ; మాయన్ = మాయను; నిర్మించెన్ = సృష్టించెను; మింటను =
ఆకాశములో; వేల్పు = దేవతా; గములు = సమూహములు; చూచి = చూసి; వెఱగుపడగన్ =
ఆశ్చర్యపోవునట్లు.

భావము:

దుష్టులను శిక్షించుట యందు శక్తి గల ఇంద్రుడు తన బాణాలన్నింటినీ వరసపెట్టి ఖండించగా,
యోధుడైన బలి ఉపాయంతో గొప్పదయిన శక్తి ఆయుధాన్ని చేపట్టాడు. దానినికూడా ఇంద్రుడు
ఆశ్చర్యంగా ఖండించాడు. పిమ్మట బలి ఈటె, శూలం, తోమర అందుకోగా, వెంటనే వాటిని కూడా
ఇంద్రుడు తునాతునకలు చేసాడు. అక్కడితో ఆపకుండా, బలి వేటిని ఎక్కువెట్టినా వాటన్నిటినీ,
ఇంద్రుడు పట్టుదలగా ముక్కలు ముక్కలు చేసేశాడు. అంతట బలి రథాన్ని విడిచిపెట్టి, తన నేర్పు
ప్రదర్శిస్తూ, శత్రువులకు కనబడకుండా చేసే పలు మాయలను పన్నాడు. ఆకాశంలో మాయను
కల్పించాడు. దానిని చూసి దేవతా సమూహాలు భయపడిపోయాయి.

ఇట్లు దానవేంద్రుని మాయావిశేషవిధానంబున సురానీకంబులపైఁ బర్వతంబులు పడియె;
దావాగ్ని దందహ్యమాన తరువర్షంబులు గురిసె సటంక శిఖర నికర శిలాసారంబులు గప్పె;
మహోరగ దందశూకంబులు గఱచె; వృశ్చికంబులు మీటె; వరాహ వ్యాఘ్ర సింహంబులు గదిసి
విదళింపన్ దొరకొనియె; వనగజంబులు మట్టిమల్లాడం జొచ్చె; శూలహస్తలు దిగంబరులునై
రండు రండని బలురక్కసులు శతసహస్రసంఖ్యలు భేదనచ్చేదన భాషణంబులు చేయం
దొడంగిరి; వికృత వదనులు గదాదండధారులు నాలంబిత కేశభారులునై యనేక రాక్షస వీరులు
"పోనీకు పోనీకుఁడు; తునుము తునుముం" డని వెనుతగిలిరి; పరుష గంభీర నిర్ఘాత
సమేతంబులయిన జీమూత సంఘాతంబులు వాతాహతంబు లై యుష్పతిల్లి నిప్పుల కుప్పలు
మంటల ప్రోవులుం గురిసె; మహాపవన విజృంభితంబైన కార్చిచ్చు ప్రళయానలంబు చందంబునం
దరికొనియె; ప్రచండ ఝంఝానిల ప్రేరిత సముత్తుంగ తరంగావర్త భీషణంబయిన మహార్ణవంబు
చెలియలి కట్ట దాఁటి వెల్లివిరిసిన ట్లమేయంబయి యుండె; నా సమయంబునం
బ్రళయకాలంబునం బోలె మిన్ను మన్నును రేయింబగలు నెఱుంగ రాదయ్యె; నయ్యవసరంబున.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; దానవేంద్రుని = బలి యొక్క; మాయా = మాయా యందలి; విశేష = ప్రత్యేకమైన;
విధానంబునన్ = విధానములవలన; సుర = దేవతా; అనీకంబుల్ = సైన్యముల; పైన్ = మీద;
పర్వతంబులు = కొండలు; పడియెన్ = పడెను; దావాగ్ని = కార్చిచ్చుతో; దందహ్యమాన =
కాలిపోతున్న; తరు = వృక్షముల; వర్షంబులు = వానలు; కురిసెన్ = కురిసినవి; సటంక =
టంకారములతోకూడిన; శిఖర = కొండశిఖరముల; నికర = సమూహముల; శిలా = రాళ్ళ;
సారంబులు = వర్షములు; కప్పె = పడెను; మహోరగ = కొండచిలువలు; దందశూకంబులున్ =
పాములు; కఱచెన్ = కరచినవి; వృశ్చికంబులున్ = తేళ్ళు; మీటెన్ = కుట్టినవి; వరాహ =
అడవిపందులు; వ్యాఘ్ర = పులులు; సింహంబులున్ = సింహములు; కదిసి = పైకిదూకి; విదళింపన్
= చీల్చివేయ; దొరకొనియె = మొదలిడెను; వనగజంబులున్ = అడవి ఏనుగులు; మట్టిమల్లాడ =
తొక్కివేయ; చొచ్చెన్ = సాగెను; శూల = శూలములు; హస్తలు = చేతధరించినవారు; దిగంబరులున్
= వివస్తలు; ఐ = అయ్యి; రండురండు = రారమ్ము; అని = అని; బలు = బలిష్ఠులైన; రక్కసులు =
రాక్షసులు; శత = వందలు; సహస్ర = వేల; సంఖ్యలు = సంఖ్యలుగలవారు, మంది; భేదన =

తిరస్కార; ఛేదన = ఖండించెడి; భాషణంబులున్ = కేకలను; చేయన్ = పెట్టుట; తొడగిరి = మొదలిడిరి; వికృత = వికారమైన; వదనులు = ముఖముగలవారు; గదాదండ = గదాయుధములను; ధారులు = ధరించినవారు; ఆలంబిత = వేళ్ళాడుతున్న; కేశభారులునున్ = శిరోజములుగలవారు; ఐ = అయ్యి; అనేక = పలు; రాక్షస = రాక్షస; వీరులు = శూరులు; పోనీకు = పోనివ్యకండి; పోనీకుడు = పోనివ్యకండి; తునుము = నరకండి; తునుముండు = నరకండి; అని = అని; వెనుతగిలిరి = తరిమిరి; పరుష = క్రూరమైన; గంభీర = గంభీరమైన; నిర్హత = పిడుగులతో; సమేతంబులు = కూడినవి; అయిన = ఐన; జీమూత = మేఘముల; సంఘాతంబులు = సమూహములు; వాతా = గాలిచేత; హతంబులు = చెదరగొట్టబడినవి; ఐ = అయ్యి; ఉప్పతిల్లి = పుట్టి; నిప్పుల = నిప్పుల; కుప్పలున్ = కుప్పలను; మంటల = మంటల; ప్రోవులున్ = పోగులు; కురిసెన్ = వర్షించెను; మహా = గొప్ప; పవన = గాలిచేత; విజృంభితంబు = ప్రేరేపింపబడినది; ఐన = అయిన; కార్చిచ్చున్ = దావాగ్ని; ప్రళయ = ప్రళయకాలపు; అనలంబు = అగ్ని; చందంబునన్ = వలె; తరికొనియెన్ = రగుల్కొనెను; ప్రచండ = తీవ్రమైన; ఝంఝా = ఝంఝం యనెడి; అనిల = గాలిచేత; ప్రేరిత = ప్రేరేపింపబడిన; సముత్తంగ = మిక్కిలి ఎత్తైన; తరంగ = అలలు; ఆవర్త = సుడిగుండములతో; భీషణంబు = భయంకరమైనది; అయిన = ఐన; మహార్ణవంబున్ = మహాసముద్రములు; చెలియలికట్ట = సరిహద్దుగట్టు; దాటి = దాటిపోయి; వెల్లివిరిసిన = ఉప్పొంగిన; అట్లు = విధముగ; అమేయంబు = అపరిమేతమైనది; అయి = అయ్యి; ఉండెన్ = ఉండెను; ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయములో; ప్రళయకాలంబును = ప్రళయకాలము; పోలెన్ = వలె; మిన్నున్ = నింగి; మన్నునున్ = నేల; రేయి = రాత్రి; పగలున్ = పగలు; ఎఱుంగన్ = తెలియ; రాదయ్యెన్ = రాకుండెను; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఇలా బలిచక్రవర్తి పన్నిన ఇంద్రజాలం వలన దేవతలమీద పర్వతాలు వచ్చి పడ్డాయి, కార్చిచ్చుతో మండుతూ చెట్లు చెలరేగాయి, కొండశిఖరాల నుండి రాళ్ళ వాన వర్షించింది, పెద్దపెద్ద నాగుపాములు మీదపడి కరిచాయి, తేళ్ళు కుట్టాయి, అడవి పండులు, పులులు, సింహాలు మీదమీదకి దూకి చీల్చి బోతున్నాయి. అడవి ఏనుగులు వచ్చి పడదొక్కాయి, మహారక్కస మూకలు లక్షల సంఖ్యలలో, దిసమొలలతో శూలాలు ధరించి, "రండి రండి", "నరుకుతాం, కోస్తాం" అంటూ కేకలు పెట్టారు. రాక్షస వీరులు ఎంతో మంది గదాదండాలు ధరించి, వికారమైన ముఖాలతో,

వేలాడుతున్న శిరోజాలతో “పోనివ్వకండి, పోనివ్వకండి... నరకండి, నరకండి” అంటూ వెన్నంటి తరుమసాగారు. భీకరమైన, గంభీరమైన పిడుగులతో కూడిన మేఘ సమూహాలు గాలివాలులకు చెలరేగి, నిప్పుల కుప్పలనూ, మంటల రాసులనూ కురిపించాయి. పెనుగాలుల వలన చెలరేగిన కారుచిచ్చు ప్రళయ కాలపు అగ్నివలె మండసాగింది. తీవ్రమైన తుఫాను వలన అల్లకల్లోలమైన సముద్రము అలలు, సుడిగుండాలు పెద్దపెద్దవాటితో పొంగి గట్టుదాటి పొర్లసాగింది. అప్పుడు, ప్రళయకాలమా అన్నట్లు నింగీ, నేలా, రాత్రీ, పగలూ తేడా తెలియరాకుండా పోయింది.

8-338-క.

ఆ **య**సురేంద్రుని బహుతర

మాయాజాలంబులకును **మా**తెఱుగక వ

జ్రా**య**ధ ముఖరాదిత్యుల

పాయంబును బొంది చిక్కు**ప**డిరి నరేంద్రా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఆ = ఆ; అసురేంద్రుని = రాక్షసరాజు యొక్క; బహుతర = చాలా ఎక్కువ యైన; మాయా = మాయల; జాలంబుల్ = సమూహముల; కునున్ = కు; మాఱు = విరుగుడు; ఎఱుగక = తెలియక; వజ్రాయుధ = ఇంద్రుడు; ముఖర = మొదలగు; ఆదిత్యులు = ద్వాదశాదిత్యులు; అపాయంబునున్ = ఆపదలు; పొంది = పొంది; చిక్కుపడిరి = చిక్కులపాలైరి; నరేంద్ర = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! ఆ రాక్షస రాజేంద్రుడు బలి పన్నిన రకరకాల మాయా జాలాలకు విరుగుడు తెలియని వజ్రాయుధధారి అయిన ఇంద్రుడు మున్నగు ఆదిత్యులు దిక్కుతోచక చిక్కులలో పడ్డారు.

8-339-వ.

అప్పుడు

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయమునందు.

భావము:

ఆ సమయంలో దేవతలు.

8-340-క.

"ఇయ్యసురుల చేఁ జిక్కితి

మెయ్యది దెరు? వెందుఁ జొత్తుఁ? మిటు పొలయఁ గదే

యయ్యా! దేవ! జనార్దన!

కుయ్యో! మొట్టో!" యటంచుఁ గూయిడి రమరుల్

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఈ = ఈ; అసురుల్ = రాక్షసుల; చేన్ = చేతిలో; చిక్కితిమి = చిక్కుకొంటిమి; ఎయ్యది = ఏది; తెరువు = దారి; ఎందున్ = దేనియందు; చొత్తుము = దాగెదము; ఇటు = ఇక్కడకు; పొలయగదే = రమ్ము; అయ్యా = తండ్రీ; దేవ = దేవుడా; జనార్దన = హరి; కుయ్యో = కుయ్యో; మొట్టో = మొట్టో; అటంచున్ = అనుచు; కూయిడిరి = మొరపెట్టిరి; అమరుల్ = దేవతలు.

భావము:

"దేవా! జనార్దనా! ఈ రాక్షసరాజు మాయాజాలాలలో చిక్కుకుపోయాము. ఇప్పుడు మాకు దారేది? ఇప్పుడు ఎక్కడకి పోవాలి? ఇక్కడకి రావయ్యా! మమ్ము కాపాడవయ్యా! కుయ్యో మొట్టో" అంటూ విష్ణువునకు మొరపెట్టుకున్నారు.

అష్టమ స్కంధము : హరి అసురుల శిక్షించుట

8-341-వ.

అట్లు మొఱియిడు నవసరంబున.

టీకా:

అట్లు = అలా; మొఱి = మొర; ఇడు = పెట్టు; అవసరంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

అలా దేవతలు విష్ణుమూర్తికి మొరపెట్టుకుంటున్న సమయంలో ..

8-342-మ.

విహగేంద్రాశ్వ నిరూఢుడై మణిరమా విభ్రాజితోరస్కుడై

బహుశస్త్రాస్త్ర రథాంగ సంకలితుడై భాస్వత్కిరీటాది దు

స్సహుడై నవ్యపిశంగచేల ధరుడై సంపుల్లపద్మాక్షుడై

విహితాలంకృతితోడ మాధవుడు దా వేంచేసె నచ్చోటికిన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

విహగేంద్ర = గరుడ; అశ్వ = వాహన; నిరూఢుడు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి; మణి = కొస్తుభమణి;
రమా = లక్ష్మీదేవిలచేత; విభ్రాజిత = ప్రకాశించుతున్న; ఉరస్కుడు = వక్షస్థలము గలవాడు; ఐ =
అయ్యి; బహు = అనేక; శస్త్ర = శస్త్రములు; అస్త్ర = అస్త్రములు; రథాంగ = చక్రములు; సంకలితుండు =
కలిగినవాడు; ఐ = అయ్యి; భాస్వత్ = మెరుస్తున్న; కిరీట = కిరీటములు; ఆది = మున్నగువానితో;
దుస్సహుడు = చూడశక్యము గానివాడు; ఐ = అయ్యి; నవ్య = కొత్త; పిశంగ = పసుపుపచ్చని; చేల =
బట్టలు; ధరుడు = ధరించినవాడు; ఐ = అయ్యి; సంపుల్ల = బాగుగా విరిసిన; పద్మ =
పద్మములవంటి; అక్షుడు = కన్నులుగలవాడు; ఐ = అయ్యి; విహిత = తగిన; అలంకృతి =

అలంకారముల; తోడన్ = తోటి; మాధవుడు = విష్ణువు; తాన్ = అతను; వేంచేసెన్ = వచ్చెను; ఆ = ఆ; చోటున్ = ప్రదేశమున; కిన్ = కు.

భావము:

మహావిష్ణువు తన వాహనం పక్షిరాజు గరుడుని మీద కూర్చుని అక్కడకి వచ్చాడు. అప్పుడు ఆయన వక్షస్థలం మీద కౌస్తుభమణి, లక్ష్మీదేవి ప్రకాశిస్తూ ఉన్నాయి. చక్రాయుధంతో సహా అనేక ఆయుధాలు ఆయన వద్ద ఉన్నాయి. చూడశక్యము కానంతటి ధగధగలాడే కిరీటాలు మున్నగునవీ, సరికొత్త పసుపుపచ్చని పట్టు బట్టలూ, తగిన ఆభరణాలు అనేకమూ ధరించి ఉన్నాడు. వికసించిన పద్మాల వంటి కన్నులతో విరాజిల్లుతున్నాడు.

8-343-చ.

అసురుల మాయ అన్నియును వజ్రదళాక్షుడు వచ్చినంతటన్
కసిబిసియై నిరర్థమయి క్రక్కున బోయెను; నిద్రబొంది సం
తసమున మేలుకొన్నగతి డాల్చి చెలంగిరి వేల్పు లందఱుం;
బస చెడ కేలయుండు హరిపాద పరిష్కృతిచేయ నాపదల్?
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అసురుల = రాక్షసుల యొక్క; మాయలు = మాయలు; అన్నియునున్ = అన్నీ; అజ్ఞదళాక్షుడు = విష్ణువు; వచ్చినంతటన్ = రాగా; కసిబిసి = కకావికలు; ఐ = అయ్యి; నిరర్థము = వ్యర్థము; అయి = అయ్యి; క్రక్కున = వెంటనే; పోయెన్ = విరిగిపోయినవి; నిద్ర = నిద్ర; పొంది = పోయి; సంతసమునన్ = సంతోషముతో; మేలుకొన్న = నిద్రలేచిన; గతిన్ = విధముగ; తాల్చి = పూని; చెలంగిరి = చెలరేగిరి; వేల్పుల్ = దేవతలు; అందఱున్ = సర్వులు; పసచెడక = పట్టువిడిపోకుండగ; ఏల = ఎలా; ఉండున్ = ఉండగలుగును; హరి = విష్ణుని; పాద = పాదాశ్రయముచేత; పరిష్కృతిన్ = పరిష్కారము; చేయన్ = చేయబడినట్టి; ఆపదల్ = కష్టములు.

భావము:

అలా కమలాల వంటి కన్నులు గల కాంతుడు విష్ణువు రాగానే, ఆ రాక్షసుల మాయలు అన్నీ కకావికలై, పనికిరాకుండాపోయి, విరిగిపోయాయి. దేవతలు అందరూ అప్పుడే నిద్ర మేల్కొన్న విధంగా చెలరేగారు. పురుషోత్తముని పాదాశ్రయంతో పరిష్కరింపబడిన ఆపదల పట్టులు విడిపోతాయి కదా!

8-344-వ.

అయ్యెడ

టీకా:

ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఆలా వైష్ణవ ప్రభావంతో రాక్షసమాయలు విరిగిపోయినప్పుడు...

8-345-ఆ.

కాలనేమి ఘోర కంఠీరవము నెక్కి

తార్క్ష్య శిరము శూలధారఁ బొడువ

నతని పొటుముట్టు హరి గేల నంకించి

దానఁ జావఁ బొడిచె ధైత్యవరుని.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

కాలనేమి = కాలనేమి యనువాడు; ఘోర = భీకరమైన; కంఠీరవమున్ = సింహమును; ఎక్కి = ఎక్కి;
తార్క్ష్య = గరుడుని; శిరమున్ = తలను; శూలధారన్ = శూలము; ధారన్ = సూదికొనతో, పదునుతో;
పొడువన్ = పొడవగా; అతనిన్ = అతని యొక్క; పొటుముట్టు = ఆయుధమును; హరి = విష్ణువు;

కేలన్ = చేతితో; అంకించి = అందుకొని; దానన్ = దానితోనే; చావన్ = చచ్చేట్టు; పొడిచెన్ = పొడిచెను; దైత్య = రాక్షస; వరుని = ఉత్తముని.

భావము:

రాక్షస వీరుడు కాలనేమి భీకరమైన సింహాన్ని ఎక్కి వచ్చి, గరుత్మంతుని తలమీద వాడియైన బల్లెంతో కుమ్మాడు. విష్ణువు అతని ఆయుధాన్ని లాక్కొని ఆ రాక్షసుడుని చచ్చేలా పొడిచాడు.

8-346-క.

పదపడి మాలి సుమాలులు

బెదరించినఁ దలలుఁ ద్రుంచెఁ బృథు చక్రహతిన్;

గదఁగొని గరుడుని టెక్కలు

చెదరించిన మాల్యవంతు శిరమున్ వ్రేసెన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పదపడి = అటుపిమ్మట; మాలి = మాలి; సుమాలులు = సుమాలి అనువారు; బెదిరించినన్ = భయపెట్టగా; తలలున్ = శిరస్సులను; త్రుంచెన్ = ఖండించెను; పృథు = గొప్పడైన; చక్ర = చక్రపు; హతిన్ = దెబ్బతో; గదన్ = గదను; కొని = తీసుకొని; గరుడుని = గరుత్మంతుని; టెక్కలున్ = రెక్కలను; చెదరించిన = చెదరగొట్టిన; మాల్యవంతు = మాల్యవంతుని; శిరమున్ = తలను; వ్రేసెన్ = నరికెను.

భావము:

తరువాత విష్ణుని మాలీ, సుమాలీ బెదిరించారు. అంతట నారాయణుడు తన మహా శక్తిమంతమైన చక్రాయుధంతో వారి తలలు తెగనరికాడు. మాల్యవంతుడు గద పట్టుకుని గరుడుని రెక్కలు చెదరగొట్టాడు. వారి వాని తల కూడా చక్రాయుధంతో ఖండించాడు.

8-347-వ.

ఇట్లు పరమపురుషుండగు హరి కరుణాపరత్వంబునం బ్రత్యుపలబ్ధ మనస్కులయిన వరుణ
వాయు వాసవ ప్రముఖులు పూర్వంబున నెవ్వరెవ్వరితోఁ గయ్యంబు జేయుదురు, వారు వారలం
దలపడి నొప్పించి; రయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; పరమపురుషుండు = నారాయణుడు; అగు = అయిన; హరి = విష్ణువు యొక్క; కరుణా
= కృపచూపుటయడు; పరత్వంబునన్ = నిష్ఠకలగియుండుటను; ప్రత్యుపలబ్ధ = బాగాతెలిసిన;
మనస్కులు = మనసులుగలవారు; అయిన = ఐన; వరుణ = వరుణుడు; వాయు = వాయువు;
వాసవ = ఇంద్రుడు; ప్రముఖులు = మున్నగుముఖ్యులు; పూర్వంబునన్ = ఇంతకుముందు; ఎవరు =
ఎవరైతే; ఎవరి = ఎవరి; తోన్ = తోనైతే; కయ్యంబున్ = పోరు; చేయుదురు = చేయుచున్నారో; వారు
= వారు; వారలన్ = వారిని; తలపడి = ఎదుర్కొని; నొప్పించిరి = బాధించిరి; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్
= సమయమునందు.

భావము:

ఇలా శ్రీమహావిష్ణు కరుణాకటాక్షానికి పాత్రులై తిరిగి బలం పుంజుకున్న వరుణదేవుడూ,
వాయుదేవుడు, దేవేంద్రుడు మున్నగు దేవతా ప్రముఖులు ఇంతకు ముందు ఎవరు ఎవరితో
చేశారో మరల వారు వారిని పోరులో ఎదిరించి పోరాడి వారిని పొడిచారు.

8-348-క.

బాహుబలంబున నింద్రుఁడు

సాహసమున బలిని గెలువ సమకట్టి సము

త్సాహమున వజ్ర మెత్తిన

హాహానినదంబు జేసి రఖిల జనములున్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

బాహుబలంబునన్ = భుజబలముతో; ఇంద్రుడు = ఇంద్రుడు; సాహసమునన్ = సాహసముతో;
బలిని = బలిచక్రవర్తిని; గెలువన్ = గెలుచుటకు; సమకట్టి = పూనుకొని; సముత్సాహమునన్ =
పట్టుదలతో; వజ్రమున్ = వజ్రాయుధమును; ఎత్తిన = పైకెత్తగా; హాహా = హాహాకారముల;
నినదంబున్ = కేకలను; చేసిరి = చేసినది; అఖిల = సమస్తమైన; జనములున్ = వారును.

భావము:

అంతట బలిచక్రవర్తిని జయించడానికి సాహసించి బాహుబలంతో పూనుకుని ఇంద్రుడు
పట్టుదలగా వజ్రాయుధాన్ని పైకెత్తాడు. దానితో రాక్షసు లందరూ హాహాకారాలు చేశారు.

8-349-వ.

ఇట్లు సముద్యత భిదుర హస్తండ్లె యింద్రుండుఁ దన పురోభాగంబునం బరాక్రమించుచున్న
విరోచననందను నుపలక్షించి యిట్లనియె.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; సముద్యత = పైకెత్తిన; భిదుర = వజ్రాయుధమును; హస్తండు = చేతధరించినవాడు; ఐ
= అయ్యి; ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు; తన = తన; పురోభాగంబునన్ = ఎదుట; ఆక్రమించుచున్న =
పరాక్రమిస్తున్న; విరోచననందనున్ = బలిని; ఉపలక్షించి = ఉద్దేశించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె
= పలికెను.

భావము:

వజ్రాయుధాన్ని ఎత్తి పట్టుకుని జళిపిస్తూ, ఇంద్రుడు తన ఎదుట పరాక్రమం ప్రదర్శిస్తున్న
బలిచక్రవర్తితో ఇలా అన్నాడు.

8-350-మ.

"జగతిన్ వైరి మొఱంగి గెల్పుటదియున్ శౌర్యంబె ధైర్యంబె? తా
మగవాడయును దన్ను దా నెఱిగి సామర్థ్యంబునుం గల్గియున్
బగవానిం గని డాగెనేని మెయి చూపంజాలడేనిం గటా!
నగరే బంధులు? దిట్టరే బుధులు? గన్యల్ గూర్తురే? దానవా!
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

జగతిన్ = లోకములో; వైరిన్ = శత్రువునకు; మొఱంగి = మోసగించి; గెల్పుట = నెగ్గుట; అదియున్ =
అదికూడ; శౌర్యంబె = శూరత్వమా; ధైర్యంబె = ధైర్యమా; తాన్ = అతను; మగవాడు = పురుషుడు;
అయ్యున్ = అయ్యి యుండియు; తన్నుదానెఱిగి = ఒంటిమీదతెలివికలిగి; సామర్థ్యంబునున్ =
తగినశక్తి; కల్గియున్ = కలిగిుండి; పగవానిన్ = శత్రువును; కని = చూసి; డాగెనేని = దాక్కినినచో;
మెయిన్ = ఒళ్ళు; చూపంజాలడు = కనిపించలేనివాడు; ఏనిన్ = అయితే; కటా = అయ్యో; నగరే =
నవ్వరా; బంధులున్ = బంధువులు; దిట్టరే = దూషించరా; బుధులున్ = పండితులు; కన్యల్ =
ఆడపిల్లలు; కూర్తురే = ఇష్టపడుతురా; దానవా = రాక్షసుడా.

భావము:

ఓ రాక్షసుడా! మాయతో మోసగించి గెలవడం లోకంలో ఎక్కడైనా శౌర్యము కాదు, ధైర్యము
కాదయ్యా. పౌరుషం కల మగవాడు తన శక్తి సామర్థ్యాలు తానెరిగి, ఎదుటివానిని
ఎదిరించాలి, అంతటి శక్తి ఉన్నా, మాయ చేసి కనిపించకుండా దెబ్బతీస్తే, చుట్టాలు
నవ్వుతారు, పండితులు తిడతారు, ఆడపిల్లలు పెదవి విరుస్తారు సుమా.

8-351-శా.

మాయల్ చేయఁగ రాదు పో; నగవులే మాతోడి పోరాటముల్?
దాయా! చిక్కితి; వ్రక్కలించెదఁ గనద్దంభోళి ధారాహతిన్;
నీయిష్టార్థము లెల్లఁ జూడుము వెసన్ నీవారలం గూడుకో

నీ యాటోపము నిర్జరేంద్రుఁ డడఁచున్ నేఁ డాజిలో దుర్మతీ!"

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మాయల్ = మాయలు; చేయగరాదు = చేయకూడదు; పో = నిశ్చయంగా; నగవులే = నవ్వులాటలా, కాదు; మా = మా; తోడి = తోటి; పోరాటముల్ = యుద్ధములు; దాయా = దాయదుడా, శత్రువా; చిక్కితి = దొరికిపోతివి; వ్రక్కలించెదన్ = చీల్చివేసెదను; కనత్ = మెరుస్తున్న; దంభోళి = వజ్రాయుధపు; ధారా = అంచు యొక్క; హతిన్ = దెబ్బతో; నీ = నీ యొక్క; ఇష్టార్థముల్ = కోరికలను; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; చూడుము = చూసుకొనుము; వెసన్ = శ్రీఘ్రమే; నీ = నీ; వారలన్ = వారిని; కూడుకో = కలుసుకో; నీ = నీ యొక్క; ఆటోపమున్ = అహంకారమును; నిర్జరేంద్రుడు = ఇంద్రుడు; అడచున్ = అణచివేయును; నేడు = ఇప్పుడు; ఆజి = యుద్ధభూమి; లోన్ = అందు; దుర్మతీ = దుర్మార్గుడా.

భావము:

"ఓ దుష్టా! ఇక నీ మాయలు చెల్లవు. మాతో పోరాటాలంటే నవ్వులాటలేం కావు. దేవేంద్రుడి చేతికి చిక్కావు. ఈ తళతళలాడే వజ్రాయుధంతో నరికేస్తా. తొందరగా నీ కోరికలు అన్నీ చెప్పుకో. నీ వారిని కలుసుకో. ఇవాళ్టి పోరులో నీ అహంకారం ఈ దేవేంద్రుడు అణచివేస్తాడు."

8-352-వ.

అని యుపాలంభించిన విని విరోచననందనుం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఉపాలంభించిన = నిందించుచుండగా; విని = విని; విరోచననందనుడు = బలిచక్రవర్తి; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అంటూ నిందిస్తున్న అదితి పుత్రుడైన దేవేంద్రుడితో, హిరణ్యకశిపుని మనుమడు విరోచనుని పుత్రుడు అయిన బలిచక్రవర్తి ఇలా అన్నాడు.

8-353-శా.

"నీవే పోటరివే? సురేంద్ర! తెగడన్ నీకేల? గెల్పోటముల్
లేవే? యెవ్వరి పాలన్ బోయినవి? మేల్లేడుల్ విరించాదులుం
ద్రోవం జాలుదు రెవ్విధానమున సంత్రోపింప శోకింప నా
దైవం బేమి? కరస్థలామలకమే? ద్రర్పొక్తులుం బాడియే?
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నీవే = నువ్వొక్కవే; పోటరివే = మొనగాడవా కాదు; సురేంద్ర = దేవేంద్రుడా; తెగడన్ = దూషించుట;
నీకు = నీకు; ఏలన్ = ఎందుకులే; గెల్పు = జయ; ఓటముల్ = అపజయములు; లేవే = తప్పవుగదా;
ఎవ్వరి = ఎవరి; పాలన్ = ఎడల; పోయినవి = లేకుండినవి; మేల్ = సుఖములు; కీడుల్ =
దుఃఖములు; విరించి = బ్రహ్మదేవుడు; ఆదులున్ = మొదలగువారైనను; త్రోవన్ = తప్పించుకొన;
చాలుదురా = సమర్థులా; ఏ = ఏ; విధానమునన్ = విధముగానైన; సంత్రోపింపన్ =
సంత్రోపించుటకు; శోకింపన్ = దుఃఖించుటకు; ఆ = ఆ; దైవంబున్ = దైవము; ఏమి = ఏమైనా;
కరస్థల = అరచేతిలోని; అమలకమే = ఉసిరికాయా; దర్ప = గర్వముతోకూడిన; ఉక్తులున్ =
పలుకులు; పాడియే = తగునా కాదు.

భావము:

"ఓహో దేవేంద్రుడా! నువ్వొక్కడవే మొనగాడివు అనుకోకు. మిడిసిపడి తెగడబోకు.
జయాపజయాలు దైవాధీనాలు. ఎవరికైనా ఇవి తప్పవు సుమా! బ్రహ్మదులైనా సరే
సుఖదుఃఖాలను తప్పించుకోలేరు. ఇంతోటిదానికి సంత్రోపించడం గానీ, దుఃఖించడం గానీ తగదు
సుమా! దేవుడు అరచేతిలో ఉసిరికాయ కాదు. ఇలా ప్రగల్భాలు పలకడం పద్ధతి కాదు.

8-354-ఆ.

జయము లపజయములు సంపద లాపద

లనిల చలిత దీపికాంచలములు

చంద్రకళలు మేఘచయములు దరగలు

మెఱుగు లమరవర్య! మిట్టిపడకు."

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

జయముల్ = జయములు; అపజయములున్ = అపజయములు; సంపదలు = సంపదలు; ఆపదలు = ఆపదలు; అనిల = గాలికి; చలిత = చలించెడి; దీపికాంచలములు = దీపపు శిఖలు; చంద్ర = చంద్రుని యొక్క; కళలు = కళలు; మేఘ = మబ్బులు; చయములున్ = గుంపులు; తరగలున్ = నీటిఅలలు; మెఱుగులు = మెరుపుతీగలు; అమరవర్య = ఇంద్రా; మిట్టిపడకు = విఱ్ఱివీగవద్దు.

భావము:

ఇంద్రా! ఎంతటి దేవతలలో మేటివి అయినా. జయాలు అపజయాలూ, సంపదలూ ఆపదలూ సర్వం అశాశ్వతాలు అనీ, అవి గాలిలో దీపాలు, చంద్రకళలు, మేఘమాలికలు, మెరుపుతీగలు వంటివి అనీ తెలుసుకో. విఱ్ఱివీగబోకు."

8-355-వ.

అని యి ట్లాక్షేపించి.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఇలా; ఆక్షేపించి = తూలనాడి.

భావము:

ఇలా దేవేంద్రుడిని తూలనాడి ...

8-356-క.

వీరుడు దానవ నాథుడు

నారసముల నిందు మేన నాటించి మహా

ఘోరాయుధ కల్పములగు

శూరాలాపములు చెవులఁ జొనిపెన్ మరలన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వీరుడు = శూరుడు; దానవనాథుడు = బలిచక్రవర్తి; నారసములన్ = బాణములను; ఇందు = ఇందుని; మేనన్ = దేహమునందు; నాటించి = వేసి; మహా = గొప్ప; ఘోర = ఘోరమైన; ఆయుధ = బాణములకు; కల్పములు = సమానములైనవి; అగు = అయిన; శూరాలాపములు = సూటిపోటిమాటలు; చెవులజొనిపెన్ = వినిపించెను; మరలన్ = ఇంకను.

భావము:

వీరాధివీరుడు, దానవ సామ్రాజ్యాధినేత అయిన బలిచక్రవర్తి ఇందుని శరీరం మీద నాటిలా వాడైన ఇనపబాణాలు వేసాడు. అతని చెవులు చిల్లులు పడేలా భీకరమైన పలుకుల వంటి సూటిపోటి మాటలు పలికాడు.

8-357-వ.

ఇట్లు తథ్యవాది యైన బలిచే నిరాకృతుండై

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; తథ్యవాది = సత్యవాది; ఐన = అయిన; బలి = బలి; చేన్ = చేత; నిరాకృతుండు = తిరస్కరింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఇలా సత్యవాది అయిన బలిచక్రవర్తి తిరస్కారాలు విన్నట్టి ఇంద్రుడు...

8-358-క.

శత్రువు నాక్షేపంబునఁ

దోత్రాహత గజము భంగిఁ ద్రుళ్ళుచు బలి నా

వృత్రారి వీచి వైచిన

గోత్రాకృతి నతఁడు నేలఁగూలె నరేంద్రా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

8-358/1-వ.

అప్పుడు.

- తంజనగరము తేవప్పెరుమాల్లయ్య వారి ప్రతి

టీకా:

శత్రువున్ = శత్రువు యొక్క; ఆక్షేపంబునన్ = దూషణములచే; తోత్రా = అంకుశముచే; హత = పొడవబడిన; గజము = ఏనుగు; భంగిన్ = వలె; త్రుళ్ళుచున్ = తుళ్ళిపడుతూ; బలిన్ = బలిని; ఆ = ఆ; వృత్రారి = ఇంద్రుడు, వజ్రాయుధము; వీచి = విసిరి; వైచినన్ = వేయగా; గోత్ర = కొండ; ఆకృతిన్ = వలె; అతడు = అతడు; నేలఁగూలెన్ = చచ్చి నేలకొరిగెను; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

ఓరాజా! అంకుశం దెబ్బ తిన్న ఏనుగులాగ ఇంద్రుడు త్రుళ్ళిపడ్డాడు; ఆగ్రహంతో వజ్రాయుధం విసిరి బలిని కొట్టాడు; దానితో బలిచక్రవర్తి పెద్ద పర్వతంలా మరణించి నేలపైకొరిగాడు.

అష్టమ స్కంధము : జంభాసురుని వృత్తాంతము

8-359-క.

చెలికాని పాటుఁ గనుఁగొని

బలి సఖుఁడగు జంభుఁ డతుల బాహశక్తిం

జెలితనము చాల నెఱపుచు

"నిలునిలు" మని వీకఁ డాకె నిర్జర నాథున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

చెలికాని = స్నేహితుని; పాటు = పడిపోవుటను; కనుఁగొని = చూసి; బలి = బలి యొక్క; సఖుడు = స్నేహితుడు; అగు = అయిన; జంభుడు = జంభుడు; అతుల = అధికమైన; బాహశక్తిన్ = భుజబలముతో; చెలితనమున్ = స్నేహమును; చాలన్ = ఎక్కువగా; నెఱపుచున్ = చూపించుచూ; నిలునిలుము = ఆగుము; అని = అని; వీకన్ = విజృంభించి; తాకెన్ = ఎదుర్కొనె; నిర్జరనాథున్ = ఇంద్రుని.

భావము:

జంభుడు అనే రాక్షసుడు తన చెలికాడు అయిన బలిచక్రవర్తి పడిపోవడం చూసి, తన స్నేహాన్ని ప్రకటింపజేస్తూ సాటిలేని పరాక్రమంతో దేవతల ప్రభువు అయిన ఇంద్రుని "నిలు, నిలు" అంటూ ఎదిరించాడు.

8-360-క.

పంచానన వాహనుడై

చంచల్లద జంభుఁ డెత్తి శైలారిని దాఁ

కించి సురేభంబును నొ

ప్రించి విజృంభించి యార్చిప్రేర్పం గడిమిన్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పంచానన = సింహమును; వాహనుడు = వాహనముగాగలవాడు; ఐ = అయ్యి; చంచత్ = మెరుపులాంటి; గదన్ = గదను; జంభుడు = జంభుడు; ఎత్తి = పైకెత్తి; శైలారినిన్ = ఇంద్రుని; తాకించి = ఎదిర్చి; సురేభంబును = ఐరావతమును; నొప్పించి = కొట్టి; విజృంభించి = విజృంభించి; ఆర్చి = కేకపెట్టి; పేర్పెన్ = అతిశయించెను; కడిమిన్ = పరాక్రమముతో.

భావము:

అలా సింహాన్ని వాహనంగా చేసుకుని వచ్చిన జంభాసురుడు గదను పైకెత్తి పరాక్రమంతో పర్వతాల గర్వం అణచిన ఇంద్రుని పైకి విజృంభించాడు. కేకలు వేస్తూ సురలోక గజేంద్రము అయిన ఐరావతాన్ని ఒక్క చరుపు చరిచి రెచ్చి పోయాడు.

8-361-క.

వీరక చెడి ఘనగదాహతిఁ

దోకయు గదలింపలేక దుస్సహపీడన్

మోకరిలఁ బడియె నేలను

సోకొర్వక దిగ్గజంబు సుడిసుడి గొంచున్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వీకన్ = ఉత్సాహము; చెడి = కోల్పోయి; ఘన = మిక్కిలిపెద్ద; గదా = గద యొక్క; హతిన్ = దెబ్బకి; తోకయును = తోకకూడ; కదలింప = కదిలించుటకు; లేక = రాక; దుస్సహ = సహింపరాని; పీడన్ = బాధతో; మోకరిలపడియెన్ = మోకాళ్ళమీద కూలెను; నేలను = నేలమీద; సోకున్ = తాకిడిని; ఓర్వక = తట్టుకొనలేక; దిగ్గజంబు = ఐరావతము; సుడిసుడిగొంచున్ = గిరగిరతిరిగిపోతూ.

భావము:

జంభాసురుని ఆ క్రూరగదాఘాతంతో ఐరావతం ఉత్సాహం కోల్పోయింది. భరించ లేనంతటి బాధతో తిరిగి తోకను కూడా కదలించ లేక నేలపై ముందుకు వాలిపోయింది

8-362-వ.

అయ్యెడ

టీకా:

ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయమునందు.

భావము:

జంభాసురుని గదాఘాతానికి ఐరావతం నేలకు వాలిపోయిన ఆ సమయంలో...

8-363-క.

సారథి వేయు హయంబుల

తేరాయిత పఱచి తేర దేవేంద్రుడు దా

నారోహించెను దైత్యుడు

దారత మాతలిని శూలధారం బొడిచెన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

సారథిన్ = సారథి; వేయు = వెయ్యి (1,000); హయంబులన్ = గుఱ్ఱములను; తేరు = రథమును;

ఆయిత = సిద్ధము; పఱచి = చేసి; తేర = తీసుకురాగా; దేవేంద్రుడు = ఇంద్రుడు; తాన్ = అతను;

ఆరోహించెను = ఎక్కెను; దైత్యుడు = రాక్షసుడు; ఉదారతన్ = గట్టిగా; మాతలిని = సారథిని; శూల =

శూలము యొక్క; ధారన్ = వాడిదనముతో; పొడిచెన్ = పొడిచెను.

భావము:

ఇంద్రుని సారథి అయిన మాతలి, వెయ్యి గుఱ్ఱాలను పూన్చిన రథాన్ని సిద్ధం చేసి తెచ్చాడు. ఇంద్రుడు అధిరోహించాడు. అప్పుడు ఆ జంభాసురుడు వాడియైన బలైంతో మాతలిని గట్టిగా పొడిచాడు,

8-364-ఆ.

శూల నిహతి నొంది స్తుక్కక యార్చిన

సూతు వెఱకు మంచు సురవిభుండు

వాని శిరముఁ దునిమె వజ్రఘాతంబున

దైత్య సేన లెల్ల దల్ల డిల్ల.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

శూల = బలైము; నిహతిన్ = దెబ్బ; ఒంది = పొందినను; స్తుక్కక = తల్లడిల్లకుండగ; ఆర్చిన = కేకలువేయగ; సూతున్ = రథసారథిని; వెఱకుము = బెదిరిపోకుము; అంచున్ = అనుచు; సురవిభుండు = ఇంద్రుడు; వాని = అతని; శిరమున్ = తలను; తునిమెన్ = ఖండించెను, నరికెను; వజ్ర = వజ్రము యొక్క; ఘాతంబునన్ = దెబ్బతో; దైత్య = రాక్షస; సేనన్ = సైన్యములు; ఎల్లన్ = అన్ని; తల్లడిల్ల = చెల్లాచెదురుకాగా.

భావము:

జంభాసురుని బలైపు దెబ్బతిని, తల్లడిల్లకుండా మాతలి గట్టిగా కేకలు వేసాడు. అతనిని భయపడవద్దని చెప్పి, ఇంద్రుడు వజ్రాయుధంతో జంభుని తల నరికాడు. అది చూసి, రాక్షస సైన్యాలు చెల్లాచెదురు అయ్యాయి.

8-365-చ.

చని సురనాథుచే గలన జంభుడు చచ్చుట నారదుండు చె
ప్పిన విని వాని భ్రాతలు గభీర బలాధికు లా బలుండు పా
కముచు లా పురందరుని కాంచి ఖరోక్తులఁ దూలనాడుచున్
ఘనజలధారలన్ నగముఁ కప్పిన చాడ్పునఁ గప్పి రమ్ములన్.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; సురనాథు = ఇంద్రుని; చేన్ = వలన; కలనన్ = యుద్ధభూమిలో; జంభుడు =
జంభాసురుడు; చచ్చుట = మరణించుట; నారదుండు = నారదుడు; చెప్పినన్ = తెలియజెప్పగా;
విని = విని; వాని = అతని; భ్రాతలు = సోదరులు; గభీర = గంభీరమైన; బల = బలముతో; అధికులు
= గొప్పవారు; ఆ = ఆ; బలుండు = బలుడు; పాక = పాకుడు; నముచులు = నముచిలు; ఆ = ఆ;
పురందరుడు = ఇంద్రుని; కాంచి = చూసి; ఖర = వాడియైన; ఉక్తులన్ = పలుకులు; ఆడుచున్ =
పలుకుతూ; ఘన = మేఘములయొక్క; జల = నీటి; ధారలన్ = ధారలతో; నగమున్ = కొండను;
కప్పిన = కప్పివేసిన; చాడ్పునన్ = విధముగ; కప్పిరి = కప్పివేసిరి; అమ్ములన్ = బాణములతో.

భావము:

నారదుని ద్వారా మహా బలవంతులైన జంభాసురుని సోదరులు బలుడు, పాకుడు, నముచి, తమ
సోదరుడు యుద్ధంలో చనిపోయాడని తెలుసుకొని, రణరంగంలోకి దుమికారు. శత్రువురాలను
వ్రక్కలించు వాడైన ఇంద్రుని సూటిపోటి మాటలతో నిందించారు. మేఘాలు వర్షధారలతో
కొండను కప్పేసినట్లు, తమ బాణాలతో ఇంద్రుని కప్పి వేసారు.

8-366-నీ.

విబుధలోకేంద్రుని వేయుగుఱ్ఱంబుల-

వన్ని కోలల బలుఁ డదర నేసె

నిన్నూట మాతలి నిన్నూట రథమును-

నారీతి నింద్రు ప్రత్యంగమును

వేధించె; బాకుండు వింట వాఁ డస్తంబు-

లేయుటఁ దొడుగుట యెఱుఁగరాదు;

కనక పుంఖంబుల కాండంబు లొక పది-

యేనింట నముచియు వేసి యార్చె;

8-366.1-ఆ.

బలిమి నిట్లు ముగురు పగవాని రథ సూత

సహితు ముంచి రస్త్ర జాలములను

వనజలోక సఖుని వాన కాలంబున

మొగిలు గములు మునుఁగ మూఁగినట్లు.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

విబుధలోకేంద్రుని = ఇంద్రుని; వేయు = వెయ్యి (1,000); గుఱ్ఱంబులన్ = గుఱ్ఱములను; అన్ని = అన్ని;
కోలలన్ = బాణములతో; బలుడు = బలుడు; అదరన్ = అదిరిపోవునట్లు; ఏసెన్ = కొట్టెను;
ఇన్నూటన్ = రెండునూర్లతో; మాతలిన్ = సారథిని; ఇన్నూటన్ = రెండునూర్లతో; రథమును =
రథముతో; ఆరీతిన్ = ఆదేవిధముగ; ఇంద్రున్ = ఇంద్రుని యొక్క; ప్రతి = ప్రతియొక్క; అంగకమున్ =
సేనాభాగమును; వేధించెన్ = బాధించెను; పాకుండు = పాకుడు; వింటన్ = ధనుస్సునందు; వాడు
= అతడు; అస్త్రంబున్ = బాణములను; ఏయుటన్ = వేయుట; తొడగుట = సంధించుట; ఎఱుగన్ =
తెలియుట; రాదు = వీలుకాదు; కనక = బంగారు; పుంఖంబులన్ = బాణముపింజలుగల;
కాండంబుల్ = బాణములను; ఒక = ఒక; పదియేనింటన్ = పదిహేనింటిని (15); నముచియున్ =
నముచ; ఏసి = వేసి; ఆర్చెన్ = కేకలువేసెను.

బలిమిన్ = బలవంతముగ; ఇట్లు = ఇలా; ముగురు = ముగ్గురు (3); పగవానిన్ = శత్రువును; రథ =
రథమును; సూత = సారథితో; సహితున్ = కూడినవానిని; ముంచిరి = కప్పివేసిరి; అస్త్ర =
బాణముల; జాలములనున్ = సమాహములతో; వనజలోకసఖునిన్ = సూర్యుని;
వానాకాలంబునన్ = వానాకాలమునందు; మొగిలి = మబ్బుల; గములు = గుంపులు; మునుగన్ =
కనపడకుండగా; మూగినట్లు = మూసేసినవిధముగ.

భావము:

దేవేంద్రుని వేయి గుఱ్ఱాలను బలాసురుడు వెయ్యి బాణాలతో అదరగొట్టాడు. మాతలిని, రథాన్ని, ఇంద్రుడి ప్రతి అవయవాన్నీ రెండువందల బాణాలతో బాధించాడు. పాకుడు ధనుస్సుకు బాణాన్ని సంధించడం, ప్రయోగించడం తెలియని వేగంతో యుద్ధం చేసాడు. నముచి వాడియైన బంగారు పిడులు కలిగిన బాణాలను వేసి కేకలు పెట్టాడు. ఇలా వానాకాలంలో మేఘాలు సూర్యుని కప్పేసిన విధంగా, బలవంతులైన ఆ ముగ్గురు ఇంద్రుడిని, అతని రథాన్ని, సారథిని, అమ్ముల సమూహాలతో ముంచివేశారు.

8-367-వ.

అయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

అలా ఇంద్రుడు బాణాలచే కప్పబడిన సమయంలో ...

8-368-మ.

"**అమ**రారాతుల బాణజాలముల పా**లై**పోయితే చెల్లరే!

యమరాధీశ్వర!" యంచు ఖిన్నతరులై **యం**భోధిలోఁ జంచల

త్వమునం గుంకు వణిగ్జనంబుల క్రియన్ దైత్యాధిపవ్రాహ మ

ధ్యమునం జిక్కిరి వేల్పు లందఱు విప**ద్ధా**నంబులం జేయుచున్.

8-368/1-వ.

అంత.

- తంజనగరము తేవప్పెరుమాల్లయ్య వారి ప్రతి

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అమరారాతుల = రాక్షసుల; బాణ = బాణముల; జాలములన్ = సమూహముల; పాలైపోయితే =
గురియైతివా; చెల్లరే = అయ్యో; అమరాధీశ్వర = ఇంద్రా; అంచున్ = అనుచు; ఖిన్నతరులు = మిక్కిలి
దుఃఖితులు; ఐ = అయ్యి; అంభోధి = సముద్రము; లోన్ = మధ్యన; చంచలత్వమునన్ =
తడబడబాటువలన; క్రుంకు = మునిగిపోయెడి; వణిక్ = వర్తక; జనంబుల = జనముల; క్రియన్ =
వలె; దైత్య = రాక్షస; అధిప = రాజుల; వ్యూహము = సైనిక వ్యూహము; మధ్యమునన్ =
నడుమనందు; చిక్కిరి = చిక్కుకొనిరి; వేల్పులు = దేవతలు; అందఱున్ = అందరును;
విపద్ధానంబులన్ = హాహాకారములను; చేయుచున్ = చేస్తూ.

భావము:

దేవతలందరూ "అయ్యో! స్వర్గాధిపతీ! అసురుల బాణాలకు గురయి పోయావా!" అంటూ
ఆర్తనాదాలు చేశారు. ఆ రాక్షసరాజుల యుద్ధవ్యూహం మధ్యలో చిక్కుకుపోయారు. సముద్రం
మధ్యలో అల్లల్లాడిపోతూ మునిగిపోతున్న పడవలోని వర్తకుల వలె హాహాకారాలు చేశారు.

8-369-శా.

"**ఓహో!** దేవతలారా! కుయ్యిడకుఁ; డే **ను**న్నాడ "నం చంబుభృ
ద్వాహం డా శరబద్ధ పంజరము నం**తం** జించి తేజంబునన్
వాహోపేత రథంబుతోడ వెలికిన్ **వ**చ్చెన్ నిశాంతోల్ల స
న్మాహాత్మ్యంబునఁ దూర్పునం బొడుచు నా **మూ**ర్తాండు చందంబునన్.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఓహో = ఓ; దేవతలారా = దేవతలు; కుయ్యిడకుడు = భయపడకండి; ఏన్ = నేను; ఉన్నాడను = ఉన్నాను; అంచున్ = అనుచు; అంబుభృద్వాహుండు = ఇంద్రుడు, (అంబుభృద్వాహుడు - అంబుభృత్ (మేఘము) వాహుడు (వహించువాడు), ఇంద్రుడు); ఆ = ఆ; శర = బాణములచే; బద్ధ = కట్టబడిన; పంజరమున్ = పంజరమును; అంతన్ = అంతటిని; చించి = చీల్చివేసి; తేజంబునన్ = ప్రకాశముతో; వాహ = గుఱ్ఱముల; ఉపేత = సహితమైన; రథంబున్ = రథము; తోడన్ = తోపాటు; వెలికిన్ = బయటకు; వచ్చెన్ = వచ్చివేసెను; నిశాంత = ఉదయకాలమున; ఉల్లసత్ = ఉల్లాసముతోను; మహాత్మ్యంబునన్ = మహిమతోటి; తూర్పునన్ = తూర్పువైపున; పొడుచు = ఉదయించెడి; ఆ = ఆ; మార్తాండు = సూర్యుని; చందంబునన్ = వలె.

భావము:

ఇంతలో దేవేంద్రుడు "ఓ దేవతలారా! భయపడకండి. నేను ఇక్కడే ఉన్నాను." అంటూ ఆ అమ్మల పంజరాన్ని చీల్చుకుని గుఱ్ఱాలతో కూడిన రథంతోపాటు ఉల్లాసంతో మహిమతో ఉదయకాలంలో తూర్పున ఉదయించే సూర్యుడిలా ప్రకాశిస్తూ బయటకు వచ్చాడు.

8-370-వ.

ఇట్లు వెలువడి.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; వెలువడి = బయటకు వచ్చి.

భావము:

ఇలా ఇంద్రుడు అసురుల అమ్మల పంజరం నుండి వెలువడి...

8-371-చ.

విఱిగిన సేనఁ గాంచి సురవీరుఁ "ఁహో" యని బిట్టు చీరి క్ర
 మ్మఱుఁ బురికొల్పి పాకబల మస్తకముల్ నిశితాస్త్రధారలన్
 నెఱసిన తీక్షణవజ్రమున నేలకు వ్రాల్చెను వాని చుట్టముల్
 వెఱచిరి; తచ్చమూపతులు విహ్వలులై చెడి పాటి రార్తితోన్.
 ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

విఱిగిన = కకావికలైన; సేనన్ = సైన్యమును; కాంచి = కనుగొని; సురవీరుడు = ఇంద్రుడు; ఓహో = ఓయ్; అని = అని; బిట్టు = గట్టిగా; చీరి = పిలిచి; క్రమ్మఱున్ = మరల; పురికొల్పి = ఉత్సాహపరచి; పాక = పాకుని; బల = బలుని; మస్తకముల్ = తలలను; నిశిత = వాడియైన; అస్త్ర = కత్తి; ధారలన్ = పదునులతో; నెఱసిన = నిండినట్టి; తీక్షణ = అతితీవ్రమైన; వజ్రమునన్ = వజ్రాయుధముతో; నేల = భూమి; కున్ = కి; వ్రాల్చెను = కూల్చెను; వాని = అతని; చుట్టముల్ = బంధువులు; వెఱచిరి = బెదిరిపోయిరి; తత్ = అతని; చమూపతులున్ = సేనానాయకులు; విహ్వలుల = భయకంపితులు; ఐ = అయి; చెడి = చెదరి; పాటిరి = పారిపోయిరి; ఆర్తి = దుఃఖము; తోన్ = తోటి.

భావము:

వెనుదిరిగి పారిపోతున్న తన సైన్యాన్ని ఓహో! అంటూ గట్టిగా పిలిచాడు. సైనికులను యుద్ధానికి పురిగొల్పాడు. పాకుడి తలను వాడి బాణాలతోనూ, బలాసురుడి తలను వజ్రాయుధంతోనూ నేలకూల్చాడు. అది చూసి బలి బంధువులు భయపడిపోయారు. అతని సేనా నాయకులు భయకంపితులై ఏడుస్తూ పారిపోసాగారు.

అష్టమ స్కంధము : నముచి వృత్తాంతము

8-372-వ.

అప్పుడు నముచి నిలువంబడి.

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు; నముచి = నముచి; నిలువంబడి = నిలబడి.

భావము:

బల, పాకాసురులు మరణించిన పిమ్మట, యుద్ధ భూమిలో ఇంద్రునికి నముచి ఎదురునిలిచి...

8-373-ము.

తన చుట్టంబులఁ జంపె వీడనుచు నుద్యత్రోధ శోకాత్ముడై
కనకాంతంబును నశ్వసారమయమున్ ఘంటాసమేతంబునై
జనదృద్ధుస్సహమైన శూలము నొగిన్ సారించి వైచెన్ సురేం
ధ్రునిపై దీన హతుండవౌ దని మృగేంద్రుంబోలి గర్జించుచున్.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

తన = తన యొక్క; చుట్టంబులన్ = బంధువులను; చంపెన్ = చంపెను; వీడు = ఇతడు; అనుచున్ =
అనుచు; ఉద్యత్ = ఉప్పొంగిన; క్రోధ = కోపము; శోక = దుఃఖము కల; ఆత్ముడు = మనసు కలవాడు;
ఐ = అయ్యి; కనక = బంగారము; అంతంబునున్ = చివరగలది; అశ్వసార = ఇనుముతో; మయము
= పోతపోసినది; ఘంటా = గంటలుతో; సమేతంబునున్ = కూడినది; ఐ = అయ్యి; జన = జనులకు;
దృక్ = చూడ; దుస్సహము = శక్యముగానిది; ఐన = అయిన; శూలమున్ = బల్లెమును; సారించి =
సాచిపెట్టి; వైచెన్ = వేసెను; సురేంద్రుని = ఇంద్రుని; పైన్ = మీదకు; దీనన్ = దీనితో; హతుండవు =
చచ్చినవాడవు; ఔదు = అయ్యెదవు; అని = అని; మృగేంద్రు = సింహము; పోలి = వలె; గర్జించుచున్ =
గర్జించుచు.

భావము:

తన బంధువులను దేవేంద్రుడు చంపాడని అధికమైన దుఃఖం, కోపం ఉప్పొంగాయి. బంగారపు పిడి, గంటలు కలిగి జనులకు చూడటానికే భయంపుట్టేలా ఉన్న ఇనుప శూలాన్ని చేపట్టాడు. "దీనితో చస్తావు" అని సింహంలా గర్జిస్తూ ఆ శూలాన్ని సాచిపెట్టి ఇంద్రుడిపైకి విసిరాడు.

8-374-శా.

ఆకాశంబున వచ్చు శూలమును జంభారాతి ఖండించి నా
నా కాండంబుల వాని కంఠము దెగన్ దంభోళియున్ వైచె న
స్తోకేంద్రాయుధమున్ సురారిగళముం ద్రుంపంగ లేదయ్యె; వా
డాకంపింపక నిల్చె దేవవిభుఁ డత్యాశ్చర్యముం బొందఁగన్.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఆకాశంబునన్ = ఆకాశములో; వచ్చు = వచ్చుచున్న; శూలమున్ = శూలమును; జంభారాతి = ఇంద్రుడు; ఖండించి = ముక్కలుచేసి; నానా = అనేకమైన; కాండంబులన్ = బాణములతో; వాని = అతని; కంఠమున్ = కంఠము; తెగన్ = తెగిపోవునట్లు; దంభోళియున్ = వజ్రాయుధమును; వైచెన్ = వేసెను; అస్తోక = బలమైన; ఇంద్ర = ఇంద్రుని; ఆయుధమున్ = ఆయుధముకూడ; సురారి = రాక్షసుని; గళమున్ = గొంతును; ద్రుంపగన్ = తెంప; లేదయ్యె = లేకపోయినది; వాడు = అతడు; ఆకంపింపక = చలించకుండగ; నిల్చెన్ = నిలబడెను; దేవవిభుడు = ఇంద్రుడు; అతి = మిక్కిలి; ఆశ్చర్యమున్ = ఆశ్చర్య; పొందగన్ = పడిపోయెను.

భావము:

నముచి విసిరిన శూలం ఆకాశంలో వస్తుండగానే, ఇంద్రుడు దానిని ఖండించాడు. నముచి తల నరకడానికి అనేకమైన బాణాలు వేశాడు, వజ్రాయుధం ప్రయోగించాడు. కానీ నముచి తలను వజ్రాయుధం సైతం ఖండించ లేకపోయింది. నముచి చలించకుండా నిలబడి ఉండడం చూసి దేవతల ప్రభువు అయిన ఇంద్రుడు ఆశ్చర్యపోయాడు.

8-375-వ.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు. ఇట్లు నిలిచి యున్న నముచిం గనుంగొని వజ్రంబు ప్రతిహతంబగుటకు శంకించి బలభేది దన మనంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; నిలిచి = నిలబడి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నముచిన్ = నముచిని; కనుంగొని = చూసి; వజ్రంబు = వజ్రము; ప్రతిహతంబు = వమ్ముపోయినది; అగుట = అయిపోవుట; కున్ = కు; శంకించి = సందేహించి; బలభేది = ఇంద్రుడు; తన = తన యొక్క; మనంబునన్ = మనసునందు.

భావము:

ఇలా వజ్రాయుధం ప్రయోగించినా ఎదురు నిలబడగలిగిన నముచిని చూసి, సందేహించి, ఇంద్రుడు తనలో ఈ విధంగా అనుకున్నాడు.

8-376-నీ.

"కొండల టెక్కలు ఖండించి వైచుచో-

వజ్ర మెన్నడు నింత వ్రాడి చెడదు;

వృత్రాసురాదుల విదళించుచో నిది-

దిరుగ దెన్నడు పని దీర్చికాని;

యింద్రుండఁ గానొకో యేను దంభోళియుఁ-

గాదొకో యిది ప్రయోగంబు చెడెనొ

దనుజాధముడు మొనతాకుఁ దప్పించెనో-

భీదురంబు నేఁ డేల బెండుపడియె;"

8-376.1-ఆ.

ననుచు "వజ్రి వగవ నార్థ శుష్కంబులఁ

జావకుండఁ దపము సలిపె నీతఁ

డీతర మెద్ది యైన నింద్ర! ప్రయోగింపు

వైళ" మనుచు దివ్యవాణి పలికె.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

కొండల = పర్వతముల యొక్క; టెక్కలున్ = రెక్కలను; ఖండించి = తెగగోసి; వైచుచోన్ = వేయునప్పుడు; వజ్రము = వజ్రము; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడుకూడ; ఇంత = ఇంత ఎక్కువగా; వాడి = పదును; చెడదు = చెడిపోలేదు; వృత్ర = వృత్రుడు యనెడి; అసుర = రాక్షసులు; ఆదులన్ = మున్నగువారిని; విదళించుచుచోన్ = సంహరించునప్పుడు; ఇది = ఇది; దిరుగదు = వెనుదీయలేదు; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడుకూడ; పని = ప్రయోగించిన పనిని; తీర్చి = సాధించును; కాని = తప్ప; ఇంద్రుండన్ = ఇంద్రుడను; కానొకో = కాదేమో; ఏనున్ = నేను; దంభోళియున్ = వజ్రాయుధము; కాదొకో = కాదేమో; ఇది = ఇది; ప్రయోగంబున్ = ఉపయోగించుటయందు; చెడెన్ = పొరపాటు జరిగెనా ఏమి; దనుజ = రాక్షసుడైన; అధముడు = నీచుడు; మొన = ఆయుధపు కొన; తాకున్ = తాకిడిని; తప్పించెనో = తప్పించుకొనెనేమో; భిదురంబు = వజ్రము; నేడు = ఇవాళ; ఏల = ఎందుకు; బెండుపడియెన్ = మొక్కపోయెను; అనుచున్ = అనుచు.

వజ్రి = ఇంద్రుడు; వగవన్ = విచారించుచుండగ; ఆర్థ = తడివాటివలన; శుష్కంబులన్ = పొడివాటివలనన్; చావకుండన్ = మరణించకుండగ; తపమున్ = తపస్సు; సలిపెన్ = చేసెను; ఈతడు = ఇతను; ఇతరమున్ = మరింకొకటి; ఎద్ది = ఏది; ఐనన్ = అయిన; ఇంద్ర = ఇంద్రుడా; ప్రయోగింపుము = ఉపయోగింపుము; వైళమన్ = శ్రీఘ్రమే; అనుచున్ = అనుచు; దివ్యవాణి = ఆకాశవాణి; పలికెన్ = పలికెను.

భావము:

ఈ వజ్రాయుధానికి కొండల రెక్కలు కత్తిరించేటప్పుడు వాడి తగ్గలేదు. వృత్రాసురుడు మున్నగు రక్కసులను సంహరించేటప్పుడు ఏనాడూ పని సాధించకుండా వెనుదిరిగింది లేదు. ఇప్పుడు నముచి విషయంలో ఇలా అయింది ఏమిటి? అసలు, నేను ఇంద్రుడి నేనా? ఇది వజ్రాయుధమేనా?

దీనిని ప్రయోగించడంలో పొరపాటు ఏమైనా జరిగిందా? ఈ దుష్టరాక్షసుడు దీని పదును తెగకుండా చేసాడా ఏమిటి? ఇది ఇవాళ ఎందుకు శక్తిని కోలుపోయింది? అనుకుంటూ దేవేంద్రుడు తెగ విచారిస్తున్నాడు. ఇంతలో ఆకాశవాణి “ఇంద్రా! ఈ రాక్షసుడు తడివాటితో కానీ, పొడివాటితో కానీ చావులేకుండా వరం పొందాడు. వేరే మరొక దానిని దేనినైనా వేగిరం ప్రయోగించు” అని పలికింది.

8-377-వ.

ఇట్లాదేశించిన దివ్యవాణి పలుకు లాకర్ణించి పురందరుండు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఆదేశించినన్ = చెప్పిన; దివ్యవాణి = ఆకాశవాణి; పలుకులున్ = మాటలను; ఆకర్ణించి = విని; పురందరుండు = ఇంద్రుడు.

భావము:

ఇలా ఇంద్రుడు దివ్యవాణి ఆకాశం నుండి పలికిన మాటలు విని....

8-378-ఆ.

ఆత్మబుద్ధిఁ దలచి యార్థంబు శుష్కంబు

గాని సాధనంబు ఫేన మనుచు

నది యమర్చి దాన నమరులు మెచ్చంగ

నముచి శిరముఁ ద్రుంచె నాకవిభుఁడు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఆత్మన్ = తన యొక్క; బుద్ధిన్ = మనసునందు; తలచి = ఆలోచించుకొని; ఆర్థంబున్ = తడిది;

శుష్కంబున్ = పొడిది; కాని = కానట్టి; సాధనంబున్ = సాధనము, వస్తువు; ఫేనము =

సముద్రపునురుగు; అనుచున్ = అనుచు; అది = అది; అమర్చి = కూర్చి; దానన్ = దానితో;
అమరులు = దేవతలు; మెచ్చంగన్ = శ్లాఘించుచుండగ; నముచి = నముచి యొక్క; శిరమున్ =
తలను; త్రుంచెన్ = నరికెను; నాకవిభుడు = ఇంద్రుడు.

భావము:

“తడిదీ పొడిదీ కాని వస్తువు సముద్రపు నురుగు ఒక్కటే” అని తనలో విచారించుకున్నాడు. ఆ
ప్రకారంగానే సముద్రపు నురుగు అద్దిన వజ్రం ప్రయోగించి, ఇంద్రుడు నముచి శిరస్సు నరికేసాడు.
అందుకు దేవతలు మెచ్చుకున్నారు.

8-379-వ.

అయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

అలా ఇంద్రుడు నముచి తల ఖండించిన సమయంలో ..

8-380-నీ.

పురుహూతు నగ్గించి పుష్పాంజలులు చేసి-

మునులు దీవించిరి ముదము తోడ;

గంధర్వముఖ్యులు పునులు విశ్వావసుఁ-

దును బరావసుఁడు నింపెనయఁ బాడి;

రమరాంగనాజను లాడిరి; దేవతా-

దుందుభులును మ్రోసె దురములోన;

వాయు వహ్ని కృతాంత వరుణాదులును బ్రతి-

ద్వంద్వల గెల్చి రుద్ధండ వృత్తి;

8-380.1-తే.

నల్ప మృగముల సింహంబు అట్ల తోలి
రమరవర్యలు దనుజుల నదటు వాయ
నజుడు పుత్రేర నారదుఁ డరుగుఁ దెంచె
దైత్యహరణంబు వారింప ధరణీనాథ!
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పురుహూతున్ = ఇంద్రుని; అగ్గించి = పొగిడి; పుష్పాంజలులు = పూలుగల దోసిళ్ళు; చేసి =
సమర్పించి; మునులు = మునులు; దీవించిరి = ఆశీర్వాదించిరి; ముదము = సంతోషము; తోడన్ =
తోటి; గంధర్వ = గంధర్వులలో; ముఖులు = ప్రముఖులు; ఘనులు = గొప్పవారు; విశ్వావసుడునున్
= విశ్వావసుడు; పరావసుడున్ = పరావసుడు; ఇంపు = సొంపు; ఎనయన్ = పొందికగా; పాడిరి =
పాటలుపాడిరి; అమర = దేవతా; అంగనా = స్త్రీ; జనులు = జనములు; ఆడిరి = నాట్యములాడిరి;
దేవతా = దేవ; దుందుభులును = భేరీలు; మ్రోసెన్ = మోగినవి; దురము = యుద్ధము; లోనన్ = లో;
వాయు = వాయుదేవుడు; వహ్ని = అగ్నిదేవుడు; కృతాంత = యమధర్మరాజు; వరుణ =
వరుణదేవుడు; ఆదులున్ = మొదలగువారు; ప్రతిద్వంద్వులన్ = తమతోతలపడినవారిని; గెల్చిరి =
జయించిరి; ఉద్ధండ = అతిశయించిన; వృత్తిన్ = విధముగ; అల్ప = చిన్న.
మృగములన్ = జంతువులను; సింహంబులు = సింహములు; అట్ల = వలె; తోలిరి = పారదోలిరి;
అమర = దేవతా; వర్యులు = శ్రేష్టులు; దనుజులన్ = రాక్షసులను; అదటు = అహంకారమును;
వాయన్ = అణచివేయగా; అజుడు = బ్రహ్మదేవుడు; పుత్రేర = పంపించగా; నారదుడు = నారదుడు;
అరుగుదెంచి = వచ్చి; దైత్య = రాక్షసుల; హరణంబున్ = సంహారమును; వారింపన్ = ఆపుటకు;
ధరణీనాథ = రాజు.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! దేవేంద్రుని మునులు పొగుడుతూ దోసిళ్ళకొద్దీ పూలతో సంతోషంగా
దీవించారు. విశ్వావసువూ, పరీవసువూ అనే గంధర్వ ప్రభువులు పాటలు బహు సొంపుగా

పాడారు. దేవతా స్త్రీలు నాట్యాలు చేశారు. దేవదుందుభులు మ్రోగాయి. రణరంగంలో అగ్ని, యముడు, వరుణుడు, వాయువు తమతో తలపడిన వారిని భయంకరంగా పారదోలారు. చిన్న జంతువులను సింహాలు పారద్రోలినట్లు, దేవతావీరులు రాక్షసుల అహంకారాన్ని అణచి ఓడించారు. రాక్షస సంహారాన్ని ఆపించడంకోసం బ్రహ్మదేవుడు నారదమహర్షిని పంపాడు.

8-381-వ.

వచ్చి సురలకు నారదుం డిట్లనియె.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వచ్చి = వచ్చి; సురల్ = దేవతల; కున్ = కు; నారదుండు = నారదుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ దేవదానవ సంగ్రామాన్ని ఆపడానికి వచ్చిన నారదుడు దేవతలతో ఇలా అన్నాడు.

8-382-శా.

"**సిద్ధిం**చెన్ సురలార! మీ కమృతమున్; **శ్రీ**నాథ సంప్రాప్తులై
వృద్ధిం బొందితి రెల్ల వారలును; వి**ద్వేషుల్** మృతిం బొంది; రీ
యుద్ధం బేటికి? నింకఁ జాలుఁ; బనిలే **దోహో** పురే"యంచు సం
బ్రధ్దాలాపము లాడి మాన్చె సురలం **బాం**డవ్యవంశాగ్రణీ!"
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

సిద్ధించెన్ = సమకూరినది; సురలార = దేవతలు; మీ = మీ; కున్ = కు; అమృతమున్ = అమృతము;
శ్రీనాథ = నారాయణుని; సంప్రాప్తులు = ఆశ్రయముదొరికినవారు; ఐ = అయ్యి; వృద్ధిన్ = అభివృద్ధిని;
పొందితిరి = పొందిరి; ఎల్లవారలను = మీరు అందరు; విద్వేషుల్ = శత్రువులు; మృతిన్ =
మరణమును; పొందిరి = పొందిరి; ఈ = ఈ; యుద్ధంబున్ = పోరు; ఏటికిన్ = ఎందులకు; ఇంకన్ =
ఇంక; చాలును = చాలించండి; పని = అవసరము; లేదు = లేదు; ఓహో = భళీ; పురే = బాగు;
అంచున్ = అనుచు; సంబద్ధ = తగిన; ఆలాపములు = మాటలు; ఆడి = పలికి; మాన్చెన్ =
మానిపించెను; సురలన్ = దేవతలను; పాండవ్యవంశాగ్రణీ = పరీక్షిన్నరేంద్రుడ.

భావము:

ఓ పాండవ వంశంలో ఉత్తముడవయిన పరీక్షిన్నహారాజా! "ఓ దేవతలారా! మీకు అమృతం
లభించింది కదా. మీరు అందరూ చక్కగా శ్రీమహావిష్ణువును ఆశ్రయించి బాగుపడ్డారు. మీ
శత్రువులు నశించిపోయారు. బాగు బాగు. ఇంక యుద్ధంతో పని లేదు, ఆపేయండి" అంటూ
నచ్చజెప్పి నారదుడు యుద్ధం ఆపించాడు.

8-383-వ.

ఇట్లు నారద వచన నియుక్తులై రాక్షసులతోడి సంగ్రామంబు చాలించి సకల దేవ ముఖ్యులును
ద్రివిష్టపంబునకుం జనిరి" హతశేషు లైన దైత్యదానవులు విషణ్ణుండైన బలిం దోడ్కొని పశ్చిమ
శిఖిశిఖరంబుఁ జేరిరి; విధ్వంసమానకంధరులై వినష్టదేహులగు యామినీచరుల నెల్లను శుక్రుండు
మృతసంజీవని యైన తన విద్య పెంపునం జేసి బ్రతికించె; బలియును భార్గవానుగ్రహంబున
విగత శరీర వేదనుండై పరాజితుండయ్యును లోకతత్త్వ విచక్షణుం డగుటం జేసి దుఃఖింపక
యుండె" నని చెప్పి రాజునకు శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; నారద = నారదుని; వచన = మాటలచే; నియుక్తులు =
నియమింపబడినవారు; ఐ = అయ్యి; రాక్షసుల = రాక్షసుల; తోడి = తోటి; సంగ్రామంబున్ =

యుద్ధమును; చాలించి = ఆపివేసి; సకల = సమస్తమైన; దేవ = దేవతా; ముఖ్యులునున్ = ప్రముఖులు; త్రివిష్టపంబున్ = స్వర్గమున; కున్ = కు; చనిరి = వెళ్ళిరి; హత = మరణించగా; శేషులు = మిగిలినవారు; ఐన = అయిన; దైత్య = రాక్షసులు; దానవులు = రాక్షసులు; విషణ్ణుండు = విషాదముపొందినవాడు; ఐన = అయిన; బలిన్ = బలిని; తోడ్కొని = కూడతీసుకెళ్ళి; పశ్చిమ = పడమటి; శిఖి = పర్వతపు; శిఖరంబున్ = శిఖరమునకు; చేరిరి = చేరుకొంటిరి; విధ్వంసమాన = తెగిపోయిన; కంధరులు = కంఠములుగలవారు; ఐ = అయ్యి; వినష్టదేహులు = మరణించినవారు; అగు = అయిన; యామినీచరులన్ = రాక్షసులను; ఎల్లను = అందరును; శుక్రుండు = శుక్రుడు; మృత = మరణించినవారిని; సంజీవని = చక్కగాజీవింపజేయునది; ఐన = అయిన; తన = తన; విద్య = విద్య యొక్క; పెంపునన్ = గొప్పదనము; చేసి = చేత; బ్రతికించెన్ = జీవింపజేసెను; బలియును = బలి కూడ; భార్గవ = శుక్రుని; అనుగ్రహంబునన్ = దయవలన; విగత = పోయినట్టి; శరీర = దేహ; వేదనుండు = బాధలుగలవాడు; ఐ = అయ్యి; పరాజితుండు = ఓటమిపాలైనను; లోక = సృష్టి; తత్త్వ = తత్త్వపు; విచక్షణుండు = జ్ఞానముగలవాడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; దుఃఖింపక = శోకింపకుండ; ఉండెను = ఉండెను; అని = అని; చెప్పి = పలికి; రాజన్ = రాజన; కున్ = కు; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

: ఈ విధంగా నారదమునీంధ్రుడు చెప్పిన మాటలు విని, రాక్షసులతో యుద్ధాన్ని చాలించి, దేవతావీరులు అందరూ దేవతాలోకానికి వెళ్ళిపోయారు. పరాజితుడు అయిన బలిచక్రవర్తిని, చావకుండా మిగిలిన రాక్షసులు పిలుచుకొని వెళ్ళి, పడమటికొండ శిఖరానికి చేరుకున్నారు. శుక్రాచార్యుడు మృతసంజీవని అనే విద్య ప్రయోగించాడు. దాని మహత్వం వలన గొంతులు తెగి శరీరం వదిలిన రాక్షసులు అందరనూ మరల బ్రతికించాడు. బలి చక్రవర్తి దైహిక బాధలు అన్నీ కూడా ఆ భర్తని కుమారుడు అయిన శుక్రాచార్యుని దయతో చల్లారాయి. ఆ బలి ప్రపంచతత్వం తెలిసినవాడు కాబట్టి, ఓటమి పాలైనా దుఃఖపడలేదు." అని శుకబ్రహ్మ పరీక్షిన్మహారాజుతో ఇలా అన్నాడు.

అష్టమ స్కంధము : హరి హర సల్లాపాది

8-384-సీ.

"కైలాసగిరి మీద ఖండేందు భూషణం-

డొకనాడు గొలువున నున్న వేళ

నంగన యై విష్ణుఁ డసురుల వంచించి-

సురలకు నమృతంబు సూరి లిడుట

విని దేవియును దాను వృషభేంద్ర గమనుడై-

కడు వేడ్క భూత సంఘములు గొలువ

మధుసూదనుం డున్న మందిరంబున కేగి-

పురుషోత్తమునిచేతఁ బూజ పడసి

8-384.1-తే.

తానుఁ గూర్చుండి పూజించె దనుజ వైరిఁ

గుశలమే మీకు మాకునుఁ గుశల మనుచు

మధురభాషల హరిమీద మైత్రి నెఱిపి

హరుఁడు పద్మాక్షుఁజూచి యిట్లనియెఁ బ్రీతి.

టీకా:

కైలాసగిరి = కైలాసపర్వతము; మీద = పైన; ఖండేందుభూషణండు = శంకరుడు; ఒక = ఒక (1);

నాడు = దినమున; గొలువునన్ = సభతీరి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; వేళన్ = సమయమునందు; అంగన =

స్త్రీ; ఐ = అయ్య; విష్ణుడు = విష్ణుమూర్తి; అసురులన్ = రాక్షసులను; వంచించి = మాయజేసి; సురల్

= దేవతల; కున్ = కు; అమృతంబున్ = అమృతమును; సూరిలిడుట = పంచిపెట్టుట; విని = విని;

దేవియును = భార్య; తాను = తను; వృషభేంద్ర = శ్రేష్ఠమైన వృషభముపై; గమనుడు = వెళ్ళువాడు; ఐ

= అయ్య; కడు = మిక్కిలి; వేడ్కన్ = ఉత్సాహతో; భూత = ప్రమథ; సంగములున్ = గణములు; గొలువన్

= గొలుచుచుండగ; మధుసూదనుండు = నారాయణుడు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మందిరమున్ =

నివాసమున; కిన్ = కి; ఏగి = వెళ్ళి; పురుషోత్తముని = విష్ణుమూర్తి; చేతన్ = వలన; పూజ = అర్చనలు; పడి = పొంది.

తానున్ = తనుకూడ; కూర్చుండి = కూర్చొని; పూజించెన్ = అర్చించెను; దనుజవైరిన్ = విష్ణుమూర్తిని; కుశలమే = క్షేమమేకదా; మీకు = మీకు; మాకునున్ = మాకుకూడ; కుశలము = క్షేమమే; అనుచున్ = అనుచు; మధుర = తీయని; భాషలన్ = మాటలతో; హరి = విష్ణుమూర్తి; మీద = ఎడల; మైత్రి = స్నేహము; నెఱిపి = చూపి; హరుడు = శంకరుడు; పద్మాక్షున్ = హరిని; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఇలా; అనియెన్ = పలికెను; ప్రీతిన్ = స్నేహముతో.

భావము:

శివుడు కైలాసపర్వతంపై ఒకనాడు కొలువుతీరి ఉన్నాడు. ఆ సమయంలో విష్ణువు మోహినీరూపంలో రాక్షసులను మోసగించి దేవతలకు అమృతాన్ని పంచిపెట్టిన సంగతి విన్నాడు. అతడు పార్వతీదేవితోపాటు నందీశ్వరునిపై కూర్చుని ప్రమథగణ సమేతుడై వైకంఠానికి వెళ్ళాడు. విష్ణువు శివుణ్ణి గౌరవించాడు. శివుడుకూడా విష్ణువును గౌరవించాడు. విష్ణువు క్షేమం అడిగి తమ క్షేమాన్ని తెలిపి తియ్యని మాటలతో తన ప్రసంగాన్ని ప్రారంభించాడు. తరువాత శివుడు చనువుగా విష్ణువుతో ఇలా అన్నాడు.

8-385-సీ.

"దేవ! జగన్మయ! దేవేశ! జగదీశ! ;

కాలజగద్వ్యాపకస్వరూప!

యఖిల భావములకు నాత్మయు హేతువు-

నైన యీశ్వరుఁడ వాద్యంతములకు

మధ్యంబు బహియును మఱి లోపలయు లేక-

పూర్ణమై యమృతమై భూరిసత్య

మానంద చిన్మాత్ర మవికార మాద్య మ-

నన్య మశోకంబు నగుణ మఖిల

8-385.1-తే.

సంభవస్థితిలయముల దంభకంబు

నైన బ్రహ్మంబు నీవ; నీ యంఘ్రియుగము

మభయ సంగ విస్మయములై యున్నమునులు

కోరి కైవల్యకాములై కొల్తు రెప్పుడు.

టీకా:

దేవ = విష్ణుమూర్తి; జగన్మయ = విష్ణుమూర్తి; దేవేశ = విష్ణుమూర్తి; జగదీశ = విష్ణుమూర్తి;
కాలజగద్వాపకస్వరూప = విష్ణుమూర్తి; అఖిల = సమస్తమైన; భావముల్ = భావింగల వస్తువుల;
కున్ = కు; ఆత్మయున్ = అంతర్వాపివి; హేతువున్ = కారణభూతుడవు; ఐన = అయిన; ఈశ్వరుడవు
= భగవంతుడవు; ఆది = మొదలు; అంతముల్ = తుదిల; కున్ = కు; మధ్యంబున్ = మధ్యభాగమున;
బహియును = వెలుపల; మఱి = ఇంకను; లోపలయున్ = లోపల యనునవి; లేక = లేకుండగ;
పూర్ణము = అంతయుతానైనవాడవు; ఐ = అయ్యి; అమృతము = నాశములేనివాడవు; ఐ = అయ్యి;
భూరి = అత్యధికమైన; సత్యము = సత్యస్వరూపము; ఆనంద = ఆనందస్వరూపము; చిన్మాత్రము =
చిద్రూపుడవు; అవికారము = మార్పులేనివాడవు; ఆద్యమున్ = మూలవస్తువవు; అనన్యమున్ =
సాటిలేనివాడవు; అగుణము = గుణాతీతుడవు; అఖిల = సమస్తమైన;
సంభవ = సృష్టి; స్థితి = స్థితి; లయముల = లయము లనెడి; దంభకంబున్ = మాయకు కారణమవు;
ఐన = అయిన; బ్రహ్మంబున్ = పరబ్రహ్మమవు; నీవ = నీవే; నీ = నీ యొక్క; అంఘ్రి = పాదముల;
యుగమున్ = జంటను; ఉభయ = పర అపరములు రెంటి; సంగ = తగులములను; విస్మయములు =
విడిచినవారు; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మునులు = మునులు; కోరి = యత్నించి; కైవల్య =
మోక్షమును; కాములు = కోరువారు; ఐ = అయ్యి; కొల్తురు = సేవించెదరు; ఎప్పుడుని = ఎల్లప్పుడు.

భావము:

దేవదేవా! వాసుదేవా! జగదీశ్వరా! ఎల్లప్పుడూ సర్వ లోకాలలో నిండి ఉండేవాడవు. సమస్త
వస్తువులకూ కారణ భూతుడవు అయిన ప్రభువు నీవే. ఆదిమధ్యాంతాలు లేకుండా, లోపలా
వెలుపలా. అంతటా నిండినవాడవు నీవు. పరిపూర్ణమైన సత్యం నీవు. ఆనందంతో కూడిన జ్ఞానం
నీవు. మార్పులేని మూలవస్తువు నీవు. సాటిలేనివాడవు నీవు. దుఃఖదురుడవు నీవు.
గుణాతీతుడవు నీవు. అన్నింటి పుట్టుటకూ మనుగడకూ నాశనానికి కారణం నీవు. మాయతో

కూడిన పరమాత్మవు నీవు. మోక్షాన్ని కోరేవారు స్వార్థాన్ని అహంకారాన్ని విడిచి ఎల్లప్పుడూ నీ పాదాలను సేవిస్తారు.

8-386-సీ.

భావించి కొందఱు బ్రహ్మాంబు నీ వని-

తలపోసి కొందఱు ధర్మ మనియుఁ

జర్పించి కొందఱు సదసదీశ్వరుఁడని-

సరవిఁ గొందఱు శక్తి సహితుఁ డనియుఁ

జింతించి కొందఱు చిరతరుం డవ్యయుఁ-

డాత్మతంత్రుఁడు పరుం డధికుఁ డనియు

తొడరి యూహింతురు తుది నద్వయద్వయ-

సదసద్విశిష్ట సంశ్రయుఁడ వీవు;

8-386.1-తే.

తలఁచ నొక్కింత వస్తుభేదంబుఁ గలదె

కంకణాదులు బసిఁడి యొక్కటియ కాదె?

కడలు పెక్కిన వార్ధి యొక్కటియ కాదె?

భేద మంచును నిను వికల్పింప వలదు.

టీకా:

భావించి = అనుకొని; కొందఱు = కొంతమంది; బ్రహ్మాంబున్ = పరబ్రహ్మమవు; నీవు = నీవే; అని = అని; తలపోసి = అనుకొని; కొందఱు = కొంతమంది; ధర్మము = ధర్మస్వరూపమవు; అనియున్ = అని; చర్పించి = అనుకొని; కొందఱు = కొంతమంది; సత్ = సద్రూప; అసత్ = అసద్రూప; ఈశ్వరుండు = ప్రభువవు; అని = అని; సరవిన్ = క్రమముగా; కొందఱు = కొంతమంది; శక్తి = శక్తితో; సహితుడు = కూడినవాడవు; అనియున్ = అని; చింతించి = అనుకొని; కొందఱు = కొంతమంది; చిరతరుండు = శాశ్వతుడు; అవ్యయుడు = నాశరహితుడు; ఆత్మతంత్రుడు = సర్వస్వతంత్రుడు; పరుండు = సర్వాతీతమైనవాడు; అధికుడు = గొప్పవాడవు; అనియున్ = అని; తొడరి = అతిశయించి;

ఊహింతురు = అనుకొనెదరు; తుదిన్ = చివరకు; అద్వయ = అద్వితీయమైన; ద్వయ =
సర్వాతీతమైన; సత్ = సత్తు; అసత్ = అసత్తుల; విశిష్ట = శ్రేష్ఠమైన; సంశ్రయుడవు =
నిలయమైనవాడవు; ఈవు = నీవు.

తలపన్ = తరచిచూసిన; ఒక్కంత = కొంచమైన; వస్తు = వాస్తవమైన; భేదంబున్ = భేదము; కలదె =
ఉన్నదా లేదు; కంకణ = కంకణములు; ఆదులు = మొదలగునవి; పసిడిన్ = బంగారము;
ఒక్కటియన్ = ఒక్కటి; కాదె = కదా; కడలు = అలలు; పెక్కు = అనేకము; ఐనన్ = అయియున్నను;
వార్ధి = సముద్రము; ఒక్కటియ = ఒక్కటి; కాదె = కదా; భేదము = భేదము; అంచును = అంటూ;
నినున్ = నిన్ను; వికల్పింపన్ = భ్రాంతి; వలదు = వద్దు.

భావము:

నీవు పరబ్రహ్మ వని కొందరు భావిస్తారు. నీవు ధర్మ మని కొందరు తలుస్తారు. నీవు ప్రకృతి
పురుషుల కంటే పరుడ వని కొంద రంటారు. నీవు శక్తిరూపుడ వని కొందరు ధ్యానిస్తారు.
విష్ణువుగా, శాశ్వతుడుగా, స్వతంత్రుడుగా, పరమపురుషుడుగా, ఉత్తముడుగా కొందరు నిన్ను
ఊహిస్తారు. అన్నింటినీ మించి సాటిలేనివాడవు నీవు. సదసత్తులకు పవిత్రమైన నిలయం నీవు.
ఆలోచించి చూస్తే కంకణం మొదలైన బంగారు నగలూ బంగారమూ వాస్తవంగా ఒకటి కదా.
అనంతమైన అలలూ సముద్రమూ ఒకటికదా. అలాగే, పైకి భేదం కనిపిస్తున్నా నీకు ఈ సృష్టికి
వాస్తవంగా భేదం ఉంది అని భావించే పని లేనేలేదు.

8-387-సీ.

యద్విలాసము మరీచ్యదు లెఱుంగరు-

నిత్యుడ నై యున్న నేను నెఱుంగ

యన్మాయ నంధులై యమరాసురాదులు-

వనరెద రఁట! యున్నవారలెంత?

యేరూపమునఁ బొంద కీపారుదువు నీవు-

రూపివై సకలంబు రూపుచేయ

రక్షింపఁ జెఱుపఁ గారణమైన సచరాచ-

రాఖ్యమై విలసిల్లు దంబరమున

ననిలుఁ డే రీతి విహరించు నట్ల నీవు
గలసి వర్తింతు సర్వాత్మకత్వ మొప్పు;
జగములకు నెల్ల బంధమోక్షములు నీవ
నీవ సర్వంబుఁ దలపోయ నీరజాక్ష!

టీకా:

యత్ = నీ యొక్క; విలాసమున్ = లీలలను; మరీచి = మరీచిమహర్షి; ఆదులు = మున్నగువారు;
ఎఱుంగరు = తెలియలేరు; నిత్యుడను = శాశ్వతుడను; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నేనున్ =
నేనుకూడ; ఎఱుగన్ = తెలియలేను; యత్ = నీయొక్క; మాయన్ = మాయవలన; అంధులు =
గుడ్డివారు; ఐ = అయ్యి; అమర = దేవతలు; అసుర = రాక్షసులు; ఆదులు = మొదలగువారు;
వనరెదరు = కష్టపడెదరు; అటన్ = అట; ఉన్న = ఇతరమైన; వారలు = వారనగా; ఎంత = ఎంత; ఏ
= ఎట్టి; రూపమున్ = ఆకృతిని; పొందక = స్వీకరించకనే; ఏపారుదువు = అతిశయించెదవు; నీవున్ =
నీవు; రూపివి = ఆకృతిదాల్చినవాడవు; ఐ = అయ్యి; సకలంబున్ = సర్వమును; రూపుచేయన్ =
సృష్టించ; రక్షింపన్ = కాపాడుటకు; చెఱపన్ = నశింపజేయుటకు; కారణము = కారణభూతము;
ఐన = అయిన; సచరాచరాఖ్యము = జగత్తనబడువాడవు; ఐ = అయ్యి; విలసిల్లుదు =
ప్రకాశించెదవు; అంబరమునన్ = ఆకాశమునందు; అనిలుడు = వాయువు; ఏ = ఎట్టి; రీతిన్ =
విధముగ.

విహరించున్ = విహరించునో; అట్ల = ఆ విధముగ; నీవు = నీవు; కలసి = కూడి; వర్తింతు =
వర్తించెదవు; సర్వ = సర్వమునందు; ఆత్మకత్వము = తానైయుండుట; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లుగ;
జగముల్ = లోకముల; కున్ = కు; ఎల్లన్ = అన్నిటియందు; బంధ = ఘటితము; మోక్షంబులన్ =
వికలములు; నీవ = నీవే; నీవ = నీవే; సర్వంబున్ = సమస్తమును; తలపోయ = తరచిచూసిన;
నీరజాక్ష = హరి.

భావము:

ఓ కమలలోచనా! నీలీలను మరీచి మొదలైన మహర్షులు సైతం తెలియలేరు. నీతోపాటూ ఉండే నేను కూడా తెలుసుకోలేను. నీమాయ తెలియక దేవతలు, రాక్షసులు కష్టపడతారు. ఇంక తక్కినవారెంత. నీవు ఏరూపాన్ని పొందకుండా పెంపొందుతావు. రూపాన్ని పొంది, అన్నింటినీ పుట్టించి కాపాడి అంతం చేయడానికి కారణమవుతావు. సకలచరాచర రూపుడవై వెలుగొందుతావు. ఆకాశంలో గాలి విహరించేవిధంగా సర్వాత్మకుడవై అన్నింటిలోనూ నీవు చేరే వుంటావు. లోకాలు పుట్టడమూ విడిపోవడమూ రెండూ నీవే. ఆలోచిస్తే అన్నీ నీవే.

8-388-మ.

ఘనతన్ నీ మగపోడుముల్ పలుమఱుం **గ**న్నార గన్నార; **మే**
నిను విన్నారము చూడమెన్నడును మున్ **నీ**యాడుజందంబు మో
హినివై దైత్యుల గన్ను బ్రామి యమృతం **బింద్రా**ది దేవాళి కి
చ్చిన నీ రూపము జూపుమా! కుతుకముం **జిత్తంబు**నం బుట్టెడిన్.

టీకా:

ఘనతన్ = గొప్పతనమును; నీ = నీ యొక్క; మగ = పురుష రూపు; పోడుముల్ = చక్కదనములు;
పలు = అనేక; మఱున్ = సార్లు; కన్నారము = చూసితిమి; కన్నారన్ = కంటినిండుగా; మే = మేము;
నినున్ = నీగురించి; విన్నారము = వినియున్నాము; చూడము = చూడలేదు; ఎన్నడునున్ =
ఎప్పుడుకూడ; మున్ = ఇంతకుపూర్వము; నీ = నీ యొక్క; ఆడు = ఆడురూపపు; చందంబున్ =
చక్కదనములను; మోహినివి = జగన్మోహినీరూపివి; ఐ = అయ్యి; దైత్యుల = రాక్షసుల; కన్నున్ =
కళ్ళు; ప్రామి = కప్పి; అమృతంబున్ = అమృతమును; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; ఆది = మున్నగు; దేవ =
దేవతా; అళి = సమూహమున; కున్ = కు; ఇచ్చిన = సమకూర్చినట్టి; నీ = నీ యొక్క; రూపమున్ =
స్వరూపమును; చూపుమా = చూపెట్టుము; కుతుకమున్ = కుతూహలము; చిత్తంబునన్ =
మనసునందు; పుట్టెడిన్ = కలుగుచున్నది.

భావము:

మాధవా! మహిమతో కూడిన నీమగసోయగాన్ని పెక్కుసార్లు కన్నాము. విన్నాము. నీఆడరూపాన్ని ఏనాడూ చూడలేదు. మోహినిగా నీవు రాక్షసులను మోసగించి ఇంద్రాది దేవతలకు అమృతాన్ని పంచిఇచ్చిన ఆరూపాన్ని చూపించు. దాన్ని చూడాలని, నామనసు కుతూహలపడుతున్నది.

8-389-క.

మగవాడ వై జగంబులఁ

దగిలిచి చిక్కులను బెట్టు దంటకు నీకున్

మగువ తనంబున జగములఁ

దగులము బొందింప నెంతదడవు ముకుందా!"

టీకా:

మగవాడవు = పురుష రూపుడవు; ఐ = అయ్యి; జగంబులన్ = లోకమును; తగిలిచి = తగులములుకలిగించి; చిక్కులను = ఇబ్బందులను; పెట్టుదు = పెట్టెదవు; అంట = అంతటివాడి; కున్ = కి; నీ = నీ; కున్ = కు; మగువ = స్త్రీ; తనంబునన్ = ఆకృతితో; జగములన్ = లోకములను; తగులమున్ = మోహమునందు; బొందింపన్ = చెందించుటకు; ఎంత = ఏమి; తడవు = తడబాటు; ముకుందా = హరి.

భావము:

ముకుందా! మగవాడిగా మోహంలో పడవేసి నీవు లోకాలను ఎన్నో చిక్కులకు గురిచేస్తావుట. అటువంటి నీవు ఆడరూపంలో లోకాలను ఆకర్షించడంలో ఆశ్చర్యం ఏముంది."

8-390-వ.

అని పలుకుచున్న శూలపాణిచే నపేక్షితుండై విష్ణుండు భావ గంభీరంబగు నవ్వు నివ్వటిల్ల న వ్యామదేవున కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలుకుచున్న = అడుగుతున్న; శూలపాణి = శంకరుని; చేన్ = వలన; అపేక్షితుండు = కోరబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; విష్ణుండు = విష్ణుమూర్తి; భావగంభీరంబు = భావగర్భం, రహస్యార్థం; అగు = కాన్; నవ్వు = నవ్వు; నివ్వటిల్లన్ = అతిశయించగా; ఆ = ఆ; వామదేవున్ = శంకరున; కున్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

పైవిధంగా పలుకుతున్న పరమేశ్వరుని మాటలకు గంభీరంగా నవ్వుతూ విష్ణువు ఇలా అన్నాడు.

8-391-శా.

"శ్రీకంఠా! నిను నీవ యేమిటకు మీ చిత్తంబు రంజించెదన్;
నాకద్వేషుల డాగురించుటకునై నాడెను గైకొన్న కాం
తాకారంబు జగద్విమోహనము నీకై చూచెదేఁ జూపెదం;
గైకోనర్హము లంధ్రు కాముకులు సంకల్పప్రభావంబులన్."

టీకా:

శ్రీకంఠా = శంకరా; నినున్ = నిన్ను; నీవ = నీవే; ఏమిటకుమీ = పరాకుచెందనీకుము; చిత్తంబున్ = మనసును; రంజించెదన్ = సంతోషింపజేసెదను; నాకద్వేషులన్ = రాక్షసులను; డాగురించుట = మోహింపజేయుట; కున్ = కోసము; ఐ = అయ్యి; నాడున్ = ఆ దినమున; ఏను = నేను; కైకొన్న = స్వీకరించినట్టి; కాంత = స్త్రీ; ఆకారంబున్ = ఆకృతిని; జగత్ = లోకమునందు; విమోహనంబున్ = మిక్కిలి మోహింపజేయునది; నీ = నీ; కై = కోసము; చూచెదు = చూస్తానుఅనిన; ఏని = ఎడల; చూపెదన్ = చూపించెదను; కైకోన్ = అంగీకరించుటకు; అర్హములు = తగినవి; అంధ్రు = అనెదరు; కాముకుల్ = కోరికలుగలవారు; సంకల్ప = సంకల్పము యొక్క; ప్రభావంబులన్ = ప్రభావములను.

భావము:

“మహేశ్వరా! క్షీరసాగరం మథన సమయంలో పుట్టిన గరళాన్ని కంఠాన ధరించి లోక క్షేమంకరమైన కంఠం గలవాడవై శ్రీకంఠునిగా ప్రసిద్ధుడైన వాడవు. నీమనస్సుకు సంతోషం కలిగిస్తాను తొందర పడవద్దు ఆనాడు రాక్షసులను మోసగించడం కోసం నేను ధరించిన మోహినీరూపం లోకాన్ని మోహింప జేసేది. దానిని నీవు చూడాలనుకుంటే చూపుతాను. మనసులో సంకల్పంగా పుట్టిన కోరికలు తీర్చుకోదగ్గవే కదా.”

8-392-వ.

అని పలికి కమలలోచనుం డంతర్వితుండయ్యె; ఆ య్యుమాసహితుండైన భవుండు విష్ణుఁ డెటు పోయెనో యెందుఁ జొచ్చెనో యని దశదిశలం గలయ నవలోకించుచుండం దన పురోభాగంబున.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; కమలలోచనుండు = విష్ణుమూర్తి; అంతర్వితుండు = మాయమైనవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యను; ఆ = ఆ; ఉమా = పార్వతీదేవి; సహితుండున్ = కూడియున్నవాడు; ఐన = అయిన; భవుండు = శంకరుడు; విష్ణుడు = విష్ణుమూర్తి; ఎటు = ఎక్కడకు; పోయెనే = వెళ్ళెనో; ఎందున్ = దేనిలో; చొచ్చెనో = ప్రవేశించెనో; అని = అని; దశదిశలన్ = పదివైపులను; కలయ = కలయ; అవలోకించుచుండన్ = చూచుచుండగా; తన = తనకు; పురోభాగంబునన్ = ఎదుట.

భావము:

ఇలా చెప్పి, అప్పుడు అక్కడ కమలాలవంటి కన్నులు గల ఆ విష్ణుమూర్తి మాయం అయిపోయాడు. కలిసి కూర్చుని ఉన్న పార్వతీ దేవి శంకరుడు విష్ణుమూర్తి ఎక్కడకు వెళ్ళాడా అని అన్ని వైపులకీ చూస్తున్నారు. ఇంతలో శంకరునికి ఎదురుగా...

అష్టమ స్కంధము : జగనమోహిని కథ

8-393-నీ.

ఒక యెలదోటలోనొకవీధి నొకనీడ-

గుచకుంభముల మీద గొంగు దలగ

గబరికాబంధంబు గంపింప నుదుటిపై-

జికురజాలంబులు చిక్కుపడగ

ననుమానమై మధ్య మల్లాడ జెక్కుల-

గర్లకుండల కాంతి గంతు లిడగ

నారోహభరమున నడుగులు దడబడ-

దృగ్దీప్తి సంఘంబు దిశల గప్ప

8-393.1-తే.

వామకరమున జాతిన వలువ బట్టి

కనక నూపుర యుగళంబు గల్లనంగ

గంకణంబుల ఝణఝణత్కార మెసగ

బంతిచే నాడు ప్రాయంపుటించి గనియె.

టీకా:

ఒక = ఒక; ఎలదోట = ఉద్యానవనము; లోన్ = అందు; ఒక = ఒక; వీధిన్ = చెట్లవరుస; ఒక = ఒక;
నీడన్ = చెట్టునీడయందు; కుచ = స్తనములనెడి; కుంభముల = కుండల; మీదన్ = పైన; కొంగున్ =
పైట; తలగన్ = తొలగిపోగా; కబరికాబంధంబున్ = జుట్టుముడి; కంపింపన్ = చలించుచుండగ;
నుదురు = ఫాలభాగము; పైన్ = మీద; చికుర = ముంగురుల; జాలంబులున్ = సమూహములు;
చిక్కుపడగన్ = ముసురుకొనుచుండగ; అనుమానము = ఉందాయనిసందేహము; ఐ = కలిగెడిదై;
మధ్యము = నడుము; అల్లాడన్ = కదులాడుతుండగా; చెక్కులన్ = చెక్కిళ్ళపై; కర్లకుండల =
చెవికుండలముల; కాంతి = ప్రకాశము; గంతులు = చిందులు; ఇడగన్ = వేయుచుండగ; ఆరోహ =
స్త్రీలపిరుదుల; భరమునన్ = బరువువలన; అడుగులు = పాదాలు; తడబడన్ = తడబడుచుండగ;
దృక్ = చూపుల; దీప్తి = కాంతుల; సంఘంబున్ = సమూహములు; దిశలన్ = సర్వదిశలను; కప్పన్ =
పరచుకొనగా.

వామ = ఎడమ; కరమునన్ = చేతితో; జాతిన = జారిపోయిన; వలువన్ = బట్టను; పట్టి = పట్టుకొని;

కనక = బంగారు; నూపుర = కాలియందెలు; యుగళంబున్ = రెండును (2); గల్లు = గలగలమని;
అనగన్ = అనుచుండ; కంకణంబులన్ = బంగారపుగాజుల; ఝణఝణత్ = ఝణ ఝణ; కారము
= అనెడి శబ్దములు; ఎసగన్ = అతిశయించగా; బంతి = బంతి; చేన్ = తోటి; ఆడు = ఆడెడి;
ప్రాయంపు = మంచివయసులోనున్న; ఇంతిన్ = స్త్రీని; కనియె = చూచెను.

భావము:

అలా మాయమయిన విష్ణువు ఎక్కడికి వెళ్ళాడా అని శంకరుడు చూస్తున్నాడు. అంతలో ఆయన
ఎదుట ఒక ఉద్యానవనం; ఆ వనంలో ఒక చెట్ల వరుస; అందులో ఒక చెట్టు నీడలో ఒక
ఎలప్రాయపు సుందరాంగి కనబడింది. ఆమె కుచకుంభముల మీద పైట తొలగింది. కొప్పుముడి
వీడింది . నుదుట ముంగురులు ముసురుతున్నాయి. నడుము ఉందాలేదా అనే అనుమానానికి
అవకాశమిస్తూ కదలాడుతోంది. చెవుల కమ్మల కాంతులు చెక్కిళ్ళపై చిందుతున్నాయి. పిరుదుల
బరువుతో పాదాలు తడబడుతున్నాయి. తళుకు చూపులు దిక్కులలో పిక్కటిల్లుతున్నాయి.
జారిపోయిన చీర కుచ్చెళ్ళను ఎడమచేతితో పట్టుకుంది. బంగారు కాలిఅందెల గలగలలూ
చేతికంకణాల ఝణ ఝణాలూ అతిశయిస్తున్నాయి. అలా బంతితో ఆడుతూ ఉన్న ఆ యింతిని
శంకరుడు చూసాడు.

8-394-వ.

కని మున్ను మగువ మరగి సగమయిన మగవాఁ డమ్మగువ వయో రూప గుణ విలాసంబులు
దన్ను నూరింపం గనుటెప్ప వ్రేయక తప్పక చూచి మెత్తనయిన చిత్తంబున.

టీకా:

కని = చూసి; మున్ను = ఇంతకుముందే; మగువన్ = స్త్రీని; మరగి = అలవాటుపడి; సగము =
సగము; అయిన = ఐనట్టి; మగవాడు = పురుషుడు; ఆ = ఆ; మగువన్ = స్త్రీ యొక్క; వయస్ =
ప్రాయము; రూప = అందము; గుణ = సుగుణములు; విలాసంబులున్ = వయ్యారములు; తన్ను =
తనను; ఊరింపన్ = ఆకర్షించుచుండగ; కనుటెప్పన్ = కంటిమీదిరెప్ప; వ్రేయక = ఆర్పకుండగ;
తప్పక = విడువకుండ; చూచి = చూసి; మెత్తను = మెత్తబడినది; అయిన = ఐనట్టి; చిత్తంబున =
మనసునందు.

భావము:

ఇంతకు ముందే మగువ వలపుతో సగమైన మగవాడు కదా శివుడు. ఆజవరాలి ప్రాయమా రూపమా ఒయ్యారమా విలాసమా ఆయనను బాగా ఆకర్షించాయి. ఆయన కంటిరెప్పకూడా వేయకుండా మైమరచి ఆమెను చూడసాగాడు. ఆయన చిత్తం మెత్తబడింది.

8-395-శా.

"ఈ కాంతాజనరత్న మెవ్వరిదోకో? యీ యాడురూపంబు ము

న్నే కల్పంబుల యందుఁ గాన; మజుఁ డీ యింతిన్ సృజింపంగఁ దా

లేకుం టెల్ల నిజంబు; వల్లభత నీ లీలావతిం జేరఁగా

నే కాంతుండుఁ గలందొ? క్రీడలకు నాక్రియింతి సిద్ధించునే?"

టీకా:

ఈ = ఈ; కాంతా = స్త్రీ; జన = జనములలో; రత్నము = శ్రేష్ఠురాలు; ఎవ్వరిదోకో = ఎవరికి చెందినదో
కదా; ఈ = ఇట్టి; ఆడు = స్త్రీ; రూపంబున్ = అందమును; మున్ను = ఇంతకుముందే; ఏ = ఏ;
కల్పంబులన్ = కల్పముల; అందున్ = లోను; కానము = చూడలేదు; అజుడు = బ్రహ్మదేవుడు; ఈ =
ఈ; ఇంతిన్ = స్త్రీని; సృజింపంగన్ = సృష్టించుటకు; తాన్ = తాను; లేకుంటన్ = చేయలేదనుట;
ఎల్లన్ = పూర్తిగా; నిజంబున్ = సత్యము; వల్లభతన్ = ప్రీతితో; ఈ = ఈ; లీలావతిన్ = శృంగారవతిని;
చేరంగాన్ = దరిచేరుటకు; ఏ = ఏ; కాంతుండు = చక్కనివాడు; కలందొ = ఉన్నాడోకదా; క్రీడల =
లీలావిహారముల; కున్ = కోసము; నా = నా; కున్ = కు; ఈ = ఈ; ఇంతిన్ = స్త్రీ; సిద్ధించునే =
దొరుకుతుందా.

భావము:

"ఎవరమ్మాయో ఈ అన్నులమిన్న. ఏ కల్పంలోనూ ఇప్పటి వరకూ ఇంతటి అందమైన స్త్రీ
కనబడలేదు. ఈమెను బ్రహ్మ సృష్టించ లేదనడం తథ్యం. ఈ ఒయ్యారిని ఇల్లాలుగా పొందే
అదృష్టవంతుడు ఎవడో? ఈ లావణ్యవతి లీలావిహారలకు నాకు లభిస్తుందా?" అని అనుకున్నాడు
శివుడు.

అని మఱియుం జెఱకువిలుతుని మెఱవడిఁ దరపిన నెఱబిరుదు వెఱంగుపడం దెఱవ
దుఱిమిఁకొనిన తుఱుము బిగిముడి వదలి కదలి భుజముల మెడల నొడల నదరి చెదరిన
కురులు నొసలి మృగమద తిలకంపుటసలు మసల, విసవిస నగుమొగము మెఱుంగులు
దశదిశలం బసలు కొలుపఁ, జిఱునగవు మెఱయ, నునుఁ జెమటం దడంబడి పులకరములు
గులకరములు గొన, హృదయానందకందం బగు కందుకంబు గరారవిందంబునం దమర్చి,
యక్కునం జేర్చి, చెక్కున హత్తించి, చుబుకంబు మోపి, చూచుకంబులం గదియించి, నఖంబుల
మీటుచు, మెల్లమెల్లన గెల్లాడు కరకమలంబులం గనక మణి వలయంబులు ఝణఝణ యనం
గుచకలశంబు లొండొంటి నొరయ, నెడమఁ గుడిం దడంబడఁ గ్రమ్మన నెగురఁ జిమ్ముచు, నెగురఁ
జిమ్మి తనకుఁదానె కొన్ని చిన్నపన్నిదంబులు చేసికొని బడుగు నడుము బెడఁకి వడవడ వడంక
నఱితి సరులుఁ గలయంబడఁ దిరుగుచు, తిరుఁగు నెడఁ బెనఁకువలుగొనఁ జెవుల తొడవుల
రుచులు గటముల నటనములు సలుపఁ బవిరి తిరిగి యొడియుచు, నొడిచి కెలంకులన్
జడియుచు, జడిసి జడను పడక వలువ నెలవు వదలి దిగంబడం, గటిస్థలంబునఁ గాంచీ
కనకమణి కింకిణులు మొరయఁ జరణకటకమ్ములు గల్లుగల్లుమనం, గరకంకణమణి గణములు
మెఱయ మితితప్పిన మోహాతిరేకం బుప్పొంగ వెనుకొని యుఱుకి పట్టుచు, బట్టి పుడమిం
బడవైచి, పాటు వెంటన మింటికెగసి గెంటక కరంబునం గరంబు దిరంబయి పలుమఱు నెగయ
నడుచుచు, నెగయు నెడం దిగంబడు తఱిని నీలంపు మెఱుంగు నిగ్గుసోగ పగ్గంబుల వలలువైచి
రాఁ దిగిచిన పగిది వెనుకొనంగ, విలోకన జాలంబులు నిగిడించుచు, మగిడించుచుఁ
గరలాఘవంబున నొకటి, పది, నూఱు, వేయి చేసి నేర్పులు వాటించుచు, నరుణ చరణకమల
రుచుల నుదయ శిఖరి శిఖర తరణి కరణి చేయుచు, ముఖచంద్ర చంద్రికలఁ జంద్రమండలంబులు
గావించుచు, నెడనెడ నురోజ దుర్గ నిర్గత చేలాంచలంబు జక్క నొత్తుచుం, గపొలఫల కాలోల
ఘర్మ జలబిందు బృందంబుల నఖాంకురంబుల నోసరించుచు, అరుణాధరబింబఫల భ్రాంత
సమాగత రాజకీరంబులం జోవుచు, ముఖసరోజ పరిమళాసక్త మత్తమధుపంబుల నివారించుచు,
మందగమనాభ్యాస కుతూహలాయత్త మరాళ యుగ్మంబులకుం దలంగుచు, విలాస వీక్షణా
నందిత మయూర మిథునంబులకు నెడగలుగుచు, బొదరిండ్ల యీఱములకుం బోక మలంగుచు,
కరకిసలయాస్వాద కాముక కలకంఠ దంపతులకు దూరమగుచు, దీఁగ యుయ్యెలల నూగుచు,

మాధవీ మండపంబు లెక్కుచు, గుసుమరేణు పటలంబుల గుబ్బళ్ళు ప్రాకుచు మకరందస్యంద
 బిందుబృందంబు నుత్తరించుచు, గృతక శైలంబుల నారోహించుచు, బల్లవ పీఠంబులం
 బధిశ్రమంబు పుచ్చుచు, లతాసౌధభాగంబుల బొడచూపుచు, నున్నత కేతకీ స్తంభంబుల
 నొరగుచు, బుష్పదళఖచిత వాతాయనంబులం దొంగిచూచుచు, గమలకాండపాలికల
 నాలంబించుచు, జంపక గేహళీ మధ్యంబుల నిలువంబడుచు, గదళికాపత్ర కవాటంబుల
 నుద్ఘాటించుచు, బరాగ నిర్మిత సాలభంజికా నివహంబుల నాదరించుచు, మణికుట్టిమంబుల
 మురియుచు, జంద్రకాంత వేదికల నొలయుచు, రత్నపంజర శారికానివహంబులకుం జదువులు
 చెప్పుచు, గోరిన క్రియంజూచుచు చూచిన క్రియ మెచ్చుచు, మెచ్చిన క్రియ వెఱిగుపడుచు,
 వెఱిగుపడిన క్రియ మఱిచుచు, మఱివక యేకాంతం బగు నవ్వనాంతంబున ననంత
 విభ్రమంబుల జగన్మోహినియై విహరించుచు నున్న సమయంబున.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; చెఱికువిలుతుని = మన్మథుని; మెఱివడిన్ = ఉద్రేకముతో;
 తరపిన = హరించిన; నెఱ = నిండు; బిఱుదు = నిబ్బరము; వెఱిగుపడన్ = నీరైపోగా; తెఱవ = స్త్రీ;
 తుఱిమికోనిని = ముడుచుకొన్నట్టి; తుఱుము = కొప్పుగ; బిగి = బిగించిన; ముడి = ముడి; వదలి =
 విడిపోయి; కదలి = జారిపోయి; భుజముల = భుజములపైన; మెడలన్ = మెడపైన; ఒడలన్ =
 దేహముపైన; అదరి = పడి; చెదరిన = చెదిరిపోయిన; కురులు = శిరోజములు; నొసలి = నుదుటి;
 మృగమద = కస్తూరి; తిలకంపు = తిలకము; అసలు = పంకము, బొట్టు; మసలన్ = కరిగిపోవ;
 విసవిసన్ = ప్రసరించిన; నగు = నవ్వు; మొగము = మొహము యొక్క; మెఱుంగులు = మెరుపులు;
 దశదిశలన్ = పదిదిక్కులను; పసలుకొలుపన్ = ముసురుకొనగ; చిఱునగవు = చిరునవ్వు;
 మెఱయన్ = మెరుస్తుండగ; నునున్ = లేత; చెమటన్ = చెమటతో; తడబడి = తొట్రుపడి;
 పులకరములు = గగుర్పాటులు; కులరకములుగొన = గుంపుగూడగ; హృదయ = మనసునకు;
 ఆనందక = సంతోషింపజేసెడి; అందంబగు = అందమైన; కందుకంబున్ = బంతిని; కర = చేతులు
 యనెడి; అరవిందంబునన్ = పద్మము; అందున్ = లో; అమర్చి = అందుకొని; అక్కునన్ = ఎదకు;
 చేర్చి = హత్తుకొని; చెక్కున = చెక్కిళ్ళపై; హత్తించి = చేర్చుకొని; చుబుకంబున్ = గడ్డమును; మోపి =
 ఆన్చి; చూచుకంబులన్ = చనుమొనలపై; కదియించి = ఆనించికొని; నఖంబులన్ = గోర్లతో;
 మీటుచున్ = ఆడించుచు; మెల్లమెల్లన = అతిమెల్లగా; కెల్లాడు = కదలెడు; కర = చేతులు యనెడి;

కమలంబులన్ = పద్మములచేత; కనక = బంగారపు; మణివలయములు = రత్నాలగాజులు;
 ఝణఝణ = ఝణ ఝణ; అనన్ = అనుచుండ; కుచ = స్తనములు యనెడి; కలశంబులు =
 కుంభములు; ఒండొంటి = ఒకదానినొకటి; ఒరయన్ = ఒరుసుకొనుచుండగ; ఎడమ = ఎడమపక్క;
 కుడిన్ = కుడుపక్కలకు; తడంబడన్ = తుళ్ళిపడునట్లుగ; క్రమ్మనన్ = క్రమముగా; ఎగురన్ = ఎగుర;
 చిమ్ముచున్ = వేయుచు; ఎగురన్ = ఎగుర; చిమ్మి = వేసి; తన = తన; కున్ = కు; తానె = తానే; కొన్ని
 = కొన్ని; చిన్న = చిన్నిచిన్ని; పన్నిదంబులున్ = పందెములను; చేసికొని = పెట్టుకొని; బడుగు =
 సన్నని; నడుము = నడుము; బెడకి = విలసించి; వడవడ = వడవడ యని; వడంకన్ =
 వణకునట్లుగ; అఱితిసరులు = కంఠహారములు; కలయన్ = చిక్కు; పడన్ = పడునట్లుగ;
 తిరుగుచున్ = తిరుగాడుచు; తిరుగున్ = తిరిగెడి; ఎడన్ = సమయమునందు; పెనకువలుగొనన్ =
 మెలికలుతిరుగుచుండగ; చెవుల = కర్ణ; తొడవుల = ఆభరణముల; రుచులు = కాంతులు; కటముల
 = చెక్కిళ్ళపై; నటనములు = చిందులు; సలుపన్ = ఆడగా; బవిరి = గుండ్రముగా; తిరిగి = తిరుగుచు;
 ఒడియుచున్ = పట్టుకొనుచు; ఒడిచి = పట్టుకొని; కెలంకులన్ = పక్కలకు; జడియుచున్ =
 కదులుచు; జడిసి = కదిలి; జడనుపడక = ఆగక; వలువ = పైబట్ట; నెలవు = స్థాన; వదలి = భ్రంశమై;
 దిగంబడన్ = జారిపోగా; కటిస్థలంబునన్ = మొలప్రాంతపు; కాంచీ = వడ్డాణపు; కనక = బంగారు;
 మణి = రత్నాల; కింకిణులు = చిరుగంటలు; మొరయన్ = మోగగా; చరణ = కాలి; కటకమ్ములు =
 అందెలు; గల్లుగల్లుమనగా = గల్లుగల్లుమనగా; కర = చేతుల; కంకణ = గాజుల; మణి = రత్నాల;
 గణములు = సమాహములు; మెఱయన్ = మెరుస్తుండగా; మితితప్పిన = మితిమీరిన; మోహా =
 మోహముయొక్క; అతిరేకంబునన్ = అతిశయము; ఉప్పొంగన్ = విజృంభించగా; వెనుకొని =
 వెనువెంట; ఉఱికి = పరుగెట్టి; పట్టుచున్ = పట్టుకొనుచు; పట్టి = పట్టుకొని; పుడమిన్ = నేలపై;
 పడవైచి = పడేసి; పాటు = పడిగెంతుటతో; వెంటన = వెనుకనే; మింటి = ఆకాశమున; కున్ = కు;
 ఎగసి = ఎగిరి; గెంటక = విడువక; కరంబునన్ = చేతిలో; కరంబు = చేయి; తిరంబయి = కలిపుంచి;
 పలు = అనేక; మఱున్ = సార్లు; ఎగయన్ = ఎగుర; నడచుచున్ = వేయుచు; ఎగయున్ = ఎగిరెడి;
 ఎడన్ = సమయమునందు; దిగంబడు = కిందకుబడెడి; తఱిన్ = సమయమునందు; నీలంపు =
 నల్లని; మెఱంగు = మెరుస్తున్న; నిగ్గు = కాంతుల; సోగ = పొడవైన; పగ్గంబుల = తాళ్లుగల; వలలు =
 వలలను; వైచి = వేసి; రాదిగిచిన = లాగుతున్న; పగిదిన్ = విధముగా; వెనుకొనంగ = వెంటాడెడి;
 విలోకన = చూపుల; జాలంబులు = వలలను; నిగిడించుచున్ = సారించుచు; మగిడించుచు =
 తిప్పుచు; కర = చేతుల; లాఘవంబునన్ = నేర్పులతో; ఒకటి = ఒకటి (1); పది = పది (10); నూలు =

వంద (100); వేయి = వెయ్యి (1,000); చేసి = లెక్కించుచు; నేర్పులు = నేర్పరితనములు;
 వాటించుచున్ = వాటముగజాపుచు; అరుణ = ఎఱ్ఱని; చరణ = చేతులు యనెడి; కమల =
 పద్మముల; రుచులను = కాంతులతో; ఉదయ = తూర్పు; శిఖరి = కొండ; శిఖర = కొనగల; తరణి =
 సూర్యబింబము; కరణి = వలె; చేయుచున్ = స్ఫురింపజేయుచు; ముఖ = మోము యనెడి; చంద్ర =
 చంద్రుని; చంద్రికలన్ = వెన్నెలలతో; చంద్ర = చంద్ర; మండలంబులన్ = బింబములను;
 కావించుచున్ = సృజించుచు; ఎడనెడన్ = అప్పుడప్పుడు; ఉరోజు = కుచముల; దుర్గ =
 మిట్టపల్లములనుండి; నిర్గత = జారిపోయిన; చేలాంచలంబు = పైటను; చక్కనొత్తుచున్ =
 సవరించుకొనుచు; కపోలఫలక = చెక్కిళ్ళపై; ఆలోల = చిందుతున్; ఘర్మ = చెమట; జల = నీటి;
 బిందు = చుక్కల; బృందంబులన్ = సమూహములను; నఖ = గోళ్ళ; అంకురంబులన్ = కొనలతో;
 ఓసరించుచు = తొలగించుచు; అరుణ = ఎఱ్ఱని; అధర = పెదవులు యనెడి; బింబ = దొండ; ఫల =
 పండ్లనెడి; భ్రాంత = భ్రమతో; సమాగత = వచ్చిన; రాజకీరంబులన్ = రామచిలుకలను; చోపుచున్ =
 తోలుచు; ముఖ = మోము యనెడి; సరోజు = పద్మముల; పరిమళ = సువాసనలచే; ఆసక్త =
 ఆశగొన్న; మత్త = మత్తెక్కిన; మధుపంబులన్ = తుమ్మెదలను; నివారించుచున్ = అదలించుచు;
 మంద = మెల్లగా; గమన = నడచుటను; అభ్యాస = నేర్చుకొనెడి; కుతూహల = కుతూహలముతో;
 ఆయత్త = వచ్చిన; మరాళ = రాయంచల; యుగ్మంబుల్ = జంటల (2); కున్ = కు; తలంగుచున్ =
 తప్పించుచు; విలాస = సొగసైన; వీక్షణ = చూపులచేత; ఆనందిత = ముచ్చటపడిన; మయూర =
 నెమళ్ళ; మిథునంబుల్ = జంటల (2); కున్ = కు; ఎడన్ = దూరముగ; కలుగుచున్ = అగుచు;
 పొదరిండ్లన్ = పొదరిళ్ళలో; ఈఱముల్ = జొంపముల; కున్ = కు; పోక = దరిచేరకుండ;
 మలంగుచున్ = తప్పుకొనుచు; కర = చేతులు యనెడి; కిసలయ = చిగుళ్ళను; ఆస్వాద = తినుటకు;
 కాముక = మనసుపడెడి; కలకంఠ = కోయిలల; దంపతుల్ = జంటల (2); కున్ = కు; దూరము =
 దూరముగ; అగుచున్ = జరుగుచు; తీగ = తీవల; ఉయ్యెలలన్ = ఉయ్యాలలపై; ఊగుచున్ =
 ఊగుతు; మాధవీ = పూలగురువింద; మండపంబులన్ = గుబుర్లను; ఎక్కుచున్ = ఎక్కుతు; కుసుమ
 = పూల; రేణు = పుప్పొడిరేణువుల; పటలంబుల = సమూహములందు; గుబ్బళ్ళు = గుట్టలపై;
 ప్రాకుచున్ = జరుగుచు; మకరంద = పూతేనె; స్యందన = కారిన; బిందు = చుక్కల; బృందంబును =
 సమూహములను; ఉత్తరించుచు = దాటుతు; కృతక = క్రీడా; శైలంబులన్ = పర్వతములను;
 ఆరోహించుచు = ఎక్కుతు; పల్లవ = చిగురుటాకుల; పీఠంబులన్ = ఆసనములపై; పథిశ్రమంబున్ =
 అలసటలను; పుచ్చుచున్ = తీర్చుకొనుచు; లతాసౌధ = పొదరిండ్ల; భాగంబులన్ = లోపల;

పొడచూపుచు = కనబడుతు; ఉన్నత = ఎత్తైన; కేతకీ = మొగలి; స్తంభంబులన్ = బోదెలకు; ఒరగుచు
 = జార్జాపడుతు; పుష్ప = పూల; దళ = రేకల; ఖచిత = కూర్చిన; వాతాయనంబులన్ = కిటికీలలోకి;
 తొంగిచూచుచున్ = తొంగిచూస్తూ; కమల = తామర; కాండ = తూడుల; పాలికలన్ =
 చిన్నముక్కలను; ఆలంబించుచున్ = ఊడుతూ; చంపక = సంపెంగ; గేహళీ = పొదల; మధ్యంబులన్
 = లోపల; నిలువంబడుచున్ = నిలబడుతు; కదళికా = అరటి; పత్ర = ఆకుల; కవాటంబులన్ =
 తలుపులను; ఉద్ఘాటించుచున్ = చింపుతూ; పరాగ = పుప్పొడిరేణువుల; నిర్మిత = చేసిన;
 సాలభంజికా = బొమ్మల; నివహంబులన్ = సమూహములను; అదరించుచున్ = బుజ్జగించుచు;
 మణి = రత్నాల; కుట్టిమంబులన్ = తిన్నెలపై; మురియుచున్ = మురిసిపోతూ; చంద్రకాంత =
 చంద్రకాంతాశిలల; వేదికలన్ = వేదికలపైకి; ఒలయుచున్ = చేరుతూ; రత్న = రత్నములుపొదిగిన;
 పంజర = పంజరములలోని; శారికా = గోరువంకల; నివహంబుల్ = సమూహముల; కున్ = కు;
 చదువులు = మాటలు; చెప్పుచున్ = నేర్పుచు; కోరిన = ఇష్టము వచ్చిన; క్రియన్ = విధముగా;
 చూచుచున్ = చూస్తూ; చూచిన = చూసిన; క్రియన్ = విధముగా; మెచ్చుచున్ = మెచ్చుకొనుచు;
 మెచ్చిన = మెచ్చుకొన్న; క్రియన్ = విధముగా; వెఱగుపడుచు = అచ్చెరువొందుచు; వెఱగుపడిన =
 అచ్చెరువొందిన; క్రియన్ = విధముగా; మఱచుచు = పరవశించిపోతూ; మఱవ = ప్రమాదముపడక;
 ఏకాంతంబు = నిర్మానుష్యంబు; అగు = ఐన; ఆ = ఆ; వన = తోట; అంతంబునన్ = లోపల; అనంత
 = అంతలేని; విభ్రమంబులన్ = విలాసములతో; జగన్మోహిని = జగన్మోహినీ యాకృతి; ఐ = అయ్యి;
 విహరించుచున్న = సంచరించుచున్న; సమయంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

అంతలో మన్మథుని జయించి నంతటి పరమశివుని నిబ్బరం సైతం నీరైపోయేలాగ, మోహిని
 ముడుచుకున్న కొప్పుముడి వీడింది; వెంట్రుకలు భుజాలు మీదా, మెడ మీదా చెదరి పడి
 చలిస్తున్నాయి; ఆమె నుదుటిమీద కస్తూరి బొట్టు కరిగిపోతోంది; ముద్దులు మూటగట్టి
 ముఖకాంతులు నలుదెసలా ప్రసరిస్తున్నాయి; చిరునవ్వులు చిందుతున్నాయి; చెమటతో తడిసి
 తడబడుతూ తనువున పులకలు మొలకెత్తుతున్నాయి; మనసుకు ఇంపునింపే బంతిని అందమైన
 హస్తంతో అందుకుంటోంది; దానిని రొమ్ముపై ఉంచుకుంటోంది; చెక్కిలిపై చేర్చుకుంటోంది; గడ్డానికి
 తాకించుకుంటోంది; చనుమొనలపై ఆనించుకుంటోంది; గోళ్ళతో మీటుతోంది; సొగసైన చేతులలో
 బంతిని కుడిఎడమలకు తృళ్ళిపడేలా ఒయ్యారంగా ఎగురవేస్తోంది; బంతి ఎగరేస్తుంటే

మెల్లమెల్లగా కదలాడే మేలిమి కంకణాలు ఝణ ఝణ ధ్వనిస్తున్నాయి; కుచకుంభాలు ఒకదానితో ఒకటి రాసుకుంటున్నాయి; తనకుతానే చిన్నచిన్న పందాలు వేసుకుంటోంది; సన్నని నడుం వణిక్కి మెడలోని హారాలు చిక్కుపడేటట్లు తిరుగాడుతోంది; అలా తిరిగేటప్పుడు చెవులకుండలాల కాంతులు చెక్కిళ్ళపై చిందులాడుతున్నాయి; ఆమె గుండ్రంగా తిరుగుతూ బంతిని పట్టుకుని ప్రక్కలకు కదులుతోంది; అప్పుడు ఆమె పైటచెరగు జారిపోతోంది; ఒడ్డాణంలోని బంగారుచిరుగంటలు మ్రోగుతున్నాయి; కాలిఅందెలు ఘల్లుఘల్లుమంటున్నాయి; కరకంకణాలు రత్నాలు మెరస్తున్నాయి; ఆమె బంతి వెనువెంట పరుగెత్తి పట్టుకొంటూ పట్టుకుని నేలపై చరుస్తూ అది పైకెగిరినప్పుడు రెండుచేతులూ చేర్చి చాలా మార్లు పట్టుకుంటోంది; బంతి ఎగిరేటప్పుడూ పడేటప్పుడూ పొడవైన వలలు వేసి లాగుతున్నట్లు తన సోగచూపులు వ్యాపింపజేస్తోంది; బంతిని కొడుతూ ఒకటి నుండి పది, నూరు అంటూ వరుసగా ఎంతో నేర్పుతో లెక్కపెడుతోంది; ఎట్టితామరలవంటి తన పాదాల అరుణకాంతులతో తూర్పుకొండ మీది సూర్య బింబాన్ని స్ఫురింపజేస్తోంది; నెమ్మొము చంద్రుని వెన్నెల వెలుగులతో చంద్రమండలాలను సృజిస్తోంది; అప్పుడప్పుడు కుచలకలశాల మిట్టపల్లాల నుండి జారిపోయిన పైట సవరించుకుంటోంది; చెక్కిళ్ళపై చిందే చెమటబొట్లను కొనగోళ్ళతో చిమ్ముతోంది; ఎట్టిని పెదవిని దొండపండుగా భ్రమించి వచ్చిన రాచిలుకలను తోలుతోంది; పద్మంవంటి ముఖంలోని సువాసనకోసం మూగిన కొదమ తుమ్మెదలను అదలిస్తోంది; అందమైన మందగమనం నేర్చుకోవడానికి వచ్చిన రాయంచ జంటలను గెంటుతోంది; సోగసైన చూపులకోసం ముచ్చటపడి వచ్చిన నెమళ్ళ జంటలకు దూరంగా వెళ్తోంది; పొదరిండ్ల దరిచేరకుండా చిగుళ్ళవంటి చేతులకు మనసుపడి వచ్చిన కోయిల జంటలకు దూరమవుతోంది; తీగఉయ్యాల మీద ఊగుతోంది; పూలగురివింద గుబుర్లపై ఎక్కుతోంది; పుప్పొడి గుట్టలను దాటుతోంది; మకరందాల మడుగులు గడుస్తోంది; క్రీడాపర్వతాలపై విహరిస్తోంది; చిగురుటాకుల ఆసనాలపై అలసట తీర్చుకుంటోంది; తీగ ఇండ్లలో దాగుడుమూతలు ఆడుతోంది; మొగలిపొదలకు ఆనుకంటోంది; పూరేకుల గవాక్షాలలో తొంగిచూస్తోంది; మెట్టతామర మొక్కలను తాకుతోంది; సంపెంగ పొదల గడపలలో నిలబడుతోంది; అరటి ఆకులద్వారాలు తెరుస్తోంది; కమ్మని పుప్పొడి బొమ్మలను బుజ్జగిస్తోంది; రత్నాలబాటపై విహరిస్తోంది; చంద్రకాంత వేదికలను సమీపిస్తోంది; రత్న పంజరాలలోని గోరువంకలకు మాటలు నేర్పుతోంది; ఇష్టం వచ్చిన దానిని చూస్తోంది; చూచిన దానిని మెచ్చుకుంటోంది; మెచ్చుకొన్నదానిపై అచ్చెరువు కనబరుస్తోంది; మైమరుస్తోంది; మైమరపిస్తోంది.

అలా ఆ వాల్గంటి ఒంటరిగా ఆ తోటలో అంతులేని అందచందాలతో జగన్మోహిని అయి
సంచరించసాగింది.

8-397-ఆ.

వాలుగంటి వాడి వాలారుజాపుల

శూలి ధైర్యమెల్ల గోలుపోయి

తరిలి యెఱుకలేక మరిచె గుణంబుల

నాలి మరిచె నిజగణాలి మరిచె.

టీకా:

వాలుగంటి = అందగత్తె; వాడి = నిశితమైన; వాలారు = వగలారెడి; చూపులన్ = చూపులతో; శూలి
= శంకరుని; ధైర్యమున్ = నిబ్బరమును; ఎల్ల = అంతను; కోలుపోయి = కోల్పోయి; తరిలి =
సంభ్రమించి; ఎఱుక = తెలివి, గురుతు; లేక = లేకుండగ; మరిచెన్ = మరచిపోయి; గుణంబులన్ =
స్వగుణములను; ఆలిన్ = భార్యను; మరిచెన్ = మరచిపోయెను; నిజ = తన; గణ =
ప్రమథగణముల; అలిన్ = సమూహమును; మరిచెన్ = విస్మరించెను.

భావము:

అందమైన ఆ వగలాడి వాడి చూపులకు శివుడు నిగ్రహాన్ని నిబ్బరాన్ని పూర్తిగా కోల్పోయాడు.
తన్నుతానే మరచిపోయాడు. అంతే కాదు తన ఇల్లాలినీ, ప్రమథగణాలనూ విస్మరించాడు.

8-398-వ.

అప్పుడు

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

అలా శంకరుడు మైమరచి ఆమెని చూస్తున్న ఆ సమయంలో ...

8-399-ఆ.

ఎగురవైచి పట్ట నెడలేమి చే దప్పి
వ్రాలు బంతి గొనంగ వచ్చునెడను
బడతి వలువ వీడి పడియె మారుతహతిఁ
జంద్రధరుని మనము సంచలింప.

టీకా:

ఎగుర = ఎగుర; వైచి = వేసి; పట్టన్ = పట్టుకొనుటకు; ఎడన్ = వీలు; లేమి = కాకపోవుటచేత; చేన్ = చేయి; తప్పి = జారి; వ్రాలు = పడిపోతున్న; బంతిన్ = బంతిని; కొనంగన్ = తీసుకొనుటకు; వచ్చు = వస్తున్న; ఎడను = సమయమునందు; పడతి = స్త్రీ యొక్క; వలువ = బట్ట; వీడి = విడిపోయి, జారి; పడియెన్ = పడిపోయెను; మారుత = గాలి; హతిన్ = తాకిడికి; చంద్రధరుని = పరమశివుని; మనము = మనస్సు; సంచలింపన్ = చలించిపోగా.

భావము:

మోహిని బంతిని ఎగురవేసింది. పట్టుకుందాం అంటే వీలు చిక్కలేదు. దాంతో ఆ బంతి జారి పడిపోయింది. దానిని తీసుకోడానికి వస్తుండగా గాలి తాకిడికి చీర ముడి ఊడిపోయింది. అప్పుడు శివుని మనసు చలించింది.

8-400-మ.

రుచిరాపాంగిని వస్త్రబంధనపరన్ రోమాంచ విభ్రాజితం
గుచభారానమితం గరద్వయపుటీ గూఢీకృతాంగిం జల
త్యచ బంధం గని మన్మథాతురత నాకంపించి శంభుండు ల
జ్జచలింపం దనకాంత చూడఁ గదిసెం జంద్రాస్య కేల్లమ్మికిన్.

టీకా:

రుచిరాపాంగిని = అందగత్తె; వస్త్ర = బట్టను; బంధన = కట్టుకొనుటయందు; పరన్ = నిమగ్నమైన
యామెను; రోమాంచన్ = మైపులకరింపుగలామె; విభ్రాజితన్ = శృంగారరూపిని; కుచ = స్తనముల
యొక్క; భార = బరువులచేత; ఆనమితన్ = వంగినామె; కర = చేతుల; ద్వయ = రెండు (2); పుటీ =
దొప్పలతోను; గూఢీకృత = దాచుకొన్న; అంగిన్ = స్తనములుగలామెను; చలత్ = చలించిన;
కచబంధన్ = కొప్పుముడిగలామెను; కని = చూసి; మన్మథ = కామ; ఆతురతన్ = ఆవేశముచేత;
ఆకంపించి = చలించిపోయి; శంభుండు = పరమశివుడు; లజ్జన్ = సిగ్గుతో; చలింపన్ =
చలించిపోవునట్లు; తన = తన యొక్క; కాంత = భార్య; చూడన్ = చూచుచుండగ; కదిసెన్ = చేరెను;
చంద్రాస్య = సుందరిని; కేలు = చేయి యనెడి; తమ్మి = పద్మమున; కిన్ = కు.

భావము:

కడగంటి కాంతులు తళుక్కుమని మెరస్తున్న మోహిని, చీర సరిగా కట్టుకోడానికి ప్రయత్నించింది.
ఆమె మేను పులకించింది. స్తనభారంతో ఆమె వంగింది. రెండు చేతులతో ఆమె వక్షస్థలాన్ని
కప్పుకున్నది. ఆమె కొప్పుముడి వీడి వ్రేలాడుతున్నది. ఆ స్థితిలో ఆమెను చూసి కామావేశంతో
శివుడు చలించి పోయాడు. అతడు సిగ్గు పడేటట్లు సతీదేవి చూస్తున్నది. అయినా ఆయన చంద్రుని
వంటి మోము గల ఆ మోహిని చేయి పట్టుకోడానికి వెళ్ళాడు.

8-401-ఆ.

పదము చేరవచ్చు ఫాలక్షుఁ బొడగని

చీర వీడిపడిన సిగ్గుతోడ

మగువ నగుచు దరుల మాటున డాఁగెను

వేల్పుతోడు నబల వెంటఁ బడియె.

టీకా:

పదమున్ = దగ్గరకు; చేరన్ = చేరుటకై; వచ్చు = వస్తున్న; ఫాలాక్షున్ = శంకరుని; పొడగని = కాంచి;
చీర = బట్ట; వీడి = జారి; పడిన = పడిపోయిన; సిగ్గు = సిగ్గు; తోడన్ = తోటి; మగువ = స్త్రీ; నగుచున్

= నవ్వుతూ; తరుల = చెట్ల; మాటునన్ = చాటునకు; డాగెను = దాగుకొనెను; వేల్పుతేడున్ = శంకరుడు; వెంటబడియె = వెనుతగిలెను.

భావము:

మోహిని సమీపిస్తున్న శివుని అడుగు దూరంలో చూసింది. చీర ఊడిన సిగ్గుతో నవ్వుతూ చెట్ల చాటున దాగింది. ముక్కంటి ఆ వాల్కంటి వెంటబడ్డాడు.

8-402-మ.

ప్రబలోద్యత్యరిణిం గరింద్రుడు రమిం**పన్** వచ్చు లీలన్ శివుం

"**డబ**లా పోకుము పోకుమీ" యనుచు డా**యం** బాటి కెంగేలఁ ద

త్యబరీ బంధము పట్టి సంభ్రమముతోఁ **గౌ**గిళ్ళ నోలార్చె నం

తబహిః ప్రక్రియ నెట్టకేనిఁ గదియం **ద**ద్బాహునిర్ముక్త యై.

టీకా:

ప్రబల = మిక్కిలి; ఉద్యత్ = ఈడేరిన; కరిణిన్ = ఆడ ఏనుగును; కరి = గజ; ఇంద్రుడు = రాజు;
రమింపన్ = క్రీడించుటకు; వచ్చు = చేరవచ్చెడి; లీలన్ = విధముగా; శివుండు = శంకరుడు; అబలా
= సుందరీ; పోకుము = పోవద్దు; పోకుమీ = పోవద్దు; అనుచున్ = అంటూ; డాయం = దగ్గరకు; పాటి
= పరిగెట్టి; కెంగేలన్ = ఎఱ్ఱని అరచేతితో; తత్ = ఆమె; కబరీబంధమున్ = జడను; పట్టి = పట్టుకొని;
సంభ్రమము = పరవశత్వము; తోన్ = తోటి; కౌగిళ్ళన్ = కౌగిట్లో; ఓలార్చెన్ = ఓలలాడించెను; అంతన్
= అంతట; బహిః = బయటపడెడి; ప్రక్రియన్ = ప్రయత్నముతో; ఎట్టకేని = చిట్టచివరకు; కదియన్ =
పట్టుకొన్న; తత్ = అతని; బాహు = చేతులనుండి; నిర్ముక్త = విడిపించుకొన్నామె; ఐ = అయ్యి.

భావము:

బాగా ఈడేరిన ఆడఏనుగుతో క్రీడించటానికి వెన్నాడిన మదించిన మగ ఏనుగు వలె,
పరమేశ్వరుడు పరుగెత్తి మోహినిని సమీపించాడు. అబలా "పోవద్దు పోవద్దు" అంటూ ఆమె జడ

పట్టుకున్నాడు. వేగిరపాటుతో కౌగిలించుకున్నాడు. పరవశత్వంతో రతిక్రీడకు పూనుకోబోగా, ఆమె అతని పట్టు వదిలించుకుంది.

8-403-నీ.

వీడి వెన్నున నాడు వేణీభరంబుతో-

జఘన భారాగత శ్రాంతితోడ

మాయావధూటి యై ముఱిచూచుచు బాటు-

విష్ణు నద్భుతకర్ము వెంటదగిలి

యీశాను మరల జయించె మరుం డనఁ-

గరిణి వెన్నును కరి కరణి దాల్చి

కొండలు నేలులు గొలకులు వనములు-

దాటి శంభుఁడు చనం దన్మహాత్ము

8-403.1-తే.

నిర్మలామోఘ వీర్యంబు నేలమీదఁ

బడిన చోటెల్ల వెండియుఁ బైడి యయ్యె

ధరణి వీర్యంబు పడఁ దన్నుదానెటింగి

దేవ మాయా జడత్వంబు దెలిసె హరుఁడు.

టీకా:

వీడి = ఊడిపోయి; వెన్నునన్ = వీపుమీద; ఆడు = కదులుచున్న; వేణీభరంబు = జడ; తోన్ = తోటి;
జఘన = పిరుదుల; భార = బరువులచేత; ఆగత = కలిగిన; శ్రాంతి = అలసటల; తోడన్ = తోటి;
మాయా = మాయా; వధూటి = సుందరి; ఐ = అయ్యి; ముఱి = వెనుతిరిగి; చూచుచున్ = చూస్తూ;
పాటు = పరుగెడుతున్న; విష్ణున్ = హరిని; అద్భుతకర్మున్ = హరిని; వెంటదగిలి = వెంటబడి;
ఈశాను = పరమేశ్వరుని; మరల = ఇంకొకసారి; జయించెన్ = గెలిచెను; మరుండు = మన్మథుడు;
అనన్ = అన్నట్లుగ; కరిణి = ఆడ ఏనుగు; వెన్నును = వెనుక; కరి = మగ ఏనుగు; కరణిన్ =
విధమును; దాల్చి = పట్టి; కొండలున్ = కొండలు; ఏలులున్ = కాలువలు; కొలకులున్ = కొలనులు;

వనములు = తోటలు; దాటి = దాటి; శంభుడు = శంకరుడు; చనన్ = వెళ్లుతుండగ; తత్ = ఆ;
మహాత్ము = మహాత్ముని.

నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; వీర్యంబు = రేతస్సు; నేల = భూమి; మీదన్ = పైన; పడిన = పడినట్టి; చోటులు =
స్థలములు; ఎల్లన్ = అంతయును; వెండియున్ = వెండి; పైడియున్ = బంగారము; అయ్యెన్ =
ఏర్పడినది; ధరణిన్ = భూమిమీద; వీర్యంబు = రేతస్సు; పడన్ = పడగా; తన్ను = తనను; తానె =
తనే; ఎఱింగి = తెలుసుకొని; దేవ = దివ్యమైన; మాయా = మాయ యొక్క; జడత్వంబున్ =
మైమరపును; తెలిసి = తెలుసుకొనెను; హరుడు = శంకరుడు.

భావము:

“మన్మథుడు తిరిగి శివుని జయించాడా” అనట్లు ఆడవనుగును వెంటాడే మగవనుగు వలె శివుడు
మోహినీరూపంలోవున్న విష్ణువు వెంటబడ్డాడు. ఆ మాయామానిని జడ వీడి వీపుపై
వ్రేలాడుతున్నది. ఆమె పిరుదుల బరువుతో అలసిసొలసి వెనుతిరిగి చూస్తూ పరిగెడుతున్నది. ఆమె
వెంట శివుడు కొండలూ, నదులూ, సరస్సులు, అడవులు దాటి వెళ్ళసాగాడు. అమోఘమైన
ఆమహాత్ముని వీర్యం నేలపై పడింది. అది పడిన ప్రదేశమంతా వెండిగా, బంగారంగా
రూపుదాల్చింది. ఆతరువాత శివుడు తన్ను తాను తెలుసుకున్నాడు. పరమాత్మునిమాయ వల్ల
కలిగిన మైమరపును గమనించుకున్నాడు.

8-404-క.

జగదాత్మకుడగు శంభుడు

మగిడెను హరి నెఱిగి తనదు మాహాత్మ్యమునన్

విగతత్రపుడై నిలిచెను

మగువతనం బుడిగి హరియు మగవాఁ డయ్యెన్.

టీకా:

జగత్ = భువనములే; ఆత్మకుడు = తానైనవాడు; అగు = అయిన; శంభుడు = శంకరుడు; మగిడెను
= వెనుదిరిగెను; హరిన్ = విష్ణుమూర్తిని; ఎఱిగి = తెలిసికొని; తనదు = తన యొక్క;
మహాత్మ్యమునన్ = గొప్పదనమువలన; విగత = పోయిన; త్రపుడు = లజ్జలనువిడిచినవాడు; ఐ =

అయ్య; నిలిచెను = నిలబడెను; మగువతనంబున్ = స్త్రీరూపమును; ఉడిగి = విడిచి; హరియున్ = విష్ణువుకూడ; మగవాడు = పురుషుడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను.

భావము:

భువన స్వరూపుడు అయిన శివుడు తన మహిమాతీశయంవల్ల విష్ణు మాయను తెలుసుకుని, వెనుతిరిగాడు. విష్ణువు సిగ్గుతోపాటు, స్త్రీ రూపాన్ని విడిచిపెట్టి మగవాడిగా మారిపోయాడు.

8-405-ఆ.

కాము గెలువవచ్చుఁ గాలారి గావచ్చు

మృత్యుజయముఁ గలిగి మెఱయవచ్చు

నాడవారి చూపుటంపఱ గెలువంగ

వశము గాదు త్రిపురవైరి కైన.

టీకా:

కామున్ = మన్మథుని; గెలువవచ్చున్ = జయించవచ్చును; కాలున్ = యముని; అరిన్ = ధిక్కరించినవాడు; కావచ్చున్ = అవ్వవచ్చును; మృత్యు = మరణముపై; జయము = గెలుపు; కలిగి = సాధించి; మెఱయవచ్చున్ = ప్రకాశించవచ్చును; ఆడవారి = స్త్రీల; చూపుల = చూపులనడి; అంపఱన్ = బాణములను; గెలువంగన్ = జయించుట; వశము = సాధ్యము; కాదు = కాదు; త్రిపురవైరి = పరమశివుని; కైనన్ = అయినప్పటికిని.

భావము:

మన్మథుడిని ఓడించి కామాన్ని జయించవచ్చు. యముని ధిక్కరించి, మృత్యుంజయుడై ప్రకాశించవచ్చు. కానీ, ఆడవారి వాలుచూపుల వాడిబాణాలను గెలవడం త్రిపురాంతకుడైన ఆ మహాశివుడికైనా సాధ్యంకాదు.

8-406-వ.

ఇట్లు పురుషాకారంబు వహించిన హరి హరున కిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; పురుషాకారంబున్ = పురుషరూపము; వహించిన = ధరించినట్టి; హరి = విష్ణువు; హరున్ = శంకరుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అంత మోహినీరూపాన్ని చాలించిన విష్ణువు శివునితో ఇలా అన్నాడు...

8-407-నీ.

"నిఖిలదేవోత్తమ! నీ వొక్కరుండు దక్క-

నెవ్వడు నా మాయ నెఱుగ నేర్చు?

మానిని యైన నా మాయచే మునుగక-

దృతి మోహితుండవై తెలిసి తీవు

కాలరూపంబునఁ గాలంబుతోడ నా-

యందును నీ మాయ యధివసించు

నీమాయ నన్ను జయింప నేరదు నిజ-

మకృతాత్ములకు నెల్ల ననుపలభ్య

8-407.1-తే.

మిపుడు నీ నిష్ఠపెంపున నెఱిగి" తనుచు

సత్కరించిన సఖ్యంబు చాల నెఱిపి

దక్షతనయ గణంబులుఁ దన్నుఁ గొలువ

భవుండు విచ్చేసెఁ దగ నిజ భవనమునకు.

టీకా:

నిఖిల = సమస్తమైన; దేవ = దేవుళ్ళలోను; ఉత్తమ = ఉత్తముడా; నీవు = నీవు; ఒక్కరుండున్ =

ఒక్కడివి; తక్కిన్ = తప్పించి; ఎవ్వడున్ = ఎవడు; నా = నా యొక్క; మాయన్ = మాయను; ఎఱుగన్

= తెలిసికొన; నేర్చున్ = కలుగును, లేరు; మానిని = స్త్రీరూపిని; ఐన = అయినట్టి; నా = నా యొక్క;
 మాయ = మాయ; చేన్ = వలన; మునుగక = మోసపోకుండగ; ధృతిన్ = ధైర్యముగా;
 మోహితుండవు = మోహింపబడినవాడవు; ఐ = అయ్యి; తెలిసితి = తెలిసికొంటివి; ఈవు = నీవు;
 కాల = కాలము యొక్క; రూపంబునన్ = రూపముతో; కాలంబు = కాలము; తోడన్ = తోటి; నా =
 నా; అందును = లో; నీ = నీ యొక్క; మాయ = మాయ; అధివసించున్ = చేరియుండును; నీ = నీ
 యొక్క; మాయ = మాయ; నన్నున్ = నన్ను; జయింపన్ = గెలువ; నేరదు = చాలదు; నిజము = ఇది
 సత్యము; అకృతాత్ముల్ = అల్పజ్ఞుల; కున్ = కు; ఎల్లన్ = అందరకు; ఉపలభ్యము = అందనిది; ఇప్పుడు
 = ఇప్పుడు;
 నీ = నీ యొక్క; నిష్ఠన్ = నేర్పు యొక్క; పెంపునన్ = అధిక్యముచేత; ఎఱిగితి = తెలుసుకొంటివి;
 అనుచున్ = అనుచు; సత్యరించిన = గౌరవింపగా; సఖ్యంబున్ = స్నేహమును; చాలన్ =
 అధికముగా; నెఱిపి = సాగించి; దక్షతనయ = పార్వతీదేవి; గణంబులున్ = ప్రమథగణములు;
 తన్నున్ = తనను; కొలువన్ = సేవించుతుండగ; భవుడు = పరమేశ్వరుడు; విచ్చేసెన్ = వెళ్లెను; తగన్
 = చక్కగ; నిజ = తన; భవనమున్ = నివాసమును; కు = కు.

భావము:

"ఓ మహాదేవా! నీవు ఒక్కడవి తప్ప మరింకెవడూ నామాయను తెలుసుకోలేడు. మోహినిగా
 మారిన నామాయలో పడి మోసపోకుండా ధైర్యంతో పొరపాటు తెలుసుకొని మేలుకొన్నావు.
 కాలంతో కలిసి నీమాయ నాలో చేరింది. ఈమాయ నన్ను గెలువజాలదు. అల్పజ్ఞులు
 తెలుసుకోలేని నామాయను నీవు ఇప్పుడు నేర్పుతో తెలుసుకున్నావు." అంటూ విష్ణువు శివుడిని
 గౌరవించాడు. విష్ణువు పట్ల తన స్నేహాన్ని ప్రకటించి, పరమేశ్వరుడు సతీదేవితో ప్రమథగణాల
 సేవలు అందుకుంటూ తన నివాసానికి వెళ్ళాడు.

8-408-శా.

పారావారము ద్రచ్చుచో గిరి సముద్రద్వారమై కచ్చ పా

కారుండైన రమేశువర్తనము నాక్షర్ణింపఁ గీర్తింప సం

సారాంభోనిధిలో మునుంగు కుజనుల్ సంత్రేయముం బొంది వి

స్తారోదార సుఖంబుఁ జెందుదురు తద్యంబెంతయున్ భూవరా!

టీకా:

పారావారమున్ = సముద్రమును; ద్రచ్చుచోన్ = చిలుకునప్పుడు; గిరి = పర్వతమునకు; సమ = సమానమైన; ఉద్యత్ = ఎత్తిన; భారము = బరువుగలవాడు; ఐ = అయ్యి; కచ్చప = కూర్మ; ఆకారుండు = అవతారుండు; ఐన = అయిన; రమేశున్ = హరి యొక్క; వర్తనమున్ = చరిత్రను; ఆకర్ణింపన్ = వినినను; కీర్తింపన్ = పాడినను; సంసార = సంసారము యనెడి; అంభోనిధి = సముద్రము; లోన్ = అందు; మునుంగు = ములిగిపోయెడి; కుడనుల్ = అల్పులైన జనులు; సంశ్రేయంబున్ = గొప్పపుణ్యమును; పొంది = పొంది; విస్తార = విశేషమైన; ఉదార = అధికమైన; సుఖంబున్ = సుఖములను; చెందుదురు = పొందెదరు; తథ్యంబు = సందేహములేనిది; ఎంతయున్ = ఎంతైనను; భూవర = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! సంసార సముద్రంలో మునిగిపోయే అల్పులైన జనులు సైతం, సముద్రాన్ని చిలికేటప్పుడు సముద్రమధ్యన మునిగిపోతున్న మందరపర్వతాన్ని మోయడం కోసం కూర్మావతారాన్ని ధరించిన విష్ణువు చరిత్రను విన్నా పాడినా గొప్ప పుణ్యాన్నీ విశేషమైన సుఖాన్నీ చూరగొంటారు ఇందులో ఏమాత్రం సందేహం లేదు.

8-409-మ.

ఎలమిన్ దైత్యుల నాడురూపమున మోహింపించి పీయాషముం

జలితాపన్నులకున్ సురోత్తములకుం **జ**క్కన్ విభాగించి ని

ర్మల రేఖన్ విలసిల్లు శ్రీవిభునిఁ దన్మాయావధూరూపముం

దలఁతున్ మ్రొక్కుదు నాత్మలోన దురితధ్వారా తార్క రూపంబుగన్."

టీకా:

ఎలమిన్ = ఉపాయముగా; దైత్యులన్ = రాక్షసులను; ఆడు = స్త్రీ; రూపమునన్ = రూపముతో; మోహింపించి = మాయజెందించి; పీయాషమున్ = అమృతమును; చలిత = అడలుచున్నట్టి; ఆపన్నుల్ = ఆపదలచెందినవారల; కున్ = కు; సుర = దేవతా; ఉత్తముల్ = శ్రేష్ఠుల; కున్ = కు; చక్కన్

= చక్కగ; విభాగించి = పంచిపెట్టి; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; రేఖన్ = తేజస్సుతో; విలసిల్లు = విరాజిల్లెడి;
శ్రీవిభుని = విష్ణుని; తత్ = అతని; మాయా = మాయ; వధూ = మోహినీ; రూపమున్ =
అవతారమును; తలతున్ = స్మరించెదను; మ్రొక్కుదున్ = కొలిచెదను; ఆత్మ = మనసు; లోనన్ =
అందు; దురిత = పాపము యనెడి; ధ్వాంత = అంధకారమునకు; అర్క = సూర్యుని; రూపంబుగన్ =
స్వరూపముగా.

భావము:

శ్రీమన్నారాయణుడు జగన్మోహినిగా స్త్రీ రూపం ధరించి ఉపాయంగా రాక్షసులను మోహింపజేసి
ఆపదలలో హడలిపోతున్న దేవతలకు అమృతాన్ని పంచిపెట్టి దివ్య తేజస్సుతో విరాజిల్లాడు. ఆ
విష్ణుమూర్తినీ ఆయన మోహినీరూపాన్ని తలచితలచి మ్రొక్కుతాను. అది పాపపు చీకట్లను
రూపుమాపే సూర్యుని రూపంగా భావిస్తాను."

8-410-వ.

అని చెప్పి శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని చెప్పి శుకుడు ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

అష్టమ స్కంధము : 7వైవశ్వతమనువు చరిత్ర

8-411-తే.

"నరవరాధీశ! యిప్పుడు నడచుచున్న
వాడు సప్తమ మనువు వైవస్వతుండు;

శ్రాద్ధదేవుం డనందగు జనవరేణ్య!

పదురు నందను లతనికిఁ బ్రకట బలులు.

టీకా:

నరవరాధీశ = రాజా; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; నడచుచున్న = పాలించుచున్న; వాడు = అతడు; సప్తమ = ఏడవ (7); మనువు = మనువు; వైవస్వతుండు = వైవస్వతుడు; శ్రాద్ధదేవుండు = శ్రాద్ధదేవుడు; అనన్ = అనుటకు; తగున్ = తగినవాడు; జనవరేణ్య = రాజా; పదురు = పదిమంది (10); నందనులు = పుత్రులు; అతని = అతని; కిన్ = కి; ప్రకట = ప్రసిద్ధమైన; బలులు = బలముగలవారు.

భావము:

"ఓ రాజా! ఇప్పుడు వైవస్వతుడనే ఏడవమనువు పాలిస్తున్నాడు. అతనినే శ్రాద్ధదేవుడు అంటారు. అతనికి బలవంతులైన పదిమంది కొడుకులు ఉన్నారు.

8-412-వ.

వారలిక్ష్వాకుండును, నభగుండును, ధృష్టుండును, శర్యాతియు, నరిష్యంతుండును, నాభాగుండును, దిష్టుండును, గరూశకుండును, బృషధ్ధ్రుండును, వసుమంతుండును ననువారు పదుగురు రాజులు; పురందరుండను వా డింద్రుం; డాదిత్య మరుదశ్వి వసు రుద్ర సంజ్ఞలుఁ గలవారు దేవతలు; గౌతమ కశ్యపాత్రి విశ్వామిత్ర జమదగ్ని భరద్వాజ వసిష్ఠు లనువారు సప్తర్షులయి యున్నవారు; అందుఁ గశ్యపున కదితి గర్భంబున విష్ణుండు వామనరూపుండై జనియించి యింద్రావరజం డయ్యె; ఇప్పు డేడు మన్వంతరంబులు చెప్పంబడియె; రాఁగల మన్వంతరంబులును శ్రీహరి పరాక్రమంబునుం జెప్పెద దత్తావధానుండవై విను" మని శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

వారలు = వారు; ఇక్ష్వాకుండును = ఇక్ష్వాకుడు; నభగుండును = నభగుడు; ధృష్టుండును = ధృష్టుడు; శర్యాతియున్ = శర్యాతి; నరిష్యంతుండును = నరిష్యంతుడు; నాభాగుండును = నాభాగుడు;

దిష్టుండును = దిష్టుడు; కరూశకుండును = కరూశకుండు; పృషద్ధుండును = పృషద్ధుడును;
 వసుమంతుడునున్ = వసుమంతుడు; అను = అనెడి; వారు = వారు; పదుగురున్ = పదిమంది (10);
 రాజలు = రాజలు; పురందరుండు = పురందరుడు; అను = అనెడి; వాడు = వాడు; ఇంద్రుండు =
 ఇంద్రుడు; ఆదిత్య = ఆదిత్యుడు; మరుత్ = మరుత్తలు; అశ్వ = అశ్వనులు; వసు = వసువులు; రుద్ర =
 రుద్రులు; సంజ్ఞలున్ = అనెడి పేర్లు; కల = కలిగినవారు; వారు = వారు; దేవతలు = దేవతలు; గౌతమ
 = గౌతముడు; కశ్యప = కశ్యపుడు; అత్రి = అత్రి; విశ్వామిత్ర = విశ్వామిత్రుడు; జమదగ్ని = జమదగ్ని;
 భరద్వాజ = భరద్వాజుడు; వసిష్ఠులు = వసిష్ఠుడు; అను = అనెడి; వారు = వారు; సప్త = ఏడుగురు
 (7); ఋషులున్ = ఋషులు; అయి = ఐ; ఉన్నవారు = ఉన్నారు; అందున్ = వారిలో; కశ్యపున్ =
 కశ్యపున; కున్ = కు; అదితి = అదితి; గర్భంబునన్ = కడుపులో; విష్ణుండు = నారాయణుడు; వామన
 = వామన (పొట్టి); రూపుండు = ఆకృతిగలవాడు; ఐ = అయ్యి; జనియించి = పుట్టి; ఇంద్రావరజండు
 = ఇంద్రునితమ్ముడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఇప్పుడు = ఇప్పటికి; ఏడు = ఏడు (7); మన్వంతరంబులు
 = మనవుపాలనాకాలకథలు; చెప్పబడియెన్ = చెప్పబడినవి; రాగల = రాబోవు;
 మన్వంతరంబులును = మన్వంతరములకథలు; శ్రీహరి = విష్ణుని; పరాక్రమంబును =
 పరాక్రమమునుగురించి; చెప్పెదన్ = తెలిపెదను; దత్త = లగ్నముచేసిన; అవధానుండవు =
 ధారణగలవాడవు; ఐ = అయ్యి; వినుము = వినుము; అని = అని; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఇలా;
 అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ వైవశ్వతుని పదిమంది కొడుకులూ ఇక్ష్వాకుడు, నభగుడు, ధృష్టుడు, శర్యాతి, నరిష్యంతుడు,
 నాభాగుడు, దిష్టుడు, కరూశకుడు, వృషద్ధుడు, వసుమంతుడు అనేవారు. ఈ పదిమందీ రాజులు
 అయ్యారు. పురందరుడు అనేవాడు ఇంద్రుడు అయ్యాడు. ఆదిత్యులూ, మరుత్తులూ, అశ్వనులూ,
 వసువులూ, రుద్రులు అనేవారు దేవతలు అయ్యారు. గౌతముడూ, కశ్యపుడూ, అత్రి, విశ్వామిత్రుడు,
 జమదగ్ని, భరద్వాజుడూ, వసిష్ఠుడూ అనేవారు సప్త ఋషులు అయ్యారు. అందులో కశ్యపుని భార్య
 అయిన అదితి గర్భంలో విష్ణువు వామన రూపంలో జన్మించి, ఇంద్రునికి తమ్ముడు అయ్యాడు.
 ఇంతవరకూ ఏడు మన్వంతరాల కథ చెప్పాను. ఇక రాబోయే మన్వంతరాల గురించి
 మహావిష్ణువు పరాక్రమాన్ని గురించి చెబుతాను. శ్రద్ధగా విను." అని శుకుడు ఇలా అన్నాడు..

అష్టమ స్కంధము : 8సూర్యసావర్ణిమనువు చరిత్ర

8-413-స్.

"జననాథ! సంజ్ఞయు ఛాయయు ననువారు-

గల రర్కునకు విశ్వకర్మతనయ

లిరువురు వల్లభ లిటమున్న చెప్పితి-

బరగు దృతీయము బడబ యనగ

సంజ్ఞకు యముడును శ్రాద్ధదేవుండును-

యమునయుఁ బుట్టిరి హర్ష మెసగ;

ఛాయకుఁ దపతియు సావర్ణియును శనీ-

శ్వరుండునుఁ గలిగిరి; సంవరణుండు

8-413.1-తే.

దపతి నాలింగఁ గైకొనెఁ దా వరించె;

యశ్వి యుగళంబు బడబకు నవతరించె;

వచ్చు నష్టమ వసువు సావర్ణి; వాఁడు

తపము చేయుచునున్నాఁడు ధరణినాథ!

టీకా:

జననాథ = రాజా; సంజ్ఞయున్ = సంధ్య; ఛాయ = ఛాయ; అను = అనెడి; వారు = వారు; కలరు =

ఉన్నారు; అర్కున్ = సూర్యుని; కున్ = కి; విశ్వకర్మ = విశ్వకర్మయొక్క; తనయలు = పుత్రికలు;

ఇరువురు = ఇద్దరు; వల్లభలు = భార్యలు; ఇటమున్న = ఇంతకుముందు; చెప్పితిన్ = చెప్పియుంటిని;

పరగు = ప్రసిద్ధముగ; తృతీయము = మూడవ యామె; బడబ = బడబ; అనగ = అని; సంజ్ఞ = సంధ్య;

కున్ = కు; శ్రాద్ధదేవుండు = యముడు; యమునయున్ = యమున; పుట్టిరి = జనించిరి; హర్షము =

సంతోషము; ఎసగన్ = అతిశయించగ; ఛాయ = ఛాయ; కున్ = కు; తపతియున్ = తపతి;

సావర్ణియును = సావర్ణి; శనీశ్వరుండును = శనిదేవుడు; కలిగిరి = పుట్టిరి; సంవరణుండు =

సంవరణుడు; తపతిన్ = తపతిని; ఆలిగన్ = భార్యగా; కైకొనె = చేపట్టెను; తాన్ = అతనే.
 వరించె = ప్రేమించెను; అశ్వ = ఏనుగుల; యుగళంబు = జంట (2); బడబ = బడబ; కున్ = కు;
 అవతరించెన్ = పుట్టెను; వచ్చు = రాబోయెడి; అష్టమ = ఎనిమిదవ (8); వసువు = వసువు; సావర్ణి =
 సావర్ణి; వాడు = అతడు; తపమున్ = తపస్సు; చేయుచున్ = చేస్తూ; ఉన్నాడు = ఉన్నాడు; ధరణినాథ
 = రాజా.

భావము:

“ఓ రాజా! సంధ్య, ఛాయ అని సూర్యుని భార్యలు ఉన్నారు. వారు విశ్వకర్మ కుమార్తెలు. వారిద్దరే
 కాక సూర్యునికి బడబ అనే భార్య కూడా ఉంది. సంధ్యకు యముడూ, శ్రాద్ధదేవుడు, యమున
 పుట్టారు; ఛాయకు సావర్ణి, శనైశ్చరుడూ, తపతీ పుట్టినారు తపతిని సంవరణుడు పెండ్లాడాడు.
 బడబకు ఇద్దరు అశ్వినీదేవతలు కలిగారు. రాబోయే కాలంలో సావర్ణి ఎనిమిదవ మనువు
 అవుతాడు. అతడు ఇప్పుడు తపస్సు చేస్తున్నాడు.

8-414-క.

ఒకపరి చూచిన వెండియు

నొకపరి చూడంగ లేకయుండు సిరులకై

యొక నొకని చేటు వేళకు

నొక డొక్కడు మనువుఁ గాచి యుండు నరేంద్రా!

టీకా:

ఒక = ఒక; పరి = సారి; చూచిన = కనిపించినను; వెండియున్ = మరల; ఒక = ఇంకొక; పరి = సారి;
 చూడంగన్ = చూచుటకు; లేక = లేకుండి; ఉండు = పోయెడి; సిరుల్ = సంపదల; కై = కోసము;
 ఒకనొకని = ఒక్కొక్క; చేటు = దిగిపోయెడి; వేళ = సమయమున; కున్ = కు; ఒకడొక్కడు = ఒక్కొక్క;
 మనువు = మనువు; కాచి = ఎదురుచూచుచు; ఉండున్ = ఉండును; నరేంద్ర = రాజా.

భావము:

పరీక్షున్నహారాజా! ఒకసారి ఉన్నట్లు కనిపించి ఇంకొకసారి చూద్దామన్నా కనిపించకుండా
మాయమయ్యే, సంపదలకోసం ఒక్కొక్క మనువు దిగిపోయే సమయానికి మరొక మనువు
కాచుకొని సిద్ధంగా ఉంటాడు.

8-415-వ.

సూర్యసావర్ణి మన్వంతరంబున నతని తనయులు నిర్మోహ విరజస్కాద్యులు రాజులును;
సుతపోవిరజోమృత ప్రభు లనువారు దేవతలును గాఁగలరు; గాలవుండును, దీప్తిమంతుండును,
పరశురాముండును, ద్రోణపుత్రుఁడగు నశ్వత్థామయుఁ, గృపుండును, మజ్జనకుం డగు
బాదరాయణుండును, ఋష్యశృంగుండును సప్తర్షు లయ్యెదరు; వార లిప్పుడుఁ దమతమ
యోగబలంబుల నిజాశ్రమ మండలంబులఁ జరియించుచున్నవారు; విరోచన నందనుం డగు బలి
యింద్రుం డయ్యెడు"నని చెప్పి శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

సూర్యసావర్ణి = సూర్యసావర్ణి; మన్వంతరంబునన్ = మన్వంతరమునందు; అతని = అతని;
తనయులు = పుత్రులు; నిర్మోహ = నిర్మోహుడు; విరజస్క = విరజస్కుడు; ఆద్యులు = మున్నగువారు;
రాజులును = రాజులును; సుతపన్ = సుతపులు; విరజన్ = విరజలు; అమృతప్రభులు =
అమృతప్రభులు; అను = అనెడి; వారు = వారు; దేవతలును = దేవతలును; కాగలరు = అవుతారు;
గాలవుండును = గాలవుడు; దీప్తిమంతుండును = దీప్తిమంతుడు; పరశురాముండును =
పరశురాముడు; ద్రోణ = ద్రోణుని; పుత్రుడు = కుమారుడు; అగు = అయిన; అశ్వత్థామయున్ =
అశ్వత్థామ; కృపుండును = కృపుడు; మత్ = నా యొక్క; జనకుండు = తండ్రి; అగు = అయిన;
బాదరాయణుండును = వ్యాసుడు; ఋష్యశృంగుండును = ఋష్యశృంగుడు; సప్తర్షులు = సప్తర్షులు;
అయ్యెదరు = అవుతారు; వారలు = వారు; ఇపుడు = ప్రస్తుతము; తమతమ = వారివారి; యోగ =
యోగాభ్యాస; బలంబులన్ = శక్తులచేత; నిజ = వారి; ఆశ్రమ = ఆశ్రమముల; మండలంబులన్ =
ప్రదేశములందు; చరియించుచున్ = నివసించి; ఉన్నవారు = ఉన్నారు; విరోచన = విరోచనుని;

నందనుండు = పుత్రుడు; అగు = అయిన; బలి = బలిచక్రవర్తి; ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు; అయ్యెడున్ = అవుతాడు; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

సూర్య సావర్ణి పాలించే ఎనిమిదవ మన్వంతరంలో అతని కొడుకులైన నిర్మోహుడూ, విరజస్కుడూ మొదలైనవారు రాజులు అవుతారు. సుతపులూ, విరజులూ, అమృతప్రభులూ దేవతలు అవుతారు. గాలవుడూ, దీప్తిమంతుడూ, పరశురాముడు, ద్రోణుని కొడుకైన అశ్వత్థామ, కృపుడూ, వ్యాసుడు, ఋష్యశృంగుడు, సప్తఋషులు అవుతారు. ఇప్పుడు వారు తమతమ ఆశ్రమాలలో ఉన్నారు. విరోచనుని కొడుకైన బలిచక్రవర్తి ఇంద్రుడు అవుతాడు.

8-416-⁵సీ.

"బలిమున్ను నాకంబు బలిమిమైఁ జేకొన్న-

వామనుండై హరి వచ్చి వేడఁ

బాదత్రయం బిచ్చి భగవన్నిబద్ధుడై-

సురమందిరము కంటి సుభగమైన

సుతల లోకంబున సుస్థితి నున్నాడు-

వెతలేక యట మీఁద వేదగుహికి

నాసరస్వతికిఁ దా నట సార్వభౌముండు-

నాఁబ్రభువయి హరి నాకవిభునిఁ

8-416.1-ఆ.

బదవిహీనుఁ జేసి బలిఁదెచ్చి నిలుపును;

బలియు నిర్జరేంద్రు పదము నొందు;

నింద్రపదము హరికి నిచ్చిన కతమున

దానఫలము చెడదు ధరణినాథ!

టీకా:

బలి = బలి; మున్ను = అంతకుపూర్వము; నాకంబున్ = స్వర్గమును; బలిమి = బలవంతుడు; ఐ = అయ్యి; చేకొన్న = స్వాధీనముచేసికొనగా; వామనుండు = వామనుని(పొట్టివాని)గా; ఐ = అవతరించి; హరి = విష్ణువు; వచ్చి = చేరవచ్చి; వేదన్ = కోరగా; పాద = అడుగులు; త్రయంబు = మూడు (3); ఇచ్చి = ఇచ్చి; భగవత్ = భగవంతునిచేత; నిబద్ధుడు = బంధింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; సురమందిరము = స్వర్గము; కంటెన్ = కంటె; సుభగము = సౌభాగ్యవంతమైన; సుతల = సుతలము అనెడి; లోకంబునన్ = లోకమునందు; సుస్థితిన్ = సుఖముగా; ఉన్నాడు = ఉన్నాడు; వెత = బాధలు; లేక = లేకుండగ; అటమీద = ఆతరువాత; వేదగుహి = వేదగుహి; కిన్ = కి; ఆ = ఆ; సరస్వతి = సరస్వతి; కిన్ = కి; తాను = అతను; అట = అక్కడ; సార్వభౌముండునా = సార్వభౌముడు అనుపేర; ప్రభువు = అవతరించినవాడు; అయి = అయ్యి; హరి = విష్ణువు; నాకవిభుని = దేవేంద్రుని; పద = పదవినుండి; విహీనున్ = తొలగినవాని; చేసి = చేసి.

బలిన్ = బలిని; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; నిలుపును = అధిష్టింపజేయును; బలియున్ = బలికూడ; నిర్జరేంద్రు = దేవేంద్రుని; పదమున్ = పదవిని; ఒందున్ = పొందును; ఇంద్ర = ఇంద్రుని; పదమున్ = పదవిని; హరి = విష్ణున; కిన్ = కి; ఇచ్చిన = ఇచ్చునట్టి; కతమునన్ = కారణముచేత; దాన = దాని యొక్క; ఫలమున్ = ఫలితము; చెడదు = చెడిపోదు; ధరణీనాథ = రాజా.

భావము:

రాజా! పరీక్షిత్తూ! పూర్వం బలిచక్రవర్తి బలవంతుడై స్వర్గలోకాన్ని స్వాధీనం చేసుకోగా విష్ణువు వామనుడుగా వెళ్ళి అతనిని మూడడుగులు దానం అడుగుతాడు. దానం ఇచ్చిన బలిని భగవంతుడు బంధించాడు. తరువాత బలికి అమరావతికంటే సొగసైన సుతలలోకాన్ని ఇచ్చాడు. దానిలో బలి సుఖంగా ఉన్నాడు. అటు తర్వాత విష్ణువు వేదగుహికి సరస్వతికి సార్వభౌముడు అనే పేరుతో జన్మిస్తాడు. పాత దేవేంద్రుని పదవినుండి తొలగిస్తాడు. ఆపదవిలో బలిచక్రవర్తిని నిలుపుతాడు. విష్ణువు నుండి బలిచక్రవర్తి ఇంద్రపదవి పొందినప్పటికీ అతడు మొదట విష్ణువుకు దానం చేసిన పుణ్యం చెడదు.

అష్టమ స్కంధము : 9దక్షసావర్ణిమనువు చరిత్ర

8-417-వ.

అట మీదటి కాలంబున వరుణ నందనుండగు దక్షసావర్ణి తొమ్మిదవ మను వయ్యెడు; నతని కొడుకులు ధృతకేతు, దీప్తికేతు, ప్రముఖులు రాజులును; బరమరీచి గర్గాదులు నిర్జరులును; నద్భుతుం డను వాడింద్రుండును; ద్యుతిమత్ప్రభుతులగు వారలు ఋషులును నయ్యెదరు; అందు.

టీకా:

అటమీదటన్ = ఆ తరువాత; కాలంబునన్ = కాలమునందు; వరుణ = వరుణుని; నందనుండు = పుత్రుడు; అగు = అయిన; దక్షసావర్ణి = దక్షసావర్ణి; తొమ్మిదవ = తొమ్మిదవ (9); మనువు = మనువు; అయ్యెడున్ = అవుతాడు; అతని = అతని యొక్క; కొడుకులు = పుత్రులు; ధృతకేతు = ధృతకేతుడు; దీప్తికేతు = దీప్తికేతుడు; ప్రముఖులు = మున్నగువారు; రాజులును = రాజులు; పర = పరులు; మరీచి = మరీచులు; గర్గ = గర్గులు; ఆదులు = మున్నగువారు; నిర్జరులును = దేవతలును; అద్భుతుండు = అద్భుతుడు; అను = అనెడి; వాడు = వాడు; ఇంద్రుండును = ఇంద్రుడును; ద్యుతిమత్ = ద్యుతిమంతుడు; ప్రభుతులు = మున్నగువారు; ఋషులున్ = ఋషులు; అయ్యెదరు = అవుతారు; అందు = ఆ కాలమున.

భావము:

అటు తరువాతి కాలంలో వరుణుని కొడుకైన దక్షసావర్ణి తొమ్మిదవ మనువు అవుతాడు. అతని కొడుకులైన ధృతకేతువు, దీప్తికేతువు మొదలైనవారు రాజులు అవుతారు. పరులు, మరీచులూ, గర్గులు మొదలైనవారు దేవతలు అవుతారు. అద్భుతుడు అనేవాడు ఇంద్రుడు అవుతాడు. ద్యుతిమంతుడు మొదలైనవారు సప్తఋషులు అవుతారు.

8-418-ఆ.

దనుజహరణుఁ డంబుధార కాయుష్మంతు

నకు జనించి రక్షణంబు చేయ

మూఁడు లోకములను మోదంబుతో నేలు

నద్భుతాఖ్య నొప్పు నమర విభుఁడు.

టీకా:

దనుజహరణుడు = హరి; అంబుధార = అంబుధార; కున్ = కు; ఆయుష్మంతున్ = ఆయుష్మంతున;
కున్ = కు; జనించి = పుట్టి; రక్షణంబు = కాపాడుట; చేయన్ = చేయుచుండగా; మూడు = మూడు
(3); లోకములను = లోకములను; మోదంబు = సంతోషము; తోన్ = తోటి; ఏలున్ = పరిపాలించును;
అద్భుత = అద్భుతుడు; ఆఖ్యన్ = అనుపేరుతో; ఒప్పున్ = ఒప్పియుండెడి; అమరవిభుడు =
దేవేంద్రుడు;

భావము:

ఆ కాలంలో విష్ణువు ఆయుష్మంతుడికీ అంబుధారకూ జన్మిస్తాడు. అతని రక్షణలో దేవేంద్రుడైన
అద్భుతుడు మూడు లోకాలను సంతోషంగా పరిపాలిస్తాడు.
ఈ దక్షసావర్ణి మన్వంతరంలో భగవదవతారుడు ఆయుష్మంతుని పుత్రుడు ఋషభుడు అని వ్యాస
మూలం.

అష్టమ స్కంధము : 10 బ్రహ్మసావర్ణిమనువు చరిత్ర

8-419-వ.

మఱియు నుపశ్లోక సుతుం డగు బ్రహ్మసావర్ణి దశమ మనువయ్యెడి; తత్పుత్రులు భూరిషేణాదులు
భూపతులును; హవిష్మత్ప్రముఖులు మునులును; శంభుం డను వాఁ డింద్రుండును; విబుధ్ధాదులు
నిర్జరులును నయ్యెద; రందు.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను; ఉపశ్లోక = ఉపశ్లోకుని; సుతుండు = కుమారుడు; అగు = అయిన;
బ్రహ్మసావర్ణి = బ్రహ్మసావర్ణి; దశమ = పదవ (10); మనువున్ = మనువు; అయ్యెడిన్ = అవుతాడు;

తత్ = అతని; పుత్రులు = పుత్రులు; భూరిషేణ = భూరిషేణుడు; ఆదులు = మున్నగువారు;
 భూపతులును = రాజులు; హవిష్మత్ = హవిష్మంతుడు; ప్రముఖులు = మున్నగువారు; మునులును =
 మునులు; శంభుండు = శంభుడు; అను = అనెడి; వాడు = వాడు; ఇంద్రుండును = ఇంద్రుడు; విబుద్ధి
 = విబుద్ధి; ఆదులు = మున్నగువారు; నిర్జరులును = దేవతలు; అయ్యెదరు = అవుతారు; అందు = ఆ
 కాలమున.

భావము:

పరీక్షిత్తుమహారాజా! అటు పిమ్మట ఉపశ్లోకుడి కొడుకైన బ్రహ్మసావర్ణి పదవ మనువు అవుతాడు.
 అతని కొడుకులైన భూరిషేణుడు మొదలైనవారు రాజులు అవుతారు. హవిష్మంతుడు
 మొదలైనవారు ఋషులు అవుతారు. శంభుడు అనేవాడు ఇంద్రుడు అవుతాడు. విబుద్ధి
 మొదలైనవారు దేవతలు అవుతారు

8-420-ఆ.

విశ్వస్వజని యింట విభుండు విషూచికి
 సంభవించు నంశ సహితుం డగుచు
 చెలిమి శంభుతోడఁ జేయు విష్వక్సేనుం
 డనఁగ జగముం గాచు నవనినాథ!

టీకా:

విశ్వస్వజని = విశ్వస్వజని యొక్క; ఇంటన్ = ఇంటిలో; విభుడు = విష్ణువు; విషూచి = విషూచి; కిన్ =
 కి; సంభవించున్ = అవతరించును; అంశ = కళ; సహితుండు = కలవాడు; అగుచున్ = అగుచు;
 చెలిమి = స్నేహము; శంభు = శంభుని; తోడన్ = తోటి; చేయున్ = చేయును; విష్వక్సేనుడు =
 విష్వక్సేనుడు {విష్వక్సేనః - తాను యుద్ధమునకు ఉపక్రమించినంతనే అసురసేన అంతయు భీతితో
 పారిపోవు వాడు, విష్ణుసహస్రనామలలో 125వ నామము}; అనగన్ = అనిపిలవబడి; జగమున్ =
 భువనములను; కాచున్ = కాపాడును; అవనినాథ = రాజా.

భావము:

ఆకాలంలో విష్ణువు విశ్వసృజనికి విషాచికీ విష్వక్సేనుడు అనేపేరుతో జన్మించి శంభునికి చెలికాడై లోకాన్ని కాపాడుతాడు.

అష్టమ స్కంధము : 11 ధర్మసావర్ణిమనువు చరిత్ర

8-421-వ.

మఱియుం దదాగమ్యిష్యత్కాలంబున ధర్మసావర్ణి పదునొకండవ మనువయ్యెడి; మనుతనూజులు సత్యధర్మాదులు పదుండు; ధరణీపతులును; విహంగమ కామగమన నిర్వాణరుచు లనువారు సురులును; వైధ్యతుఁడను వాఁ డింద్రుండును; నరుణాదులు ఋషులును నయ్యెదరు; అందు.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను; తత్ = ఆ; ఆగమిష్యత్ = రాబోవు; కాలంబునన్ = సమయమునందు;
ధర్మసావర్ణి = ధర్మసావర్ణి; పదునొకండవ = పదకొండో (11); మనువున్ = మనువు; అయ్యెడిన్ = అవుతాడు; మను = మనువు యొక్క; తనూజులు = పుత్రులు; సత్యధర్మ = సత్యధర్మడు; ఆదులు = మున్నగువారు; పదుండున్ = పదిమంది (10); ధరణీపతులును = రాజులు; విహంగ = ఆకాశగమనములు; కామగమన = కామగమనులు; నిర్వాణరుచులును = నిర్వాణరుచులు; అను = అనడి; సురులును = దేవతలును; వైధ్యతుడు = వైద్యుడు; అను = అనెడి; వాడు = వాడు;
ఇంద్రుండును = ఇంద్రుడు; అరుణ = అరుణుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; ఋషులునున్ = సప్తర్షులు; అయ్యెదరు = అవుతారు; అందున్ = ఆ కాలమున.

భావము:

ఆతరువాత వచ్చే కాలంలో ధర్మసావర్ణి పదకొండవ మనువు అవుతాడు. అతనిక కొడుకులైన సత్యధర్మడు మొదలైనవారు పదిమంది రాజులు అవుతారు. విహంగములూ, కామగమనులూ, నిర్వాణరుచులూ దేవతలు అవుతారు. వైద్యుడు ఇంద్రుడు అవుతాడు. అరుణుడూ మొదలైనవారు సప్తఋషులు అవుతారు.

8-422-ఆ.

అంబుజాత నేత్రుఁడా సూర్య సూనుడై

ధర్మసేతు వనఁగఁ దగ జనించి

వైభవాఢ్యుఁ డగుచు వైధ్యతుఁ డలరంగఁ

గరుణఁ ద్రిజగములనుఁ గ్రావఁ గలఁడు.

టీకా:

అంబుజనేత్రుడు = విష్ణువు; ఆ = ఆ; సూర్య = సూర్యుని యొక్క; సూనుడు = పుత్రుడుగా; ఐ = అయ్యి;
ధర్మసేతువు = ధర్మసేతువు; అనగన్ = అనిపిలవబడి; తగన్ = తప్పక; జనించి = అవతరించి; వైభవ
= మహిమలతో; ఆఢ్యుడు = సంపన్నుడు; అగుచున్ = అగుచు; వైధ్యతుడు = వైద్యుడు; అలరంగన్
= సంతోషించేటట్లు; కరుణన్ = కృపతో; త్రిజగములనున్ = ముల్లోకములను; కావగలడు =
కాపాడబోవుచున్నాడు;

భావము:

ఆకాలంలో విష్ణువు ధర్మసేతువు అనే పేరుతో సూర్యుని కొడుకుగా జన్మిస్తాడు. అతడు
మహిమలతో సంపన్నుడై వైద్యుడు సంతోషించేటట్లు మూడు లోకాలనూ కరుణతో
కాపాడుతాడు.

అష్టమ స్కంధము : 12 భద్రసావర్ణిమనువు చరిత్ర

8-423-వ.

మఱియుఁ దద్భవిష్యత్సమయంబున భద్రసావర్ణి పండ్రెండవ మను వయ్యెడి; నతని నందనులు
దేవవం దుపదేవ దేవజ్యేష్ఠాదులు వసుధాధిపతులును; ఋతుధాముం డను వాఁ డింద్రుండును
హరితాదులు వేల్పులును; దపోమూర్తి తపాగ్నిధ్ర కాదులు ఋషులును నయ్యెదరు; అందు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; తత్ = ఆతరువాత; భవిష్యత్ = రాబోవు; సమయంబునన్ = కాలమునందు;
భద్రసావర్ణి = భద్రసావర్ణి; పండ్రెడవ = పన్నెండవ (12); మనువు = మనువు; అయ్యెడిని = అవుతాడు;
అతని = అతని యొక్క; నందనులు = పుత్రులు; దేవవత్ = దేవవంతుడు; ఉపదేవ = ఉపదేవుడు;
దేవజ్యేష్ఠ = దేవజ్యేష్ఠుడు; ఆదులున్ = మొదలగువారు; వసుధాధిపతులు = రాజులు;
ఋతుధాముండు = ఋతుధాముడు; అను = అనెడి; వాడు = వాడు; ఇంద్రుంను = ఇంద్రుడు; హరిత
= హరితులు; ఆదులున్ = మొదలగువారు; వేల్పులునున్ = దేవతలు; తపోమూర్తి = తపోమూర్తి; తపః
= తపస్వీ; అగ్నిధ్రుక = అగ్నిధ్రుకుడు; ఆదులున్ = మొదలగువారు; ఋషులునున్ = ఋషులు;
అయ్యెదరు = అవుతారు; అందు = ఆకాలమున.

భావము:

పరీక్షిన్మహారాజా! ఆ తరువాత రాబోయేకాలంలో భద్ర సావర్ణి పన్నెండవ మనువు అవుతాడు.
అతని కొడుకులైన దేవవంతుడూ, ఉపదేవుడూ, దేవజ్యేష్ఠుడూ మొదలైనవారు రాజులు అవుతారు.
ఋతుధాముడు అనేవాడు ఇంద్రుడు అవుతాడు. హరితులూ మొదలైనవారు దేవతలు అవుతారు.
తపోమూర్తి, తపస్వీ, అగ్నిధ్రుకుడూ మొదలైనవారు సప్తఋషులు అవుతారు.

8-424-ఆ.

జలజలోచనుండు సత్యతపస్సూన్య
తలకు సంభవించుఁ దనయుఁ డగుచు
ధరణిఁ గాచు నంచితస్వధామాఖ్యుడై
మనువు సంతసింప మానవేంద్ర!

టీకా:

జలజలోచనుండు = విష్ణువు; సత్యతపస్ = సత్యతపుడు; సూన్యతల్ = సృన్యతల; కున్ = కు;
సంభవించున్ = జన్మించును; తనయుడు = పుత్రుడు; అగుచున్ = అగుచు; ధరణిన్ =
భూమండలమును; కాచున్ = రక్షించును; అంచిత = అందమైన; స్వధామ = స్వధాముడు; ఆఖ్యుడు

= అనెడి పేరుగలవారు; ఐ = అయ్య; మనువు = మనువు; సంతసింపన్ = సంతోషించగా;
మానవేంద్ర = రాజా.

భావము:

ఆకాలంలో విష్ణువు సత్యతపునికి సూన్యతకూ స్వధాముడు అనే పేరుతో జన్మిస్తాడు. మనువు
సంతోషించేటట్లు లోకాన్ని రక్షిస్తాడు.

అష్టమ స్కంధము : 13 దేవసావర్ణిమనువు చరిత్ర

8-425-వ.

మఱియుం దదేష్యత్కాలంబున నాత్మవంతుండగు దేవసావర్ణి పదుమూడవ మనువయ్యెడి;
మనుకుమారులు చిత్రసేన విచిత్రాదులు జగతీనాయకులును; సుకర్మ సుత్రామ సంజ్ఞలు గలవారు
బృందారకులును; దివస్పతి యను వా డింద్రుండును; నిర్మోహ తత్త్వదర్శా ద్యులు ఋషులును
నయ్యెదరు; అందు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; తత్ = ఆతరువాత; ఏష్యత్ = రాగల; కాలంబునన్ = కాలమునందు;
ఆత్మవంతుండు = ఆత్మాభిమాని; అగు = అయిన; దేవసావర్ణి = దేవసావర్ణి; పదుమూడవ =
పదమూడవ (13); మనువు = మనువు; అయ్యెడిన్ = అవుతాడు; మను = మనువు యొక్క;
కుమారులు = పుత్రులు; చిత్రసేన = చిత్రసేనుడు; విచిత్ర = విచిత్రుడు; ఆదులున్ = మున్నగువారు;
జగతీనాయకులును = రాజులు; సుకర్మ = సుకర్ముడు; సుత్రామ = సుత్రాముడు; సంజ్ఞలు =
అనెడిపేర్లు; కలవారు = కలవారు; బృందారకులును = దేవతలు; దివస్పతి = దివస్పతి; అను = అనెడి;
వాడున్ = వాడు; ఇంద్రుండును = ఇంద్రుడు; నిర్మోహ = నిర్మోహుడు; తత్త్వదర్శ = తత్త్వదర్శుడు;
ఆద్యులు = మొదలగువారు; ఋషులునున్ = ఋషులు; అయ్యెదరు = అవుతారు; అందు = ఆ
కాలమునందు.

భావము:

ఓ పరీక్షిత్తూ! ఆతరువాత కాలంలో దేవసావర్ణి పదమూడవ మనువు అవుతాడు. అతని కొడుకులైన చిత్రసేనుడూ విచిత్రుడూ మొదలైనవారు రాజులు అవుతారు. సుకర్ములూ, సుత్రాములూ దేవతలు అవుతారు. దివస్పతి అనేవాడు ఇంద్రుడు అవుతాడు. నిర్మోహుడూ, తత్త్వదర్శుడూ మొదలైనవారు సప్తఋషులు అవుతారు.

8-426-ఆ.

ధరణి దేవహోత్ర దయితకు బృహతికి

యోగవిభుడు నాగ ఉద్భవించి

వనజనేత్రుడా దివస్పతి కెంతయు

సౌఖ్య మాచరించు జగతినాథ!

టీకా:

ధరణిన్ = భూమండలమున; దేవహోత్ర = దేవహోత్రుని యొక్క; దయిత = భార్య; కున్ = కు; బృహతి = బృహతి; కిన్ = కి; యోగవిభుడు = యోగవిభుడు; నాగన్ = అనగా; ఉద్భవించి = అవతరించి; వనజనేత్రుడు = విష్ణువు; దివస్పతి = దివస్పతి; కిన్ = కి; ఎంతయో = అధికముగ; సౌఖ్యము = సహాయము; ఆచరించున్ = చేయును; జగతినాథ = రాజా.

భావము:

ఆ కాలంలో విష్ణువు దేవహోత్రకూ బృహతికి యోగవిభుడు అనే పేరుతో పుడతాడు. దివస్పతి కి మిక్కిలి సహాయం చేస్తాడు.

అష్టమ స్కంధము : 14 ఇంద్రసావర్ణిమనువు చరిత్ర

8-427-వ.

మఱియు నట వచ్చు కాలంబున నింద్రసావర్ణి పదునాలవ మను వయ్యెడి; మను నందనులు గభీరవస్వాదులు రాజులును; పవిత్ర చాక్షుషు లనువారు దేవగణంబులును; శుచి యనువాఁ డింద్రుండును; నగ్ని బాహు శుచి శుక్ర మాగధాదులు ఋషులును నయ్యెదరు; అందు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; అటవచ్చు = ఆతరువాతరాబోవు; కాలంబునన్ = కాలమునందు;
ఇంద్రసావర్ణి = ఇంద్రసావర్ణి; పదునాలవ = పద్నాలుగవ (14); మనువు = మనువు; అయ్యెడిన్ =
అవుతాడు; మను = మనువు యొక్క; నందనులు = పుత్రులు; గభీర = గంభీరుడు; వసువు =
వసువు; ఆదులున్ = మున్నగువారు; రాజులును = రాజులు; పవిత్ర = పవిత్రులు; చాక్షుషు = చాక్షుషులు;
అనువారు = అనెడివారు; దేవ = దేవతా; గణంబులును = గణములును; శుచి = శుచి; అనువాడు =
అనెడివాడు; ఇంద్రుండునున్ = ఇంద్రుడు; అగ్నిబాహు = అగ్నిబాహుడు; శుచి = శుచి; శుక్ర =
శుక్రుడు; మాగధ = మాగధుడు; ఆదులున్ = మున్నగువారు; ఋషులునున్ = ఋషులు; అయ్యెదరు
= అవుతారు; అందున్ = ఆ కాలమునందు.

భావము:

ఆ తరువాత రాబోయేకాలంలో ఇంద్రసావర్ణి పద్నాలుగవ మనువు అవుతాడు. అతని కొడుకులైన గంభీరుడూ, వసువు మొదలైనవారు రాజులు అవుతారు. పవిత్రులూ, చాక్షుషులూ దేవతలు అవుతారు. శుచి అనేవాడు ఇంద్రుడు అవుతాడు. అగ్ని బాహువు శుచీ, శుక్రుడూ, మాగధుడూ మొదలైనవారు సప్తఋషులు అవుతారు.

8-428-తే.

తనర సత్రాయణునకు వితాన యందు

భవము నొందెడి హరి బృహద్భానుఁ డనఁగ

విస్తరించుం గ్రియాతంతు విసరములను

నాకవాసులు ముదమంద నరవరేణ్య!

టీకా:

తనరన్ = అతిశయించి; సత్రాయణున్ = సత్రాయణున; కున్ = కు; వితాన = వితాన; అందు = అందు; భవమున్ = జన్మను; ఒందెడిన్ = పొందును; హరి = విష్ణువు; బృహద్భానుడు = బృహద్భానుడు {బహద్భానుః- ప్రకాశవంతమగు కిరణములచే విశ్వమును ప్రకాశింపజేయువాడు, విష్ణుసహస్రనామాలు 333వ నామం}; అనగన్ = అనెడిపేరుతో; విస్తరించున్ = పెంపొందింపజేయును; క్రియా = వేదవిధకర్మాచరణ; తంతున్ = తంత్రముల; విసరములను = సమూహములను; నాకవాసులు = దేవతలు; ముదమందన్ = సంతోషించగా; నరవరేణ్య = రాజా.

భావము:

ఆకాలంలో విష్ణువు సత్రాయణునకూ వితానకూ బృహద్భానుడు అనేపేరుతో పుట్టాడు. దేవతలు సంతోషించేటట్లు క్రియాకలాపాలను పెంపొందిస్తాడు.

8-429-క.

జగతీశ! త్రికాలములనుఁ

బొగడొందు మనుప్రకారములు చెప్పఁబడెం;

దగఁ బదునలువురు మనువులుఁ

దెగ యుగములు వేయు నడవ దివ మజన కగున్."

టీకా:

జగతీశ = రాజా; త్రికాలములనున్ = త్రికాలములందు; బొగడొందు = స్తుతింపబడెడి; మను = మనువులయొక్క; ప్రకారములు = విధానములు; చెప్పఁబడెన్ = చెప్పబడినవి; తగన్ = చక్కగా; పదునలువురున్ = పద్నాలుగుమంది (14); మనువులున్ = మనువులు; తెగన్ = అంతరించిపోగ; యుగములు = యుగములు; వేయు = వెయ్యి; నడవన్ = గడవగా; దివము = దినము; అజన్ = బ్రహ్మదేవున; కున్ = కు; అగున్ = అగును.

భావము:

ఓ రాజా! మూడు లోకాలలోనూ ప్రఖ్యాతి పొందే మనువుల విధానాన్ని చెప్పాను.
పద్నాలుగుమంది మనువులు అంతరించి వెయ్యి యుగాలు గడిస్తే బ్రహ్మకు ఒకదినం అవుతుంది."
అని శుకుడు చెప్పగా పరీక్షిత్తు ఇలా అన్నాడు.

8-430-వ.

అనినఁ బరీక్షిన్నరేంద్రుండు శుకయోగీంద్రున కిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; పరీక్షిత్ = పరీక్షిత్తు యనెడి; నరేంద్రుండు = రాజు; శుక = శుకుడు యనెడి; యోగ
= యోగులలో; ఇంద్రన్ = శ్రేష్ఠున; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా శుకమహర్షి పద్నాలుగు మనువుల గురించి వివరించిన పిమ్మట, పరీక్షిన్నహారాజు ఇలా
అన్నాడు...

8-431-ఆ.

"ఈ పదంబులందు నీ మను ప్రముఖుల
నెవ్వఁ డునుచు? వార లేమి కతన
నధిక విభవులైరి? హరి యేల జనియించె?
నెఱుంగఁ బలుకు నాకు నిద్ధచరిత!"

టీకా:

ఈ = ఈ; పదంబునన్ = పదవుల; అందున్ = లో; ఈ = ఈ; మను = మనువులైన; ప్రముఖులన్ =
గొప్పవారిని; ఎవ్వడున్ = ఎవరు; ఉనుచు = నియమించును; వారలు = వారు; ఏమి = ఏ; కతనన్ =
కారణముచే; అధిక = మిక్కిలి; విభవులు = వైభవములుగలవారు; ఐరి = అయితీరి; హరి = విష్ణువు;

ఏల = ఎందులకు; జనియించెన్ = అవతరించెను; ఎఱుగన్ = తెలియునట్లు; పలుకు = చెప్పుము;
నా = నా; కున్ = కు.

భావము:

"ఓ మునీంద్రా! శుకా! ఈ పదవులలో మనువులను ఎవరు నియోగిస్తారు. దేనివల్ల వారు అంతటి
గొప్ప వైభవాన్ని పొందుతారు. ఆ మన్వంతరాలలో ఎందుకు జన్మిస్తాడు. నాకు తెలిసేటట్లు చెప్పు."

8-432-వ.

అనినం బారాశర్య కుమారుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; పారాశర్య = వ్యాసుని; కుమారుండు = పుత్రుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్
= పలికెను.

భావము:

అలా అడిగిన పరీక్షిత్తుతో శుకుడు ఇలా అన్నాడు.

8-433-నీ.

"మనువులు మునులును మనుసుతు లింద్రులు-

నమరులు హరి యాజ్ఞ నడఁగువారు

యాజ్ఞాదు లందఱు హరిపౌరుషాకృతు-

లామనువులు దత్సహయశక్తి

జగముల నడుపుదు రోగి నాల్గయుగముల-

కడపటఁ గాల సంర్స్తమైన

నిగమచయంబును నిజతపోబలముల-

మరలఁ గాంతురు ఋషివరులు; దొంటి

పగిది ధర్మంబు నాలుగు పాదములను
 గలిగి వర్తిల్లు; మనువులు గమల నేత్రు
 నాజ్ఞఁ దిరుగుదు; రేలుదు రవని పతులు
 జగతి భాగించి తమతమ సమయములను.

టీకా:

మనువులున్ = మనువులు; మునులును = మునులు; మను = మునువుల యొక్క; సుతులున్ = పుత్రులు; ఇంద్రులు = ఇంద్రులు; అమరులు = దేవతలు; హరి = నారాయణుని; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞను; అడగు = లోబడి యుండెడి; వారు = వారు; ఆ = ఆ; యజ్ఞ = యజ్ఞడు; ఆదులున్ = మున్నగువారు; అందఱున్ = అందరు; హరి = నారాయణుని; పౌరుష = అంశతో; ఆకృతులు = రూపుదాల్చినవారు; ఆ = ఆ; మనువులున్ = మనువు; తత్ = అతని యొక్క; సహాయ = సహాయము యనెడి; శక్తి = బలమువలన; జగములన్ = లోకములను; నడుపుదురు = పరిపాలించెదరు; ఒగిన్ = క్రమముగా; నాల్గు = నాలుగు (4); యుగముల = యుగముల; కడపటన్ = చివర; కాల = కాలముచేత; సంగ్రస్తము = మింగబడినవి; ఐన = అయిన; నిగమ = వేదముల; చయంబునున్ = సమూహములను; నిజ = తమ; తపస్ = తపస్సుల యొక్క; బలములన్ = శక్తిచేత; మరలన్ = మళ్ళీ; కాంతురు = దర్శించెదరు; ఋషి = ఋషులలో; వరులు = శ్రేష్ఠులు; తొంటిన్ = పూర్వము. పగిదిన్ = వలె; ధర్మంబున్ = ధర్మమును; నాలుగు = నాలుగు (4); పాదములను = పాదములు; కలిగి = పొంది; వర్తిల్లున్ = నడచును; మనువులున్ = మనువులు; కమలనేత్రున్ = విష్ణునియొక్క; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞప్రకారముగ; తిరుగుదురు = వర్తించెదరు; ఏలుదురు = పరిపాలించెదరు; అవనిపతులు = రాజులు; జగతిన్ = లోకములు; భాగించి = పంచుకొని; తమతమ = వారివారి; సమయములను = సమయములందు.

భావము:

మనువులూ, ఋషులూ, మనువుల కొడుకులూ, ఇంద్రులూ, దేవతలూ విష్ణుదేవుని ఆజ్ఞకు లోబడి ఉంటారు. యజ్ఞడు మొదలైనవారు అందరూ విష్ణుదేవుని అంశముతో రూపు దాల్చుతారు. అతని

సహాయంవల్ల మనువులు లోకాలను ఏలుతారు. క్రమంగా నాలుగు యుగాల చివర వేదాలను కాలం మ్రింగేస్తుంది. పుణ్యాత్ములైన ఋషులు తమ తపశ్శక్తి వలన మరల వేదాలను దర్శిస్తారు. పూర్వం వలె ధర్మం నాలుగు పాదాలతో నడుస్తుంది. విష్ణువు ఆజ్ఞ చెల్లుబాడి అవుతుంది. తమతమ కాలాలలో రాజులు లోకాన్ని పంచుకుని పాలిస్తారు.

8-434-వ.

మఱియుం బ్రాహ్మలయిన వారల నింద్రపదంబులను, బహుప్రకారంబుల దేవపదంబులను, హరి ప్రతిష్ఠించుచుండు; వారలు విహిత కర్మంబుల జగత్త్రయంబునుం బరిపాలింతురు; లోకంబులు సువృష్టులై యుండు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ప్రాప్తులు = ప్రాప్తముగలవారు; అయిన = ఐన; ఇంద్ర = ఇంద్ర; పదంబు = పదవి; లోన్ = అందు; బహు = అనేక; ప్రకారంబులన్ = విధములుగ; దేవ = దివ్యమైన; పదంబులనున్ = పదవులలో; హరి = నారాయణుడు; ప్రతిష్ఠించుచుండున్ = నియమించుచుండును; వారలున్ = వారు; విహిత = నిర్ణయింపబడిన; కర్మంబులన్ = కార్యములతో; జగత్త్రయంబునున్ = ముల్లోకములను; పరిపాలింతురు = పరిపాలించెదరు; లోకంబులు = లోకములు; సువృష్టులు = సుభిక్షములు; ఐ = అయ్యి; ఉండు = ఉండును.

భావము:

విష్ణువు శక్తిమంతులను ఇంద్ర పదవిలోనూ, పెక్కు విధాలైన దేవతల పదవులలోనూ నెలకొల్పుతాడు. వారు తమకు నిర్ణయింపబడిన నియమాలతో మూడులోకాలనూ ఏలుతారు. లోకాలు సుభిక్షంగా ఉంటాయి.

8-435-నీ.

యోగీశరూపుడై యోగంబుఁ జూపుచు-

మౌని రూపమునఁ గర్మంబుఁ దాల్చు

సర్గంబు చేయుఁ బ్రజాపతి రూపుడై-

యింద్రుడై దైత్యుల నేపడంచు

జ్ఞానంబు నెఱిగించుఁ జతుర సిద్ధాకృతిఁ-

గాలరూపమునఁ బాకంబు చేయు

నానావిధములైన నామరూపంబులఁ-

గ్రంథలోచనులకుఁ గానఁబడఁడు

8-435.1-ఆ.

చనిన రూపములనుఁ జనురూపముల నింక

జనఁగనున్న రూపచయము నతఁడు

వివిధుడై యనేక వృత్తుల వెలిగించు

విష్ణుఁ డవ్యయుండు విమలచరిత!"

టీకా:

యోగి = యోగులలో; ఈశ = ప్రభువు; రూపుడు = స్వరూపముగలవాడు; ఐ = అయ్యి; యోగంబున్
= యోగమహత్వమును; చూపుచున్ = ప్రదర్శించుచు; మౌని = ముని; రూపమునన్ = ఆకృతిలో;
కర్మంబున్ = కర్మములను; తాల్పు = ధరించును; సర్గంబున్ = సృష్టిని; చేయున్ = చేయును;
ప్రజాపతి = ప్రజాపతి; రూపుడు = స్వరూపముగలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఇంద్రుడు = ఇంద్రుడు; ఐ =
అయ్యి; దైత్యులన్ = రాక్షసులను; ఏపున్ = అతిశయమును; అడంచున్ = అణచివేయును;
జ్ఞానంబున్ = జ్ఞానమును; ఎఱిగించున్ = ఉపదేశించును; చతురన్ = నేర్పుతో; సిద్ధ = సిద్ధుని;
ఆకృతిన్ = రూపముతో; కాల = కాలముయొక్క; రూపమునన్ = స్వరూపముతో; పాకంబున్ =
పరిపక్వమును; చేయున్ = కలిగించును; నానా = అనేక; విధములు = రకములు; ఐన = అయిన;
నామ = పేర్లు; రూపంబులన్ = రూపములతో; కర్మలోచనుల = విషయాసక్తుల; కున్ = కు;
కానబడడు = కనిపించడు;

చనిన = గడచిన కాలపు; రూపములనున్ = స్వరూపములను; చను = జరుగుతున్నకాలపు;
రూపములన్ = స్వరూపములను; ఇంక = ఇంకను; చనగనున్న = జరగబోయెడి; రూప =
రూపముల; చయమునన్ = సమూహములను; అతడు = అతడు; వివిధుడు =
వేర్వేరురూపములనుండువాడు; ఐ = అయ్యి; అనేక = పలువిధముల; వృత్తుల = వర్తనలతో;

వెలిగించున్ = ప్రకాశించును; విష్ణుడు = హరి; అవ్యయుండు = హరి; విమలచరిత =
స్వచ్ఛమైనవర్తనగలవాడా.

భావము:

ఓ పుణ్యాత్ముడా! పరీక్షిత్తూ! శాశ్వతుడైన విష్ణువు యోగీంద్రుని రూపంతో యోగం బోధిస్తాడు. మౌని
రూపంతో కర్మానుష్ఠాన్ని ప్రబోధిస్తాడు. ప్రజాపతి రూపంతో సృష్టిస్తాడు. ఇంద్రుడై రాక్షసుల గర్వాన్ని
అణచివేస్తాడు. సిద్ధ స్వరూపంతో జ్ఞానం ఉపదేశిస్తాడు. కాల రూపంతో కడతేరుస్తాడు.
అవ్యయుడైన ఆ విష్ణువు పెక్కు పేర్లతో పెక్కు రూపాలతో కూడి ఉంటాడు. అతడు విషయాసక్తుల
కంటికి కనిపించడు. అతడు జరిగిన కాలంలోనూ జరుగుతున్న కాలంలోనూ జరగబయ్యే
కాలంలోనూ పెక్కురీతుల వేర్వేరు రూపాలతో ప్రకాశిస్తాడు".

8-436-వ.

అనిన భూవరుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; భూవరుండు = రాజు; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా మన్వంతరాల గురించి తెలిపిన శుకమునితో పరీక్షిత్తు ఇలా అన్నాడు..

8-437-మ.

"**బ్ర**హ్మ నంభోరుహ నేత్రుఁ డేమిటికినై **పా**దత్రయిన్ వేఁడె? ని

శ్చలుఁడున్ బూర్ణుఁడు లభికాముఁడు రమా **సం**పన్నుడై తాఁ బర

స్థలికిన్ దీనునిమాడ్కి నేల చనియెం? **ద్ర**వ్యమియున్ లేక ని

ష్టలుషున్ బంధన మేల చేసెను? వినం **గౌ**తూహలం బయ్యెడిన్."

టీకా:

బలిని = బలిని; అంభోరుహనేత్రుడు = విష్ణువు; ఏమిటి = ఎందుల; కిన్ = కు; పాద = అడుగుల;
త్రయిన = మూటిని; వేడెన్ = కోరెను; నిశ్చలుడున్ = నిర్వికారుడు; పూర్ణుడున్ = పూర్ణపురుషుడు;
లబ్ధకాముడు = పరిపూర్ణ కాముడు; రమాసంపన్నుడున్ = లక్ష్మీదేవియనేడి సంపదగలవాడు; ఐ =
అయిన; తాన్ = అతను; పర = ఇతరుల; స్థలి = చోటిన; కిన్ = కు; దీనుని = దరిద్రుని; మాడ్కిన్ =
వలె; ఏలన్ = ఎందులకు; చనియెన్ = వెళ్ళెను; తప్పు = తప్పు; ఏమియున్ = ఏమాత్రము; లేక =
లేకుండిన; నిష్కలుషున్ = పాపహీనుని; బంధనము = బంధించుట; ఏలన్ = ఎందుకని; చేసెను =
చేసెను; వినన్ = వినుటకు; కౌతూహలము = కుతూహలము; అయ్యెడిన్ = కలుచున్నది.

భావము:

“బలి చక్రవర్తిని పద్మనేత్రుడైన విష్ణుమూర్తి దేనికోసం మూడడుగుల నేల యాచించాల్సి వచ్చింది?
ఆయన పూర్ణపురుషుడు, పూర్ణకాముడు, నిర్వికారుడు, సంపత్కారి అయిన లక్ష్మీదేవి భర్తా కదా.
అంతటి వాడు ఇలా దరిద్రుని వలె పరాయివాడు బలి వద్దకు ఎందుకు వెళ్ళాడు? ఏ తప్పు
చేయని బలిని ఎందుకు బంధించాడు? ఈ కథ వినాలని కుతూహలంగా ఉంది”

అష్టమ స్కంధము : బలి యుద్ధ యాత్ర

8-438-వ.

అనిన శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఇలా బలి వృత్తాంతం అడిగిన మహారాజు పరీక్షిత్తుతో శుకముని ఇలా అన్నాడు.

8-439-నీ.

"పురుహూతుచే నొచ్చి పోయి భార్గవులచే-

బలి యెట్టకేలకు బ్రతికి వారి

చిత్తంబురాఁ గొల్చి శిష్యుడై వర్తింప-

వారు నాతని భక్తి వలన మెచ్చి

విశ్వజిద్యాగంబు విధితోడఁ జేయింప-

భవ్యకాంచనపట్ట బద్ధ రథము

నర్మవాజులఁ బోలు హరులుఁ గంఠీరవ-

ధ్వజము మహాదివ్యధనువుఁ బూర్ణ

8-439.1-తే.

తూణయుగళంబుఁ గవచంబుఁ దొలుత హోమ

పావకుం డిచ్చె; నష్టాన పద్మమాలఁ

గ్రలుష హరుఁడగు తన తాత కరుణ నొసఁగె;

సోమ సంకాశ శంఖంబు శుక్రఁ డిచ్చె.

టీకా:

పురుహూతు = ఇంద్రుని; చేన్ = వలన; నొచ్చి = ఓడి; పోయి = పోయి; భార్గవుల్ = శుక్రాచార్యుల;

చేన్ = వలన; బలి = బలి; ఎట్టకేల = చిట్టచివర; కున్ = కు; బ్రతికి = కాపాడబడి; వారి = ఆయనకు;

చిత్తంబురాన్ = కనికరముకలుగునట్లు; కొల్చి = సేవించి; శిష్యుడు = శిష్యుడు; ఐ = అయ్యి; వర్తింపన్

= నడచుచుండగ; వారును = ఆయనకూడ; మెచ్చి = సంతోషించి; విశ్వజిద్యాగంబున్ =

విశ్వజిద్యాగమును; విధి = పద్ధతిప్రకారము; తోడన్ = తోటి; చేయింపన్ = చేయించగా; భవ్య =

దివ్యమైన; కాంచన = బంగారు; పట్టన్ = బట్టలుతో; బద్ధ = కట్టబడిన; రథమున్ = రథమును; అర్ము

= సూర్యుని; వాజులన్ = గుఱ్ఱములను; పోలు = పోలెడి; హరులున్ = గుఱ్ఱములు; కంఠీరవ =

సింహపు; ధ్వజమున్ = జండా; మహా = గొప్ప; దివ్య = దివ్యమైన; ధనువున్ = విల్లు; పూర్ణ = నిండు.

తూణ = అమ్ములపొదుల; యుగళంబున్ = జంటను; కవచంబున్ = కవచమును; తొలుత =

ముందుగా; హోమ = హోమ; పావకుండు = అగ్ని; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; అమ్మాన = వాడిపోని; పద్మ = కలువపూల; మాలన్ = మాలను; కలుష = పాపములను; హారుడు = పోగొట్టెడివాడు; అగు = అయిన; తన = అతని; తాత = పితామహుడు; కరుణన్ = కృపతో; ఒసగెన్ = ఇచ్చెను; సోమ = చంద్రునితో; సంకాశ = పోలినట్టి; శంఖంబున్ = శంఖము; శుక్రుడు = శుక్రుడు; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను.

భావము:

"ఇంద్రుని చేతిలో ఓడిపోయిన పిమ్మట బలిచక్రవర్తి శుక్రాచార్యుని దయవల్ల తేరుకున్నాడు. శుక్రునికి కనికరం కలిగేటట్లు శిష్యుడై సేవించాడు. బలి భక్తికి శుక్రుడు మెచ్చుకున్నాడు. బలిచేత నియమపూర్వకంగా విశ్వజిడ్యాగాన్ని చేయించాడు. బలిచక్రవర్తికి హోమాగ్నినుండి బంగారువస్త్రాలు కప్పిన రథమూ, సూర్యుని గుఱ్ఱాలవంటి గుఱ్ఱాలూ, సింహం జెండా, గొప్పవిల్లు అంబులపొదుల జంటా, కవచమూ లభించాయి. పుణ్యాత్ముడైన అతని తాతగారు ప్రహ్లాదుడు వాడిపోని పద్మాలదండ ఇచ్చాడు. శుక్రుడు చంద్రుని వంటి తెల్లని శంఖాన్ని ఇచ్చాడు.

8-440-వ.

ఇవిధంబున

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ.

భావము:

ఈవిధంగా...

8-441-క.

పాణియు, రథియుఁ, గృపాణియుఁ,

దూణియు, ధన్వియును, స్రగ్వి తురగియు, దేహ

త్రాణియు, ధిక్మత విమత

ప్రాణియు, మణి కనక వలయ పాణియు నగుచున్.

టీకా:

పాణియున్ = బాణములుచేతగలవాడు; రథియున్ = రథమెక్కినవాడు; కృపాణియున్ = కత్తిధరించినవాడు; తూణియున్ = అమ్మలపొదిగలవాడు; ధన్వియును = విల్లుధరించినవాడు; స్రగ్వి = పూలదండగలవాడు; తురగియున్ = గుట్టముగలవాడు; దేహత్రాణియున్ = కవచధారి; ధిక్పత = తిరస్కరింపబడిన; విమత = శత్రువుల; ప్రాణియున్ = ప్రాణములుగలవాడు; మణి = రత్నాల; కనక = బంగారపు; వలయ = కంకణములుగల; పాణియున్ = చేతధరించినవాడు; అగుచున్ = అగుచు.

భావము:

బలిచక్రవర్తి బాణాలూ, రథమూ, ఖడ్గమూ, అమ్మలపొదులూ, విల్లు, పూలదండ, గుట్టాలు, కవచమూ, రత్నఖచిత సువర్ణకంకణాలు సంపాదించాడు. అటుపిమ్మట పగవారిపై పగతీర్చుకొవాలి అని నిశ్చయించుకున్నాడు.

8-442-మ.

పలుదానంబుల విప్రులం దనిపి తద్భద్రోక్తులం బొంది పె
ద్దలకున్ మ్రొక్కి విశిష్టదేవతల నంతర్భక్తిఁ బూజించి ని
ర్మలఁ బ్రహ్మదునిఁ జీరి నమ్రశిరుఁడై రాజద్రథారూఢుడై
వెలిఁగెన్ దానవ భర్త శైల శిఖ రోద్వేల్ల ధ్వవాగ్ని ప్రభన్.

టీకా:

పలు = అనేకమైన; దానంబులన్ = దానములతో; విప్రులన్ = బ్రాహ్మణులను; తనిపి = సంతృప్తిపరచి; తత్ = వారి; భద్రోక్తులన్ = ఆశీర్వాచనములను; పొంది = పొంది; పెద్దల్ = పెద్దల; కున్ = కు; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; విశిష్టదేవతలన్ = ఇలవేల్పులను; అంతర్ = ఏకాంత; భక్తిన్ = భక్తితో; పూజించి = పూజలుచేసి; నిర్మలన్ = నిర్మలచరిత్రుని; ప్రహ్మదునిన్ = ప్రహ్మదుని; చీరి = పిలిచి; నమ్ర = వంచిన; శిరుడు = తలగలవాడు; ఐ = అయ్యి; రాజత్ = మెరిసిపోతున్న; రథ = రథముపై;

ఆరూఢుడు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్య; వెలిగెన్ = ప్రకాశించెను; దానవభర్త = రాక్షసరాజు; శైల = కొండ; శిఖర = కొనపై; ఉద్వేలత్ = మండుచున్న; దవాగ్ని = కార్పిచ్చు; ప్రభన్ = ప్రకాశముతో.

భావము:

గొప్పదానాలతో బలిచక్రవర్తి బ్రాహ్మణులను సంతోషపెట్టి వారి దీవనలు అందుకున్నాడు. పెద్దలను పూజించాడు. నిండుభక్తితో ఇలవేల్పులను పూజించాడు. నిర్మలచరిత్రుడైన ప్రహ్లాదుడిని ఆహ్వానించి ప్రణమిల్లాడు. నిగనిగలాడే రథంపై కూర్చుని కొండశిఖరాన ప్రచండంగా మండే కార్పిచ్చు వలె ప్రకాశించసాగాడు.

8-443-క.

దండిత మృత్యు కృతాంతులు

ఖండిత సుర సిద్ధ సాధ్య గంధర్వాదుల్

పిండిత దిశు అమరాహిత

దండాధీశ్వరులు సములు తన్నుం గొలువన్.

టీకా:

దండిత = దండింపబడిన; మృత్యు = మృత్యుదేవత; కృతాంతులున్ = యమధర్మరాజుగలవారు;
ఖండిత = ఓడింపబడిన; సుర = దేవతలు; సిద్ధ = సిద్ధులు; సాధ్య = సాధ్యులు; గంధర్వ = గంధర్వులు;
ఆదుల్ = మున్నగువారు; పిండిత = పీడింపబడిన; దిశులు = దిక్కులుగలవారు; అమరాహిత =
రాక్షస; దండాధీశ్వరులున్ = సేనానాయకులు; సములున్ = సమబలులు; తన్నున్ = తనను;
కొలువన్ = సేవించుచుండగా.

భావము:

బలిచక్రవర్తి తో సమానమైన బలముగల దైత్యసేనాపతులు ఆయన ముందు వినములై నిలిచి కొలువసాగారు. వారు మృత్యు దేవతనూ, యమధర్మరాజునూ దండింప గల ఉద్ధండులు. దేవతలూ,

సిద్ధులూ, సాధులూ, గంధర్వులూ మొదలైనవారిని భంగపరిచిన వారు. దిక్కులను ముక్కలు చేయగలవారు.

8-444-క.

చూపుల గగనము మ్రింగుచు

నేపున దివి భువియు నాత లీతల చేయన్

రూపించుచు దనుజేంద్రుడు

ప్రాపించెను దివిజనగర పథము నరేంద్రా!

టీకా:

చూపులన్ = చూపులతో; గగనమున్ = ఆకశమును; మ్రింగుచున్ = కబళించుచు; ఏపునన్ = అతిశయముతో; దివిన్ = నింగిని; భువియున్ = నేలను; ఆతలీతలన్ = తలకిందులు; చేయన్ = చేయవలెనని; రూపించుచున్ = యత్నించుచు; దనుజేంద్రుడు = బలిచక్రవర్తి; ప్రాపించెను = పట్టెను; దివిజనగర = అమరావతి; పథమున్ = దారిని; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

పరీక్షన్మహారాజా! బలిచక్రవర్తి అతిశయించిన బలంతో తన చూపులతో ఆకాశాన్ని కబళిస్తూ, నింగినీ నేలనూ తలకిందులు చేయాలని పొంగిపడుతూ దేవతల రాజధాని అమరావతి పట్టణం దారి పట్టాడు.

అష్టమ స్కంధము : స్వర్గ వర్ణనము

8-445-వ.

ఇట్లు బలవంతుడగు బలి సురేంద్రుని సాధింప సమకట్టి దండ గమనంబులు జేసి, నిడుద పయనంబులం జనిచని.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; బలవంతుడు = బలశాలి; అగు = అయిన; బలి = బలి; సురేంద్రుని = దేవేంద్రుని;
సాధింప = పగదీర్చుకొనుటకు; సమకట్టి = పూనుకొని; దండగమనంబులు = దండయాత్రలు; చేసి =
చేసి; నిడుద = దీర్ఘమైన; పయనంబులన్ = ప్రయాణములు; చనిచని = సాగించి.

భావము:

బలశాలి అయిన బలిచక్రవర్తి ఇలా దేవేంద్రునిపై పగ తీర్చుకోవాలని సంకల్పించుకుని, వేగంగా
దీర్ఘమైన ప్రయాణాలు సాగించి సాగించి...

8-446-మ.

కనియెం బుణ్యజనౌకమున్ విగతరోగస్వప్న పీడాన్న ఖా
దన సంశోకముఁ బుష్ప పల్లవ ఫలోద్ధామద్రుమానీకమున్
స్వనితోద్ధాత పతాకముం బ్రవిచరద్వైమానికానీకమున్
ఘన గంగాసలి లైకమున్ మఘవయుక్తశ్రీకమున్ నాకమున్.

టీకా:

కనియెన్ = చూచెను; పుణ్యజనౌకమున్ = స్వర్గమును; విగత = పూర్తిగాపోయిన; రోగ = జబ్బులు;
స్వప్న = దుస్వప్నములు; పీడ = బాధలు; అన్నఖాదన = ఆకలి; సంశోకమున్ = దుఃఖములు; పుష్ప
= పూలు; పల్లవ = చిగుళ్ళు; ఫల = పండ్లు; ఉద్ధామ = నిండుగాగల; ద్రుమ = వృక్షముల; అనీకమున్
= సమూహములుగలది; స్వనిత = ఉలుములు వలె; ఉద్ధాత = ఎగురుతున్న; పతాకమున్ =
జండాలుగలది; ప్రవిచరత్ = అధికముగతిరుగుచున్న; వైమానికా = విమానముల; అనీకమున్ =
సమూహములు గలది; ఘన = గొప్ప; గంగా = ఆకాశగంగా; సలిల = జలములు; ఏకమున్ = కలది;
మఘవయుక్త = ఇంద్రునివలన; శ్రీకమున్ = సంపత్కరము; నాకమున్ = స్వర్గము.

భావము:

బలి స్వర్గ లోకాన్ని సమీపించాడు. ఆ స్వర్గం పుణ్యాత్ములకు నివాస స్థానం. అక్కడ రోగాలూ, చెడుకలలు, ఆకలి బాధలూ, దుఃఖాలూ ఉండవు. అక్కడ పూలు పండ్లూ నిండుగా ఉండే చెట్లు దండిగా ఉంటాయి. గాలికి సవ్వడి చేస్తూ జెండాలు ఎగురుతుంటాయి. దేవతల విమానాలు తిరుగుతుంటాయి. పవిత్రమైన ఆకాశగంగానదీజలాలు ప్రవహిస్తూ ఉంటాయి. అట్టి స్వర్గసీమలోని అమరావతి చేరి బలి....

8-447-వ.

కని రక్కసులతోడ వెక్కిరింపై చాల్పుగల వేల్పుల నెలవు దణియం జొచ్చి, చెచ్చెర ముందటికిం జనిచని, ముందట నెడపడక మొన మోపి, యిగురుచు చిగురు తలీరాకు జొంపంబు ననమొగుడు మొగ్గ యరవిరి నెఱవిరి గుత్తి పిందె పూఁప దోరకాయ పండు గెలలతండంబుల వ్రేగు లాఁగలేక మూఁగి వీఁగి వ్రేకలగు మ్రాకుల ప్రోక లకుఁ బేట లగు పెందోటలును; దోటలు గాటంబులై నివ్వటిల్లు మవ్వంపుఁ గ్రొవ్విరులకుఁ గవలువివ్వక కసిమసలు కలిగి ముసిరి కొసరి పూనిపోని తేనియ లాని వినరు గలిగి మసరు కవిసి క్రొవ్వి రిమ్మ గొని జమ్ము జమ్మునుచు జంజాటించు తేఱి దాటులును; దాటు పడక నాటుకొని పూవిడుచు కూడి జోడువీడక క్రోమ్మావుల కమ్మని కొమ్మల నిమ్మల ముసరి పసిమి గల కిసలయమ్ములు పొసంగంగ మెసంగి కిసరుపడక కసరుచెడి బిట్టు రట్టడితనంబు లలమి మించి కరాళించు కోయిలల మొత్తంబులును; మొత్తంబులయి చిత్తంబుల మత్తంబులుగఁ దత్తఱంబున దియ్యని పండ్లకుఁ గయ్యంబులు చేసి చయ్యన నేసరేఁగి బేసంబులు గాసంబులుగొని వాసికెక్కి పలుబాస లాడుచు బహుప్రకారంబులగు కీరంబులును; గీరంబులకు సరిఁగడచి మింటనంట నెగసి పెట్టలం బట్టి చీరి యిట్టట్టు చనక నెట్టుకొని నెలవుల వ్రాలుచు నింపుగల రవమ్ములుఁ గలుఁగు కలరవమ్ములును గలరవమ్ము లలరం దొలంకుల కొలంకుల కెలంకులఁ గడంకల బ్రియల నిడుకొని క్రమ్మిదొమ్మిచేసి యెలదమ్మి తూఁడులవాఁడు లగు చంచువులం జించి మెక్కి చొక్కి మిక్కిలి కలఁకలం బడుచు నలబలంబులు చేయు కలహంసంబులును; హంసరుచి జనిత వికసనముల వికవిక నగుచుం బసఁగలిగి మిసమిస మెఱచు పసిఁడి కెందమ్ము లిందిరా మందిరమ్ముల చందమ్ములుగ నందమ్ములగు కొలంకులును; కొలంకుల కరళ్ళఁ దడిసి వడవడ

వడంకుచు నల్లిబిల్లులుగొని సాగిన తీగెయిండ్ల గండ్ల యీటములం దోరములుచెడి పలువిరుల
 కమ్మ వలపుల వ్రేగునం దూఱలేక యీడిగలంబడు గాడ్పులును, గాడ్పుల వలన నెగసి
 గగనమున విరిసి పలువన్నెలం జెనగు మేలుకట్టు బుట్టంబుల తెఱంగున దట్టంబులయిన
 కుసుమ పరాగంబులును; బరాగంబుల సరాగంబులగు వాఁగు వ్రంతల చెంతల గుంపులుగొని
 గఱికి జొంపంబుల లంపులు దిని మంపులుగొని పెల్లు నెమర్లుపెట్టుచు నొడుగుల పొదుగులు
 గదల వాడల వాడల జాడలం బరుగులిడు దూడల క్రీడల వేడుకలం గూడుకొని యిండ్ల
 వాకిండ్లకుం జేరి పౌరుల కోరికల కనుసారికలగుచు నమృతంబు గురియు కామధేనువులును;
 గామధేనువులకు నిలువ నీడ లగుచు నడిగిన జనమ్ములకు ధనమ్ములు ఘనమ్ముగ బుడుకు
 కల్పతరువులును; కల్పతరువుల పల్లవ మంజరులఁ గుంజరులకు విఱిచి యిచ్చుచు మచ్చికల
 కలిమి నిచ్చ మెచ్చుచు గృతక గిరుల చఱుల సిరుల నడరు పడఁతుల నడలకు గురువులగుచు
 మెఱయు మురువుల నొత్తరించు మత్తేభంబులును, నిభంబుల సరస నొరసికొని వరుసఁ
 బరుసఁదనములెడలి సుకరములగు మకరతోరణ స్తంభంబులును; తోరణస్తంభంబుల చేరువ
 నిలిచి చెఱకువిలుతుం డొఱపెఱికిన బెడిదము లగు నవకంపు మెఱుఁగుం జిగురు టడి దముల
 తెఱంగున నిలుకడ సంపదలు గలుగు శంపల సొంపునం గరచరణాది శాఖలుగల చంద్రరేఖల
 పొడిమిని వాహిని గల మోహినీ విద్యల గ్రద్ధనఁ జూపులకుం దీపు లొదవించుచు మర్మకర్మంబు
 వశంబు లరయు యశంబులు గలిగి యనూనంబులగు విమానంబు లెక్కి చచ్చివచ్చిన
 సచ్చరిత్రులకుం జెచ్చెర నెదురు చని తూకొని తోడ్కొని పోవు రంభాది కుంభికుంభకుచల
 కలకలంబులును; గల హంస కారండవ కోక సారసబృంద సుందర సుందరియు; నిందీవరార
 విందనందదిందిందిరయు; నభంగయు సభంగయునగు గంగ నింగి కిం బొంగెనో యని మిగుల
 దిగులుపడఁ బొగడ్లల కెక్కిన యగడ్తులును నగడ్తుల మిన్నేటి తేటనీట నీటులీను పాటి
 సూటిచల్లులాటల మేటి కూటువలు గొనుచు నేచిన ఖేచర కన్యకావారంబులును; వారవనితా
 సుపూజిత విరాజిత దేహళీ పాటవంబు లగు గోపుర కనక కవాటంబులును; గవాట
 వేదికాఘటిత మణిగణ కిరణోదారంబులగు నింద్రనీల స్తంభ గంభీరతలును; గంభీర విమల
 కమలరాగ పాలికా వారంబులగు చతుర్ద్వారంబులును; ద్వారదేశంబుల చావిళ్ళం గావళ్ళుండి
 ప్రొద్దు పోక పెద్ద రక్కసుల వేల్పుల కయ్యంబులు నెయ్యంబులం జెప్పికొనుచున్న యస్త్ర శస్త్ర
 ధారులు శూరులు నయిన మహాద్వార పాలక వీరులును; వీర రస జలధి వేలోదారంబులయి
 శుద్ధస్ఫటిక బద్ధ మహోత్తానంబులగు సోపాన సుభగాకారంబులును; సుభగాకార ప్రదీపంబు లగు

వజ్ర మహారజిత వప్రంబులును; వ ప్రోపరి వజ్ర కుడ్య శిరోభాగ చంద్రకాంత తరుణ హిమకరకిరణ
 ముఖరంబులగు సాలశిఖరంబులును, శిఖర స్తోమధామ నికృత తారకంబులును, దార తార మణి
 శిలా కఠోరంబులగుచు మిగుల గరిత యగు నగరిసిరి మీఱ నమరు మొగులు పొడగని
 నిలుకడలకు నలువ నడిగికొని పడసిన పసిడి తెరల వలువల బెడంగునం దోరంబులగు
 ప్రాకారంబులును; బ్రాకార కాంచనాంచిత యుద్ధసన్నద్ధ మహాఖర్వ గంధర్వ వాహినీ
 పాలకంబులగు మరక తాట్టాలకంబులును; నట్టాలకోత్తుంగ వజ్రమయ స్తంభోదంచనంబులును;
 బరభట ప్రాణ వంచనంబులు సముదంచనంబులు నగు దంచనంబులును; దంచనంబుల
 తుదలు రథంబుల యిరుసులు నొరసికొనం, గోట యీవలి యీవలి తివియని దివియల కరణి
 రుచిరము లగుచుఁ బచరించు నహిమకర హిమ కర మండలంబులును; హిమకర మండలంబు
 నిద్దంపు టద్దంబని మూఁగి తొంగి చూచుచు నలిక ఫలకంబులఁ గులకములుఁగొను
 నలకములం దరపి తిలకములం దెఱంగు పఱచుకొను సమయముల వెనుక నొదిఁగి కదిసి
 ముకురంబులం బ్రతిఫలితులైన పతు లితర సతుల రతుల కనుమతులని కనుకనిన్ మరలి నీడ
 తలంగినఁ గలంగి చని కాంతులు పొలయ నలయు ముగుడలకు నేకాంతంబులై గగన
 సముత్సేధంబు లైన రాజసౌధంబులును; సౌధంబుల సీమల ముత్తియంపు సరుల తోడి నిబ్బరపు
 గుబ్బచన్నులకు చెన్నులం బ్రక్కలం జక్కలపదవులుండ మండిత సౌధశిఖరంబులకు
 శృంగారంబులయిన భృంగారంబులును; భృంగారశయన జాలక డోలికా నిశ్లేణికాది విశేష
 రమ్యంబులయిన హర్మ్యంబులును; హర్మ్య కనక గవాక్షరంధ్ర నిర్గత కర్పూర కుంకుమాగరు
 ధూపధూమంబులును; ధూమంబులు జీమాత స్తోమంబులని ప్రేమంబు లుబ్బ గొబ్బునం
 డబ్బాటు పబ్బంబు లబ్బె నని మరులుఁగొని పురుల వన్నియల సిరులు సరులుగొనం
 గుటవిటపములఁ దటపెట నటించుచుఁ బలుకులు విరిసి కికురుపొడుచు వలఁజేని మఱుపుఁ
 జదువుల టీక లనం గేకలిడు నెమిళ్ళును; నెమిళ్ళ పురుల నారలు నారులగు రతనంపు విండ్ల
 నినదములను తలంపులం దోకలు జడిసి వీకలు మెఱసి మూకలుఁగొని దివికెగిరి రవికిం
 గవిసిన రాహువు క్రియం దివిఁ దడంబడు పడగలును; బడగలును గొడుగులును
 దమకునాలంబులకు నడియాలంబులుగఁ దోరంబులైన సారంబుల బీరంబులు మెఱసి
 బెబ్బులుల గబ్బునం గరుల సిరుల సింగంబుల భంగుల శరభంబుల రభసంబుల ధూమ
 కేతువుల రీతుల వైరిం జీరికిం గొనక శంకలుడిగి అంకె లిడుచు లంకెలై లెక్కకు మిక్కిలి యగుచు
 రక్కసుల చక్కటి యెక్కటి కయ్యముల డయ్యము లెఱుంగం దిరుగు వీరభటకదంబులును; గదంబ

కరవాల శూలాదుల మెఱుంగులు మెఱపుల తెఱంగులం దిశల చెఱంగులం దుఱంగలింప నేమి
 నినదంబులు దరములగు నుఱుములుగ నడమొగిళ్ళ పెల్లునం బ్రవర్ణిత రథిక మనోరథంబు లగు
 రథంబుల గములును; గములుఁగొని గమన వేగంబు వలన హరిహరుల నగి గాలిం జాలింబడం
 గేలికొని ఘనంబులగు మనంబులం దెగడి నెగడు సురంగంబు లగు తురంగంబులును;
 రంగదుత్తంగ విశద మదకల కరటి కటతట జనిత మదసలిల కణగణ విగళిత దశశతనయన
 భుజ సరళ మిళిత లలిత నిఖిలదిగధిపతి శుభకర కరకనక కటకఘటిత మణి సముదయ
 సముదిత రేణువర్గదుర్గమంబు లయిన నిర్వక్త మార్గంబులును; మార్గస్థలోపరిగతాగత
 శతశతాయుతానేక గణనాతీత రోహణాచలతట విరాజమానంబులగు విమానంబులును; విమాన
 విహరమాణ సుందర సుందరీ సందోహ సంవాదిత భూరిభేరీ వీణా పణవ మృదంగ కాహళ
 శంఖాది వాదనానూన గాన సాహిత్య నృత్య విశేషంబులును; విశేషరత్నసంఘటిత శృంగార
 శృంగాటక వాటికా దేహ దేహళీ ప్రదీపంబులును, దీపాయమాన మానిత సభామండప ఖచిత
 రుచిరచింతారత్నంబులును, గలిగి రత్నాకరంబునుం బోలె ననిమిష కౌశిక వాహినీ
 విశ్రుతంబయి, శ్రుతివాక్యంబునుంబోలె నకల్మష సువర్ణ ప్రభూతంబయి భూతపతి కంఠంబునుం
 బోలె భోగిరాజకాంతంబయి, కాంతాకుచంబునుం బోలె సువృత్తం బయి, వృత్తజాతంబునుంబోలె
 సదా గురులఘు నియమాభిరామం బయి, రామచంద్రుని తేజంబునుం బోలె ఖరదూషణాది
 దోషాచరా నుపలబ్ధంబయి, లబ్ధవర్ణచరిత్రంబునుం బోలె విమలాంతరంగ ద్యోత మానం బయి
 మానధనుని నడవడియునుం బోలె సన్మార్గ భాతి సుందరం బయి సుందరోద్యానంబునుం బోలె
 రంభాంచితాశోక పున్నాగంబయి, పున్నాగంబునుం బోలె సురభిసుమనోవిశేషం బయి, శేషాహి
 మస్తకంబునుంబోలె నున్నత క్షమా విశారదంబయి, శారద సముదయంబునుంబోలె ధవళ
 జీమాత ప్రకాశితంబయి, సితేత రాజిన దానంబునుం బోలె సరస తిలోత్తమంబయి, యుత్తమ
 పురుష వచనంబునుం బోలె ననేక సుధారస ప్రవర్ణంబై, వర్ణాదియు నుంబోలె నుల్లసదింద్ర
 గోపంబయి, గోపతి మూఁపురంబునుంబోలె విచక్షురార్యాలంకృతంబై, కృతార్థం బయిన
 యమరావతీ నామ నగరంబు చేరం జని కోటచుట్టునుం బట్టు గలుగ బలంబులఁ జలంబున
 విడియం బంచి పొంచి మార్గంబు లెల్ల నరికట్టుకొని యేమఱక యుండె; నంత.

టీకా:

కని = చూసి; రక్కసుల = రాక్షసుల; టేడు = రాజు; వెక్కసంబు = దుస్సహమైనది; ఐ = అయ్యి; చాల్పు = విశాలము; కల = కలిగినది; వేల్పులనెలవున్ = స్వర్ణమును; దఱియన్ = దరికిచేరి; చొచ్చి = ప్రవేశించి; చెచ్చెరన్ = వేగముగ; ముందటి = ముందు; కిన్ = కున్; చనిచని = వెళ్ళి; ముందటన్ = ఎదురుగ; ఎడపడకన్ = ఎడతెగని; మొనమోపి = పొటమరించెడి; ఇగురుచున్ = లేచిగురు; చిగురు = చిగుర్లు; తలిరాకు = లేతాకులు; జొంపంబునన్ = గుబురులలో; అనమొగుడు = అరమొగ్గులు; మొగ్గు = మొగ్గులు; అరవిరి = అరవిరిసినపూలు; నెఱవిరి = బాగవిరిసినపూలు; గుత్తి = పూగుత్తులు; పిందె = లేతకాయలు; పూప = పచ్చికాయలు; దోరకాయ = అరమొగ్గినకాయలు; పండు = మొగ్గినపండ్లు; గెలక = గెలలు; తండంబులన్ = సమూహములతో; వ్రేగులు = బరువులకు; ఆగ = మోయ; లేక = లేక; మూగి = దట్టమైన; వీగి = వంగి; వ్రేకలు = బరువెక్కినవి; అగు = అయిన; వ్రాకుల = చెట్ల; ప్రొకల్ = సమూహముల; కున్ = కు; పేటలు = దట్టములైన; అగు = అయిన; పెందోటలును = పెద్దతోటలు; తోటలన్ = తోటలందు; గాటంబులు = అధికములు; ఐ = అయ్యి; నివ్వటిల్లు = నిండైన; మవ్వంపు = కోమలమైన; కొవ్విరుల్ = కొంగ్రొత్తపూలు; కున్ = కు; కవలువు = జంటను; ఇవ్వక = వదలక; కసిమసలు = తొట్టపాటు; కలిగి = కలిగి; ముసిరి = మూగి; కొసరి = కొసరికొసరి; పూనిపోని = పొంగిపోని; తేనియలన్ = మకరందమును; ఆని = తాగి; విసరు = తూగుట; కలిగి = కలిగి; మసరు = మత్తు; కవిసి = ఎక్కి; కొవ్వి = బలిసి; రిమ్మగొని = కైపెక్కి; జమ్ముజమ్ము = జంజం; అనుచు = అనుచు; జంజాటించు = రవములుచేయుచున్న; తేటి = తుమ్మెదల; దాటులును = సమూహములు; దాటుపడక = దాటిపోకుండగ; నాటుకొని = తగులుకొని యుండి; పూవిడుచు = విరిపూలను; కూడి = కలిసి; జోడు = కలియిక; వీడక = వదలక; కొమ్మావుల = గున్నమామిడుల; కమ్మని = రుచికరమైన; కొమ్మలన్ = చిగురుకొమ్మల; ఇమ్మల = ఉత్సాహముతో; ముసరి = మూగి; పసిమి = లేతదనము; కల = కలిగిన; కిసలయమ్ములన్ = చిగుళ్ళను; పొసగంగ = చక్కగ; మెసంగి = మెక్కి; అధికముగతిని; కిసరు = చిరాకు; పడకన్ = పడకుండ; కసరు = కోపము; చెడి = పోయి; బిట్టు = మిక్కిలి; రట్టడితనంబులన్ = పెంకితనముతో; అలమించి = చెలరేగి; కరాళించు = కూసెడి; కోయిలల = కోయిలల యొక్క; మొత్తంబులును = సమూహములును; మొత్తంబులయి = గుంపులుకట్టి; చిత్తంబులన్ = మనసులు; మత్తంబులుగన్ = ఉత్సాహపు; తత్తఱంబునన్ = తొట్టపాటుతో; తియ్యని = తియ్యగానున్న; పండ్లు = ఫలముల; కున్ = కు; కయ్యంబులున్ =

పోట్లాటలు; చేసి = చేసి; చయ్యన = చటుక్కున; ఎసరేగి = విజృంభించి; బేసంబులు = పేసములను;
 గాసంబులు = ఆహారముగ; కొని = తీసికొని; వాసికెక్కి = ప్రసిద్ధమగు; పలు = అనేకమైన; బాసలు =
 పలుకులు; ఆడుచు = పలుకుచు; బహు = అనేక; ప్రకారంబులు = రకములు; అగు = అయిన;
 కీరంబులును = చిలుకలు; కీరంబుల్ = చిలుకల; కున్ = కు; సరిగన్ = పోటీ; కడచి = పడి; మింటన్
 = ఆకాశమును; అంటన్ = అందు; ఎగసి = ఎగిరి; పెట్టలన్ = ఆడపక్షులను; పట్టి = ఉద్దేశించి; చీరి =
 పిలిచి; ఇట్టట్టు = ఇటునటు; చనక = పోకుండగ; నెట్టుకొని = తోసుకొని; నెలవులన్ =
 వాసములందు; వ్రాలుచున్ = వాలుతూ; నింపుగల = నిండైన; రవమ్ములన్ = ధ్వనులు; కలుగు =
 చేసెడి; కలరవమ్ములున్ = పావురములు; కలరవమ్ముల్ = కలకలధ్వనులు; అలరన్ =
 చక్కదనములతో; దొలంకులన్ = పొర్లుచున్న; కొలంకుల = సరస్సుల; కెలంకులన్ = ప్రక్కల;
 కండకలన్ = సమీపమున గల; ప్రియలన్ = ప్రియురాళ్ళను; ఇడుకొని = ఉంచుకొని; క్రమ్మి = మూగి;
 దొమ్మిచేసి = పెనగులాడి; ఎల = పరువుకొచ్చిన; తమ్మి = కలువల; తూడులన్ = తూండ్లను; వాడులు
 = వాడిగలవి; అగు = అయిన; చంచువులన్ = ముక్కులతో; చించి = చీల్చికొని; మెక్కి = తిని; చొక్కి =
 సోలి; మిక్కిలి = అధికముగ; కలకలంబు = కలకలారావములు; పడచు = పెడుతు; అలబలము =
 గోలలు; చేయు = చేసెడి; కలహంసంబులును = కలహంసలును; హంస = హంసల; రుచి =
 ప్రకాశము; జనిత = కలిగిన; వికసనములన్ = వికాసములతో; వికవిక = పకపక; నగుచున్ =
 నవ్వుతూ; పసగలిగి = సారము కలిగి; మిసమిస = మిసమిసమని; మెఱచు = మెరుస్తూ; పసిడి =
 బంగారు; కెందమ్ముల = సరోజములు; ఇందిర = లక్ష్మీదేవియొక్క; మందిరమ్ముల = నివాసముల;
 చందమ్ములున్ = వలె; కనన్ = అనిపించెడి; తమ్ములు = పద్మములు; అగు = కలిగిన; కొలంకులును
 = సరస్సులు; కొలంకుల = సరస్సులయొక్క; కరళ్ళన్ = అలలలో; తడిసి = తడిసి; వడవడ =
 వడవడమని; వడంకుచున్ = వణకిపోతూ; అల్లిబిల్లులున్ = అడ్డదిడ్డముగ; కొని = అల్లుకొని; సాగిన
 = పాకినట్టి; తీగె = తీవెల; ఇండ్లన్ = పొదలలోని; కండ్ల = దగ్గరి; ఈఱములన్ = దట్టములైన;
 తోరములు = బలముతగ్గి; పలువిరుల = రాలినపూల; కమ్మ = కమ్మని; వలపులన్ = సువాసనలతో;
 వ్రేగునన్ = లోపలకు; దూఱ = చొర; లేక = లేక; ఈడిగలబడు = చతికిలబడెడి; గాడ్పులును =
 గాలులు; గాడ్పుల = గాలుల; వలన = వలన; ఎగసి = ఎగిరి; గగనమున = ఆకాశమునందు; విరిసి
 = విరిసిన; పలు = అనేక; వన్నెలన్ = రంగులతో; చెనగు = చెలరేగెడి; మేలుకట్టున్ = మేలుకట్టు;
 పుట్టంబుల = చాందినీల; తెఱంగున = విధముగ; దట్టంబులు = చిక్కగానున్నవి; అయిన = అయిన;
 కుసుమ = పూల; పరాగంబులును = పుష్పాడిరేణువులును; పరాగంబుల = పుష్పాడిరేణువుల;

సరాగంబులు = రంగులుపొందినవి; అగు = అయిన; వాగు = వాగుల; వ్రంతల = ఏబుల; చెంతల =
 పక్కలందు; గుంపులు = సమూహములు; కొని = కట్టి; గణిక = పచ్చిక; జొంపంబులన్ = గుబురులు;
 లంపులు = మేతలు; తిని = తిని; మంపులుగొని = మత్తిలి; పెల్లు = పెద్ద; నెమర్లు = నెమరువేయుటలు;
 పెట్టుచున్ = చేయుచు; ఒదుగుల = సమృద్ధములగు; పొదుగులు = పొదుగులు; కదలన్ =
 కదులుతుండగ; వాడలవాడల = అన్నివాడలలోను; జాడలన్ = దారులమ్మట; పరుగులు =
 పరుగులు; ఇడుచు = పెడుతు; దూడల దూడల; క్రీడల = ఆటలలో; వేడుకలన్ = ఇష్ట; కూడుకొని =
 పూర్తిగా; ఇండ్ల = నివాసముల; వాకిండ్ల = ముందు ప్రదేశముల; కున్ = కు; చేరి = చేరి; పొరుల =
 పురజనుల; కోరికల్ = కోరికల; అనుసారికలు = ప్రకారముగ; అమృతంబున్ = అమృతమును;
 కురియు = కురిసెడి; కామధేనువులును = కామధేనువులు; కామధేనువుల = కామధేనువుల; కున్
 = కు; నిలువ = నిలబడుటకు; నీడలు = నీడలనిచ్చెడివి; అగుచున్ = అగుచు; అడిగిన = కోరిన;
 జనమ్ముల = వారి; కిన్ = కి; ధనమ్ములున్ = సంపదలను; ఘనమ్ముగన్ = అధికముగ; పుడుకు =
 తీర్చెడి; కల్పతరువులును = కల్పవృక్షములును; కల్పతరువుల = కల్పవృక్షముల; పల్లవ = చిగుళ్ళను;
 మంజరులన్ = పూలగుత్తులను; కుంజరుల = ఆడ ఏనుగుల; కున్ = కు; విడిచి = కోసి; ఇచ్చుచు =
 ఇస్తూ; మచ్చికల = మరుల; కలిమి = సంపదలను; ఇచ్చన్ = సంతోషముతో; మెచ్చుచున్ =
 మెచ్చుకొనుచు; కృతక = క్రీడా; గిరుల = పర్వతముల; చలులన్ = చరియల; సిరుల = సొగసులతో;
 అడరు = అతిశయించెడి; పడతుల = స్త్రీల; నడకల = గమనముల; కున్ = కు; గురువులు = నేర్పెడివి;
 అగుచున్ = అగుచు; మెఱయు = ప్రకాశించెడి; మురువులన్ = మురిపములతో; ఉత్తరించు =
 దాటిడి; మత్తేభంబులును = ఏనుగులును; ఇభంబుల = ఏనుగుల; సరసన్ = దగ్గర; ఒరసికొని =
 రాసుకొనుచు; వరుసన్ = వరుసగా; పరుసదనములు = కరకుదనములు; ఎడలి = తేరి;
 సుకరములు = నున్నగానైన; మకరతోరణ = మకరతోరణముల; స్తంభంబులును = స్తంభములును;
 తోరణస్తంభంబుల = తోరణస్తంభముల; చేరువన్ = దగ్గర; నిలిచి = నిలబడి; చెఱకువిలుతుండు =
 మన్మథుడు; ఒఱన్ = ఒరనుండి; పెఱికిన = తీసిన; బెడిదములు = భయంకరములైనవి; అగు =
 అయిన; నవకంపు = సరికొత్త; మెఱుగున్ = మెరుపులవంటి; చిగురు = వాడియైన; అడిదములన్ =
 కత్తుల; తెఱంగునన్ = వలె; నిలుకడ = నిలబడిన; సంపదలు = ప్రకాశములు; కలుగు = కలిగుండెడి;
 శంపల = మెరుపుతీగల; సొంపునన్ = అందముగల; కర = కాళ్ళు; చరణ = చేతులు; ఆది =
 మున్నగు; శాఖలు = అవయవములు; కల = కలిగిన; చంద్రరేఖల = నెలవంకల; పోడిమిని =
 చక్కదనములు; వాహిని = వాక్పాతుర్యము; కల = కలిగిన; మోహినీ = మోహింపజేసెడి; విద్యులన్ =

విద్యులతో; గ్రద్దన = శ్రీఘ్రముగ; చూపుల = చూపుల; కున్ = కు; తీపులు = హాయి; ఒదవించుచున్ =
 కలిగించుచు; మర్మ = శృంగారరహస్య; కర్మంబు = క్రియలను; వశంబులు = వశవర్తములు; అరయు
 = తెలియు; యశంబులు = పేరుప్రతిష్ఠలు; కలిగి = కలిగి; అనూనంబులు = అసమానములు; అగు =
 అయిన; విమానంబులు = విమానములను; ఎక్కి = ఎక్కి; చచ్చి = మరణానంతరము; వచ్చిన =
 వచ్చినట్టి; సచ్చరిత్రుల్ = పుణ్యవర్తనుల; కున్ = కు; చెచ్చెరన్ = శ్రీఘ్రముగ; ఎదురు = ఎదురు; చని =
 వెళ్ళి; తూకొని = పూని; తోడ్కొని = కూడా తీసుకొని; పోవు = వెళ్ళడి; రంభ = రంభ; ఆది = మున్నగు;
 కుంభి = ఏనుగు; కుంభ = కుంభములవంటి; కుచల = స్తనములుగలవారి; కలకలంబులును =
 కలకలారావములు; కలహంస = కలహంసలు; కారండవ = కారండవపక్షులు; కోక = జక్కవపక్షులు;
 సారస = బెగ్గురుపక్షులు; బృంద = సమూహములతో; సుందర = అందమైన; సుందరియున్ = స్త్రీలు;
 ఇందీవర = కలువలు; అరవింద = కమలముల; నంద = సంతోషించెడి; ఇందిందిరయు =
 తుమ్మెదలు; అభంగ = శాశ్వతమైనది; సభంగయున్ = అలలుగలది; అగు = అయిన; గంగ =
 గంగానది; నింగి = ఆకాశమున; కిన్ = కి; పొంగెనో = పొంగినదివేమో; అని = అని; మిగుల =
 మిక్కిలి; దిగులపడన్ = వెరపుకలిగించుచు; పొగడ్తల = పెంపుల; కిన్ = కి; ఎక్కిన = ఎక్కినట్టి;
 అగడ్తలున్ = అగడ్తలు; అగడ్తల = అగడ్తల; మిన్నేటి = ఆకశగంగయందలి; తేట = శుభ్రమైన; నీటన్ =
 నీటిలోని; నీటులు = మురిపముల; ఈనుపాటి = కలిగించెడి; సూటిచల్లులాటల =
 జలకాకలాటలలో; మేటి = చక్కగా; కూటువలుగొనుచు = కూడుకొనుచు; ఏచిన = అతిశయించిన;
 ఖేచరకన్యక = దేవకన్యక; ఆవారంబులును = సమూహములును; వారవనితా = దేవవేశ్యలచే;
 సుపూజిత = చక్కగా పూజింపబడెడి; విరాజిత = విరాజిల్లెడి; దేహళీ = గడపల; పాటవంబులు =
 గొప్పదనములుగలవి; అగు = అయిన; గోపుర = గోపురముల; కనక = బంగారపు; కవాటంబులును
 = ద్వారములును; కవాట = ద్వారములదగ్గరి; వేదికా = అరుగులపై; ఘటిత = పొదగబడిన; మణి =
 రత్నముల; గణ = సమూహముల; కిరణ = కాంతులతో; ఉదారంబులు = మిక్కిలినవి; అగు =
 అయిన; ఇంద్రనీల = ఇంద్రనీలముల; స్తంభ = స్తంభములతో; గంభీరతలును = గంభీరమైనవి;
 గంభీర = గంభీరము; విమల = స్వచ్ఛమైన; కమలరాగ = పద్మరాగ; పాలికా = మాలలు;
 అవారంబులు = అధికముగలవి; అగు = అయిన; చతుః = నాలుగు (4); ద్వారంబులును =
 ద్వారములును; ద్వారదేశంబుల = గుమ్మములముందు; చావిళ్ళన్ = చావిడిలలో; కావళ్ళు =
 కాపాలా; ఉండి = ఉండి; ప్రొద్దుపోక = సమయముగడవక; పెద్ద = పెద్దపెద్ద; రక్కసులవేల్పుల =
 దేవదానవుల; కయ్యంబులున్ = యుద్ధములు; నెయ్యంబులున్ = ముచ్చట్లను; చెప్పికొనుచున్న =

చెప్పుకొంటున్న; అస్త్ర శస్త్ర = శస్త్రాస్త్ర ములను; ధారులు = ధరించినవారు; శూరులు = వీరులు; అయిన
 = ఐన; మహా = ముఖ్య; ద్వారపాలక = ద్వారపాలకులైన; వీరులును = వీరులు; వీరరస = వీరరసము
 యనెడి; జలధి = సముద్రపు; వేలా = చెలియలికట్టల; ఉదారంబులు = వంటిపెద్దవి; అయి = అయ్యి;
 శుద్ధ = స్వచ్ఛమైన; స్ఫటిక = స్ఫటికములు; బద్ధ = పొదిగిన; మహా = మిక్కిలి; ఉత్తానంబులు =
 ఎత్తైనవి; అగు = అయిన; సోపాన = మెట్లతో; సుభగాకారంబులును = శోభాకరములు; సుభగాకార
 = శోభాయమానములను; ప్రదీపంబులు = వెదజల్లెడివి; అగు = అయిన; వజ్ర = వజ్రములు;
 మహారజిత = బంగారు; వప్తంబులును = కోటలు; వప్త = కోటల; ఉపరి = పైనగల; వజ్ర = వజ్రముల;
 కుడ్య = గోడల; శిరో = పై; భాగ = భాగమునందలి; చంద్రకాంత = పాలరాళ్ళతోకట్టబడిన; తరుణ =
 నిండు; హిమకర = చంద్రుని; కిరణ = కిరణములలో; ముఖరంబులు = వెల్లివిరిసెడివి; అగు =
 అయిన; సాల = ప్రాకార; శిఖరంబులును = బురుజులును; శిఖర = బురుజుల; స్తోమ =
 సమూహముల; ధామ = మధ్య; నికృత్త = చొరబడుతున్న; తారకంబులును = తారకలు; ఉదార =
 మిక్కిలి; తార = మెరిసెడి; మణి = వజ్రపు; శిల = రాళ్ళువలె; కరోరంబులు = గట్టివి; అగుచున్ =
 అగుచు; మిగుల = మిక్కిలి; గరిత = గొప్పదనములుగలవి; అగు = అయిన; నగరి = నగరముయొక్క;
 సిరి = ఐశ్వర్యమును; మీఱన్ = అతిశయించునట్లు; అమరు = అమరియన్నట్టి; మొగులు =
 మబ్బులను; పొడగనిన్ = కనబడెడి; ఇలు = రెండు (2); కడలు = వైపుల; కున్ = కు; నలువన్ =
 బ్రహ్మదేవుని; అడగికొని = అడిగి; పడసిన్ = పొందిన; పసిడి = బంగారు; తెరల = మరుగు; వలువల
 = బట్టలవంటి; బెడంగునన్ = కరినమైనవి; తోరంబులు = బలమైనవి; అగు = ఐన;
 ప్రాకారంబులును = ప్రహరీగోడలు; ప్రాకార = ప్రహరీలకు; కాంచన = బంగారము; అంచిత =
 తాపడముచేసిన; యుద్ధ = యుద్ధమునకు; సన్నద్ధ = సిద్ధమైన; మహాఖర్వ = అధికసంఖ్యలోగల;
 గంధర్వ = గంధర్వుల; వాహినీ = సేనలచే; పాలకంబులు = కాపాలకాయబడెడివి; అగు = అయిన;
 మరకత = మరకతపు; అట్టాలకంబులును = కోటగోడలు; అట్టాలక = కోటగోడలంత; ఉత్తుంగ =
 ఎత్తైన; వజ్ర = వజ్రములు; మయ = పొదిగిన; స్తంభ = స్తంభములపైకి; ఉదంచనంబులును =
 ఎత్తబడినవి; పరభట = శత్రువుల; ప్రాణ = ప్రాణములను; వంచనంబులు = తీసెడివి; సమ = మిక్కిలి;
 ఉదంచనములు = ఎత్తబడినవి; అగు = అయిన; దంచనంబులును = శతఘ్నులు; దంచనంబుల =
 శతఘ్నుల; తుదలు = చివర్లు; రథంబుల = రథములయొక్క; ఇరుసులన్ = ఇరుసులను; ఒరసికొనన్
 = రాసుకొనుచున్న; కోట = కోటకు; ఈవలి = ఇవతలివైపు; ఆవలి = ఆవతలివైపు; తివియని =
 ఆరిపోని; దివియల = దీపముల; కరణిన్ = వలె; రుచిరముల్ = కాంతివంతములు; అగుచున్ =

అగుచు; పచరించు = తిరిగెడి; అహిమకర = సూర్య; హిమకర = చంద్ర; మండలంబులును =
 మండలములు; హిమకర = చంద్ర; మండలంబున్ = మండలమును; ఇద్దంపుటద్దంబు =
 నిగ్గుటద్దము; అని = అని; మూగి = చేరి; తొంగిచూచుచున్ = తొంగిచూస్తూ; అలిఫలకంబులన్ =
 నుదిటి; కులకములుగొను = గుంపుగూడెడి; అలకములన్ = ముంగురలను; తరపి = సరిదిద్దుకొని;
 తిలకములన్ = బొట్టులను; తెఱంగుపఱచుకొను = సరిచేసికొనెడి; సమయములన్ =
 సమయములందు; వెనుకన్ = వెనకపక్క; ఒదిగి = పక్కకువంగి; కదిసి = చేరి; ముకురంబులన్ =
 అద్దములలో; ప్రతిఫలితులు = ప్రతిబింబించుచున్నవారు; ఐన = అయిన; పతులు = భర్తలు; ఇతర =
 ఇతర; సతుల = భార్యలతో (స్త్రీలతో); రతుల్ = వలపుల; కిన్ = కు; అనుమతులు =
 అంగీకరించువారు; అని = అని; కనుకనిన్ = సంభ్రమించి; మరలి = మళ్ళా; నీడ = ప్రతిబింబములు;
 తలంగినన్ = మాసిపోగా; కలంగి = కలతచెంది; చని = వెళ్ళి; కాంతులు = భర్తలు; పొలయన్ =
 కలియుటకై; అలయు = ఎదురుచూచెడి; ముగుదల = ముగ్ధల, సుందరీమణుల; కున్ = కు;
 ఏకాంతంబులు = ఏకాంతమునకు వీలైనవి; ఐ = అయ్యి; గగన = ఆకాశముతో; సమ =
 సమానమైన; ఉత్సేధంబులు = ఎత్తైనవి; ఐన = అయిన; రాజసౌధంబులును = అంతఃపురమేడలు;
 సౌధంబులన్ = మేడల; సీమల = డాబాలపైన; ముత్తియంపు = ముత్యాల; సరుల = హారముల; తోడి
 = తోటి; నిబ్బరపు = పెద్దపెద్ద; గుబ్బ = గుండ్రని; చన్నుల = స్తనముల; చెన్నులన్ = అందముల;
 ప్రక్కలన్ = పక్కనే; చుక్కల = తారకల; పదవులు = మండలములు; ఉండన్ = ఉండునట్లు; మండిత
 = అలంకరింపబడిన; సౌధ = మేడల; శిఖరంబుల్ = శిఖరాల; కున్ = కు; శృంగారంబులు =
 ఆభరణములు; అయిన = ఐన; భృంగారంబులును = బంగారుకలశములు; భృంగార = బంగారపు;
 శయన = పొన్నులు; జాల = కిటికీలు; డోలిక = ఊయలలు; ఆనిశ్రేణిక = మెట్లవరుసలు; ఆది =
 మున్నగు; విశేష = మిక్కిలి; రమ్యంబులు = మనోహరములు; అయిన = ఐనట్టి; హర్మ్యంబులును =
 మేడలు; హర్మ్య = మేడల; కనక = బంగారు; గవాక్ష = కిటికీల; రంధ్ర = కన్నములనుండి; నిర్గత =
 వెలువడెడి; కర్పూర = కర్పూరము; కుంకుమ = కుంకుమపువ్వు; అగరు = అగరులయొక్క; ధూప =
 సువాసనల; ధూమంబులును = పొగలు; ధూమంబులు = పొగలను; జీమాత = మేఘముల;
 స్తోమంబులు = సమాహములు; అని = అని; ప్రేమంబులు = ప్రేమలు; ఉబ్బ = పెరిగిపోగా; గొబ్బున
 = శ్రీపుముగ; డబ్బాటు = అనుకోకుండగ; పబ్బంబులు = ఉత్సవములు; అబ్బెను = కలిగినవి; అని =
 అని; మరులుగొని = మురిసిపోయి; పురుల = పింఛముల; వన్నియల = రంగుల; సీరులు =
 ఐశ్వర్యములు; సరులుగొనంగుటన్ = వర్ధిల్లుటవలన; విటపములన్ = చెట్లపై; తటపెట = తపతప;

నటించుచున్ = నాట్యములుచేయుచు; పలుకులు = కేకలు; విరిసి = విరిసి; కికురుపొడుచు =
 వంచించెడి; వలతేని = మన్మథుని; మఱుపు = శృంగారపు; చదువుల = చదువులయొక్క; టీకలు =
 అర్థములు; అనన్ = అన్నట్లుగా; కేకలు = కేకలు; ఇడు = పెట్టిడి; నెమిళ్ళును = నెమలులు; నెమిళ్ళ =
 నెమలులయొక్క; పురులన్ = పింఛములను; నారలున్ = అల్లెతాళ్లుగను; ఆరులన్ = అరుపులను,
 కేకలను; కురతనంపు = గట్టి; విండ్ల = ధనుస్సుల యొక్క; నినదములను = టంకారములు; అను =
 అనెడి; తలంపులన్ = భావములతో; తోకలు = తోకలు; జడిసి = చలింపించి; వీకలు =
 పరాక్రమములు; మెఱసి = అతిశయించి; మూకలుగొని = గుంపులుగొని; దివి = ఆకాశమున; కిన్ =
 కి; ఎగిరి = ఎగిరి; రవి = సూర్యుని; కిన్ = కి; గవిసిన = చేరిన; రాహువు = రాహువు; క్రియన్ = వలె;
 దివిన్ = ఆకాశమున; తడంబడు = చలింపెడి; పడగలును = జండాలు; పడగలును = జండాలు;
 గొడుగులునున్ = గొడుగులు; తమ = వారల; కున్ = కు; ఆలంబుల్ = యుద్ధముల; కున్ = కు;
 అడియాలంబులుగన్ = చిహ్నములుగ; తోరంబులు = బలమైనవి; ఐన = అయిన; సారంబులన్ =
 చేవగల; బీరంబులు = పరాక్రమములతో; మెఱసి = విజృంభించి; బెబ్బులుల = పెద్దపులుల;
 గబ్బునన్ = వలె; కరుల = ఏనుగుల; సిరులన్ = ఐశ్వర్యమువలె; సింగంబుల = సింహముల;
 భంగులన్ = వలె; శరభంబుల = శరభమృగముల; రభసంబులన్ = గొడవలవలె; ధూమకేతువుల =
 తోకచుక్కల; రీతులన్ = వలె; వైరిన్ = శత్రువునకు; చీరికింగొనక = లెక్కజేయక; శంకలు =
 సందేహములు; ఉడిగి = విడిచిపెట్టి; అంకెలు = గట్టికేకలు; ఇడుచున్ = వేస్తూ; లంకెలు =
 గుంపుకూడినవారు; ఐ = అయ్యి; లెక్కకుమిక్కిలి = అత్యధికముగ; అగుచున్ = అగుచు; రక్కసులన్ =
 రాక్షసుల; చక్కటి = చక్కనైన; ఎక్కటికయ్యముల = ద్వంద్వయుద్ధములందు; డయ్యములు =
 భయములు; ఎఱుగన్ = తెలియకుండ; తిరుగు = విహరించెడి; వీర = వీరులైన; భట = సైనికుల;
 కదంబులును = సమూహములును; కదంబ = మిళితములైన; కరవాల = కత్తులు; శూల =
 బల్లెములు; ఆదులన్ = మున్నగువాని; మెఱుంగులు = తళతళలు; మెఱపుల = మెరుపుల;
 తెఱంగులన్ = వలె; దిశయన్ = దిక్కుల; చెఱంగుల్ = అంచులవరకు; తుఱంగలింపన్ =
 వ్యాపించగా; నేమి = రథములగురుసుల; నినదంబులు = శబ్దములు; తరములు = తముకుల;
 ఉఱుములుగన్ = ఉరుములుగా; అడ = దట్టమైన; మొగిళ్ళు = మేఘములవలె; పెల్లునన్ =
 పెళ్ళుమని; ప్రవర్షిత = అధికముగవర్షించెడి; రథిక = రథములోనిశూరుల; మనోరథంబులు =
 కోరికలుగలవి; అగు = అయిన; రథంబుల = రథముల; గములును = సమూహములు; గములుగొని
 = గుంపులువారి; గమన = పరిగెత్తెడి; వేగంబు = వేగముల; వలన = వలన; హరి = సూర్యుని;

హారులన్ = గుట్టములను; నగి = వెక్కిరించి; గాలిన్ = వాయువును; జాలింబడన్ = దీనుడగునట్లు;
 గేలికొని = వేళాకోళముచేసి; ఘనంబులు = గొప్పవి; అగు = అయిన; మనంబులన్ =
 మనస్సుల(వేగమును); తెగడి = ఓడించి; నెగడు = అతిశయించెడి; సురంగంబులు =
 మంచివడిగలవి; అగు = అయిన; తురంగంబులును = గుట్టములు; రంగత్ = సొగసైన; ఉత్తుంగ =
 ఎత్తైన; విశద = మిక్కిలి; మద = మదము; కల = కలిగినట్టి; కరటి = ఏనుగుల; కటతట = కణతలందు;
 జనిత = పుట్టిన; మదసలీల = మదజల; కణ = బిందువుల; గణ = సముదాయములుగ; విగళిత =
 జారునవి; దశశతనయన = దేవేంద్రుని; భుజసరళిన్ = భుజబలముతో; మిళిత = కలిసిన; లలిత =
 మనోజ్ఞమైన; నిఖిల = సమస్తమైన; దిగధిపతి = దిక్పాలకుల; శుభకర = శుభకరములైన; కర =
 చేతుల; కనక = బంగారు; కటక = కంకణములందు; ఘటిత = పొదగిన; మణి = మణుల; సముదయ
 = సమూహముల; సముదిత = రాలిన; రేణు = ధూళికణముల; వర్గ = సమూహములచే;
 దుర్గమంబులు = దాటరానివి; అయిన = ఐనట్టి; నిర్వక్త = వంకరలులేని; మార్గంబులును = దారులు;
 మార్గస్థల = మార్గములందలిచోటు; ఉపరిగతా = పైన; ఆగత = పడిన; శతశతాయుత =
 వందవందలాయతముల; అనేక = అనేకమైన; గణనాతీత = లెక్కింపరాని; రోహణ = రోహణ
 యనెడి; అచల = పర్వత; తట = చరియలందు; విరాజమానంబులు = విరాజిల్లెడివి; అగు = అయిన;
 విమానంబులును = విమానములు; విమాన = విమానములందు; విహరమాణ =
 విహరించుచున్న; సుందర = అందమైన; సుందరీ = స్త్రీల; సందోహ = సమూహములచే; సంవాదిత
 = చక్కగావాయింపబడెడి; భూరి = అతిపెద్ద; భేరి = రాండోళ్ళు; వీణా = వీణలు; పణవ = తప్పెట్లు;
 మృదంగ = మృదంగములు; కాహళ = బాకాలు; శంఖ = శంఖములు; ఆది = మున్నగు; వాదన =
 వాయిద్యముల; అనూన = సాటిలేని; గాన = పాటలుపాడుట; సాహిత్య = కవితలుపలుకుట; నృత్య
 = నాట్యముల; విశేషంబులన్ = గొప్పదనములతో; విశేష = అధికమైన; రత్న = రత్నములు;
 సంఘటిత = పొదగబడి; శృంగార = అలంకరింపబడిన; శృంగాటక = గద్దెల; వాటికా =
 సభామండప; దేహ = గృహములందు; దేహళీ = గుమ్మములందు; ప్రదీపంబులును =
 వెలగింపబడిన; దీపాయమాన = దీపములుచే; మానిత = అలంకరింపబడిన; సభామండప =
 సభామండపములందు; ఖచిత = పొదగిన; రుచిర = కాంతివంతములైన; చింతారత్నంబులునున్ =
 చింతామణులును; కలిగి = కలిగి; రత్నాకరంబునున్ = సముద్రమును; పోలెన్ = వలె; అనిమిష =
 చేపలతో, దేవతలతో; కౌశిక = ముంగిసలు; వాహినీ = ప్రవాహములతో, ఆకాశగంగతో; విశ్రుతంబు =
 ప్రసిద్ధమైనది; అయి = అయ్యి; శ్రుతి = వేద; వాక్యంబులనున్ = వాక్కులను; పోలెన్ = వలె; అకల్మష =

నిర్మలమైన, పవిత్రమైన; సువర్ణ = బంగారముతో, అక్షరములతో; ప్రభూతంబు = పెంపొందినది,
 నిండినది; అయి = అయ్యి; భూతపతి = పరమశివుని; కంఠంబునున్ = కంఠము; పోలెన్ = వలె; భోగి
 = సర్ప, సంపన్నులైన; రాజ = రాజులచే, ప్రభువులచే; కాంతంబు = ప్రకాశించుతున్నది, ఒప్పుచున్నది;
 అయి = అయ్యి; కాంత = స్త్రీల; కుచంబునున్ = స్తనముల; పోలెన్ = వలె; సువృతంబు = గుండ్రనిది,
 మంచిచరిత్రగలది; అయి = అయ్యి; వృత్తజాతంబునున్ = పద్యముల సమూహముల, జీవనప్రదము;
 పోలెన్ = వలె; సదా = ఎల్లప్పుడు; గురు = గురువులతోను, బృహస్పతితోను; లఘు =
 లఘువులతోను, నీతి; నియమ = యతులతోను, నియమములతోను; అభిరామంబు = ఒప్పుచున్నది,
 కూడినది; అయి = అయ్యి; రామచంద్రుని = రామచంద్రుని యొక్క; తేజంబునున్ = తేజస్సు; పోలెన్
 = వలె; ఖర = ఖరుడు, కఠినమైన; దూషణ = దూషణుడు, నిందించుటలు; ఆది = మున్నగు;
 దోషాచరా = రాక్షసులకు, దోషములు ఆచరించువారికి; అనుపలబ్ధంబు = చేరశక్యముకానిది,
 పొందశక్యముకానిది; అయి = అయ్యి; లబ్ధవర్ణు = పండితుని, మంచి రాగములు కలదాని;
 చరిత్రంబునున్ = చరిత్ర; పోలెన్ = వలె; విమల = స్వచ్ఛమైన, నిర్మలమైన; అంతరంగ =
 హృదయములకు, మనస్సులకు; ద్యోతమానంబు = స్ఫురించునది, ప్రకాశించునది; మానధనుని =
 అభిమానవంతుని; నడవడియున్ = చరితము; పోలెన్ = వలె; సన్మార్గ = మంచిమార్గము,
 ఆకాశమార్గమున; భాతి = వలె, చుక్కలతో; సుందరంబు = చక్కనైనది, అందమైనది; అయి = ఐ;
 సుందర = అందమైన; ఉద్యానంబునున్ = తోట; పోలెన్ = వలె; రంభా = అరటిచెట్లతో, రంభతో;
 అంచిత = కూడిన; అశోక = అశోకవృక్షములు, ఆనందముగానున్న; పున్నాగంబు =
 సురపొన్నచెట్లుగలది, పురుషశ్రేష్ఠులుగలది; అయి = ఐ; పున్నాగంబునున్ = సురపొన్నచెట్లు; పోలెన్
 = వలె; సురభి = సువాసనలతోకూడిన, కామధేనువు; సుమనో = పుష్పములుతో, దేవతలతో;
 విశేషంబు = అతిశయించినది, నిండినది; అయి = ఐ; శేష = ఆదిశేష; అహి = సర్పముయొక్క;
 మస్తకంబునున్ = శిరస్సు; పోలెన్ = వలె; ఉన్నత = మహోన్నతమైన, విశేషమైన; క్షమా =
 భూమండలము, క్షమించెడిగుణముతో; విశారదంబు = కలది, ఒప్పుచున్నది; అయి = ఐ; శారద =
 శరత్కాలము; సముదయంబునున్ = విరిసిన; పోలెన్ = విధముగ; ధవళ = తెల్లని; జీమూత =
 మేఘములతో, కొండలతో; ప్రకాశితంబు = విరాజిల్లెడిది, ప్రకాశించునది; అయి = ఐ; సితేతరాజిన =
 కృష్ణాజిన, ముగింపులేని జయము; దానంబునున్ = దానము, వరములు; పోలెన్ = వలె; సరస =
 మంచి, సరసురాలైన; తిలోత్తమంబు = నవ్వులతోచక్కనిది, తిలోత్తమతోకూడినది; అయి = ఐ;
 ఉత్తమపురుష = ఉత్తముని, ఉత్తమపురుషులలోని; వచనంబునున్ = వాక్కులు, మాటలు; పోలెన్ =

వలె; అనేక = అనేకమైన, అఖండమైన; సుధారస = తీయదనమును, అమృతమును; ప్రవర్షంబు = మిక్కిలిగ నిచ్చెడివి, వర్షించెడివి; ఐ = అయ్యి; వర్ష = వర్షము, వర్షముతువు; ఆదియునున్ = ప్రారంభమువలె; ఉల్లసత్ = ఉల్లాసవంతమైన, ప్రకాశించెడి; ఇంద్రగోపంబు = ఆరుద్రపురుగులుగలది, ఇంద్రునిచే పాలింపబడెడిది; అయి = ఐ; గోపతి = నందీశ్వరుని; మూపురంబునున్ = మూపురము; పోలెన్ = వలె; విచక్షురార్యా = శివపార్వతులతో, దేవతోత్తములతో; అలంకృతంబు = అలంకరింపబడినది, విరాజిల్లుచున్నది; ఐ = అయ్యి; కృతార్థంబు = తగినపేరుగలది, ధన్యమైనది; అయిన = ఐనట్టి; అమరావతీ = అమరావతి యనెడి; నామ = పేరుగల; నగరంబున్ = పట్టణమును; చేరన్ = దగ్గరకు; చని = వెళ్ళి; కోట = కోటకు; చుట్టునుంబట్టుగలుగన్ = చుట్టుముట్టుటకు; బలంబులన్ = సైన్యములను; చలంబునన్ = శ్రీపుత్రతో; విడియన్ = విడిచియుటకు; పంచి = అనుజ్ఞయిచ్చి; పొంచి = దాగియుండి; మార్గంబులు = దార్లు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; అరికట్టుకొని = అడ్డగించుచు; ఏమఱక = ఏమరుపాటులేక; ఉండెను = ఉండెను; అంత = అంతట.

భావము:

బలిచక్రవర్తి మిక్కిలి విశాలమైన దేవతల పట్టణం అమరావతీ నగరం దరిచేరి వేగంగా ముందుకు సాగాడు మొదట పెద్ద పెద్ద తోటలు కనిపించాయి. ఆ తోటలలోని చెట్లు ఎల్లప్పుడూ అందంగా పొటమరించే చిగురుటాకులతో, రెమ్మలతో, మొగ్గలతో సగంవిచ్చిన విరులతో, నిండుగా విరిసిన పూలగుత్తులతో, పూపిందెలతో, లేతకాయలతో, దోరకాయలతో, పండ్లగెలలతో నిండి బరువెక్కి వంగి ఉన్నాయి.

దట్టమైన ఆ తోటలలో తుమ్మెదల గుంపులు జంటలు వదలకుండా సొగసైన క్రొత్త పూలలో నిండా ఉన్న మకరందాన్ని కొసరి కొసరి త్రాగి బలిసి కైపెక్కి జంజమ్మని సంతోషంతో విహరిస్తూ ఉన్నాయి. కోయిల గుంపులు జంట బాయక కలిసి మెలిసి గున్నమామిడి చెట్లకొమ్మలలో ముసరి సొంపుగా చిగురుటాకులు మెక్కి ఉత్సాహంతో గానాలు చేస్తున్నాయి. చిలుకల గుంపులు మత్తెక్కి త్వరపడుతూ పోరాడుతూ చెలరేగి నేర్పుతో తియ్యని పండ్లు తిని కలకల ధ్వనులు సలుపుతున్నాయి. పావురాలు చిలుకలను మించి ఆకాశానికి ఎగురుతూ ఆడపావురాలను చెంతకు పిలుస్తూ అటూ ఇటూ పోనీయకుండా అడ్డగిస్తూ తమ నెలవులపై వ్రాలి కువకువ లాడుతున్నాయి.

రాయంచలు చెలువైన సరస్సులవద్ద ఉత్సాహంగా పెంటిహంసలతో కలిసి తమ వాడిముక్కులతో
లేతతామరతూండ్లు చీల్చి తిని సంతోషంగా సవ్వడి చేస్తున్నాయి. అందమైన ఆ సరస్సులు
హంసల కాంతికంటే అధికంగా మిలమిల మెరుస్తూ లక్ష్మీమందిరాలవంటి బంగారు సరోజాలతో
విరాజిల్లుతున్నాయి. ఆ సరస్సుల అలలలో తడిసిపోయి వడ వడ వణకుతూ అల్లిబిల్లిగా అల్లుకుని
నేల వ్రాలిన దట్టమైన తీగల సందులలో జొరబడి ఇంపైన పూలవాసనలతో బరువెక్కి లోపలకు
దూరలేక చల్లగాలులు చతికిలపడుతున్నాయి. ఆ గాలులతో కలిసి పైకెగిరిన పుప్పొడులు
ఆకాశంలో నిండి రంగురంగుల మేలుకట్టు చాందినీలను సృష్టిస్తున్నాయి.

పుప్పొడి రంగులతో కలసిన కాలువల గట్టపై ఇచ్చవచ్చినట్లు పచ్చిక గుబురులు మేస్తూ మైమరచి
నెమరువేస్తూ తమ పెద్ద పొదుగులు కదలిస్తూ కామధేనువులు నడచివస్తున్నాయి. వాటి దూడలు
వాడవాడలలో చెంగుచెంగున దూకి ఆడుకుంటూ తల్లుల వెంట వెడుతున్నాయి. కామధేనువులు
దూడలతో కూడి ఇండ్లు వాకిండ్లు చేరి పౌరులు కోరినంత పాలు కురిపిస్తున్నాయి. కోరినవారి
కోరికలు తీర్చే కల్పవృక్షాలు ఆ కామధేనువులకు నిలువనీడలు ఇస్తున్నాయి. ఆ కల్పవృక్షాల
చిగుళ్ళనూ పూలగుత్తులనూ కోసి మదపుటీనుగులు ఆడవనుగులకు ప్రేమతో ఇచ్చి
సంతోషింపచేస్తున్నాయి. ఆమదపుటీనుగులు క్రీడాపర్వతాల సొగసుతో ఒప్పారుతున్నాయి. అవి
పడచు పడతులకు నడకలు నేర్పు గురువులై మురిపెంగా నడుస్తున్నాయి. ఆ వనుగుల శరీరాలు
రాచుకోవడం వల్ల కరకుతనంపోయి నున్నబడుతున్న మకరతోరణ స్తంభాలు కన్నులవిందు
చేస్తున్నాయి.

మకరతోరణాల స్తంభాలవద్ద రంభ మొదలైన అప్పరసలు నిలబడి ఉన్నారు. వారు మన్మథుని
ఒరలోనుండి తీసిన వాడికత్తులవలె తళతళ మెరుస్తున్నారు. నిలకడగల మెరుపు తీగలవలె
ఉన్నారు. కాళ్ళు చేతులు మొదలైన అవయవాలు కలిగిన నెలవంకల వలె ఉన్నారు. రూపుదాల్చిన
మోహినీ విద్యలవలె చూపులకు హాయి కలిగించుతూ శృంగార రహస్యాలు తెలుసుకోవడంలో
పేరుపొందిన వారై విమానాలపై స్వర్గలోకానికి వచ్చే పుణ్యాత్ములకు త్వరగా ఎదురుపోయి
సగౌరవంగా తోడ్కొనిపోతున్నారు.

ఆ పట్టణానికి చుట్టూ అందమైన అగడ్తలు ఉన్నాయి. ఆ అగడ్తల నీటిలో కలహంసలూ,
రాజహంసలూ, చక్రవాకాలు, బెగ్గురు పక్షులూ విహరిస్తూ ఉన్నాయి అందలి కలువలలోనూ
కమలాలలోనూ తుమ్మెదలు సంతోషంతో సంచరిస్తుంటాయి. ఆ అగడ్తలు తరంగాలు లేని
గంగానది ఆకాశానికి పొంగినట్లు వెరగు కలిగిస్తుంటాయి. దేవకన్యలు గుంపులు గుంపులుగా చేరి

వాటిలోని తేటనీటిలో అందంగా హాయిగా జలకాలాడతూ ఉంటారు.

ఆ పట్టణం ముంగలిలో భద్రమైన బంగారు తలుపులుగల పెద్ద గోపురాలున్నాయి ఆ గోపురద్వారాల గడపలను దేవ వేశ్యలు పూజిస్తుంటారు. ఆద్వారాల ప్రక్కన అరుగులపైన రత్నాల కాంతులు వెదజల్లే ఇంద్రనీలాల స్తంభాలున్నాయి. ఆ నాలుగు ద్వారాలకూ పద్మరగాల మాలలు వ్రేలాడుతున్నాయి. ఆ ద్వారాల దగ్గర ఉన్న చావిళ్ళలో పరాక్రమవంతులైన ద్వారపాలకులు ఆయుధాలు ధరించి మెలుకువతో కాపలా కాస్తున్నారు. వారు దేవదానవుల యుద్ధాల కబుర్లు చెప్పుకుంటూ ఉంటారు. అచ్చటి ఎత్తైన మెట్ల వరుసలు వీరరస సముద్రపు చెలియలికట్టలవంటి అచ్చమైన పాలరాళ్ళతో కట్టబడిఉన్నాయి. అచ్చటి తోటలు అత్యంత శోభాయమానములై వజ్రాలతోనూ వెండితోనూ నిర్మింపబడిఉన్నాయి ఆ కోటల పైభాగాలు నిండుచంద్రుని కిరణాలు వెల్లివిరిసే తెల్లని అద్దాలవలె ఉన్నాయి. వాటి కాంతులు చుక్కలను ధిక్కరిస్తుంటాయి. ఆ పట్టణలక్ష్మీ ప్రాయంతో నిండిన యువతివలె మేఘాలను చూస్తూ బ్రహ్మను ప్రార్థించి సంపాదించిన బంగారు పరదాలవలె పెద్ద పెద్ద వెండి ప్రాకారాలు ప్రకాశవంతములై ఉన్నాయి. ఆప్రాకారాలపై మరకతమణులతో నిర్మించిన బురుజులు ఉన్నాయి. కోట్లకొలది గంధర్వ సైనికులు యుద్ధసన్నద్ధులై వాటిని కాపాడుతుంటారు. ఆ బురుజులపై ఎత్తైన వజ్రాల స్తంభాలు ఉన్నాయి. వాటిమీద శత్రువీరుల ప్రాణాలు తీసే శతఘ్నులు అమర్చబడి ఉన్నాయి. వాటికి రెండువైపులా రథాల ఇరుసులు రాచుకుంటూ ఆరిపోని ద్వీపాలవలె సూర్య చంద్ర మండలాలు వెలుగుతూ ఉంటాయి. ఆ పట్టణంలోని మేడలు ఆకాశాన్ని తాకుతుంటాయి. అందలి సుందరీమణులు చంద్రబింబాన్ని నిగ్గుటద్దంగా భావించి తొంగిచూస్తూ తమ నొసటిపైని ముంగురులను సరిదిద్దుకొని తిలకాలను అలంకరించుకుంటారు. అప్పుడు వారి వెనుకవైపుగా వచ్చిన వారి ప్రియుల ప్రతిబింబాలు కనిపించగానే తమ భర్తలు ఇతర స్త్రీలను వలచి వారికి వశుల అయ్యారని భ్రమించి తత్తరపాటుతో వెనుతిరిగి అంతలో ప్రతిబింబాలు మాసిపోగానే ఆ స్త్రీలు ఏకాంతంగా తమ ప్రియుల కోసం ఎదురు చూస్తూ ఉంటారు. ముత్యాల హారాలతో కూడిన ఆముద్దుగుమ్మల గుబ్బచన్నుల సొగసుతో ప్రక్కల చుక్కలు మెరుస్తుండగా ఆ మేడల శిఖరాలను సింగారిస్తూ బంగారు కలశాలు ప్రకాశిస్తూ ఉన్నాయి. ఆ మేడల లోపల బంగారుమయములైన పరుపులూ కిటికీలు ఉయ్యాలూ మెట్లూ మొదలైనవి ఎంతో మనోహరంగా విరాజిల్లుతున్నాయి. ఆ మేడల బంగారు కిటికీల సందుల గుండా కర్పూరమూ కుంకుమపువ్వు సాంబ్రాణి కలసిన సువాసనల పొగలు వెలువడుతుంటాయి. ఆ పొగలను చూసి మేఘాలు అని భ్రమపడిన నెమళ్ళు

అనుకోకుండా తమకు పండగ వచ్చిందని ఆనందంతో తమ రంగురంగుల పింఛాలు విప్పి చెట్ల కొమ్మలపై నాట్యాలు చేస్తుంటాయి. అవి మన్నథుని శృంగార శాస్త్రాలకు, పదాలకు టీక వివరిస్తున్నట్లు, అర్థాలు చెప్పున్నాయా అన్నట్లు కేకలు వేస్తుంటాయి. అప్పుడు నెమళ్ళ పింఛాలను అల్లెత్రాళ్ళుగానూ వాటి కేకలను ధనుష్టంకారాలుగానూ భావించి వెంటనే సూర్యుని పైకి ఉరికే రాహువు వలె జెండాలు ఆకాశానికి ఎగురుతున్నాయి. జెండాలు గొడుగులు తమ యుద్ధలక్షణాలుగా అవక్త పరాక్రమంతో విజృంభించి పెద్దపులులవలె, ఏనుగులవలె, సింహాలవలె, శరభాలవలె, తోకచుక్కలవలె శత్రువులను లెక్కచేయకుండా కేకలు వేస్తూ గుంపులు గుంపులుగా సైనిక సమూహాలు రాక్షసులతో ద్వంద్వయుద్ధాలు చేయడంకోసం దుముకుతున్నారు. కత్తులూ శూలాలూ మొదలైన ఆయుధాల తళతళలు మెరుపువలె దిక్కుల అంచులవరకు వ్యాపిస్తున్నాయి. చక్రాల ధ్వనులు ఉరుములవలె ధ్వనిస్తున్నాయి. వీరుల శరవర్షాలతో మేఘాలవలె ఒప్పుతున్న రథాలు రాజిల్లుతున్నాయి. ఆ రథాలకు సూర్యుని గుఱ్ఱాలనూ వాయువును మనస్సును మీరిన వేగంతో పరుగెత్తగల గుఱ్ఱాలు పూన్చబడి ఉన్నాయి. ఆ పట్టణంలో ఎత్తైన తెల్లని మదపుటీనుగులు ఉన్నాయి. వాటి చెక్కిళ్ళమీద మదజలకణాల సమూహాలు సహస్ర నయనుడైన దేవేంద్రుని ఔదార్య విశేషాలను లెక్కిస్తున్నట్లు ఉంటాయి. ఇంద్రుని సందర్శించడానికి గుమికూడిన సమస్త దిక్పాలకుల శుభంకరములైన బంగారుకంకణాల నుండి రాలిన ధూళికణాలతో ఆ పట్టణంలోని వీధులన్నీ నిండి ఉన్నాయి. ఆ మార్గాలకు పైభాగాలలో లక్షల కొలది విమానాలు వస్తూ పోతూ ఉంటాయి. అవి రోహణ పర్వత చరియలవలె వెలుగులు వెదజల్లుతుంటాయి. ఆ విమానాలలో తమ ప్రియులతో విహరించే అందగత్తెలు భేరీ, వీణా, పణవమూ, మద్దెలా, బాకా, శంఖమూ మొదలైన వాటిని మ్రొగిస్తూ వాటికి తగినట్లుగా పాటలు పాడుతూ నాట్యాలు చేస్తూ ఉంటారు. చక్కగా అలంకరించిన గద్దెలు, మండపాలు ముంగిళ్ళలో పెద్ద పెద్ద రత్నాల దీపాలు వెలుగుతుంటాయి. దేదీప్య మానములైన సభామంటపాలలో చింతామణులు ప్రకాశిస్తుంటాయి. ఇంకా...

1. ఆ అమరావతీ పట్టణం సముద్రం మాదిరిగా అనిమిషకౌశిక వాహిని విశ్రుతమైఉన్నది.

(చేపలతోనూ నదులతోనూ పేరెన్నిక గన్నది.) (దేవతలతో ఇంద్రునితో ఆకాశగంగతో

పేరెన్నికగన్నది)

2. ఆ పట్టణం వేదవాక్యం వలె అకల్మష సువర్ణ ప్రభూతమై ఉన్నది. (పవిత్రమైన అక్షరాలతో

నిండినది.) (నిర్మలమైన బంగారంతో అతిశయించినది.)

3. ఆ పట్టణం శివుని కంఠం మాదిరిగా భోగిరాజ కాంతమై ఉన్నది. (సర్పరాజులతో ప్రకాశించుచున్నది.) (ధనవంతులైన ప్రభువులతో ఒప్పుచున్నది.)
4. ఆ పట్టణం జవరాలి వక్షోజంవలె సువ్రతమై ఉన్నది. (గుండ్రంగా ఉన్నది.) (మంచి చరిత్ర కలది.)
5. ఆ పట్టణం వృత్తసమూహంవలె సదా గురు లఘు నియమాభిరామమై ఉన్నది. (గురువులతోనూ లఘువులతోనూ యతులతోనూ ఒప్పుతున్నది) (బృహస్పతి నీతి నియమాలతో కూడినది.)
6. ఆ పట్టణం శ్రీ రామచంద్రుని తేజస్సువలె ఖర దూషణాది దోషాచరులకు చేరరానిదై ఉన్నది. (ఖరుడూ దూషణుడు మొదలైన రాక్షసులకు చేరశక్యం కానిది.) (కఠినమైన నిందలు మొదలగు దోషములు ఆచరించు వారికి పొందశక్యం కానిది.)
7. ఆ పట్టణం విద్వాంసుని చరిత్రవలె అమలాంతరంగ ద్యోతమైనది. (స్వచ్ఛమైన హృదయాలకు స్ఫురించేది.) (నిర్మలమనస్కులైన పుణ్యాత్ములతో ప్రకాశించేది.)
8. ఆ పట్టణం అభిమానవంతుని ప్రవర్తనంవలె సన్మార్గభాతి సుందరమైనది. (మంచి మార్గములో మిక్కిలి చక్కగా ప్రకాశించునది) (ఆకాశమార్గమందలి చుక్కలతో మిక్కిలి చక్కనైనది.)
9. ఆ పట్టణం అందమైన ఉద్యానవనంవలె రంభాంచితాశోకపున్నాగమైనది. (అరటి చెట్లతో కూడిన అశోకవృక్షాలు పున్నాగవృక్షాలు కలది) (రంభతో కూడిన ఆనందంతో ఉన్న పురుష శ్రేష్ఠులు కలది.)
10. ఆ పట్టణం సురపొన్న వృక్షంవలె సురభి సుమనో విశేషమైనది (సుగంధంతో కూడిన పుష్పాలతో అతిశయించినది.) (కామధేనువులతోనూ దేవతలతోనూ నిండినది.)
11. ఆ పట్టణం ఆదిశేషుని శిరస్సు వలె ఉన్నత క్షమా విశారదమైనది. (మహోన్నతమైన భూమండలంకలది.) (విశేషమైన క్షమాగుణంతో ఒప్పుతున్నది)
12. ఆ పట్టణం శరత్కాలం మాదిరిగా ధవళ జీమూత ప్రకాశితమైనది (తెల్లని మేఘాలతో విరాజిల్లుతున్నది) (తెల్లని కొండలతో ప్రకాశించునది)
13. ఆ పట్టణం కృష్ణాజిన దానంవలె సరస తిలోత్తమమైనది. (మంచి నవ్వులతో ఒప్పిదమైనది.) (సరసురాలైన తిలోత్తమతో కూడినది)
14. ఆ పట్టణం ఉత్తమ పురుషుని వాక్కువలె అనేక సుధారస ప్రవర్ణమైనది. (అఖండమైన తియ్యదనాన్ని వర్షించేది.) (అఖండమైన అమృతవర్షాన్ని కురిపించేది.)
15. ఆ పట్టణం వర్షఋతువు ప్రారంభంవలె ఉల్లసదింద్ర గోపమైనది. (ప్రకాశించే ఆరుద్ర పురుగులుకలది.) (ప్రకాశించే ఇంద్రునిచేత రక్షింపబడేది)

16. ఆ పట్టణం నందీశ్వరుని మూపురంవలె విచక్షురార్యాంలంకృతమైనది.(శివపార్వతులతో అలంకరింపబడినది) (వేల్పుపెద్దలతో విరాజిల్లుతున్నది.)

ఈ విధంగా ఐశ్వర్యవంతమై పరమ ధన్యమైన ఆ అమరావతీ నగరానికి చేరి, బలిచక్రవర్తి ఆ నగరకోటను ముట్టడానికి సైన్యాలకు ఆజ్ఞ ఇచ్చాడు. మార్గాలన్ని అరికట్టి గట్టి పట్టుదలతో ఉన్నాడు.

(వచనాల పటుత్వానికి పెట్టింది పేరు పోతనామాత్యుల వారి రచనా శైలి. అలాంటి మహాకవి "16 అణాల స్వచ్ఛమైన సురేంద్రపురి పైకి దోషాచార చక్రవర్తి ఆక్రమిస్తున్నాడు" అని చమత్కారంగా సూచించిన తీరు, ఒక్కొక్క వర్ణనకూ రెండేసి అర్థాలను ఆపాదిస్తూ అలంకరించిన తీరు అత్యద్భుతం..)

8-448-క.

మాయరు నగవులకును గను

మూయరు కాలంబు కతన ముదియరు ఖలులన్

డాయరు పుణ్యజనంబుల

బాయరు సురరాజ వీటి ప్రమదాజనముల్.

టీకా:

మాయరు = చెరగనివ్వరు; నగవుల్ = నవ్వుల; కునున్ = కు; కనుమాయరు = మరణించరు, కన్నులార్పరు; కాలంబు = కాలము యొక్క; కతనన్ = ప్రభావమువలన; ముదియరు = ముసలివారుకారు; ఖలులన్ = దుష్టులను; డాయరు = దరిచేరరు; పుణ్యజనంబులన్ = పుణ్యవంతులను; పాయరు = విడువరు; సురరాజ = దేవేంద్రుని; వీటి = పట్టణపు; ప్రమదా = స్త్రీ; జనముల్ = జనములు.

భావము:

దేవేంద్రుడి పట్టణంలోని స్త్రీలు ఎల్లప్పుడూ నవ యౌవన యువతులుగానే ఉంటారు. వారికి చిరునవ్వులతో అలసట, వడలిపోవడం లాంటివి ఉండవు. కన్నులార్పడం ఉండదు (అందుకే దేవతలను అనిమిషులు అంటారు). కాల ప్రభావానికి లొంగి ముసలివారు కారు. దుష్టులను దరిచేరనీయరు. పుణ్యాత్ములను ఎడబాయరు.

అష్టమ స్కంధము : దుర్భర దానవ ప్రతాపము

8-449-వ.

అప్పుడు

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయమునందు.

భావము:

అలా బలి సైన్యం సురేంద్రపురిని చేరి, అప్పుడు.

8-450-క.

దుర్భర దానవ శంఖా

విర్భూతధ్వనులు నిండి విబుధేంద్రవధూ

గర్భములు పగిలి లోపలి

యర్భకతతు లావు రనుచు నాక్రోశించెన్.

టీకా:

దుర్భర = భరింపశక్యముకాని; దానవ = రాక్షసుని; శంఖా = శంఖమునుండి; ఆవిర్భూత =

వెలువడిన; ధ్వనులు = శబ్దములు; నిండి = పూరింపబడి; విబుధ = దేవతలైన; ఇంద్ర = శ్రేష్టుల; వధూ

= స్త్రీల; గర్భములు = గర్భములు; పగిలి = బద్ధలై; లోపలి = లోపల ఉన్న; అర్భక = శిశువుల; తతులు = సమూహములు; ఆవురు = ఆ; అనుచున్ = అనుచు; ఆక్రోశించెన్ = దుఃఖించెను.

భావము:

అమరావతి పట్టణాన్ని రాక్షసులు ముట్టడించి విజయశంఖాలు పూరించారు. వారి శంఖారావాలకు దేవతా స్త్రీల గర్భాలు బద్ధలైపోయాయి. ఆ గర్భాలలోని శిశువులు ఆక్రోశించారు.

8-451-వ.

అంత

టీకా:

అంత = అంతట.

భావము:

దానవులు అమరావతి పట్టణ ఆక్రమించిన ఆ సమయంలో...

8-452-నీ.

బలి వచ్చి విడియుట బలభేది వీక్షించి-

గట్టిగాఁ గోటకుఁ గాపు పెట్టి

దేవవీరులుఁ దాను దేవతామంత్రిని-

రప్పించి సురవైరి రాకఁ జెప్పి

"ప్రళయానలుని భంగి భాసిల్లుచున్నాఁడు-

మోరరాక్షసులను గూడినాఁడు

మన కోడి చని నేఁడు మరల వీఁ డేతెంచె-

నేతపంబున వీని క్రిత వచ్చె?

8-452.1-ఆ.

నీ దురాత్ముకునకు నెవ్వడు దోడయ్యె?

నింక వీని గెల్వ నేది త్రోవ?

యేమి చేయువార? మెక్కడి మగటిమి?

నెదురు మోహరింప నెవ్వ డోపు?

టీకా:

బలి = బలి; వచ్చి = వచ్చి; విడియుటన్ = ఉన్నవిషయము; బలభేది = ఇంద్రుడు; వీక్షించి = చూసి;
గట్టిగా = బలమైనవిధముగ; కోట = కోట; కున్ = కు; కాపు = కాపలా; పెట్టి = ఏర్పాటుచేసి; దేవ =
దేవతా; వీరులున్ = సేనానాయకులును; తాను = అతను; దేవతామంత్రిని = బృహస్పతిని; రప్పించి
= పిలిపించి; సురవైరి = రాక్షసుడు; రాకన్ = వచ్చుటను; చెప్పి = తెలియజేసి; ప్రళయ =
ప్రళయకాలపు; అనలుని = అగ్ని; భంగిన్ = వలె; భాసిల్లుచున్నాడు = మండిపడుతున్నాడు; ఘోర =
భీకరమైన; రాక్షసులను = రాక్షసులను; కూడినాడు = కూడి ఉన్నాడు; మన = మన; కున్ = కు; ఓడి
= ఓడిపోయినవాడై; చని = వెళ్ళి; నేడు = ఇవాళ; మరలన్ = మళ్ళీ; వీడు = ఇతడు; ఏతెంచెన్ =
వచ్చెను; ఏ = ఎట్టి; తపంబునన్ = తపస్సువలన; వీని = ఇతని; కిన్ = కి; ఇంత = ఇంతదైర్యము;
వచ్చెన్ = వచ్చినదో; ఈ = ఈ.

దురాత్మున్ = దుష్టుని; కున్ = కి; ఎవ్వడు = ఎవరు; తోడు = సహాయముచేయువాడు; అయ్యెన్ =
అయినాడో; ఇంక = ఇక; వీనిన్ = ఇతనిని; గెల్వన్ = జయించుటకు; ఏది = ఏమిటి; త్రోవ = దారి;
ఏమి = ఏమిటి; చేయువారము = చేయగలము; ఎక్కడి = ఎక్కడిదింత; మగటిమి = పరాక్రమము;
ఎదురన్ = ఎదురుగా; మోహరింపన్ = సేనలను నిలుపుటను; ఎవ్వడు = ఎవరు; ఓపు =
చేయగలరు.

భావము:

బలిచక్రవర్తి వచ్చి పట్టణాన్ని ముట్టడించడం దేవేంద్రుడు తెలుసుకున్నాడు. కోటకు బలమైన
కాపలా ఏర్పాటు చేసాడు. దేవతావీరులతో కలిసి దేవమంత్రి అయిన బృహస్పతిని పిలిపించాడు.
బలిచక్రవర్తి దండెత్తి వచ్చిన సంగతి ఇలా చెప్పసాగాడు "వాడు ప్రళయాగ్ని వలె
మండిపడుతున్నాడు. క్రూరులైన రాక్షసులతో కూడి ఉన్నాడు. మనతో ఓడిపోయి ఈనాడు తిరిగి
మనపైకి వచ్చాడు. ఏ తపస్సువలన వాని కింత శక్తి వచ్చిందో? ఈ దురాత్ముడు ఎవరి సహాయాన్ని

పొందినాడో? వీనిని గెలిచే మార్గమేది? ఏం చేయాలి? పరాక్రమంతో వీడిని రణరంగంలో
ఎదిరించి నిలువగల వీరుడు ఎవడు...

8-453-క.

ప్రింగెడు నాకాశంబునుఁ

బొంగెడు నమరాద్రి కంటెఁ బొడవై వీడున్

ప్రింగెడుఁ గాలాంతకు క్రియ

భంగించును మరలఁ బడ్డ బంకజగర్భున్.

టీకా:

ప్రింగెడున్ = కబళించును; ఆకాశంబున్ = ఆకాశమును; పొంగెడున్ = విష్ణువీగుతుండెను;
అమరాద్రి = మేరుపర్వతము; కంటె = కంటెను; పొడవు = ఎత్తైనవాడు; ఐ = అయ్యి; వీడున్ = ఇతడు;
ప్రింగెడున్ = మింగివేయుచున్నాడు; కాలాంతకు = కాలాంతకుని; క్రియన్ = వలె; భంగించును =
భంగపరచును; మరలబడ్డన్ = తిరగబడినచో; పంకజగర్భున్ = బ్రహ్మదేవునైనను.

భావము:

ఈ బలిచక్రవర్తి ఆకాశాన్ని కూడా కబళించే టంతలా ఉన్నాడు. మేరు పర్వతంకంటే ఎత్తు పెరిగి
విష్ణువీగుతున్నాడు. కాలయమునివలె వచ్చి మన మీద పడ్డాడు. తిరుగబడితే బ్రహ్మను కూడా
భంగపరుస్తాడు" అని ఇంద్రుడు వాపోతూ ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

8-454-క.

ఈరాదు రాజ్య మెల్లనుఁ

బోరాదు రణంబు చేయఁ బోయితి మేనిన్

రారాదు దనుజచేతను

జారా దిట మీద నేమిజాడ మహాత్మా!

టీకా:

ఈరాదు = ఇచ్చివేయరాదు; రాజ్యమును = రాజ్యాధికారమును; ఎల్లనున్ = అంతటిని; పోరాదు = వెళ్ళుటకువీలుకాదు; రణంబు = యుద్ధము; చేయన్ = చేయుటకు; పోయితిమేనిన్ = వెళితే; రారాదు = తిరిగిరాలేము; దనుజు = రాక్షసుని; చేతను = వలన; జా = జయముము; రాదు = రాబోదు; ఇటు = ఇంక; మీదన = ఈపైన; ఏమి = ఏమిటి; జాడ = తప్పించుకొనెడిదారి; మహాత్మా = గొప్పవాడ.

భావము:

"మహాత్మా! బృహస్పతి! రాజ్యాన్ని వీడికి వదలి పెట్టడానికి వీలులేదు. యుద్ధానికి వెళ్ళడానికి వీలులేదు. వెడితే తిరిగి వస్తామనే నమ్మకం లేదు. ఈ రాక్షసుడి చేతిలో ప్రాణాలు కోల్పోలేము. వీడి బారినుండి తప్పించుకొని బ్రతికే దారి తెలుపు."

అష్టమ స్కంధము : బృహస్పతి మంత్రాంగము

8-455-వ.

అనిన సురరాజునకు సురాచార్యుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; సురరాజు = దేవేంద్రుని; కున్ = కి; సురాచార్యుండు = బృహస్పతి; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = చెప్పెను.

భావము:

ఇలా బలి బారినుండి తప్పించుకోడం ఎలా అని అడిగిన ఇంద్రుడితో బృహస్పతి ఇలా అన్నాడు.

8-456-నీ.

"**వి**నవయ్య దేవేంద్ర! **వీ**నికి సంపద-

బ్రహ్మవాదులు భృగు**ప్ర**వరు లర్థి

నిచ్చిరి; రాక్షసు నెదురను నిలువంగ-

హరి యీశ్వరుడు దక్క నన్యజనులు

నీవును నీ సముల్ నీకంటె నధికులు-

జాలరు; రాజ్యంబు చాలు; నీకు

విడిచి పోవుట నీతి విబుధనివాసంబు-

విమతులు నలగెడువేళ చూచి

8-456.1-తే.

మరలి మఱునాడు వచ్చుట మామతంబు;

విప్రబలమున వీనికి వృద్ధివచ్చె

వారిఁ గైకొన కిటమీద వాఁడి చెడును;

దలఁగు మందాక రిపుఁ బేరు దలఁపరాదు.

టీకా:

వినవు = వినుము; అయ్య = తండ్రి; దేవేంద్ర = దేవేంద్రుడా; వీని = ఇతని; కిన్ = కి; సంపద =

బలసంపదను; బ్రహ్మవాదులు = బ్రాహ్మణులు; భృగు = భృగువు; ప్రవరులు = వంశమువారు; అర్థిన్

= కోరి; ఇచ్చిరి = కలిగించిరి; రాక్షసున్ = రాక్షసుని; ఎదురను = ఎదుర్కొని; నిలువంగ =

నిలబడుటకు; హరి = నారాయణుడు; ఈశ్వరుడు = పరమశివుడు; తక్కన్ = తప్పించి; అన్య =

ఇతరులైన; జనులు = వారు; నీవును = నీవుకాని; నీ = నీకు; సముల్ = సమానబలులుకాని; నీకు =

నీకు; కంటెన్ = కంటెను; అధికులున్ = ఎక్కువబలస్థులుకాని; చాలరు = సరిపోరు; రాజ్యంబు =

రాజ్యాధికారము; చాలును = ఇంకచాలు; నీకున్ = నీకు; విడిచి = వదిలేసి; పోవుట = పోవుట; నీతి =

సరియైనది; విబుధనివాసంబున్ = స్వర్గమును; విమతులున్ = శత్రువులు; నలగెడు =

ఇబ్బందులలోపడిన; వేళన్ = సమయమును; చూచి = తెలిసికొని.

మరలి = మళ్ళీ; మఱునాడు = మరొకరోజు; వచ్చుట = వచ్చుట; మా = మేముచెప్పెడి; మతంబు =

పద్ధతి; విప్ర = బ్రాహ్మణుల; బలమునన్ = శక్తివలన; వీని = ఇతని; కిన్ = కి; వృద్ధి = పెంపు; వచ్చెన్ =

సమకూరినది; వారిన్ = వారిని; కైకొనక = లెక్కజేయకపోవుటచే; ఇట = ఇక; మీదన్ = పైన; వాడి =

శక్తి; చెడును = చెడిపోవును; తలగుము = తప్పుకొనుము; అందాక = అప్పటివరకు; రిపున్ = శత్రువుయొక్క; పేరు = పేరును; తలపరాదు = ఎత్తకూడదు.

భావము:

"దేవేంద్రా! శ్రద్ధగా విను. బ్రహ్మవాదులైన భృగువంశపు బ్రాహ్మణులు వీనికి బల సంపదను సమకూర్చారు. ఈ రాక్షసుని ఎదిరించడానికి విష్ణువుకూ శివునికీ తప్ప, నీకు కానీ నిన్ను మించిన ఇంకెవరికి కానీ శక్తి చాలదు. నీవిప్పుడు రాజ్యాన్నీ రాజధానిని విడిచి పెట్టి వెళ్ళడమే మేలు. పగవారికి కష్టాలు వచ్చినప్పుడు పసిగట్టి మళ్ళీ తిరిగి రావడం మంచిదని నా అభిప్రాయం. బలికి బ్రాహ్మణుల శక్తి వల్ల బలం సమకూరింది. కొన్నాళ్ళు పోయాక వీడు బ్రాహ్మణులను గౌరవించడు. దానివల్ల వీని పరాక్రమం సన్నగిల్లుతుంది. అంత వరకూ శత్రువు పేరు కూడా ఎత్తవద్దు..

8-457-క.

పరు గెలువ వలయు నొండెను

సరిపోరగ వలయు నొండెఁ జావలె నొండెన్

సరి గెలుపు మృతియు దొరకమి

సరసంబుగ మున్న తొలగి చనవలె నొండెన్.

టీకా:

పరున్ = శత్రువును; గెలువవలయున్ = జయించవలెను; ఒండెను = అది ఒకటి; సరి = సమానముగా; పోరగవలయున్ = యుద్ధముచేయవలసి; ఒండెన్ = అది ఒకటి; చావవలెన్ = చావవలసి; ఒండెన్ = అది ఒకటి; సరి = సరిగా; గెలుపు = విజయము; మృతియున్ = మరణము; దొరకమి = దొరకనప్పుడు; సరసంబుగన్ = మర్యాదగా; మున్న = ముందుగానే; తొలగి = తప్పుకొని; చనవలెన్ = పోవలసి; ఒండెన్ = అది ఒకటి.

భావము:

ఎదిరించి శత్రువును జయించాలి. లేదా, వాడితో సమానంగా నైనా పోరాడాలి. లేదా, రణరంగంలో వీరమరణం పొందాలి. గెలుపు సమానత్వమూ మరణమూ కలగవు అనే పక్షంలో ముందే తొలగి వెళ్ళిపోవడమే మేలైన పని."

8-458-వ.

అనినఁ గార్యకాల ప్రదర్శి యగు బృహస్పతి వచనంబులు విని కామరూపులై దివిజులు
త్రివిష్టపంబు విడిచి తమతమ పొందుపట్లకుం జనిరి; బలియునుం బ్రతిభట వివర్జిత యగు
దేవధాని నధిష్ఠించి జగత్రయంబునుం దన వశంబు జేసికొని విశ్వవిజయుండై పెద్ద కాలంబు
రాజ్యంబు జేయుచుండె, శిష్యవత్సలులగు భృగ్వాదు లతని చేత శతాశ్వమేధంబులు చేయించిరి;
తత్కాలంబున.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; కార్యకాల = సమయోచిత కర్తవ్యము; ప్రదర్శి = తెలియజేయువాడు; అగు =
అయిన; బృహస్పతి = బృహస్పతి; వచనంబులు = మాటలు; విని = ఆలకించి; కామరూపులు =
మారువేషధారులు; ఐ = అయ్యి; దివిజులు = దేవతలు; త్రివిష్టపంబున్ = స్వర్గమును; విడిచి =
వదలివేసి; తమతమ = వారివారికి; పొందుపట్ల = కుదిరినచోట్ల; కున్ = కు; చనిరి = వెళ్ళిరి;
బలియును = బలికూడ; ప్రతిభట = శత్రుసైన్యముచే; వివర్జిత = వదలివేయబడినది; అగు = అయిన;
దేవధానిన్ = దేవతల ప్రధాన నగరాన్ని (దేవధాని - దేవతల యొక్క ధాని (ఆశ్రయము),
అమరావతి); అధిష్ఠించి = ఆక్రమించి; జగత్రయంబున్ = ముల్లోకములను; తన = తనయొక్క;
వశంబున్ = వశమైనవిగా; చేసికొని = చేసికొని; విశ్వవిజయుండు = విశ్వవిజేత; ఐ = అయ్యి; పెద్ద =
చాలా; కాలంబున్ = కాలము; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమునేలుట; చేయుచుండె = చేయుచుండెను;
శిష్య = శిష్యులయెడ; వత్సలులు = వాత్సల్యముగలవారు; అగు = అయిన; భృగు = భృగువు; ఆదులు
= మున్నగువారు; అతని = వాని; చేత = చేత; శత = వంద (100); అశ్వమేధంబులున్ =
అశ్వమేధయాగములు; చేయించిరి = చేయించినారు; తత్ = ఆ; కాలంబునన్ = కాలమునందు.

భావము:

ఈవిధంగా బృహస్పతి సమయోచితమైన కర్తవ్యాన్నితెలియజెప్పాడు. ఆ మాటలకు ఇంద్రుడూ దేవతలూ ఒప్పుకున్నారు. స్వర్గలోకాన్ని విడిచి పెట్టి తమకు ఇష్టమైన రూపాలు ధరించి అనుకూలమైన చోట్లకు వెళ్ళిపోయారు. బలిచక్రవర్తి పగవారు లేని అమరావతిని సునాయాసంగా ఆక్రమించాడు. ముల్లోకాలనూ తన వశం చేసుకున్నాడు. విశ్వవిజేత అయి చాలాకాలం పాలించాడు. శిష్యులపై వాత్సల్యం కలిగిన శుక్రుడు మొదలగువారు బలిచక్రవర్తి చేత నూరు అశ్వమేధయాగాలు చేయించారు.

8-459-శా.

అర్థుల్ వేడరు; దాతలుంజెడరు; సర్వారంభముల్ పండు; బ్ర
త్యర్థుల్ లేరు; మహాత్మవంబులను దేవగారముల్ పొల్పు బూ
ర్ణార్థుల్ విప్రులు; వర్షముల్ గురియుఁ గాలార్థంబులై; ధాత్రికిన్
సార్థంబయ్యె వసుంధరాత్వ మసురేంద్రాధీశు రాజ్యంబునన్.

టీకా:

అర్థులు = యాచకులు; వేడరు = అడుగరు; దాతలున్ = దానమిచ్చువారికి; చెడరు = లోటులేదు;
సర్వ = సమస్తమైన; ఆరంభముల్ = ప్రయత్నములు; పండున్ = ఫలించును; ప్రత్యర్థుల్ = శత్రువులు;
లేరు = లేరు; మహా = గొప్ప; ఉత్సవంబులన్ = ఉత్సవములతో; దేవగారముల్ = దేవాలయములు;
పొల్పున్ = ఒప్పియుండును; పూర్ణ = తీరిన; అర్థులు = కోరికలుగలవారు; విప్రులు = బ్రాహ్మణులు;
వర్షముల్ = వానలు; కురియున్ = కురియును; కాల = కాలమునకు; అర్థంబులు = తగినవి; ఐ =
అయ్యి; ధాత్రి = భూమి; కిన్ = కి; సార్థంబు = సార్థకము; అయ్యెన్ = అయినది; వసుంధరాత్వము =
వసుంధర యనెడిపేరు; అసుర = రాక్షస; ఇంద్రాధీశు = చక్రవర్తి; రాజ్యంబునన్ = రాజ్యపరిపాలనలో.

భావము:

చేయి సాచి దానం అడిగే యాచకులు, ఆ రాక్షస మహారాజు, బలిచక్రవర్తి రాజ్యంలో, లేరు. దాతలు తమ దానం ఇచ్చే గుణం వదలిపెట్ట లేదు. సకల పంటలూ సానుకూలంగా పండేవి. శత్రువులు

లేరు. దేవాలయాలు ఉత్సవాలతో వేడుకలతో వెలుగుతుండేవి. బ్రాహ్మణుల కోరికలు తీరేవి.
కాలానికి తగిన విధంగా వానలు కురిసేవి. దానితో భూమికి వసుంధర అనే పేరు సార్థకమైంది.

అష్టమ స్కంధము : దితి కశ్యపుల సంభాషణ

8-460-వ.

అదితి కశ్యపుల సంభాషణ

అంత

టీకా:

అంత = అంతట.

భావము:

దేవతలు తరలిపోవడం, బలి అమరావతిని ఆక్రమించుకోవడం జరిగిన పిమ్మట...

8-461-నీ.

తన తనూజుప్రోలు దనుజులు గొనుటయు-

వేల్పు లెల్లను డాఁగ వెడలుటయును

భూవించి సురమాత ప్రితాపమునఁ బొంది-

వగ ననాథాకృతి వనరుచుండ

నా యమ్మ పెనిమిటి యగు కశ్యపబ్రహ్మ-

మఱి యొకనాఁడు సమాధి మాని

తన కుటుంబిని యున్న ధామమునకు నేగి-

నాతిచే విహితార్చనములు పడసి

భావము:

వంది వ్రాలి కుంది వాడిన యిల్లాలి

వదనవారిజంబు వడువుఁ జూచి

చేరఁ దిగిచి మగువ చిబుకంబు పుడుకుచు

"వారిజాక్షి! యేల వగచె" దనుచు.

టీకా:

తన = తన యొక్క; తనుజల = పుత్రుల; ప్రోలు = పట్టణము (అమరావతి); దనుజులు = రాక్షసులు;
కొనుటయున్ = ఆక్రమించుట; వేల్పులు = దేవతలు; ఎల్లను = అందరును; డాగన్ = దాగుకొనుటకు;
వెడలుటయును = వెళ్ళుట; భావించి = తలచుకొని; సురమాత = అదితి (సురమాత - సుర (దేవత)
మాత, అదితి); పరితాపమును = దుఃఖమును; పొంది = పొంది; వగవన్ = వగచుచుండగ; అనాథ =
దిక్కులేనామె; ఆకృతిన్ = వలె; వనరుచుండన్ = దీనాలాపములాడుచుండ; ఆ = ఆ; అమ్మ = తల్లి;
పెనిమిటి = భర్త; అగు = అయిన; కశ్యప = కశ్యపుడు యనెడి; బ్రహ్మ = ప్రజాపతి; మఱి = తరువాత;
ఒక = ఒక; నాడు = రోజు; సమాధి = తపోసమాధి; మాని = వదలివేసి; తన = తన యొక్క;
కుటుంబిని = భార్య; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ధామమున్ = ఇంటి; కున్ = కి; ఏగి = వెళ్ళి; నాతి = భార్య; చేన్
= చేత; విహిత = తగిన విధముగ; అర్చనములు = పూజలు; పడసి = పొంది.
వంది = మెచ్చుకొని; వ్రాలి = వాలిపోయి; కుంది = కుంగిపోయి; వాడిన = వాడిపోయి యున్నట్టి;
ఇల్లాలి = భార్య యొక్క (ఇల్లాలు - ఇంటి యందలి స్త్రీ, భార్య); వదన = మోము యనెడి; వారిజంబు
= పద్మము; వడువున్ = విధమును, రీతిని; చూచి = చూసి; చేరన్ = దగ్గరకు; తిగిచి = పిలిచి; మగువ
= ఇంతి; చిబుకంబు = గడ్డము; పుడుకుచున్ = పుణుకుచు; వారిజాక్షి = సుందరి (వారిజాక్షి -
వారిజము (పద్మము) వంటి అక్షి (కన్నులున్నామె), స్త్రీ); ఏల = ఎందులకు; వగచెదు = దుఃఖించెదవు;
అనుచున్ = అనుచు.

భావము:

దేవతలతల్లి యైన అదితి అమరావతిని రాక్షసులు ఆక్రమించుకోవడం, దానితో

తలదాచుకోవడానికి తనకు పుట్టిన దేవతలు తరలిపోవడం తలచుకుంటూ దిక్కులేనిదాని వలె

దుఃఖించింది. ఒకనాడు ఆమెభర్త కశ్యపప్రజాపతి తపస్సు చాలించి ఇంటికి వచ్చాడు. అదితిచేత పూజలు అందుకున్నాడు. బాధతో కుంది కుంగిన ఆమె ముఖ పద్మాన్ని చూచి ఆమెను చేరదీసి ఓదార్చాడు. "ఓ కమలాక్షీ! ఎందుకు బాధపడుతున్నావు" అని అంటూ ఇంకా ...

8-462-వ.

ఆ మహాత్ముం డిట్లనియె.

టీకా:

ఆ = ఆ; మహాత్ముండు = గొప్పవాడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

కశ్యపుడు తన ఇల్లాలు అదితితో ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

8-463-ము.

"తెఱవా! విప్రులు పూర్ణులే? చెలగునే దేవార్చనాచారములే?

తఱితో వేలుతురే గృహస్థులు? సుతుల్ ధర్మానుసంధానులే?

నెఱి నభ్యాగత కోటి కన్న మిడుదే? నీరంబునుం బోయుదే?

మఱి కర్థుల దాసులన్ సుజనులన్ మన్నింపుదే? పైదలీ!

టీకా:

తెఱవా = సుందరీ {తెఱవ - తెఱ (స్వచ్ఛమైన) వ(ఆమె), స్త్రీ; తెఱవ - తెఱవ + వా (యి) గలది,

రహస్యము దాగని నోరు గలది, స్త్రీ}; విప్రులు = బ్రాహ్మణులు; పూర్ణులే = సంతృప్తులేనా; చెలగునే =

చక్కగా నున్నవా; దేవ = దేవతలు; ఆర్చన = పూజలు; ఆచారముల్ = ఆచారములు; తఱి =

సమయపాలన; తోన్ = తోటి; వేలుతురే = హోమములు చేస్తున్నారా; గృహస్థులు = ఇంటిలోనివారు;

సుతుల్ = కొడుకులు; ధర్మ = ధర్మమును; అనుసంధానులే = పాటిస్తున్నారా; నెఱిన్ = పద్ధతి

ప్రకారముగ; అభ్యాగత = అతిథులకు; కోటి = అందరకు; అన్నము = భోజనము; ఇడుదే =

పెట్టుచున్నావా; నీరంబునున్ = మంచినీరు కూడ; పోయుదే = ఇస్తున్నావా; మఱి = మరపు; లేక =

లేకుండగ; అర్థులన్ = యాచకులను; దాసులను = సేవకులను; సుజనులన్ = సజ్జనులను;
మన్నింపుదే = సమ్మానించుచున్నావా; పైదలీ = చిన్నదానా.

భావము:

"చిన్నదానా! స్వచ్ఛమైనదానవు నీవు. ఎందుకు ఇలా విచారంగా ఉన్నావు. బ్రాహ్మణులను ఏ
లోటూ లేకుండా ఆదరిస్తున్నావు కదా! దేవతలకు పూజలు సమయానుగుణంగా
సాగుతున్నాయా? మన వారు అందరూ ఇక్కడ వేళకు సరిగా హోమకార్యాలు నెరవేరుస్తున్నారా?
నీ కొడుకులు ధర్మాన్ని పాటిస్తున్నారా? అతిథులకు అన్న పానాలు ఇచ్చి ఆదరిస్తున్నావు కదా!
మర్చిపోకుండా బిచ్చగాళ్లకు, సేవకులకూ, సజ్జనులకు సత్కారాలు చేస్తున్నావు కదా!

8-464-ఆ.

అన్నమైనఁ దక్మైనఁ దోయంబైన
శాకమైన దనకుఁ జరుగు కొలది
నతిథి జనుల కడ్డ మాడక యిడరేని
లేమ! వారు కలిగి లేనివారు.

టీకా:

అన్నము = భోజనము; ఐనన్ = అయినను; తక్రము = మజ్జిగ {తక్రము - పాతిక పాలు నీరు చేర్చిన
మజ్జిగ, ఆంధ్ర వాచస్పతము}; ఐనన్ = అయినను; తోయంబు = మంచినీరు; ఐనన్ = అయినను;
శాకము = కాయలు; ఐనన్ = అయినను; తన = తన; కున్ = కు; జరుగు = వీలగునంత; కొలది =
వరకు; అతిథి = అతిథులైన; జనుల = వారి; కున్ = కి; అడ్డమాడక = లేదనకుండ; ఇడరు = పెట్టని;
ఏని = చో; లేమ = సుందరి {లేమ - లేత యౌవనము గలమె, స్త్రీ}; వారు = అట్టివారు; కలిగి =
సంపన్నులై యుండి కూడ; లేనివారు = బీదవారే.

భావము:

అన్నమైనా, మజ్జిగైనా, నీళ్ళైనా చివరకు కూరగాయలైనా తమకు ఉన్నంతలో అతిథులకు లేదనకుండా పెట్టాలి. అలా పెట్టకపోతే ఎంతటి ధనవంతులైనా వారు దరిద్రులే.

8-465-వ.

మఱియు

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

అంతేకాకుండా....

8-466-ఆ.

నెలఁత! విష్ణునకును నిఖిలదేవాత్మున
కాననంబు శిఖియు నవనిసురులు;
వారు దనియఁ దనియు వనజాతలోచనుం
డతఁడుఁ దనియ జగము లన్నిఁ దనియు.

టీకా:

నెలఁత = సుందరి {నెలఁత - చంద్రునివలె చల్లని యామె, స్త్రీ}; విష్ణున్ = నారాయణున; కును = కు;
నిఖిలదేవాత్మున్ = నారాయణున {నిఖిలదేవాత్ముడు - నిఖిల (సమస్తమై) దేవ (దేవతలు) ఆత్ముడు
(తానైనవాడు), విష్ణువు}; కున్ = కు; కాననంబు = ముఖము; శిఖియున్ = అగ్ని; అవనిసురులు =
బ్రాహ్మణులు {అవనిసురులు - అవని (భూమికి) సురులు (దేవతలు), బ్రాహ్మణులు}; వారు = వారు;
తనియన్ = తృప్తిచెందగ; తనియున్ = సంతృప్తు డగును; వనజాతలోచనుండు = హరి
{వనజాతలోచనుడు - వనజాతము (పద్మము) వంటి లోచనుడు (కన్నులు గలవాడు), విష్ణువు};

అతడు = అతను; తనియన్ = సంతృప్తుడైనచో; జగములు = లోకములు; అన్నియు = సమస్తమును;
తనియున్ = తృప్తిచెందును.

భావము:

చంద్రుని వలె చల్లని మగువా! దేవతలు అందరకు ఆత్మ విష్ణుమూర్తి. ఆయన ముఖము అయిన
అగ్నినీ, బ్రాహ్మణులనూ సంతోష పెడితే విష్ణువు సంతోషపడతాడు. విష్ణుమూర్తి తృప్తిచెందితే,
సమస్తలోకాలూ తృప్తి చెందుతాయి.

8-467-క.

బిడ్డలు వెఱతురె నీకఱ

గొడ్డంబులు జేయ కెల్ల కోడంద్రును మా

ఱొడ్డారింపక నడతురె

యెడ్డము గాకున్నదే మృగేక్షణ! యింటన్."

టీకా:

బిడ్డలు = పిల్లలు; వెఱతురె = భయభక్తులతో నున్నారా; నీ = నీ; కున్ = కు; అఱొడ్డంబులు =
తిరగబడుట; చేయక = చేయకుండగ; ఎల్ల = అందరు; కోడంద్రును = కోడళ్ళు; మాఱొడ్డారింపక =
ప్రతిఘటించకుండగ; నడతురె = వర్తించుతున్నారా; ఎడ్డము = ఇబ్బంది; కాక = లేకుండగ; ఉన్నదే =
ఉన్నాదా; మృగేక్షణ = సుందరీ {మృగేక్షణ - మృగ (లేడివంటి) ఈక్షణ (చూపులు గలామె), స్త్రీ};
ఇంటన్ = ఇంటిలో.

భావము:

లేడికన్నులతో అందంగా ఉండే అదితీ! నీ విషయంలో నీ కొడుకులు వినయంగా ఉంటున్నారా?
కోడళ్ళు నీకు ఎదురు చెప్పకుండా ఉంటున్నారా? ఇంట్లో ఇబ్బందులు ఏమి లేవు కదా!."

8-468-వ.

అని పలికినం బతికి సతి యి ట్లనియె.

టీకా:

లేడికన్నులతో అందంగా ఉండే అదితీ! నీ విషయంలో నీ కొడుకులు వినయంగా ఉంటున్నారా? కోడళ్ళు నీకు ఎదురు చెప్పకుండా ఉంటున్నారా? ఇంట్లో ఇబ్బందులు ఏమి లేవు కదా!".

భావము:

ఇలా కుశలం అడిగిన భర్త కశ్యపప్రజాపతితో అదితి ఇలా అన్నది.

8-469-ఉ.

"ప్రేమ యొకింత లేక దితి బిడ్డలు బిడ్డలబిడ్డలున్ మహా
భీమ బలాధ్యులై తనదుబిడ్డల నందఱు దోలి సాహసా
క్రామిత వైరులయ్యు నమరావతి నేలుచు నున్నవారు; నీ
కేమని విన్నవించు? హృదయేశ్వర! మేలుఁ దలంచి చూడవే?

టీకా:

ప్రేమ = ప్రేమాభిమానములు; ఒకింత = ఏ మాత్రమూ, కొంచెము కూడ; లేక = లేకుండగ; దితి = దితి యొక్క; బిడ్డలు = పిల్లలు; బిడ్డలబిడ్డలు = మనుమలు; మహా = అధికమైన; భీమ = భీకరమైన; బలాధ్యులు = శక్తిమంతులు; ఐ = అయ్యి; తనదు = నా; బిడ్డలన్ = పిల్లలను; అందఱున్ = అందరిని; తోలి = పొరదోలి; సాహస = సాహసముతో; ఆక్రమిత = ఆక్రమించిన; వైరులు = శత్రువులు; అయ్యున్ = అయ్యి; అమరావతిన్ = దేవతల రాజధానిని; ఏలుచున్నవారు = పరిపాలించుచున్నారు; నీ = నీ; కున్ = కు; ఏమి = ఏమిటి; అని = అని; విన్నవించున్ = చెప్పుకోగలను; హృదయేశ్వర = భర్తా; మేలు = ఏది మంచిదో; తలచి = ఆలోచించి; చూడవే = చూడుము.

భావము:

"ఓ నా హృదయానికి ప్రభువు అయిన పతీ! దితి బిడ్డలూ వారి బిడ్డలూ బలవంతులై నా బిడ్డలపై సవితి సోదరులు అన్న ప్రేమ ఏమాత్రం చూపకుండా, పగబూని ఓడించి, పొరద్రోలారు. సాహసంతో

అమరావతిని ఆక్రమించుకొని పాలిస్తున్నారు. ఈ విషాదవార్త నీకు ఏమని చెప్పమన్నావు. నా పిల్లలకు మేలు కలిగే మార్గం ఏదో ఆలోచించి చూడు.

8-470-క.

అక్కా చెల్లెండ్రయ్యను

దక్కరు నాతోడి పోరు; తానున్ దితియున్

రక్కసులు సురల మొత్తగ

నక్కట! వల దనదు చూచు నైనా ననుచున్.

టీకా:

అక్కచెల్లెండు = అక్కాచెల్లెళ్ళము; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; తక్కరు = వదలిపెట్టరు; నా = నా;
తోడి = తోటి; పోరున్ = దెబ్బలాటలను; తానున్ = ఆమె; దితియున్ = దితికూడ; రక్కసులు =
రాక్షసులు; సురలన్ = దేవతలను; మొత్తగన్ = కొడుతుండగ; అక్కట = అయ్యో; వలదు = వద్దు;
అనదు = అని చెప్పదు; చూచున్ = చూచుచుండును; ఔనాను = భళిభళి; అనుచున్ = అనుచు.

భావము:

దితీ నేనూ అక్కాచెల్లెళ్ళమే. అయినప్పటికీ ఆమె నాతో ఎప్పుడూ కలిహిస్తూనే ఉంటుంది.
దేవతలను ఆమె పిల్లలు రాక్షసులు బాధపెడుతున్నా ఆమె మెచ్చుకుంటుందే కాని వద్దని అనదు.

8-471-సీ.

ఎండకన్నెలుగని యింద్రుని యిల్లాలు-

పలుపంచలను జాలిఁ బడియె నేఁడు

త్రిభువన సామ్రాజ్య విభవంబుఁ గోల్పోయి-

దేవేంద్రుఁ డడవులఁ ద్రిరిగె నేఁడు

కలిమి గారాబు బిడ్డలు జయంతాదులు-

శబరార్భకుల వెంటఁ జనిరి నేఁడు

నమరుల కాధారముగు నమరావతి-

యసురుల కాటపట్టయ్యే నేడు

8-471.1-ఆ.

బలి జగముల నెల్ల బలియుచు నున్నాడు

వాని గెలువరాదు వాసవునకు

యాగభాగమెల్ల నతఁ డాహరించుచు

గడఁగి సురల కొక్క కడియు నేడు.

టీకా:

ఎండకన్నెలుగని = అతిసుకుమారియైన (ఎండకన్నెలుగని - ఎండ (సూర్యకిరణముల) కన్ను (చూపునుకూడ) ఎలుగని (తెలియని), మిక్కిలి సుకుమారమైన); ఇంద్రుని = ఇంద్రుని యొక్క;
ఇల్లాలు = భార్య; పలు = అనేకుల; పంచలను = చూర్ణయందు; జాలిబడియే = దీనత్వమున పడెను;
నేడు = ఇవాళ; త్రిభువన = ముల్లోకముల; సామ్రాజ్య = మహారాజ్యాధికార; విభవంబున్ =
వైభవమును; కోల్పోయి = నష్టపోయి; దేవేంద్రుడు = ఇంద్రుడు; అడవులన్ = అడవులమ్మట; తిరిగెన్
= తిరుగుచున్నాడు; నేడు = ఇవాళ; కలిమి = సంపదలకు; గారాబు = గారాల; బిడ్డలు = పిల్లలు;
జయంత = జయంతుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; శబర = బోయల; అర్భకుల = పిల్లల; వెంటన్ =
తోకూడ; చనిరి = వెళ్ళుచున్నారు; నేడున్ = ఇవాళ; అమరుల్ = దేవతల; కున్ = కు; ఆధారము =
నెలవైనది; అగు = అయిన; అమరావతి = అమరావతీపట్టణము; అసురుల్ = రాక్షసుల; కున్ = కు;
ఆటపట్టు = ఆలవాలము; అయ్యెన్ = అయినది; నేడు = ఇవాళ.

బలి = బలి; జగములన్ = లోకములను; ఎల్లన్ = అన్నిటియందు; బలియుచున్ = బలవంతుడు
అగుచు; ఉన్నాడు = ఉన్నాడు; వానిన్ = అతనిని; గెలువరాదు = జయింపశక్యముకాదు; వాసవున్ =
ఇంద్రున (వాసవుడు - వసువులు (రత్నములు) కలవాడు, ఇంద్రుడు); కున్ = కు; యాగభాగము =
హవిర్భాగములను; ఎల్లన్ = అంతటిని; అతడు = అతడే; ఆహరించుచున్ = దోచేసుకొనుచు; కడగి
= పూని; సురల్ = దేవతల; కున్ = కు; ఒక్క = ఒక; కడియున్ = ముద్దకూడ; ఈడు = ఇవ్వడు.

భావము:

ఎండకన్నెరగని ఇంద్రుని ఇల్లాలు శచీదేవి ఈనాడు పలు కష్టాలకు గురై బాధపడుతూ ఉంది. ఇంద్రుడు ముల్లోకాల రాజ్యసంపదనూ పోగొట్టుకొని ఈనాడు అడవులలో ఇడుములు పడుతున్నాడు. కలవారిబిడ్డలై అల్లారు ముద్దుగా పెరిగిన జయంతాదులు ఈనాడు బోయపిల్లల వెంట తిరుగుతున్నారు. దేవతల నెలవైన అమరావతి ఈనాడు రాక్షసులకు అలవాలమైనది. అన్ని లోకాలలోనూ బలి బలవంతుడు అవుతున్నాడు. అతనిని ఇంద్రుడు నిలువరించలేక పోతున్నాడు. యజ్ఞాలలో హవిర్భాగాలన్నింటినీ బలి దోచుకుంటున్నాడు ఒక్క కబళంకూడా దేవతలకు చిక్కనివ్వడు.

8-472-క.

ప్రజలకు నెల్లను సముడవు

ప్రజలను కడుపారన్ గన్న బ్రహ్మవు నయ్యుం

బ్రజలందు దుష్టమతులను

నిజముగ శిక్షింప వలదె నీవు? మహాత్మా!

టీకా:

ప్రజల్ = సంతానమునకు; ఎల్లను = అందరిపట్లను; సముడవు = సమానంగ చూచువాడవు;
ప్రజలను = సంతానమును; కడుపారన్ = కడుపునిండుగా; కన్న = పుట్టించినట్టి; బ్రహ్మవు =
ప్రజాపతివి; అయ్యున్ = అగుటచేత; ప్రజల్ = పిల్లల; అందున్ = లో; దుష్ట = చెడు; మతులను =
బుద్ధులు గలవారిని; నిజముగన్ = తప్పక; శిక్షింపవలదె = శిక్షించవలెనుకదా; నీవు = నీవు;
మహాత్మా = గొప్పవాడా.

భావము:

మహాత్మా! కశ్యపా! బిడ్డలు అందరి ఎడలా నీవు సమానమైన వాడవు. ప్రేమతో బిడ్డలను కన్న ప్రజాపతివి కాబట్టి, నీవు దుర్మార్గులైన బిడ్డలను కనిపెట్టి దండించాలి కదా.

8-473-మ.

సురలన్ సభ్యుల నార్తులన్ విరథులన్ శోకంబు వారించి ని

ర్జరధానిన్ నిలుపంగ రాత్రిచరులన్ శాసింప సత్కార్య మే

వెర వేరీతి ఘటిల్లు నట్టి క్రమమున్ వేగంబ చింతింపవే?

కరుణాలోక సుధార్పురిం దనుపవే? కళ్యాణ సంధాయకా!"

టీకా:

సురలన్ = దేవతలను; సభ్యులన్ = మర్యాదస్తులను; ఆర్తులన్ = దుఃఖితులను; విరథులన్ = ఓడిపోయినవారిని; శోకంబున్ = దుఃఖమును; వారించి = పోగొట్టి; నిర్జరధాని = అమరావతి యందు {నిర్జరధాని - దేవతల రాజధాని, అమరావతి}; నిలుపంగ = నిలబెట్టుటకు; రాత్రిచరులన్ = రాక్షసులను; శాసింపన్ = శిక్షించుట; సత్కార్యము = మంచిపని; ఈ = ఈలాగు; వెరవు = ఏర్పాటు; ఏరీతిన్ = ఏవిధముగ; ఘటిల్లున్ = నెరవేరుతుందో; అట్టి = అటువంటి; క్రమమును = పద్ధతిని; వేగంబ = శ్రేష్ఠమే; చింతింపవే = ఆలోచించుము; కరుణ = దయకల; ఆలోక = చూపులు యనెడి; సుధా = అమృతపు; ఝరిన్ = ప్రవాహమునందు; తనుపవే = ముంచెత్తుము; కళ్యాణ = శుభములను; సంధాయకా = కలిగించెడివాడ.

భావము:

మహానుభావా! సకల కళ్యాణాలను సమకూర్చే వాడవు నీవు. ఉత్తములైన దేవతలు కష్టాలకు గురయ్యారు. భాగ్యాలు కోల్పోయారు. వారి దుఃఖాన్ని తొలగించు. వారిని అమరావతిలో నెలకొల్పడమూ, రాక్షసులను శిక్షించడమూ చేయవలసిన మంచిపని. తొందరగా ఆలోచించి ఈ కార్యం ఏ విధంగా నెరవేరుతుందో చూడు. మమ్మల్ని నీ కరుణారస ప్రవాహంలో ముంచెత్తు."

8-474-వ.

అనిన మనోవల్లభ పలుకు లాకర్ణించి ముహూర్తమాత్రంబు చింతించి విజ్ఞానదృష్టి నవలంబించి భావికాల కార్యంబు విచారించి కశ్యప బ్రహ్మ యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; మనోవల్లభ = భార్య (మనోవల్లభ - మనసునకు వల్లభ (నాయిక), సతి);
పలుకుల్ = మాటలు; ఆకర్ణించి = విని; ముహూర్తమాత్రంబు = కొద్దిసేపు; చింతించి = ఆలోచించి;
విజ్ఞానదృష్టిన్ = దివ్యదృష్టిని; అవలంభించి = సారించి; భావి = రాబోవు; కాల = కాలము;
కార్యంబున్ = సంగతులు; విచారించి = ఆలోచించి; కశ్యప = కశ్యపుడు యనెడి; బ్రహ్మ = ప్రజాపతి;
ఇట్లు = ఇలా; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఇలా అంటున్న తన ప్రియ భార్య మాటలు విని, కశ్యపప్రజాపతి కొంచెంసేపు ఆలోచించాడు.
జ్ఞానదృష్టితో రాబోయే కాలంలో జరగబోయే సంగతులు తెలుసుకుని ఇలా అన్నాడు.

8-475-మ.

"**జన**కుం డెవ్వడు? జాతుఁ డెవ్వఁడు? జని**స్థా**నంబు లెచ్చోటు? సం
జననం బెయ్యది? మేను లేకొలది? సం**సా**రంబు లేరూపముల్?
వినుమా యింతయు విష్ణుమాయ దలఁప**వ్వే**తేమియున్ లేదు; మో
హనిబంధంబు నిదాన మింతటికి జా**యా**! విన్నబో నేటికిన్?

టీకా:

జనకుండు = తండ్రి; ఎవ్వడు = ఎవరు; జాతుడు = పుత్రుడు; ఎవ్వడు = ఎవరు; జని = జన్మ;
స్థానంబులు = స్థలములు; ఎచ్చోటు = ఏవి; సంజననంబు = పుట్టుక; ఎయ్యది = ఎట్టిది; మేనులు =
జీవములు; ఏకొలది = ఎన్ని ఉన్నవి; సంసారంబుల్ = సంసారములు; ఏ = ఎట్టి; రూపముల్ =
స్వరూపముకలవి; వినుమా = వినుము; ఇంతయున్ = ఇదంతా; విష్ణు = విష్ణుమూర్తి యొక్క; మాయ
= మాయ; తలపన్ = తరచిచూసినచో; వేటు = ఇంక, ఇతరము; ఏమియున్ = ఏమీ; లేదు = లేదు;
మోహ = మాయ యందు; నిబంధంబు = తగులుకొనుట; నిదానము = మూలకారణము; ఇంతటి =
దీనంతటి; కిన్ = కి; జాయా = ఇల్లాలా; విన్నబోన్ = చిన్నపుచ్చుకొనుట; ఏటికిన్ = ఎందుకు.

భావము:

"ఇల్లాలా! తండ్రి ఎవడు? కొడుకు ఎవడు? పుట్టిన స్థలాలు ఏవి? పుట్టుకకు కారణము ఏమిటి? శరీరాలు ఏపాటివి? ఈ సంసారాలు ఏమాత్రమైనవి? ఆలోచిస్తే ఇదంతా భగవంతుడైన ఆ విష్ణుమూర్తి మాయ తప్ప మరేమీ కాదు. అజ్ఞానంలో బంధింపబడి ఉండడమే. దీనికి మూలం. అందువల్ల జరిగిన దానికి చింతించి చిన్నబుచ్చుకోకు.

అష్టమ స్కంధము : పయోభక్షణ వ్రతము

8-476-వ.

అగు నయిననుం గాలోచిత కార్యంబు చెప్పెద.

టీకా:

అగునయిననున్ = అలా అయినప్పటికీని; కాల = కాలముకు; ఉచిత = తగినట్టి; కార్యంబున్ = పనిని; చెప్పెద = తెలిపెదను.

భావము:

సరే, ప్రస్తుతానికి తగిన కార్యాన్ని చెబుతాను విను.

8-477-మ.

భగవంతుం బరముం జనార్దనుఁ గృపాపారీణ సర్వాత్మకున్
జగదీశున్ హరి సేవజేయు మతఁడున్ సంతృప్తినిం బొంది నీ
కగు నిష్ఠార్థము లెల్ల నిచ్చు; నిఖిలార్థావాప్తి చేకూరెడిన్
భగవత్సేవలఁ బొందరాదె బహుసౌభాగ్యంబులం బ్రేయసీ!"

టీకా:

భగవంతున్ = భగవంతుని; పరమున్ = హరిని {పరముడు - సర్వాతీతమైవాడు, విష్ణువు};
జనార్దనున్ = హరిని {జనార్దనుడు - జనులను రక్షించువాడు, విష్ణువు}; కృపాపారీణున్ =
దయాసముద్రుని; సర్వాత్మకున్ = హరిని {సర్వాత్మకుడు - సర్వులయందు వ్యాపించి యుండువాడు,
విష్ణువు}; జగదీశున్ = హరిని {జగదీశుడు - లోకములకు ప్రభువు, విష్ణువు}; హరిన్ = హరిని {హరి
- భక్తుల హృదయములను ఆకర్షించువాడు, విష్ణువు}; సేవ = ఆరాధన; చేయుము = చేయుము;
అతడున్ = అతడు; సంతుష్టినిన్ = సంతోషమును; పొంది = పొంది; నీవు = నీ; కున్ = కు; అగు =
ఉన్న; ఇష్టార్థముల్ = కోరికలు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; ఇచ్చున్ = ప్రసాదించును; నిఖిల = సమస్తమైన;
అర్థ = ప్రయోజనముల; అవాప్తి = పొందుట; చేకూరెడిన్ = సమకూరును; భగవవత్ = భగవంతుని;
సేవలన్ = కొలచుటవలన; పొందరాదె = పొందవలసినది; బహు = అనేకమైన; సౌభాగ్యంబులన్ =
శుభములను; ప్రేయసీ = ప్రియురాలా.

భావము:

ప్రియురాలా! అదితీ! విష్ణుమూర్తి భగవంతుడూ, పురుషోత్తముడూ, జనార్దనుడూ,
దయాసముద్రుడూ, సర్వాంతర్యామీ, జగదీశ్వరుడూ. కనుక ఆయనను ఆరాధించు. ఆయన
సంతోషిస్తే చాలు. నీ కోరికలు అన్నీ తీరుస్తాడు. అన్ని ప్రయోజనాలూ నెరవేరుతాయి. అతనిని
పూజించి సమస్త సంపదలను పొందు."

8-478-వ.

అనిన గృహస్థునకు గృహిణి యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; గృహస్థున్ = భర్త; కున్ = కు; గృహిణి = ఇల్లాలు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా హరిని పూజించమని చెప్పిన భర్త కశ్యపుని మాటలు విని భార్య అదితీ ఇలా అంది.

8-479-క.

"నారాయణుఁ బరమేశ్వరు

నేరీతిఁ దలంతు? మంత్ర మెయ్యది? విహితా

చారంబు లే ప్రకారము?

లారాధన కాల మెద్ది? యానతి యీవే."

టీకా:

నారాయణున్ = శ్రీమహావిష్ణువును {నారాయణుడు - అవతారములందు నరసంబంధమయిన శరీరమును పొందువాడు, విష్ణువు}; పరమేశ్వరున్ = శ్రీమహావిష్ణువును {పరమేశ్వరుడు - పరమ (అత్యున్నతమైన) ఈశ్వరుడు (దేముడు), విష్ణువు}; ఏ = ఏ; రీతిన్ = విధముగ; తలంతున్ = ధ్యానించవలెను; మంత్రమున్ = పఠించవలసిన మంత్రము; ఎయ్యది = ఏది; విహిత = విధింపబడిన; ఆచారములు = నియమములు; ఏ = ఎట్టి; ప్రకారములు = విధమైనవి; ఆరాధన = కొలచెడి; కాలము = సమయము; ఎద్ది = ఏది; ఆనతి = సెలవు; ఈవే = ఇమ్ము.

భావము:

"స్వామీ! పరమాత్ముడైన శ్రీమహావిష్ణువును ఏవిధంగా ధ్యానించాలి. అందుకు తగిన మంత్రమేది. దాని నియమాలు ఏవి. పూజింప వలసిన కాలమేది. అన్నీ నాకు ఉపదేశించు."

8-480-వ.

అనినఁ గశ్యప ప్రజాపతి సతికిఁ బయోభక్షణంబను వ్రతంబుపదేశించి తాత్కాలంబును,
దన్మంత్రంబును, దద్విధానంబును, దదుపవాస దాన భోజన ప్రకారంబులును నెఱింగించెను.
అదితియును ఘల్గాణ మాసంబున శుక్లపక్షంబునఁ బ్రథమదివసంబునన్ దొరకొని పండ్రెండు
దినంబులు హరి సమర్పణంబుగా వ్రతంబు జేసి వ్రతాంతంబున నియత యై యున్న యెడఁ
జతుర్బాహుండునుఁ బీతవాసుండును శంఖ చక్ర గదాధరుండునునై, నేత్రంబుల కగోచరుండైన
నారాయణదేవుండు ప్రత్యక్షుండైనఁ గనుంగొని.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; కశ్యప = కశ్యపుడు యనెడి; ప్రజాపతి = బ్రహ్మ (ప్రజాపతి - ప్రజలను
(సంతానమును) సృష్టించుటకు పతి (అధికారము గలవాడు)); సతి = భార్య; కిన్ = కి;
పయోభక్షణము = పయోభక్షణము యనెడి (పయోభక్షణము - పయస్ (నీరు) భక్షణము
(ఆహారముగా తీసుకొనెడి వ్రతము)); వ్రతంబున్ = వ్రతమును; ఉపదేశించి = తెలియజెప్పి; తత్ =
దాని యొక్క; కాలంబును = సమయపాలనను; తత్ = దాని యొక్క; మంత్రంబునున్ =
మంత్రములను; తత్ = దాని యొక్క; విధానంబును = పద్ధతులను; తత్ = దాని యొక్క; ఉపవాస =
చేయవలసిన ఉపాసనలు; దాన = దానములు; భోజన = ఆహారనియమాలు; ప్రకారములు =
విధానములు; ఎఱింగించెను = తెలియజేసెను; అదితియును = అదితి; ఫాల్గుణ = ఫాల్గుణ;
మాసంబునన్ = నెలలో; శుక్ల = శుక్ల; పక్షంబునన్ = పక్షమునందు; ప్రథమదివసంబునన్ =
పాడ్యమినాడు; దొరకొని = ప్రారంభించి; పండ్రెండు = పన్నెండు (12); దినంబులు = రోజులు; హరి =
విష్ణుమూర్తికి; సమర్పణంబు = సమర్పించినదిగా; వ్రతంబున్ = వ్రతమును; చేసి = చేసి; వ్రత =
వ్రతము; అంతంబునన్ = పూర్తి యగునప్పుడు; నియత = నిష్ఠగా యున్నది; ఐ = అయ్యి; ఉన్న =
ఉన్నట్టి; ఎడన్ = సమయము నందు; చతుః+బాహుండును = నాలుగుచేతులు గలవాడు;
పీతవాసుడును = పట్టుబట్టులు కట్టినవాడు; శంఖ = శంఖము; చక్ర = చక్రము; గదా = గదలను;
ధరుండును = ధరించినవాడు; ఐ = అయ్యి; నేత్రంబుల = కన్నుల; కున్ = కు; అగోచరుండు =
కనబడనివాడు; ఐన = అయినట్టి; నారాయణదేవుండు = విష్ణుమూర్తి; ప్రత్యక్షంబు =
సాక్షాత్కారించినవాడు; ఐననన్ = కాగా; కనుంగొని = చూసి.

భావము:

ఇలా భగవంతుని పూజించే విధానం చెప్పమని అడిగిన భార్య అదితికి కశ్యపుడు పయోభక్షణం
అనే వ్రతాన్ని ఉపదేశించాడు. దానికి తగిన కాలాన్ని, మంత్రాన్ని, నియమాన్ని, వ్రతకాలంలో
పాటించవలసిన ఉపాస, దాన, భోజనాది విధివిధానాలను బోధించాడు. అదితి ఫాల్గుణ మాస
శుక్ల పక్ష మొదటి దినము అయిన పాడ్యమి నాడు ఆ వ్రతాన్ని ప్రారంభించింది. పన్నెండు దినాలు
యథావిధిగా భగవంతుడు విష్ణుమూర్తికి సమర్పిస్తూ వ్రతం పూజించింది. వ్రతం ముగించి
నియమవంతురాలు అయి ఉన్న ఆమెకు విష్ణువు ప్రత్యక్షమయ్యాడు. ఆయన చతుర్బాహుడు.

శంఖాన్ని చక్రాన్ని ధరించి, పచ్చని పట్టువస్త్రాన్ని కట్టుకొని ఉన్నాడు. కన్నులకు కానరాని భగవంతుడు అలా ఆమె కన్నుల ఎదుట సాక్షాత్కరించాడు.

8-481-క.

కన్నుల సంతోషాశ్రులు

చన్నులపైఁ బఱవఁ బులక జాలము లెసగన్

సన్నతులును సన్నతులును

నున్నత రుచిఁ జేసి నిటల యుక్తాంజలియై.

టీకా:

కన్నులన్ = కళ్ళనుండి; సంతోష = సంతోషపు; అశ్రులున్ = కన్నీరు; చన్నుల్ = స్తనముల; పైన్ = మీద; పఱవన్ = ప్రవహించగా; పులకజాలములు = పులకరింతలు; ఎసగన్ = అతిశయించగా; సత్ = చక్కటి; నతులును = నమస్కారములు; సన్నతులును = స్తోత్రములు; ఉన్నత = ఉత్తమమైన; రుచిన్ = ఇచ్చతో; చేసి = చేసి; నిటల = నుదుట; ఉక్త = ఉంచబడిన; అంజలి = జోడించినచేతులు గలది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

సంతోషంవల్ల అదితి కన్నులనుండి కురిసిన కన్నీళ్ళు ఆమె వక్షస్థలంపై జాలువారాయి. ఆమె శరీరము అంతా పులకరించింది. భక్తితో స్తోత్రాలు చేస్తూ నుదిటిపై చేతులు జోడించి స్వామికి నమస్కరించింది.

8-482-క.

చూపుల శ్రీపతి రూపము

నాపోవక త్రావి త్రావి హర్షోద్ధతయై

వాపుచ్చి మంద మధురా

లాపంబులఁ బొగడె నదితి లక్ష్మీనాథున్.

టీకా:

చూపులన్ = చూపులతో; శ్రీపతి = విష్ణుని; రూపమున్ = స్వరూపమును; ఆపోవకన్ = తృప్తితీరక;
త్రావిత్రావి = మిక్కిలిగ ఆస్వాదించి; హర్ష = సంతోషముతో; ఉద్ధత = అతిశయించినది; ఐ = అయ్యి;
వాపుచ్చి = నోరుతెరిచి; మంద = మృదువైన; మధుర = తీయని; ఆలాపంబులన్ = వాక్కులతో;
పొగడెన్ = స్తుతించెను; అదితి = అదితి; లక్ష్మీనాథున్ = విష్ణుమూర్తిని.

భావము:

అదితి ఆ దేవదేవుని రూపాన్ని ఎంత చూసినా తనినితీరక చూపులతో మిక్కిలిగా త్రాగింది. నిండు
సంతోషంతో మైమరచి ఆ లక్ష్మీపతిని మృదుమధుర వాక్కులతో ఇలా స్తుతించింది.

8-483-నీ.

యజ్ఞేశ! విశ్వంభరాచ్యత! శ్రవణ మం-

గ్రళనామధేయ! లోకస్వరూప!

యాపన్న భక్త జనార్తి విఖండన!-

దీనలోకాధార! తీర్థపాద!

విశ్వోద్భవస్థితి విలయకారణభూత!-

సంతతానంద! శశ్వద్విలాస!

యాయువు దేహంబు ననుపమ లక్ష్మీయు-

వసుధయు దివముఁ ద్రివర్గములును

8-483.1-తే.

వైదికజ్ఞాన యుక్తియు వైరిజయము

నిన్నుఁ గొలువని నరులకు నెఱయఁ గలదె

వినుతమందార! గుణహార! వేదసార!

ప్రణత వత్సల! పద్మాక్ష! పరమపురుష!

టీకా:

యజ్ఞేశ = హరి {యజ్ఞేశుడు - యజ్ఞములపై ఈశ (దేవుడు), విష్ణువు}; విశ్వంభర = హరి
{విశ్వంభరుడు - విశ్వన్ (జగత్తును) భరుడు (భరించెడివాడు), విష్ణువు}; ఆచ్యుత = హరి
{ఆచ్యుతుడు - చ్యుతము (నాశము) లేనివాడు, విష్ణువు}; శ్రవణమంగళనామధేయ = హరి
{శ్రవణమంగళనామధేయుడు - శ్రవణ (వినినంతనే) మంగళ (శుభములను కలిగించెడి)
నామధేయుడు (పేరు గలవాడు), విష్ణువు}; లోకస్వరూప = హరి {లోకస్వరూపుడు - లోక (జగత్తే)
స్వరూపుడు (తన రూపమైనవాడు), విష్ణువు}; ఆపన్నభక్తజనార్తివిఖండన = హరి
{ఆపన్నభక్తజనార్తివిఖండనుడు - ఆపన్న (శరణువేడిన) భక్త (భక్తులైన) జన (వారి) ఆర్తిన్
(దుఃఖములను) విఖండనుడు (పూర్తిగా తొలగించెడివాడు), విష్ణువు}; దీనలోకాధార = హరి
{దీనలోకాధారుడు - దీనులైనవారికి ఆధారుడు (ఆధారముగా నుండువాడు), విష్ణువు}; తీర్థపాద =
హరి {తీర్థపాదుడు - తీర్థ (పవిత్ర గంగానది జనించిన) పాదుడు (పాదములు కలవాడు), విష్ణువు};
విశ్వోద్భవస్థితివిలయకారణభూత = హరి {విశ్వోద్భవస్థితివిలయకారణభూతుడు - విశ్వ
(జగత్తునకు) ఉద్భవ (సృష్టికి) స్థితికి విలయ (నాశమునకు) కారణభూతుడైనవాడు, విష్ణువు};
సంతతానంద = హరి {సంతతానందుడు - సంతత (ఎడతెగని) ఆనందుడు (ఆనందము గలవాడు),
విష్ణువు}; శశ్వద్విలాస = హరి {శశ్వద్విలాసుడు - శశ్వత్ (శాశ్వతముగా) విలాసుడు
(విరాజిల్లువాడు), విష్ణువు}; ఆయువు = ఆయుష్షు; దేహంబున్ = జన్మము; అనుపమ = సాటిలేని;
లక్ష్మీయున్ = సంపదలు; వసుధయు = రాజ్యము; దివము = స్వర్గలోకప్రాప్తి; త్రివర్గము = 1)
ధర్మార్థకాములు, 2) సత్త్వరజస్తమములు, 3) క్షయస్థానవృద్ధులు;
వైదిక = వేదసంబంధమైన; జ్ఞాన = విజ్ఞానమునందు; యుక్తియున్ = ప్రావీణ్యత; వైరి = శత్రువులపై;
జయమున్ = విజయము; నిన్నున్ = నిన్ను; కొలువని = సేవించని; నరుల్ = మానవుల; కున్ = కు;
నెఱయన్ = నిండుగా; కలదె = దొరకునా; వినుతమందార = హరి {వినుతమందారుడు - వినుత
(స్తుతించువారికి) మందారుడు (కోరికలువర్షించువాడు), విష్ణువు}; గుణహార = హరి {గుణహారుడు -
గుణ (సుగుణములు) హారుడు (అలంకారముగా కలవాడు), విష్ణువు}; వేదసార = హరి
{వేదసారుడు - వేదముల యొక్క సారమైనవాడు, విష్ణువు}; ప్రణతవత్సల = హరి {ప్రణతవత్సలుడు
- ప్రణత (కొలిచెడివారికి) వత్సలుడు (వాత్సల్యము చూపువాడు), విష్ణువు}; పద్మాక్ష = హరి

{పద్మాక్షుడు - పద్మములవంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు}; పరమపురుష = హరి {పరమపురుష - సర్వాతీతమైన పురుషయత్నము కలవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

"యజ్ఞేశ్వరా! విశ్వంభరా! అచ్యుతా! నీ పేరు తలచిన చాలు సర్వమంగళాలూ ఒనగూడుతాయి; లోకమే రూప మైనవాడవు; పూజించేవారిని ఆపదలనుండి ఆర్తినుండి బ్రోచేవాడవు; దీనులందరికి దిక్కినవాడవు; పాదంలో పవిత్రమైన గంగానది కలవాడవు; లోకాలు పుట్టి పెరిగి గిట్టుటకు కారణమైనవాడవు; ఎల్లప్పుడూ ఆనందంతో అలరారేవాడవు; శాశ్వత మైన లీలావిలాసాలు కలవాడవు; అంతటా నిండిన వాడవు; నీవు భక్తులపాలిటి కల్పవృక్షానివి; సుగుణనిధివి; పరమాత్ముడవు; వేదాలకు ఆధారమైనవాడవు; సేవించేవారి యందు వాత్సల్యము కలవాడవు; కమలాల వంటి కన్నులు కలవాడవు; పరమపురుషుడవు; ఈలోకంలో మంచి మనుగడ, కలిమి, ఇహము, పరమూ, ధర్మార్థ కామాలూ, వేదవిజ్ఞానమూ, శత్రు జయమూ నిన్ను పూజించని వారికి లభించవు కదా!

8-484-ఆ.

అసురవరులు సురల నదలించి బెదరించి

నాక మేలుచున్న నాట నుండి

కన్న కడుపుఁ గాన కంటఁ గూరుకు రాదు

కడుపుఁబొక్కు మాన్పి కావవయ్య."

టీకా:

అసుర = రాక్షస; వరులు = ఉత్తములు; సురలన్ = దేవతలను; అదలించి = హడలగొట్టి; బెదరించి = భయపెట్టి; నాకమున్ = స్వర్గమును; ఏలుచున్న = పరిపాలించుచున్న; నాటి = దినము; నుండి = నుండి; కన్న = జన్మనిచ్చిన; కడుపు = తల్లి; కాన = కావున; కంటన్ = కంటికి; కూరుకు = నిద్ర; రాదు = రావటములేదు; కడుపుబొక్కు = గర్భశోకము {కడుపుబొక్కు - కడుపు (గర్భపు), పొక్కు (శోకము), గర్భశోకము}; మాన్పి = పోగొట్టి; కావపు = కావుము; అయ్య = తండ్రి.

భావము:

తండ్రీ! బలవంతులైన రాక్షసులు నా బిడ్డలైన దేవతలను అదలించి బెదరించి స్వర్గ లోకాన్ని పాలిస్తున్నారు. కన్నకడుపు కదా. ఆ బెంగతో దేవతల కన్నతల్లిని అయిన నాకు నాటి నుండి కంటికి నిద్ర కరువైంది. ఈ నా గర్భశోకాన్ని పోగొట్టి కాపాడు."

8-485-వ.

అనిన విని దరహసితవదనుండయి యాశ్రితకామధేనువైన యప్పరమేశ్వరుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; దరహసిత = చిరునవ్వుగల; వదనుండు = ముఖము కలవాడు; అయి = ఐ; ఆశ్రిత = ఆశ్రయించినవారికి; కామధేనువు = కోరినవి యిచ్చువాడు; ఐన = అయినట్టి; ఆ = ఆ; పరమేశ్వరుండు = భగవంతుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికిను.

భావము:

అని పలికిన అదితి మాటలు విని శ్రీ మహా విష్ణువు చిరునవ్వు చిందించాడు. శరణు వేడిన వారికి కామధేనువు అయిన ఆ పరమాత్ముడు అదితితో ఇలా అన్నాడు.

8-486-శా.

"నీకోడండ్రును, నీ కుమారవరులున్, నీనాథుడున్, నీవు సం
శ్లోకింపన్ సతులుం బతుల్ మిగుల సమ్మోదింప రాత్రించరుల్
శోకింపన్, భవదీయ గర్భమునఁ దేజోమూర్తి జన్మించెదన్
నాకున్ వేడుక పుట్టు నీ సుతుడనై నర్తించి వర్తింపఁగాన్.

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; కోడండ్రునున్ = కోడళ్ళు; నీ = నీ యొక్క; కుమార = పుత్ర; వరులున్ = రత్నములు; నీ = నీ యొక్క; నాథుడున్ = భర్త; నీవున్ = నీవు; సంశ్లోకింపన్ = స్తుతించునట్లు; సతులు = స్త్రీలు;

పతులున్ = పురుషులు; మిగులన్ = ఎక్కువగా; సమ్మోదింపన్ = సంతోషించునట్లు; రాత్రించరుల్ = రాక్షసులు; శోకింపన్ = దుఃఖించగా; భవదీయ = నీ యొక్క; గర్భమునన్ = కడుపులో; తేజస్ = నా తేజస్సుకల; మూర్తిన్ = స్వరూపముతో; జన్మించెదన్ = పుట్టెదను; నా = నా; కున్ = కు; వేడుక = కుతూహలము; పుట్టున్ = కలుగుచున్నది; నీ = నీ యొక్క; సుతుడను = పుత్రుడను; ఐ = అయ్యి; నర్తించి = ఆడిపాడి; వర్తింపన్ = తిరుగవలెనని.

భావము:

“అమ్మా! తేజస్సుతో కూడిన రూపంతో నీ కడుపున జన్మిస్తాను. నీ కోడళ్ళూ, కొడుకులూ, నీ మగడూ. నీవు మెచ్చుకొనేటట్లు చేస్తాను. మీ ఆలుమగలు సంతోషించేటట్లు చేస్తాను. రాక్షసులు కళవళ పడేటట్లు చేస్తాను. నీ ఒడిలో ఆడుకోవాలని నాకు కుతూహలంగా ఉంది.

8-487-ము.

బలిమిన్ దైత్యులఁ జంపరాదు వినయోపాయంబునం గాని; సం
చలనం బొందకు; నేను నీ నియతికిన్ సదృశికిన్ మెచ్చితిన్;
బలి విద్వేషియు నా నిలింపగణముం బొలోమియున్ మెచ్చ దై
త్యుల రాజ్యంబు హరింతు; నింద్రునికి నిత్తున్; దుఃఖమింకేటికిన్?

టీకా:

బలిమిన్ = బలముచూపి; దైత్యులన్ = రాక్షసులను; చంపన్ = సంహరించుట; రాదు = వీలుకాదు;
వినయ = సహనంతోకూడిన; ఉపాయంబునన్ = ఉపాయముతో; కాని = తప్పించి; సంచలనంబున్
= కంగారు; పొందకు = పడవద్దు; నేను = నేను; నీ = నీ యొక్క; నియతి = నిష్ఠ; కిన్ = కు; సత్ =
మంచి; భక్తి = భక్తి; కిన్ = కి; మెచ్చితిన్ = మెచ్చుకొనుచున్నాను; బలివిద్వేషియున్ = ఇంద్రుడు
{బలివిద్వేషి - బలికి శత్రువు, ఇంద్రుడు}; ఆ = ఆ; నిలింప = దేవతా; గణమున్ = సమూహము;
పొలోమియున్ = శచీదేవి {పొలోమి - పులోముని పుత్రిక, శచీదేవి}; మెచ్చ = మెచ్చుకొనునట్లు;
దైత్యుల = రాక్షసుల యొక్క; రాజ్యంబున్ = రాజ్యాధికారమును; హరింతున్ = అపహరించెదను;
ఇంద్రుని = ఇంద్రుని; కిన్ = కి; ఇత్తున్ = ఇచ్చెదను; దుఃఖము = శోకము; ఇంక = ఇంకా; ఏమిటికిన్ =
ఎందుకు.

భావము:

నువ్వు బాధపడకు. సహనంతోకూడిన ఉపాయంతో తప్ప బలం చూపెట్టి రాక్షసులను మట్టుపెట్టడానికి వీలు లేదు. నీ నియమానికి భక్తికి నేను సంతోషించాను. ఇంద్రుడూ, శచీదేవి, దేవతలూ సంతోషించే విధంగా రాక్షసుల రాజ్యాన్ని అపహరించి దేవతలకు ఇస్తాను. ఇంక నువ్వు దుఃఖించేపని లేదు.

8-488-క.

నీ రమణుని సేవింపుము

నారూపము మానసించి నలి నీ గర్భా

గారంబు వచ్చి చొచ్చెద

గారమునఁ బెంపవమ్మ కరుణన్ నన్నున్.

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; రమణుని = భర్తను; సేవింపుము = కొలువుము; నా = నా యొక్క; రూపమున్ = రూపమును; మానసించి = మనసులో నిలుపుకొని; నలిన్ = అనురక్తితో, వావిళ్ళవారి నిఘంటువు; నీ = నీ యొక్క;; గర్భాగారంబున్ = గర్భాశయమును; వచ్చి = వచ్చి; చొచ్చెదన్ = ప్రవేశించెదను; గారమునన్ = గారముగా, ప్రేమతో; పెంపవు = పెంచుము; అమ్మ = తల్లి; కరుణన్ = దయతో; నన్నున్ = నన్ను.

భావము:

నా రూపాన్ని స్మరించుకుంటూ నీ భర్తను సేవించు నేను. మక్కువతో నీగర్భంలో చేరుతాను, కనికరంతో నన్ను పెంచు తల్లీ!

అష్టమ స్కంధము : వామనుడు గర్భస్తు డగుట

8-489-క.

ఏలింతు దివము సురలనుఁ

బాలింతు మహేంద్రయువతి భాగ్యశ్రీలం

దూలింతు దానవుల ని

రూలింతు రిపుప్రియాంగముల భూషణముల్."

టీకా:

ఏలింతున్ = పరిపాలింపజేసెదను; దివమున్ = స్వర్గమును; సురలనున్ = దేవతలను; పాలింతున్ = కాపాడెదను; మహేంద్ర = ఇంద్రుని {మహేంద్రుడు - మహా (గొప్ప) ఇంద్రుడు, దేవేంద్రుడు}; యువతిన్ = భార్యయొక్క; భాగ్య = సౌభాగ్యము; శ్రీలన్ = సంపదలను; తూలింతున్ = చలింపజేసెదను; దానవులన్ = రాక్షసులను; నిర్మూలింతున్ = నాశముచేసెదను; రిపు = శత్రువుల; ప్రియ = భార్యల; అంగముల = దేహమునందలి; భూషణముల్ = అలంకారములు.

భావము:

దేవతలు స్వర్గాన్ని పాలించేటట్లు చేస్తాను. శచీదేవి సౌభాగ్యాలను కాపాడతాను. రాక్షసులను అధికారం నుంచి తొలగించి, వారి ఇల్లాళ్ళ అలంకరాలను పోగొడతాను."

8-490-వ.

అని యిట్లు భక్తజనపరతంత్రుండగు పురాణపురుషుం డానతిచ్చి తిరోహితుడయ్యె; అ య్యదితియుఁ గృతకృత్య యై సంతోషంబునఁ దన మనోవల్లభుండగు కశ్యపు నాశ్రయించి సేవించుచుండె; నంత నొక్క దివసంబున.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; భక్త = భక్తులైన; జన = వారికి; పరతంత్రుడు = లొంగిపోవువాడు; అగు = అయినట్టి; పురాణపురుషుండు = హరి; ఆనతిచ్చి = చెప్పి; తిరోహితుండు = మాయమైనవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఆ = ఆ; అదితియున్ = అదితి; కృతకృత్య = కృతార్థురాలు; ఐ = అయ్యి; సంతోషంబునన్ = సంతోషముతో; తన = తన యొక్క; మనోవల్లభుండు = భర్త; అగు =

అయిన; కశ్యపున్ = కశ్యపుని; ఆశ్రయించి = చేరి; సేవించుచుండెన్ = కొలుచుచుండెను; అంతన్ = అంతట; ఒక్క = ఒక; దివసంబున = దినము.

భావము:

ఆ విధంగా భక్తజన విధేయుడైన విష్ణుమూర్తి సెలవిచ్చి మాయమయ్యాడు. కృతార్థురాలైన అదితి సంతోషంతో తన ప్రాణవల్లభుడైన కశ్యపప్రజాపతిని చేరి సేవించసాగింది. అటు పిమ్మట ఒకనాడు,...

8-491-ఆ.

ఘన సమాధినుండి కశ్యపుఁ డచ్యుతు

నంశ మాతృనొలయ నదితి యందుఁ

దనదు వీర్య మధికతరము సేర్పెను గాలి

శిఖిని దారువందుఁజేర్చినట్లు.

టీకా:

ఘన = గొప్ప; సమాధిన్ = యోగసమాధి; నుండి = నుండి; కశ్యపుడు = కశ్యపుడు; అచ్యుతున్ = హరి యొక్క; అంశన్ = అంశను; ఆత్మన్ = తనయందు; ఒలయన్ = ప్రవేశించగా; అదితి = అదితి; అందున్ = లో; తనదు = తన యొక్క; వీర్యమున్ = రేతస్సును; అధికతరమున్ = మిక్కిలి అధికమైనదిగా {అధికము - అధికతరము - అధికతమము}; చేర్పెన్ = చేర్చెను; గాలి = వాయువు; శిఖిని = అగ్నిని; దారువు = కొయ్య; అందున్ = లో; చేర్చిన = చేర్చిన; అట్లు = విధముగ.

భావము:

తపస్సులో ఉన్న కశ్యపునిలో విష్ణువు తేజస్సు ప్రవేశించింది. వాయువు కొయ్యలో అగ్నిని చేర్చిన విధంగా అదితి యందు కశ్యపుడు తన అసాధారణమైన వీర్యాన్ని చేర్చాడు.

8-492-వ.

ఇట్లు కశ్యప చిరతర తపస్సంభృత వీర్యప్రతిష్ఠిత గర్భయై సురల తల్లి యుల్లంబున నుల్లసిల్లుచు నుండె; నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; కశ్యప = కశ్యపుని యొక్క; చిరతర = చాలాఎక్కువకాలము {చిరము - చిరతరము - చిరతమము}; తపస్ = చేసినతపస్సుచే; సంభృత = చక్కగాధరించిన; వీర్య = రేతస్సు; ప్రతిష్ఠిత = ఉంచబడిన; గర్భ = గర్భాశయము కలామె; ఐ = అయ్యి; సురలతల్లి = అదితి {సురలతల్లి - దేవతల మాత, అదితి}; ఉల్లంబునన్ = మనసునందు; ఉల్లసించుచున్ = సంతోషించుచు; ఉండెను = ఉండెను; అంత = అప్పుడు.

భావము:

రాజా పరీక్షిత్తూ! ఈ విధంగా కశ్యపుడు చాలాకాలంగా మహతపో విశేషంతో సంపాదించిన వీర్యంవల్ల అదితి గర్భాన్ని ధరించింది. ఆమె మనసు చాలా ఉల్లాసాన్ని పొందింది.

8-493-క.

చలచలనై పిదపిదనై

రలలంబై కరుడు గట్టి రళనాళముతోఁ

దల యేర్పడి గర్భంబై

నెలమసలం జీరచిక్కె నెలతకు నధిపా!

టీకా:

చలచలను = కదిలెడిద్రవమువలె; ఐ = అయ్యి; పిదపిదన్ = మెత్తమెత్తగా; ఐ = అయ్యి; కలలంబు = గర్భపిండము; ఐ = అయ్యి; కరడుగట్టి = గట్టిబడి; గళనాళము = గొంతు; తోన్ = తోబాటు; తల = శిరస్సు; ఏర్పడి = ఏర్పడి; గర్భంబు = పిండముగా; ఐ = అయ్యి; నెలమసలన్ = నెలతప్పగా; చీరజిక్కె = కడుపు వచ్చినది {చీరజిక్కు - చీర చాలలేదు, కడుపు వచ్చెను}; నెలత = యువతి; కున్ = కు; అధిపా = రాజా.

భావము:

ఒక నెల గడిచింది. అదితి కడుపులో క్రమక్రమంగా ద్రవరూపమూ మెత్తని రూపమూ గడ్డకట్టి పిండరూపము ఏర్పడింది. నెల తప్పింది గొంతుతోపాటు తల ఏర్పడి గర్భం నిలిచింది.

8-494-క.

నెలతకుఁ జాలై నెల రె

న్నెలలై మఱి మూఁడు నాల్గు నెలలై వరుసన్

నెలలంతకంత కెక్కఁగ

నెలలును డగ్గఱియై నసుర నిర్మూలతకున్.

టీకా:

నెలత = సతి; కున్ = కి; చూలు = కడుపు; ఐ = వచ్చి; నెల = ఒకటవనెల (1); రెన్నెలలు = రెండునెలలు (2); ఐ = అయ్యి; మఱి = ఇంకా; మూడు = మూడు (3); నాల్గు = నాలుగు (4); నెలలు = నెలలు; ఐ = నిండి; వరుసన్ = క్రమముగా; నెలలు = నెలలు; అంతకంతకున్ = అంతకంతకు; ఎక్కగా = నిండుతుండగా; నెలలు = సమయము; డగ్గఱియెన్ = దగ్గరపడినది; అసుర = రాక్షస; నిర్మూలత = సంహారమున; కున్ = కు.

భావము:

అదితి చూలాలైన తరువాత వరుసగా ఒకటి రెండు మూడు నాలుగు నెలలు గడిచాయి. క్రమంగా నెలలు పెరిగినాయి. దానితోపాటు రాక్షసులు నాశనం కావడానికి నెలలు సమీపించాయి.

8-495-క.

మహితతర మేఘమాలా

విహితాయుత చండభాను బింబప్రభతో

విహితాంగంబులఁ గశ్యపు

గృహిణీగర్భమున శిశువుఁ గ్రీడించె నృపా!

టీకా:

మహితతర = మిక్కిలిగొప్పదైన; మేఘ = మబ్బుల; మాలా = గుంపులచే; విహిత = కప్పివేయబడిన;
అయుత = పదివేల; చండభాను = సూర్య; బింబ = బింబముల; ప్రభ = ప్రకాశము; తోన్ = తో; విహిత
= చక్కటి; అంగంబులన్ = అవయవములతో; కశ్యపు = కశ్యపుని; గృహిణీ = ఇల్లాలు యొక్క;
గర్భమునన్ = కడుపులో; శిశువు = శిశువు; క్రీడించెన్ = కదలాడసాగెను; నృపా = రాజా {నృపుడు -
నరులను పాలించువాడు, రాజు}.

భావము:

పరీక్షిస్తూహారాజా! అదితి గర్భంలో అవయవాలతోకూడిన ఆ అద్భుత శిశువు గొప్ప మేఘాలు
కప్పిన సూర్యబింబాల వెలుగుతో కదలాడసాగాడు.

8-496-క.

తన కడుపున నొక యిరువునఁ

వనరుహగర్భాండభాండ వనధిచయంబుల్

గొనకొని జగములు నిడుకొని

తనుగతిఁ గడు నడఁగి మడిఁగి తనరెన్ బెడఁగై.

టీకా:

తన = తన యొక్క; కడుపునన్ = గర్భమునందు; ఒక = ఒక; ఇరువున = పక్కన;

వనరుహగర్భాండభాండ = బ్రహ్మాండముల {వనరుహగర్భాండభాండము - వనరుహగర్భ (బ్రహ్మ)

అండముల భాండములు (గుంపులు), బ్రహ్మాండభాండములు}; వనధి = సముద్రముల {వనధి -

వనము (నీటి)కి నిధి, సముద్రము}; చయంబుల్ = సమూహములు; కొనకొని = కూడుకొనిన;

జగములున్ = భువనములను; ఇడుకొని = ఉంచుకొని; తను = సన్ననిఅర్భకుని; గతిన్ = వలె; అడగి

= అణిగి; మడిగి = మణిగి; తనరెన్ = చక్కగనుండెను; బెడగు = అందరించినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అదితి గర్భంలోని చిన్నారి శిశువు భూగోళాలనూ ఖగోళాలను సముద్రాలను సమస్తలోకాలనూ తన కడుపులో ఇమిడించికొని సన్ననైన చిన్ని రూపంతో అందంగా అణగిమణిగి ఉన్నాడు.

8-497-వ.

అంత న క్కాంతాతిలకంబు క్రమక్రమంబున.

టీకా:

అంతన్ = ఆ సమయమున; ఆ = ఆ; కాంతా = స్త్రీలలో; తిలకంబు = శ్రేష్ఠురాలు; క్రమక్రమంబున్ = క్రమముగా.

భావము:

అదితి క్రమక్రమంగా నిండుచూలాలు అయింది...

8-498-మ.

నిలిపెన్ టెప్పల బృందిమన్, విశదిమన్ నేత్రంబులం, జూచుకం
బుల నాకాళిమ, మేఖలం ద్రుఢిమ, నెమ్మోమారఁగాఁ బాండిమన్
బలిమిం జన్నుల, శ్రోణిపాళిగరిమన్, మధ్యంబునన్ బృంహిమ
స్థలితాత్మన్ లఘిమన్, మహామహిమ మేనన్ గర్భదుర్వారమై.

టీకా:

నిలిపెన్ = స్థిరపరచెను; టెప్పల = కనురెప్పల; బృందిమన్ = మనోజ్ఞతను; విశదిమన్ = పెద్దవిగా ఉండుటయందు; నేత్రంబులన్ = కన్నులను; చూచుకంబులన్ = చనుమొనలను; ఆ = ఆ ; కాళిమన్ = నల్లదనమును; మేఖలన్ = ఒడ్డాణము; ద్రుఢిమన్ = బిగువుకావడమును; నెఱ = నిండు; మోము = ముఖము; ఆరగాన్ = ఒప్పుగా; పాండిమన్ = తెల్లదనమును; బలిమిన్ = బలిష్ఠము; చన్నులన్ = స్తనములందు; శ్రోణి = పిరుదుల; పాళి = ప్రదేశము; గరిమన్ = గొప్పదనమును; మధ్యంబునన్ =

నడుమునందు; బృంహిమ = లావగుట; లలిత = మనోజ్ఞమైన; ఆత్మన్ = మనసునందు; లఘిమన్ =
తేలికపడుట; మహా = మిక్కిలి; మహిమ = మహత్వము; మేనన్ = దేహమునందు; గర్భ = గర్భము;
దుర్వారము = ఆపలేనిది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆమె రెప్పలు అందంగా ఒప్పాయి: కన్నులు నిర్మలమయ్యాయి: స్తనాగ్రాలు నల్లపడ్డాయి: ఒడ్డాణం
బిగువైంది; ముఖం తెల్లబడింది: పిరుదులు బరువెక్కాయి: నడుము విస్తరించింది: మనస్సు
తేలికపడింది. దేహం మహత్వాన్ని పొందింది. గ్రంథం అతిశయించింది.

8-499-క.

పెట్టుదురు నుదుట భూతిని

బొట్టిదుదురు మేనన బట్టుఁ బుట్టపుదోయిం

బెట్టుదురు వేల్పు లమ్మకుఁ

గట్టుదురు సురక్ష పడఁతిగ్రంభంబునకున్.

టీకా:

పెట్టుదురు = పెట్టెదరు; నుదుటన్ = నుదుటిమీద; భూతిని = విభూతిని; బొట్టిదుదురు = బొట్టుగా
పెట్టెదరు; మేనన్ = ఒంటిమీదకి; పట్టు = పట్టు; పుట్టపు = బట్టల; దోయిన్ = జత (2)ని; పెట్టుదురు =
పెట్టెదరు; వేల్పులమ్మ = అదితి; కున్ = కి; కట్టుదురు = కట్టెదరు; సురక్ష = రక్షాతోరమును; పడతి =
సతి యొక్క; గ్రంభంబున్ = గర్భమున; కున్ = కు.

భావము:

పెద్దముత్తైదువలు ఆదిత్యులకు తల్లి అయిన అదితికి నుదుట విభూతి పెట్టారు. తిలకం దిద్దారు
పట్టుబట్టులు కట్టారు. ఆమె గర్భానికి రక్ష కట్టారు.

8-500-వ.

ఇవ్విధంబున

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ.

భావము:

ఈ విధంగా హరి గర్భస్తుడు అయి...

8-501-తే.

విశ్వగర్భుడు దన గర్భ వివరమందుఁ
బూటపూటకుఁ బూర్ణుడై పొటకరింప
వ్రేక జాలాలితనమున వేల్పుఁ బెద్ద
పొలతి కంతట నీళ్ళాడు ప్రొద్దులయ్యె.

టీకా:

విశ్వగర్భుడు = నారాయణుడు {విశ్వగర్భుడు - విశ్వము గర్భమున కలవాడు, విష్ణువు}; తన = తన
యొక్క; గర్భవివరము = గర్భాశయము; అందున్ = లో; పూటపూట = రోజురోజు; కున్ = కి; పూర్ణుడు
= నిండుతున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; పొటకరింపన్ = వర్ణిల్లుచుండగా; వ్రేకన్ = భారమైన;
చూలాలితనమునన్ = నిండుచూలాలిగ; వేల్పుపెద్దపొలతి = అదితి; కిన్ = కి; అంతట = అప్పుడు;
నీళ్ళాడు = ప్రసవించెడి, పురిటి; ప్రొద్దులు = సమయము, దినములు; అయ్యె = అయినది.

భావము:

అదితి గర్భంలో విశ్వగర్భుడైన భగవంతుడు పూర్ణుడు అవుతూ పూటపూటకూ పెరగసాగాడు.
గర్భం బరువెక్కుసాగింది. దేవతల కన్నతల్లి అదితి నీళ్ళాడే సమయం ఆసన్నమయింది.

అష్టమ స్కంధము : గర్భస్థ వామనుని స్తుతించుట

8-502-వ.

తదనంతరంబునం జతురాననుం డరుగుదెంచి యదితిగర్భపరిభ్రమ విభ్రముం డగు
నప్పరమేశ్వరు నుద్దేశించి యిట్లని స్తుతియించె.

టీకా:

తదనంతరంబునన్ = ఆ తరువాత; చతురాననుండు = బ్రహ్మదేవుడు (చతురాననుడు - చతుః
(నాలుగు) ఆననుడు (ముఖములవాడు), బ్రహ్మ); అరుగుదెంచి = వచ్చి; అదితి = అదితి; గర్భ =
గర్భమునందు; పరిభ్రమ = తిరుగుచు; విభ్రముండు = విలాసముగనున్నవాడు; అగు = అయిన; ఆ =
ఆ; పరమేశ్వరున్ = భగవంతుని; ఉద్దేశించి = ఉద్దేశించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అని;
స్తుతియించె = కీర్తించెను.

భావము:

ఆ సమయంలో బ్రహ్మదేవుడు వచ్చి, అదితి గర్భంలో అందంగా కలియ తిరుగుతూ కదలాడుతున్న
భగవంతుని ఉద్దేశించి ఈవిధంగా స్తోత్రం చేసాడు.

8-503-నీ.

"త్రిభువన జయరూఢ! దేవ! త్రివిక్రమ!-

పురులాత్మ! శిపివిష్ట! పుశ్నిగర్భ!

ప్రీత! త్రినాభ! త్రిపుష్ట! జగంబుల-

కాద్యంత మధ్యంబు లరయ నీవ;

జంగమ స్థావర జననాది హేతువు-

నీవ; కాలంబవై నిఖిల మాతృ

లోపల ధరియింతు లోని జంతుల నెల్ల-

స్తోతంబులోఁ గొను చొప్పు దోఁప;

8-503.1-తే.

బ్రహ్మలకు నెల్ల సంభవ భవన మీవ;

దేవమునకుఁ బాసి దుర్దశ దిక్కులేక

శోకవార్ధి మునింగిన సురలకెల్లఁ

దేల నాధార మగుచున్న తెప్ప నీవ.

టీకా:

త్రిభువనజయరూఢ = విష్ణువు {త్రిభువనజయరూఢుడు - త్రిభువన (ముల్లోకములను) జయ
(జయించుట) రూఢుడు (నిశ్చయముగాగలవాడు), విష్ణువు}; దేవ = విష్ణువు {దేవ - భగవంతుడు,
విష్ణువు}; త్రివిక్రమ = విష్ణువు {త్రివిక్రమ - ముల్లోకములను ఆక్రమించినవాడు, విష్ణువు}; పృథులాత్మ
= విష్ణువు {పృథులాత్ముడు - పృథుల (మహా) ఆత్ముడు, విష్ణువు}; శిపివిష్ట = విష్ణువు {శిపివిష్టః - వ్యు.
శిపి + విశ + క్త - కృ.ప్ర., వెలుగై వ్యాపించువాడు, కిరణముల స్వరూపమున అంతటను వ్యాపించి
యున్నవాడు, యజ్ఞపశువునందు వ్యాపించి యున్నవాడు, విష్ణువు (తెవికె), సూర్యకిరణ ప్రతాపము
తానైనవాడు, విష్ణుసహస్రనామాలు శ్రీశంకరభాష్యం 273వ నామం; పృశ్నిగర్భ = విష్ణువు
{పృశ్నిగర్భ - పృశ్ని (కిరణములకు) గర్భ (జన్మస్థానమైనవాడు) (మిక్కిలిగ ప్రకాశించువాడు), పృశ్ని
(అదితి పూర్వజన్మ నామము) గర్భముననున్న వాడు, విష్ణువు}; ప్రీత = విష్ణువు {ప్రీత - సర్వులకు
ప్రీతి యైనవాడు, విష్ణువు}; త్రినాభ = విష్ణువు {త్రినాభ - మూడు (లోకములు) నాభి యందు
కలవాడు, విష్ణువు}; త్రిపృష్ఠ = విష్ణువు {త్రిపృష్ఠ - త్రి (మూడు - అడుగులు) పృష్ఠ (అడుగబడినవి
కలవాడు), వామనుడు, విష్ణువు}; జగంబుల = లోకములకు; ఆది = మొదలు; అంత = చివర;
మధ్యంబులు = మధ్యభాగములు; అరయన్ = తరచిచూసిన; నీవ = నీవే; జంగమ = చర; స్థావర =
అచరములకు; జనన = పుట్టుకలకు; ఆది = ముఖ్య; హేతువు = కారణభూతుడవు; నీవ = నీవే;
కాలంబవు = కాలస్వరూపుడవు; ఐ = అయ్యి; నిఖిల = సమస్తమైన; ఆత్మన్ = జీవకోటిని; లోపలన్ =
నీ యందే; ధరియింతు = ధరించెదవు; లోని = లోపలయున్న; జంతులన్ = ప్రాణులను; ఎల్లన్ =
అన్నిటిని; స్తోతంబు = ప్రవాహము; లోన్ = లోనికి; కొను = తీసుకొనెడి; చొప్పు = విధముగ; తోపన్ =
అనిపించునట్లు.

బ్రహ్మల = సృష్టికర్తల; కున్ = కు; ఎల్లన్ = అందరకు; సంభవ = పుట్టుకలకు; భవనము = స్థానము;
ఈవ = నీవే; దివమున్ = స్వర్గమునకు; పాసి = దూరమై; దుర్దశన్ = కష్టములలో; దిక్కు =
శరణమిచ్చువారు; లేక = లేకపోవుటచేత; శోక = శోకము యనెడి; వార్ధిన్ = సముద్రమున;
మునింగిన = ములిగిపోయిన; సురల = దేవతల; కున్ = కు; ఎల్లన్ = అందరకు; తేలన్ =
బయటపడుటకు; ఆధారము = ఆధారభూతము; అగుచున్న = అగుచున్న; తెప్ప = నావ; నీవ = నీవే.

భావము:

“అదితి గర్భంలో వర్ధిల్లుతున్న ఓ స్వామీ! నీవు ముల్లోకాలనూ జయింపగల వాడవు:
దేవాధిదేవుడవు: ముల్లోకములనూ ఆక్రమించు వాడవు: మహాత్ముడవు: కిరణముల రూపమున
సర్వస్వమునందు వ్యాపించి ఉండువాడవు: కిరణములకు మూలము అయిన వాడవు: పృథ్వి అను
నామాంతరం గల అదితి గర్భంలో పుట్టిన వాడవు: సర్వులకు ఇష్టుడవైన విష్ణువు నీవు: సమస్త
భువనాలనూ సంతోషంగా నీ కడుపులో దాచుకుంటావు: ఈలోకాలకు మొదలూ నడుమ తుదా
నీవే: చరాచర ప్రపంచం పుట్టడానికి కారణం నీవే: కాలమై సమస్తమూ నీ లోపలే ధరిస్తావు:
ప్రవాహం ప్రాణికోటిని ధరించినట్లు సమస్త జీవులనూ నీలోనే నిలుపు కొంటావు: సృష్టికర్తలకు
సృష్టికర్తవు నీవు: స్వర్గ లోకాన్ని పోగొట్టుకొని దేవతలు కష్టసముద్రంలో మునిగారు. వారిని కాపాడి
గట్టు చేర్చే తెప్పవు నీవు.

8-504-క.

విచ్చేయు మదితి గర్భము

చెచ్చెర వెలువడి మహాత్మా! చిరకాలంబున్

విచ్చలవిడి లే కమరులు

ముచ్చటపడి యున్నవారు ముద మందింపన్."

టీకా:

విచ్చేయుము = రమ్ము; అదితి = అదితియొక్క; గర్భమున్ = కడుపులోనుండి; చెచ్చెరన్ = శ్రీఘ్రమే;
వెలువడి = బయటకు వచ్చి; మహాత్మా = గొప్పవాడ; చిరకాలంబున్ = చాలాకాలమునుండి;
విచ్చలవిడిన్ = స్వేచ్ఛ; లేక = లేకపోవుటచేత; అమరులు = దేవతలు; ముచ్చటపడి = కోరుతు;
ఉన్నవారు = ఉన్నారు; ముదము = సంతోషమును; అందింపన్ = సమకూర్చుటానికై.

భావము:

మహానుభావా! చాలాకాలంగా దేవతలు స్వేచ్ఛకోసం ఆరాటపడుతున్నారు. వారికి సంతోషాన్ని
సమకూర్చడానికై తొందరగా అదితి గర్భం నుండి వెలువడి వేంచేయవయ్యా."

8-505-వ.

అని యిట్లు కమలసంభవుండు వినుతిచేయు నయ్యవసరంబున.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; కమలసంభవుండు = బ్రహ్మదేవుడు {కమలసంభవుడు - కమలమునందు సంభవుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మ}; వినుతి = స్తోత్రములు; చేయన్ = చేయగా; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

కమలంలో పుట్టిన బ్రహ్మదేవుడు ఈ విధంగా స్తుతిస్తూ ఉన్న ఆ సమయములో...

అష్టమ స్కంధము : వామను డవతరించుట

8-506-మ.

రవి మధ్యాహ్నమునం జరింప గ్రహతారాచంద్రభద్రస్థితిన్
శ్రవణద్వాదశినాఁడు శ్రోణ నభిజిత్సంజ్ఞాత లగ్నంబునన్
భువనాధీశుఁడు పుట్టి వామనగతిం **బు**ణ్యవ్రతోపేతకున్
దివిజాధీశ్వరు మాతకుం బరమపాతివ్రత్య విఖ్యాతకున్.

టీకా:

రవి = సూర్యుడు; మధ్యాహ్నము = మధ్యాహ్నము, సూర్యుడు ఆకాశము నట్ట నడుమ ఉండు సమయము; అందున్ = లో; చరింపన్ = తిరుగుచుండగ; గ్రహ = గ్రహములు; తార = నక్షత్రములు; చంద్ర = చంద్రుడు; భద్ర = ఉచ్చ; స్థితిన్ = దశలోనుండగ; శ్రవణద్వాదశి = శ్రవణ నక్షత్రంతో కూడిన భాద్రపద శుద్ధ ద్వాదశి (పారమార్థిక పదకోశం, పొత్తూరి వేంకటేశ్వరరావు); నాడు = దినమున; శ్రోణ = శ్రవణనక్షత్రయుక్తమైన; అభిజిత్ = అభిజిత్తు {అభిజిత్తు - మిట్టమధ్యాహ్నము 24 నిమిషముల ముందునుండి 24 నిమిషములవరకు గల కాలము, దినమునందు 8వ ముహూర్తము, అభిజిత్

లగ్నము లేదా ముహూర్తము; సంజ్ఞాత = అనెడి పేరుగల; లగ్నంబునన్ = లగ్నమునందు;
 భువనాధీశుడు = విష్ణువు {భువనాధీశుడు - భువన (జగత్తునకు) అధీశుడు (ప్రభువు), విష్ణువు};
 పుట్టన్ = జన్మించెను; వామన = పొట్టివాని; గతిన్ = వలె; పుణ్య = పుణ్యవంతమైన; వ్రత =
 వ్రతనిష్ఠలు; ఉపేత = కలిగి యున్నామె; కున్ = కు; దివిజాధీశ్వరుమాత = అదితి
 {దివిజాధీశ్వరుమాత - దివిజాధీశ్వరుని (ఇంద్రుని) మాత, అదితి}; పరమ = అత్యుత్తమమైన;
 పాతివ్రత్య = పతివ్రతగా; విఖ్యాత = ప్రసిద్ధిపొందినామె; కున్ = కు.

భావము:

అలా బ్రహ్మదేవుడు స్తోత్రం చేసిన పిమ్మట, నిర్మలమైన నియమంతో గొప్ప పతివ్రతగా పేరు
 పొందిన దేవేంద్రుని తల్లి అయిన అదితి గర్భం నుండి వామన రూపంతో సకల లోకాధీశుడు
 అయిన మహావిష్ణువు జన్మించాడు. అది శ్రవణద్వాదశి అనగా శ్రవణ నక్షత్రంతో కూడిన భాద్రపద
 శుద్ధ ద్వాదశి తిథి; అభిజిత్తు అనబడే లగ్నం; పట్టపగలు సూర్యుడు ఆకాశం నట్టనడుమ
 ప్రకాశిస్తున్నాడు; గ్రహాలూ నక్షత్రాలూ చంద్రుడూ ఉచ్చదశలో ఉన్నాయి. అట్టి శుభకర సమయంలో
 వామనుడు అవతరించాడు.

8-507-వ.

మఱియు నద్దేవుండు శంఖచక్రగదా కమల కలిత చతుర్భుజుండునుఁ బిశంగవర్ణవస్తుండును.
 మకరకుండల మండిత గండభాగుండును, శ్రీవత్సవక్షుండును, నళినచక్షుండును, నిరంతర
 శ్రీవిరాజిత రోలంబ కదంబాలంబిత వనమాలికా పరిష్కృతుండును, మణికనకాంచిత
 కాంచీవలయాంగద కిరీటహార నూపురాలంకృతుండునుఁ, గమనీయ కంఠ కౌస్తుభాభరణుండును,
 నిఖిలజన మనోహరణుండునునై యవతరించిన సమయంబున.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; శంఖ = శంఖము; చక్ర = చక్రము; గదా = గద; కమల = పద్మము; కలిత =
 ధరించిన; చతుః = నాలుగు (4); భుజుండునున్ = చేతులు గలవాడు; పిశంగ = కపిల; వర్ణ =
 రంగుగల; వస్తుండును = బట్టలుధరించినవాడు; మకరకుండల = మకరకుండలములచే
 {మకరకుండలములు - కర్ణాభరణ విశేషములు}; మండిత = మెరిసెడి; గండభాగుండును = చెక్కిళ్ళు

గలవాడు; శ్రీవత్స = శ్రీవత్సము యనెడి మచ్చ; వక్షుండును = వక్షస్థలమున కలవాడు; నళిన = పద్మముల వంటి; చక్షుండును = కన్నులు కలవాడు; నిరంతర = ఎల్లప్పుడును; శ్రీ = సౌభాగ్యముతో; విరాజిత = విరాజిల్లెడి; రోలంబ = తుమ్మెదల; కదంబ = సమూహములుతో కూడిన; ఆలంబిత = ధరింపబడిన; వనమాలికా = వనమాలచే (వనమాల - పువ్వులు ఆకులు కలిపికట్టిన దండ); పరిష్కృతుండును = అలంకరింపబడినవాడు; మణి = రత్నములు; కనక = బంగారము; అంచిత = పొదగబడిన; కాంచీ = మొలనూలు; వలయ = కడియాలు; అంగద = బాహుపురులు; కిరీట = కిరీటము; హార = హారములు; నూపురా = కాలిందెలుచే; అలంకృతుండును = అలంకరింపబడినవాడు; కమనీయ = అందమైన; కంఠ = మెడలో; కౌస్తుభ = కౌస్తుభమణి; ఆభరణుండును = ఆభరణముగా గలవాడు; నిఖిల = సమస్తమైన; జన = వారి; మనస్ = మనసులను; హరణుండును = ఆకర్షించువాడు; ఐ = అయ్యి; అవతరించిన = పుట్టిన; సమయంబున = సమయమునందు.

భావము:

వామనుడు జన్మించినప్పుడు అతనికి నాలుగు చేతులు ఆ చేతులలో శంఖమూ, చక్రమూ, గదా, పద్మమూ; కపిల రంగు వస్త్రమూ, మకరకుండలాలతో మెరిసే చెక్కిళ్ళూ; రొమ్ముపై శ్రీవత్సమూ; కమలాల వంటి కన్నులు కలిగి ఉన్నాడు. తుమ్మెదలు మూగిన అందమైన వనమాల (వైజయంతి మాల) మెడలో వేళ్ళాడుతున్నది. రత్నాలు కూర్చిన బంగారు వడ్డాణం బాహుపురులూ, కిరీటమూ, హారాలూ, కాలిందెలూ, కాంతులు వెదజల్లుతున్నాయి. కమనీయమైన మెడలో కౌస్తుభమణి మెరుస్తున్నది. అతని రూపం అఖిల జనుల మనస్సులను ఆకర్షిస్తున్నది.

8-508-శా.

చింతం బాసిరి యక్ష తార్క్ష సుమనస్సిద్ధోరగాధీశ్వరుల్

సంతోషించిరి సాధ్య చారణ మునీశబ్రహ్మ విద్యాధరుల్

గాంతిం జెందిరి భానుచంద్రములు; రంగధీత వాద్యంబులన్

గంతుల్ వైచిరి మింటఁ గింపురుపులున్ గంధర్వులుం గిన్నరుల్.

టీకా:

చింతన్ = శోకములను; పాసిరి = విడిచితిరి; యక్ష = యక్షులు; తార్జ్య = గరుడులు; సుమన = దేవతలు; సిద్ధ = సిద్ధులు; ఉరగ = నాగులు; అధీశ్వరులు = ప్రభువులు; సంతోషించిరి = సంతోషించిరి; సాధ్య = సాధ్యులు; చారణ = చారణులు; మునీశ = మునీశ్వరులు; బ్రహ్మ = ఋత్విజులు; విద్యాధరుల్ = విద్యాధరులు; కాంతిన్ = వికాశమును; చెందిరి = పొందిరి; భాను = సూర్యుడు; చంద్రములు = చంద్రుడు; రంగత్ = ఆనందపు; గీత = గీతములతోను; వాద్యంబులన్ = వాద్యములతోను; గంతుల్ = నాట్యములు; వైచిరి = చేసిరి; మింటన్ = ఆకాశమునందు; కింపురుషులున్ = కింపురుషులు; గంధర్వులున్ = గంధర్వులు; కిన్నరుల్ = కిన్నరలు.

భావము:

వామనుడు పుట్టటంతో యక్షులూ, గరుడులూ, దేవతలూ, సిద్ధులూ, నాగులూ తమ చింతలు అన్నీ విడిచిపెట్టారు. సాధ్యులూ, చారణులూ, ఋషులూ, ఋత్విజులూ, విద్యాధరులూ సంతోషించారు. సూర్య చంద్రులు మిక్కిలి ప్రకాశవంతులు అయ్యి కాంతులు విరజిమ్మారు. గంధర్వులూ, కిన్నరులూ, కింపురుషులూ వాద్యాలు మ్రోగిస్తూ ఆటపాటలతో ఆకాశంలో నాట్యాలు చేశారు.

8-509-క.

దిక్కులకావిరి వాసెను

నెక్కువ నిర్మలత నొందె నేడు పయోధుల్

నిక్కమెయి నిలిచె ధరణీయుఁ

జక్కల త్రోవయును విప్రుర సేవ్యములై.

టీకా:

దిక్కుల = దిక్కులందలి; కావిరి = నలుపు, మాపు; వాసెను = పోయెను; ఎక్కువ = చాలా; నిర్మలతన్ = నిర్మలముగ నుండుటను; ఒందె = పొందినవి; ఏడు = ఏడు; పయోధుల్ = సముద్రములు; నిక్కమెయి = ధృఢమా; నిలిచె = అలరారెను; ధరణీయున్ = భూమండలము; చుక్కలత్రోవయును =

ఆకాశము {చుక్కలతోవ - చుక్కలు (నక్షత్రములు) తోవ (తిరుగు స్థలము), ఆకాశము}; విప్ర = బ్రాహ్మణులు; సుర = దేవతలు చేత; సేవ్యములు = కొలువబడినవి; ఐ = అయ్యి.

భావము:

వామనుడు అవతరించడంతో, బ్రాహ్మణులతో దేవతలతో సేవింపడుతూ, సకల దిక్కులు అందలి కావిరిరంగు కరగిపోయింది; సప్తసముద్రాలు నిర్మలం అయ్యాయి; భూమి, ఆకాశం ధృడంగా అలరారెను.

8-510-క.

ముంపుగొని విరుల వానల

జొంపంబులు గురియు సురలు, సుమనోమధువుల్

తుంపర లెగయఁ బరాగపు

రొంపుల భూభాగమతి నిరూషిత మయ్యెన్.

టీకా:

ముంపుగొని = గుంపులుగూడి; విరుల = పూల; వానలన్ = వానలను; జొంపంబులన్ = పొదరిండ్లు; కురియు = వర్షించెను; సురలు = దేవతలు; సుమనస్ = పూల; మధువుల్ = మకరందము; తుంపరలు = బిందువులు; ఎగయన్ = ఎగురుతుండగ; పరాగపు = పుప్పొటి; రొంపులన్ = గుట్టలతో, బురదలతో; భూభాగము = భూమండలము; అతి = మిక్కిలి; నిరూషితము = నిండిపోయినది; అయ్యెన్ = అయినది.

భావము:

వామనుడు జన్మించడంతో, పొదరిండ్లు విశేషంగా పూలజల్లులు విరజల్లాయి. దేవతలు కురిపించిన పూలవానల మకరంద బిందువులు అంతటా వ్యాపించాయి. పుప్పొడుల కుప్పలతో భూభాగం నిండిపోయింది.

8-511-వ.

తదనంతరంబ

టీకా:

తత్ = ఆ; అనంతరంబ = తరువాత.

భావము:

అలా వామనుడు అవతరించిన పిమ్మట...

8-512-ఆ.

"ఈ మహానుభావుఁ డెట్టింత కాలంబు
నుదర మందు నిలిచి యుండె" ననుచు
నదితి వెఱఁగుపడియె నానంద జయశబ్ద
ములను గశ్యపుండు మొగి నుతించె.

టీకా:

ఈ = ఈ యొక్క; మహానుభావుడు = గొప్పవాడు; ఎట్లు = ఎలా; ఇంత = ఇన్ని; కాలంబు = రోజులు;
ఉదరము = గర్భము; అందున్ = లో; నిలిచి = స్థిరముగ; ఉండెన్ = ఉన్నాడు; అనుచున్ = అనుచు;
అదితి = అదితి; వెఱగు = ఆశ్చర్య; పడియెన్ = పోయెను; ఆనంద = సంతోషపు; ఆనంద =
ఆనందపు; జయశబ్దములనున్ = జయజయధ్వానములను; కశ్యపుండు = కశ్యపుడు; మొగిన్ =
పూని; నుతించెన్ = స్తుతించెను.

భావము:

"ఇంతటి మహానుభావుడు ఇంతకాలమూ నా కడుపులో ఎలా ఉన్నాడా" అని వామనుడిని చూసి
అదితి ఆశ్చర్యపడింది. ఆనందంతో కూడిన జయజయ శబ్దాలతో కశ్యపుడు స్వామిని పూని
సంస్తుతించాడు.

8-513-వ.

అంత నవ్విభుండు సాయుధసాలంకారంబగు తన దివ్యరూపంబు నుజ్జగించి రూపాంతరం
బంగీకరించి కపటవటు చందంబున నుపనయనవయస్కుండైన వామన బాలకుండై తల్లి
ముంగటఁ గుమార సముచితాలాపంబు లాడుచు గ్రీడించు సమయంబున నదితియుం దనయ
విలోకన పరిణామ పారవశ్యంబున.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; విభుండు = భగవంతుడు; సాయుధ = ఆయుధములుగల;
సాలంకారంబు = అలంకారములుగలది; అగు = అయిన; తన = తన యొక్క; దివ్య = దివ్యమైన;
రూపంబున్ = స్వరూపమును; ఉజ్జగించి = ఉపసంహరించి; రూప = స్వరూపమునందు;
అంతరంబున్ = మార్పును; అంగీకరించి = స్వీకరించి; కపట = మాయా; వటు = బ్రహ్మచారి;
చందంబునన్ = వలె; ఉపనయన = వడుగు చేయదగిన; వయస్కుండు = వయసు గలవానిగ; ఐన
= అయినట్టి; వామన = పొట్టి; బాలకుండు = చిన్నబాలుడు; ఐ = అయ్యి; తల్లి = అమ్మకు; ముంగటన్
= ఎదురుగ; కుమార = పుత్రునికి; సముచిత = తగిన; ఆలాపంబులు = పలుకులు; ఆడుచున్ =
పలుకుచు; గ్రీడించు = విహరించెడి; సమయంబునన్ = సమయమునందు; అదితియున్ = అదితి;
తనయ = పుత్రుని; విలోకన = చూచుటవలన; పరిణామ = కలిగిన; పారవశ్యంబునన్ =
మైమరపుతో.

భావము:

అటుపిమ్మట వామనుడు ఆయుధాలూ అలంకారాలు కలిగిన తన దివ్య రూపాన్ని వదిలిపెట్టి,
కపట బ్రహ్మచారిగా మారురూపాన్ని పొందాడు. పొట్టి బాలుడుగా, వడుగు చేయదగిన వయస్సు
కలవాడుగా అయ్యాడు. ఆ కొడుకుని చూచి అదితి ఆనందంతో మైమరచి, పారవశ్యమున...

8-514-క.

8-514-ఆ.

"నన్ను గన్న తండ్రి! నా పాలి దైవమ!

నా తపఃఫలంబ! నా కుమార!

నాదు చిన్ని వడుగ! నా కులదీపిక!

రాగదయ్య; భాగ్య రాశి వగుచు

టీకా:

నన్నున్ = నన్ను; కన్నతండ్రి = కన్నతండ్రి; నా = నా; పాలి = పాలిటి; దైవమా = దేవుడా; నా = నా
యొక్క; తపః = తపస్సుయొక్క; ఫలంబ = ఫలితముగ కలిగినవాడ; నా = నా యొక్క; కుమార =
పుత్రుడ; నాదు = నా యొక్క; చిన్ని = చిన్న; వడుగ = బాలుడ; నా = నా యొక్క; కుల = వంశమును;
దీపిక = ప్రకాశింపజేయువాడ; రాగదు = రమ్ము; అయ్య = తండ్రి; భాగ్యరాశివి = పెన్నిధివి; అగుచున్
= అగుచు.

భావము:

కన్నబిడ్డ యైన వామనుని "నా కన్నతండ్రి! నా పాలి దేవుడా! నా నోములపంటా! నా ముద్దుల
కన్నా! నాచిన్నవడుగా! నా వంశాలంకారమా! నా పెన్నిధి! . రావయ్యా.

8-515-క.

అన్నా! ర" మ్మని డగ్గటి

చన్నుల పాలేలువాటి సంతేషిణి యె

చిన్నారి మొగము నివురుచు

గన్నారం జూచెఁ గన్నకడుపై యుంటన్.

8-515/1-వ.

అంత.

- తంజనగరము తేవప్పెరుమాల్లయ్య వారి ప్రతి

టీకా:

అన్నా = అబ్బాయి; రమ్మ = రా; అని = అని; డగ్గటి = దగ్గరకు తీసుకొని; చన్నులన్ = స్తనములందు;
పాలు = పాలు; ఏలువాఱ = జాలువారగా; సంశ్లేషిణి = కౌగలించుకొన్నది; ఐ = అయ్యి; చిన్నారి =
బుల్లి; మొగమున్ = ముఖమును; నివురుచున్ = దువ్వుచు; కన్నారన్ = కంటినిండుగా; చూచెన్ =
చూసెను; కన్నకడుపు = తన కడుపున పుట్టినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉంటన్ = ఉండుటచేత.

భావము:

నా కన్నా! రావయ్యా! అంటూ అదితి దగ్గరకు పిలిచింది, అక్కన చేర్చుకుంది, మొహాన్ని దువ్వింది.
తను కడుపారా కన్న ఆ చిన్నారి బాలుని కన్నుల నిండుగా చూచింది.

8-516-క.

"పురు డీ బోటికి నిందిర

పురు డంబిక గాక యెరులు పురుడే?" యనుచున్

బురుటాలికిఁ బది దినములు

పురుడు ప్రవర్తించి రెలమిఁ బుణ్యపు గరితల్.

టీకా:

పురుడు = సమానురాలు, సాటి; ఈ = ఈ; బోటి = ఇల్లాలు; కిన్ = కి; ఇందిర = లక్ష్మీదేవి; పురుడు =
సమానురాలు, సాటి; అంబిక = పార్వతీదేవి; కాక = అంతే తప్పించి; ఒరులు = ఇతరులు; పురుడే =
సమానులా, సాటికాగలరా; అనుచున్ = అనుచు; పురుటాలి = బాలంతరాలి; కిన్ = కి; పది = పది
(10); దినములు = రోజులు; పురుడు = పురుటిశుద్ధి; ప్రవర్తించిరి = నడిపించిరి; ఎలమిన్ =
అతిశయించి; పుణ్యపుగరితల్ = ముత్తైదువలు.

భావము:

"ఈ ఇల్లాలికి లక్ష్మి పార్వతులే సరిజోడియైన వారు. ఇతరులు సరిజోడి కాదు." అంటూ పెద్ద ముత్తైదువలు బాలెంతరాలైన అదితికి పది రోజులు పురుడు నడిపినారు.

8-517-వ.

అంత నబ్బాలునకు సంతసంబున మహర్షులు కశ్యపప్రజాపతిం బురస్కరించుకొని
సముచితోపనయనకర్మ కలాపంబులు చేయించిరి; సవిత సావిత్రి నుపదేశించె, బృహస్పతి
యజ్ఞోపవీతధారణంబును, గశ్యపుండు ముంజియు, గౌపీనం బదితియు, ధరణి కృష్ణాజినంబును,
దండంబు వనస్పతి యగు సోముండును, గగనాధిష్ఠానదేవత ఛత్రంబును, గమండలువు
బ్రహ్మయు, సరస్వతి యక్షమాలికయు, సప్తర్షులు కుశపవిత్రంబులు నిచ్చిరి; మఱియును.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; బాలున్ = పిల్లవాని; కున్ = కి; సంతసంబునన్ = సంతోషముతో;
మహర్షులు = మునీంద్రులు; కశ్యప = కశ్యపుడు యనెడి; ప్రజాపతిన్ = బ్రహ్మను; పురస్కరించుకొని =
ముందుంచుకొని; సముచిత = తగినవిధముగ; ఉపనయన = వడుగు; కర్మకలాపంబులు =
కార్యక్రమములు; చేయించిరి = జరిపించిరి; సవిత = సూర్యుడు; సావిత్రిన్ = గాయత్రీమంత్రమును;
ఉపదేశించెన్ = ఉపదేశించెను {ఉపదేశము - అధికారదత్తపూర్వకముగ నేర్పుట}; బృహస్పతి =
బృహస్పతి; యజ్ఞోపవీత = జంఘమును; ధారణంబును = ధరింపజేయుట; కశ్యపుండు = కశ్యపుడు;
ముంజియున్ = ముంజిదర్బులు; కౌపీనంబున్ = గోచీని; అదితి = అదితి; ధరణి = భూదేవి;
కృష్ణాజినంబును = నల్లజింకచర్మమును; దండంబు = దండమును; వనస్పతి = అడవికి
అధిష్ఠానదేవత; అగు = అయిన; సోముండును = సోముడు; గగన = ఆకాశమునకు; అధిష్ఠానదేవత
= అధికారి; ఛత్రంబును = గొడుగు; కమండలువున్ = కమండలమును; బ్రహ్మయున్ = బ్రహ్మదేవుడు;
సరస్వతి = సరస్వతీదేవి; అక్షమాలిక = జపమాల; సప్తర్షులు = సప్తర్షులు; కుశపవిత్రంబులు =
పవిత్రమైనదర్బులు; ఇచ్చిరి = ఇచ్చిరి; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

అటు పిమ్మట, వామనుడికి వడుగు చేయడంకోసం కశ్యప ప్రజాపతిని ముందుంచుకొని మునీంద్రులు తగిన సకల ఉపనయన కార్యకలాపాలు జరిపించారు. వామనుడికి సూర్యుడు గాయత్రి మంత్రాన్ని బోధించాడు. బృహస్పతి జంధ్యాన్నీ; కశ్యపుడు ముంజ (దర్భల మొలత్రాడునూ); అదితి కౌపీనాన్నీ (గోచీని); భూదేవి నల్లని జింకచర్మాన్నీ; చంద్రుడు దండాన్నీ; ఆకాశం గొడుగునూ; బ్రహ్మ కమండలాన్నీ; సరస్వతీదేవి జపమాలనూ; సప్తఋషులు పవిత్రమైన దర్భలనూ ఇచ్చారు.

8-518-క.

భిక్షాపాత్రిక నిచ్చెను

యక్షేశుడు వామనునకు; నక్షయ మనుచున్

సాక్షాత్కరించి పెట్టెను

భిక్షునకు భవాని పూర్ణభిక్ష నరేంద్రా!

టీకా:

భిక్షాపాత్రికన్ = చిన్నభిక్షాపాత్రను; ఇచ్చెను = ఇచ్చెను; యక్షేశుడు = కుబేరుడు; వామనున్ = వామనుని; కున్ = కి; అక్షయము = అక్షయము; అనుచున్ = అనుచు; సాక్షాత్కరించి = ప్రత్యక్షమై; పెట్టెను = పెట్టెను; భిక్షున్ = బ్రహ్మచారి; కున్ = కి; భవాని = అన్నపూర్ణాదేవి; పూర్ణ = పూర్తి; భిక్షన్ = భిక్షను; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

పరీక్షన్మహారాజా! యక్షుల ప్రభువు అయిన కుబేరుడు వామనుడికి భిక్షాపాత్ర ఇచ్చాడు. జగన్మాత పార్వతీదేవి ప్రత్యక్షమై అక్షయం అంటూ ఆ బ్రహ్మచారికి పూర్ణభిక్ష పెట్టింది.

8-519-క.

శుద్ధబ్రహ్మర్షి సమా

రాధుండై విహితమంత్రరాజిఁ జదువుచుం

ప్రోద్ధంబగు ననలంబున

వృద్ధాచారమున వటుడు వేల్చెన్ గడకన్!

టీకా:

శుద్ధ = పరిశుద్ధమైన; బ్రహ్మర్షి = మునీశ్వరులుచే; సమారాధ్యండు = చక్కగా సిద్ధము చేయబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; విహిత = శాస్త్రానుసారము; మంత్రరాజిన్ = వేదమంత్రములను; చదువుచున్ = చదువుతూ; ప్రోద్ధంబు = వెలుగుతున్నది; అగు = అయిన; అనలంబునన్ = అగ్నియందు; వృద్ధాచారమునన్ = సంప్రదాయబద్ధముగా; వటుడు = బ్రహ్మచారి; వేల్చెను = హోమముచేసెను; గడకన్ = నిష్ఠతో.

భావము:

ఆ పరిశుద్ధులైన బ్రహ్మబుద్ధులు వామనుని ఆదరంగా హోమానికి సిద్ధంచేసారు. తరువాత, ఆ బ్రహ్మచారి సంప్రదాయం ప్రకారం వేదమంత్రాలు చదువుతూ, వెలిగే అగ్నిహోత్రంలో ఉత్సాహంతో హోమం చేసాడు.

అష్టమ స్కంధము : వామనుని విప్రుల సంభాషణ

8-520-వ.

ఇట్లు కృతకృత్యుడైన మాయామాణవకుండు దేశాంతర సమాగతు లగు బ్రాహ్మణులం గొందఱ నవలోకించి యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; కృతకృత్యుండు = కార్యక్రమము పూర్తిచేసినవాడు; ఐన = అయిన; మాయా = కపట; మాణవకుడు = బాలకుడు {మాణవకుడు - వ్యు. మను + అణ్ (అల్పార్థే) + క. ణత్వమ్, నిపా, తప్ర., పిల్లవాడు, ఆంధ్ర శబ్ద రత్నాకరము}; దేశాంతర = ఇతర ప్రాంతముల నుండి; సమాగతులు =

వచ్చినవారు; అగు = అయిన; బ్రాహ్మణులన్ = విప్రులను; కొందఱన్ = కొంతమందిని; అవలోకించి
= చూసి; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = అడిగెను.

భావము:

ఈ విధంగా ఉపనయనం పూర్తై కృతకృత్యుడు అయిన మాయాబ్రహ్మచారి ఇతర దేశాలనుండి
వచ్చిన కొందరు బ్రాహ్మణులను చూసి ఇలా అడిగాడు.

8-521-క.

"వత్తురె విప్రులు? వేడగన్

నిత్తురె దాతలును వేడ్క నిష్ఠార్థములం?

దెత్తురె మీరును సంపద?

లిత్తెఱంగున దాన వీరుఁ డెవ్వఁడో చెప్పుడా.

టీకా:

వత్తురె = వస్తుంటార; విప్రులు = బ్రాహ్మణులు; వేడగన్ = యాచించుటకు; ఇత్తురె = ఇస్తుంటారా;
దాతలును = దానములిచ్చువారు; వేడ్కన్ = సంతోషముతో; ఇష్ట = కోరిన; అర్థములన్ = కోరికలను;
తెత్తురె = తెచ్చుకొన్నారా; మీరును = మీరుకూడ; సంపదలున్ = సంపదలను; ఈ = ఈ; తెఱంగునన్
= విధమైన; దాన = దానముచేసే; వీరుడు = శూరుడు; ఎవ్వఁడో = ఎవరో; చెప్పుడా = చెప్పండి.

భావము:

"దానాలు అందుకోవడానికి బ్రాహ్మణులు దాతల చెంతకు వెళ్తున్నారా? వారు కోరిన ధనాలను
దాతలు ఇస్తున్నారా? మీరుకూడా అలా ధనాన్ని తెచ్చుకుంటారా? ఈవిధంగా అర్థులకు అడిగినది
ఇచ్చే మహా దాత ఎవరో చెప్పండి."

8-522-వ.

అనిన నఖిల దేశీయు లగు భూసురు లిట్లనిరి.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; అఖిల = అన్ని; దేశీయులు = దేశములవారు; అగు = అయిన; భూసురులు = విప్రులు {భూసురులు - భూమిపైని దేవతలు, బ్రాహ్మణులు}; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఇలా ధనమిచ్చే మహాదాత ఎవరో చెప్పండి అని అడిగిన, వామనుడితో వివిధ దేశాలకు చెందిన బ్రాహ్మణులు ఇలా అన్నారు.

8-523-మ.

"కలరున్ దాతలు; నిత్తురున్ ధనములుం; గ్రామ్యార్థముల్ గొంచు వి
ప్రులు నేతెంతురు; కాని యీవిని బలిం బోలన్ వదాన్యుండు లేఁ
డలఘుండై యొనరించె నధ్వరశతం బ్రాభార్గవానుజ్ఞచే;
బలి వేడం బడయంగ వచ్చు బహుసంప్రలాభముల్ వామనా! "

టీకా:

కలరున్ = ఉన్నారు; దాతలున్ = దాతలు; నిత్తురున్ = ఇచ్చెదరు; ధనములున్ = సంపదలను;
కామ్య = కోరిన; అర్థముల్ = సంపదలను; కొంచున్ = తీసుకొనుచు; విప్రులు = బ్రాహ్మణులు;
ఏతెంతురు = వస్తుంటారు; కాని = కాని; ఈవిని = దానమిచ్చుగుణమున; బలిన్ = బలిచక్రవర్తితో;
పోలన్ = సరిపోలగల; వదాన్యుండు = దాత; లేడు = లేడు; అలఘుండు = గొప్పవాడు; ఐ = అయ్యి;
ఒనరించెన్ = చేసెను; అధ్వర = యాగములు; శతంబున్ = నూరింటిని (100); ఆ = ఆ; భార్గవ =
శుక్రాచార్యుని {భార్గవుడు - భర్గుని వంశము వాడు, శుక్రుడు}; అనుజ్ఞ = అనుమతి; చేన్ = తో; బలిన్
= బలిని; వేడన్ = యాచించినచో; పడయంగవచ్చున్ = పొందవచ్చును; బహు = అనేకమైన;
సంపత్ = సంపదలు; లాభముల్ = లభించుటను; వామనా = వామనుడా.

భావము:

“ఓ! వామనుడా! ధనమిచ్చేదాతలు అనేకులు ఉన్నారు. బ్రాహ్మణులు కోరిన సంపదలను పొందుతున్నారు. కానీ ఆ దాతలలో బలిచక్రవర్తితో సమానమైన మహాదాత లేడు. అతను శుక్రాచార్యుని అనుమతితో గొప్ప యాగాలు నూరు చేసాడు. అతనిని అడిగితే నీవు గొప్ప సంపద సంపాదించుకోవచ్చు.”

8-524-వ.

అని తెలియజెప్పిన బ్రాహ్మణులవచనంబు లాలకించి లోకంబులకుం బ్రీతి పుట్టింపఁ బయనంబై లాభవచనంబులుఁ గైకొని తల్లిదండ్రుల వీడ్కొని శుభముహూర్తంబునం గదిలి.

టీకా:

అని = అని; తెలియన్ = తెలియునట్లు; చెప్పిన = చెప్పగా; బ్రాహ్మణుల = విప్రుల; వచనంబులన్ = మాటలను; అలకించి = విని; లోకంబుల్ = లోకముల; కున్ = కు; ప్రితి = మేలు; పుట్టింపన్ = కలిగించుటకై; పయనంబు = ప్రయాణము; ఐ = అయ్యి; లాభవచనంబులు = ఆశీర్వాదములు; కైకొని = తీసుకొని; తల్లిదండ్రులన్ = తల్లిదండ్రులనుండి; వీడ్కొని = పోవననుజ్ఞపొంది; శుభ = శుభకరమైన; ముహూర్తంబునన్ = సమయమునందు; కదిలి = బయలుదేరి.

భావము:

ఆ విధంగా తెలియపరచిన బ్రాహ్మణుల మాటలు విని లోకాలకు మేలు కలిగించడంకోసం వామనుడు ప్రయాణం అయ్యాడు. మంచి ముహూర్తములో, పెద్దల దీవనలూ తల్లితండ్రుల అనుమతి పొంది బయలుదేరాడు.

అష్టమ స్కంధము : వామనుని భిక్షాగమనము

8-525-క.

ప్రక్షీణ దివిజ వల్లభ

రక్షాపరతంత్రుఁ డగుచు రాజీవాక్షుం

డా క్షణమున బలి యింటికి

భిక్షాగమనంబు జేసెఁ బేదఱికముతోన్.

టీకా:

ప్రక్షీణ = మిక్కిలిదీనుడైన; దివిజవల్లభ = దేవేంద్రుని; రక్షా = కాపాడుటయందు; పరతంత్రుడు = నిమగ్నమైనవాడు; అగుచున్ = అగుచు; రాజీవాక్షుండు = హరి; ఆ = ఆ; క్షణమునన్ = వెంటనే; బలి = బలి యొక్క; ఇంటికిన్ = నివాసమున; కిన్ = కు; భిక్షా = యాచించుటకు; ఆగమనంబున్ = చేరుటను; చేసెన్ = చేసెను; పేదఱికము = పేదరికము; తోను = తోటి.

భావము:

వామనుడు మిక్కిలి దీనుడై ఉన్న దేవేంద్రుడిని కాపాడాలి అనుకున్నాడు. వెంటనే బలిచక్రవర్తిని దానం అడగడానికి నిశ్చయించుకుని, పేదరికాన్ని ప్రదర్శిస్తూ బలి నివాసానికి బయలుదేరాడు.

8-526-క.

హరిహరి; సిరి యురమునఁ గల

హరి హరిహాయుకొఱకు దనుజు నడుగం జనియెన్;

బరహితరత మతియుతులగు

దొరలకు నడుగుటయు నొడలి తొడవగుఁ బుడమిన్.

టీకా:

హరిహరి = అయ్యయ్యా; సిరి = లక్ష్మీదేవి; ఉరమునన్ = వక్షస్థలమున; కల = కలిగిన; హరి = విష్ణుమూర్తి; హరిహాయు = ఇంద్రుని; కొఱకున్ = కోసము; దనుజున్ = రాక్షసుని; అడుగన్ = అడుగుటకు; చనియెన్ = బయలుదేరెను; పర = ఇతరులకు; హిత = మేలుచేయుటయందు; రత = ప్రీతికల; మతి = బుద్ధి; యుతుల = కలవారు; అగు = అయిన; దొరల్ = దొడ్డబుద్ధిగలవారల; కున్ =

కు; అడుగుటయున్ = యాచించుటకూడ; ఒడలి = దేహ; తొడవు = అలంకారము; అగున్ = అయి ఉండును; పుడమిన్ = లోకమునందు.

భావము:

ఔరా! రొమ్మున లక్ష్మీదేవి కలిగిన మహా సంపన్నుడు విష్ణుమూర్తి. అయినా, అతడు ఇంద్రుడి కోసం బలీని బిచ్చమడగడానికి ప్రయాణమై వెళ్ళాడు. ఇతరులకు మేలుచేసే ఉద్దేశంతో బిచ్చమెత్తడం కూడా గొప్పవారికి ఒక అలంకారమే కాబోలు ఈ భూలోకంలో.

ఈ పద్యంలోని అలంకార వైభవం ఎంతబాగుందో. (1) హరిహరి - అయ్యో, ఔరా వంటి పదం, (2) హరి అంటే విష్ణువు, (3) హరిహయుడు అంటే ఇంద్రుడు.

8-527-క.

సర్వప్రపంచ గురుభర

నిర్వాహకుఁ డగుటఁజేసి నెఱిఁ జనుదేరన్

ఖర్వుని వ్రేగు సహింపక

యర్హస్థలి గ్రుంగె; మ్రొగె నురగేంద్రుండున్.

టీకా:

సర్వ = అఖిల; ప్రపంచ = లోకముల; గురు = బరువును; భర = భరించుట; నిర్వాహకుడు = చేయువాడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; నెఱిన్ = క్రమముగా; చనుదేర = వెళ్ళుచుండగ; ఖర్వుని = పొట్టివాని; వ్రేగున్ = భారమును; సహింపక = తట్టుకొనలేక; యర్హస్థలి = భూమండలము; గ్రుంగెన్ = కుంగిపోయినది; మ్రొగెన్ = వంగిపోయెను; ఉరగేంద్రుండున్ = ఆదిశేషుడు.

భావము:

భగవంతుడైన వామనుడు తన కడుపులో సమస్త లోకాలను భరించేవాడు కదా. అందుకే, అతడు ఒయ్యారంగా నడిచేటప్పుడు అతని బరువు తట్టుకోలేక భూమి కృంగిపోయింది. ఆదిశేషుడు వంగిపోయాడు.

8-528-వ.

ఇట్లు చనిచని

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; చనిచని = సాగిపోయి.

భావము:

ఆ వామనమూర్తి అలా వెళ్ళి వెళ్ళి

8-529-క.

శర్మద, యమదండక్షత

వర్మద, నతి కరిన ముక్తి వనితాచేతో

మర్మద, నంబునివారిత

దుర్మద, నర్మదఁ దరించెఁ త్రోవన్ వటుడున్.

టీకా:

శర్మద = శుభములనిచ్చునది; యమ = యముని; దండ = దండనము యొక్క; క్షత = దెబ్బలనుండి;
వర్మదన్ = కాపాడు కవచము వంటిదానిని; అతి = మిక్కిలి; కరిన = గట్టిదైన, గడుసుదైన; ముక్తి =
ముక్తి యనెడి; వనిత = స్త్రీ యొక్క; చేతన్ = మనసు; మర్మదన్ = మర్మమును తెలిపెడిదానిని; అంబు
= (తన) నీటితో; నివారిత = నివారించబడు; దుర్మదన్ = దోషములుగలదానిని; నర్మదన్ =
నర్మదానదిని; తరించెన్ = దాటెను; త్రోవన్ = దారిలో; వటుడున్ = బ్రహ్మచారి.

భావము:

నర్మదానది శుభాలను అందించేది. యమ బాధలు అనే బాణాల నుండి కవచంలా కాపాడేది;
బహు గడుసుది అయిన ముక్తికాంత మనసులోని గుట్టు బయట పెట్టేది; తన నీళ్ళతో దోషాలను
నివారించేది. వామనుడు తన దారిలో అలాంటి మహిమాన్వితమైన నర్మదానదిని దాటాడు.

8-530-వ.

దాటి తత్ప్రవాహంబున కుత్తరతటంబు నందు.

టీకా:

దాటి = దాటి; తత్ = ఆ; ప్రవాహంబున్ = నదికి; కుత్తర = కుత్తరపు; తటంబున్ = గట్టు; అందున్ = అందు.

భావము:

మంచి తేజస్సు గల ఆ వామనుడు నర్మదానదిని దాటి దానికి కుత్తర తీరంలో ఉన్న ...

8-531-శా.

చండస్ఫూర్తి వటుండుఁ గాంచె బహుధాజుల్పన్నిశాటంబు, ను
ద్దండాహరాత మునీభ్యబిభ్యదమృతాంధ్రస్సిద్ధకూటంబు, వే
దండాశ్వధ్వజనీ కవాటము, మహోద్యధూమ సంఛన్న మా
ర్తాండస్యందన ఘోటమున్, బలిమఖాంత ర్వేదికావాటమున్.

టీకా:

చండ = తీవ్రమైన; స్ఫూర్తిన్ = తేజస్సుగలవాడు; వటుండు = బ్రహ్మచారి; బహుధా =
పెక్కువిధములుగ; జల్పన్ = వాగెడివారలను (జల్పనము - ఉపయుక్తముకాని, పెక్కు మాటలాడుట);
నిశాటంబునున్ = రాక్షసులను; ఉద్దండ = ఉద్దండులైన; ఆహరాత = పిలువబడిన; ముని =
మునులలో; ఇభ్య = శ్రేష్ఠులవలన; బిభ్యత్ = బెదురుచున్న; అమృతాంధస్ = దేవతల (అమృతాంధస్
- అమృతము ఆహారముగా కలవారు, దేవతలు); సిద్ధ = సిద్ధుల; కూటంబున్ = సమాహములు
కలది; వేదండ = ఏనుగులు; అశ్వ = గుఱ్ఱములు; ధ్వజనీ = సేనలు; కవాటమున్ =
ద్వారమువద్దనున్నది; మహా = మిక్కిలి; ఉద్యత్ = చెలరేగుచున్న; ధూమ = పొగలతో; సంఛన్న =
కప్పబడిన; మార్తాండ = సూర్యుని; స్యందన = రథముయొక్క; ఘోటమున్ = గుఱ్ఱములుకలది; బలి

= బలి యొక్క; మఖ = యజ్ఞముయొక్క; అంతర = అంతర్భాగపు; వేదికావాటమున్ = సభాస్థలమును.

భావము:

బలిచక్రవర్తి యాగసాలను దర్శించాడు. అలా వామనుడు చూసిన బలి యాగసాలలో రాక్షసులు పెక్కువిధాలైన పెద్దపెద్ద సందడులు చేస్తున్నారు. ఆ యజ్ఞంలో పాల్గొన్న ఉద్ధండులైన మునులను చూసి దేవతలూ సిద్ధులూ భయపడుతున్నారు. ద్వారానికి ముందువైపు స్థలం ఏనుగులతో, గుఱ్ఱాలతో సైన్యాలతో నిండిపోయి ఉంది. అక్కడి యజ్ఞకుండాల పొగలతో సూర్యుని రథం గుఱ్ఱాలు పూర్తిగా కప్పబడి పోతున్నాయి.

అష్టమ స్కంధము : వామనుడు యజ్ఞవాటిక చేరుట

8-532-వ.

కని దానవేంద్రుని హయమేధ వాటి దళియం జొచ్చు నయ్యవసరంబున.

టీకా:

కని = చూసి; దానవేంద్రుని = బలిచక్రవర్తి; హయమేధవాటిన్ = అశ్వమేధయాగశాలను; దళియంజొచ్చు = చేరవచ్చెడి; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు;

భావము:

ఆ వైభోగం అంతా చూస్తూ, వామనుడు బలిచక్రవర్తి యజ్ఞవాటికను సమీపించాడు.

8-533-శా.

"శంభుండో హరియో పయోజభవుండో చండాంశుండో వహ్నియో

దంభాకారత వచ్చె గాక ధరణిన్ ధాత్రీసురుం డెవ్వడీ

శుంభద్యోతనుఁ డీ మనోజ్ఞ తనుఁ"డంచున్ విస్మయభ్రాంతులై

సంభాషించిరి బ్రహ్మచారిఁ గని తత్సభ్యుల్ రహస్యంబుగన్.

టీకా:

శంభుండో = పరమశివుడో; హరియో = విష్ణుమూర్తియో; పయోజభవుడో = బ్రహ్మదేవుడో
{పయోజభవుడు - పయోజ (పద్మమున) భవుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మ}; చండాంశుడో =
సూర్యభగవానుడో {చండాంశుడు - చండ (తీవ్రమైన) అంశుడు (కిరణములు కలవాడు),
సూర్యుడు}; వహ్నియో = అగ్నిదేవుడో; దంభ = కపట; ఆకారతన్ = వేషముతో; వచ్చెన్ = వచ్చెను;
కాక = కాకపోయినచో; ధరణిన్ = భూమిపైన; ధాత్రీసురుండు = బ్రాహ్మణుడు {ధాత్రీసురుడు - ధాత్రీ
(భూమిపైని) సురుడు (దేవత), విప్రుడు}; ఎవ్వడు = ఎవరు; ఈ = ఇంత; శుంభత్ = ప్రశస్తముగా;
ద్యోతనుడు = ప్రకాశించువాడు; ఈ = ఇంత; మనోజ్ఞ = అందముగానున్న; తనుడు =
దేహముగలవాడు; అంచున్ = అనుచు; విస్మయ = ఆశ్చర్యముతో; భ్రాంతులు =
భ్రాంతిలోపడినవారు; ఐ = అయ్యి; సంభాషించిరి = మాట్లాడుకొనిరి; బ్రహ్మచారిన్ = వామనుని; కని
= చూసి; తత్ = అక్కడి; సభ్యుల్ = సభలోనివారు; రహస్యంబుగన్ = రహస్యముగా.

భావము:

అలా వేంచేసిన వామనుని చూసి, సభలోనివారు "శివుడో, విష్ణువో, బ్రహ్మయో, సూర్యుడో, అగ్నియో
ఇలా మారు వేషంతో వచ్చి ఉండవచ్చు. ప్రపంచంలో ఇంతటి కాంతి అందమూ ఉండే బ్రహ్మచారి
ఎవరుంటారు." అనుకుంటూ ఆశ్చర్యంతో చకితులై రహస్యంగా గుసగుసలాడారు.

8-534-క.

గుజగుజలు పోవువారును

గజబిజిఁ బడువారు చాలఁ గలకల పడుచున్

గజబిజి యైరి సభాస్థలిఁ

బ్రజ లెల్లను బొట్టివడుగు పాపని రాకన్.

టీకా:

గుజగుజలు = గుసగుసలు; పోవువారును = ఆడువారును; గజిబిజిన్ = తికమక; పడువారు = పడువారును; చాలన్ = మిక్కిలి; కలకల = కలకలము; పడుచున్ = పడుచు; గజిబిజిన్ = తికమకపడినవారు; ఐరి = అయిరి; సభాస్థలిన్ = సభాప్రాంగణములోని; ప్రజలు = జనులు; ఎల్లన్ = అందరు; పొట్టి = వామనరూపు; వడుగు = బ్రహ్మచారి; పాపని = పిల్లవాని; రాకన్ = వచ్చుటతో.

భావము:

పొట్టి బ్రహ్మచారి యైన వామనుడు రాగానే ఆ సభలోని కొందరు ప్రజలు గుసగుసలాడారు. కొందరు గజిబిజి పడ్డారు. కొందరు తికమక పడ్డారు. అలా ఆ సభలోని వారందరూ పెద్ద కలకలం చేసారు.

8-535-వ.

ఆ సమయంబున బలిసభామండపంబుఁ దఱియం జొచ్చి.

టీకా:

ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయమునందు; బలి = బలియొక్క; సభామండపంబున్ = సభాస్థలి; దఱియన్ = దగ్గరకు; జొచ్చి = చేరి.

భావము:

సభలో అలా కలకలం జరుగుతుండగా, ఆ పొట్టి బ్రహ్మచారి బలిచక్రవర్తి సభమంటపం దరిచేరాడు.

8-536-నీ.

చవులుగాఁ జెవులకు సామగానంబులు-

చదువు నుద్ధాతల చదువు వినుచు

మంత్ర తంత్రార్థ సంబంధభావములు పే-

ర్కొనెడి హోతలతోడఁ గూడికొనుచు

హోమకుండంబులం దున్న త్రేతాగ్నుల-

వెలిగించు యాజక వితతి గనుచు

దక్షులై బహువిధాద్వర విధానంబులు-

చెప్పెడు సభ్యుల జేర జనుచు

8-536.1-తే.

బెట్టుగోరెడు వేడుక పట్టుపలుచు

నదితి పుట్టువు లచ్చికి నాటపట్టు

కోరి చరియించె సభలోన గొంతదడవు

పుట్టు వెన్నడు నెలుగని పొట్టివడుగు.

టీకా:

చవులుగాన్ = ఇంపుగా; చెవుల = చెవుల; కున్ = కు; సామగానంబులు = సామగానములు

{సామగానములు - సామవేద మంత్రములు; చదువు = పఠించెడి; ఉద్ధాతల = ఉద్ధాతలయొక్క

{ఉద్ధాత - యజ్ఞములందు సామవేదగానములను నడపువాడు; చదువు = పఠనములను;

వినుచున్ = వినుచు; మంత్రతంత్ర = మంత్రతంత్రముల; అర్థ = అర్థమునకు; సంబంధ =

సంబంధించిన; భావములు = టీకలను; పేర్కొనెడి = వివరించెడి; హోతల = హోతల {హోతలు -

ఋగ్వేదము తెలిసిన ఋత్విక్కులు; తోడన్ = తోటి; కూడికొనుచు = కలియుచు; హోమకుండంబుల్

= హోమకుండములు; అందు = లో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; త్రేతాగ్నులన్ = మూడుఅగ్నులను {త్రేతాగ్నులు -

1ఆహవనీయము 2గార్హపత్యము 3దక్షిణాగ్ని యనెడి మూడగ్నులు; వెలిగించు = వెలిగించెడి;

యాజక = ఋత్విక్కుల; వితతిన్ = సమాహమును; కనుచు = చూచుచు; దక్షులు = సమర్థులు; ఐ =

అయ్యి; బహువిధ = పలురకములైన; అద్వర = యజ్ఞ; విధానంబులు = విధులను; చెప్పెడు =

పేర్కొనెడి; సభ్యులన్ = సభాపతుల; చేరన్ = దగ్గరకు; చనుచున్ = వెళుతు.

పెట్టు = దానమును; కోరెడు = కోరవలెననెడి; వేడుకన్ = కుతూహలమును; పట్టుపలుచు =

విదితముచేయుచు; అదితి = అదితి; పుట్టువు = కుమారుడు; లచ్చి = లక్ష్మీదేవి; కిన్ = కి; ఆటపట్టు =

నివాసమైనవాడు; కోరి = కోరి; చరియించెన్ = తిరిగెను; సభ = సభ; లోనన్ = అందు; కొంత = కొంత;

తడువు = సేవు; పుట్టువు = జన్మించుట; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడు; ఎఱుగని = తెలియని; పొట్టి = వామనుడైన; వడుగు = బ్రహ్మచారి.

భావము:

పుట్టుకన్నదే లేని వాడూ, అదితి సుతుడూ, లక్ష్మీదేవి పతీ అయిన ఆ వామనుడు, చెవులకు ఇంపుగా సామవేదం పఠించే ఉద్ధాతల గానాలు విన్నాడు. మంత్రతంత్రాలను వివరిస్తూ హోమం చేసే హోతలను కలుసుకున్నాడు. హోమకుండంలో ఆహవనీయం, గార్హపత్యం, దక్షిణాగ్ని అనే మూడగ్నులను వెలిగించే ఋత్విజులను చూసాడు. యాగవిధులను నేర్పరితనంతో పేర్కొంటున్న సభాపతులను సమీపించాడు. ఆ సభను బాగా ఆకర్షించాలని అనుకొని కొంతసేపు ఆ సభలో తిరుగాడాడు.

8-537-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = అంతేకాక.

భావము:

అంతే కాక

8-538-క.

వెఱచుచు వంగుచు వ్రాలుచు

నఱిముఱి గబురులకుఁ జనుచు హరిహరి యనుచున్

మఱుగుచు నులుకుచు దిఱదిఱఁ

గుఱుమట్టపుఁ బడుచు వడుగుఁ గొంత నటించెన్.

టీకా:

వెఱచుచున్ = బెదురుతూ; వంగుచున్ = ఒరుగుచు; వ్రాలుచున్ = తగ్గుచు; అఱిముఱిన్ = సంభ్రమముతో; కబురులకు = సంభాషణములకు; చనుచున్ = దిగుచు; హరిహరి = అయ్యయ్యో; అనుచున్ = అనుచు; మఱుగుచు = చాటుమాటులకు వెళుచు; ఉలుకుచున్ = ఉలికిపడుచు; దిఱదిఱన్ = దిరదిరకు రూపాంతరం, తిరుగుటయందలి అనుకరణము; కుఱు = చిన్ని, కుది; మట్టపు = పొట్టి; పడుచు = బాల; వడుగు = బ్రహ్మచారి; కొంత = కొంచెముసేపు; నటించెన్ = నటించెను.

భావము:

ఆ పొట్టి బ్రహ్మచారి వెరపు చూపుతూ, ఒయ్యారంగా వంగుతూ, జనంలోకి దూరుతూ, "హరి హరి" అంటూ, చాటుకు వెడుతూ, ఉలికిపడుతూ కొంతసేపు చుట్టూతిరుగుతూ కొంతసేపు నటించాడు.

8-539-క.

కొందఱతోఁజర్పించును

గొందఱతో జటలు చెప్పు గొప్పిం జేయుం

గొందఱతోఁ దర్పించును

గొందఱతో ముచ్చటాడుఁ; గొందఱ నవ్వున్.

టీకా:

కొందఱ = కొంతమంది; తోన్ = తోటి; చర్పించును = చర్చలుచేయును; జటలు = వేదపాఠములను {జట - వేదము చెప్పుటలో విశేషము - జట, ఘన}; చెప్పున్ = చదువును; గొప్పిన్ = సల్లాపములు; చేయున్ = ఆడును; కొందఱ = కొంతమంది; తోన్ = తోటి; తర్పించును = వాదించును; కొందఱ = కొంతమంది; తోన్ = తోటి; ముచ్చటలాడును = ముచ్చటించును; కొందఱన్ = కొందరితో; నవ్వున్ = నవ్వుతుండును.

భావము:

ఆ సభలో వామనుడు కొందరితో వాదోపవాదాలు చేసాడు. కొందరితో కలిసి వేదాన్ని చదివాడు. కొందరితో చక్కగా సల్లాపాలు సాగించాడు. కొందరితో వాదించాడు. కొందరితో చక్కగా మాట్లాడాడు.

8-540-వ.

మఱియు ననేక విధంబుల నందఱకు నన్ని రూపులై వినోదించుచు.

టీకా:

మఱియున్ = అంతేకాక; అనేక = పలు; విధంబులన్ = విధములుగా; అందఱ = అందరి; కున్ = కి; అన్ని = అన్ని; రూపులు = రకములుగా; ఐ = కనబడుచు; వినోదించెను = క్రీడించెను.

భావము:

అంతేకాకుండా అందరితోనూ అనేకవిధాలుగా వ్యవహరిస్తూ విహరించసాగాడు.

8-541-క.

వెడవెడ నడకలు నడచుచు

నెడనెడ నడు గిడక నడరి యిల దిగబడగా

బుడిబుడి నొడువులు నొడువుచు

బిడిముడి తడబడగ వడుగు చేరెన్ రాజున్.

టీకా:

వెడవెడన్ = మెల్లిమెల్లి; నడకలు = అడుగులుతో; నడచుచున్ = తిరుగుతు; ఎడనెడ =

మధ్యమధ్యలో; అడుగు = అడుగులు; ఇడక = వేయకుండ; అడరి = బెదరి; ఇల = భూమి; దిగబడగా

= కుంగిపోతుండగ; బుడిబుడి = చిన్నచిన్న; నొడువులున్ = మాటలు; నొడువుచున్ = పలుకుచు;

చిడిముడిన్ = కలవరపాటుతో; తడబడగ = తడబడుతుండగ; వడుగు = బ్రహ్మచారి; చేరెన్ = సమీపించెను; రాజన్ = చక్రవర్తిని.

భావము:

వామనుడు మెల్లమెల్లగా అడుగులువేస్తూ నడిచాడు. అక్కడక్కడ నేల దిగబడుతుంటే అడుగులు తడబడుతు నడిచాడు. మధ్యలో కొద్దిగా మాట్లాడుతు, తడబడుతు, కలవరబడుతు బలిచక్రవర్తిని సమీపించాడు.

(బలిచక్రవర్తి యాగశాలలోనికి వామనరూపంతో మయావటువుగా అవతరించిన విష్ణువు ప్రవేశించే ఘట్టం. పద్యం నడక వామనుని నడకతో పోటీపడుతోందా అన్నట్టు అద్భుతంగా ఉంది.)

8-542-వ.

ఇట్లు డగ్గటి మాయాభిక్షుకుండు రక్షోవల్లభుం జూచి యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; డగ్గటి = దగ్గరకుచేరి; మాయా = కపట; భిక్షకుండు = యాచకుడు; రక్షన్ = రాక్షసుల; వల్లభున్ = ప్రభువును; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా మాయాభిక్షుక రూపంలో ఉన్న వామనుడు ఆ దానవచక్రవర్తి అయిన బలిని చూసి ఇలా అన్నాడు.

8-543-మ.

"**ఇతఁ**డే దానవచక్రవర్తి సురలో**కేంద్ర**ాగ్నికాలాది ది
క్ష్పతి గర్వాపనయప్రవర్తి, గతలో**భ్ర**స్పూర్తి, నానా మఖ
వ్రతదానప్రవణానువర్తి, సుమనో**రా**మామనోభేదనో
ధృత చంద్రాతపకీర్తి, సత్యకరుణా **ధృ**ర్యోల్లసన్మూర్తి దాన్."

టీకా:

ఇతడే = ఇతనేనా; దానవ = రాక్షస; చక్రవర్తి = చక్రవర్తి; సురలోకేంద్ర = దేవేంద్రుడు; అగ్ని = అగ్నిదేవుడు; కాల = యముడు; ఆది = మున్నగు; దిక్పతి = దిక్పాలకుల; గర్వ = గర్వమును; అపనయ = తొలగించిన; ప్రవర్తి = మొనగాడు; గత = నశించిన; లోభ = లోభము; స్ఫూర్తిన్ = ప్రకాశించగా; నానా = పలు; మఖ = యాగములు; వ్రత = వ్రతములు; దాన = దానముచేసెడి; ప్రవణ = సమర్థతతో; అనువర్తి = నడచెడివాడు; సుమనస్ = దేవతా; రామా = స్త్రీల; మనస్ = మనస్సులను; భేదన = కలవరపాటును; ఉద్ధత = పెంచెడి; చంద్ర = చంద్రుని; ఆతప = వెన్నెలవంటి; కీర్తిన్ = కీర్తి కలవాడు; సత్య = సత్యసంధత; కరుణా = దయాహృదయము; ధర్మ = ధర్మబుద్ధులతో; ఉల్లసత్ = ఉల్లాసవంతమైన; మూర్తి = వ్యక్తి; తాన్ = అతను.

భావము:

"ఇతడేనా రాక్షసచక్రవర్తి! ఇతడేనా దేవేంద్రుడు, అగ్ని, యముడూ మొదలైన దిక్పాలకుల గర్వాన్ని తొలగించిన మొనగాడు! ఇతడేనా అత్యాశలేని నిండైన హృదయం కలవాడు! ఇతడేనా పెక్కు యజ్ఞాల పుణ్యకార్యాలలో ప్రీతితో దానమిచ్చేవాడు! ఇతడేనా దేవతాస్త్రీల మనస్సులను కలవరపెట్టే వెన్నెలవంటి కీర్తికలవాడు! ఇతడేనా సత్యంతో ధర్మంతో ప్రకాశించే స్వరూపం కలవాడు!".

8-544-వ.

అని కుశ పవిత్రాక్షత సంయుతం బయిన దక్షిణహస్తంబు సాచి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని పలికి; కుశ = దర్భలు; పవిత్ర = పవిత్రమైన; అక్షత = అక్షతలు; సంయుతంబు = కలిగినది; అయిన = ఐన; దక్షిణ = కుడి; హస్తంబున్ = చేతని; సాచి = చాచి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా పలికి, పవిత్రమైన దర్భలూ అక్షతలూ పట్టుకున్న తన కుడిచెయ్యి సాచి వామనుడు ఇలాఅన్నాడు.

8-545-ఉ.

"స్వస్తి జగత్త్రయీ భువన శాసన కర్తకు హాసమాత్ర వి
ధ్వస్త నిలింపభర్తకు, నుదారపదవ్యవహర్తకున్, మునీం
ద్రస్తుత మంగళాధ్వర విధాన విహర్తకు, నిర్జరీగళ
న్యస్త సువర్ణసూత్ర పరిహర్తకు, దానవలోక భర్తకున్."

టీకా:

స్వస్తి = శుభమగుగాక; జగత్త్రయీ = ముల్లోకములలోని; భువన = ప్రపంచములను; శాసన = పరిపాలించెడి; కర్త = అధికారి; కున్ = కి; హాసమాత్ర = అవలీలగా హాసమాత్రము - నవ్వుబక్కుదానితో, అవలీలగా; విధ్వస్త = నాశనమొందించబడిన; నిలింపభర్త = దేవేంద్రుడుకలవాని; కున్ = కి; ఉదార = ఉన్నతమైన; పద = పదవులలో; వ్యవహర్త = మెలగెడువాని; కున్ = కి; ముని = మునులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠులచే; స్తుత = కీర్తింపబడిన; మంగళ = శుభకరమైన; అధ్వర = యజ్ఞముల; విధాన = కార్యక్రమములలో; విహర్త = మెలగునాని; కున్ = కి; నిర్జర = దేవతల; గళ = మెడలో; న్యస్త = ఉన్నట్టి; సువర్ణ = బంగారు; సూత్ర = మంగళసూత్రముల; పరిహర్త = తొలగించెడివాని; కున్ = కి; దానవ = రాక్షసులు; లోక = అందరికి; భర్త = రాజు; కున్ = కి.

భావము:

"ముల్లోకాలనూ శాశించే అధికారం కలవాడా నీకు స్వస్తి! అవలీలగా దేవేంద్రుడంత వానిని వెలవెల పోయేలా చేసినవాడా! ఉన్నత పదవిలో మెలిగేవాడా! మునీంద్రుల పొగడ్డలందుకున్న శుభకరమైన యాగకార్యాలతో విహరించేవాడా! దేవతాస్త్రీల మెడలలోని బంగారు మంగళసూత్రాలను తొలగించేవాడా! సమస్త రాక్షసలోక సార్వభౌముడా! నీకు శుభ మగుగాక."

8-546-వ.

అని దీవించి కరచరణాద్యవయవంబులు ధరించిన వేదరాశియుం బోలె ముందట
 నకుటిలుండును, జటిలుండును, సదండఛత్రుండును, గక్షలంబిత భిక్షాపాత్రుండును, గరకలిత
 జల కమండలుండును, మనోహరవదన చంద్రమండలుండును, మాయావాదన నటుండును నగు
 వటునిం గని దినకర కిరణ పిహితంబులైన గ్రహంబుల చందంబునఁ దిరోహితులై భృగువులు
 గూర్చున్న యెడల లేచి క్షేమం బడిగి తియ్యని మాటల నాదరించిరి; బలియును నమస్కరించి
 తగిన గద్దయ నునిచి, పాదంబులు దుడిచి తన ప్రాణవల్లభ పసిండి గిండియల నుదకంబు
 పోయ వడుగు కొమరుని చరణంబులఁ గడిగి తడి యొత్తి తత్సమయంబున.

టీకా:

అని = అని; దీవించి = దీవించి; కర = చేతులు; చరణ = కాళ్ళు; ఆది = మున్నగు; అవయవంబులున్
 = అవయవములను; ధరించిన = స్వీకరించిన; వేద = వేదముల; రాశియున్ = సమూహము; పోలెన్
 = సరిపోలి; ముందటన్ = ఎదురుగ; అకుటిలుండును = అమాయకుడు; జటిలుండును =
 జటలుకట్టినజట్టు కలవాడు; సదండఛత్రుండునున్ = దండము గొడుగు గలవాడు; కక్షన్ =
 చంకలో; లంబిత = వేల్చాడుచున్న; భిక్షాపాత్రుండును = భిక్షాపాత్ర కలవాడు; కర = చేతిలో; కలిత =
 ఉన్నట్టి; జల = నీరుగల; కమండలుండును = కమండలము కలవాడు; మనోహర = అందమైన;
 వదన = మోము యనెడి; చంద్రమండలుండును = చంద్రమండలమువాడు; మాయావాదన =
 చతురోక్తులతో; నటుండును = వర్తించువాడు; అగు = అయిన; వటునిన్ = బ్రహ్మచారిని; కని =
 చూసి; దినకర = సూర్య (దినకరుడు - దినము (పగలును) కరుడు (కలిగించెడివాడు), సూర్యుడు);
 కిరణ = కిరణములచే; పిహితంబులు = కప్పబడినవి; ఐన = అయిన; గ్రహంబుల = గ్రహముల;
 చందంబునన్ = వలె; తిరోహితులు = మరుగుపడినవారు; ఐ = అయ్యి; భృగువులున్ =
 భృగువంశపు బ్రాహ్మణులు; కూర్చున్న = కూర్చొనియున్న; ఎడలన్ = చోటులందు; లేచి =
 లేచినిలబడి; క్షేమంబున్ = కుశలప్రశ్నలు; అడిగి = అడిగి; తియ్యని = మృదువైన; మాటలన్ =
 మాటలతో; ఆదరించిరి = ఆదరముగ పలకరించిరి; బలియును = బలికూడ; నమస్కరించి =
 నమస్కారముచేసి; తగిన = యుక్తమైన; గద్దయను = ఆసనమున; ఉనిచి = కూర్చొనబెట్టి;
 పాదంబులున్ = పాదములను; తుడిచి = తుడిచి; తన = తనయొక్క; ప్రాణవల్లభ = ఇల్లాలు
 (ప్రాణవల్లభ - ప్రాణములతో సమానమైన వల్లభ (ప్రియురాలు), భార్య); పసిండి = బంగారు;
 గిండియల్ = చెంబులతో; ఉదకంబు = నీరు; పోయ = పోయగా; వడుగు = బ్రహ్మచారి; కొమరుని

= పిల్లవాని; చరణంబులు = కాళ్ళు, పాదములు; కడిగి = కడిగి; తడి = తడిని; ఒత్తి = పొడిబట్టతోతుడిచి; తత్ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

అలా బలిని దీవించిన వామనుడు కరచరణాలతో మానవాకారం ధరించిన వేదరాశివలె అతని ముందు నిలబడ్డాడు. జడలుకట్టిన జుట్టు, దండమూ, గొడుగు, కమండలం ధరించి ఉన్నాడు. అతని చంకలో భిక్షాపాత్ర వ్రేలాడుతున్నది. అతని ముఖం చంద్రబింబంవలె అందంగా వుంది. మాయా వాదనల చతురోక్తులు పలుకుటలో అతడు నేర్పరి. సూర్యుని కిరణాలతో కప్పబడి వెలవెల పోయిన ఇతర గ్రహాలమాదిరిగా ఆ బ్రహ్మచారి ముందు భృగువంశపు బ్రాహ్మణులు మరుగుపడిపోయారు. వారు కూర్చున్న చోటు నుండి లేచి నిలబడి వామనుని క్షేమాన్ని అడిగి తియ్యని మాటలతో అతణ్ణి గౌరవించారు. బలిచక్రవర్తి అతనికి మ్రొక్కి ఆసనంపై కూర్చోపెట్టాడు. అతని అడుగులను తుడిచాడు. తన ఇల్లాలు బంగారు కలశంతో నీళ్ళు పోయగా, రాక్షస చక్రవర్తి ఆ వడుగు అడుగులు కడిగి తడి తుడిచాడు. ఆ సమయంలో...

8-547-ఆ.

వటుని పాద శౌచవారి శిరంబునఁ
బరమ భద్ర మనుచు బలి వహించె
నేజలము గిరీశుఁ డిందుజాటుండు దేవ
దేవుఁ డుద్వహించె ద్భ్రతి శిరమున.

టీకా:

వటుని = బ్రహ్మచారి; పాద = పాదములు; శౌచ = కడిగిన; వారిన్ = నీటిని; శిరంబునన్ = తలపైన;
పరమ = మిక్కిలి; భద్రము = శుభకరము; అనుచు = అనుచు; బలి = బలి; వహించెన్ = ధరించెను;
ఏ = ఎట్టి; జలమున్ = నీటిని; గిరీశుండు = పరమశివుడు {గిరీశుడు - గిరి (కైలాసగిరిపైనున్న)
ఈశుడు (ప్రభువు), శంకరుడు}; ఇందుజాటుండు = పరమశివుడు {ఇందుజాటుండు - ఇందు
(చంద్రుని) జాటుండు (జటాజూటమున కలవాడు), శంకరుడు}; దేవదేవుడు = పరమశివుడు

{దేవదేవుడు - మహాదేవుడు, శంకరుడు}; ఉద్వహించెన్ = చక్కగాధరించెను; ధృతిన్ = పూని;
శిరమునన్ = తలపైన.

భావము:

జటాజూటంలో చంద్రుని ధరించిన మహాదేవుడైన శివుడు ఎల్లప్పుడూ ఏనీళ్ళను తలపై ధరిస్తాడో,
అటువంటి వామనుని కాళ్లు కడిగిన నీళ్ళను బలిచక్రవర్తి మేలుకలిగించేవిగా తలచి తలపై
చల్లుకున్నాడు.

అష్టమ స్కంధము : వామనుని భిక్ష కోరు మనుట

8-548-వ.

మఱియు నయ్యజమానుం డభ్యాగతున కిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = అటుపిమ్మట; ఆ = ఆ; యజమానుండు = యజ్ఞముచేయువాడు; అభ్యాగతున్ =
అతిథి; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా కాళ్ళు కడిగి తలపై జల్లుకున్న ఆ చక్రవర్తి అతిథిగా వచ్చిన ఆ వామనునితో ఇలా అన్నాడు.

8-549-మ.

"**వ**డుగా! యెవ్వరివాడ? వెవ్వడవు? సం**వ్రా**సస్థలంబెయ్య? ది
య్యెడుకున్ నీ వరుదెంచుటన్ సఫలమ**య్యెన్** వంశమున్ జన్మముం;
గడు ధన్యాత్ముడనైతి; నీ మఖము యో**గ్యం**బయ్యె; నా కోరికల్
గడతేటెన్; సుహృతంబులయ్యె శిఖులుం; **గ**ల్యాణ మిక్కాలమున్.

టీకా:

వడుగా = బ్రహ్మచారి; ఎవ్వరివాడవు = ఎవరిపిల్లవాడవు; ఎవరవు = ఎవరివినీవు; సంవాస = ఉండెడి; స్థలంబు = చోటు; ఎయ్యెడకున్ = ఎక్కడ; నీవు = నీవు; అరుదెంచుటన్ = వచ్చుటచేత; సఫలము = సార్థకము; అయ్యెన్ = అయినది; వంశమున్ = (నా) వంశము; జన్మమున్ = పుట్టుక; కడు = మిక్కిలి; ధన్యాత్ముడను = పుణ్యాత్ముడను; ఐతిన్ = అయ్యాను; ఈ = ఈయొక్క; మఖమున్ = యాగము; యోగ్యంబు = పవిత్రమైనది; అయ్యెన్ = అయినది; నా = నా యొక్క; కోరికల్ = మనోవాంఛితములు; కడతేటెన్ = తీరిపోయినవి; సుహృతంబులు = చక్కగాకాలుతున్నవి; అయ్యెన్ = అయినవి; శిఖులున్ = అగ్నులు; కల్యాణము = మిక్కిలి శుభదాయకము; ఈ = ఈ; కాలమున్ = సమయము.

భావము:

"ఓ బ్రహ్మచారీ! నీపేరేమిటి? ఎవరి పిల్లవాడవు? నీవు నివసించే చోటేది? ఇక్కడికి నీవు రావడంవల్ల నావంశమూ నా జన్మ సఫలము అయ్యాయి. నేను చాలా పుణ్యాత్ముడను అయ్యాను. ఈ యజ్ఞం పవిత్రం అయింది. నా కోరికలు నెరవేరాయి. అగ్నులు బాగా వేల్వబడ్డాయి. ఈ సమయం చాలా శుభదాయకం అయింది.

8-550-మ.

వరచేలంబులొ మాడలో ఫలములో వన్యంబులో గోవులో
హారులో రత్నములో రథంబులో విమృష్టాన్నంబులో కన్యలో
కరులో కాంచనమో నికేతనములో గ్రామంబులో భూములో
ధరణీ ఖండమో కాక యే మడిగెదో ధాత్రీసురేంద్రోత్తమా!"

టీకా:

వర = మంచి; చేలంబులో = బట్టలుకాని; మాడలో = సువర్ణ నాణెములుకాని {మాడ - అరవరహా, ఒక సువర్ణనాణెము}; ఫలములో = పళ్ళుకాని; వన్యంబులో = వనములుకాని; గోవులో = ఆవులుకాని; హారులో = గుట్టములుకాని; రత్నములో = మణులుకాని; రథంబులో = రథములుకాని;

విమ్మపూన్నంబులో = మంచిఆహారములుకాని; కన్యలో = స్త్రీలుకాని; కరులు = ఏనుగులుకాని;
 కాంచనమో = బంగారముకాని; నికేతనములో = ఇళ్ళుకాని; గ్రామంబులో = ఊళ్ళుకాని; భూములో
 = పొలములుకాని; ధరణీఖండమో = భూభాగముకాని; కాక = కాకపోతే; ఏమి = ఏది; అడిగెదో =
 అడిగెదవు; ధాత్రీసుర = బ్రాహ్మణ; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠులలో; ఉత్తమా = ఉత్తముడా.

భావము:

ఓ బ్రాహ్మణోత్తముడా! నీకేం కావాలో కోరుకో. మేలైన వస్త్రములా, డబ్బులా, పండ్లా, అడవి
 సంపదలా, గోవులా, గుఱ్ఱములా, రత్నాలా, రథాలా, మంచి ఆహారాలా, కన్యలా, ఏనుగులా,
 బంగారమా, భవనాలా, గ్రామాలా, పొలాలా, భూభాగాలా లేకపోతే ఇవి కాకుండా ఇంకేమైనా
 కోరుకుంటున్నావా?"

8-551-వ.

అని ధర్మయుక్తంబుగాఁ బలికిన వైరోచని వచనంబులు విని సంతోషించి యీశ్వరుం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ధర్మయుక్తంబుగాన్ = ధర్మబద్ధముగా; పలికిన = అడిగిన; వైరోచని = బలిచక్రవర్తి
 {వైరోచని - విరోచనుని పుత్రుడు, బలి}; వచనంబులు = మాటలు; విని = విని; సంతోషించి =
 ఆనందించి; ఈశ్వరుండు = భగవంతుడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా ధర్మబద్ధంగా బలిచక్రవర్తి పలికిన పలుకులకు సంతోషించిన భగవంతుడైన వామనుడు
 ఇలా అన్నాడు.

అష్టమ స్కంధము : వామనుని సమాధానము

8-552-నీ.

"ఇది నాకు నెలవని యేరితిఁ బలుకుదు?-

నొక చోటనక యెందు నుండ నేర్తు;

నెవ్వనివాడ నం చేమని నుడువుదు?-

నా యంతవాడనై నడవనేర్తు;

నీ నడవడి యని యెట్లు వక్కాణింతు?-

బూని ముప్పొకల బోవ నేర్తు;

నదినేర్తు నిదినేర్తు నని యేలఁ జెప్పంగ?-

నేరుపు లన్నియు నేన నేర్తు;

8-552.1-తే.

8-552.1-ఆ.

నొరులుఁ గారు నాకు నొరులకు నే నొడు

నొంటివాడఁ జట్ట మొకఁడు లేఁడు

సిరియుఁ దొల్లి గలదు చెప్పెద నా టింకి

సుజనులందుఁ దఱచు చొచ్చియుండు.

టీకా:

ఇది = దీనిని; నా = నా; కున్ = కు; నెలవు = నివాసము; అని = అని; ఏ = ఏ; రీతిన్ = విధముగా;
పలుకుదు = చెప్పెగలను; ఒక = ప్రత్యేకముగ ఒక; చోటు = ప్రదేశము; అనక = అనకుండ; ఎందున్ =
ఎక్కడైనను; ఉండనేర్తున్ = ఉండగలను; ఎవ్వని = ఎవరికిచెందిన; వాడన్ = వాడిని; అంచున్ =
అనుచు; ఏమి = ఏమి; అని = అని; నుడువుదున్ = చెప్పెగలను; నా = నా; అంతవాడను =
అంతవాడినినేనే; ఐ = అయ్యి; నడవనేర్తు = స్వచ్ఛగావర్తించెదను; ఈ = ఇలాంటి; నడవడి = వర్తన
కలవాడను; అని = అని; ఎట్లు = ఎలా; వక్కాణింతున్ = చెప్పగలను; పూని = ధృతితో; ముప్పొకలన్ =
మూడు పోకడలు, పెక్కు త్రోవలను {ముప్పొకలు - మూడుపోకడలు, 1సత్త్వగుణము 2రజగుణము
3తమోగుణములుకల మూడువిధములు, 1శ్రవణ 2అధ్యయన 3ఉపన్యాస అనెడి మూడు విద్యలు,
1ముందుకు 2వెనుకుక 3పక్కలకు అనెడి మూడు గమనములు}; పోవనేర్తు = వెళ్ళగలను; అది =
అది; నేర్తున్ = తెలుసును; ఇది = ఇది; నేర్తున్ = తెలుసును; అని = అని; ఏల = ఎందుకు; చెప్పంగన్

= చెప్పడము; నేరుపులు = విద్యలు; అన్నియున్ = అన్ని; నేన = నేను; నేర్తున్ = తెలుసుకున్నాను;
ఒరులు = ఇతరులు; కారు = ఏమీకారు.

నా = నా; కున్ = కు; ఒరుల = ఇతరుల; కున్ = కు; నేన్ = నేను; ఔదు = ఉపయోగపడెదను; ఒంటి =
ఒంటరి, అనితరమైన; వాడన్ = వాడిని; చుట్టము = బంధువు; ఒకడు = ఒక్కడుకూడ; లేడు = లేడు;
సిరియున్ = లక్ష్మీదేవి, సంపద; తొల్లి = ఇంతకుముందు; కలదు = ఉన్నది; చెప్పెదన్ =
తెలియచెప్పెదను; నా = నా యొక్క; టెంకి = నివాసము; సుజనులు = మంచివారి, పుణ్యాత్ముల;
అందున్ = లో, ఎడల; తఱచు = ఎక్కువగా, ఎక్కువమార్లు; చొచ్చి = కూడి, చొరవకలిగి; ఉందున్ =
ఉంటాను.

భావము:

“ఇది నా చోటు అని ఎలా చెప్పగలను? ఒక చోటనకుండా అన్ని చోట్లా ఉంటాను. ఎవరికి
చెందినవాడనని చెప్పగలను? నేను నాఅంతవాడనై స్వేచ్ఛగా నడుచుకుంటాను. నానడవడి ఇది
అని ఎలా చెప్పగలను? పూనికతో మూడుపోకడలూ పొగలను. అది ఇది నేర్చుకున్నానని
చెప్పడము ఎందుకు గానీ, అన్ని విద్యలూ నేర్చుకున్నాను. వేరే వారు ఎవ్వరూ నన్ను చేరదీయరు.
నేనే వారిని చేరదీస్తాను. నేను ఒంటరివాణ్ణి. చుట్టాలు ఎవరూ లేరు. ఇంతకు ముందు నాకు
సిరికూడా ఉండేది. ఎక్కువగా నేను మంచివారితో కలిసి మసలుతుంటాను. అదే నా నివాసము.

8-553-వ.

అది యట్లుండ నిమ్ము.

టీకా:

అది = దాని; అట్లు = అలా; ఉండనిమ్ము = ఉండనియ్యి.

భావము:

ఆ సంగతి అట్లుండనీ...

8-554-నీ.

జననాథ! నీ మాట సత్యంబు సత్కీర్తి;
 దంబు గులార్థంబు ధర్మయుతముఁ
 గరుణానువర్తులు ఘనసత్త్వమూర్తులు-
 కాని మీ కులమందుఁ గలుగ రొరులు
 రణభీరువులు వితరణభీరువులు లేరు-
 ప్రత్యర్థు లర్థులు ప్రబ్ధికోనిన
 దానశౌండిమమునఁ దనువుదు రధికులై-
 మీ తాత లందఱు మేటిమగలు

8-554.1-ఆ.

మీ కులంబునందు మెఱయుఁ బ్రహ్లాదుండు
 మింటి చంద్రమాడ్కి మేలి రుచులఁ
 బ్రథిత కీర్తితోడ భవదీయవంశంబు
 నీరరాశి భంగి నైగడు చుండు.

టీకా:

జననాథ = రాజా; నీ = నీ యొక్క; మాట = మాటలు; సత్యంబు = యధార్థములు; సత్ = మంచి;
 కీర్తిదంబు = కీర్తినిచ్చెడివి; కులః = కులస్తులకు; అర్థంబు = తగినవి; ధర్మయుతమున్ =
 ధర్మబద్ధమైనవి; కరుణ = కనికరము కలిగి; అనువర్తులు = నడచువారు; ఘన = మిక్కిలి; సత్త్వ
 = బలము గల; మూర్తులు = స్వరూపులు; కాని = తప్పించి; మీ = మీ యొక్క; కులము = వంశము;
 అందున్ = లో; కలుగరు = పుట్టరు; ఒరులు = ఇతరులు; రణ = యుద్ధమునందు; భీరువులున్ =
 పిరికివారు; వితరణ = దానముచేయుటయందు; భీరువులున్ = వెనుదీయువారు; లేరు = లేరు;
 ప్రత్యర్థులున్ = శత్రులు; అర్థులున్ = యాచకులు; ప్రబ్ధికోనిన = కమ్ముకొనగా; దాన =
 దానములతోను; శౌండిమమునన్ = పరాక్రమముతోను; తనువుదురు = తృప్తి కలిగించెదరు;
 అధికులు = అతిశయించినవారు; ఐ = అయ్యి; మీ = మీ యొక్క; తాతలు = పూర్వీకులు; అందఱున్
 = అందరు; మేటి = గొప్ప; మగలు = శూరులు.
 మీ = మీ యొక్క; కులంబున్ = వంశము; అందున్ = లో; మెఱయు = ప్రకాశించెడి; ప్రహ్లాదుండు =

ప్రహ్లాదుడు; మింటి = ఆకామందున్న; చంద్రు = చంద్రుని; మాడ్కిన్ = వలె; మేలి = శ్రేష్ఠమైన; రుచులన్
 = కాంతులతో; పృథిత = పెద్దదైన; కీర్తి = కీర్తి; తోడన్ = తోటి; భవదీయ = నీ యొక్క; వంశంబు =
 వంశము; నీరరాశి = సముద్రము (నీరరాశి - నీరు రాశిగాగలది, కడలి); భంగిన్ = వలె;
 నెగడుచుండున్ = ప్రకాశించును.

భావము:

ఇప్పుడు నాతో నీవు అన్నమాట యదార్థం. మంచి కీర్తిని ఇచ్చేది నీ వంశానికి తగినది ధర్మంతో
 కూడినది మీ వంశం. మీకులంలో కనికరం కలవారూ ఆత్మబలంకలవారూ తప్ప వేరేవారు
 పుట్టలేదు. మీలో యుద్ధం చెయ్యడానికి గానీ, దానం ఇవ్వడానికి గానీ భయపడేవారు ఎవరూ
 లేరు. దరిచేరిన ప్రత్యర్థులకు పరాక్రమంతోనూ, దేహి అనే అర్థులకు దానంతోనూ తృప్తి కలిగిస్తారు.
 మీ పూర్వీకులు అందరూ గొప్ప మేటివీరులు. ఆకాశంలో వెలిగే చంద్రునిలా మీ వంశంలో
 ప్రహ్లాదుడు మేలైన కాంతివంతమైన కీర్తితో ప్రకాశిస్తాడు. మీవంశం సమృద్ధమైన ఆకీర్తితో
 సముద్రంవలె పెంపారుతుంది.

8-555-వ.

తొల్లి మీ మూడవ తాత హిరణ్యాక్షుండు విశ్వజయంబు జేసి గదాయుధుండై భూతలంబునఁ
 బ్రతివీరులం గానక సంచరింప విష్ణుండు వరాహరూపంబున నతని సమయించె; తద్భ్రాత యగు
 హిరణ్యకశిపుఁ డది విని హరిపరాక్రమంబునకు నాశ్చర్యంబు నొంది తన జయంబును
 బలంబునుం బరిహసించి గ్రద్దన నుద్ధవిడి నద్దనుజమర్దను మందిరంబునకుం జనియె; నప్పుడు.

టీకా:

తొల్లి = పూర్వము; మీ = మీ యొక్క; మూడవతాత = ముత్తాత; హిరణ్యాక్షుండు = హిరణ్యాక్షుడు; విశ్వ
 = జగత్తంతటిని; జయంబుచేసి = జయించి; గదాయుధుండు = గదాయుధమువాడు;
 భూతలంబునన్ = భూమండలముమీద; ప్రతివీరులన్ = ఎదిరించగల శూరులను; కానక =
 కనపడనివిధముగ; సంచరింపన్ = తిరుగుతుండగ; విష్ణుండు = నారాయణుడు; వరాహ = వరాహ;
 రూపంబునన్ = అవతారముతో; అతనిన్ = అతడిని; సమయించె = సంహరించెను; తత్ = అతని;
 భ్రాత = సహోదరుడు; అగు = అయిన; హిరణ్యకశిపుడు = హిరణ్యకశిపుడు; అది = ఆ విషయమును;

విని = విని; హరి = నారాయణుని; పరాక్రమంబున్ = పరాక్రమమునకు; ఆశ్చర్యంబున్ = ఆశ్చర్యమును; ఒంది = పొంది; తన = అతని; జయంబును = జయశీలమును; బలంబునున్ = శక్తిని; పరిహరించి = తూలనాడి; గ్రద్దనన్ = వెంటనే; ఉద్ధవిడిన్ = దండెత్తి; ఆ = ఆ; దనుజమర్దను = వైకుంఠుని; మందిరమున్ = వైకుంఠమున; కున్ = కు; చనియె = వెళ్ళెను; అప్పుడు = ఆ సమయమునందు.

భావము:

పూర్వం మీ మూడవ తరం తాత అయిన హిరణ్యాక్షుడు విశ్వాన్ని జయించి గదా దండాన్ని ధరించి భూలోకం అంతా తిరిగాడు. ఎక్కడా పగవాడు కనిపించలేదు. చివరకు అతనిని విష్ణువు వరాహరూపంలో పరిమార్చాడు. ఆ సంగతిని హిరణ్యాక్షుని సోదరుడైన హిరణ్యకశిపుడు విన్నాడు. విష్ణువు పరాక్రమానికి ఆశ్చర్యపడ్డాడు. విష్ణువు విజయాన్ని బలాన్ని తూలనాడాడు. వెంటనే అసురమర్దనుడు విష్ణువు యొక్క పట్టణమైన వైకుంఠంపై దండెత్తాడు.

8-556-క.

శూలాయుధహస్తంఢై

కాలాకృతి వచ్చు దనుజుఁ గని విష్ణుండుం

గాలజ్ఞత మాయాగుణ

శీలత నిట్లని తలంచెఁ జిత్తములోనన్.

టీకా:

శూలా = శూలము యనెడి; ఆయుధ = ఆయుధము; హస్తండు = చేతగలవాడు; ఐ = అయ్యి; కాలా = యముని; ఆకృతిన్ = వలె; వచ్చు = వచ్చెడి; దనుజున్ = రాక్షసుని; కని = చూసి; విష్ణుండున్ = నారాయణుడు; కాలజ్ఞతన్ = సమయజ్ఞతతో; మాయా = మాయగల; గుణశీలతన్ = లక్షణములతో; ఇట్లు = ఇలా; అ = అని; తలచెన్ = భావించెను; చిత్తము = మనసు; లోనన్ = అందు.

భావము:

అప్పుడు శూలాన్ని ధరించి ప్రళయకాలయమునివలె వస్తున్న హిరణ్యకశిపుణ్ణి చూసి,
సమయాసమయములు గుర్తించగల మాయలమారి కనుక, విష్ణువు తన మనస్సులో ఇలా
ఆలోచించాడు.

8-557-మ.

ఎదురై పోర జయింప రా దితనిఁ; గా కైందేనియుం బోవ భీ

ప్రదుడై ప్రాణులఁ దోలు మృత్యువు క్రియం బైవచ్చు నంచుం గ్రియా

విదుఁ డబ్జాక్షుఁడు సూక్ష్మరూపమున నావేశించె నిశ్వాస రం

ద్రుదిశన్ దైత్య హృదంతరాళమునఁ బ్రత్యక్షక్రియాభీరుడై.

టీకా:

ఎదురై = ఎదిరించి; పోర = యుద్ధము చేయుటకు; జయింపన్ = జయించుటకు; రాదు = వీలుకాదు;
ఇతనిన్ = ఇతనిని; కాక = అలాకాకుండగ; ఎందేనియున్ = ఎక్కడకైనను; పోవన్ = పోయినచో;
భీప్రదుడు = భయము కలిగించెడివాడు; ఐ = అయ్యి; ప్రాణులన్ = జీవులను; తోలున్ = తరుమును;
మృత్యువు = మరణము; క్రియన్ = వలె; పైవచ్చు = మీదికివచ్చును; అంచున్ = అనుచు; క్రియా =
ఉపాయము; విదుడు = తెలిసినవాడు; అబ్జాక్షుడు = నారాయణుడు; సూక్ష్మ = చాలాచిన్న;
రూపమునన్ = రూపముతో; అవేశించె = ప్రవేశించెను; నిశ్వాసరంధ్ర = ముక్కు; దిశన్ = ద్వారా;
దైత్య = రాక్షసుని; హృత్ = హృదయము; అంతరాళమునన్ = లోనికి; ప్రత్యక్షక్రియా =
ఎదుర్కొనుటకు; భీరుడు = బెదరినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఈ హిరణ్యకశిపుడిని యుద్ధంలో ఎదిరించి జయించడానికి వీలుకాదు. అలాకాకుండా నేను
ఎక్కడికైనా వెళ్ళిపోతే ఇక లోకంలోని ప్రాణులపైకి మృత్యువు మాదిరిగా దండెత్తి భయపెట్టి
పొరద్రోలుతాడు అనుకొని విష్ణువు ఉపాయాన్ని ఆలోచించాడు. సూక్ష్మరూపంతో ముక్కురంధ్రం
గుండా హిరణ్యకశిపుని హృదయంలో ప్రవేశించాడు.

అంత నదైత్యవల్లభుండు వైష్ణవాలయంబు జొచ్చి వెదకి హరిం గానక కోపంబు మానక మిన్ను
మన్ను నన్వేషించి త్రిదివంబు నరసి, దిశలం బరికించి, భూ వివరంబులు వీక్షించి, సముద్రంబులు
వెదకి, పురంబులు శోధించి, వనంబులు విమర్శించి, పాతాళంబు పరీక్షించి, జగంబున
నదృష్టశత్రుండై మార్గణంబు చాలించి, తనలో నిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; దైత్య = రాక్షస; వల్లభుండు = రాజు; వైష్ణవాలయంబున్ = వైకుంఠమును
{వైష్ణవాలయము -విష్ణువు యొక్క నివాసము, వైకుంఠము}; చొచ్చి = ప్రవేశించి; వెదకి = అన్వేషించి;
హరిన్ = విష్ణుని; కానక = కనుగొనలేక; కోపంబు = కోపము; మానక = వదలకుండ; మిన్ను =
ఆకాశము; మన్ను = నేల; అన్వేషించి = వెతికి; త్రిదివంబున్ = స్వర్గమును త్రిదివము -
భూర్భువస్సువః త్రిలోకములలోని మూడవది, స్వర్గము; అరసి = గాలించి; దిశలన్ = దిక్కులను;
పరికించి = పరిశీలించి చూసి; భూవివరంబులున్ = బోరియ గుహాదులందు; వీక్షించి = చూసి;
సముద్రంబులు = సముద్రములలో; వెదకి = అన్వేషించి; పురంబులు = పట్టణములు; శోధించి =
వెతికి; వనంబులున్ = అడవులను; విమర్శించి = గాలించి; పాతాళంబున్ = పాతాళమును;
పరీక్షించి = వెతికి; జగంబునన్ = జగత్తునందు; అదృష్ట = కనబడని; శత్రుండు = శత్రువు కలవాడు; ఐ
= అయ్యి; మార్గణంబు = వెతుకుట; చాలించి = ఆపివేసి; తన = తన; లోనన్ = మనసులో; ఇట్లు =
ఇలా; అనియె = అనుకొనెను.

భావము:

ఆ తరువాత ఆ రాక్షసేంద్రుడు హిరణ్యకశిపుడి వైకుంఠం ప్రవేశించి, విష్ణువు కోసం వెదకాడు. కానీ
పగవాడు కనిపించ లేదు. కోపంతో ఆ రాక్షసుడు విష్ణువు కోసం ఆకాశాన్ని, భూలోకాన్ని,
స్వర్గలోకాన్ని గాలించాడు. సకల దిక్కులనూ, భూగర్భాలనూ, సముద్రాలనూ, పట్టణాలనూ,
అడవులనూ అంతటా వెదకాడు. లోకంలో విష్ణువుజాడ ఎక్కడా చిక్కలేదు. కడకు వెతుకుట ఆపి
ఇలా అనుకున్నాడు.

"పగవాడు మడియ నోపును

దెగడేనియు నెదురుపడడె? దేహధరులకుం

దెగిన యెడఁ బగఱ మీదనుఁ

బగఁ గొనఁ దగ ద నుచు నుడిగెఁ బ్రాభవశక్తిన్."

టీకా:

పగవాడు = శత్రువు; మడియన్ = మరణించి; ఓపున్ = యుండిఉండవచ్చును; తెగడు = మరణించక ఉన్నవాడు; ఏనియున్ = అయినచో; ఎదురుపడడె = ఎదుర్కొనెడివాడేకదా; దేహధరుల్ = జీవుల; కున్ = కు; తెగిన = మరణించిన; ఎడన్ = తరువాత; పగఱ = శత్రువుల; మీదనున్ = పైన; పగగొన = పగబూనుట; తగదు = యుక్తముకాదు; అనుచునున్ = అనుచు; ఉడిగెన్ = విడిచెను; ప్రాభవశక్తిన్ = దండయాత్రను;

భావము:

"నా శత్రువు మరణించి ఉండవచ్చు, మరణించకుండా ఉండి ఉంటే నన్ను ఎదుర్కొనేవాడే కదా. మరణించిన పగవారిపై పగబూనడం తగదు." అని హిరణ్యకశిపుడు అనుకొని విష్ణువుపై దండయాత్ర ఆపెను

8-560-వ.

అతండు మీ ప్రపితామహుం; డతని గుణంబు లనేకంబులు గల; వవి యట్లుండనిమ్ము.

టీకా:

అతండు = అటువంటివాడు; మీ = మీ యొక్క; ప్రపితామహుండు = ముత్తాత; అతని = అతని యొక్క; గుణంబుల్ = గొప్పగుణములు; అనేకంబులు = చాలా; కలవు = ఉన్నాయి; అవి = వానిని; అట్లు = అలా; ఉండనిమ్ము = ఉండనియ్యి.

భావము:

ఈవిధంగా అనుకొని దండయాత్ర ఆపేసాడు. అలాంటి మీ ముత్తాత హిరణ్యకశిపుడు గుణాలు లెక్కలేనన్ని ఉన్నాయి అనుకో. వాటిని అలా ఉండనీ.

8-561-క.

ఆతుర భూసురగతిఁ బురు

పరాతాదులుఁ దన్ను వేడ నొగిఁ గొం డనుచున్

మీ తండ్రి యిచ్చె నాయువు

నేతన్మాత్రుడవె నీవు నీలోకమునన్?

టీకా:

ఆతుర = ఆపదలోనున్న; భూసుర = బ్రాహ్మణుల; గతిన్ = వలె; పురుహతాత = ఇంద్రుడు
{పురుహతాతుడు - యజ్ఞములందు ప్రచురమైన పిలుపు కలవాడు, ఇంద్రుడు}; ఆదులున్ =
మొదలగువారు; తన్ను = తనను; వేడన్ = అర్థించగా; ఒగిన్ = ఒప్పుకొని; కొండు = తీసుకొనండి;
అనుచున్ = అనుచు; మీ = మీ యొక్క; తండ్రి = నాన్న; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చివేసెను; ఆయువున్ =
ఆయుష్షును; ఏతన్మాత్రుడవె = వారికి తీసిపోనివాడవే కదా; నీవున్ = నీవుకూడ; ఈ = ఈ;
లోకమునన్ = లోకములో.

భావము:

ఇక మీ తండ్రి మాత్రం సామాన్యుడా ఇంద్రాదులు బ్రహ్మణులవలె బాధ నటిస్తూ అర్థించగా సరే
తీసుకోండి అంటూ మీ తండ్రి వారికి తన ఆయుస్సును దానమిచ్చేసాడు. నీవు కూడా వారికి
ఏమాత్రం తీసిపోవు.

8-562-క.

ఏలితివి మూఁడు జగములుఁ

దొలితి వింద్రాది సురలఁ; దొల్లిటివారిం

బోలితివి దానగుణముల;

సోలితివి పిశాచరాక్షసుల రక్షింపన్.

టీకా:

ఏలితివి = పరిపాలించితివి; మూడుజగములున్ = ముల్లోకములను; తోలితివి = తరిమితివి; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; ఆది = మున్నగు; సురలన్ = దేవతలను; తొల్లిటివారిన్ = పూర్వులను; పోలితివి = సరిపోలితివి; దాన = దానముచేసెడి; గుణములన్ = లక్షణములతో; సోలితివి = పారవశ్యము పొందితివి; పిశాచ = భీకరులైన; రాక్షసులన్ = రాక్షసులను; రక్షింపన్ = కాపాడుటయందు.

భావము:

నీవు ముల్లోకాలనూ పాలించావు. ఇంద్రాది దేవతలను ఓడించావు. దానమివ్వడంలోనూ గుణాలలోనూ మీ పెద్దలకు సరిపోలిన వాడవు అయ్యావు. రాక్షసులను రక్షించడంలో సమర్థుడవు అయ్యావు.

అష్టమ స్కంధము : వామనుడు దాన మడుగుట

8-563-వ.

అదియునుం గాక

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతే కాకుండా.

8-564-క.

రాజ్యంబు గలిగె నేనిం

బూజ్యలకును యాచకులకు భూమిసురులకున్

భాజ్యముగ బ్రతుక డేనిం

ద్రాజ్యంబులు వాని జన్మ ధన గేహంబుల్.

టీకా:

రాజ్యంబున్ = రాజ్యాధికారము; కలిగెన్ = లభించిన; ఏనిన్ = ఎడల; పూజ్యల =
గౌరవింపదగినవారి; కునున్ = కి; యాచకుల = భిక్షుల; కున్ = కు; భూమిసురుల్ = బ్రాహ్మణుల;
కున్ = కు; భాజ్యముగన్ = పంచిపెట్టెడి విధముగ; బ్రతుకడేనిన్ = జీవించకపోయినచో;
త్యాజ్యంబులున్ = త్యజింపదగినవి; వాని = అతని; జన్మ = పుట్టుక; ధన = సంపద; గేహంబుల్ =
గృహములు.

భావము:

రాజ్యాధికారం కలిగినప్పుడు గౌరవింపదగినవారికీ, బ్రాహ్మణులకూ బిచ్చగాళ్ళకూ ధనాన్ని
పంచిపెడుతూ బ్రతకాలి. అలా చేయనివాడి బ్రతుకూ, ధనమూ, గృహములు నిరర్థకమైనవి,
పరిత్యజింప తగినవి.

8-565-క.

మున్నెన్నుదురు వదాన్యుల

నెన్నెడుచో నిన్నుఁ ద్రిభువనేశుం డనుచున్;

ఇన్నిదినంబుల నుండియు

నెన్నుడు నినుఁ బెట్టు మనుచు నీండ్రము జేయన్.

టీకా:

మున్ను = ముందుగ; ఎన్నుదురు = లెక్కించెదరు; వదాన్యులన్ = దాతలను; ఎన్నెడుచో =

లెక్కించునప్పుడు; నిన్నున్ = నిన్ను; త్రిభువన = ముల్లోకములకు; ఈశుండు = ప్రభువు; అనుచున్ =

అనుచు; ఇన్ని = ఇన్ని; దినంబుల = రోజుల; నుండియున్ = నుంచి; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడుకూడ;
నినున్ = నిన్ను; పెట్టుము = ఇమ్ము; అనుచున్ = అనుచు; ఈంద్రము = పీడించుట; చేయన్ =
చేయలేదు.

భావము:

దాతలను లెక్కించేటప్పుడు ముల్లోకాలలోనూ గొప్పవాడుగా మొట్టమొదట నిన్నే ఎన్నిక చేస్తారు.
ఇంతవాడవు అయినా ఇంతవరకూ నిన్ను ఇమ్మంటూ ఏనాడూ నేను పీడించలేదు.

8-566-ఆ.

ఒంటివాడ నాకు నొకటి రెం డడుగుల

మేర యిమ్ము సొమ్ము మేర యెల్ల;

గోర్కిదీర బ్రహ్మకూకటి ముట్టెద

దానకుతుకసాంద్ర! దానవేంద్ర!"

టీకా:

ఒంటివాడన్ = ఒక్కడను; నా = నా; కున్ = కు; ఒకటిరెండు = మూడు (3); అడుగుల = అడుగుల;
మేర = కొలత కల భూమి; ఇమ్ము = ఇమ్ము; సొమ్ము = సంపదలు; మేర = ఎల్లను; ఒల్ల =
అంగీకరించను; కోర్కిన్ = కోరిక; తీరన్ = తీరినచో; బ్రహ్మకూకటిముట్టెదన్ = మిక్కిలి
సంతోషించెదను {బ్రహ్మకూకటిముట్టెదను - బ్రహ్మయొక్క జట్టును అందుకొనెదను,
మహానందపడెదను}; దాన = దానముచేసిడి; కుతుక = కుతూహలము; సాంద్ర = అధికముగా
కలవాడ; దానవేంద్ర = రాక్షసరాజు.

భావము:

ఓ దానవరాజా! దానం చేయాలనే గట్టి కుతూహలం కలవాడా! బలిచక్రవర్తి! నేను ఒంటరివాడిని.
నాకు సొమ్ములూ భూములూ అక్కరలేదు. మూడడుగుల నేల మాత్రము ఇమ్ము. దానితో తృప్తిపడి
బ్రహ్మానందం పొందుతాను."

8-567-వ.

అనిన బరమయాచకునకుఁ బ్రదాత యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; పరమ = మహా; యాచకున్ = భిక్షుని; కున్ = కి; ప్రదాత = గొప్పదాత; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా మూడు అడుగుల నేల అడిగిన ఉత్కృష్ట భిక్షుకుడైన వామనుడితో, బహు దొడ్డ దాత అయిన బలిచక్రవర్తి ఇలా అన్నాడు.

8-568-ఆ.

"ఉన్నమాటలెల్ల నొప్పును విప్రుండ!

సత్య గతులు వృద్ధ సమ్మతంబు;

లడుగఁ దలచి కొంచె మడిగితివో చెల్ల;

దాత పెంపు సొంపుఁ దలఁపవలదె."

టీకా:

ఉన్నమాటలు = చెప్పినవి; ఎల్లన్ = అన్ని; ఒప్పును = తగును; విప్రుండ = బ్రాహ్మణుడా; సత్య = యదార్థమైన; గతులు = విధములు; వృద్ధ = పెద్దలచే; సమ్మతంబులు = అంగీకరింపబడునవి; అడుగన్ = అడగవలెనని; తలచి = అనుకొని; కొంచెము = కొద్దిగానే; అడిగితివో = అడిగితివేమి; చెల్ల = అరె; దాత = దాతయొక్క; పెంపు = గొప్పదనమును; సొంపున్ = మంచితనమును; తలపన్ = భావించ; వలదె = వద్దా.

భావము:

"ఓ బ్రాహ్మణుడా! నీ మాటలన్నీ ఉన్నమాటలే. వాటిని ఒప్పుకోవలసిందే. ముమ్మాటికీ సత్యములే. అందుకు పెద్దలు కూడా కాదనరు. కానీ పాపం అడక్క అడక్క అడిగి ఇంత కొంచెమే అడిగావు. చాలా బాగుంది. కానీ అడిగే టప్పుడు దాత గొప్ప దనాన్నీ అతని గొప్ప గుణాన్ని తలచాలి కదా!"

8-569-వ.

అని మఱియు ని ట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకా; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని బలిచక్రవర్తి మరల ఇలా అన్నాడు.

8-570-మ.

"**వ**సుధాఖండము వేడితో? గజములన్ **వా**ంఛించితో? వాజులన్

వెసనూహించితో? కోరితో యువతులన్ **వీ**క్షించి కాంక్షించితో?

పసి బాలుండవు; నేర వీ వడుగ; నీ **భా**గ్యంబు లీపాటి గా

కసురేంద్రుండు పదత్రయం బడుగ నీ **య**ల్పంబు నీ నేర్చునే?"

టీకా:

వసుధాఖండము = భూభాగమును; వేడితో = అడుగుటకాని; గజములన్ = ఏనుగులను;

వాంఛించితో = కోరుటకాని; వాజులన్ = గుఱ్ఱములను; వెసన్ = మిక్కిలి; ఊహించితో =

అనుకొనుటకాని; కోరితో = కావాలనుటకాని; యువతులన్ = జవరాండ్రను; వీక్షించి = చూసి;

కాంక్షించితో = కోరుటకాని; పసి = బాగాచిన్న; బాలుండవు = పిల్లవాడవు; నేరవు =

తెలియనివాడవు; అడుగ = అడుగుట; నీ = నీయొక్క; భాగ్యంబుల్ = అదృష్టములు; ఈపాటి =

ఈమాత్రమే; కాక = అయినప్పటికిని; అసురేంద్రుండు = రాక్షసచక్రవర్తి; పదత్రయంబు =
మూడడుగులే; అడుగన్ = అడిగినని; ఈ = ఇంత; అల్పంబున్ = స్వల్పముగా, కొంచెమును; ఈన్ =
ఇచ్చుట; నేర్పునే = చేయకలడా.

భావము:

"భూభాగం కోరుకోవాలి లేదా ఏనుగులు కోరుకోవాలి లేదా గుఱ్ఱాలను కోరాలి లేదా
అందగత్తెలను చూసి కాంక్షపుడితే జవరాండ్రను కోరుకోవాలి; కాని చిన్నపిల్లాడివి కదా అడగటం
తెలియదు; నీ సిరి / సామర్థ్యం ఇంత అల్పమైందే. కనుకే మూడడుగులు మాత్రమే అడిగావు; ఐనా
ఇంతటి రాక్షస చక్రవర్తిని ఇంత అల్పం ఎలా ఇస్తాను."

అని అంటున్నాడు బలిచక్రవర్తి మూడడుగుల మేర దానం అడిగిన వామనునితో.

8-571-వ.

అనిన మొగంబునం జిలునగవు మొలకలెత్త గృహమేధికి మేధావి యి ట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; మొగంబునన్ = ముఖమునందు; చిలునగవు = చిరునవ్వు; మొలకలెత్త =
ఉదయించగా; గృహమేధి = గృహస్థున; కిన్ = కు; మేధావి = విజ్ఞాని; ఇట్లు = ఇలా; అనియె =
చెప్పెను.

భావము:

ఇలా ఇంత చిన్నదానమా అంటున్న యాగ యజమాని బలిచక్రవర్తితో మేధావి అయిన
వామనుడు ఇలా అంటున్నాడు.

8-572-మ.

"**గొడు**గో, జన్మిదమో, కమండలువో, నా**కున్** ముంజియో, దండమో,

వడుగే నెక్కడ భూము లెక్కడ? కరుల్, **వా**మాక్షు, లశ్వంబు లె

క్యడ? నిత్యోచిత కర్మ మెక్కడ? మదాకాంక్షామితంబైన మూఁ
డడుగుల్ మేరయ త్రోవ కిచ్చుటది బ్రహ్మాండంబు నా పాలికిన్.

టీకా:

గొడుగొ = గొడుగుకాని; జన్మిదమో = జంధ్యముకాని; కమండులువొ = కమండలముకాని; నా = నా;
కున్ = కు; ముంజియో = మొలత్రాడుకాని; దండమో = యోగదండముకాని; వడుగున్ =
బ్రహ్మచారిని; ఏన్ = నేను; ఎక్కడ = ఎక్కడ; భూములు = భూభాగములు; ఎక్కడ = ఎక్కడ; కరుల్ =
ఏనుగులు; వామాక్షులు = జవరాంధ్రు; అశ్వంబులున్ = గుఱ్ఱములు; ఎక్కడ = ఎక్కడ;
నిత్యోచితకర్మము = నిత్యకృత్యములు; ఎక్కడ = ఎక్కడ; మత్ = నాచేత; ఆకాంక్షితంబు = కోరబడినది;
ఐన = అయిన; మూడు = మూడు (3); అడుగుల్ = అడుగుల; మేరయ = పాటిది; త్రోవక = కాదనక;
ఇచ్చుట = దానముచేయుట; అది = అదే; బ్రహ్మాండంబు = బ్రహ్మాండము; నా = నా; పాలికిన్ =
పాలిటికి, మట్టుకు.

భావము:

"అయ్యా! నేను బ్రహ్మచారిని. నాకు గొడుగు కాని, యజ్ఞోపవీతం కాని, కమండలం కాని, మొలత్రాడు
కాని ఉపయోగిస్తాయి. అంతేకాని బ్రహ్మచారి నైన నా కెందుకు భూములు, ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు,
స్త్రీలు. నా నిత్యకృత్యాలకి వాటితో పనిలేదు కదా. కాదని తోసేయకుండ నే కోరిన ఆ మూడు
అడగుల చోటిస్తే అదే నాకు బ్రహ్మాండం.

8-573-వ.

అదియునుంగాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతేకాకుండా...

8-574-క.

వ్యాప్తిం బొందక వగవక

ప్రాప్తంబగు లేశమైనఁ బదివే లనుచుం

దృప్తిం జెందని మనుజుఁడు

సప్తద్వీపముల నయినఁ జక్కంబడునే?

టీకా:

వ్యాప్తిన్ = ఉబ్బిపోవుట; పొందక = పొందకుండగ; వగవక = విచారించకుండ; ప్రాప్తంబు = దొరికినది; అగు = అయిన; లేశము = ఎంత అల్పము, కొంచెము; ఐనన్ = అయినప్పటికిని; పదివేలు = అధికమైనది; అనుచున్ = అనుకొని; తృప్తిన్ = తృప్తి; చెందని = పడని; మనుజుడు = మానవుడు; సప్తద్వీపములన్ = సప్తద్వీపముల సంపదతో (సప్తద్వీపములు - 1జంబూ 2ప్లక్ష 3శాల్మల 4కుశ 5క్రౌంచ 6శాక 7పుష్కర యనెడి 7 ద్వీపములు); అయినన్ = అయినప్పటికిని; చక్కంబడునే = సరిగా అగునా కాడు.

భావము:

లభించినది ఎంత కొంచెం అయినాసరే ఉబ్బితబ్బిబ్బు పడకుండా, అదే పదివేలుగా భావించి తృప్తి పొందాలి. అలా తృప్తిపడనివారికి సప్తద్వీపాల సంపదలు వచ్చిపడినా కూడా తృప్తి తీరదు.

8-575-శా.

ఆశాపాశము దాఁ గడున్ నిడుపు; లే దంతంబు రాజేంద్ర! వా

రాశిప్రావృత మేదినీవలయ సామ్రాజ్యంబు చేకూడియుం

గాసిం బొందిరిఁ గాక వైన్య గయ భూకాంతాదులున్నర్థకా

మాశం బాయఁగ నేర్చిరే మును నిజాశాంతంబులం జూచిరే.

టీకా:

ఆశా = ఆశ యనెడి; పాశంబు = తాడు; తాన్ = అది; కడున్ = మిక్కిలి; నిడుపు = పొడవైనది; లేదు = లేదు; అంతంబు = అంతు; రాజేంద్రా = చక్రవర్తి; వారాశి = సముద్రముచే (వారాశి - నీటికికుప్ప, కడలి); ప్రావృత = చుట్టబడిన; మేదిని = భూ; వలయ = మండల; సామ్రాజ్యంబున్ = సామ్రాజ్యములు; చేకుడియున్ = సమకూరినప్పటికి; గాసిన్ = శ్రమను; పొందిరి = పడిరి; కాక = కావచ్చుకాని; వైన్య = పృథుడు; గయ = గయుడు యనెడి; భూకాంతులున్ = చక్రవర్తులుకూడ; అర్థ = సంపదలపైన; కామ = కామములపైన; ఆశన్ = ఆశను; పాయగన్ = వదలుట; నేర్చిరే = చేయగలిగిరా, లేదు; మును = ఇంతకుముందు; నిజ = తమ; ఆశ = ఆశలకు; అంతంబున్ = అంతును; చూచిరే = కనుగొనగలిగిరా, లేదు.

భావము:

బలి రాక్షస మహారాజా! ఆశ మిక్కిలి పొడవైన తాడు వంటిది. దానికి అంతు అన్నది ఉండదు. పూర్వకాలంలో పృథుచక్రవర్తి గయుడూ మొదలైన రాజులు సముద్రాల దాకా వ్యాపించిన సామ్రాజ్యాన్ని సంపాదించి పాలించారు. వారు సైతం వృథాగా కష్టపడినవారే కానీ అర్థంమీదా కామంమీదా ఆశలను వదలుకోలేదు. అంతటి వారు కూడా ఆశల అంతు చూడలేదు కదా.

8-576-నీ.

సంతుష్టుడీ మూడు జగములఁ బూజ్యండు-

సంతోషి కెప్పుడుఁ జరుగు సుఖము

సంతోషిఁ గాకుంట సంసార హేతువు-

సంతసంబున ముక్తిసతియు దొరకుఁ

బూటపూటకు జగంబుల యదృచ్ఛాలాభ-

తుష్టిని దేజంబు తోన పెరుగుఁ

బరితోష హీనతఁ బ్రభ చెడిపోవును-

జలధార ననలంబు సమయునట్లు

8-576.1-ఆ.

నీవు రాజ వనుచు నిఖిలంబు నడుగుట

దగవు గాదు నాకు; దగిన కొలది

యేను వేడికొనిన యీ పదత్రయమును

జాల దనక యిమ్ము; చాలుజాలు."

టీకా:

సంతుష్టుడు = తృప్తిపడువాడు; ఈ = ఈ; మూడుజగములన్ = ముల్లోకములందును; పూజ్యుండు = గౌరవింపదగినవాడు; సంతోషి = తృప్తిపడువాని; కిన్ = కి; ఎప్పుడున్ = ఎప్పటికిని; జరుగు = కలుగుతుండును; సుఖము = సౌఖ్యము; సంతోషి = సంతృప్తి; కాకుంటన్ = చెందకపోవుట; సంసార = సంసారబంధనములకు; హేతువు = కారణము; సంతసంబునన్ = సంతృప్తివలన; ముక్తి = మోక్షము యనెడి; సతియున్ = కాంతకూడ; దొరకున్ = లభించును; పూటపూట = ప్రతి దినమున; కు = కు; జగంబులన్ = లోకములందు; అదృచ్ఛా = తనకితానుగా; లాభ = దొరికినదానితో; తుష్టినిన్ = తృప్తివలన; తేజంబున్ = తేజస్సు; తోనన్ = తోపాటు; పెరుగున్ = అభివృద్ధి కలుగును; పరితోష = సంతృప్తి; హీనతన్ = లేకపోవుటచేత; ప్రభ = తేజస్సు; చెడిపోవును = పాడైపోవును; జల = నీటి; దారన్ = దారలవలన; అనలంబు = అగ్ని; సమయున్ = ఆరిపోవు; అట్లు = విధముగా. నీవున్ = నీవు; రాజవు = రాజవుకదా; అనుచున్ = అని; నిఖిలంబున్ = సమస్తమును; అడుగుట = కోరుట; తగవు = తగినది; కాదు = కాదు; నా = నా; కున్ = కు; తగిన = సరిపడిన; కొలది = అంత; ఏనున్ = నేను; వేడికొనిన = కోరుకొన్న; ఈ = ఈ; పద = అడుగులు; త్రయమును = మూడింటిని (3); చాలదు = వీలుకాదు; అనక = అనకుండగ; ఇమ్ము = ఇమ్ము; చాలుజాలు = ఇంకచాలు.

భావము:

తృప్తిపడేవాడు ముల్లోకాల్లోనూ గౌరవింపబడతాడు. తృప్తునికి ఎప్పుడూ సుఖం కలుగుతుంది. సంతోషం లేకపోవడమే తిరిగి పుట్టడానికి కారణం. సంతోషంవల్ల మోక్షం కూడా సమకూరుతుంది. పూటపూటకూ తనంతతానుగా దొరికినదానితో సంతోషపడుతుంటే తేజస్సు పెరుగుతుంది. నీళ్ళ వలన నిప్పు చల్లారినట్లుగా సంతోషం లేకపోతే తేజస్సు తగ్గిపోతుంది. నీవు రాజవు కదా అని అవి ఇవి అన్నీ అడగడం భావ్యం కాదు. నాకు తగినట్లుగా నేను అడిగిన మూడుఅడుగులూ కాదనకుండా ఇమ్ము. అంతే చాలు. అదే చాలు."

అష్టమ స్కంధము : శుక్ర బలి సంవాదంబును

8-577-వ.

అని యిట్లు పలుకుచున్న ఖర్వునకు నుర్వీదానంబు చేయం దలంచి కరకలిత సలిల కలశుండైన య విత్తరణగుణముఖరునిం గని, నిజ విచారయుక్త దనుజ రాజ్య చక్రండుగు శుక్రం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పలుకుచున్న = అనుచున్న; ఖర్వున్ = పొట్టివాని; కును = కీ; ఉర్వీదానంబు = భూదానము; చేయన్ = చేయవలెనని; తలచి = అనుకొని; కర = చేతిలో; కలిత = ఉన్న; సలిల = నీటి; కలశుండు = కలశము కలవాడు; ఐన = అయినట్టి; ఆ = ఆ; విత్తరణ = దానముచేసెడి; గుణ = లక్షణములతో; ముఖరునిన్ = ముఖ్యమైనవానిని; కని = చూసి; నిజ = తన; విచార = ఆలోచనలో; యుక్త = కూడిన; దనుజ = రాక్షస; రాజ్య = రాజ్యమును; చక్రండు = నడపువాడు; అగు = అయిన; శుక్రండు = శుక్రుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా చాలంటూ పలికిన వామనునికి మూడు అడుగుల భూదానం ఇవ్వడానికి బలిచక్రవర్తి జలకలశం చేతిలోనికి తీసుకుని సమాత్తం అవుతున్నాడు. అంతలో రాక్షసరాజ్య నిర్వాహణా దక్షుడు అయిన శుక్రాచార్యుడు దానశీలుడైన దానవచక్రవర్తి బలితో ఇలాఅన్నాడు.

8-578-నీ.

"దనుజేంద్ర! యీతఁడు ధరణీసురుఁడుఁ గాడు-

దేవకార్యంబు సాధించుకొఱకు

హరి విష్ణుఁ డవ్యయుం డదితి గర్భంబునఁ-

గశ్యపసూనుడై కలిఁగె; నకట!

యెఱుగ కీతని కోర్కి నిచ్చెద నంటివి-

దైత్య సంతతి కుపద్రవము వచ్చు

నీ లక్ష్మీ దేజంబు నెలవు నైశ్వర్యంబు-

వంచించి యిచ్చు దా వాసవునకు;

8-578.1-ఆ.

మొనసి జగము లెల్ల మూడు పాదంబుల

నఖిలకాయుఁ డగుచు నాక్రమించు

సర్వ ధనము విష్ణు సంసర్జనము చేసి

బడుగు పగిది నెట్లు బ్రతికె దీవు?

టీకా:

దనుజేంద్ర = రాక్షసచక్రవర్తి; ఈతడు = ఇతగాడు; ధరణీసురుడు = భ్రాహ్మణుడు; కాడు = కాడు; దేవ = దేవతల; కార్యంబు = పని; సాధించు = సాధించుట; కొఱకు = కోసము; హరి = నారాయణుడు; విష్ణుడు = నారాయణుడు; అవ్యయుండు = నారాయణుడు; అదితి = అదితి యొక్క; గర్భంబునన్ = కడుపులో; కశ్యప = కశ్యపునియొక్క; సూనుడు = పుత్రుడు; ఐ = అయ్య; కలిగెన్ = పుట్టెను; అకట = అయ్యో; ఎఱుగక = తెలియక; ఈతని = ఇతని యొక్క; కోర్కిన్ = కోరికను; ఇచ్చెదన్ = ఇస్తాను; అంటివి = అన్నావు; దైత్య = రాక్షస; సంతతి = కులమున; కున్ = కు; ఉపద్రవము = పెనుముప్పు; వచ్చున్ = వచ్చును; నీ = నీ యొక్క; లక్ష్మీన్ = సంపదలను; తేజంబున్ = తేజస్సును; నెలవున్ = స్థానమును; ఐశ్వర్యంబున్ = ఐశ్వర్యమును; వంచించి = దొంగిలించి; ఇచ్చున్ = ఇచ్చును; తాన్ = అతడు; వాసవున్ = ఇంద్రుని; కు = కి.

మొనసి = వ్యాహముపన్ని; జగములు = లోకములు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; మూడు = మూడు (3); పాదంబులన్ = అడుగులతోటి; అఖిలకాయుండు = విశ్వరూపుడు; అగుచున్ = అగుచు; ఆక్రమించున్ = అలముకొనును; సర్వ = సమస్తమైన; ధనమున్ = సంపదలను; విష్ణు = నారాయణునికీ; సంసర్జనంబు = అప్పజెప్పుట; చేసి = చేసి; బడుగు = బీదవాని; పగిదిన్ = వలె; ఎట్లు = ఎలా; బ్రతికెదవు = జీవించగలవు; ఈవు = నీవు.

భావము:

“రాక్షసేశ్వరా! బలీ! ఇతడు బ్రాహ్మణుడు కాదు. అనంతాత్ము డైన హరి, విష్ణువు. దేవతల కార్యాన్ని సాధించడానికి కశ్యపుని కొడుకుగా అదితి గర్భంలో పుట్టినవాడు. అయ్యో! తెలియకుండా ఇతనికి దానం ఇస్తానని ఒప్పుకున్నావు. దీని వలన రాక్షసులకు కష్టం వస్తుంది. ఇతడు నిన్ను మోసగించి నీ సంపదనూ తేజస్సునూ రాజ్యాన్నీ ఇంద్రునికి ఇస్తాడు. విశ్వరూపం ధరించి మూడడుగులతో లోకాలు అన్నిటినీ ఆక్రమిస్తాడు. నీ ఐశ్వర్యమంతా ధారపోసి నీవు నిరుపేదగా ఎలా బ్రతుకుతావు.

8-579-క.

ఒక్కపదంబున భూమియు

నొక్కటఁ ద్రిదివంబు ద్రొక్కి యున్నతమూర్తిన్

దిక్కులు గగనముఁ దానై

వెక్కసమై యున్న నెందు వెడలెదు? చెపుమా!

టీకా:

ఒక్క = ఒక; పదంబునన్ = అడుగుతో; భూమియున్ = భూలోకమును; ఒక్కటన్ = ఒకదానితో;
త్రిదివంబున్ = స్వర్గలోకమును; ద్రొక్కి = ఆక్రమించేసి; ఉన్నత = పెద్ద; మూర్తిన్ = స్వరూపముతో;
దిక్కులున్ = దిక్కులు; గగనమున్ = ఆకాశము; తాను = తనే; ఐ = అయ్యి; వెక్కసము =
నిండిపోయినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉన్నన్ = అయిపోయినచో; ఎందున్ = ఎక్కడకు; వెడలెదు =
పోయెదవు; చెపుమా = చెప్పు.

భావము:

ఇతడు ఒకపాదంతో భూలోకాన్నీ, ఇంకొకపాదంతో స్వర్గలోకాన్నీ కప్పివేస్తాడు. బాగా పెద్ద ఆకారం ధరించి, దిక్కులూ, ఆకాశం పిక్కటిల్లేటట్లు పెరిగి, అంతా తానై నిండిపోతాడు. అప్పుడు నీవు ఎక్కడికి పోతావు చెప్పు.

8-580-నీ.

ఇచ్చెద నని పల్కి యీకున్న నరకంబు-

ద్రోవ నీవును సమర్థుడవు గావ;

యే దానమున నాశ మేతెంచు నదియును-

దానంబు గా దండు తత్త్వవిదులు;

దానంబు యజ్ఞంబు దపము గర్మంబును-

దా విత్తవంతుడై తలపవలయు;

దన యింట గల సర్వధనమును నైదు భా-

గములుగా విభజించి కామమునకు

8-580.1-ఆ.

నర్థమునకు ధర్మయశముల కాశిత

బృందములకు సమత బెట్టునట్టి

పురుషు డిందు నందు బూర్ణుడై మోదించు

దన్ను మాని చేత దగవు గాదు.

టీకా:

ఇచ్చెదన్ = ఇస్తాను; అని = అని; పల్కి = పలికి; ఈకున్న = ఇవ్వకపోతే; నరకంబు = నరకమునకు పోవుటను; ద్రోవన్ = తోసిపుచ్చుటకు; నీవును = నీవుకూడ; సమర్థుడవు = శక్తిమంతుడవు; కావ = కావా, అవును; ఏ = ఎట్టి; దానమునన్ = దానమువలన; నాశమున్ = నాశము; ఏతెంచు = కలుగునో; అదియునున్ = అది; దానంబున్ = దానము; కాదు = కాదు; అండున్ = అనెదరు; తత్త్వవిదులు = విజ్ఞానులు; దానంబున్ = దానము; యజ్ఞంబున్ = యాగము; తపమున్ = తపస్సు; కర్మంబున్ = కార్యక్రమములను; తాన్ = తను; విత్తవంతుడు = ధనముకలవాడు; ఐ = అయ్యి; తలపవలయున్ = సంకల్పించవలెను; తన = తన యొక్క; ఇంటన్ = ఇంటిలో; కల = ఉన్నట్టి; సర్వ = సమస్తమైన; ధనమున్ = సంపదలను; ఐదు = అయిదు; భాగములు = విభాగములుగా; విభజించి = విడదీసి; కామమున్ = కామమున; కున్ = కు; అర్థమున్ = అర్థమున; కున్ = కు.
ధర్మ = ధర్మమునకు; యశముల్ = కీర్తి; కిన్ = కి; ఆశిత = ఆశ్రయించినవారి; బృందముల్ = సమూహముల; కున్ = కు; సమతన్ = సరిగా; పెట్టున్ = ఉపయోగించు; అట్టి = అటువంటి;

పురుషుండు = మానవుడు; ఇందున్ = ఇహమున; అందున్ = పరమున; పూర్ణుడు = సార్థకుడు; ఐ = అయ్యి; మోదించున్ = ఆనందించును; తన్ను = తనకు; మాని = మించిన; చేతన్ = చేయుట; తగవు = తగినది; కాదు = కాదు.

భావము:

ఇస్తానని చెప్పి ఇవ్వకపోతే, వచ్చే నరకాన్ని త్రోసిపుచ్చడానికి నీకు శక్తి ఉంది. "దాతకు నాశనం తెచ్చే దానం దానమే కాదు" అని పెద్దలు చెప్తారు. తాను ధనవంతుడుగా ఉంటూ దానాన్ని యజ్ఞాన్ని తపస్సునూ గురించి ఆలోచించాలి. ఉత్తముడైన పురుషుడు తన ధనమంతా ఐదు భాగాలు చేసి కామానికి, అర్థానికి, ధర్మానికి, కీర్తికి, ఆశ్రయించినవారికీ సమానంగా పంచాలి. ఆ విధంగా చేసేవాడు, ఈ లోకంలోనూ ఆ లోకంలోనూ కృతార్థుడు అయి సుఖపడతాడు. తనకు మించిన ధర్మం న్యాయం కాదు.

8-581-వ.

అదియునుం గాక యీ యర్థంబునందు బహుభంగి బహ్వచ గీతార్థంబుఁ గల దొక్కటి; సావధానుండవై యాకర్ణింపుము.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; ఈ = ఈ; అర్థంబు = విషయము; అందున్ = లో; బహు = అనేక; భంగిన్ = విధములుగ; బహ్వచ = ఋగ్వేద; గీతార్థంబు = సూక్తి; కలదు = ఉన్నది; ఒకటి = ఒకటి; సావధానుండవు = శ్రద్ధగలవాడవు; ఐ = అయ్యి; ఆకర్ణింపుము = వినుము.

భావము:

అంతేకాకుండా, ఈ విషయంలో ఎంతో ప్రసిద్ధమైన ఒక ఋగ్వేదసూక్తి ఉన్నది. దాన్ని చెబుతాను శ్రద్ధగా విను.

8-582-నీ.

అంగీకరించిన నఖిలంబుఁ బోవుచో-

నన్యతంబుఁగాదు లే దనిన నధిప!

యాత్మ వృక్షము మూల మన్యతంబు నిశ్చయ-

మన్యత మూలముఁ గల్గ నాత్మ చెడదు;

పుష్పఫలము లాత్మ భూజంబునకు సత్య-

మామ్రాను బ్రతుకమి నదియుఁ జెడును;

ఫలపుష్పములు లేక పస చెడి వృక్షంబు-

మూలంబుతో వృద్ధిఁ బొందుఁ గాదె?

8-582.1-తే.

చేటుఁ గొఱతయు లఘిమయుఁ జెందకుండ

నిచ్చు పురుషుండు చెడకుండు నిద్ధచరిత!

కాక యంచిత సత్య సంగతి నటంచు

నిజధనం బర్థి కిచ్చిన నీకు లేదు.

టీకా:

అంగీకరించినన్ = ఒప్పుకొనినచో; అఖిలంబున్ = సమస్తము; పోవుచోన్ = పోవునప్పుడు;

అన్యతంబు = అబద్ధము; కాదు = కాదు; లేదు = లేదు; అనినన్ = అన్నప్పటికిని; అధిప = రాజు; ఆత్మ

= దేహము యనెడి; వృక్షమున్ = చెట్టునకు; మూలము = మూలము, వేళ్ళు; అన్యతంబు =

అబద్ధము; నిశ్చయము = తథ్యముగా; అన్యత = అబద్ధము; మూలమునన్ = వేరు; కల్గన్ =

బాగున్నచో; ఆత్మ = దేహము; చెడదు = పాడైపోదు; పుష్ప = పూలు; ఫలముల్ = పండ్లు; ఆత్మన్ =

దేహము యనెడి; భూజంబున్ = చెట్టున; కున్ = కు; సత్యము = సత్యము; ఆ = ఆ; మ్రాను =

కాండము; బ్రతుకమి = జీవములేకపోయినచో; అదియున్ = అదికూడ; చెడును = నశించును; ఫల

= పండ్లు; పుష్పములున్ = పూలు; లేక = లేకుండ; పస = అందము; చెడి = పాడైపోయినను;

వృక్షంబు = చెట్టు; మూలంబు = కాండము, మొదలు; తోన్ = ద్వారా; వృద్ధిన్ = అభివృద్ధిని; పొందున్

= పొందును; కాదె = కదా.

చేటు = నాశనము; కొఱత = లోటు; లఘిమ = తక్కువగుట; చెందకుండ = పొందకుండగ; ఇచ్చు =

దానముచేసెడి; పురుషుండు = మానవుడు; చెడక = నాశనముకాకుండ; ఉండున్ = ఉండును;
 ఇద్దచరిత = ప్రసిద్ధమైన నడవడిక కలవాడ; కాక = అలాకాకండ; అంచిత = అచ్చమైన; సత్య =
 సత్యము; సంగతిన్ = కోసము; అటంచున్ = అనుచు; నిజ = తన; ధనంబున్ = సంపదలను; అర్థి =
 అడిగినవాని; కిన్ = కి; ఇచ్చిన = ఇచ్చివేసినచో; నీకు = నీకు; లేదు = ఏమీఉండదు.

భావము:

రాజా! సచ్చరిత్రా! దేనిని ఇవ్వడం వలన సమస్తమూ నష్టము అవుతుందో ఆ దానము ఇవ్వరాదు.
 ఇస్తానని మాట ఇచ్చినాసరే. దానివల్ల అసత్య దోషం అంటదు. ఆత్మ అనే చెట్టుకు అసత్యమే
 మూలం కదా. అటువంటి ఆత్మ వృక్షానికి సత్యం పూలు పండ్లుగా ఉంటుంది. అసత్యం అనే
 మూలం బాగుంటే ఆత్మ అనే వృక్షం చెడదు. మొదలు చెడితే చెట్టు పూలూ పండ్లు చెడతాయి.
 పండ్లు పూలు లేకపోయినా మొదలు బాగా ఉంటే వృక్షం వృద్ధి చెందుతుంది. కాబట్టి మొదటికి
 చేటు వాటిల్లకుండా; లోటు రాకుండా; పదుగురలో పలుచన కాకుండా దానం చేసే దాత
 చెడిపోడు. అందుచేత, సత్యంకోసం నీవు ఇతనికి దానమిస్తే నీకు మిగిలేది ఏమీ ఉండదు.

8-583-ఆ.

సర్వమయినచోట సర్వధనంబులు
 నడుగ లే దటంచు నన్యతమాడు
 చెనటి పందనేమి చెప్పఁ బ్రాణము తోడి
 శవము వాడు; వాని జన్మ మేల?

టీకా:

సర్వము = సమస్తము; అయిన = అదే అయిన; చోట = అప్పుడు; సర్వ = సమస్తమైన; ధనంబులు =
 సంపదలు; అడుగ = కోర; లేదు = లేదు; అట = అని; అంచున్ = అనుచు; అన్యతము = అబద్ధము;
 ఆడు = ఆడెడి; చెనటిపంద = కుత్సితపు పిటికిపందను; ఏమి = ఏమని; చెప్ప = చెప్పవలెను;
 ప్రాణము = జీవము; తోడి = తో ఉన్న; శవము = శవము; వాడు = అతడు; వాని = అతడి; జన్మము =
 పుట్టుక; ఏల = ఎందుకు.

భావము:

ఏ దానం దాత సంపద అంతటికి సమానమో, ఒక ప్రక్క అది అడుగుతూ; నేను అడిగేది స్వల్పమే
సమస్త సంపదలూ కాదు అంటూ అబద్ధం చెప్పరాదు కదా. ఆ విధంగా చెప్పేవాడు నీచుడు,
పిరికివాడు; వాడు ప్రాణమున్న పీనుగ; వాడి బ్రతుకు వ్యర్థము.

8-584-వ.

మఱియు నిం దొక్క విశేషంబు గలదు; వివరించెద.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంతేకాక; ఇందున్ = దీనిలో; ఒక్క = మరొక; విశేషంబు = ముఖ్యమైనవిషయము;
కలదు = ఉన్నది; వివరించెద = వివరముగా తెలిపెదను.

భావము:

దీనిలో ఇంకొక విశేషం ఉంది వివరిస్తాను విను.

8-585-ఆ.

వారిజాక్షులందు వైవాహికము లందుఁ

బ్రాణవిత్తమానభంగమందుఁ

జకిత గోకులార్గ జన్మరక్షణ మందు

బొంకవచ్చు నఘము పొందఁ దధిప!

టీకా:

వారిజాక్షుల = ఆడవారి విషయము {వారిజాక్షులు - వారిజ (పద్మముల)వంటి అక్షులు (కన్నులు

కలవారు), స్త్రీలు}; అందున్ = లోను; వైవాహికములు = పెండ్లికి సంబంధించిన వాని; అందున్ =

లోను; ప్రాణ = ప్రాణములు; విత్త = ధనములు; మాన = గౌరవము; భంగము = పోయెడి

సందర్భముల; అందున్ = లోను; చకిత = భీతిల్లిన; గో = గోవుల; కుల = సమూహములను; అగ్రజన్మ

= బ్రాహ్మణులను; రక్షణము = కాపాడుట; అందున్ = లోను; బొంకవచ్చు = అబద్ధమాడవచ్చును;
అఘము = పాపము; పొందదు = అంటదు; అధిప = రాజు.

భావము:

ఓ బలిచక్రవర్తి! ఆడువారి విషయంలో కాని; పెళ్ళిళ్ల సందర్భంలో కాని; ప్రాణానికి, ధనానికి,
గౌరవానికి భంగం కలిగేటప్పుడు కాని; భీతిల్లిన గోవులను, విప్రులను కాపాడే టప్పుడు కాని
అవసరమైతే అబద్ధం చెప్పవచ్చు. దాని వల్ల ఏ పాపం రాదు.

8-586-మ.

కులమున్ రాజ్యముఁ దేజమున్ నిలుపు మీ **కు**బ్జుండు విశ్వంభరుం
డలతిం బోఁడు; త్రివిక్రమస్ఫురణ వాఁడై నిండు బ్రహ్మాండముం;
రలడే మాన్ప నొకండు? నా పలుకు లాకర్ణింపు కర్ణంబులన్;
వలదీ దానము గీనముం బనుపుమా **వర్ణి**న్ వదాన్యోత్తమా!"

టీకా:

కులమున్ = వంశమును; రాజ్యమున్ = రాజ్యమును; తేజమున్ = తేజస్సును; నిలుపుము =
నిలబెట్టుము; ఈ = ఈ; కుబ్జుండు = వామనుడు; విశ్వంభరుండు = విష్ణుమూర్తి {విశ్వంభరుడు -
జగత్తును భరించువాడు, హరి}; అలతిన్ = అంతతేలికగా; పోడు = వదలిపెట్టడు; త్రివిక్రమ =
ముల్లోకములను ఆక్రమించెడి; స్ఫురణన్ = స్ఫూర్తికల; వాడు = వాడు; ఐ = అయ్యి; నిండున్ =
నిండిపోవును; బ్రహ్మాండమున్ = బ్రహ్మాండమును; కలడే = సమర్థుడు ఉన్నాడా; మాన్పన్ =
ఆపుటకు; ఒకండు = ఒకడైన; నా = నా యొక్క; పలుకులున్ = మాటలను; ఆకర్ణింపుము =
వినుము; కర్ణంబులన్ = చెవులారా; వలదు = వద్దు; ఈ = ఈ; దానమున్ = దానము; గీనమున్ =
గీనము; పనుపుమా = పంపివేయుము; వర్ణిన్ = బ్రహ్మచారిని; వదాన్య = దాతలలో; ఉత్తమా =
శ్రేష్ఠుడా.

భావము:

దాతలలోకెల్లా అగ్రేశ్వరుడా! బలీ! ఈ పొట్టివాడు సాక్షాత్తు విశ్వభర్త, విష్ణువు. అంత తేలికగా ఇతను ఇక్కడ నుండి వెళ్ళడు. మూడు లోకాలనూ, మూడు అడుగులుగా కొలిచే త్రివిక్రమ రూపం ధరించి, బ్రహ్మాండం అంతా నిండిపోతాడు. అప్పుడు అతనిని ఎవ్వరూ ఆపలేరు తెలుసా. దానం వద్దు, గీనం వద్దు. ఈ బ్రహ్మచారిని పంపించెయ్యి. నీ కులాన్నీ, రాజ్యాన్నీ, పరాక్రమాన్నీ నిలబెట్టుకో".

8-587-వ.

అని యిట్లు హితంబు పలుకుచున్న కులాచార్యునకు క్షణమాత్ర నిమీలితలోచనుండయి యశస్వీ యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఇలా; హితంబు = మేలుకోరి; పలుకుచున్న = చెప్పుతున్న; కుల = వంశ;
ఆచార్యున్ = గురువున; కున్ = కు; క్షణమాత్ర = కొంచెముసేపు; నిమీలిత = అరమూసిన;
లోచనుండు = కన్నులు కలవాడు; అయి = అయ్యి; యశస్వీ = కీర్తిగలవాడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా తమ మేలు కోరి, గురువు శుక్రుడు చెప్పగా, గొప్ప యశస్సు గల బలి ఒక క్షణం పాటు కన్నులు మూసుకుని ఇలా అన్నాడు.

8-588-నీ.

"నిజ మానతిచ్చితి వీవు మహాత్మక!-

మహిని గృహస్థధర్మంబు నిదియ

యర్థంబుఁ గామంబు యశమును వృత్తియు-

నైయ్యది ప్రార్థింప నిత్తు ననియు

వర్థ లోభంబున వర్థిఁ బొమ్మను టెట్టు?-

పలికి లే దనుకంటెఁ బాప మెద్ది?

యెట్టి దుష్కర్ముని నే భరించెదఁ గాని-

సత్యహీనుని మోవఁ జాల ననుచుఁ

8-588.1-తే.

పలుకదే తొల్లి భూదేవి బ్రహ్మతోడ

సమరముననుండి తిరుగక చచ్చుకంటె

బలికి బొంకక నిజమునఁ బరఁగుకంటె

మానధనులకు భద్రంబు మఱియుఁ గలదె.

టీకా:

నిజమున్ = సత్యమును; ఆనతిచ్చితివి = చెప్పితివి; ఈవు = నీవు; మహాత్మక = గొప్ప ఆత్మ కలవాడ;
మహిని = భూమిపైన; గృహస్థ = గృహస్థులయొక్క; ధర్మంబున్ = ధర్మము; ఇదియ = ఇదే; అర్థంబున్
= అర్థము; కామంబు = కామము; యశము = కీర్తి; వృత్తియున్ = జీవనోపాయము; ఎయ్యదిన్ =
దేనికోసము; ప్రార్థింపన్ = కోరినా; ఇత్తును = ఇచ్చెదను; అనియు = అని; అర్థ = సంపదలపై;
లోభంబునన్ = లోభముతో; అర్థిన్ = అడిగినవానిని; పొమ్ము = వెళ్ళిపొమ్ము; అనుట = అనుట; ఎట్లు
= ఎలాకుదురుతుంది; పలికి = మాట యిచ్చి; లేదు = లేదు; అనుట = అనుట; కంటెన్ = కంటె;
పాపము = పాపము; ఎద్ది = ఏముంది; ఎట్టి = ఎలాంటి; దుష్కర్ముని = చెడ్డపనిచేసినవానినైన; నేన్ =
నేను; భరించెదన్ = మోయగలను; కాని = కాని; సత్యహీనును = ఆడితప్పువానిని; మోవజాలన్ =
మోయలేను; అనుచున్ = అని.

పలుకదే = అన్నదికదా; తొల్లి = పూర్వము; భూదేవి = భూదేవి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; తోడన్ = తోటి;
సమరమున = యుద్ధము; నుండి = నుండి; తిరుగక = వెనుతిరగక; చచ్చు = మరణించుట; కంటెన్ =
కంటె; పలికి = మాట యిచ్చి; బొంకక = పలుకలేదనకుండ; నిజమునన్ = సత్యమునందు; పరగు =
వర్తించెడి; కంటెన్ = కంటె; మాన = అభిమానము యనెడి; ధనుల = సంపదలుగలవార; కున్ = కి;
భద్రంబు = శుభమైనది; మఱియున్ = మరికొకటి; కలదె = ఉన్నదా, లేదు.

భావము:

"ఓ మహాత్మా! శుక్రాచార్యా! నీవు చెప్పింది నిజమే. లోకంలో ఇదే గృహధర్మం కూడా. అర్థమూ, కామమూ, కీర్తి, జీవనోపాయము వీటిలో ఏది అడిగినా ఇస్తానని చెప్పాను. ధనంపై దురాశతో అడిగినవానికి లేదని చెప్పి త్రిప్పి పంపించలేను. ఇచ్చిన మాట తప్పడం కంటే పాపం లేదు. పూర్వం భూదేవి "ఎంతటి చెడ్డ పనిచేసిన వాడిని అయినా మోస్తాను కానీ ఆడినమాట తప్పిన వాడిని మాత్రం మోయలేను." అని చెప్పింది కదా. యుద్ధంలో వెనుతిరగకుండా వీరమరణం పొందడం, మాటకు కట్టుబడి సత్యంతో బ్రతకడం మానధనులు అయిన వారికి మేలైన మార్గాలు కదా.

8-589-క.

ధాత్రిని హలికునకును సు

క్షేత్రము బీజములు నొకటఁ జేకులు భంగిం

జిత్రముగ దాత కీవియుఁ

బాత్రము సమకూరునట్టి భాగ్యము గలదే?

టీకా:

ధాత్రిన్ = భూమిపైన; హలికున్ = రైతున; కునున్ = కు; క్షేత్రము = మంచిపొలము; బీజములు = మంచివిత్తనములు; ఒకటన్ = ఒకచోట; చేకూరు = సమకూరెడి; భంగిన్ = వలె; చిత్రముగ = అపురూపముగ; దాత = దానముచేయువాని; కి = కి; ఈవియున్ = దానమునకు తగినది; పాత్రము = తగినగ్రహీత; సమకూరున్ = కలిసివచ్చు; అట్టి = అటువంటి; భాగ్యము = అదృష్టము; కలదే = ఉందా, లేదు.

భావము:

దున్నే రైతుకు మంచి పొలమూ, మంచి విత్తనాలూ ఒక చోట దొరకడం అరుదు. అదే విధంగా దాతకు తగిన ధనమూ, దానిని తీసుకునే ఉత్తముడూ దొరికే అదృష్టం అపురూపం కదా.

8-590-శా.

కారే రాజులు? రాజ్యముల్ గలుగవే? గర్వోన్నతిం బొందరే?

వారేరీ సీరిమూటఁగట్టుకొని పోవంజాలిరే? భూమిపైఁ

పేరైనం గలదే? శిబిప్రముఖులుం ప్రీతిన్ యశః కాములై

యీరే కోర్కులు? వారలన్ మఱచిరే యిక్కాలమున్? భార్గవా!

టీకా:

కారే = కలుగరా; రాజులు = రాజులు; రాజ్యముల్ = రాజ్యములు; కలుగవే = పొందలేదా ఏమి; గర్వ = అహంకారముతో; ఉన్నతిన్ = జెన్నత్యమును; పొందరే = చెందలేదా ఏమి; వారు = వాళ్ళందరు; ఏరి = ఎక్కడ ఉన్నారు; సీరిని = సంపదలను; మూటగట్టుకొని = కూడగొట్టుకొని; పోవంజాలిరే = తీసుకుని పోగలిగేరా, లేదు; భూమి = నేలపైన; పేరైనన్ = కనీసము పేరైన; కలదే = ఉన్నదా, లేదు; శిబి = శిబిచక్రవర్తి; ప్రముఖులున్ = మొదలగువారు; ప్రీతిన్ = కోరి; యశః = కీర్తి; కాములు = కోరువారు; ఐ = అయ్యి; ఈరే = ఇవ్వలేదా; కోర్కులు = దానములను; వారలన్ = వారిని; మఱచిరే = మరచిపోయారా, లేదు; ఈ = ఇప్పటి; కాలమున్ = కాలమునందును; భార్గవా = శుక్రాచార్యుడా {భార్గవుడు - భృగువు వంశమువాడు, శుక్రుడు}.

భావము:

శుక్రాచార్య! పూర్వ కాలంలో కూడ ఎందరో రాజులు ఉన్నారు కదా. వారికి రాజ్యాలు ఉన్నాయి కదా. వాళ్ళు ఎంతో అహంకారంతో ఎంతో జెన్నత్యాన్ని సాధించినవారే కదా. కాని వా రెవరు సంపదలు మూటగట్టుకొని పోలేదు కదా. కనీసం ప్రపంచంలో వారి పేరైనా మిగిలి లేదు కదా. శిబి చక్రవర్తివంటి వారు కీర్తికోసం సంతోషంగా అడిగినవారి కోరికలు తీర్చారు కదా. వారిని ఈ నాటికీ లోకం మరువలేదు కదా.

బలిచక్రవర్తి రాక్షసరాజైనా సత్యసంధుడు, తనువు నశ్వరతను, సిరుల యస్థిరతను ఎరిగిన జ్ఞాని; కనుకనే ఆచార్యుడు శుక్రుడు చెప్పిన రాజనీతిని కాదని తన నిర్ణయం చెప్తున్నాడు.

8-591-క.

ఉడుగని క్రతువులఁ వ్రతములఁ

బొడగనఁ జన నట్టి పొడవు పొడవునఁ గుఱుచై

యడెగెడినఁట; ననుబోఁటికి

నిడరాదె మహానుభావ! యిష్టార్థంబుల్.

టీకా:

ఉడుగని = ఎడతెగని; క్రతువులన్ = యాగములతో; వ్రతములన్ = వ్రతములతో; పొడగనన్ =
దర్శించుటకు; చననట్టి = వీలుకానట్టి; పొడవు = గొప్పవాడు; పొడవున = ఔన్నత్యముతో, కొలతలో;
కుటుచ = తక్కువ, పొట్టి; ఐ = అయ్యి; అడిగెడిన్ = అడుగుతున్నాడు; అట = అట; నను = నా; పోటి =
వంటివాని; కిన్ = కి; ఇడన్ = దానమిచ్చుట; రాదె = చేయకూడదా ఏమి; మహానుభావ =
గొప్పవాడా; ఇష్ట = కోరిన; అర్థంబుల్ = సంపదలను.

భావము:

ఓ మహాత్మా! శుక్రాచార్యా! ఎడతెగని యజ్ఞ యాగాలు, వ్రతాలూ చేసినా, పుణ్యకార్యాలు చేసినా
విష్ణువును దర్శించడానికి వీలు పడదు. అటువంటి గొప్ప వాడు కురచ అయి అడుగుతున్నాడు.
అతడు కోరినదానిని ఇవ్వడం కంటే నావంటి వాడికి ఇంకేం కావాలి.

8-592-శా.

ఆదిన్ శ్రీసతి కొప్పుపై, దనువుపై, నంసోత్తరీయంబుపై,

బాదాబ్జంబులపై, గపొలతటిపై, బాలిండ్లపై నూత్నమ

ర్యాదం జెందు కరంబు గ్రిం దగుట మీదైనా కరంబుంట మేల్

గాదే? రాజ్యము గీజ్యమున్ సతతమే? కాయంబు నాపాయమే?

టీకా:

ఆదిన్ = ముందుగా; శ్రీసతి = లక్ష్మీదేవి; కొప్పు = జుట్టుముడి; పైన్ = మీద; తనువు = శరీరము; పైన్ =
మీద; అంసోత్తరీయంబు = పైట; పైన్ = మీద; పాద = పాదములు యనెడి; అబ్జంబుల = పద్మముల;
పైన్ = మీద; కపొలతటి = చెక్కిళ్ళ; పైన్ = మీద; పాలిండ్ల = స్తనముల; పైన్ = మీద; నూత్న = సరికొత్త;
మర్యాదన్ = గౌరవమును; చెందు = పొందెడి; కరంబు = చేయి; క్రింద = కింద ఉన్నది; అగుట =

అగుట; మీద = పైన ఉన్నది; ఐ = అయ్యి; నా = నా యొక్క; కరంబున్ = చేయి; ఉంటన్ = ఉండుట;
 మేల్ = గొప్ప; కాదే = కాదా ఏమిటి; రాజ్యమున్ = రాజ్యము; గీజ్యమున్ = గీజ్యము; సతతమే =
 శాశ్వతమా కాదు; కాయంబు = దేహము; నాపాయమే = చెడిపోనిదా కాదు.

భావము:

ఇతడు దానం కావాలని చాచినచేయి ఎంతో గొప్పది కదా! మొదట లక్ష్మీదేవి యొక్క కొప్పు ముడి
 మీద, శరీరం మీద, పైట చెంగు మీద, పాదపద్మాల మీద, చెక్కిళ్ళ మీద, పాలిండ్ల మీద సరికొత్త
 మర్యాదలు పొందే దివ్యమైన హస్తం. అంతటి చెయ్యి కిందది కావటం నాచెయ్యి పైది కావటం
 ఎంత అదృష్టం! ఎంత మేలు! దీని ముందు ఈ రాజ్యం ఏ పాటిది! ఇదేమైనా శాశ్వతంగా ఉండేదా!
 ఈ శరీరం ఏమైనా పడిపోకుండా ఉండిపోతుందా.

8-593-మ.

నిరయంబైన, నిబంధమైన, ధరణీ నిర్మూలనంబైన, దు
 ర్మరణంబైనఁ గులాంతమైన నిజమున్ రానిమ్ము; కానిమ్ము పో;
 హరుడైనన్, హరియైన, నీరజభవుం డభ్యాగతుండైన నౌఁ;
 దిరుగన్ నేరదు నాదు జిహ్వా; వినుమా; ధీవర్య! వే యేటికిన్?

టీకా:

నిరయంబు = నరకము దాపురించినది; ఐనన్ = అయినసరే; నిబంధము = కట్టివేయబడుట;
 ఐనన్ = జరిగినసరే; ధరణీ = భూమండలము; నిర్మూలనంబు = నాశనము; ఐనన్ = అయినాసరే;
 దుర్మరణంబు = దుర్మరణము; ఐనన్ = సంభవించినాసరే; కుల = వంశము; అంతము = నాశనము;
 ఐనన్ = జరిగినసరే; నిజమున్ = సత్యమునే; రానిమ్ము = ఒప్పుకొనెదను; కానిమ్ము = జరిగెడిది
 జరుగనిమ్ము; పో = భయంలేదు; హరుడు = శివుడు; ఐనన్ = అయినా; హరి = విష్ణువు; ఐనన్ =
 అయినా; నీరజభవుండు = బ్రహ్మదేవుడయినా; అభ్యాగతుండు = అతిథిగావచ్చినవాడు; ఐనన్ =
 అయిన; ఔ = సరే; తిరుగన్ = వెనుతిరుగుట; నేరదు = చేయలేదు; నాదు = నా యొక్క; జిహ్వా =
 నాలుక; వినుమా = వినుము; ధీవర్య = విజ్ఞాని; వేయేటికిన్ = పలుమాటలుదేనికి.

భావము:

మిగతావి అన్నీ అనవసరమయ్య! నే బంధింప బడటం కాని, నాకు దుర్మరణం కలగటం కాని, నాకు నరకం దాపురించటం కాని, నా కులమే నాశనం కావటం కాని, భూమండలం బద్ధలవటం కాని, నిజంగానే వస్తే రానియ్యి; జరుగుతే జరుగనీ; ఏమైనా సరే నేను మాత్రం అబద్ధమాడ లేను. దానం పట్టడానికి వచ్చిన వాడు సాక్షాత్తు ఆ పరమ శివుడే అయినా, ఆ విష్ణుమూర్తే అయినా, ఆ బ్రహ్మదేవుడే అయినా సరే నా నాలుకకి ఆడిన మాట తప్పటం రాదు. పరమ విజ్ఞాన స్వరూప శుక్రాచార్య! నా నిర్ణయం వినవయ్య!

8-594-ఆ.

నొడివినంత పట్టు నుసలక యిచ్చుచో

నేల కట్టు విష్ణుఁ డేటి మాట?

గట్టినేనిఁ దాన కరుణించి విడుచును

విడువకుండ నిమ్ము విమలచరిత!"

టీకా:

నొడివినంతపట్టున్ = అన్నమాట ప్రకారము; నుసలక = ఆలస్యములేక; ఇచ్చుచోన్ = ఇచ్చిన ఎడల; ఏల = ఎందుకు; కట్టు = బంధించును; విష్ణుడు = విష్ణుమూర్తి; ఏటిమాట = అదేమి మాట; కట్టినేని = బంధించినను; తాన = అతను; కరుణించి = దయచేసి; విడుచును = వదలిపెట్టును; విడువక = వదలిపెట్టక; ఉండనిమ్ము = పోతే పోనియ్యి; విమల = నిర్మలమైన; చరిత = వర్తన కలవాడ.

భావము:

నిర్మల ప్రవర్తన గల శుక్రాచార్య! అదేం మాట, అన్నమాట ప్రకారం ఆలస్యం చేయకుండా దానం ఇస్తే విష్ణువు ఎందుకు బంధిస్తాడు. ఒకవేళ బంధించాడే అనుకో అతడే దయతో విడిచి పెడతాడు. విడిచి పెట్టకపోతే పోనీ ఇబ్బందేం ఉంది?

అష్టమ స్కంధము : బలి దాన నిర్ణయము

8-595-క.

మేరువు దల క్రిం దైనను

పారావారంబు లింకఁ బూటిన లోలో

ధారుణి రజమై పోయినఁ

తారాధ్వము బద్ధమైనఁ తప్పక యిత్తున్.

టీకా:

మేరువు = మేరుపర్వతము; తలక్రింద = తలకిందులు; ఐనన్ = అయిపోయినసరే; పారావారంబులు = సముద్రములు; ఇంకబూటినన్ = ఇంకిపోయినసరే; లోలోన్ = లోపలలోపలే; ధారుణి = భూమండలము; రజము = పొడి; ఐపోయినన్ = అయిపోయినసరే; తారాధ్వము బద్ధమైనన్ = ఆకాశము కుంచించుకుపోయినాసరే (తారాధ్వము బద్ధమైనన్ - తారలకు అధ్వము (త్రోవ), ఆకాశము; బద్ధము హద్దు పరిమితికలది, ఐనన్ - ఐనా సరే; అపరిమితమైన ఆకాశం పరిమితమైనది అగుట అంటే కుంచించుకుపోవుట జరిగినప్పటికి, గమనిక -బద్ధమైనన్ అన లేదు బద్ధమైనన్ అన్నారు కనుక ముక్కలవ్వడం కాదు కుంచించుకుపోవడమే సరి; తప్పక = తప్పకుండా; ఇత్తున్ = ఇచ్చెదను.

భావము:

మేరుపర్వతం తిరగబడితే బడవచ్చు, సప్తసముద్రాలు ఇంకిపోతే పోవచ్చు, ఈ భూమండలం అంతా తనలో తనే పొడిపొడి అయితే కావచ్చు, పరిమితులులేని ఆకాశం హద్దులేర్పడి కుంచించుకుపోవుట జరిగితే జరగవచ్చు, కాని నేను మాత్రం ఇస్తానన్న దానం తప్పకుండా ఇస్తాను.

8-596-మత్త.

ఎన్నడుం బరువేడఁ బోడట; యేకలుం డఁట; కన్న వా

రన్నదమ్ములు నైన లేరట; అన్నివిద్యల మూల గో

ప్తినైఁగిన ప్రోడ గుఱ్ఱుట; చేతు లొగ్గి వసింప నీ

చిన్ని పాపనిఁ ద్రోసిపుచ్చఁగఁ జిత్త మొల్లదు సత్తమా!"

టీకా:

ఎన్నడున్ = ఎప్పుడు; పరున్ = ఇతరులను; వేడన్ = అడుగుటకు; పోడు = వెళ్ళడు; అటన్ = అట;
ఏకలుండు = ఒంటరి, అసహాయుడు; అట = అట; కన్నవారు = తల్లిదండ్రులు; అన్నదమ్ములు =
సోదరులు; ఐనన్ = అయినను; లేరు = లేరు; అటన్ = అట; అన్ని = సర్వ; విద్యలన్ = విద్యలయొక్క;
మూలగోష్ఠి = ముఖ్యసారాంశమును; ఎఱింగిన = తెలిసిన; ప్రోడగుఱ్ఱు = బహునేర్పరి; అటన్ = అట;
చేతులు = చేతులు; ఒగ్గి = చాచి; వసింపన్ = ఉండగా; ఈ = ఈ; చిన్నిపాపనిన్ = పసివానిని;
త్రోసిపుచ్చగన్ = గెంటివేయుటకు; చిత్తము = మనసు; ఒల్లదు = ఒప్పుటలేదు; సత్తమా = సమర్థుడా.

భావము:

మహానుభావా! ఈ పొట్టి పిల్లాడు ఎప్పుడు ఇతరులను అడగటం అన్నది లేదుట. ఒంటరి యట.
కన్నవాళ్ళు, తోడబుట్టిన వాళ్ళు లేరుట. అన్ని విద్యల మూల సారం తెలిసిన నేర్పరి యట. నా
ముందు చేతులు చాపి ఇలా నిల్చున్న ఇలాంటి పసివాడిని గెంటేయటానికి నాకు మన సొప్పటం
లేదు."

8-597-వ.

అని యిట్లు సత్య పదవీ ప్రమాణ తత్పరుండును, వితరణ కుతూహల సత్త్వరుండును, విమల
యశస్కుండును, దృఢ మనస్కుండును, నియతసత్యసంధుండును, నర్థిజన కమలబంధుండును
నైన బలిం జూచి శుక్రుండు గోపించి "మదీయ శాసనం బతిక్రమించితివి గావున శీఘ్రకాలంబునఁ
బదభ్రష్టుండవుఁ గ" మ్మని శాపం బిచ్చే బలియును గురుశాపతప్తుండయ్యు ననృతమార్గంబు
నకభిముఖుండుఁ గాకుండె; నప్పుడు.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; సత్యపదవీ = సత్యమార్గమునుండి; ప్రమాణ = చలించని;
తత్పరుండు = నిష్ఠ కలవాడు; వితరణ = దానముచేయవలెనని; కుతూహల = కౌతుకము;
సత్యరుండును = తహతహలాడువాడు; విమల = నిర్మలమైన; యశస్కుండును = కీర్తి కలవాడు;
దృఢ = గట్టి; మనస్కుండును = మనసు కలవాడు; నియత = నియమబద్ధమైన; సత్యసంధుడు =
సత్యసంధుడు; అర్థిజన = కోర్కెలను అడిగెడివారికి కమలబంధుండును = సూర్యుని వంటివాడు;
ఐనన్ = అయినట్టి; బలిన్ = బలిని; చూచి = చూసి; శుక్రుండు = శుక్రుడు; కోపించి = కోపగించుకొని;
మదీయ = నా యొక్క; శాసనంబున్ = ఆజ్ఞను; అతిక్రమించితివి = మీరితివి; కావునన్ = కనుక; శీఘ్ర
= కొద్ది; కాలంబునన్ = కాలములోనే; పద = పదవినుండి; భ్రష్టుండవు = జారిపోయినవాడవు; కమ్ము
= అయిపో; అని = అని; శాపంబున్ = శాపమును; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; బలియునున్ = బలి; గురు =
గురువు యొక్క; శాప = శాపమునకు; తప్పుండు = క్షోభితుడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికీ; అన్యత =
అసత్యము; మార్గంబున్ = వైపునకు; అభిముఖుండు = వెళ్ళువాడు; కాకుండెన్ = కాలేదు; అప్పుడు
= ఆ సమయమునందు.

భావము:

ఇలా పలికిన ఆయొక్క సత్యమార్గం నుండి చలించని వాడునూ, వామనునికి దానమివ్వాలనే
కుతూహలంతో ఉన్నవాడునూ, నిర్మలమైన కీర్తి గలవాడునూ, దృఢసంకల్పం గలవాడునూ, పలికిన
మాట తప్పనివాడునూ, అర్థులకు ఆత్మబంధువూ అయిన బలిచక్రవర్తి మీద శుక్రాచార్యులు
కోపగించుకుని ఇలా శాపమిచ్చాడు, "నా ఆజ్ఞ మీరావు. కాబట్టి త్వరలో పదభ్రష్టుడవు
అయిపోతావు." గురువుగారి శాపానికి గురైనప్పటికీ బలి బాధపడలేదు. అసత్యమార్గం
అవలంబించలేదు. అంత

8-598-ఆ.

బ్రతుక వచ్చుగాక బ్రహుబంధనములైన

వచ్చుగాక లేమి వచ్చుగాక

జీవధనములైనఁ జెడుఁగాక పడుఁగాక

మాటఁ దిరుఁగ లేరు మానధనులు.

టీకా:

బ్రతుకన్ = బాగాబ్రతుక; వచ్చుగాక = కలిగినసరే; బహు = పలువిధముల; బంధనములు = కష్టములు; ఐనన్ = కలిగిన; వచ్చుగాక = కలిగినసరే; లేమి = పేదరికము; వచ్చుగాక = కలిగినసరే; జీవ = ప్రాణ; ధనములు = సంపదలు; ఐనన్ = అయినను; చెడుగాక = హానికలగనిమ్ము; పడుగాక = చావు వచ్చినా; మాట = ఇచ్చినమాట; తిరుగలేరు = తప్పలేరు; మానధనులు = అభిమానవంతులు.

భావము:

బాగా బ్రతికినా; పెక్కుకష్టాలకు గురి అయినా; పేదరికం వచ్చినా; ప్రాణానికి ధనానికి చేటు వచ్చినా; కడకు చావు సంభవించినా సరే మానధనులు మాట తప్పలేరు.

అష్టమ స్కంధము : వామనునికి దాన మిచ్చుట

8-599-వ.

అ య్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఆ సమయంలో....

8-600-ఆ.

దనుజలోకనాథు ధయిత వింధ్యావళి

రాజవదన మదమరాళ గమన

వటుని కాళ్ళు గడుగ వరహేమ ఘటమున

జలముఁ దెచ్చె భర్త సన్న యెఱిగి.

టీకా:

దనుజలోక = రాక్షసులందరికి; నాథు = రాజయొక్క; ధయిత = భార్య; వింధ్యావళి = వింధ్యావళి;
రాజవదన = చంద్రముఖి; మదమరాళ = రాయంచలవంటి; గమన = నడకలు కలామె; వటుని =
బ్రహ్మచారి; కాళ్ళు = పాదములు; కడుగ = కడుగుటకు; వర = శ్రేష్ఠమైన; హేమ = బంగారు;
ఘటమునన్ = కలశముతో; జలమున్ = నీటిని; తెచ్చెన్ = తీసుకువచ్చెను; భర్త = పతి; సన్న =
సైగను; ఎఱిగి = అర్థముచేసికొని.

భావము:

బలిచక్రవర్తి ఇల్లాలు వింధ్యావళి. ఆమె ముఖము చందమామ వంటిది. ఆమె నడకలు రాజహంస
నడకలు. ఆ సందర్భంలో ఆమె భర్త సైగ గమనించింది. బ్రహ్మచారి కాళ్ళు కడగడానికి బంగారు
కలశంతో నీళ్ళు తెచ్చింది.

8-601-వ.

అయ్యవసరంబునఁ గపటవటునకు న ద్దానవేంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు; కపట = మాయా; వటున్ = బ్రహ్మచారి; కున్ = కి; ఆ
= ఆ; దానవేంద్రుడు = రాక్షసరాజు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అప్పుడు మాయా బ్రహ్మచారి వామనుడితో, ఆ రాక్షసేంద్రుడు బలిచక్రవర్తి ఇలా అన్నాడు.

8-602-క.

"రమ్మా మాణవకోత్తమ!

లెమ్మా నీ వాంఛితంబు లేదన కిత్తుం

దెమ్మాయడుగుల నిటు రా

నిమ్మా కడుగంగవలయు నేటికి దడయన్?"

టీకా:

రమ్మా = రమ్ము; మాణవక = బాలక; ఉత్తమ = శ్రేష్ఠుడ; లెమ్మా = లెమ్ము; నీ = నీ యొక్క;
వాంఛితంబున్ = కోరికను; లేదు = లేదు; అనక = అనకుండగా; ఇత్తున్ = ఇచ్చెదను; తెమ్మా = తెమ్ము;
అడుగులన్ = పాదములను; ఇటు = ఇటుపక్కకి; రానిమ్మా = రానిమ్ము; కడుగంగ = కడుగుట;
వలయున్ = చేయవలెను; ఏటికి = దేనికి; తడయన్ = ఆలస్యముచేయుట.

భావము:

"ఓ బాలకా! లేవయ్యా! ఇలా రావయ్యా! నీవు అడిగింది ఇస్తాను. నీ పాదాలు కడగనియ్యి. ఇంకా ఆలస్యం చేయటం దేనికి."

8-603-వ.

అనిన విని

టీకా:

అనిన = అనగా; విని = విని.

భావము:

బలిచక్రవర్తి పిలుపును విని...

8-604-మ.

బలిదైత్యేంద్ర కరద్వయ్యా కృత జలప్రక్షాళనవ్యాప్తికిన్

జలజాతాక్షుడు చాచె యోగి సుమనస్సంప్రార్థితశ్రీదముం

గలితానవు రమా లలాటపదవీ కస్తూరికా శాదమున్

నలినామోదము రత్ననూపురిత నానావేదముం బాదమున్.

టీకా:

బలిదైత్యేంద్ర = బలిచక్రవర్తి; కర = చేతులు; ద్వయ్యా = రెంటి (2) తోను; కృత = చేయు; జల = నీటితో;
ప్రక్షాళన = కడుగుట; వ్యాప్తికిన్ = జరుగుటకు; జలజాతాక్షుడు = విష్ణువు {జలజాతాక్షుడు -
జలజాత (పద్మములవంటి) అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), విష్ణువు}; చాచెన్ = చాచెను; యోగి =
యోగులచేత; సుమనస్ = దేవతలచేత; సంప్రార్థిత = చక్కగా సేవింపబడెడి; శ్రీ = శుభములను;
దమున్ = కలిగించెడిది; కలిత = కలిగిన; ఆనవు = వంగినట్టి; రమా = లక్ష్మీదేవి; లలాట = నుదుట;
పదవీ = ఉన్న; కస్తూరికా = కస్తూరితిలకము; శాదము = పంకముకలది; నలిన = పద్మముల;
ఆమోదమున్ = పరిమళము కలది; రత్న = మణులుపొదిగిన; నూపురిత = అందెలు కలిగిన; నానా
= సమస్త; వేదమున్ = వేదములునునైనది; పాదమున్ = పాదమును.

భావము:

బలిచక్రవర్తి తన రెండు చేతులతోనూ కడగడానికి అనువుగా వామనుడు తన పాదాన్ని సాచాడు.
ఆ పాదం యోగులూ, దేవతలూ సేవించునది, వారు కోరుకొనే సంపదలను సమకూర్చునది;
భక్తితో వంగిన లక్ష్మీదేవి నొసటి మీది కస్తూరి కుంకుమతో కూడినది; పద్మాల పరిమళం
గుబాళించునది; ఆ పాదం వేదాలరాశి అనే మణిమంజీరాలు అలంకరించుకున్నది.

8-605-క.

సురలోక సముద్ధరణము

నిరతశ్రీకరణ మఖిల నిగమాంతాలం

కరణము భవసంహరణము

హరిచరణము నీటఁ గడిగె నసురోత్తముడున్.

టీకా:

సురలోక = దేవతలు అందఱిని; సముద్ధరణమున్ = చక్కగా కాపాడెడిది; నిరత = కలకాలము;
శ్రీకరణ = మేలుకలిగించెడిది; అఖిల = సర్వ; నిగమాంత = వేదాంతములకు; అలంకరణమున్ =
అలంకారమైనది; భవ = పునర్జన్మప్రాప్తి; హరణమున్ = పోగొట్టునది; హరి = విష్ణునియొక్క;
చరణమున్ = పాదమును; నీటన్ = నీటితో; కడిగెన్ = శుభ్రపరచెను; అసుర = రాక్షసులలో;
ఉత్తముడున్ = శ్రేష్ఠుడు.

భావము:

దేవతలను కష్టాలనుండి కాపాడెది, కలకాలమూ మేలుకలిగించెది, సమస్త ఉపనిషత్తులకూ
అలంకారం అయినది, భవబంధాలను పోకార్చి మోక్షాన్ని సమకూర్చెడిది, అయిన
వామనావతారుడు విష్ణువు యొక్క కుడిపాదమును బలిచక్రవర్తి నీటితో కడిగాడు.

8-606-వ.

ఇట్లు ధరణీసుర దక్షిణ చరణ ప్రక్షాళనంబు చేసి వామపాదంబు గడిగి తత్పావన జలంబు
శిరంబునం జల్లుకొని వార్చి దేశ కాలాది పరిగణ నంబు చేసి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ధరణీసుర = బ్రాహ్మణుని {ధరణీసురుడు - భూమిపైదేవత, విప్రుడు}; దక్షిణ =
కుడి; చరణ = పాదమును; ప్రక్షాళనము = కడుగుట; చేసి = చేసి; వామ = ఎడమ; పాదంబున్ =
పాదమును; కడిగి = కడిగి; తత్ = ఆ; పావన = పవిత్రమైన; జలంబున్ = నీటిని; శిరంబునన్ =
తలపైన; చల్లుకొని = ప్రోక్షించుకొని; వార్చి = ఆచమనముచేసి; దేశ = ప్రదేశము; కాల = కాలము; ఆది
= మున్నగువాని; పరిగణన = ఎంచిపలుకుట; చేసి = చేసి.

భావము:

అదేవిధంగా ఆ చక్రవర్తి వామనుని కుడి పాదాన్ని పిమ్మట ఎడమ పాదాన్ని కడిగాడు. పవిత్రమైన ఆ జలాలను నెత్తి మీద చల్లుకున్నాడు. ఆచమనం చేసాడు. దేశమూ కాలమూ మొదలైన వాటిని లెక్కించి (సంకల్పం చెప్పుకుని)...

8-607-శా.

"**విప్ర**ాయ ప్రకటవ్రతాయ భవతే **విష్ణు**స్వరూపాయ వే
దప్రామాణ్యవిదే త్రిపాద ధరణీం **దా**స్యామి!" యంచుం గ్రియా
క్రిష్ణుండై దనుజేశ్వరుండు వడుగుం **జే**సాచి పూజించి "బ్ర
హ్మప్రీత"మ్మని ధారపోసె భువనం **బ్రా**శ్చర్యముం బొందగన్.

టీకా:

విప్రాయ = బ్రాహ్మణునికొరకు; ప్రకటవ్రతాయ = ప్రసిద్ధమైన నిష్ఠ కలవానికొరకు; భవతే = నీకొరకు;
విష్ణుస్వరూపాయ = విష్ణుమూర్తి యొక్క స్వరూపునికొరకు; వేదప్రామాణ్యవిదే = వేదములందలి
ప్రమాణములచే తెలియబడువానికొరకు; త్రి = మూడు (3); పాద = అడుగుల; ధరణీన్ = భూమిని;
దాస్యామి = దానముచేయుచుంటిని; అంచున్ = అనుచు; క్రియాక్రిష్ణుండు = పనియందు
త్వరకలవాడు; ఐ = అయ్యి; దనుజేశ్వరుండు = రాక్షసరాజు; వడుగున్ = బ్రహ్మచారిని; చేన్ = చేయి;
చాచి = చాచి; పూజించి = పూజచేసి; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మకి; ప్రీతమ్ము = ప్రీతికలుగగాక; అని = అని;
ధారపోసె = ధారపోసెను (ధారపోయు - దానముచేయుట, దానముచేసెడి క్రియలో నీటిధారను
దాత చేతినుండి గ్రహీత చేతిలో పడునట్లు పోసెడి విధి); భువనంబు = జగత్తంతా; ఆశ్చర్యంబున్ =
ఆశ్చర్యము; పొందగన్ = పడునట్లుగా.

భావము:

బలిచక్రవర్తి చేతులు చాచి వామనుడిని పూజించాడు. "బ్రాహ్మణుడవూ; ప్రసిద్ధమైన వ్రతం
కలవాడవు; విష్ణు స్వరూపుడవూ; వేదాల నియమాలు తెలిసినవాడవూ; అయిన నీకు
మూడడుగుల నేల దానం చేస్తున్నాను." అని పలికి "పరమాత్మునకు ప్రీతి కలుగుగాక." అంటూ

వెనువెంటనే ధారపోసాడు. అదిచూసి విశ్వం అంతా ఆశ్చర్యపోయింది. బలిచక్రవర్తి చేతులు సాచి వామనుడిని పూజించాడు. "బ్రాహ్మణునికి; ప్రకటమైన వ్రతం కలవానికి; విష్ణు స్వరూపునికి; వేదప్రమాణాలచే తెలియబడువానికి; నీకు మూడడుగుల నేల దానం చేస్తున్నాను." అని పలికి త్వరత్వరగా "పరమాత్మునకు ప్రీతి కలుగుగాక." అంటూ ధారపోసాడు. అదిచూసి విశ్వం అంతా ఆశ్చర్యపోయింది.

8-608-వ.

తత్కాలంబున.

టీకా:

తత్ = ఆ; కాలంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఆసమయంలో....

8-609-ఆ.

నీరధారం బడంగ నీక యడ్డంబుగాఁ
గలశరంధ్ర మాఁపగాను దెలిసి
హరియుఁ గావ్య నేత్ర ముటఁ గుశాగ్రంబున
నడువ నేకనేత్రుఁ డయ్యె నతఁడు.

టీకా:

నీరన్ = నీటిని; ధారన్ = ధారగా; పడనీక = పడనీయకుండ; అడ్డంబుగాన్ = అడ్డముగా; కలశ = కలశముయొక్క; రంధ్రమున్ = కన్నమును; ఆపగాను = ఆపివేయగా; తెలిసి = తెలిసికొని; హరియున్ = విష్ణువు; కావ్య = శుక్రాచార్యుని {కావ్యుడు - కవియొక్కపుత్రుడు, శుక్రుడు}; నేత్రమున్ = కంటిని; అటన్ = అక్కడ; కుశ = దర్భ; అగ్రమునన్ = కొనతో; నడువన్ = పొడువగా; ఏకనేత్రుడు = ఒంటికన్నువాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అతడు = అతను.

భావము:

నీళ్ళధార పడకుండా శుక్రాచార్యుడు కలశ రంధ్రానికి అడ్డుపడి ఆపేసాడు. సాక్షాత్తు విష్ణువు అయిన వామనుడు ఆ సంగతి తెలుసుకుని దర్భకొనతో పొడిచాడు. దానివలన శుక్రుడు ఒంటి కన్ను వాడు అయ్యాడు.

8-610-వ.

అంత

టీకా:

అంత = అంతట.

భావము:

అలా ఒంటి కన్నువాడై శుక్రాచార్యుడు అడ్డు తప్పుకున్న పిమ్మట...

8-611-మ.

అమరారాతి కరాక్షతోజ్ఞిత పవిత్రాంభః కణశ్రేణీకిం

గమలాధీశ్వరుఁ డొడ్డె ఖండిత దివోకస్వామిజిన్మస్తముం

గమలాకర్షణ సుప్రశస్తము రమాకాంతాకచోపాస్తమున్

విమలశ్రీ కుచశాత చూచుక తటీవిన్యస్తమున్ హస్తమున్.

టీకా:

అమరారాతి = బలిచక్రవర్తి (అమర + అరాతి (సవర్ణదీర్ఘ సంధి) - దేవతల శత్రువు (బలి)); కరా =

చేతిలోని; అక్షత = క్షయము లేకుండా (ఆటంకము లేకుండా); ఉజ్జిత = విడువబడిన; పవిత్ర =

పవిత్రమైన; అంభః = నీటి; కణ = బిందువుల; శ్రేణి = వరుస; కిన్ = కు; కమలాధీశుడు = విష్ణువు

(కమలాధీశుడు - కమలా (లక్ష్మీదేవి) అధీశుడు (భర్త), విష్ణువు); ఒడ్డె = పట్టెను; ఖండిత =

తెగగొట్టబడిన; దివోకస్వామి = ఇంద్రుని (దివోకః+స్వామి - దివోకః (స్వర్గవాసుల) స్వామి (ప్రభువు)),

ఇందుడు; జిత్ = జయించువాని; మస్తమున్ = తల కలదానిని; కమల = లక్ష్మీదేవిని; ఆకర్షణ = ఆకర్షించుటలో; సుప్రశస్తమున్ = మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైనదానిని; రమాకాంత = లక్ష్మీదేవి; కచ = శిరోజములకు; ఉపాస్తమున్ = ఉపాస్తి (సేవ) చేయుదానిని; విమల = నిర్మలమైన; శ్రీ = లక్ష్మీదేవి; కుచ = స్తనముల; చూచక = అగ్రముల; తటీ = ప్రదేశమున; విన్యస్తమున్ = కదలెడి దానిని; హస్తమున్ = చేతిని.

భావము:

ఆటంకం లేకుండా దైవవిద్యేషి బలిచక్రవర్తి చేతిలోనుండి నిరాటంకంగా పవిత్రమైన జలం ధారపోసాడు. పవిత్రమైన ఆ నీటిబిందువులకు ఆ లక్ష్మీపతి వామనుడు తన చెయ్యి ఒడ్డాడు. ఆ చెయ్యి ఎలాంటిది అంటే. రాక్షసుల శిరస్సులు ఖండించునది. లక్ష్మీదేవిని ఆకర్షించడంలో మేలైనది. లక్ష్మీదేవి శిరోజాలను సేవించునది. నిర్మలమైన ఆమె కుచాగ్రముల మీద మర్యాదలు అనుభవించేది.

8-612-క.

మునిజన నియమాధారను

జనితాసుర యువతి నేత్రజలకణ ధారన్

దనుజేంద్ర నిరాధారను

వనజాక్షుడు గొనియె బలివివర్జితధారన్.

టీకా:

ముని = మునుల; జన = సమూహముయొక్క; నియమ = నిష్ఠలకు; ఆధారను = ఆధారభూతమైనదానిని; జనిత = కలిగించబడిన; అసుర = రాక్షస; యువతి = స్త్రీల; నేత్రజల = కన్నీటి; కణ = బిందువుల; ధారన్ = ధారకలదానిని; దనుజేంద్ర = బలిచక్రవర్తిని; నిరాధారను = నిరాధారుని చేసెడిదానిని; వనజాక్షుడు = విష్ణువు; గొనియె = గ్రహించెను; బలి = బలిచేత; వివర్జిత = విడువబడిన; ధారన్ = దానజలధారను.

భావము:

బలిచక్రవర్తి అందించిన దానధారను పద్మాలవంటి కన్నులు గలస్వామి వామనుడు స్వీకరించాడు. ఆ జలధార మునుల నియమాలకు ఆధారమైనది. రాక్షసస్త్రీలను కన్నీటి పాలుచేసేది. రాక్షసరాజులను నిరాధారులుగా మార్చేది.

8-613-ఆ.

కమలనాభు నెఱిగి కాలంబు దేశంబు

నెఱిగి శుక్రు మాట లెఱిగి నాశ

మైఱిగి పాత్ర మనుచు నిచ్చె దానము బలి

మహి వదాన్యుఁ డొరుఁడు మఱియుఁ గలఁడె.

టీకా:

కమలనాభున్ = విష్ణుడని; ఎఱిగి = తెలిసి; కాలంబు = కాలప్రభావము; దేశంబు =

ప్రదేశప్రభావములను; ఎఱిగి = తెలిసి; శుక్రు = శుక్రుని; మాటలు = మాటలను; ఎఱిగి = తెలిసి;

నాశమున్ = కలిగెడిచేటు; ఎఱిగి = తెలిసి; పాత్రము = యోగ్యమైనది; అనుచున్ = అనుచు; ఇచ్చెన్

= ఇచ్చెను; దానమున్ = దానమును; బలి = బలి; మహిన్ = భూమిమీద; వదాన్యుడు = దాత;

ఒరుడు = ఇంకొకడు; మఱియున్ = మఱి; కలడె = ఉండగలడా, లేడు.

భావము:

బలిచక్రవర్తి విష్ణుమూర్తిని తెలుసుకున్నాడు. దేశకాలాలు తెలుసుకున్నాడు. శుక్రుని మాటలు అర్థం చేసుకున్నాడు. తనకు చేటువాటిల్లుతుందని తెలుసుకున్నాడు. అయినప్పటికీ యోగ్యమైనదిగా భావించి ఆ దాన మిచ్చాడు. లోకంలో అటువంటి మహాదాత మరొకడుంటాడా?

8-614-క.

బలి చేసిన దానమునకు

నశినాక్షుఁడు నిఖిలభూత నాయకుఁ డగుటం

గలకల మని దశదిక్కులు

బళిబళి యని పొగడె భూతపంచక మనఘా!

టీకా:

బలి = బలి; చేసిన = చేసినట్టి; దానమున్ = దానమున; కున్ = కు; నళినాక్షుండు = విష్ణువు; నిఖిల = సమస్తమైన; భూత = జీవుల; నాయకుడు = ప్రభువు; అగుటన్ = అగుటవలన; కలకలము = కలకల; అని = అని; దశ = పది; దిక్కులు = దిశలు (దశదిక్కులు - 4దిక్కులు 4మూలలు పైన కింద మొత్తం 10వైపులు); భళిభళి = ఓహో ఓహో; అని = అని; పొగడె = శ్లాఘించెను; భూతపంచకము = పంచభూతములును (పంచభూతములు - 1ప్రథివి 2అప్పు 3తేజస్సు 4వాయువు 5ఆకాశము); అనఘా = పుణ్యుడా.

భావము:

ఓ పరీక్షన్మహారాజా! సర్వ భూతాలకూ విష్ణువు అధిపతి కదా. కనుక, ఆయనకు బలిచక్రవర్తి దానం చేయగానే దిక్కులు అన్నీ కళకళలాడాయి. పంచభూతాలూ "భళి భళి" అని పొగిడాయి.

8-615-క.

"క్షీతి దానమిచ్చు నతడును

నతికాంక్షఁ బరిగ్రహించు నతడును దురిత

చ్యుతులై శతవత్సరములు

శతమఖ లోకమునఁ గ్రిడ నలుపుదు రెలమిన్.

టీకా:

క్షీతిదానము = భూదానమును; ఇచ్చు = ఇచ్చెడి; అతడున్ = వాడు; అతి = మిక్కిలి; కాంక్షన్ = కోరికతో; పరిగ్రహించు = తీసుకొనెడి; అతడున్ = వాడు; దురిత = పాపములు; చ్యుతులు = నశించినవి; ఐ = అయ్యి; శత = నూరు (100); వత్సరములు = సంవత్సరములు; శతమఖ = ఇంద్రుని;

లోకమునన్ = లోకమునందు; క్రీడన్ = విహరించుట; సలుపుదురు = చేసెదరు; ఎలమిన్ = సంతోషముతో.

భావము:

అంతట మాయాబ్రహ్మచారి బలిచక్రవర్తి తో ఇలాఅన్నాడు. "భూమిని దానం ఇచ్చినవాడికి; దానిని ప్రీతితో తీసుకున్నవాడికి పాపాలు నశించిపోతాయి. వారు సంతోషంగా నూరు యాగాలు చేస్తే దక్కే స్వర్గలోకంలో నూరేండ్లు విహరిస్తారు.

8-616-వ.

అట్లుగావున నే దానంబును భూదానంబునకు సదృశంబు గానేరదు; గావున వసుంధరా దానం బిచ్చితి; వుభయలోకంబులం గీర్తి సుకృతంబులు పడయు" మని పలికి య మ్మాయావటుం డిట్లనియె.

టీకా:

అట్లుగావున = అందుచేత; ఏ = ఎట్టి; దానంబును = దానముకూడ; భూదానంబున్ = భూదానమున; కున్ = కు; సదృశంబున్ = సమానమైనది; కానేరదు = కాలేదు; కావున = అందుచేత; వసుంధరాదానంబు = భూదానము; ఇచ్చితివి = ఇచ్చినావు; ఉభయ = ఇహపరరెండు; లోకంబులన్ = లోకములలోను; కీర్తి = యశము; సుకృతంబులు = పుణ్యములు; పడయుము = పొందుదువుగాక; అని = అని; పలికి = చెప్పి; ఆ = ఆ; మాయా = కపట; వటుండు = బ్రహ్మచారి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అందుచేత, ఏదానమూ భూదానానికి సమానంకాదు. భూదానం ఇచ్చిన నీకు ఇహ పర లోకాలు రెంటిలోనూ కీర్తి, పుణ్యమూ కలుగుతుంది." అని పలికి మాయాబ్రహ్మచారి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

8-617-క.

"ఇది యేమి వేడితని నీ

మది వగవక ధారపోయు మా; సత్యము పెం

పొదవగ గోరిన యర్థం

బిది యిచ్చుట ముజ్జగంబు లిచ్చుట మాకున్."

టీకా:

ఇది = దీనిని; ఏమి = దేనికి; వేడితి = అడిగితిని; అని = అని; నీ = నీ యొక్క; మదిన్ = మనసున;
వగవక = చితించకుండ; ధారపోయుమా = దానమిమ్ము; సత్యమున్ = సత్యము; పెంపొదవన్ =
పెంపొందేవిధముగ; గోరిన = అడిగిన; అర్థంబు = కోరిక; ఇది = ఇది; ఇచ్చుట = ఇచ్చుట;
ముజ్జగంబులున్ = ముల్లోకములను; ఇచ్చుట = ఇచ్చుట; మాకున్ = మాకు.

భావము:

"నేనెందుకు దీనిని అడిగానని నీ మనస్సులో చింతించకుండా దానమియ్యి. సత్యం పెంపొందే
విధంగా దాన మియ్యి. ఈ మూడడుగులూ ఇస్తే మాకు మూడు లోకాలూ ఇచ్చినట్లే."

8-618-వ.

అని పలికిన వటుని పలుకులకు హర్ష నిర్భర చేతస్కుండై వైరోచనుండు.

టీకా:

అని = అని; పలికిన = అనిన; వటుని = బ్రహ్మచారి; పలుకుల = మాటల; కున్ = కు; హర్ష =
సంతోషముతో; నిర్భర = మిక్కిలి నిండిన; చేతస్కుండు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి;
వైరోచనుండు = బలిచక్రవర్తి {వైరోచనుడు - విరోచనునిపుత్రుడు, బలి};

భావము:

ఇలా పలికిన వామనుడి పలుకులకు విరోచనుడి కొడుకు అయిన బలి మనస్సు ఎంతగానో
సంతోషంతో నిండిపోయింది.

8-619-ఆ.

"పుట్టి నేర్చుకొనెనా పుట్టక నేర్చెనో
చిట్టి బుద్ధు లిట్టి పొట్టివడుగు
పొట్ట నున్న వెల్ల బూమెలు"నని నవ్వి
యెలమి ధరణి దాన మిచ్చె నపుడు.

టీకా:

పుట్టి = పుట్టినతరువాత; నేర్చుకొనెనా = నేర్చుకొన్నాడో లేక; పుట్టక = పుట్టుటకుముందే; నేర్చెనో = నేర్చుకొన్నాడో; చిట్టి = లీలా, ముద్దుల (చిట్టి - చిట్టకము కలవి, లీలమాత్రపు); బుద్ధులు = బుద్ధులు; ఇట్టి = ఇటువంటి; పొట్టి = పొట్టివాడైన; వడుగు = బ్రహ్మచారి; పొట్టన్ = కడుపునిండా; ఉన్నవి = ఉన్నట్టివి; ఎల్ల = అన్ని; బూమెలున్ = మాయలు; అని = అని; నవ్వి = నవ్వి; ఎలమిన్ = సంతోషముతో; ధరణిదానమున్ = భూదానమును; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; అపుడు = అప్పుడు.

భావము:

ఈ పొట్టి బ్రహ్మచారి ఈ చిట్టి బుద్ధులు పుట్టికా నేర్చుకున్నాడా? పుట్టకముందే నేర్చుకున్నాడా? ఇతని పొట్ట నిండా మాయలే అంటు నవ్వి సంతోషంగా భూదానం యిచ్చాడు.

8-620-ఆ.

గ్రహ మునీంద్ర సిద్ధ గంధర్వ కిన్నర
యక్ష పక్షి దేవతాహి పతులు
పొగడి రతని పెంపు; బుష్పవర్షంబులు
గురిసె దేవతూర్యకోటి మొరసె.

టీకా:

గ్రహ = గ్రహములు; ముని = మునులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠులు; సిద్ధ = సిద్ధులు; గంధర్వ = గంధర్వులు; కిన్నర = కిన్నరలు; యక్ష = యక్షులు; పక్షి = గరుడులు; దేవత = దేవతలు; అహిపతులు =

సర్పరాజులు; పొగిడిరి = శ్లాఘించిరి; అతని = అతని యొక్క; పెంపున్ = ఔదార్యమును; పుష్ప = పూల; వర్షంబులున్ = వానలు; కురిసె = కురిసెను; దేవ = దివ్య; తూర్య = వాద్య; కోటి = సమూహములు; మొరసెన్ = మోగినవి.

భావము:

బలిచక్రవర్తి ఔదార్యాన్ని గ్రహాలూ, మునీశ్వరులూ, సిద్ధులూ, గంధర్వులూ, కిన్నరులూ, యక్షులూ, గరుడులూ, దేవతలూ, సర్పరాజులూ అందరూ అతని గొప్పదనాన్ని పొగిడారు. పూలవానలు కురిపించారు. దేవతల విజయ దుందుభులు మారుమ్రోగాయి.

8-621-వ.

ఇట్లు ధారా పరిగ్రహంబు చేసి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ధారా = దానజలధారను; పరిగ్రహంబు = తీసుకొనుట; చేసి = చేసి.

భావము:

ఈ విధంగా వామనుడు దానాన్ని గ్రహించి....

అష్టమ స్కంధము : త్రివిక్రమ స్ఫురణంబు

8-622-శా.

ఇంతింతై, వటుఁడింతయై మఱియుఁ దా నింతై నభోవీధిపై

నంతై తోయదమండలారమున కల్లంతై ప్రభారాశిపై

నంతై చంద్రుని కంతయై ధ్రువునిపై నంతై మహర్వాటిపై

నంతై సత్యపదోన్నతుం డగుచు బ్రహ్మాండాంత సంవర్ధియై.

టీకా:

ఇంతింతై = ఇంత ఇంత చొప్పున పెరుగుతూ; వటుడు = బ్రహ్మచారి; ఇంత = మరింత పెరిగిన వాడు;
ఐ = అయ్య; మఱియున్ = ఇంకను; తాను = అతను; ఇంత = ఇంకొంత పెరిగినవాడు; ఐ = అయ్య;
నభోపీథి = ఆకాశము; పైన్ = మీద; అంత = అంత; ఐ = అయ్య; తోయద = మేఘ; మండల =
మండలమునకు; అగ్రమున్ = పైకొస; కున్ = కు; అల్లంత = ఆవతలంత; ఐ = అయ్య; ప్రభారాశి =
వెలుగులరాశి, పాలపుంత; పైన్ = కంటిఎక్కువ ఎత్తు; అంత = అంత; ఐ = అయ్య; చంద్రుని =
చంద్రుని; కిన్ = కి; అంత = అంత; ఐ = అయ్య; ధ్రువుని = ధ్రువుడికంటే; పైన్ = ఎక్కువ ఎత్తు; అంత =
అంత; ఐ = అయ్య; మహర్వాటిన్ = మహర్లోకముకంటే; పైన్ = ఎక్కువ ఎత్తు; అంత = అంత; ఐ =
అయ్య; సత్యపద = బ్రహ్మలోకముకంటే; ఉన్నతుండు = ఎక్కువ ఎత్తు కలవాడు; అగుచున్ = అగుచు;
బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండము; అంత = చివరవరకు; సంవర్ధి = నిండాపెరిగినవాడు; ఐ = అయ్య.

భావము:

బలిచక్రవర్తి మూడడుగుల మేర భూమి ధారపోయగానే గ్రహించిన వామనుడు చూస్తుండగానే
ఇంత పొట్టి బ్రహ్మచారి, ఇంత ఇంత చొప్పున ఎదగటం మొదలెట్టాడు; అంతట్లోనే అంత పొడుగు
ఎదిగాడు; అలా ఆకాశం అంత ఎత్తు పెరిగాడు; అదిగో మేఘాలకన్నా పైకి పెరిగిపోసాగాడు;
పాలపుంత, చంద్రమండలం అన్నీ దాటిసాడు; అదిగదిగో ధ్రువ నక్షత్రం కూడ దాటిసాడు;
మహర్లోకం మించిపోయాడు. సత్యలోకం కన్నా ఎత్తుకి ఇంకా ఎత్తుకి పెరిగిపోతూనే ఉన్నాడు.
మొత్తం బ్రహ్మాండభాడం అంతా నిండిపోయి వెలిగిపోతున్నాడు; ఆహా ఎంతలో ఎంత
త్రివిక్రమరూపం దాల్చేసాడో శ్రీమన్నారాయణ మహా ప్రభువు.

*గమనిక : ఈ క్రమము ఎక్కడనుండి వచ్చేనో చూద్దము. మరుత్తః వాతస్కంధః ఆకాశస్య
భాగవిశేషః (యత్ర వాయుర్వహతి). 1. భూమి నుండి మేఘాల వరకూ తిరిగే వాయువు -
"ఆవహము". 2. మేఘాలనుండి సూర్యుని వరకూ - "ప్రవహము". 3. సూర్యుని నుండి చంద్రుని
వరకూ - "సంవహము". 4. చంద్రుడు నుంచీ నక్షత్రాల వరకు - "ఉద్వహము". 5. నక్షత్రాల నుండి
గ్రహ మండలం వరకూ - "వివహము". 6. గ్రహ మండలం నుండి సప్తర్షుల వరకూ - "పరి వహము".
7. సప్తర్షి మండలం నుంచీ ధ్రువ మండలం వరకు - "పరావహము". అను పేర్లు గల సప్త మరుత్తులు.

వీటిని "వాతస్కంధములు" అంటారు. ఈ క్రమముననే ఈ 8-622-శా. ఇంతింతై, వటుండింతయై
పద్యమున పోతనామాత్యుల పేర్కొనిరి.

8-623-మ.

రవిబింబం బుపమింపఁ బాత్రమగు ఛత్రంబై శిరోరత్నమై

శ్రవణాలంకృతియై గళాభరణమై సౌవర్ణకేయూరమై

ఛవిమత్కంకణమై కటిస్థలి నుదంచద్ధంబయై నూపుర

ప్రవరంబై పదపీఠమై వటుండు దా బ్రహ్మాండమున్ నిండుచోన్.

టీకా:

రవిబింబంబున్ = సూర్యబింబము; ఉపమింపన్ = సరిపోల్చుటకు; పాత్రము = తగినది; అగు =
అయిన; ఛత్రంబు = గొడుగు; ఐ = వలెనయ్యి; శిరోరత్నము = శిరసుపైని ఆభరణము; ఐ =
వలెనయ్యి; శ్రవణ = చెవుల; అలంకృతి = అలంకారము; ఐ = వలెనయ్యి; గళ = కంఠమునందలి;
ఆభరణము = ఆభరణము; ఐ = వలెనయ్యి; సౌవర్ణ = బంగారపు; కేయూరము = భుజకీర్తి; ఐ =
వలెనయ్యి; ఛవిమత్ = మెరిసెడి; కంకణము = చేతికంకణము; ఐ = వలెనయ్యి; కటిస్థలిన్ =
నడుమున; ఉదంచత్ = వేయబడిన; గంట = గంట; ఐ = వలెనయ్యి; నూపుర = కాలిఅందెల;
ప్రవరంబు = పేరు; ఐ = వలెనయ్యి; పదపీఠంబు = పాదపీఠము; ఐ = అయ్యి; వటుండు = బ్రహ్మచారి;
తాన్ = అతను; బ్రహ్మాండమున్ = బ్రహ్మాండమును; నిండుచోన్ = అంతవ్యాపించునప్పుడు.

భావము:

వామనుడు బ్రహ్మాండ మంతా నిండిపోతుంటే, మింట నుండే సూర్యబింబం ఆ పరాత్పరునికి
అలంకారంగా పోల్చి చెప్పడానికి తగి ఉన్నాడట. అది ఎలాగంటే ఆ సమయంలో క్రమక్రమంగా
త్రివిక్రమునికి గొడుగులా, తర్వాత శిరోమణిలా, తర్వాత మకరకుండలంలా, పిమ్మట కంఠాభరణంలా,
ఆ పిమ్మట బంగారు భుజకీర్తులులా, ఆ పిమ్మట కాంతులీనే కంకణంలా, అపైన మొలలోని
గంటలా, అనంతరం మేలైన కాలిఅందెలా, చివరికి పాదపీఠంలా పోల్చడానికి తగి ఉన్నాడట.
అందంగా కళ్ళకు కట్టినట్లు అలవోకగా చెప్పడంలో సిద్ధహస్తుడు అయిన మన పోతనామాత్యుల

వారి త్రివిక్రమావతరణ అత్యద్భుతం తెలుగు సాహిత్యానికే మకుటాయమానమైన పద్యాలుగా
ఎన్నదగ్గవి. ఉపమానం అని చెప్తు ఉపమానానికి గొప్పదనం అబ్బేలా చేయటం సామాన్య
విషయం కాదు.

8-624-వ.

ఇట్లు విష్ణుండు గుణత్రయాత్మకంబగు విశ్వరూపంబు ధరియించి భువియును, నభంబును,
దివంబును, దిశలును, దిశాచిద్రంబు లును, సముద్రంబులును, జలదచల దఖిల
భూతనివహంబులుం దానయై యేకీభవించి, క్రమక్రమంబున భూలోకంబునకుం బొడవై భువర్లో
కంబు నతిక్రమించి, సువర్లోకంబును దలకడచి, మహర్లోకంబు దాఁటి, జనలోకంబునకు మీఁదై,
తపంబునకు నుచ్చితుండై, సత్యలోకంబు కంటి నొన్నత్యంబు వహించి, యెడ లిటుములు సందులు
రంధ్ర ములు లేకుండ నిండి, మహాదేహ మహితుండై చరణతలంబున రసాతలంబును,
బాదంబుల మహియును, జంఘల మహీధ్రంబు లును, జానువులఁ బతత్తి సముదయంబులును,
నూరువుల నింద్రసేన మరుద్గణంబులును, వాసస్థలంబున సంధ్యయు, గుహ్యంబునఁ
బ్రజాపతులును, జఘనంబున దనుజులును, నాభిని నభంబును, నుదరంబున
నుదధిసప్తకంబును, నురంబున దారకానికరంబును, హృదయంబున ధర్మంబును, నురోజంబుల
ఋతసత్యంబులును, మనంబునఁ జంద్రుండును, వక్షంబున గమలహస్త యగు లక్ష్మీయుఁ,
గంఠంబున సామాధి సమస్త వేదంబులును, భుజంబులఁ బురంద రాది దేవతలును, గర్ణంబుల
దిశలును, శిరంబున నాకంబును, శిరోజంబుల మేఘంబులును, నాసాపుటంబున వాయువును,
నయనంబుల సూర్యుండును, వదనంబున వహ్నియు, వాణి నఖిలచ్ఛంద స్సముదయంబును,
రసనంబున జలేశుండును, భ్రూయుగళంబున విధినిషేధంబులును, టెప్పల నహోరాత్రంబులును,
లలాటంబునఁ గోపంబును, నధరంబున లోభంబును, స్పర్శంబునఁ గామంబును, రేతంబున
జలంబును, బృష్ఠంబున నధర్మంబును, గ్రమణంబుల యజ్ఞంబులును, ఛాయల మృత్యువును,
నగవులవలన ననేక మాయావిశేషంబులును, రోమంబుల నోషధులును, నాడీప్రదేశంబుల
నదులును, నఖంబుల శిలలును, బుద్ధి నజుండును, బ్రాణంబుల దేవర్షిగణంబులును, గాత్రంబున
జంగమ స్థావర జంతు సంఘంబులును గలవాడయి, జలధరనినద శంఖ శార్జ సుదర్శన
గదాదండ ఖ ధ్వాక్షయ బాణతూణీర విభ్రాజితుండును, మకరకుండల కిరీట కేయూర హార కటక
కంకణ కౌస్తుభమణి మేఖలాంబర వనమాలికా విరాజితుండును, సునంద నంద జయ విజయ

ప్రముఖ పరిచర వాహినీ సందోహ పరివృతుండును, నమేయ తేజోవిరాజితుండును, నై
బ్రహ్మాండంబు దన మేనికప్పు తెఱంగున నుండ విజృంభించి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; విష్ణుండు = నారాయణుండు; గుణత్రయ = త్రిగుణములతో (గుణత్రయము -
1సత్త్వ 2రజస్ 3తమస్ అనెడి 3 గుణములు); ఆత్మకంబు = కూడినది; అగు = అయిన;
విశ్వరూపంబున్ = విశ్వరూపమును; ధరియించి = ధరించి; భువియును = భూమండలము;
నభంబును = ఆకాశమును; దివంబును = స్వర్గమును; దిశలును = నలుదిక్కులును;
దిశాభిద్రంబులును = నలుమూలలును; సముద్రంబులును = సముద్రములును; చలదచల =
చరాచర; అఖిల = మున్నగు సమస్తమైన; భూత = జీవ; నివహంబులున్ = సమూహములును;
తాన = తనే; ఐ = అయ్యి; ఏకీభవించి = ఒకటిచేసి; క్రమక్రమంబునన్ = క్రమక్రమముగా;
భూలోకంబున్ = భూలోకమును; కున్ = కంటి; పొడవు = పెద్ద; ఐ = అయ్యి; భువర్లోకంబున్ =
భువర్లోకమును; అతిక్రమించి = దాటి; సువర్లోకంబునున్ = సువర్లోకమును; తలకడచి = దాటిసి;
మహర్లోకంబున్ = మహర్లోకమును; దాటి = దాటి; జనలోకంబున్ = జనలోకమును; కున్ =
కంటిను; మీద = ఎక్కువ ఎత్తు; ఐ = అయ్యి; తపంబున్ = తపోలోకమును; కున్ = కు; ఉచ్చితండు =
దాటినవాడు; ఐ = అయ్యి; సత్యలోకంబున్ = సత్యలోకము; కంటిన్ = కంటి; ఔన్నత్యంబు =
ఎత్తగుటను; వహించి = చెంది; ఎడలు = చోటలు; ఇటుములు = మరుగుస్థానములు; సందులు =
సందులు; రంధ్రములున్ = కన్నములు; లేకుండ = లేకుండునట్లు; నిండి = నిండిపోయి; మహా =
బాగాపెద్ద; దేహ = శరీరము కల; మహితుండు = గొప్పవాడు; ఐ = అయ్యి; చరణతలంబునన్ =
అరికాళ్ళవద్ద; రసాతలంబును = రసాతలము, పాతాళము; పాదంబులన్ = పాదములవద్ద;
మహియును = భూతలము; జంఘలన్ = పిక్కలవద్ద; మహీధ్రంబులును = పర్వతములును;
జానువులన్ = మోకాళ్ళవద్ద; పతత్రి = పక్షుల; సముదయంబులును = సమూహములు; ఊరువులన్
= తోడలవద్ద; ఇంద్రసేన = దేవతలను; మరుత్ = మరుత్తుల; గణంబులును = సమూహములు;
వాసస్థలంబునన్ = వస్త్రములవద్ద; సంధ్యయున్ = సంధ్యలు; గుహ్యంబునన్ =
రహస్యాంగమువద్ద; ప్రజాపతులును = ప్రజాపతులు; జఘనంబున = పిరుదులవద్ద; దనుజులును =
రాక్షసులు; నాభిన్ = బొడ్డువద్ద; నభంబును = ఆకాశము; ఉదరంబునన్ = పొట్టవద్ద;
ఉదధిసప్తకంబును = సప్తసముద్రములు; ఉరంబున = వక్షమువద్ద; తారకా = నక్షత్రములు;

నికరంబును = సమూహములు; హృదయంబునన్ = హృదయమువద్ద; ధర్మంబునన్ = ధర్మము;
 ఉరోజంబులన్ = స్తనములవద్ద; ఋత = ఋతము {ఋతము - శాశ్వతముగా నిలిచే సత్యము};
 సత్యంబులును = సత్యమును; మనంబునన్ = మనసునందు; చంద్రుండును = చంద్రుడు;
 వక్షంబునన్ = వక్షస్థలమున; కమల = పద్మము; హస్త = చేత కలామె; అగు = అయిన; లక్ష్మీయున్ =
 లక్ష్మీదేవి; కంఠంబునన్ = కంఠమునందు; సామ = సామవేదము; ఆది = మున్నగు; సమస్త =
 సమస్తమైన; వేదంబులును = వేదములు; భుజంబులన్ = భుజములందు; పురందర = ఇంద్రుడు;
 ఆది = మున్నగు; దేవతలును = దేవతలు; కర్ణంబులన్ = చెవులందు; దిశలును = దిక్కులు;
 శిరంబునన్ = తలయందు; నాకంబును = స్వర్గము; శిరోజంబులన్ = తలవెంట్రుకలందు;
 మేఘంబులును = మేఘములును; నాసాపుటంబునన్ = ముక్కుపుటములందు; వాయువును =
 వాయువు; నయనంబులన్ = కళ్ళయందు; సూర్యుండును = సూర్యుడు; వదనంబునన్ =
 ముఖమునందు; వహ్నియున్ = అగ్ని; వాణీన్ = మాటయందు; అఖిల = సమస్తమైన; ఛందస్ =
 ఛందస్సుల; సముదయంబును = సమూహములు; రసనంబున = నాలికయందు; జలేశుండును =
 వరుణుడు; భ్రూయుగళంబునన్ = కనుబొమలయందు; విధి = తప్పక చేయవలసినవి;
 నిషేధంబులును = తప్పక చేయకూడనివి; టెప్పలన్ = కనురెప్పలందు; అహోరాత్రంబులు =
 రాత్రింబగళ్ళు; లలాటంబునన్ = నుదుట; కోపంబును = కోపము; అదరంబున =
 కిందిపెదవియందు; లోభంబును = లోభము; స్పర్శంబునన్ = స్పర్శయందు; కామంబును =
 కామము; రేతంబునన్ = వీర్యమున; జలంబును = నీరు; పృష్ఠంబునన్ = వీపునందు; అధర్మంబును
 = అధర్మము; క్రమణంబులన్ = అడుగులలో; యజ్ఞంబులును = యాగములు; ఛాయలన్ =
 నీడలందు; మృత్యువు = మరణము; నగవుల = నవ్వుల; వలనన్ = వలన; అనేక = అనేకమైన;
 మాయా = మాయల; విశేషంబులును = విశేషములు; రోమంబులన్ = శరీరరోమములందు;
 ఓషధులును = ఓషధులు; నాడీ = నాడుల; ప్రదేశంబులన్ = భాగములందు; నదులును = నదులు;
 నఖంబులన్ = గోర్లయందు; శిలలును = బండరాళ్ళు; బుద్ధిన్ = బుద్ధియందు; అజండును =
 బ్రహ్మదేవుడు; ప్రాణంబులన్ = ప్రాణములయందు; దేవర్షి = దేవఋషుల; గణంబులును =
 సమూహములు; గాత్రంబున = దేహమునందు; జంగమస్థావర = చరాచర; జంతు = జీవ;
 సంఘంబులునున్ = జాలమును; కలవాడు = కలిగినవాడు; అయి = అయ్యి; జలధరనినద =
 ఉరుములవలెమోగెడి; శంఖ = శంఖము; శార్ఙ్గ = శార్ఙ్గమనెడివిల్లు; సుదర్శన = సుదర్శనచక్రము;
 గదాదండ = గదాయుధము; ఖడ్గ = ఖడ్గము; అక్షయతూణీర = అక్షయములైన అంబులపొదితోను;

విభాజితుండును = ప్రకాశించెడివాడును; మకరకుండల = చెవిమకరకుండలములు; కిరీట =
 కిరీటములు; కేయూర = భుజకీర్తలు; హార = హారములు; కటక = కాలిఅందెలు; కంకణ =
 చేతికంకణములు; కౌస్తుభమణి = కౌస్తుభమణి; మేఖలా = రత్నాలమొలనూళ్ళు; అంబర =
 పీతాంబరములు; వనమాలికా = వనమాలికలుతోను; విరాజితుండును = విరాజిల్లెడివాడును;
 సునంద = సునందుడు; నంద = నందుడు; జయ = జయుడు; విజయ = విజయుడు; ప్రముఖ =
 మొదలగు; పరిచర = పరిచారకుల; వాహినీ = సమూహములు; సందోహ = గుమిగూడి;
 పరివృతుండును = చుట్టునుచేరినవాడు; అమేయ = అంతులేని; తేజో = తేజస్సుతో;
 విరాజితుండును = విరాజిల్లెడివాడును; ఐ = అయ్యి; బ్రహ్మాండంబున్ = బ్రహ్మాండమును; తన = తన
 యొక్క; మేని = దేహమునకు; కప్పు = మేలిముసుగు; తెఱంగునన్ = వలె; ఉండన్ = ఉండగా;
 విజృంభించి = విజృంభించి.

భావము:

ఈవిధంగా విష్ణువు సత్త్వరజస్తమో రూపకమైన విశ్వరూపాన్ని పొంది విజృంభించాడు. భూమి,
 ఆకాశమూ, స్వర్గమూ, దిక్కులూ, దిక్కుల మధ్య ప్రదేశాలూ, సముద్రాలూ, చరాచరములైన సమస్త
 ప్రాణులూ తానే అయ్యాడు. క్రమంగా భూలోకాన్ని అతిక్రమించాడు. భువర్లోకమూ, సువర్లోకమూ,
 మహర్లోకమూ, జనోలోకమూ, తపోలోకమూ, దాటిపోయాడు. సత్యలోకం కంటే ఎత్తుగా
 ఎదిగిపోయాడు. అన్నిచోట్ల మూలమూలలూ సందుసందులూ నిండిపోయాడు. మహోన్నతమైన
 ఆకారంతో పాదాల అడుగు భాగంలో రసాతలాన్ని, పాదాలలో భూమినీ, పిక్కలలో పర్వతాలనూ,
 మోకాళ్ళలో పక్షులను, తొడలలో దేవతలను, వస్త్రంలో సంధ్యాకాలాన్నీ, రహస్యాంగంలో
 ప్రజాపతులనూ, పిరుదులలో రాక్షసులనూ, నాభిలో ఆకాశాన్ని, కడుపులో సప్తసముద్రాలనూ,
 వక్షంలో నక్షత్రసమూహాన్నీ, హృదయంలో ధర్మాన్ని, స్తనద్వయంలో ఋతాన్ని సత్యాన్ని, మనస్సులో
 చంద్రుణ్ణి, ఎదలో లక్ష్మి దేవిని, కంఠంలో వేదాలను, భుజాలలో ఇంద్రాదులైన దేవతలను, చెవులలో
 దిక్కులూ, తలలో స్వర్గలోకాన్ని, తలవెంట్రుకలలో మేఘాలనూ, ముక్కుపుటాలలో వాయువునూ,
 కన్నులలో సూర్యుణ్ణి, ముఖంలో అగ్నిని, వాక్కులో సమస్త ఛందస్సునూ, నాలుకలో వరుణునీ,
 కనుబొమ్మలలో కార్యాకార్యాలనూ, రెప్పలలో రేయింబవళ్ళనూ, ఫాలభాగంలో కోపాన్నీ, క్రింది
 పెదవిలో లోభాన్నీ, స్పర్శలో కామాన్ని, రేతస్సులో జలాన్నీ, వీపులో అధర్మాన్నీ, అడుగులలో
 యజ్ఞాలనూ, నీడలో మరణాన్నీ, నవ్వులో మాయావిశేషాలనూ, రోమాలలో సస్యాలనూ, నరాలలో

నదులనూ, గోళ్ళలో రాళ్లను, బుద్ధిలో బ్రహ్మనూ, ప్రాణాలలో దేవర్షిగణాలనూ, శరీరంలో చరాచర సకలప్రాణులనూ, ఇమిడించికొన్నాడు. ఆయన మేఘంవలే మ్రొగే పాంచజన్యమనే శంఖంతో, శార్ఙ్గమనే ధనస్సుతో, సుదర్శనమనే చక్రముతో, కౌమోదకి అనే గదాదండంతో, నందకమనే ఖడ్గంతో, అక్షయములైన అంపపొదులతో ప్రకాశించుచున్నాడు. మకరకుండలాలతో, కిరీటంతో, భుజకీర్తులతో, హారాలతో, కాలి అందెలుతో, కంకణాలతో, కౌస్తుభమణితో, రత్నాల మొలనూలుతో, పీతాంబరంతో, వైజయంతీమాలికతో విరాజిల్లుతున్నాడు. సునందుడూ, నందుడూ, జయుడూ, విజయుడూ మొదలైన పరిచారకుల సమూహం చుట్టూ చేరి ఉంది. ఆయన మేరలేని తేజస్సుతో మెరుస్తున్నాడు. బ్రహ్మాండం ఆయన దేహానికి మేలిముసుగుగా ఒప్పుతున్నది.

8-625-ము.

ఒక పాదంబున భూమి గప్పి దివి వే **టొంటన్** నిరోధించి యొం

డొకటన్ మీది జగంబు లెల్లఁ దొడి, నొం**డొంటిన్** విలంఘించి. ప

పట్టక బ్రహ్మాండకటాహముం బెటిలి వేం**డ్రంబు** పరుల్ గానరా

కొకడై వాద్దగలభ్యుడై హరి విభుం **డొప్పారె** విశ్వాకృతిన్.

టీకా:

ఒక = ఒక; పాదంబునన్ = పాదముతో; భూమిన్ = భూమిని; కప్పి = కప్పివేసి; దివిన్ = స్వర్గమును;
 వేటొంటన్ = ఇంకొకదానితో; నిరోధించి = ఆపి; ఒండొకటన్ = ఇంకొకదానితో; మీది = పైనున్న;
 జగంబులన్ = లోకములను; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; తొడిన్ = క్రమముగా; ఒండొంటిన్ = ఒక్కొకదానిని;
 విలంఘించి = దాటిపోయి; పట్టక = పట్టకపోవుటచేత; బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండము యొక్క;
 కటాహంబు = పైపెంకు; పెటిలి = బద్ధలై; వేండ్రంబు = మిక్కిలి తీక్షణమైనదై; పరుల్ = ఇతరులు;
 కానరాక = కనబడకుండగ; ఒకడు = ఏకలుడు; ఐ = అయ్యి; వాక్ = మాటలకు; దృక్ = చూపులకు;
 అలభ్యుడు = అందనివాడు; ఐ = అయ్యి; హరి = విష్ణుడు; విభుండు = విష్ణుడు; ఒప్పారెన్ =
 ప్రసిద్ధముగనుండెను; విశ్వాకృతిన్ = విశ్వరూపమునందు.

భావము:

విశ్వరూపాన్ని ధరించిన త్రివిక్రముడు తన ఒక పాదముతో భూలోకాన్ని కప్పి, మొదటిఅడుగుగా స్వర్గలోకాన్ని దాటి రెండవ పాదముంచాడు. రెండవ అడుగుగా వేసిన పాదముతో పైలోకాలను అన్నింటినీ దాటిపోయాడు. ఆ మహారూపం పట్టకపోవడంవలన బ్రహ్మాండభాండం పైపెంకు పెటపెటలాడి బ్రద్దలైపోసాగింది. ఆయన తప్ప ఇంకెవరూ కనిపించకుండా పోయారు. ఆ విశ్వరూపుడు మాటలకు చూపులకు అందరానివాడై సంశోభించాడు.

8-626-ఆ.

ఒక పదంబు క్రింద **ఋ**ర్వి పద్మము నంటి

కొన్న పంకలవము **కొ**మరుఁ దాలె;

నొకటి మీఁదఁ దమ్మి **కొ**దిఁగిన తేఁటినా

వెలసె మిన్ను నృప! త్రి**వి**క్రమమున.

టీకా:

ఒక = ఒక; పదంబు = పాదము; క్రిందన్ = కింద; ఋర్వి = భూమండలము; పద్మమున్ = పద్మమునకు;
అంటికొన్న = అంటుకొన్నట్టి; పంక = బురద; లవము = రేణువువలె; కొమరు = మనోజ్ఞతను; తాలెన్
= ధరించెను; ఒకటి = ఇంకొకదాని; మీదన్ = మీద; తమ్మి = పద్మమున; ఒదిగిన = వంగియున్న;
తేటన్ = తుమ్మెద; నా = వలె; వెలసె = ప్రకాశించెను; మిన్ను = ఆకాశము; నృపా = రాజా;
త్రివిక్రమమున = విశ్వాకారమునందు.

భావము:

రాజా! విశ్వరూపంతో ఒకపాదం క్రింద ఉన్న భూమండలం పద్మానికి అంటుకున్న చిన్న బురద రేణువు వలె ఒప్పింది. ఇంకొక పాదం మీద ఉన్న ఆకాశం పద్మం మీద వ్రాలిన తుమ్మెదవలె ప్రకాశించింది.

8-627-వ.

తత్సమయంబున.

టీకా:

తత్ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయములో.

భావము:

ఆసమయంలో...

8-628-ఆ.

జగము లెల్ల దాటి చనిన త్రివిక్రము

చరణనఖర చంద్ర చంద్రికలను

పొనుగు పడియె సత్యమున బ్రహ్మతేజంబు

దివసకరుని రుచుల దివియ బోలె.

టీకా:

జగములున్ = లోకములు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; దాటి = మించి; చనిన = పోయిన; త్రివిక్రమున్ = త్రివిక్రముని; చరణ = కాలి; నఖర = గోరులనెడి; చంద్ర = చంద్రుని; చంద్రికలను = వెన్నెలలను; పొనుగుపడియెన్ = వెలవెలబోయెను; సత్యమునన్ = సత్యలోకములోని; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; తేజంబున్ = తేజస్సు; దివసకరుని = సూర్యుని; రుచులన్ = కాంతులందు; దివియన్ = దివిటీ, దీపము; పోలెన్ = వలె.

భావము:

అన్నిలోకాలనూ దాటిపోయిన త్రివిక్రముని కాలిగోళ్ళకాంతికి సత్యలోకం లోని బ్రహ్మ తేజస్సు సూర్యునిముందు దివిటీ వలె వెలవెల పోయింది.

8-629-నీ.

భవబంధములఁ బాసి బ్రహ్మలోకంబునఁ-

గాపురంబులు చేయు ఘనులు రాజు

లా మరీచ్యాదులు, నా సనందాదులు-

నా దివ్యయోగీంద్రు లచట నెపుడు

మూర్తిమంతంబులై మ్రోయు పురాణ త-

ర్కామ్నాయ నియమేతిహాస ధర్మ

సంహితాదులు గురుజ్ఞానాగ్నినిర్దగ్ధ-

కర్ములై మఱియును గలుగునట్టి

8-629.1-తే.

వార లెల్లఁ జొచ్చి వచ్చి సర్వాధిపు

నంఘ్రిఁ జూచి మ్రొక్కి రథిక భక్తిఁ

దమ మనంబు లందుఁ దలచు నిధానంబుఁ

గంటి మనుచు నేడు మంటి మనుచు.

టీకా:

భవ = సంసార; బంధములన్ = బంధములను; పాసి = వదలి; బ్రహ్మలోకమునన్ =

సత్యలోకమునందు; కాపురంబులుచేయు = నివాసము ఉండెడి; ఘనులు = గొప్పవారు; రాజులు =

రాజులు; ఆ = ఆ; మరీచి = మరీచి; ఆదులున్ = మున్నగువారు; ఆ = ఆ; సనంద = సనందుడు;

ఆదులున్ = మున్నగువారు; ఆ = ఆ; దివ్యయోగీంద్రుల్ = దేవర్షులు; అచటన్ = అక్కడ; ఎపుడున్ =

ఎప్పుడు; మూర్తిమంతంబులు = రూపుదాల్చినవి; ఐ = అయ్యి; మ్రోయు = మారుమోగెడి; పురాణ =

పురాణములు {పురాణము - పురాతన చరిత్రము, 1సర్గ (సృష్టి) 2ప్రతిసర్గ (ప్రతిసృష్టి)

3(మను)వంశము 4మన్వంతరము 5వంశానుచరితము అను పంచలక్షణములు కలవి ఇవి 18};

తర్క = తర్కశాస్త్రములు {తర్కము - శాస్త్రములు (నియమన గ్రంథములు) ఆరింటిలోనిది, 1తర్కము

2వ్యాకరణము 3ధర్మము 4మీమాంస 5వైద్యము 6జ్యోతిషము}; ఆమ్నాయ = వేదములు; నియమ =

నియమము {నియమము - అష్టాంగయోగములలోని శరీరముకంటి భిన్నమైన మృజ్జలాదులు

సాధనములుగా కలిగి నిత్యముగా ఆచరింపదగిన ఒక యోగాంగము (ఇది దశవిధము - 1తపము

2సంతోషము 3ఆస్తికత్వము 4దానము 5భగవదర్చన 6వేదాంతశ్రవణము 7లజ్జ 8మతి 9జపము 10వ్రతము); ఇతిహాస = ఇతిహాసములు (ఇతిహాసము - పూర్వము జరిగిన కథ, రామాయణ భారతములు); ధర్మ = ఉపనిషత్తులు; సంహిత = వేదాంగములు; ఆదులున్ = మొదలగునవాని; గురు = గొప్ప; జ్ఞాన = జ్ఞానము యనెడి; అగ్నిన్ = అగ్నిలో; నిర్దగ్ధ = పూర్తిగా కాలిపోయిన; కర్ములు = కర్మవాసనలు కలవారు; ఐ = అయ్యి; మఱియును = అతిశయించి; కలుగునట్టి = ఉండెడి. వారలు = వారు; ఎల్లన్ = అందరును; చొచ్చి = తోసుకు; వచ్చి = వచ్చి; సర్వాధిపున్ = విష్ణుని; అంఘ్రిన్ = పాదములను; చూచి = దర్శించుకొని; మ్రొక్కిరి = నమస్కరించిరి; అధిక = మిక్కిలి; భక్తిన్ = భక్తితోటి; తమ = వారియొక్క; మనంబులన్ = మనసుల; అందున్ = లో; తలచు = భావించెడి; నిధానంబున్ = పెన్నిధిని; కంటిమి = దర్శించితిమి; అనుచున్ = అనుకొనుచు; నేడున్ = ఇవాళ; మంటిమి = ధన్యులమైతిమి; అనుచున్ = అనుకొనుచు.

భావము:

సంసారబంధాలను త్రెంచుకొని మోక్షాన్ని పొంది బ్రహ్మ లోకంలో నివాసం చేస్తున్న మహారాజులు మరీచీ మొదలైన వారూ; సనందుడూ మొదలైన దేవర్షులూ; అక్కడ ఎప్పుడూ ఆకారం ధరించి మారుమ్రోగుతుండే పురాణాలూ, తర్కశాస్త్రాలూ, వేదాలూ, వేదాంగాలు, ఇతిహాసాలూ, ధర్మశాస్త్రాలూ; మహాజ్ఞానులైన పుణ్యాత్ములూ మున్నగువారు అందరూ ఆ సర్వనియంత అయిన మహావిష్ణువు పాదాన్ని దర్శించారు. ఆ పాదానికి మిక్కిలి భక్తితో మ్రొక్కారు. మనస్సులలో "మేము భావిస్తున్న పెన్నిధి కనిపించింది. ఈనాడు మేము ధన్యులం అయ్యాము." అనుకున్నారు.

8-630-మ.

తన పుట్టిల్లిదె పొమ్మటంచు నజఁడుం **ద**న్నాభిపంకేరుహం

బునిరీక్షించి నటించి యున్నత పదం**బుం** జూచి తత్పాదసే

చనముం జేసెఁ గమండలూదకములం **జ**ల్లించి; తత్తోయముల్

వినువీధిం బ్రవహించె దేవనదినా **వి**శ్వాత్ముక్తిప్రభన్.

టీకా:

తన = తన యొక్క; పుట్టిల్లు = జన్మస్థానము; ఇదె = ఇదె; పొమ్ము = సుమా; అంచున్ = అనుచు;
అజడు = బ్రహ్మదేవుడు; తత్ = అతని; నాభి = బొడ్డు; పంకేరుహంబున్ = తమ్మిని; నిరీక్షించి = చూసి;
నటించి = మిక్కిలి సంతోషించి; ఉన్నత = ఉన్నతమైన; పదంబున్ = పాదములను; చూచి = చూసి;
తత్ = అతని; పాద = పాదములను; సేచనమున్ = చిలకరించుట, జల్లుట, తడపుట (సేచన - నైష్ఠిక
కర్మలలో మంత్రోదకాన్ని చిలకరించుట, చల్లుట, తడపుట, ఇది ప్రోక్షణ, అవోక్షణ, అభ్యుక్షణ అని
మూడు విధములు); చేసెన్ = చేసెను; కమండలు = కమండలములోని; ఉదకములన్ = నీటిని;
చల్లించి = చల్లి; తత్ = ఆ; తోయముల్ = నీరు; వినువీధిన్ = ఆకాశమునందు; ప్రవహించెన్ =
పారినవి; దేవనదిన్ = ఆకాశగంగ; నా = అనబడుతు; విశ్వాత్మున్ = విష్ణుమూర్తి; కీర్తి = యశస్సు
యనెడి; ప్రభన్ = కాంతులై.

భావము:

మహావిష్ణువు బొడ్డు తామరను చూసి "నా జన్మస్థానం ఇదే సుమా!" అనుకుంటూ అజడు అయిన
బ్రహ్మదేవుడు సంతోషించాడు. మహోన్నతమైన ఆ పాదాన్ని దర్శించుకున్నాడు. తన కమండల
జలంతో స్వామి పాదాన్ని కడిగాడు. ఆ జల్లించిన జలధారలు కీర్తికాంతితో నిండి ఆకాశంలో
దేవనదిగా ప్రవహించాయి.

8-631-వ.

తత్సమయంబున.

టీకా:

తత్ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఇంకా ఆ సమయంలో ...

8-632-నీ.

యోగమార్గంబున నూహించి బహువిధ-

పుష్పదామంబులఁ బూజ చేసి

దివ్యగంధంబులుఁ దెచ్చి సమర్పించి-

ధూపదీపములఁ దోడ్తోడ నిచ్చి

భూరి లాజాక్షతంబులు జల్లి ఫలములుఁ-

గానిక లిచ్చి రాగములఁ బొగడి

శంఖాదిరవములు జయఘోషములుఁ జేసి-

"కరుణాంబునిధి! త్రివిక్రమ!" యటంచు

8-632.1-ఆ.

బ్రహ్మ మొదలు లోకపాలురుఁ గొనియాడి;

రెల్ల దిశల వనచరేశ్వరుండు

జాంబవంతుఁ డరిగి చాటి భేరిధ్వని

వెలయఁ జేసి విష్ణు విజయ మనుచు.

టీకా:

యోగమార్గంబునన్ = దివ్యదృష్టితో; ఊహించి = ఊహించి; బహు = అనేకమైన; విధ = రకములైన;
పుష్పదామంబులన్ = పూలమాలలతో; పూజచేసి = పూజించి; దివ్య = మేలైన; గంధంబులున్ =
సుగంధద్రవ్యములను; తెచ్చి = తీసుకొని వచ్చి; సమర్పించి = సమర్పించి; ధూపదీపములన్ =
ధూపదీపములను; తోడ్తోడన్ = వెంటవెంటనే; ఇచ్చి = ఇచ్చి; భూరి = అధికముగా; లాజ = పేలాలు;
అక్షతలున్ = అక్షింతలు; చల్లి = వేసి; ఫలములన్ = పండ్లు; కానికలు = కానుకలు; ఇచ్చి =
సమర్పించి; రాగములన్ = రాగయుక్తముగా; పొగడి = కీర్తించి; శంఖ = శంఖములు; ఆది =
మున్నగు; రవములు = శబ్దములు; జయ = జయజయయనెడి; ఘోషములున్ = నాదములు; చేసి =
చేసి; కరుణాంబునిధి = దయాసాగరుడా; త్రివిక్రమ = త్రివిక్రముడా; అట = అని; అంచున్ = అనుచు.
బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; మొదలు = మొదలగు; లోకపాలురు = లోకపాలకులు; కొనియాడిరి =

కీర్తించిరి; ఎల్లన్ = అన్ని; దిశలన్ = వైపులను; వనచర = భల్లూకము; ఈశ్వరుండు = రాజు;
జాంబవంతుడు = జాంబవంతుడు; అరిగి = వెళ్ళి; చాటి = చాటింపువేసెను; భేరి = బాజాల; ధ్వని =
చప్పుడు; వెలయన్ = ప్రసిద్ధముగ; చేసి = చేసి; విష్ణు = విష్ణుమూర్తి; విజయము = జయము
జయము; అనుచు = అనుచు.

భావము:

యోగమార్గంలో ఊహించి బ్రహ్మదేవుడు మున్నగు లోకపాలకులుమహావిష్ణువును అనేక రకాలైన
పూలమాలలతో పూజలు చేసారు; మేలైన సుగంధ ద్రవ్యాలను, ధూపదీపాలనూ సమర్పించారు;
అనంతమైన పేలాలనూ అక్షతలనూ చల్లారు; ఫలాలూ కానుకలూ పెట్టారు; సంతోషంతో
కీర్తించారు; శంఖాలు మున్నగువాటిని ఊదారు; జయజయ నాదాలు చేసారు; కరుణాసముద్రా!
త్రివిక్రమదేవా! అని కొనియాడారు; భల్లూకరాజైన జాంబవంతుడు అన్ని దిక్కులమ్మీటా ధంకా
మ్రోగిస్తూ విష్ణుదేవుని విజయాన్ని చాటాడు.

8-633-క.

అన్నిజగంబులఁ దానై

యున్న జగన్నాథుఁ జూడ నొగి భావింపం

గన్నందక మన మందక

సన్నతులం జేసి రపుడు సభ్యులు బలియున్.

టీకా:

అన్ని = సర్వ; జగంబులున్ = లోకములు; తాను = తానే; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; జగన్నాథున్ =
విష్ణుని; చూడన్ = చూచుటకు; ఒగిన్ = సరిగా; భావింపన్ = భావించుటకు; కన్నందక =
కంటికందక; మనమందక = మనసునకందక; సన్నతులన్ = స్తోత్రములను; చేసిరి = చేసితిరి;
అపుడు = అప్పుడు; సభ్యులు = సభలోనివారు; బలియున్ = బలిచక్రవర్తి.

భావము:

అన్నిలోకాలలోనూ వ్యాపించి నిండిన భగవంతుణ్ణి కంటితో చూడడానికి కానీ, మనసుతో ఊహించడానికి కానీ వీలుకాక బలిచక్రవర్తి, ఆ సభలోని వారూ చక్కటి స్తోత్రాలు చేసారు.

అష్టమ స్కంధము : దానవులు వామనుపై కెళ్ళుట

8-634-వ.

అంత నోయ్యన పూర్వప్రకారంబున వామనాకారంబు వహించి యున్న వామనునిం గని
"పదత్రయ వ్యాజంబున నితండు సకల మహీ మండలంబు నాక్రమించె కపటవటురూప
తిరోహితుండగు విష్ణుండని యెఱుంగక మన దానవేంద్రుడు సత్యసంధుండు గావున మాటఁ
దిరుగక యిచ్చె నతని వలన నేరంబు లేదు ఈ కుబ్జుం డప్రతిహత తేజః ప్రభావంబున సజ్జకట్టుగా
ని జ్ఞగంబులం బరిగ్రహించి, పర్జన్యాదులకు విసర్జనంబు చేయందలంచి యున్నవాఁడీ పాఱునిం
దూటి పాఱినీక నిర్జించుటఁ గర్జం" బని తర్జనంబులును గర్జనంబులును జేయుచు,
వజ్రాయుధాది మరుజ్జేతలగు హేతి ప్రహేతి విప్రచిత్తి ముఖ్యులయిన రక్కసులు పెక్కుం డ్రుక్కుమిగిలి
యుద్ధంబునకు సన్నధులై పరశు పట్టిన భల్లాది సాధనంబులు ధరియించి కసిమెసంగి
ముసరికొని దశదిశలఁ బ్రసరించినఁ జూచి హరిపరిచరులు సునంద నంద జయ జయంత
విజయ ప్రబలోద్బల కుముద కుముదాక్ష తార్క్ష్య పుష్పదంత విష్వక్సేన శ్రుతదేవ సాత్వత
ప్రముఖులగు దండనాథు లయుత వేదండ సముద్ధండ బలులుఁ దమతమ యూధంబుల
నాయుధంబులతోడం గూర్చుకొని దానవానీకంబులం బరలోకంబున కనుచువారలై వారల
నెదుర్కొని కదనంబునకున్ బరవసంబు చేయుచున్నం గనుంగొని శుక్రశాపంబుఁ దలంచి
దనుజ వల్లభుం డిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఒయ్యన్ = మెల్లగ; పూర్వ = ఇంతకుముందు; ప్రకారంబునన్ = వలెనె; వామన =
వామనుని; ఆకారంబున్ = రూపును; వహించి = ధరించి; ఉన్నన్ = ఉండగా; వామనునిన్ =
వామనుని; కని = చూసి; పదత్రయంబు = మూడడుగులు; వ్యాజంబునన్ = నెపంతో; ఇతండు =

ఇతడు; సకల = సమస్తమైన; మహీ = భూ; మండలంబున్ = మండలమును; ఆక్రమించెన్ =
 ఆక్రమించెను; కపట = మాయా; వటు = బ్రహ్మచారి; రూప = రూపమున; తిరోహితుండు =
 మారువేషమున నున్నవాడు; అగు = అయిన; విష్ణుండు = విష్ణువు; అని = అని; ఎఱుంగక =
 తెలియక; మన = మనయొక్క; దానవేంద్రుడు = రాక్షసరాజు; సత్యసంధుండు = సత్యవాది; కావున =
 కనుక; మాట = ఇచ్చినమాట; తిరుగక = వెనుతిరుగక; ఇచ్చెన్ = దానమిచ్చెను; అతని = అతని;
 వలన = వలన; నేరంబు = తప్పు; లేదు = లేదు; ఈ = ఈ; కుఱుండు = వామనుడు; అప్రతిహత =
 తిరుగులేని; తేజస్ = మహిమయొక్క; ప్రభావంబునన్ = ప్రభావమువలన; సజ్జకట్టుగాన్ =
 సిద్ధముగ; ఈ = ఈ; జగంబులన్ = లోకములను; పరిగ్రహించి = తీసుకొని; పర్జన్య = ఇంద్రుడు
 {పర్జన్యడు - పృథు - వర్షణ - పృష + అన్య - జః అంతాదేశః, కృ.ప్ర., 1. వాన కురిపించువాడు, 2.
 భక్తుల కోరికలను వర్షించు వాడు, ఇంద్రుడు}; ఆదుల్ = మున్నగువారల; కిన్ = కు; విసర్జనంబు =
 ఇచ్చివేయుట; చేయన్ = చేయవలెనని; తలంచి = అనుకొనుచు; ఉన్నవాడు = ఉన్నాడు; ఈ = ఈ;
 పాఱునిన్ = బ్రాహ్మణుని; తూటి = తప్పించుకొని; పాఱినీక = పారిపోనీయక; నిర్జించుట =
 సంహరించుట; కర్ణంబు = చేయవలసినపని; అని = అని; తర్జనంబులునున్ =
 వేలెత్తిబెదిరించుటలు; గర్జనంబులును = కేకలేయుటలు; చేయుచున్ = చేయుచు; వజ్రాయుధ =
 ఇంద్రుడు; ఆది = మున్నగు; మరుత్ = దేవతలను {మరుత్తులు - సప్తసప్త సంఖ్య లగు వేల్పులు};
 జేతలు = జయించినవారు; అగు = అయిన; హేతి = హేతి; ప్రహేతి = ప్రహేతి; విప్రచిత్తి = విప్రచిత్తి;
 ముఖ్యులు = మున్నగువారు; అయిన = ఐన; రక్కసులున్ = రాక్షసులు; పెక్కండు = అనేకమంది;
 ఉక్కుమిగిలి = పరాక్రమించి; యుద్ధంబున్ = యుద్ధముచేయుట; కున్ = కు; సన్నధులు =
 సిద్ధపడినవారు; ఐ = అయ్యి; పరశు = గండ్రగొడ్డలి; పట్టిస = అడ్డకత్తులు; భల్ల = బల్లెములు; ఆది =
 మున్నగు; సాధనంబులున్ = ఆయుధములు; ధరియించి = ధరించి; కసిమెసంగి = చెలరేగి;
 ముసురికొని = మూగి; దశదిశలన్ = అన్నివైపులనుండి; ప్రసరించినన్ = వ్యాపించుచుండగ; చూచి
 = చూచి; హరి = విష్ణుని; పరిచరులు = దూతలు; సునంద = సునందుడు; నంద = నందుడు; జయ =
 జయుడు; జయంత = జయంతుడు; విజయ = విజయుడు; ప్రబల = ప్రబలుడు; ఉద్బల = ఉద్బలుడు;
 కుముద = కుముదుడు; కుముదాక్ష = కుముదాక్షుడు; తార్క్య = తార్క్యడు; పుష్పదంత =
 పుష్పదంతుడు; విష్వక్సేన = విష్వక్సేనుడు; శ్రుతదేవ = శ్రుతదేవుడు; సాత్వత = సాత్వతుడు;
 ప్రముఖులు = మొదలైనవారు; అగు = అయిన; దండనాథులు = సేనానాయకులు; అయుత =
 పదివేల; వేదండ = ఏనుగులతో; సమ = సమానమైన; ఉద్ధండ = అధికమైన; బలులు = బలములు

కలవారు; తమతమ = వారివారి; యూధంబులన్ = సేనలను; ఆయుధంబుల్ = ఆయుధములు;
 తోడన్ = తోపాటు; కూర్చుకొని = కూడగొట్టుకొని; దానవ = దానవుల; అనీకంబుల్ = సైన్యములను;
 అంబర = పై; లోకంబుల్ = లోకముల; కున్ = కు; అనుచు = పంపెడి; వారలు = వారు; ఐ = అయ్యి;
 వారల్ = వారిని; ఎదుర్కొని = ఎదుర్కొని; కదనంబున్ = యుద్ధమున; కున్ = కు; పరవసంబున్ =
 ఉత్సహించుట; చేయుచున్న = చేయుచుండగా; కనుంగొని = చూసి; శుక్రు = శుక్రుని; శాపంబున్ =
 శాపమును; తలంచి = గుర్తుచేసుకొని; దనుజ = రాక్షస; వల్లభుండు = చక్రవర్తి; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
 అనియె = పలికెను.

భావము:

అటు పిమ్మట విష్ణువు మరల తన వామనరూపాన్ని ధరించాడు. హేతి ప్రహేతి విప్రచిత్తీ మొదలైన రాక్షసులు ఇంద్రుడు మొదలగు దేవతలను గెలిచిన వీరులు. అంతటి ఆ రాక్షస వీరులు “ఇతడు మూడడుగుల నెపంతో ప్రపంచమంతా ఆక్రమించుకున్నాడు. మాయతో బ్రహ్మచారి రూపాన్ని పొందిన విష్ణువు అని తెలియక మన రాజు ఆడినమాట తప్పకుండా దానమిచ్చాడు. బలిచక్రవర్తి వద్ద తప్పు లేదు. ఈ పొట్టివాడు ఎదురులేని మహిమతో లోకాలను స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. వీటిని ఇంద్రుడు మున్నగువారికి ఇచ్చేస్తాడు. ఈ బ్రహ్మచారి తప్పించుకొని పారిపోకుండా పట్టి చంపేయాలి.” అంటూ బెదిరిస్తూ కేకలు వేస్తూ యుద్ధానికి సిద్ధం అయ్యారు. గండ్రగొడ్డళ్ళూ, అడ్డకత్తులూ, ఈటెలూ మొదలైన ఆయుధాలు ధరించి, చెలరేగి అన్నివైపులూ మూగారు. అదంతా చూసి విష్ణుసేవకులైన సునందుడూ, నందుడూ, జయుడూ, జయంతుడూ, విజయుడూ, ప్రబలుడూ, ఉద్బలుడూ, కుముదుడూ, కుముదాక్షుడూ, గరుడుడూ, పుష్పదంతుడూ, విష్వక్సేనుడూ, శ్రుతదేవుడూ, సాత్వతుడూ మొదలైన సేనాపతులు పదివేల ఏనుగుల బలంతోచొప్పున గల తమతమ సైన్యాలనూ ఆయుధాలనూ సమకూర్చుకున్నారు. యుద్ధంలో రాక్షస సైన్యాలను ఎదిరించి తుదముట్టించడానికి ఉత్సాహంతో సిద్ధపడ్డారు. అప్పుడు బలి శుక్రాచార్యుని శాపాన్ని గుర్తు తెచ్చుకొని రాక్షసులతో ఇలా అన్నాడు.

8-635-^{సీ}.

“రాక్షసోత్తములార! రండు పోరాడక-

కాలంబు గాదిది కలహమునకు;

సర్వభూతములకు సంపదాపదలకు-

బ్రభువైన దైవంబుఁ బరిభవింప

మన మోపుదుమె? తొల్లి మనకు రాజ్యంబును-

సురలకు నాశంబు సొరిది నిచ్చి

విపరీతముగఁ జేయు వేల్పు నే మందము-

మనపాలి భాగ్యంబు మహిమ గాక;

8-635.1-తే.

వెఱచి పలుమాటుఁ బాఱెడి విష్ణుభటులు

మిమ్ము నెగచుట దైవంబు మేర గాదె?

మనకు నెప్పుడు దైవంబు మంచిదగును

నాఁడు గెలుతుము పగవారి నేఁడు వలదు.

టీకా:

రాక్షస = రాక్షసులలో; ఉత్తములారా = ఉత్తములు; రండు = వెనుకకి వచ్చేయండి; పోరాడక = యుద్ధముచేయకుండ; కాలంబు = తగుసమయము; కాదు = కాదు; ఇది = ఇది; కలహమున్ = యుద్ధమున; కున్ = కు; సర్వ = సమస్తమైన; భూతముల్ = జీవుల; కున్ = కు; సంపద = కలిసివచ్చుటకు; ఆపదలకు = దుఃఖముల; కున్ = కు; ప్రభువు = అధిదేవత; ఐన = అయిన; దైవంబున్ = దేవుని; పరిభవింపన్ = ఓడించుటకు; మనము = మనము; ఓపుదుమె = సరిపోగలమా, సరిపోము; తొల్లి = ఇంతకుముందు; మన = మన; కున్ = కు; రాజ్యంబునున్ = రాజ్యమును; సురల్ = దేవతల; కున్ = కు; నాశంబున్ = చేటును; సొరిదిన్ = క్రమముగా; ఇచ్చి = ఇచ్చి; విపరీతముగన్ = దానికి వ్యతిరేకముగా; చేయు = చేసెడి; వేల్పున్ = దేవుని; ఏమందము = ఏమనగలము; మన = మన; పాలి = పాలిటి; భాగ్యంబు = యొక్క; మహిమ = ఫలమును; కాక = తప్పించి.

వెఱచి = భయపడి; పలుమాటు = అనేకసార్లు; పాఱెడి = పారిపోయెడి; విష్ణు = నారాయణుని; భటులు = సైనికులు; మిమ్మున్ = మిమ్ములను; ఎగచుట = ఎదిరించుట; దైవంబు = దేవునియొక్క; మేర = ఏర్పాటు ప్రకారము; కాదె = కాదా, అవును; మన = మన; కున్ = కు; ఎప్పుడు = ఎప్పుడు;

దైవంబు = అదృష్టము; మంచిది = అనుకూలము; అగును = అగునో; నాడు = అప్పుడు; గెలుతుము = నెగ్గెదము; పగవారి = శత్రువును; నేడున్ = ఈరోజు; వలదు = వద్దు.

భావము:

"ఓ రాక్షసవీరులారా! ఆగండి! యుద్ధానికి వెళ్ళకండి. మనకు ఇది సమయం కాదు. సర్వప్రాణుల సుఖాలకూ దుఃఖాలకూ అధికారియైన దేవుని ఓడించడం మన వల్ల కాదు. మొదట మనకు రాజ్యాన్ని ఇచ్చాడు. దేవతలకు చేటు కలిగించాడు. ఇప్పుడు దానికి వ్యతిరేకంగా చేసాడు. అటువంటి దేవుని ఏమనగలము. ఇదే మన అదృష్టఫలం. అనేక సార్లు భయపడి పారిపోయిన విష్ణుసేవకులు ఇప్పుడు మిమ్మల్ని ఎదిరించడం దైవనిర్ణయం. మనకు అదృష్టం అనుకూలించినప్పుడు శత్రువులను జయిద్దాము. ఇప్పుడు వద్దు.

8-636-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ.

భావము:

అంతేకాక ...

8-637-క.

పలు దుర్గంబులు సచివులు

బలములు మంత్రోషధములు బహు శేముషియుం

గలిగియు సామోపాయం

బులఁ గాల మెఱింగి నృపుడు పోరుట యొప్పున్.

టీకా:

పలు = అనేక; దుర్గంబులు = కోటలు; సచివులు = మంత్రులు; బలములు = సేనలు; మంత్ర = మంత్రాంగములు; ఔషధములు = ఔషధములు; బహు = మిక్కిలి; శేముషియున్ = యశస్సు; కలిగియున్ = ఉండికూడ; సామోపాయంబులన్ = అనుకూలవర్తనలద్వారా {సామోపాయము - అనుకూలప్రవర్తన, పంచతంత్రములలోనిది, ఇది అయిదు విధములు 1పరస్పరోపాకారము కనిపింపజేయుట 2మంచితనము 3గుణములను కొనియాడుట 4సంబంధములునెరపుట 5నేను నీవాడనని మంచిమాటలాడుట}; కాలమున్ = సమయము; ఎఱింగి = తెలిసికొని; నృపుండు = రాజు; పోరుట = యుద్ధముచేయుట; ఒప్పున్ = సరియైనపని.

భావము:

రాజైనవాడు ఎంతటి కోటలూ, మంత్రులూ, సైన్యాలూ, మంత్రాలూ, ఔషధాలూ, తెలివితేటలూ ఉన్నప్పటికీ కాలాన్ని గమనించి ఓర్పుతో ఉపాయంతో యుద్ధం చేయడమే సరైన పని.

అష్టమ స్కంధము : బలిని బంధించుట

8-638-వ.

అట్లు గావున రణంబున శత్రుల కిప్పు డెదురు మోహరించుట కార్యంబుఁ గాదు; మనకుం దగు కాలంబున జయింతము; నలంగక తొలంగు" డనిన దలంగి భాగవత భట భీతులై చిక్కి రక్కసులు రసాతలంబునకుం జని; రంత హరి హృదయం బెఱింగి తార్జనందనుండు యాగసుత్యాహంబున వారుణ పాశంబుల నసురవల్లభుని బంధించె; నంత.

టీకా:

అట్లుగావున = అందుచేత; రణంబునన్ = యుద్ధమునందు; శత్రుల్ = శత్రువుల; కున్ = కు; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; ఎదురు = ఎదురునిల్చి; మోహరించుట = వ్యూహములు పన్నుట; కార్యంబు = తగినపని; కాదు = కాదు; మన = మన; కున్ = కు; తగు = తగినట్టి; కాలంబునన్ = కాలంకలిసివచ్చి నప్పుడు; జయింతము = గెలిచెదము; నలంగక = అనవసరశ్రమ పడక; తొలంగుడు = తప్పుకొనుడు; అనినన్

= అనగా; తలంగి = తప్పుకొని; భాగవత = భగవంతుని, విష్ణు; భట = భటుల యెడ; భీతులు = భయపడువారు; ఐ = అయ్యి; చిక్కి = తగ్గి; రక్కసులున్ = రాక్షసులు; రసాతలంబున్ = రసాతలమున; కున్ = కు; చనిరి = వెళ్ళిరి; అంతన్ = అప్పుడు; హరి = విష్ణుని; హృదయంబున్ = మనసు; ఎఱింగి = తెలిసికొని; తార్క్షనందనుండు = గరుడుడు {తార్క్షనందనుడు - తార్క్షుని (కశ్యపుని) కొడుకు, గరుడుడు}; యాగసుత్య = యాగముచివర సుత్య చేసిడి సుత్య - స్నానము, సోమలతను కొట్టిపిడుచుట, సోమపానము; అహంబునన్ = దినమున; వారుణపాశంబులన్ = వరుణపాశములతో; అసురవల్లభుని = బలిచక్రవర్తిని; బంధించెను = బంధించెను; అంత = అంతట.

భావము:

కనుక, ఇప్పుడు శత్రువులతో యుద్ధానికి పూనుకోవడం తగదు. మనకు అనుకూలమైన సమయంలో గెలువవచ్చు. అనవసరంగా శ్రమపడకుండా తొలగిపోండి." అని బలిచక్రవర్తి చెప్పాడు. అప్పుడు విష్ణుభక్తులకు భయపడి రాక్షసులు రసాతలానికి వెళ్ళిపోయారు. అటుపిమ్మట యాగంలో సోమపానంచేసి చివరి దినాన విష్ణువు అభిప్రాయాన్ని తెలుసుకుని గరుడుడు బలిచక్రవర్తిని వరుణపాశాలతో బంధించాడు.

8-639-క.

బాహులుఁ బదములుఁ గట్టిన

శ్రీహరి కృపగాక యేమి జేయుదు నని సం

దేహింపక బలి నిలిచెను

హాహారవ మెసఁగె దశ దిగంతములందున్.

టీకా:

బాహులున్ = చేతులు; పదములున్ = కాళ్ళు; కట్టినన్ = కట్టివేసినను; శ్రీహరి = విష్ణునియొక్క; కృప = దయ; కాక = కాకుండగ; యేమి = ఏమి; చేయుదును = చేయగలను; అని = అని; సందేహింపక = సంకోచములేకుండ; బలి = బలి; నిలిచెను = మానమువహించెను; హాహారములు = హాహారములు; ఎసగెన్ = చెలరేగెను; దశదిగంతముల్ = అన్నివైపుల; అందున్ = లోను.

భావము:

చేతులూ కాళ్ళూ కట్టబడిన బలి చక్రవర్తి, ఇది విష్ణువు దయ దీనికి ఏమీ చేయలేను అనుకుంటూ, సంకోచం ఏమీ లేకుండా మౌనం వహించాడు. అన్నివైపులా హాహాకారాలు చెలరేగాయి.

8-640-క.

సంపద చెడియును దైన్యము

గంపంబును లేక తొంటికంటిను బెంపుం

దెంపును నెఱుకయు ధైర్యము

వంపని సురవైరిఁ జూచి వటుఁ డిట్లనియెన్.

టీకా:

సంపద = ఐశ్వర్యము; చెడియును = నశించినను; దైన్యము = దీనత్వము; కంపంబునున్ = బెదురులు; లేక = లేకుండ; తొంటి = ఇంతకుముందు; కంటిను = కంటి; పెంపున్ = అతిశయము; తెంపు = తెగువ; ఎఱుకయున్ = జ్ఞానము; ధైర్యము = ధైర్యము; వంపని = తగ్గని; సురవైరిన్ = బలిచక్రవర్తిని; చూచి = చూసి; వటుడు = బ్రహ్మచారి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఐశ్వర్యం నశించినా బలిచక్రవర్తి లో దీనత్వమూ కంపమూ కలుగలేదు. అంతే కాదు వెనుకటికంటే ఔన్నత్యమూ. తెగువా, జ్ఞానమూ, ధైర్యమూ అధికం అయ్యాయి. అప్పుడు బలిచక్రవర్తిని చూచి వామనుడు ఇలా అన్నాడు.

8-641-నీ.

"దానవ! త్రిపదభూతల మిత్తు నంటివి-

ధరణీఁ జంద్రార్కు లెందాఁక నుందు

రంత భూమియు నొక్క యడుగయ్యె నాకును-

స్వర్లోకమును నొక్క చరణమయ్యె;

నీ సొమ్ము సకలంబు నేడు రెండడుగులు-

గడమ పాదమునకుఁ గలదె భూమి?

యిచ్చెద నన్నర్థ మీని దురాత్ముండు-

నిరయంబు బొందుట నిజముగాదె?

8-641.1-తే.

కాన దుర్గతికినిఁ గొంత కాల మరుగు

కాక యిచ్చెదవేని వేగంబ నాకు

నిపుడ మూడవ పదమున క్రిమ్ముఁ జాపు

బ్రాహ్మణాధీనములు ద్రోవ బ్రహ్మవశమె?

టీకా:

దానవ = రాక్షసుడా; త్రిపద = మూడడుగుల; భూతలమున్ = భూభాగమును; ఇత్తున్ = ఇచ్చెదను;
అంటివి = అన్నావు; ధరణిన్ = భూమిని; చంద్ర = చంద్రుడు; అర్కులు = సూర్యుడు; ఎందాక =
ఎక్కడిదాక; ఉందురు = కనబడెదరో; అంత = అక్కడివరకు; భూమియున్ = భూమిని; ఒక్క = ఒకేఒక;
అడుగు = అడుగు; అయ్యెన్ = అయినది; నా = నా; కునున్ = కు; స్వర్లోకమును = స్వర్గలోకము; ఒక్క
= ఒకేఒక; చరణము = అడుగు; అయ్యెన్ = అయినది; నీ = నీ యొక్క; సొమ్ము = సంపద; సకలంబు =
అంతా; రెండు = రెండు (2); అడుగులు = అడుగులు; కడమ = మిగిలిన; పాదమున్ = అడుగున;
కున్ = కు; కలదె = ఉన్నదా; భూమి = నేల; ఇచ్చెదన్ = దానమిచ్చెదను; అన్న = అనిన; అర్థమున్ =
సొమ్ము; ఈని = ఇయ్యనట్టి; దురాత్ముండు = దుష్టుడు; నిరయంబున్ = నరకమును; పొందుట =
పొందుట; నిజము = సత్యము; కాదె = కాదా ఏమి.

కాన = కనుక; దుర్గతి = నరకమునకుపోవుట; కినిన్ = కి; కొంత = కొంత; కాలము = సమయము;
అరుగున్ = పట్టును; కాక = అలాకాకుండగ; ఇచ్చెదవు = ఇచ్చెడివాడవు; ఏని = ఐతే; వేగంబ =
శీఘ్రమే; నా = నా; కున్ = కు; ఇపుడ = ఇప్పుడే; మూడవ = మూడవ (3); పదమున్ = అడుగున; కున్
= కు; ఇమ్ము = చోటు; చూపు = చూపుము; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణుల; అధీనములున్ = ఆధీనము
కావలసిన వానిని; త్రోవన్ = కాదనుటకు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవునకైన; వశమె = సాధ్యమా, కాదు.

భావము:

"ఓ దనుజేంద్రా! బలీ! మూడడుగుల నేల ఇస్తాను అన్నావు కదా. భూలోకమూ, సూర్య చంద్రుల దాకా ఉండే స్థలము నాకు ఒక అడుగుకి సరిపోయింది. స్వర్గలోకం ఒక అడుగుకి సరిపోయింది. నీ సంపద అంతా ఈనాడు రెండు అడుగులైంది. ఇక మూడవ అడుగుకు చోటిక్కడుంది. ఇస్తానన్న అర్థాన్ని ఇవ్వనివాడు నరకాన్ని పొందడం నిజమే కదా! అందువల్ల, నీకు కొంచెంసేపటిలో నరకం ప్రాప్తిస్తుంది. సందేహం లేదు. అలాకాకుండా మూడవ అడుగు ఇవ్వదలుచుకుంటే ఆచోటు నాకు చూపించు. బ్రాహ్మణులకు స్వాధీనం కావలసిన దానిని కాదనడానికి బ్రహ్మకు కూడా సాధ్యం కాదు."

8-642-వ.

అని యిట్లు వామనుండు పలుక సత్యభంగ సందేహ విషదిగ్ధ శల్య నికృత హృదయుం డయ్యును విషణ్ణుండుఁ గాక వైరోచని ప్రసన్న వదనంబుతోడఁ జిన్ని ప్రోడ వడుగున కి ట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; వామనుండు = వామనుడు; పలుకన్ = అనగా; సత్యభంగ = ఆడినమాట బోటగు ననెడి; సందేహ = అనుమానము యనెడి; విషత్ = విషము; దిగ్ధ = పూయబడిన; శల్య = బాణము; నికృత = గుచ్చుకొన్న; హృదయుండు = హృదయము కలవాడు; అయ్యును = అయినప్పటికిని; విషణ్ణుండు = దిగులుపడ్డవాడు; కాక = కాకుండా; వైరోచని = బలిచక్రవర్తి; ప్రసన్న = నిర్మలమైన; వదనంబు = ముఖము; తోడన్ = తోటి; చిన్ని = వామనుడు; ప్రోడ = బుద్ధిశాలియైన; వడుగున్ = బ్రహ్మచారి; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా పలికిన వామనుడి మాటలు వినిన బలిచక్రవర్తికి సత్యభంగం అవుతుంది ఏమో అనే సందేహం కలిగింది. అది విషబాణంలా మనసును గాయపరచింది. అయినా అతడు దిగులుచెందకుండా ప్రసన్నమైన ముఖంతో బుద్ధిశాలి అయిన వామనుడితో ఇలా అన్నాడు.

8-643-ఆ.

"సూన్యతంబుఁ గాని సుడియదు నా జిహ్వా

బొంకఁజాల; నాకు బొంకు లేదు;

నీ తృతీయపదము నిజము నా శిరమున

నెలవు సేసి పెట్టు నిర్మలాత్మ!

టీకా:

సూన్యతంబు = సత్యమైనదానిని; కాని = తప్పించి; సుడియదు = పొడచూపదు; నా = నా యొక్క;
జిహ్వాన్ = నాలుక యందు; బొంకఁజాల = అబద్ధము చెప్పలేను; నా = నా; కున్ = అందు; బొంకు =
అసత్యము; లేదు = లేదు; నీ = నీ యొక్క; తృతీయ = మూడవ (3); పదమున్ = అడుగును; నిజమున్
= తథ్యముగా; నా = నా యొక్క; శిరమునన్ = తలపైన; నెలవు = వసించునట్లు; చేసి = చేసి; పెట్టు =
పెట్టుము; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; ఆత్మ = మనసు కలవాడా.

భావము:

ఓ పుణ్యాత్ముడా! సత్యం కానిది నా నాలుకమీద పుట్టనే పుట్టదు. అబద్ధమన్నది చెప్పనే చెప్పలేను.
నాలో అసత్య మన్నది లేదు. నీ మూడవ అడుగు శాశ్వతంగా నా తలమీద పెట్టు మహాత్మా!
మూడడుగులు దానంగా గ్రహించిన, వామనుడు త్రివిక్రమావతారం ధరించి రెండు అడుగులలో
మొత్తం ముల్లోకాలు ఆక్రమించాడు. మూడో అడుగు ఎక్కడ పెట్టమన్నావు చూపించమన్నాడు.
పరమ దానశీలుడు, సత్యసంధుడు అయిన బలిచక్రవర్తి 'నీ పాదం నా తలమీద పెట్టు పరమేశా!
అని ఇలా సమాధానం చెప్తున్నాడు.

8-644-ఆ.

నిరయమునకుఁ బ్రాప్త నిగ్రహంబునకును

బదవిహీనతకును బంధనమున

క్రథ భంగమునకు నఖిల దుఃఖమునకు

వైఱవ దేవ! బొంక వైఱచినట్లు.

టీకా:

నిరయమున్ = నరకమున; కునున్ = కు; ప్రాప్త = కలిగిన; నిగ్రహంబున్ = చెఱిపట్టబడుటకు;
కునున్ = కు; పద = పదవి; విహీనత = పోవుట; కునున్ = కు; బంధనమున్ = బంధింపబడుట;
కున్ = కు; అర్థ = సంపదలు; భంగమున్ = నశించినందుల; కునున్ = కు; అఖిల = సమస్తమైన;
దుఃఖమున్ = దుఃఖముల; కున్ = కు; వెఱవన్ = బెదరను; దేవ = భగవంతుడా; బొంక =
అబద్ధమాడుటకు; వెఱచిన్ = బెదరెడి; అట్లు = విధముగా.

భావము:

భగవాన్! నరకానికి పోడం కన్నా, శిక్షింపపడటం కన్నా, ఉన్నతమైన పదవి పోడం కన్నా,
బంధింపబడటం కన్నా, సర్వ సంపదలు నశించటం కన్నా, కష్టాలు అన్నీ రావడం కన్నా కూడ
అసత్యం చెప్పడానికే ఎక్కువ భయపడతాను సుమా.

8-645-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతే కాకుండా

8-646-నీ.

తల్లిదండ్రులు నన్నదమ్ములు చెలికాండు-

గురువులు శిక్షింపఁ గొఱతపడునె?

పిదప మేలగుఁ గాక; పృథుమదాంధులకును-

దానవులకు మాకుఁ దఱియెఱింగి

విభ్రంశచక్షువు వెలయ నిచ్చుటఁ జేసి-

గురువులలోనాదిగురువ వీవ;

నీవు బంధించిన నిగ్రహమో లజ్జ-

యో నష్టియో బాధయో తలంప

8-646.1-తే.

నిన్నునెదిరించి పోరాడి నిర్జరాదు

లాదియోగింద్రు లందెడు నట్టి టెంకి

నందరే తొల్లి పెక్కండ్రు? హర్షమూర్తి!

యీశ! నీ యెడ దుర్లభ మేమి కలదు?

టీకా:

తల్లిదండ్రులున్ = అమ్మనాన్నలు; అన్నదమ్ములున్ = సోదరులు; చెలికాండ్రు = స్నేహితులు;
గురువులు = గురువులు; శిక్షింపన్ = దండించినచో; కొఱతపడునె = నష్టంకలుగునా, కలుగదు;
పిదపన్ = ఆ తరువాత; మేలు = మంచి; అగుగాక = అయితీరును; పృథు = అతిమిక్కిలి; మద =
గర్వముచేత; అంధులు = గుడ్డియైనవారల; కునున్ = కు; దానవుల్ = రాక్షసుల; కున్ = కు; మా =
మా; కున్ = కు; తటి = తగినసమయము; ఎఱింగి = తెలిసికొని; విభ్రంశచక్షువున్ =
కనిపించనికళ్ళకు; వెలయన్ = వెలుగెడిచూపును; ఇచ్చుటన్ = ఇచ్చుట; చేసి = వలన; గురువుల =
గురువుల; లోన్ = అందు; ఆదిగురువవు = ఆదిగురువైనవాడవు; ఈవ = నీవే; నీవు = నీవు;
బంధించినన్ = బంధించినచో; నిగ్రహమో = శిక్ష యనికాని; లజ్జయో = సిగ్గు యనికాని; నష్టియో =
నష్టము యనికాని; బాధయో = బాధ యనికాని; తలంపన్ = అనుకొనను.
నిన్నున్ = నిన్ను; ఎదిరించి = ఎదిరించి; పోరాడి = యుద్ధములుచేసి; నిర్జరులు = దేవతలు
(నిర్జరులు - జర (ముసలితనము) లేనివారు, వేల్పులు); ఆదులు = మున్నగువారు; యోగింద్రులున్ =
యోగీశ్వరులు; అందెడు = చెందెడిది; అట్టి = అటువంటి; టెంకిన్ = స్థానమును; అందరే =
అందుకొలేదా; తొల్లి = ఇంతకుముందు; పెక్కండ్రు = అనేకులు; హర్షమూర్తి = ఆనందస్వరూపి; ఈశ =
భగవంతుడ; నీ = నీ; ఎడన్ = అందు; దుర్లభము = సాధ్యముకానిది; ఏమికలదు = ఏముంది,
ఏమీలేదు.

భావము:

ఓ పరమేశ్వరా! ఆనందస్వరూపా! తల్లితండ్రులూ, అన్నదమ్ములూ, మిత్రులూ, గురువులూ, బుద్ధిచెప్పడంతో ఏమీ నష్టం కలుగదు. దానివల్ల తరువాత మేలే కలుగుతుంది. మదంతో కన్నులు కనిపించని మావంటి రాక్షసులకు నీవు సకాలంలో చెదరిపోకుండా వెలిగే చూపును ఇచ్చావు. అందువల్ల నీవు గురువులలో మొదటిగురువు అయ్యావు. నీవు నన్ను బంధించడం శిక్షగాగాని సిగ్గుగా కానీ లోటుగా కానీ బాధగా కానీ నేను భావించను. ఇదివరలో చాలామంది రాక్షసులు నిన్ను ఎదిరించి పోరాడి యోగీశ్వరులు పొందే స్థానాన్ని పొందారుకదా స్వామీ! నీ దగ్గర అసాధ్యం అన్నది ఏముంది?

8-647-మ.

చెలియే మృత్యువు? చుట్టమే యముడు? సంసేవార్థలే కింకరుల్?

శిలలం జేసెనె బ్రహ్మదన్ను? దృఢమే జీవంబు? నో చెల్లరే;

చలితం బొట యెఱుంగ కీ కపట సంసారంబు నిక్కంబుగా

దలచున్ మూఢుడు సత్యదాన కరుణార్థుడనిర్ముక్తుడై.

టీకా:

చెలియే = స్నేహితుడా ఏమి; మృత్యువు = మరణము; చుట్టమే = బంధువా ఏమిటి; యముడు = యమధర్మరాజు; సంసేవార్థలే = చక్కగాసేవించెడివారా ఏమి; కింకరులు = యమకింకరులు; శిలలంజేసెనె = బండరాళ్లతోచేసెనా ఏమి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; తన్ను = తనను; దృఢమే = నాశము లేనిదా ఏమి; జీవనంబున్ = బ్రతుకు; ఓ = ఓహో; చెల్లరే = అయ్యో; చలితంబు = చలించిపోవునది; బెటన్ = అగుట; ఎఱుంగక = తెలియక; ఈ = ఈ; కపట = మాయా; సంసారంబున్ = సంసారమును; నిక్కంబు = సత్యమైనది; కాన్ = అయినట్లు; తలచున్ = భావించును; మూఢుడు = మూర్ఖుడు; సత్య = సత్యము; దాన = దానము; కరుణ = దయా; ధర్మ = ధర్మము; ఆది = మున్నగువానినుండి; నిర్ముక్తుండు = వదలినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అయ్యయ్యా! మృత్యువు ఏమైనా ఆప్తమిత్రమా ఏమిటి? లేక యముడు దగ్గర చుట్టమా? యముని సేవకులు భక్తితో సేవించాలి అనేటంత బుద్ధిమంతులా ఏమిటి? పోనీ ప్రాణం ఏమైనా శాశ్వతమా? లేక ఈ శరీరాన్ని బ్రహ్మ రాళ్ళతో కానీ మలచాడా? సత్యం ఇలా ఉండగా, మూర్ఖుడు సత్యమూ దానమూ దయా ధర్మమూ మొదలైనవాటిని వదలివేస్తున్నాడు. ఈ మాయాసంసారాన్ని సత్యమని భావిస్తున్నాడు.

8-648-సీ.

చుట్టాలు దొంగలు సుతులు ఋణస్థులు;-

కాంతలు సంసార కారణములు;

ధనము లస్థిరములు; దను వతి చంచల-

గార్యార్థులన్యులు; గడచుఁగాల

మాయువు; సత్వర మైశ్వర్య మతి శీఘ్ర-

మని కాదె తమ తండ్రి నతకరించి

మాతాత సాధుసమ్మతుఁడు ప్రహ్లాదుండు-

నీ పాదకమలంబు నియతిఁ జేరె

8-648.1-తే.

భద్రుఁ డతనికి మృతి లేని బ్రతుకుఁ గలిగె

వైరులై కాని తొల్లి మా వారుఁ గాన

రర్థివై వచ్చి నీవు న న్నడుగు టెల్ల

బద్మలోచన! నా పుణ్య ఫలము గాదె?"

టీకా:

చుట్టాలు = బంధువులు; దొంగలు = చోరులు; సుతులు = పుత్రులు; ఋణస్థులు = అప్పులవాళ్ళు;

కాంతలు = భార్యలు; సంసార = భవబంధములకు; కారణములు = హేతువులు; ధనములు =

సంపదలు; అస్థిరములు = నిలకడలేనివి; తనువు = దేహము; అతి = మిక్కిలి; చంచల =
 చంచలమైనది; కార్యార్థులు = ప్రయోజనముకొరువారు; అన్యులు = శత్రువులు; గడచు =
 గడిచిపోవునది; కాలము = కాలము; ఆయువు = ఆయుష్షు; సత్వరము = త్వరగా తరగిపోవునది;
 ఐశ్వర్యమున్ = ఆశ్వర్యము; అతి = మిక్కిలి; శీఘ్రము = తొందరగాపోవునది; అని = అని; కాదె =
 కాదా కనుకనే; తమ = అతని యొక్క; తండ్రిన్ = తండ్రిని; అతకరించి = అతిక్రమించి; మా = మా
 యొక్క; తాత = పితామహుడు; సాధు = మంచివారిచే; సమ్మతుండు = అంగీకరింపబడినవాడు;
 ప్రహ్లాదుండు = ప్రహ్లాదుడు; నీ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు యనెడి; కమలంబున్ =
 పద్మములను; నియతిన్ = నిష్ఠగా; చేరెన్ = చేరెను.

భద్రుడు = అదృష్టవంతుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; మృతి = మరణము; లేని = లేనట్టి; బ్రతుకున్ =
 జీవితము; కలిగెన్ = లభించెను; వైరులు = శత్రువులు; ఐ = అయ్యి; కాని = తప్పించి; తొల్లి =
 ఇంతకుముందు; మా = మాకుచెందిన; వారు = వారు; కానరు = దర్శించలేకపోయిరి; అర్థివి =
 యాచకునివి; ఐ = అయ్యి; వచ్చి = వచ్చి; నీవున్ = నీవు; నన్నున్ = నన్ను; అడుగుట =
 దానమడుగుట; ఎల్లన్ = అంతయు; పద్మలోచన = నారాయణ; నా = నా యొక్క; పుణ్య =
 పుణ్యమునకు; ఫలము = ప్రతిఫలము; కాదె = కాదా ఏమి.

భావము:

పురాణపురుషా! "చుట్టాలు దొంగలు కొడుకులు అప్పులవాళ్ళు. భార్యలు ముక్తిని దూరంచేసేవారు.
 సంపదలు నిలకడ లేనివి. శరీరం స్థిరం కాదు. ఇతరులు తమప్రయోజనాన్నే కొరుతారు. కాలం
 నిలువదు. ఆయుస్సు త్వరగా గడుస్తుంది. ఐశ్వర్యం తొందరగా వెళ్ళిపోతుంది" అనుకున్నాడు
 పుణ్యాత్ముడైన మా తాత ప్రహ్లాదుడు. ఆయన తన తండ్రిని విడనాడి నీపాదాలను సేవించాడు.
 అదృష్టవంతుడైన అతనికి మరణంలేని మనుగడ దొరికింది. పూర్వం మావారు శత్రువులుగా
 మారితే తప్ప నిన్ను దర్శించలేకపోయారు. నీవు అర్థివై వచ్చి నన్ను దేహి అనడం మా పూర్వ
 పుణ్య ఫలమే కదా స్వామీ!."

8-649-వ.

అని యిట్లు పలుకుచున్న యవసరంబున.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పలుకుచున్న = అనుచున్నట్టి; అవసరంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఇలా బలిచక్రవర్తి పలుకుతున్న సమయంలో...

8-650-శా.

ఆ దైత్యేంద్రుడు పీనవక్షు, నవపద్మాక్షుం, బిశంగాంబరా
చ్చాదున్. నిర్మలసాధువాడు. ఘనసంసారాదివిచ్ఛేదు. సం
శ్రీదున్, భక్తిలతాధిరోహిత హరిశ్రీపాదు, నిఃఖేదుఁ, బ్ర
హ్మదున్ బోధకళావినోదుఁ గనియెన్ హర్షంబుతో ముందటన్

టీకా:

ఆ = ఆ; దైత్యేంద్రుడు = బలిచక్రవర్తి; పీనవక్షున్ = విశాలమైన వక్షము కలవానిని; నవ = విరిసిన;
పద్మా = పద్మములవంటి; అక్షున్ = కన్నులు కలవానిని; పిశంగ = పచ్చని; అంబర = పట్టుబట్టులు;
ఆచ్ఛాదున్ = కట్టుకొన్నవానిని; నిర్మల = స్వచ్ఛముగా; సాధు = మంచిగా; వాదును =
మాట్లాడువానిని; ఘన = గట్టిదైన; సంసార = భవబంధములను; విచ్ఛేదున్ = తెంచుకొనినివానిని;
సంశ్రీదున్ = సుగుణసంపన్నుని; భక్తి = భక్తి యనెడి; లతా = లతలతో; తిరోహిత = లొంగదీసుకొన్న;
హరి = విష్ణుమూర్తి యొక్క; శ్రీ = మంగళకరములైన; పాదున్ = పాదములు కలవానిని; నిఃఖేదున్ =
దుఃఖములేనివానిని; ప్రహ్లాదున్ = ప్రహ్లాదుని; బోధకళా = జ్ఞానవిద్యలతో; వినోదున్ =
ఆనందించెడివానిని; గనియెన్ = సందర్శించెను; హర్షంబు = సంతోషము; తోన్ = తోటి; ముందటన్
= ఎదురుగా.

భావము:

ఇంతలో అక్కడకి ప్రహ్లాదుడు వచ్చాడు. అతడు విశాలమైన వక్షస్థలమూ, తాజా పద్మాలవంటి కన్నులూ కలవాడు; పచ్చని పట్టువస్త్రాన్నికట్టుకున్నవాడు; చక్కగా మాట్లాడడంలో నిపుణుడు; సంసారపు బంధాలను తెగత్రెంచుకున్న సుగుణసంపన్నుడు; భక్తితో భగవంతుని పాదాలను లోబరచుకున్నవాడు; దుఃఖాన్ని పారద్రోలి జ్ఞానవిద్యతో ఆనందించేవాడు; అటువంటి ప్రహ్లాదుణ్ణి బలిచక్రవర్తి సంతోషంగా దర్శించాడు.

అష్టమ స్కంధము : ప్రహ్లాదాగమనము

8-651-వ.

ఇట్లు సమాగతుండైన తమ తాతం గనుఁగొని విరోచన నందనుండు వారుణపాశబద్ధుండుఁ గావునఁ దనకుం దగిన నమస్కారంబు జేయ రామింజేసి సంకులాశ్రువిలోల లోచనుండై సిగ్గుపడి నత శిరస్సుండై నమ్రభావంబున మ్రొక్కు చెల్లించె; నంతఁ బ్రహ్లాదుండు ముఖమండపంబున సునందాది పరిచర సమేతుండై కూర్చున్న వామనదేవునిం గని యానంద బాష్పజలంబులుఁ బులకాంకురంబులున్ నెఱయ దండప్రణామం బాచరించి యిట్లని విన్నవించె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; సమాగతుండు = వచ్చినట్టివాడు; ఐన = అయిన; తమ = వారి యొక్క; తాతన్ = తాతను; కనుగొని = చూసి; విరోచననందనుండు = బలిచక్రవర్తి; వారుణపాశ = వారుణపాశములతో; బద్ధుండు = కట్టబడినవాడు; కావునన్ = కనుక; తన = అతని; కున్ = కి; తగిన = తగినట్టి; నమస్కారంబు = నమస్కారములు; చేయరామిన్ = చేయలేకపోవుట; చేసి = వలన; సంకుల = పొర్లిపోవుతున్న; అశ్రు = కన్నీళ్లతో; విలోల = చలించిన; లోచనుండు = కన్నులు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; సిగ్గుపడి = లజ్జితుడై; నత = వంచిన; శిరస్సుండు = తల కలవాడు; ఐ = అయ్యి; నమ్ర = నమ్రతగల; భావంబునన్ = విధముగా; మ్రొక్కుచెల్లించెన్ = నమస్కరించెను; అంతన్ = అంతట; ప్రహ్లాదుండు = ప్రహ్లాదుడు; ముఖమండపంబున = మొగసాల; సునంద = సునందుడు; ఆది = మున్నగు; పరిచర = పరిచరులతో; సమేతుండు = కలిసియున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; కూర్చున్న =

కూర్చొని యున్న; వామనదేవునిన్ = వామనావతారుని; కని = చూసి; ఆనంద = సంతోషపు;
బాష్పజలంబులు = కన్నీళ్ళు; పులకాంకురంబులున్ = పులకింతలు; నెఱయన్ = వ్యాపించగా;
దండప్రణామంబు = సాష్టాంగనమస్కారములు; ఆచరించి = చేసి; ఇట్లు = ఇలా; అని = అని;
విన్నవించె = మనవిచేసెను.

భావము:

బలి చక్రవర్తి తన తాత రాక గమనించినా, వరుణపాశాలతో కట్టివేయబడి ఉన్నందు వలన, అతడు ప్రహ్లాదుడికి నమస్కారం చేయడానికి వీలుకాలేదు. బలిచక్రవర్తి కన్నులలో కన్నీళ్ళు పొంగాయి; అతడు సిగ్గుతో తలవంచుకున్నాడు; వినయంగా తలవంచి తాతకు మ్రొక్కు చెల్లించాడు. అప్పుడు, ప్రహ్లాదుడు మొగసాలలో సునందుడూ మొదలైన వారితో కూర్చుని యున్న వామనదేవుని చూసాడు; సంతోషంతో అతని కన్నులు చెమ్మగిల్లాయి; ఒడలు పులకరించింది; అతడు స్వామికి సాగిలబడి నమస్కరించి ఇలా మనవి చేసాడు.

8-652-నీ.

"ఇతనికి మున్ను నీ వింద్రపదం బిచ్చి-
నేడు త్రిపుటయును నెఱయమేలు
మోహనా హంకృతి మూలంబు గర్వాంధ-
తమస వికారంబు దాని మాన్చి
కరుణ రక్షించుటఁగ్రాక బంధించుటే?-
తత్త్వజ్ఞునకు మహేంద్రత్వమేల?
నీ పాదకమలంబు నియతిఁ గొల్చిన దాని-
బోలునే సురరాజ్య భోగపరత?

8-652.1-తే.

గర్వ మేపారఁ గన్నులు గ్రానరావు;
చెవులు వినరావు; చిత్తంబు చిక్కుపడును;

మరిచు నీ సేవలన్నియు మహిమ మాన్వి

మేలు చేసితి నీ మేటి మేర చూపి."

టీకా:

ఇతను = ఇతను; కిన్ = కి; మున్ను = ఇంతకుముందు; నీవు = నీవు; ఇంద్ర = ఇంద్రుని; పదంబు = పదవిని; ఇచ్చి = ఇచ్చి; నేడు = ఇవాళ; త్రిప్పుటయును = తొలగించుట; నెఱయ = చాలా; మేలు = మంచిది; మోహన = అజ్ఞానమునకు; అహంకృతి = అహంకారమునకు; మూలంబు = కారణమైనది; గర్వ = గర్వము యనెడి; అంధతమన = కారుచీకటి; వికారంబు = కలిగించెడిది; దానిన్ = అట్టిదానిని; మాన్వి = పొగొట్టి; కరుణన్ = దయతో; రక్షించుట = కాపాడుట; కాక = తప్పించి; బంధించుటే = శిక్షించుట కాదు; తత్త్వజ్ఞన్ = బ్రహ్మజ్ఞానికి; మహేంద్రత్వము = ఇంద్రపదవి; ఏల = ఎందుకు; నీ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు యనెడి; కమలంబున్ = పద్మములను; నియతిన్ = నిష్ఠగా; కొల్చినన్ = సేవించినచో; దానిన్ = దానికి; పోలునే = సాటివచ్చునా రాదు; సురరాజ్య = ఇంద్రత్వమును; భోగపరత = అనుభవించుట. గర్వమున్ = గర్వము; ఏపారన్ = పెరుగుటవలన; కన్నులు = కళ్ళు; కానరావు = కనిపించవు; చెవులు = చెవులు; వినరావు = వినపించవు; చిత్తంబు = మనసు; చిక్కుపడును = సంకటపడును; మరిచున్ = మరచిపోవును; నీ = నిన్ను; సేవలు = సేవించుటలు; అన్నియున్ = అన్నిటిని; మహిమన్ = నీ మహిమతో; మాన్వి = పొగొట్టి; మేలు = మంచిపని; చేసితి = చేసితివి; నీ = నీ యొక్క; మేటి = అధిక్యము యొక్క; మేర = ఎల్ల; చూపి = చూపించి.

భావము:

"స్వామీ నీవు వీనికి మొదట ఇంద్రపదవి ఇచ్చావు. మరల దానిని ఈనాడు తొలగించడంతో చాలా మేలు అయింది. ఆ పదవి అజ్ఞానానికి అహంకారానికీ మూలకారణం అయి ఉన్నది; గర్వం అనే కారుచీకటిని కలిగించేది; అట్టి దానిని దయతో పొగొట్టుట రక్షించడమే; అంతేకాని ఈ బంధనం శిక్షించడం కాదు; పరమాత్ముని తెలుసుకున్నవానికి ఇంద్రపదవి ఎందుకూ కొరగానిది; అది నీపాద సేవకు సాటిరాదు; ఇంద్రపదవిలో గర్వం పెరిగి కన్నులు కనిపించవు; చెవులు వినపించవు; మనస్సుకు మైకం కమ్ముతుంది; నిన్ను మరచిపోతాడు. అటువంటి పదవిని విడిపించి వీనికి గొప్ప ఉపకారమే చేసావు."

8-653-వ.

అని పలికి జగదీశ్వరుండును నిఖిలలోక సాక్షియు నగు నారాయణ దేవునకు నమస్కరించి,
ప్రహ్లాదుండు పలుకుచున్న సమయంబున.

టీకా:

అని = అని; పలికి = పలికి; జగత్ = లోకములకు; అధీశ్వరుండును = ప్రభువు; నిఖిల = సమస్తమైన;
లోక = లోకములకు; సాక్షియున్ = దర్శనుండు; అగు = అయిన; నారాయణ = విష్ణువు యనెడి;
దేవున్ = దేవుని; కున్ = కి; నమస్కరించి = నమస్కారముచేసి; ప్రహ్లాదుండు = ప్రహ్లాదుడు;
పలుకుచున్న = పలుకుతున్నట్టి; సమయంబునన్ = సమయమునందు;

భావము:

లోకనాథుడూ లోకదర్శకుడూ అయిన విష్ణుదేవునకు ప్రహ్లాదుడు నమస్కరించి అలా
పలుకుతున్న సమయములో.

8-654-మ.

తతమత్తద్విపయాన యై కుచ నిరుంధచ్ఛోళ సంవ్యానయై
ధృత భాష్పాంబు వితాన యై కరయుగాధీనాలికస్థానయై
"పతిభిక్షాం మమ దేహి కోమలమతే! పద్మాపతే!" యంచు ద
త్సతి వింధ్యావళి చేరవచ్చెఁ ద్రిజగత్క్షామనున్ వామనున్.

టీకా:

తత్ = ఆ; మత్త = మదించిన; ద్విప = గజమువంటి; యాన = గమనము గలయామె; ఐ = అయ్యి;
కుచ = వక్షస్థలమును; నిరుంధత్ = గట్టిగా; ఛోళ = పైటచెరగు; సంవ్యాన = చుట్టకొన్నామె; ఐ =
అయ్యి; ధృత = కారిన; భాష్పాంబు = కన్నీటి; వితాన = సమూహములు కలామె; ఐ = అయ్యి; కర =
చేతులు; యుగా = రెండును; అధీన = ఆయత్తము చేసిన; అలికస్థాన = నుదుటిప్రదేశము కలామె; ఐ
= అయ్యి; పతి = భర్త అను; భిక్షాన్ = భిక్షను; మమ = నాకు; దేహి = పెట్టుము; కోమలమతే =

మృదువైన మనసు కలవాడ; పద్మాపతే = లక్ష్మీపతీ; అంచున్ = అనుచు; తత్ = ఆ; సతి = ఇల్లాలు;
వింధ్యావళి = వింధ్యావళి; చేరన్ = దగ్గరకు; వచ్చెన్ = వచ్చెను; త్రిజగత్ = ముల్లోకములను; రక్ష =
కాపాడుట; ఆమనున్ = సమృద్ధిగా కలవానిని; వామనున్ = వామనుని.

భావము:

ఆసమయంలో బలిచక్రవర్తి భార్య వింధ్యావళి కన్నీరు కారుస్తూ మందగమనంతో అచ్చటికి
వచ్చింది. ఆమె వక్షస్థలం నిండా గట్టిగా పైట చెరగు బిగించుకుని ఉంది. రెండుచేతులనూ
నుదిటిపై జోడించి “దయామయా! లక్ష్మీపతీ! నాకు పతిభిక్షపెట్టు” అంటూ ముల్లోకాలకూ ప్రభువైన
వామనమూర్తిని వేడుకున్నది.

8-655-వ.

వచ్చి యచ్చేడియ తచ్చరణ సమీపంబునం బ్రణతయై నిలువంబడి యిట్లనియె.

టీకా:

వచ్చి = వచ్చి; ఆ = ఆ; చేడియ = వనిత; తత్ = అతని; చరణ = పాదముల; సమీపంబునన్ = వద్ద;
ప్రణత = నమస్కరించినది; ఐ = అయ్యి; నిలువంబడి = నిలబడి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె =
పలికెను.

భావము:

అలా చేర వచ్చిన ఆఇల్లాలు వింధ్యావళి స్వామి పాదాలకు మ్రొక్కి ఇలా అన్నది.

8-656-క.

"నీకుం గ్రీడార్థము లగు

లోకంబులఁ జూచి పరులు లోకులు కుమతుల్

లోకాధీశుల మందురు

లోకములకు రాజవీవ లోకస్తుత్యా!

టీకా:

నీ = నీ; కున్ = కు; క్రీడార్థము = సంచరించు విహారస్థలాలు; అగు = అయిన; లోకంబులన్ = లోకములను; చూచి = చూసి; పరులు = ఇతరులు; లోకులు = ప్రజలు; కుమతుల్ = మూర్ఖులు; లోక = లోకములకు; అధీశులము = పాలకులము; అందురు = అనుకొనెదరు; లోకముల్ = సర్వలోకములకు; రాజవు = రాజవు; ఈవ = నీవుమాత్రమే; లోకస్తుత్యా = నారాయణ (లోకస్తుత్య - సర్వలోకముల స్తుతింపబడువాడు, విష్ణువు).

భావము:

"ఓ లోకపూజ్యుడా! లోకాలు నీకు సంచరించే విహార స్థలాలు. నిజానికి లోకాలకు రాజవు నీవే. కాని తెలివిలేని మూర్ఖులు ఈ లోకాలకు తామే పాలకులని భావిస్తారు.

8-657-క.

కా **ద**నఁడు పొమ్ము లే దీ

రాదనఁడు జగత్త యైక **రా**జ్యము నిచ్చెన్

నా **ద**యితుఁ గట్టనేటికి?

శ్రీదయితాచిత్తచోర! **శ్రీ**తమందారా!"

టీకా:

కాదు = కాదు; అనడు = అన్నవాడుకాదు; పొమ్ము = వెళ్ళిపో; లేదు = లేదు; ఈరాదు = ఇవ్వలేను; అనడు = అన్నవాడుకాదు; జగత్తయ = ముల్లోకములయొక్క; ఏక = మొత్తము; రాజ్యమున్ = రాజ్యాధికారమును; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చివేసెను; నా = నా యొక్క; దయితున్ = భర్తను; కట్టన్ = బంధించుట; ఏటికి = ఎందుకు; శ్రీదయితాచిత్తచోర = నారాయణ (శ్రీదయితాచిత్తచోరుడు - లక్ష్మీదేవియొక్క చిత్తచోర (మనసు దొంగిలించిన వాడు), విష్ణువు); శ్రీతమందార = నారాయణ (శ్రీతమందార - ఆశ్రయించినవారికి కల్పవృక్షము వంటి వాడు, విష్ణువు).

భావము:

ఆశ్రిత జనుల పాలిటి కల్పవృక్షమా! "కాదు, లేదు, పో, ఇవ్వను" అన లేదు కదా. మొత్తం ముల్లోకాల రాజ్యాన్ని నీకు ఇచ్చేసాడు కదా! ఇంకెందుకు స్వామీ! లక్ష్మీపతీ! నా పతిని బంధిస్తున్నావు?

అష్టమ స్కంధము : హిరణ్యగర్భాగమనము

8-658-వ.

అని యిట్లు వింధ్యావళియుం బ్రహ్మాదుండును విన్నవించు నవసరంబున హిరణ్యగర్భుండు చనుదెంచి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; వింధ్యావళియున్ = వింధ్యావళీదేవి; ప్రహ్లాదుండును = ప్రహ్లాదుడు; విన్నవించు = మనవిచేసెడి; అవసరంబునన్ = సమయమునందు; హిరణ్యగర్భుండు = బ్రహ్మాదేవుడు (హిరణ్యగర్భుడు - హిరణ్య (బంగారు అండము) నందు గర్భుడు (జనించిన వాడు), బ్రహ్మాదేవుడు); చనుదెంచి = వచ్చి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా ప్రహ్లాదుడూ వింధ్యావళీ విన్నవించు సమయమున బ్రహ్మాదేవుడు వచ్చి వామనుడి రూపంలో ఉన్న శ్రీమహావిష్ణువుతో ఇలా అన్నాడు.

8-659-నీ.

"**భూ**తలోకేశ్వర! **భూ**తభావన! దేవ-

దేవ! జగన్నాథ! **దే**వవంద్య!

తన సొమ్ము సకలంబుఁ **ద**ప్పక నీ కిచ్చె-

దండయోగ్యుఁడు గాడు **దా**నపరుఁడు;

గరుణింప నర్హుండు **గ**మలలోచన! నీకు-

విడిపింపు మీతని వెఱపు దీర;

తోయపూరము చల్లి దూర్వాంకురంబులఁ-

జేరి నీ పదము లర్పించునట్టి

8-659.1-తే.

భక్తియుక్తుఁడు లోకేశుపదము నందు

నీవు ప్రత్యక్షముగ వచ్చి నేఁడు వేఁడ

నెఱిగి తన రాజ్య మంతయు నిచ్చి నట్టి

బలికిఁ దగునయ్య! దృఢపాశబంధనంబు?"

టీకా:

భూతలోకేశ్వరా = నారాయణ {భూతలోకేశ్వరుడు - భూతలోక (సమస్తమైన ప్రాణులకు) ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; భూతభావన = నారాయణ {భూతభావన - సమస్తప్రాణులచేత ధ్యానించబడువాడు, విష్ణువు}; దేవదేవ = నారాయణ {దేవదేవ - మహాగొప్పదేవుడు, విష్ణువు}; జగన్నాథ = నారాయణ {జగన్నాథ - సర్వ లోకాధిపతి, విష్ణువు}; దేవవంద్య = నారాయణ {దేవవంద్యుడు - దేవతలచే వంద్యుడు (స్తుతింపబడువాడు), విష్ణువు}; తన = తన యొక్క; సొమ్మున్ = సందలను; సకలంబున్ = సమస్తము; తప్పక = వదలక; నీకున్ = నీకు; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చివేసెను; దండ = శిక్షించుటకు; యోగ్యుడు = తగినవాడు; కాడు = కాదు; దానపరుడున్ = దాత; కరుణింపన్ = దయచూచుటకు; అర్హుండు = తగినవాడు; కమలలోచన = పద్మాక్ష; నీ = నీ; కున్ = కు; విడిపింపుము = బంధవిముక్తుని చేయుము; ఈతని = ఇతని యొక్క; వెఱపు = బెదురు; తీరన్ = పోవునట్లు; తోయపూరము = జలములను; చల్లి = చల్లి; దూర్వాంకురములన్ = గరికపోచలతో; చేరి = దగ్గరకొచ్చి; నీ = నీ యొక్క; పదములన్ = పాదములను; అర్పించునట్టి = పూజించెడి.

భక్తి = భక్తి; యుక్తుడు = కలవాడు; లోకేశుపదమునందు = సర్వలోకాధిపతివైన; నీవు = నీవు; ప్రత్యక్షముగ = ఎదురుగ; వచ్చి = వచ్చి; నేడు = ఇవాళ; వేడన్ = అడుగుగ; ఎఱిగి = తెలిసికూడ; తన = తన యొక్క; రాజ్యమున్ = రాజ్యము; అంతయున్ = సమస్తమును; ఇచ్చిన = ఇచ్చివేసిన; అట్టి = అటువంటి; బలి = బలి; కిన్ = కి; తగున = న్యాయమా; అయ్య = తండ్రి; దృఢ = గట్టిగా; పాశ = తాళ్ళతో; బంధనంబు = కట్టవేయుట.

భావము:

"ఓ దేవదేవా! దేవవంద్యా! జగన్నాథా! కమాలాల వంటి కన్నులుగల శ్రీహరీ! నీవు సకల ప్రాణులకు ఈశ్వరుడవు, ఆరాధ్యనీయుడవు; బలిచక్రవర్తి గొప్పదాత. ఇతడు నీకు తన ధనమంతా ఇచ్చేసాడు. ఇతడు శిక్షింపదగినవాడు కాదు. నీచే దయచూపదగినవాడు. ఇతని భయాన్ని పోగొట్టి బంధవిముక్తుణ్ణి చెయ్యి. ఇతడు నీ పాదాలను కోరి జలములతో అభిషేకించిన, గరిక పత్రితో పూజించిన భక్తుడు. లోకాధిపతివి అయిన నీవు స్వయంగా దరిచేరి అడగడాన్ని తెలిసి కూడా తన రాజ్యమంతా ఇచ్చేసాడు. ఇటువంటి ఈ బలిని త్రాళ్ళతో కట్టివేయడం న్యాయము కాదయ్యా!"

8-660-వ.

అని పలికిన బ్రహ్మవచనంబులు విని భగవంతుం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికిన = చెప్పిన; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; వచనంబులు = మాటలు; విని = విని; భగవంతుండు = విష్ణుమూర్తి (భగవంతుడు - ఐశ్వర్యాదికములు కలుగుటచే పూజ్యుడైనవాడు, విష్ణువు); ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా విన్నవించిన బ్రహ్మదేవుడి మాటలు విని భగవంతుడు అగు వామనుడు ఇలా అన్నాడు.

8-661-సీ.

"ఎవ్వనిఁ గరుణింప నిచ్చయించితి వాని-

యఖిల విత్తంబు నే నపహరింతు

సంసార గురుమద స్తబ్ధుడై యెవ్వఁడు-

దైగడి లోకము నన్ను దిక్కురించు

నతఁ డెల్ల కాలంబు నఖిల యోనుల యందుఁ-

బుట్టుచు దుర్గతిఁ బొందుఁ బదప

విత్త వయో రూప విద్యా బలైశ్వర్య-

కర్మ జన్మంబుల గర్వ ముడిగి

8-661.1-తే.

యేక విధమున విమలుడై యెవ్వ డుండు

వాఁడు నా కూర్చి రక్షింపవలయువాఁడు;

స్తంభ లోభాభిమాన సంసార విభవ

మత్తుడై చెడ నొల్లఁడు మత్తురుండు.

టీకా:

ఎవ్వనిన్ = ఎవరినైతే; కరుణింపన్ = దయచూపవలెనని; నిచ్చయించితిని = అనుకొనెదనో; వానిని
= వానిని; అఖిల = సమస్తమైన; విత్తంబున్ = సంపదలను; నేన్ = నేను; అపహరింతున్ =
లాగుకొనెదను; సంసార = సంసార సంబంధమైన; గురు = పెద్ద; మద = మదము చేత {మదము -
1కొప్పు 2గర్వము, అష్టవిధమదములు 1విత్త 2వయో 3రూప 4విద్యా 5బల 6ఐశ్వర్య 7కర్మ 8జన్మల
సంబంధించిన మదములు}; స్తంభుడు = నిస్తేజుడు; ఐ = అయ్యి; ఎవ్వడు = ఎవడైతే; లోకమున్ =
లోకమును; నన్ను = నన్ను; ధిక్కరించున్ = తిరస్కరించునో; అతడున్ = అతను; ఎల్ల = ఎంత;
కాలంబున్ = కాలమైనను; అఖిల = అనేకరకములైన; యోనులన్ = గర్భముల; అందున్ = లో;
పుట్టుచున్ = పుడుతూ; దుర్గతిన్ = నరకమును; పొందున్ = పొందును; పిదపన్ = తరువాత; విత్త =
ధనము; వయో = యౌవనము; రూప = ఆందము; విద్యా = విద్యలు; బల = బలము; ఐశ్వర్య =
సంపదలు; కర్మ = వృత్తి; జన్మంబులన్ = వంశముల; గర్వమున్ = గర్వములను; ఉడిగి = విడిచిపెట్టి.
ఏకవిధమున = ఏకాగ్రముగా; విమలుడు = నిర్మలుడు; ఐ = అయ్యి; ఎవ్వడు = ఎవరైతే; ఉండున్ =
ఉండునో; వాడు = అతడు; నా = నాచేత; కూర్చి = ఇష్టపడి; రక్షింపన్ = కాపాడబడ; వలయున్ =
వలసిన; వాడు = వాడు; స్తంభ = అజ్ఞానము; లోభ = అత్యాశ; అభిమాన = గర్వములతో; సంసార =
లౌకిక; విభవ = ప్రాభవములతో; మత్తుడు = మదించినవాడు; ఐ = అయ్యి; చెడన్ = నశించుటకు;
ఒల్లడు = అంగీకరించడు; మత్ = నాకు; పరుండు = చెందినవాడు.

భావము:

“ఎవడి మీద నేను దయ చూపాలని అనుకుంటానో, వాడి సంపద అంతటిని అపహరిస్తాను. సంసార సంబంధమైన గొప్ప మైకంతో ఎవడు లోకాన్ని నిందించి నన్ను తిరస్కరిస్తుంటాడో, వాడు ఎప్పటికీ నానా యోనులలో పుడుతూ, చచ్చి నరకానికి పోతూ ఉంటాడు. ఎవడైతే ధనానికి, వయస్సుకు, రూపానికి, విద్యకు, బలానికి, ఐశ్వర్యానికి, వృత్తికి, జన్మకు సంబంధించిన గర్వాన్ని విడిచిపెట్టి ఎల్లప్పుడూ నిర్మలంగా ఉంటాడో, వాడిని నేను ప్రీతితో కాపాడుతాను. నా భక్తుడు అయినవాడు అజ్ఞానంతో, దురాశతో, గర్వంతో, లౌకికసంపదలతో మదించి నశించడాన్ని ఆశించడు.

8-662-శా.

బద్ధుండై గురుశాపతప్తుడయి తా బంధువ్రజత్యక్తుడై
సిద్ధేశ్వర్యముఁ గోలుపోయి విభవక్షీణుండునై పేదయై
శుద్ధత్వంబును సత్యముం గరుణయున్ సొంపేమియుం దప్పఁ డు
ద్బుద్ధుండై యజయాఖ్యమాయ గెలిచెం బుణ్యుం డితం డల్పుడే.

టీకా:

బద్ధుండు = బంధింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; గురు = గురువు యొక్క; శాప = శాపమువలన;
తప్తుడు = తపించువాడు; అయి = ఐ; తాన్ = అతను; బంధు = బంధువుల; వ్రజ = సమూహములచే;
త్యక్తుడు = విడువబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; సిద్ధ = ప్రాప్తించిన; ఐశ్వర్యమున్ = సంపదలు;
కోలుపోయి = నశించి; విభవ = ప్రాభవములు; క్షీణుండున్ = నశించినవాడు; ఐ = అయ్యి; పేద =
పేదవాడు; ఐ = అయ్యి; శుద్ధత్వంబునన్ = స్వచ్ఛతను; సత్యమున్ = సత్యమును; కరుణయున్ =
దయను; సొంపున్ = ప్రసన్నతలను; ఏమియున్ = ఏమాత్రము; తప్పడు = విడువలేదు; ఉద్బుద్ధుండు
= జ్ఞాని; ఐ = అయ్యి; అజయ = అజయ (గెలువసాధ్యముకాని); ఆఖ్యన్ = పేరుకలిగిన; మాయన్ =
మాయను; గెలిచెన్ = జయించెను; పుణ్యుడు = పుణ్యాత్ముడు; ఇతడు = ఇతగాడు; అల్పుడే =
తక్కువవాడా కాదు.

భావము:

ఈ పుణ్యాత్ముడు బంధింపబడ్డాడు. గురువు శాపంవలన పరితాపానికి గురయ్యాడు. బంధువులనుండి విడువబడ్డాడు. ప్రాప్తించిన అధికారాన్ని ఐశ్వర్యాన్నీ కోల్పోయి పేదవాడు అయ్యాడు. ఐనా నిర్మలంగా ఉన్నాడు. సత్యాన్ని దయనూ సన్మార్గాన్ని వదలకుండా ఉన్నాడు. జ్ఞానియై గెలవడానికి సాధ్యంకాని అజయ అని పేరు పడ్డ మాయను గెలిచాడు. ఇతడు చాలా గొప్ప మహనీయుడు.

8-663-ఆ.

అసురనాథుఁ డనుచు ననఘుని మర్యాద

యేను జాత మనుచు నింత వలుక

నిజము పలికె నితఁడు నిర్మలాచారుండు

మేలుమేలు నాకు మెచ్చువచ్చు.

టీకా:

అసుర = రాక్షసులకు; నాథుడు = రాజు; అనుచున్ = అనుచు; అనఘుని = పుణ్యుని; మర్యాద = మంచినడవడిని; ఏను = నేను; చూతము = పరీక్షించెదము; అనుచున్ = అనుకొనగా; ఇంతవలుక = ఇంతవరకు; నిజమున్ = సత్యమునే; పలికెన్ = పలికెను; ఇతడు = ఇతను; నిర్మల = నిర్మలమైన; ఆచారుండు = నడవడికగలవాడు; మేలుమేలు = చాలామంచిది; నా = నా; కున్ = కు; మెచ్చువచ్చు = మెప్పుగొలుపుతున్నది;

భావము:

ఇతడిని పుణ్యాత్ముడైన రాక్షసేశ్వరుడిగా ఆదరించాలనే ఉద్దేశంతోనే నేను ఇంతవరకూ ఊరకున్నాను. ఇతడు మంచి నడవడి కలవాడు; సత్యవాది; మేలు మేలు ఈతని ప్రవర్తనకు నాకు మెప్పుకలుగుచున్నది.

అష్టమ స్కంధము : రాక్షసుల సుతల గమనంబు

8-664-క.

సావర్ణి మనువు వేళను

దేవేంద్రుండగు నితండు దేవతలకు; దు

ర్భావిత మగు నా చోటికి

రావించెద; నంతమీద రక్షింతు దయన్.

టీకా:

సావర్ణి = సావర్ణి; మనువు = మనువు; వేళను = కాలమునందు; దేవేంద్రుండు = దేవేంద్రుడు; అగున్
= అగును; ఇతండు = ఇతను; దేవతల్ = దేవతల; కున్ = కుకూడ; దుర్భావితము =
ఊహించసాధ్యంకానిది; అగున్ = అయినట్టి; ఆ = ఆ; చోటి = పదవి; కిన్ = కి; రావించెదన్ =
తీసుకొని వచ్చెదను; అంతమీద = ఆ తరువాత; రక్షింతున్ = కాపాడెదను; దయన్ = దయతో.

భావము:

సావర్ణి మనువు కాలంలో ఇతడు దేవతలకు ప్రభువై దేవేంద్రుడు అవుతాడు. దేవతలకు సైతం
ఊహించడానికి వీలుకాని ఆ పదవికి నేనే పిలిపిస్తాను. తరువాత దయతో కాపాడతాను కూడ.

8-665-క.

వ్యాధులు దప్పులు నొప్పులు

బాధలుఁ జెడి విశ్వకర్మబావిత దనుజా

రాధిత సుతలాలయమున

నేధిత విభవమున నుండు నితఁ డందాకన్."

టీకా:

వ్యాధులు = రోగములు; దప్పులు = కష్టములు; నొప్పులు = నొప్పులు; బాధలు = బాధలు; చెడి =
లేకుండపోయి; విశ్వకర్మ = విశ్వకర్మచేత; భావిత = సృష్టింపబడినట్టి; దనుజ = రాక్షసులచే; ఆరాధిత
= సేవింపబడెడి; సుతలాలయమునన్ = సుతలలోకమున; ఏధిత = వృద్ధిపొందినట్టి; విభవమునన్
= వైభవముతో; ఉండున్ = ఉండును; ఇతండు = ఇతను; అంత = అప్పటి; దాకన్ = వరకు.

భావము:

రోగాలూ శ్రమలూ ఆపదలూ దుఃఖాలు లేకుండా; విశ్వకర్మ చేత సృష్టింపబడిన సుతలలోకంలో,
అంతవరకూ ఇతడు దానవుల సేవలు అందుకుంటూ. ఐశ్వర్యంతో వైభవాలతో ఉంటాడు."

8-666-వ.

అని పలికి బలిం జూచి భగవంతుం డి ట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికి = పలికి; బలిన్ = బలిని; చూచి = చూసి; భగవంతుండు = విష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ
విధముగ; అనియె = చెప్పెను.

భావము:

ఈవిధంగా పలికిన భగవంతుడు అయిన వామనుడు బలిచక్రవర్తి తో ఇలాఅన్నాడు.

8-667-నీ.

"సీమంబు నీ కింద్రసేన మహారాజ!-

వెటవకు మేలు నీ వితరణంబు;

వేలుపు లం దుండ వేడుక పడుదురు-

దుఃఖంబు లిడుములు దుర్మరణము

లాతురతలు నొప్పు లందుండు వారికి-

నొందవు సుతల మందుండు నీవు;

నీ పంపు జేయని నిర్జరారాతుల-

నా చక్ర మేతెంచి నటకుచుండు;

8-667.1-ఆ.

లోకపాలకులకు లోనుగా వక్కడ

నన్యు లెంతవార లచట? నిన్ను

నెల్ల ప్రొద్దు వచ్చి యేను రక్షించెదఁ

గరుణతోడ నీకుఁ గానవత్తు.

టీకా:

సేమంబు = మేలుకలుగును; నీ = నీ; కున్ = కు; ఇంద్రసేనమహారాజు = ఇంద్రసేనమహారాజు;

వెఱవకు = బెదరిపోకు; మేలు = శ్రేష్ఠమైనది; నీ = నీ యొక్క; వితరణంబు = దాతృత్వము; వేలుపులు

= దేవతలు; అందున్ = అక్కడ; ఉండన్ = ఉండుటకు; వేడుక = ఉత్సుకత; పడుదురు = పొందెదరు;

దుఃఖంబులు = దుఃఖములు; ఇడుములు = కష్టములు; దుర్మరణము = దుర్మరణములు; ఆతురతలు

= ఆతృతలు; నొప్పులు = బాధలు; అందున్ = అక్కడ; ఉండు = ఉండెడి; వారి = వారల; కిన్ = కు;

ఒందవు = పొందవు; సుతలము = సుతలము; అందున్ = లో; ఉండు = ఉండుము; నీవు = నీవు; నీ

= నీ యొక్క; పంపుజేయని = ఆజ్ఞనులెక్కచేయని; నిర్జరారాతులన్ = రాక్షసులను (నిర్జరారాతులు -

నిర్జరుల (దేవతల) ఆరాతులు (శత్రువులు), రాక్షసులు); నా = నా యొక్క; చక్రము = చక్రము; ఏతెంచి

= వచ్చి; నటుకుచుండున్ = సంహరించును.

లోకపాలకుల = ఏలోకపాలకుల; కున్ = కి; లోనుకావు = లొంగియుండవు; అక్కడ = అక్కడ;

అన్యులు = ఇంక ఇతరులు; ఎంతవారలు = ఎంతటివారు; అచటన్ = అక్కడ; నిన్నున్ = నిన్ను; ఎల్ల

= అన్ని; ప్రొద్దున్ = వేళలందు; వచ్చి = వచ్చి; ఏను = నేను; రక్షించెదన్ = కాపాడెదను; కరుణ = దయ;

తోడన్ = తోటి; నీ = నీ; కున్ = కు; కానవత్తున్ = కనిపించుతుంటాను.

భావము:

"ఇంద్రసేనమహారాజా! నీకు మేలు కలుగుతుంది. భయపడవద్దు. నీ త్యాగం శ్రేష్ఠమైనది. సుతలలోకంలో ఉండడానికి దేవతలు సైతం కుతూహల పడతారు. అంత చక్కటి ఆ లోకంలోనివారికి దుఃఖమూ, కష్టమూ, దుర్మరణమూ, రోగబాధలూ, కీడు కలగవు. అటువంటి లోకంలో నీవు ఉండు. నీ ఆజ్ఞామీరిన రాక్షసులను నా చక్రం నరుకుతుంది. ఆ లోకంలో దిక్పాలకులకు నీ మీద అధికారం ఉండదు. ఇంక ఇతరులను లెక్కించేది ఏముంది. ఎల్లప్పుడూ నేను నిన్ను రక్షిస్తుంటాను. కనికరంతో కనిపెట్టి ఉంటాను.

8-668-క.

దానవ దైత్యుల సంగతిఁ

బ్రానిన నీ యసురభావమును దోడ్తో మ

ధ్యానమునఁ దలఁగి పోవును

మానుగ సుతలమున నుండుమా మా యాజ్ఞన్."

టీకా:

దానవ = దానవుల {దానవులు - కశ్యపునకు దనువు వలన కలిగిన పుత్రులు, రాక్షసులు}; దైత్యుల = దైత్యుల {దైత్యులు - కశ్యపునకు దితి వలన కలిగిన పుత్రులు, రాక్షసులు}; సంగతిన్ = తోకూడుటవలన; పూనిన = కలిగిన; నీ = నీ యొక్క; అసురభావమున్ = రాక్షసత్వమును; తోడ్తోన్ = వెంటనే; మత్ = నా యొక్క; ధ్యానమునన్ = ధ్యానమువలన; తలగిపోవును = తొలగిపోవును; మానుగ = మనోజ్ఞంగా, సంతోషంగా; సుతలమునన్ = సుతలమునందు; ఉండుమా = ఉండుము; మా = మేము; ఆజ్ఞన్ = చెప్పినట్లుగా.

భావము:

దైత్యదానవుల కలయికవలన నీకు కలిగిన రాక్షసత్వం నన్ను ధ్యానించడంవలన త్వరలో తొలగిపోతుంది. మా ఆజ్ఞప్రకారంగా సంతోషంగా సుతలంలో ఉండు."

8-669-వ.

అని యిట్లు పలుకుచున్న ముమ్మూర్తుల ముదుకవేల్పు తియ్యని నెయ్యంపుఁ బలుకుఁ జెఱకు
రసంపుసోనలు వీనుల తెరువులం జొచ్చి లోను బయలు నిండి టెప్పల కప్పు దప్పం ద్రోచికొని
కనుఁ గవ కొలంకుల నలుగులు వెడలిన చందంబున సంతసంబునం గన్నీరు మున్నీరై పఱవ,
నురఃఫలకంబునం బులకంబులు కులకం బులయి తిలకంబు లొత్తఁ గేలు మొగిడ్చి నెక్కిన్న
వేడుకం ద్రొక్కుడు పడుచుఁ జిక్కని చిత్తంబునఁ జక్కని మాటల రక్కసుల తేఁ డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పలుకుచున్న = పలుకుచున్నట్టి; ముమ్మూర్తుల = త్రిమూర్తులందు;
ముదుకవేల్పు = వృద్ధదేవుని; తియ్యని = తియ్యటి; నెయ్యంపు = స్నేహపూరిత; పలుకున్ = మాటలు
యనెడి; చెఱకురసంపు = చెరకురసముయొక్క; సోనలు = జల్లులు; వీనుల = చెవుల; తెరువులన్ =
ద్వారా; చొచ్చి = ప్రవేశించి; లోను = లోపల; బయలున్ = బయట; నిండి = నిండిపోయి; టెప్పలన్ =
కనురెప్పలను; తప్పందోచుకొని = తొలగదోసుకొని; కన్ను = కళ్లు; గవ = రెంటి (2); కొలంకులన్ =
కొలకులు యనెడి; అలుగులున్ = తూమునుండి; వెడలిన = వెలువడిన; చందంబునన్ = విధముగ;
సంతసంబునన్ = సంతోషమువలన; కన్నీరు = కన్నీరు; మున్నీరు = ప్రవాహములు; ఐ = అయ్యి;
పఱవన్ = ప్రవహించగా; ఉరఃఫలకంబునన్ = వక్షస్థలమునందు; పులకంబులున్ = పులకరింతలు;
కులకంబులు = అంకురించినవి; అయి = అయ్యి; తిలకంబులొత్తన్ = అతిశయించినవికాగా; కేలు =
చేతులు; మొగిడ్చి = జోడించి; ఎక్కిన్న = అధికమైన; వేడుకన్ = కుతుకముతో; త్రొక్కుడుపడుచు =
తడబడుతు; చిక్కని = దృఢమైన; చిత్తంబునన్ = మనసుతో; చక్కని = చక్కటి; మాటలన్ =
మాటలతో; రక్కసుల = రాక్షసుల; తేడు = రాజు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా ప్రీతితో పరమాత్ముడు పలికిన తియ్యని మాటలు బలిచక్రవర్తి చెవులలో చెరకురసపు
జల్లులవలే దూరి, లోపలా బయటా నిండాయి. సంతోష బాష్పాలు రెప్పల చాటునుండి
త్రోసుకుంటూ కాలువలై వెలువడి ప్రవహించాయి. వక్షస్థలమంతా పులకాంకురములు నిండాయి.
అప్పుడు బలిచక్రవర్తి మిక్కిలి వేడుకతో చేతులు జోడించాడు. స్థిరమైన మనస్సుతో మెల్లగా ఇలా
అన్నాడు.

8-670-ఉ.

"ఎన్నడు లోకపాలకుల నీ కృపఁ జూడని నీవు నేడు న
ఘ్నఘ్నతుఁ జేసి నా బ్రతుకు నోజయు నానతి యిచ్చి కాచి తీ
మన్నన లీ దయారసము మాటలు పెద్దటికంబుఁ జాలవే?
పన్నగతల్ప! నిన్నెఱిగి పట్టిన నాపద గల్గనేర్చునే?"

టీకా:

ఎన్నడున్ = ఎప్పుడు; లోక = లోకములను; పాలకులన్ = పరిపాలించెడివారినికూడ; ఈ = ఇంత;
కృపన్ = దయతో; చూడని = చూడనట్టి; నీవు = నీవు; నేడు = ఇవాళ; నన్నున్ = నన్ను; ఘ్నఘ్నతున్ =
గొప్పవానినిగ; చేసి = చేసి; నా = నా యొక్క; బ్రతుకున్ = జీవితమును; ఓజయున్ = తేజస్సును;
ఆనతియిచ్చు = కలుగజేసి; కాచితి = కాపాడితివి; ఈ = ఇట్టి; మన్ననలు = గౌరవించుటలు; ఈ =
ఇట్టి; దయారసమున్ = కరుణ; మాటలు = మాటలు; పెద్దటికంబున్ = మర్యాదలు; చాలవే =
సరిపోవా, సరిపోవును; పన్నగతల్ప = శేషశాయి; నిన్నున్ = నిన్ను; ఎఱిగి = తెలిసి; పట్టినన్ =
ఆశ్రయించినచో; ఆపద = కష్టము; కల్గనేర్చునే = కలుగగలదా, కలుగదు.

భావము:

"ఓ శేషశాయిశయనా! శ్రీమహావిష్ణూ! నీవు దిక్పాలకుల మీద కూడా ఏనాడూ ఇంతటి
దయచూపలేదు. ఈనాడు నన్ను గొప్పగా గౌరవించావు. నా జీవితానికి తేజస్సును ఇచ్చి
కాపాడావు. ఈ మన్ననా, ఈ కరుణా, ఈ మాటలు, మర్యాదా నాకు చాలు. నిన్ను తెలుసుకొని
ఆశ్రయించినవారికీ ఎన్నడూ కష్టాలు కలుగవు."

8-671-వ.

అని పలికి హరికి నమస్కరించి బ్రహ్మాకుం బ్రణామంబు జేసి, యిందు ధరునకు వందనం
బాచరించి, బంధవిముక్తుండై తన వారలతోఁ జేరికొని బలి సుతలంబునకుం జనియె; నంత హరి
కృపావశంబునం గృతార్థుండై కులోద్ధారకుం డయిన మనుమనిం గని సంతోషించి ప్రహ్లాదుండు
భగవంతున కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికి = పలికి; హరి = విష్ణుని; కిన్ = కి; నమస్కరించి = నమస్కారముచేసి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; కున్ = కి; ప్రణామంబు = నమస్కారము; చేసి = చేసి; ఇందుధరున్ = పరమశివుని; కిన్ = కి; వందనంబు = నమస్కారము; ఆచరించి = చేసి; బంధ = బంధములనుండి; విముక్తుడు = విడుదలైనవాడు; ఐ = అయ్యి; తనవారల = తనవారి; తోన్ = తోటి; చేరికొని = కలిసి; బలి = బలి; సుతలంబున్ = సుతలమున; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళెను; అంత = అప్పుడు; హరి = విష్ణుని; కృపావశంబునన్ = దయవలన; కృతార్థుండు = ధన్యుడు; ఐ = అయ్యి; కుల = వంశమును; ఉద్ధారకుండు = ఉద్ధరించెడివాడు; అయిన = ఐన; మనుమని = మనుమడిని; కని = చూసి; సంతోషించి = సంతోషించి; ప్రహ్లాదుండు = ప్రహ్లాదుడు; భగవంతున్ = విష్ణుని; కున్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా విష్ణుమూర్తిని స్తుతించి, బలిచక్రవర్తి విష్ణువునకూ, బ్రహ్మదేవునకూ, చంద్రశేఖరుడైన శివునికీ నమస్కరించాడు. బంధనం నుండి విడుదలపొంది తన పరివారంతో చేరి సుతలలోకానికి వెళ్ళిపోయాడు. విష్ణుమూర్తి దయతో ధన్యుడై కులాన్ని ఉద్ధరించిన మనుమణ్ణి చూచి ప్రహ్లాదుడు సంతోషించాడు. భగవంతునితో ప్రహ్లాదుడు ఇలా అన్నాడు.

8-672-నీ.

"చతురాననుఁడు నీ ప్రసాదంబు గానఁడు-

శర్వుడీ లక్ష్మల జాడఁ బొందఁ,

డన్యుల కెక్కడి? దసురులకును మాకు-

బ్రహ్మాదిపూజితప్రదుఁడ వయిన

దుర్లభుండవు నీవు దుర్గపాలుఁడ వైతి-

పద్మజాదులు భవత్ప్రాదపద్మ

మకరంద సేవన మహిమ నైశ్వర్యంబు-

లందిరి కాక యే మల్పమతుల

మధిక దుర్యోనులము కుత్సితాత్మకులము

నీకృపాదృష్టిమార్గంబు నెలవు చేర

నేమి తప మాచరించితి మెన్నగలమె?

మమ్ముఁ గాచుట చిత్రంబు మంగళాత్మ!

టీకా:

చతురాననుడు = బ్రహ్మదేవుడు {చతురాననుడు - నాలుగుమోములవాడు, బ్రహ్మ}; నీ = నీ యొక్క;
ప్రసాదంబున్ = అనుగ్రహమును; కానడు = ఇంతగా పొందలేడు; శర్వుడున్ = ఈశ్వరుడు {శర్వుడు
- ప్రళయమున భూతలములను హింసించువాడు, శంకరుడు}; ఈ = ఇంతటి; లక్ష్మలన్ =
ఐశ్వర్యములను; పొందడు = పొందలేడు; అన్యుల్ = ఇతరుల; కున్ = కు; ఎక్కడిది = ఎక్కడ
దొరుకుతుంది; అసురుల = రాక్షసుల; కును = కు; మా = మా; కున్ = కు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆది
= మున్నగువారిచేత; పూజితుడవు = పూజింపబడువాడవు; అయిన = ఐన; దుర్లభుండవు = దరిచేర
సాధ్యంకానివాడవు; నీవు = నీవు; దుర్గ = కోటను; పాలుడవు = కాపాడువాడవు; ఐతి = అయితివి;
పద్మజ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; భవత్ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు యనెడి;
పద్మ = పద్మముల; మకరంద = మకరందమును; సేవన = సేవించిన; మహిమన్ = మహిమవలన;
ఐశ్వర్యంబులున్ = ఐశ్వర్యములను; అందిరి = అందుకొనిరి; కాక = అలా అయ్యుండగ; ఏము =
మేము; అల్పమతులము = అల్పులము; అధిక = మిక్కిలి.

దుర్యోనులము = నీచజన్ములు కలవారము; కుత్సిత = కుత్సితమైన; ఆత్మకులము =
బుద్ధికలవారము; నీ = నీ యొక్క; కృపాదృష్టి = కరుణాకటాక్షపు; మార్గంబున్ = దారిలో; నెలవు =
ఉండుటను; చేరన్ = చేరుటకు; ఏమి = ఎట్టి; తపమున్ = తపస్సును; ఆచరించితిమి = చేసేతిమో;
ఎన్నగలమె = తెలియగలమా లేము; మమ్మున్ = మమ్మలను; కాచుట = కాపాడుట; చిత్రంబు =
ఆశ్చర్యకర విషయము; మంగళాత్మా = మంగళస్వరూపా.

భావము:

"ఓ మంగళస్వరూపా! బ్రహ్మదేవుడు సైతం ఇంతగా నీ అనుగ్రహాన్ని పొందలేదు. శివుడు కూడా ఇంతగా ఆదరాభిమానాలు పొందలేదు. ఇంక ఇతరులనగా ఎంత. బ్రహ్మదేవుడు మున్నగువారిచేత నీవు పూజింపబడువాడవు. నిన్ను దరిజేరడానికి ఎవరికీ సాధ్యం కాదు. అటువంటి నీవు మారాక్షసులకు దుర్గరక్షకుడవు అయ్యావు. నీ పాదపద్మాల మకరందాన్ని సేవించిన మహిమవల్ల బ్రహ్మదేవుడు మున్నగువారు ఐశ్వర్యాన్ని పొందారు. కానీ, మేము చాలా అల్పులము. నీచజన్మ కలవారము. ఏమి తపస్సు చేయడంవల్ల మామీద నీ కరుణాకటాక్షం కురిసిందో ఊహించలేము. నీవు మమ్ములను కాపాడడం ఆశ్చర్యాన్ని కలిగిస్తున్నది.

8-673-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతేకాకుండా.

8-674-ఆ.

"సర్వగుతుడ వయ్య సమదర్శనుడ వయ్య
నొకట విషమవృత్తి నుండు దరయ
నిచ్చలేనివారి కీవు భక్తులు గోరు
తలపు లిత్తు కల్పతరువు మాడ్కి."

టీకా:

సర్వగతుడవు = అన్నిటి యందు నుండువాడవు; సమదర్శనుడవు = సర్వుల ఎడల సమదృష్టి కలవాడవు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; ఒకటన్ = ఒక్కొక్కసారి; విషమవృత్తిన్ = పక్షపాతబుద్ధితో; ఉండుదు = ఉండెదవు; అరయ = తరచిచూసినచో; ఇచ్చ = భక్తి; లేని = లేనట్టి; వారి = వారి; కిన్ = కి; ఈవు = వరములీయవు; భక్తులు = భక్తులు; కోరు = కోరెడి; తలపుల్ = కోరికలను; ఇత్తు = ప్రసాదించెదవు; కల్పతరువు = కల్పతరువు; మాడ్కిన్ = వలె.

భావము:

నీవు అన్నింటిలోనూ వ్యాపించి ఉంటావు. అందరిని సమానంగా చూస్తావు. అయినప్పటికీ ఒక్కొక్కసారి పక్షపాతాన్నిచూపుతావు. భక్తిలేనివారి కోరికలు తీర్చవు. కల్పవృక్షంవలె భక్తులైనవారి కోర్కెలు నెరవేర్చుతావు."

8-675-వ.

అని విన్నవించుచున్న ప్రహ్లాదుం జూచి పరమ పురుషుం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; విన్నవించుచున్న = మనవిచేసెడి; ప్రహ్లాదున్ = ప్రహ్లాదుని; చూచి = చూసి; పరమపురుషుండు = నారాయణుడు (పరమపురుషుడు - అత్యున్నతమైనవ్యక్తి, విష్ణువు); ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా మనవిచేసిన ప్రహ్లాదుడితో పరమాత్ముడు ఇలా అన్నాడు.

8-676-తే.

"**వ**త్స! ప్రహ్లాద! మేలు నీ **వ**ారు నీవు

సొరిది మనుమనిఁ దోడ్కొని **సు**తలమునకుఁ

బయనమై పొమ్ము నే గదాపాణి నగుచు

జేరి రక్షింప దురితంబు చెంద దచట."

టీకా:

వత్స = కుమారా; ప్రహ్లాదా = ప్రహ్లాదుడా; మేలు = సంతోషము; నీవారు = నీవారు; నీవున్ = నీవు;
సొరిదిన్ = క్రమముగా; మనుమనిన్ = మనుమడిని; తోడ్కొని = వెంటబెట్టుకొని; సుతలమున్ =
సుతలమున; కున్ = కు; పయనము = బయలుదేరినవాడవు; ఐ = అయ్యి; పొమ్ము = వెళ్ళుము; నేన్
= నేను; గదా = గదాయుధము; పాణిని = చేతధరించినవానిని; అగుచున్ = అగుచు; చేరి = వచ్చి;
రక్షింపన్ = కాపాడుతుండగా; దురితంబు = ఏకష్టము; చెందదు = కలుగదు; అచటన్ = అక్కడ.

భావము:

"నాయనా! ప్రహ్లాదా! మంచిది. నీవు నీమనుమనితోపాటు నీవారితోపాటు సుతలలోకానికి వెళ్ళు.
నేను గదాహస్తాడనై వచ్చి మిమ్ములను కాపాడుతాను. అక్కడ మీకు ఏకష్టమూ కలుగదు.

8-677-వ.

అని యిట్లు నియమించినం బరమేశ్వరునకు నమస్కరించి వలగొని కరకమల పుట ఘటిత
నిటల తటుండయి, వీడ్కొని, బలిం దోడ్కొని సక లాసురయూథంబునుం దాను నొక్క
మహాబిలద్వారంబు చొచ్చి ప్రహ్లాదుండు సుతల లోకంబునకుం జనియె; నంత బ్రహ్మవాదు లయిన
యాజకుల సభామధ్యంబునం గూర్చున్న శుక్రునిం జూచి నారాయణుం డి ట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; నియమించినన్ = ఆజ్ఞాపించగా; పరమేశ్వరున్ = విష్ణుని; కున్ =
కి; నమస్కరించి = నమస్కారముచేసి; వలగొని = ప్రదక్షిణచేసి (వలగొను - వలను(దక్షిణమువైపు)
కొను, ప్రదక్షిణముచేయు); కర = చేతులు యనెడి; కమల = పద్మములను; పుటఘటిత =
జోడించిపెట్టబడిన; నిటలతటుండు = నుదుటిభాగము కలవాడు; అయి = ఐ; వీడ్కొని =
సెలవుతీసుకొని; బలిన్ = బలిని; తోడ్కొని = వెంటబెట్టుకొని; సకల = సర్వ; అసుర = రాక్షస;

యూథంబునున్ = సమూహమును; ఒక్క = ఒక; మహా = గొప్ప; బిల = గుహ; ద్వారంబు = ద్వారము; చొచ్చి = ప్రవేశించి; ప్రహ్లాదుండు = ప్రహ్లాదుడు; సుతలలోకంబున్ = సుతలమున; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళెను; అంత = అప్పుడు; బ్రహ్మవాదులు = బ్రహ్మవేత్తలు; అయిన = ఐన; యాజకుల = ఋత్విజుల యొక్క; సభా = సమూహము; మధ్యంబునన్ = నడుమ; కూర్చున్న = కూర్చొని ఉన్న; శుక్రునిన్ = శుక్రుని; చూచి = చూసి; నారాయణుండు = విష్ణువు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా సుతలమునకు వెళ్ళమని ఆజ్ఞాపించిన భగవంతునికి ప్రహ్లాదుడు నమస్కరించి ప్రదక్షిణ చేసాడు. నొసటిపై చేతులు జోడించి సెలవుతీసుకున్నాడు. ఆ తరువాత, అతడు బలిచక్రవర్తినీ రాక్షసుల సమూహాన్ని వెంటపెట్టుకొని, ఒక గొప్ప గుహ గుండా సుతలలోకానికి వెళ్ళాడు. అటు పిమ్మట, మహావిష్ణువు బ్రహ్మవేత్తలైన ఋత్విజుల నడుమ సభలో కూర్చుని యున్న శుక్రాచార్యుని చూసి, ఇలా అన్నాడు.

అష్టమ స్కంధము : బలియజ్ఞమును విస్తరించుట

8-678-ఆ.

"ఏమిఁ గొఱత పడియె నీతని జన్మంబు

విస్తరింపు కడమ విప్రవర్య!

విషమ మయిన కర్మ విసరంబు బ్రాహ్మణ

జనులు చూచినంత సమతఁ బొందు."

టీకా:

ఏమిన్ = ఏదైతే; కొఱతపడియెన్ = ఇంకామిగిలి ఉన్నదో; ఈతని = ఇతని యొక్క; జన్మంబు = యజ్ఞము; విస్తరింపు = నెరవేర్చుము; కడమ = మిగిలినదంతా; విప్ర = బ్రాహ్మణులలో; వర్య = శ్రేష్ఠుడా; విషమము = సరిగా పూర్తికానిది; అయిన = ఐన; కర్మ = కార్యక్రమముల; విసరంబున్ =

సమూహమును; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులైన; జనులు = వారు; చూచిన = చూసిన; అంతన్ = అంతమాత్రముచేత; సమతన్ = సఫలతను; పొందున్ = పొందును.

భావము:

"శుక్రాచార్యా! విప్రోత్తమా! బలిచక్రవర్తి యజ్ఞంలో మిగిలిన కార్యాన్ని నెరవేర్చు లోపం ఏమాత్రం రాకూడదు. ఆగిపోయిన యజ్ఞకార్యాలు మీవంటి బ్రహ్మవేత్తలవల్ల సఫలమవుతాయి."

8-679-వ.

అనిన శుక్రుం డి ట్లనియె.

టీకా:

అనిన = అనగా; శుక్రుండు = శుక్రుడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికిన.

భావము:

ఇలా యజ్ఞం సంపూర్తి చేయమనిన విష్ణువు తో శుక్రుడు ఇలా అన్నాడు.

8-680-నీ.

"అఖిల కర్మంబుల క్షధినాథుడవు నీవ-

యజ్ఞేశుడవు నీవ యజ్ఞపురుష!

ప్రత్యక్షమున నీవు ప్రతితుష్టి నొందిన-

గడ మేలఁ కల్గు నే కర్మములకు?

ధనదేశకాలార్హతంత్రమంత్రంబుల-

గౌఱతలు నిన్నుఁ బేర్కొనిన మాను;

నయినఁ గావెంటు నీ యానతి భవదాజ్ఞ-

మెలఁగుట జనులకు మేలుఁ గాదె?

8-680.1-తే.

యంతకంటెను శుభము నా కైచటఁ గలుగు"

ననుచు హరిపంపు శిరమున నావహించి

కావ్యుఁ డసురేంద్రు జన్నంబు కడమఁ దీర్చె

మునులు విప్రులు సాహాయ్యమునఁ జరింప.

టీకా:

అఖిల = సమస్తమైన; కర్మంబుల్ = కర్మలకు; అధినాథుడవు = పైఅధికారివి; నీవ = నీవే;
యజ్ఞేశుడవు = యజ్ఞపతివి; నీవ = నీవే; యజ్ఞపురుష = యజ్ఞస్వరూప; ప్రత్యక్షమునన్ = ఎదురుగా;
నీవున్ = నీవే; పరితృప్తిన్ = సంతృప్తిని; ఒందినన్ = పొందగా; కడమ = కొరతలు; ఏలకల్గున్ =
ఎలాకలుగును, కలుగదు; ఏ = ఏ; కర్మముల = కర్మకాండల; కున్ = కైనను; ధన = ధనము; దేశ =
ప్రదేశము; కాల = సమయములకు; అర్హ = తగిన; తంత్ర = తంతులు; మంత్రంబులన్ =
మంత్రములచేత; కొఱతలు = ప్రాప్తించినదోషములు; నిన్నున్ = నిన్ను; పేర్కొనినన్ = తలచినచో;
మానున్ = తొలగిపోవును; అయినన్ = అయినప్పటికిని; కావించున్ = నిర్వహించెదను; నీ = నీ
యొక్క; ఆనతిన్ = ఆజ్ఞమేరకు; భవత్ = నీ యొక్క; అజ్ఞన్ = ఆనతిప్రకారము; మెలగుట = నడచుట;
జనుల్ = మానవుల; కున్ = కు; మేలు = ఉత్తమము; కాదే = కదా.
ఇంత = దీని; కంటెను = కంటెను; శుభము = భాగ్యము; నా = నా; కున్ = కు; ఎచటన్ = ఎక్కడ;
కలుగున్ = దొరకును; అనుచున్ = అనుచు; హరి = నారాయణుని; పంపు = ఆజ్ఞను;
శిరముననావహించి = తలదాల్చి; కావ్యుడు = శుక్రుడు {కావ్యుడు - కవియొక్కపుత్రుడు, శుక్రుడు};
అసురేంద్రు = బలియొక్క; జన్నంబున్ = యాగమును; కడమదీర్చె = పూర్తిచేసెను; మునులు =
ఋషులు; విప్రులు = బ్రాహ్మణులు; సాహాయ్యమునన్ = తోడ్పడుతూ; చరింప = మెలగగా.

భావము:

"నీవే అన్ని కార్యాలకూ అధినాథుడవు. నీవే యజ్ఞాలకు అధికారివి. నీవు సంతోషిస్తే ఏకార్యాలకూ
లోపం కలుగదు. నిన్ను ధ్యానంచేస్తే ధనానికి దేశానికి మంత్రతంత్రాలకూ ప్రాప్తించిన దోషాలు
తొలగిపోతాయి. మంచిది. నీ ఆజ్ఞ ప్రకారమే చేస్తాను. నీ ఆజ్ఞకు లోబడి మెలగడము మానవులకు
మేలు. ఇంతకంటే భాగ్యం ఏముంది." ఇలా అనిన శుక్రుడు విష్ణువు ఆజ్ఞను తలదాల్చి బలిచక్రవర్తి
యాగాన్ని పూర్తి చేసాడు. అతనికి బ్రాహ్మణులూ ఋషులూ తోడ్పడ్డారు.

ఇ విధంబున వామనుం డయి హరి బలి నడిగి, మహిం బరిగ్రహించి, తనకు నగ్రజుండగు
 నమరేంద్రునకుం ద్రిదివంబు సదయుం డయి యొసంగె; న త్తరి దక్ష భృగు ప్రముఖ
 ప్రజాపతులును, భవుండును, గుమారుండును, దేవర్షి, పితృగణంబులును, రాజులును, దానును
 గూడికొని చతురాననుండు గశ్యపునకు నదితికి సంతోషంబుగా లోకంబులకు లోకపాలురకు
 "వామనుండు వల్లభుం"డని నియమించి యంత ధర్మంబునకు యశంబునకు లక్ష్మికి
 శుభంబులకు దేవత లకు వేదంబులకు వ్రతంబులకు స్వర్గాపవర్గంబులకు "నుపేంద్రుండు
 ప్రధానుం"డని సంకల్పించె నా సమయంబున.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; వామనుండు = పొట్టివాడుగ; అయి = అవతరించి; హరి =
 విష్ణువు; బలిన్ = బలిని; అడిగి = కోరి; మహిన్ = భూమిని; పరిగ్రహించి = తీసుకొని; తన = తన;
 కున్ = కు; అగ్రజుడు = అన్న (అగ్రజుడు - అగ్ర (ముందుగా) జుడు (పుట్టినవాడు), అన్న); అగు =
 అయిన; అమరేంద్రున్ = దేవేంద్రుని; కున్ = కి; త్రిదివంబున్ = స్వర్గమును (త్రిదివము -
 ముల్లోకములు భూఃభువస్సువః లో మూడవది, స్వర్గము); సదయుండు = దయ కలవాడు; అయి =
 ఐ; ఒసంగెన్ = ఇచ్చెను; ఆ = ఆ; తరిన్ = సమయమునందు; దక్ష = దక్షుడు; భృగు = భృగువు;
 ప్రముఖ = మున్నగు; ప్రజాపతులును = ప్రజాపతులు (ప్రజాపతి - ప్రజ (సంతానసృష్టికి) పతి, బ్రహ్మ,
 వీరు 9మంది, నవబ్రహ్మలు); భవుండును = పరమశివుడు (భవుడు - భవముతానైన వాడు,
 శివుడు); కుమారుండును = కుమారస్వామి; దేవర్షి = దేవముషులు; పితృగణంబులును =
 పితృగణములు; రాజులును = రాజులు; తానును = తను; కూడికొని = కలిసి; చతురాననుండు =
 బ్రహ్మదేవుడు; కశ్యపున్ = కశ్యపున; కును = కు; అదితి = అదితి; కిన్ = కి; సంతోషంబు =
 సంతోషము; కాన్ = అగునట్లు; లోకంబుల్ = సర్వలోకముల; కున్ = కు; లోకపాలుర =
 సమస్తలోకపాలకుల; కున్ = కు; వామనుండు = వామనుడు; వల్లభుండు = ప్రభువు; అని = అని;
 నియమించి = నిర్ణయించెను; అంత = అంతట; ధర్మంబున్ = ధర్మమున; కున్ = కు; యశంబున్ =
 యశస్సున; కున్ = కు; లక్ష్మి = సంపదల; కిన్ = కు; శుభంబుల్ = శుభముల; కున్ = కు; దేవతల్ =
 దేవతల; కున్ = కు; వేదంబుల్ = వేదముల; కున్ = కు; వ్రతంబుల్ = వ్రతముల; కున్ = కు; స్వర్గ =

స్వర్గము; అపవర్గంబుల్ = మోక్షముల; కును = కు; ఉపేంద్రుండు = వామనుడే {ఉపేంద్రుడు - ఇంద్రుని తమ్ముడు, వామనుడు}; ప్రధానుండు = అధికారి; అని = అని; సంకల్పించెను = నిర్ణయించెను; ఆ = ఆ; సమయంబున = సమయమునందు.

భావము:

ఈ విధంగా విష్ణువు వామనావతారం ఎత్తి, బలిచక్రవర్తి వద్ద భూదానం తీసుకున్నాడు. తన అన్న అయిన ఇంద్రుడికి దయతో స్వర్గలోకాన్ని ఇచ్చాడు. ఆ సమయంలో దక్షుడు, భృగువు మొదలైన ప్రజాపతులు; శివుడు; కుమారస్వామి; నారదుడు మున్నగు దేవర్షులు; పితృదేవతలు; రాజులతో పాటు కలిసి బ్రహ్మదేవుడు "లోకాలకూ దిక్పాలకులకూ వామనుడు ప్రభువు" అని శాసనం చేసాడు. ఈ విషయం కశ్యపుడికి అదితికి సంతోషం కలిగించింది. పిమ్మట, "ధర్మానికి కీర్తికీ సంపదలకూ శుభాలకూ దేవతలకూ వేదాలకు స్వర్గానికి మోక్షానికి ఉపేంద్రుడైన వామనుడే అధికారి" అని నిర్ణయించాడు.

8-682-క.

కమలజఁడు లోకపాలురు

నమరేంద్రునిఁగూడి దేవయానంబున న

యమరావతికిని వామను

నమరం గొనిపోయి రంత నట మీద నృపా!

టీకా:

కమలజఁడు = బ్రహ్మదేవుడు {కమలజఁడు - కమలమున పుట్టినవాడు, బ్రహ్మ}; లోకపాలురున్ = లోకపాలకులును; అమరేంద్రుని = దేవేంద్రునితో; కూడి = కలిసి; దేవయానంబునన్ = ఆకాశగమనమున; ఆ = ఆ; అమరావతి = అమరావతి; కిని = కి; వామనున్ = వామనుని; అమరన్ = ఆదరముతో; కొనిపోయిరి = తీసుకుని వెళ్ళిరి; అంతనటమీద = అటుతరువాత; నృపా = రాజా {నృపుడు - నరులను పాలించువాడు, రాజు}.

భావము:

పరీక్షన్మహారాజా! అటుపిమ్మట బ్రహ్మదేవుడూ దిక్పాలకులూ దేవేంద్రుడితో కలిసి ఎంతో ఆదరంతో వామనుణ్ణి విమానంపై కూర్చోపెట్టుకుని అమరావతికి తీసుకుని వెళ్లారు.

8-683-ఆ.

బల్లిదంపుదోడు ప్రాపున నిందుని

కింద్రపదము చేరు ట్టిట్లు గలిగెఁ;

దనకు నాధ్యుడైన తమ్ముడుఁ గలిగినఁ

గోర్కులన్న కేల కొఱత నొందు?

టీకా:

బల్లిదంపు = బలవంతుడైన; తోడు = తోడబుట్టువు; ప్రాపునన్ = దన్నువలన; ఇందుని = ఇందుని;
కిన్ = కి; ఇంద్రపదవి = ఇంద్రత్వము; చేరుట = సమకూరుట; ఇట్లు = ఈ విధముగ; కలిగెన్ =
కలిగినది; తన = తన; కున్ = కు; ఆధ్యుడు = శ్రేష్ఠుడు; ఐన = అయినట్టి; తమ్ముడు = తమ్ముడు;
కలిగినన్ = ఉన్నట్లయితే; కోర్కులు = కోరికలు; అన్న = అన్నయ్య; కిన్ = కి; ఏల = ఎందుకు; కొఱతన్
= నెరవేరకపోవుట; ఒందున్ = పొందును.

భావము:

ఈ విధంగా బలవంతుడైన తమ్ముడి ప్రాపువల్ల, ఇంద్రుడికి ఇంద్రపదవి తిరిగి లభించింది. శ్రేష్ఠుడైన తమ్ముడుంటే అన్నగారి కోరికలు నెరవేరకుండా ఉంటాయా.

8-684-క.

పా లడుగఁడు మే లడుగం

డేలఁడు భిక్షించి యన్నక్రిచ్చెఁ ద్రిజగమున్

వేలుపులతల్లి కడపటి

చూలుం బోలంగఁ గలరె సొలయని తమ్ముల్.

టీకా:

పాలు = వంతు, భాగము; అడుగడు = కావాలనడు; మేలు = లాభమును; అడుగండు = కావాలనడు; ఏలడు = పెత్తనము చెలాయించడు; భిక్షించి = యాచనచేసి; అన్న = అన్న; కిన్ = కి; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; త్రిజగమున్ = ముల్లోకములను; వేలుపులతల్లి = అదితి {వేలుపులతల్లి - దేవతల అమ్మ, అదితి}; కడపటి = ఆఖరి, కడగొట్టు; చూలున్ = సంతానమును; పోలంగగలరె = సాటిరాగలరా లేరు; సొలయని = వెనుదీయని; తమ్ముల్ = తమ్ముళ్ళు.

భావము:

దేవతలతల్లి అదితికి కడపటివాడైన కొడుకు వామనుడు భిక్షం అడిగి సంపాదించిన ముల్లోకాలూతన అన్నకే ఇచ్చేసాడు. అందులో భాగాన్ని అడగలేదు. లాభాన్ని అడగలేదు. ఆవిధంగా అన్నల కోసం ఎంత శ్రమపడే తమ్ముళ్ళు అయినా వామనునితో సరిపోలగలరా?

8-685-ఆ.

కడుపు బదరగాఁగ కొడుకులఁ గనుకంటె

దల్లి కొకడె చాలు బల్లిదుండు;

త్రిదశగణముఁ గన్న యదితి గానుపు దీఱఁ

జిన్ని మేటివడుగుఁ గన్నయట్లు.

టీకా:

కడుపు = కడుపు; బదరగాఁగ = బద్ధలయ్యేలా; కొడుకులన్ = కొడుకులను; కను = కనుట; కంటెన్ = కంటె; తల్లి = ఏతల్లి; కిన్ = కైనను; ఒకడె = ఒక్కడైనను; చాలు = సరిపోవును; బల్లిదుండు = సమర్థుడు; త్రిదశ = దేవతల {త్రిదశులు - ఎప్పుడును 30 ఏండ్లవయసువారివలె (యౌవనమున) ఉండువారు, దేవతలు}; గణమున్ = సమూహమును; కన్న = కనినట్టి; అదితి = అదితి; కానుపుతీఱన్ = కడుపుపండినట్లు; చిన్ని = వామనుడు; మేటి = ఉత్తముడుయైన; వడుగున్ = బ్రహ్మచారిని; కన్నట్లు = కనినట్లుగ.

భావము:

దేవతల సమూహాన్ని కన్న అదితి చివరకి అదృష్టం పండేటట్లు వామనుడిని కన్నది. కడుపు పగిలేలా పదిమందిని కనేకన్నా, ఏ తల్లికైనా అలాంటి కొడుకు ఒక్కడు చాలు.

8-686-వ.

ఇట్లు దేవేంద్రుండు వామన భుజపాలితం బగు త్రిభువనసామ్రాజ్య విభవంబు మరల నంగీకరించె; అప్పుడు బ్రహ్మయు, శర్వుండును, గుమారుండును, భృగు ప్రముఖులయిన మునులును, బిత్తదేవతలును, దక్షాది ప్రజాపతులును, సిద్ధులును, వైమానికులును మఱియుం దక్కిన వారలును బరమాద్భుతంబైన విష్ణుని సుమహాకర్మంబులకు నాశ్చర్యంబు నొందుచు, బ్రశంసించుచు, నాడుచు, బాడుచు, తమతమ నివాసంబులకుం జని;" రని చెప్పి శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; దేవేంద్రుండు = దేవేంద్రుడు; వామన = వామనునిచే; భుజపాలితంబు = సంపాదించబడినది; అగు = అయిన; త్రిభువన = ముల్లోకముల; సామ్రాజ్య = సామ్రాజ్యముయొక్క; విభవంబున్ = వైభవమును; మరలన్ = మళ్ళీ; అంగీకరించెన్ = స్వీకరించెను; అప్పుడు = అప్పుడు; బ్రహ్మయున్ = బ్రహ్మదేవుడు; శర్వుండును = శంకరుడు; కుమారుండును = కుమారస్వామి; భృగు = భృగువు; ప్రముఖులు = ముఖ్యమైనవారు; అయిన = ఐన; మునులు = ఋషులు; పితృదేవతలును = పితృదేవతలు; దక్ష = దక్షుడు; ఆది = మున్నగు; ప్రజాపతులును = ప్రజాపతులు; సిద్ధులును = సిద్ధులు; వైమానికులును = దేవతలు {వైమానికులు - విమానమున చరించువారు, దేవతలు}; మఱియున్ = ఇంకను; తక్కిన = మిగిలిన; వారలునున్ = వారు; పరమ = అత్యంత; అద్భుతంబు = అచ్చెరువుగొల్పేడిది; ఐన = అయిన; విష్ణుని = నారాయణుని; సు = మంచి; మహా = గొప్ప; కర్మంబుల్ = పనుల; కున్ = కి; ఆశ్చర్యంబున్ = ఆశ్చర్యమును; ఒందుచున్ = పొందుతు; ప్రశంసించుచు = కీర్తించుచు; ఆడుచున్ = ఆడుతూ; పాడుచున్ = పాడుతూ; తమతమ = వారివారి; నివాసంబుల్ = స్వస్థానముల; కున్ = కు; చనిరి = వెళ్ళిరి; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా వామనుడు సంపాదించి ఇచ్చిన మూడులోకాల సామ్రాజ్య సంపదనూ దేవేంద్రుడు తిరిగి పొందాడు. అటుపిమ్మట బ్రహ్మదేవుడూ, శివుడూ, కుమారస్వామి, భృగువూ మొదలైన మునులూ, పితృదేవతలూ, దక్షుడూ మొదలైన ప్రజాపతులూ, సిద్ధులూ, దేవతలూ ఇంకా తక్కినవారు అందరూ విష్ణుదేవుని లీలావిలాసాలకు ముచ్చట పడుతూ పొగుడుతూ ఆటపాటలతో తమతమ నివాసాలకు వెళ్ళిపోయారు." అనిచెప్పి శుకుడు ఇలా అన్నాడు.

8-687-తే.

"మనుజునాథ! త్రివిక్రము ముహిమ కొలది

యెఱుగఁ దర్కింప లెక్కింప నెవ్వఁడోపుఁ?

కుంభినీ రేణుకణములు గుఱుతు పెట్టు

వాడు నేరఁడు; తక్కిన వారి వశమె?

టీకా:

మనుజునాథ = రాజు {మనుజునాథుడు - మనుజులకు నాథుడు (ప్రభువు), రాజు}; త్రివిక్రమున్ = త్రివిక్రముని; ముహిమన్ = గొప్పదనముయొక్క; కొలది = మేర; ఎఱుగన్ = తెలియుటకు; తర్కింపన్ = ఊహించుటకు; లెక్కింపన్ = ఎంచిచూచుటకు; ఎవ్వడు = ఎవడు; ఓపున్ = సరిపోవును; కుంభినీ = భూమిలోని; రేణు = ధూళి; కణములున్ = కణములను; గుఱుతుపెట్టు = లెక్కపెట్టగల; వాడున్ = వాడుకూడ; నేరడు = సమర్థుడుకాదు; తక్కిన = ఇంకమిగిలిన; వారి = వారికి; వశమె = వీలగునా కాదు.

భావము:

"రాజా! పరీక్షిత్తూ! త్రివిక్రమావతారుడైన వామనుడి గొప్ప గుణాలను పూర్తిగా తెలుసుకోడం కానీ లెక్కించడం కానీ ఎవరికీ సాధ్యంకాదు. భూమిలోని ధూళి కణాలను లెక్కపెట్టగలిగిన వాడికైనా, ఇది సాధ్యం కాదు. ఇంక వేరేవారి సంగతి చెప్పేదేముంది.

8-688-క.

అద్భుత వర్తనుడగు హరి

సద్భావితమైన విమలచరితము వినువార

ఉద్భట విక్రముడై తుది

మద్భాసితలీల బొందు ముత్తమ గతులన్.

టీకా:

అద్భుత = అద్భుతమైన; వర్తనుడు = నడవడిక కలవాడు; అగు = అయిన; హరి = విష్ణుని;
సద్భావితము = చక్కగాతెలిపెడిది; అయిన = ఐన; విమల = నిర్మలమైన; చరితము = చరిత్ర; విను =
వినెడి; వాడు = వాడు; ఉద్భట = అధికమైన; విక్రముడు = పరాక్రమము కలవాడు; ఐ = అయ్యి;
తుదిన్ = చివరికి; ఉద్భాసిత = మిక్కిలి ప్రకాశించెడి; లీలన్ = విధముగా; పొందున్ = పొందును;
ఉత్తమ = దివ్య; గతులన్ = పదములను.

భావము:

అత్యద్భుత మైన లీలలతోకూడిన విష్ణుమూర్తి నిర్మల వర్తనములను గురించి తెలిపే ఈపుణ్య
చరిత్రను వినేవాడు గొప్ప భాగ్యవంతుడు అవుతాడు. చివరకి ప్రకాశించే ప్రభావంతో
దివ్యలోకాలను పొందుతాడు.

8-689-తే.

తగిలి మానుష పైతృక దైవ కర్మ

వేళలందు ద్రివిక్రమ విక్రమంబు

లెక్కడెక్కడ గీర్తింతు రైవ్వరేని

బొందుదురు నిత్య సౌఖ్యంబు భూవరేంద్ర!

టీకా:

తగిలి = పూని; మానుష = మానవసంబంధమైన; పైతృక = పితృసంబంధమైన; దైవ =
దైవసంబంధమైన; కర్మ = కార్యములను చేసెడి; వేళలు = సమయములందు; త్రివిక్రమ =

త్రివిక్రముని; విక్రమంబుల్ = వర్తనలను; ఎక్కడెక్కడన్ = ఎక్కడైనను; కీర్తింతురు = కీర్తించెదరో;
ఎవ్వరేనిన్ = ఎవరైతేవారు; పొందుదురు = పొందెదరు; నిత్య = ఎల్లప్పుడును; సౌఖ్యంబు =
సుఖములను; భూవరేంద్ర = మహారాజ {భూవరేంద్ర - భూవరు (రాజుల)లో ఇంద్రుడు, మహారాజు}.

భావము:

పరీక్షిన్మహారాజా! మానవులకూ పితృదేవతలకూ దేవతలకూ సంబంధించిన పుణ్యకార్యాలు చేసే
సమయాలలో ఎవరైతే త్రివిక్రముని చరిత్రను కీర్తిస్తుంటారో, వారు ఎప్పుడూ సర్వ సుఖాలూ
పొందుతూ ఉంటారు.

8-690-మ.

జడులై నాకముఁ గోలుపోవు సురలం జంభారినిం బ్రోవఁగా
వడుగై భూమి బదత్రయం బిడుటకై వైరోచనిన్ వేడి రెం
డుగుల్ సాచి త్రివిక్రమస్ఫురణ బ్రహ్మాండంబుఁ దా నిండుచుం
గడు మోదంబున నుండు వామనున కెక్కాలంబునన్ మ్రొక్కెదన్."

టీకా:

జడులు = తెలివితేలినివారు; ఐ = అయ్యి; నాకమున్ = స్వర్గమును; కోలుపోవు = నష్టపోయిన;
సురలన్ = దేవతలను; జంభారినిన్ = ఇంద్రుని {జంభారి - జంభాసురును సంహరించినవాడు,
ఇంద్రుడు}; ప్రోవగా = కాపాడుటకై; వడుగు = బ్రహ్మచారి; ఐ = అవతారమెత్తి; భూమిన్ = స్థలమును;
పదత్రయమున్ = మూడడుగులను; ఇడుట = దానమిచ్చుట; కై = కోసమై; వైరోచనిన్ = బలిని; వేడి =
అడిగి; రెండు = రెండు (2); అడుగుల్ = అడుగులు; సాచి = చాచి; త్రివిక్రమ = త్రివిక్రమ; స్ఫురణన్ =
అవతారముతో; బ్రహ్మాండంబున్ = బ్రహ్మాండమంత; తాన్ = తానే యై; నిండుచున్ = నిండిపోతూ;
కడు = మిక్కిలి; మోదంబునన్ = సంతోషముతో; ఉండు = ఉండెడి; వామనున్ = వామనుని;
ఏకాలంబునన్ = అన్నికాలములందు; మ్రొక్కెదన్ = నమస్కరించెదను.

భావము:

జంభాసురుని సంహరించిన ఇంద్రుడు, దేవతలు, అశక్తులై స్వర్గాన్ని ఓడిపోయారు. విష్ణుమూర్తి వారిని కాపాడటానికి వామనావతారం ఎత్తి, విరోచనుని కొడుకు బలిచక్రవర్తిని మూడు అడుగుల నేల దానం ఇమ్మని అడిగి పుచ్చుకున్నాడు. త్రివిక్రమావతారం ఎత్తి రెండు అడుగులు వేయడంతోనే బ్రహ్మాండం అంతా నిండిపోయి ఆనందంగా ఉండే ఆ వామనుడికి ఎప్పుడూ మ్రొక్కుతూ ఉంటాను."

8-691-వ.

అని యిట్లు శుకుండు రాజునకు వామనావతారచరితంబు చెప్పె"నని సూతుండు మునులకుం జెప్పిన విని, వార లతని కిట్లనిరి.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; శుకుండు = శుకుడు; రాజున్ = రాజున; కున్ = కు; వామనావతార = వామనావతారముయొక్క; చరితంబున్ = చరిత్రను; చెప్పెను = చెప్పెను; అని = అని; సూతుండు = సూతుడ; మునుల్ = మునుల; కున్ = కు; చెప్పిన = చెప్పగా; విని = విని; వారల్ = వారు; అతని = అతని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అని ఈ విధంగా శుకబ్రహ్మ పరీక్షిత్తు మహారాజునకు వామనావతార చరిత్రను చెప్పెను" అని సూతమహర్షి శౌనకాది మహర్షులకు చెప్పగా వినిన వారు సూతునితో ఇలా అన్నారు.

అష్టమ స్కంధము : మత్స్యవతార కథా ప్రారంభం

8-692-నీ.

"విమలాత్మ! విన మాకు వేడ్య యయ్యెడి; మున్ను-

హరి మత్స్యమైన వృత్తాంతమెల్లఁ;

గర్మబద్ధుని భంగి ఘనుఁ డీశ్వరుఁడు లోక-

నిందితంబై తమోనిలయమైన

మీనరూపము నేల మేలని ధరియించె?-

నెక్కడ వర్తించె? నేమి చేసె?

నాద్యమై వెలయు న య్యవతారమునకు నె-

య్యది కారణంబు? గార్యాంశ మెట్లు?

8-692.1-ఆ.

నీవు దగుదు మాకు నిఖిలంబు నెఱిగింపఁ

దెలియఁ జెప్పవలయు, దేవదేవు

చరిత మఖిలలోక సౌభాగ్య కరణంబు

గాదె? విస్తరింపు క్రమముతోడ."

టీకా:

విమల = నిర్మలమైన; ఆత్మ = ఆత్మకలవాడా; వినన్ = వినుటకు; మా = మా; కున్ = కు; వేడ్కన్ = కుతూహలము; అయ్యెడిన్ = కలుగుచున్నది; మున్ను = పూర్వము; హరి = విష్ణుడు; మత్యము = మత్స్యావతారము; ఐన = ఎత్తిన; వృత్తాంతము = కథ; ఎల్లన్ = సమస్తమును; కర్మబద్ధుని = భవబంధములుకలవాని; భంగిన్ = వలె; ఘనుడు = గొప్పవాడు; ఈశ్వరుడు = భగవంతుడు; లోక = లోకమున; నిందితంబున్ = అగౌరవమైనది; ఐ = అయ్యి; తమన్ = తమోగుణముతో; నిలయము = నిండినది; ఐన = అయిన; మీనరూపమున్ = మీనావతారమును; ఏలన్ = ఎందులకు; మేలు = మంచిది; అని = అని; ధరియించెన్ = స్వీకరించెను; ఎక్కడన్ = ఎక్కడ; వర్తించెన్ = ఉండెను; ఏమి = ఏమిటి; చేసెన్ = చేసెను; ఆద్యము = పురాతనమైనది; ఐ = అయ్యి; వెలయున్ = ప్రకాశించెడి; ఆ = ఆ; అవతారమున్ = అవతారమున; కున్ = కు; ఎయ్యది = ఏమిటి; కారణంబున్ = కారణము; కార్యాంశము = కార్యక్రమములు; ఎట్లు = ఏమిటి.

నీవు = నీవు; తగుదు = తగినవాడవు; మా = మా; కున్ = కు; నిఖిలంబున్ = సమస్తమును;

ఎఱిగింపన్ = తెలుపుటకు; తెలియజెప్పవలయు = విశదముగాచెప్పుము; దేవదేవు = విష్ణుని;

చరితము = కథ; అఖిల = సర్వ; లోక = లోకములకు; సౌభాగ్య = శుభములను; కరణంబు =

కలిగించెడిది; కాదె = కాదా అవును; విస్తరింపు = వివరించుము; క్రమము = క్రమము; తోడన్ = ప్రకారముగ.

భావము:

"సూతమహర్షి! నీవు బహునిర్మల హృదయం కలవాడవు. పూర్వం విష్ణుమూర్తి మత్స్యావతారం ఎత్తాడు కదా, ఆ కథ అంతా వినాలని బాగా ఆసక్తిగా ఉంది. కర్మానికి కట్టుబడి ఉండే జీవుడు లోకంలో గౌరవమూ, జ్ఞానమూ లేని చేపగా పుడుతూ ఉండవచ్చు గానీ, భగవంతుడు అయిన విష్ణుమూర్తి ఎందుకు అలాంటి చేపరూపు ఏదో మంచిది అన్నట్లు ధరించాడు? అలా ధరించి ఎక్కడ ఉన్నాడు? ఏమి కార్యాలు సాధించాడు? అవతారాలలో మొదటి వరుసలోది అయిన ఆ మీనావతారం ఎత్తడానికి కారణం ఏమిటి? దాని అవసరం ఏమిటి? ఇవన్నీ వివరంగా తెలుపడానికి నివే సమర్థుడవు. దేవాధిదేవుడు విష్ణుమూర్తి కథలు సకల లోకాలకూ మేలు చేకూర్చేవి కదా, కనుక ఈ వృత్తాంత సవివరంగా విశదీకరించు."

8-693-వ.

అని మునిజనంబులు సూతు నడిగిన నతం డిట్లనియె "మీర లడిగిన యీ యర్థంబుఁ బరీక్షిన్నరేంద్రం డడిగిన భగవంతుం డగు బాదరా యణి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ముని = మునులైన; జనంబులు = వారు; సూతున్ = సూతుని; అడిగినన్ = అడుగగా; అతండు = అతడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను; మీరలు = మీరు; అడిగిన = అడిగినట్టి; ఈ = ఈ; అర్థంబున్ = విషయమును; పరీక్షిత్ = పరీక్షిత్తు యనెడి; నరేంద్రండు = మహారాజు; అడిగినన్ = అడుగగా; భగవంతుండు = మహామహిమాన్వితుడు; అగు = అయిన; బాదరాయణి = శుకుడు {బాదరాయణి - బాదరాయణుని (వ్యాసుని) పుత్రుడు, శుకుడు}; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అంటూ మీనావతారం కథ వివరించమని శౌనకాదులు అడిగారు. అంతట సూతమహర్షి వారితో ఇలా అన్నాడు "మీరు అడిగినట్లే పరీక్షిత్తు అడిగితే, భగవత్స్వరూపుడు అయిన శుకమహర్షి ఇలా చెప్పాడు.

8-694-నీ.

"విభుఁ డీశ్వరుఁడు వేదవిప్రగోసురసాధు-

ద్రర్థార్థములఁ గావఁ దనువుఁ దాల్చి,

గాలిచందంబున ఘనరూపములయందుఁ-

దనురూపములయందుఁ దగిలియుండు;

నెక్కువఁ దక్కువ లెన్నఁడు నొందక-

నిర్గుణత్వంబున నెఱియు ఘనుఁడు;

గురుతయుఁ గొఱతయు గుణసంగతివహించు-

మనుజేశ! చోద్యమే మత్య మగుట?

8-694.1-తే.

వినుము; పోయిన కల్పాంతవేళఁ దొల్లి

ద్రవిళదేశపురాజు సత్యవ్రతుండు

నీరు ద్రావుచు హరిఁగూర్చి నిష్ఠతోడఁ

ద్రపముఁ గావించె నొకయేటి తటము నందు.

టీకా:

విభుడు = విష్ణువు; ఈశ్వరుడు = విష్ణువు; వేద = వేదములను; విప్ర = బ్రాహ్మణులను; గో = గోవులను; సుర = దేవతలను; సాధు = మంచివారిని; ధర్మార్థములన్ = ధర్మమును, అర్థమును; కావన్ = కాపాడుటకై; తనువు = అవతారము; తాలెన్ = ధరించెను; గాలి = వాయువు; చందంబునన్ = వలె; ఘన = గొప్పవైన; రూపముల = జీవుల; అందున్ = లోను; తను = చిన్ని;

రూపముల = జీవుల; అందున్ = లోను; తగిలి = పూని; ఉండున్ = ఉండును; ఎక్కువ =
 గొప్పదనము; తక్కువ = నీచత్వభావములను; ఎల్లడున్ = ఎప్పుడు; ఒందక = చెందక;
 నిర్గుణత్వంబునన్ = గుణరహితమున; నెఱియు = అతిశయించెడి; ఘనుడు = గొప్పవాడు;
 గురుతయున్ = గొప్పవైన; కొఱతయున్ = నీచమైన; గుణ = గుణములతో; సంగతిన్ =
 కలిగుండుటను; వహించున్ = పొందుతుండును; మనుజేశ = రాజా; చోద్యమే = విచిత్రమా కాదు;
 మత్యము = చేప; అగుట = అగుట.

వినుము = వినుము; పోయిన = జరిగిపోయిన; కల్ప = కల్పము; అంత = అంతమయ్యెడి; వేళన్ =
 సమయమునందు; తొల్లి = పూర్వము; ద్రవిళ = ద్రవిడ; దేశపు = దేశముయొక్క; రాజు = రాజు;
 సత్యవ్రతుండు = సత్యవ్రతుడు; నీరున్ = నీరుమాత్రమే; త్రావుచున్ = తాగుతూ; హరిన్ = విష్ణుని;
 గూర్చి = గురించి; నిష్ఠ = నియమబద్ధత; తోడన్ = తోటి; తపమున్ = తపస్సు; కావించెన్ = చేసెను;
 ఒక = ఒక; ఏటి = కాలువ; తటమున్ = గట్టు; అందున్ = మీద.

భావము:

"వినుము పరీక్షిత్తు మహారాజా! ప్రభువు అయిన విష్ణుమూర్తి వేదాలనూ, బ్రాహ్మణులనూ,
 గోవులనూ, దేవతలనూ, సజ్జనులనూ, ధర్మాన్నీ, అర్థాన్ని రక్షించడం కోసం అవతారాలు ఎత్తుతూ
 ఉంటాడు. వాయువులాగే గొప్పరూపాలలోనూ, సూక్ష్మరూపాలలోనూ చేరి ఉంటాడు. ఎక్కువ
 తక్కువలు లేని గుణరహితుడై శాశ్వత నిర్గుణ పరబ్రహ్మము అయినప్పటికీ, అతను గొప్పదనాన్నీ,
 తక్కువతనాన్నీ. గుణాల కలయికనూ పొందుతూ ఉంటాడు. అందువలన అతడు మత్స్యావతారం
 ధరించడంలో ఆశ్చర్యం లేదు. పోయిన కల్పం పూర్తి అవుతున్న సమయంలో సత్యవ్రతుడు అనే
 ద్రవిడదేశపు రాజు కేవలం నీళ్ళే ఆహారంగా తీసుకుంటూ నది గట్టుమీద విష్ణుని గూర్చి తపస్సు
 చేసేవాడు.

8-695-వ.

మఱియు, నొక్కనాఁ డమ్మేదినీ కాంతుండు గృతమాలిక యను నేటి పొంత హరిసమర్పణంబుగా
 జలతర్పణంబు జేయు చున్న సమయంబున నా రాజు దోసిట నొక్క మీనుపిల్ల దవిలివచ్చిన
 నులికిపడి, మరలం దరంగిణీ జలంబు నందు శకుల శాబకంబు విడిచె; నట్లు విడి వడి నీటిలో
 నుండి జలచరపోతంబు భూతలేశ్వరున కి ట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = మరి; ఒక్క = ఒక; నాడు = దినమున; ఆ = ఆ; మేదినీకాంతుడు = రాజు; కృతమాలిక = కృతమాలిక; అను = అనెడి; ఏటి = కాలువ; పొంతన్ = దగ్గర; హరి = విష్ణునికి; సమర్పణంబు = సమర్పించినిది; కాన్ = అగునట్లు; జలతర్పణంబున్ = సంధ్యవార్చుట; చేయుచున్న = చేసెడి; సమయంబునన్ = సమయమునందు; ఆ = ఆ; రాజు = రాజయొక్క; దోసిటన్ = దోసిలి లోనికి {దోసిలి - పాత్రవలె వంపబడిచేర్చినచేతులజంట, దోయిలి}; ఒక్క = ఒక; మీను = చేప; పిల్ల = పిల్ల; తవిలి = తగుల్కొని; వచ్చినన్ = రాగా; ఉలికిపడి = ఉలిక్కిపడి; మరలన్ = తిరిగి; తరంగిణీ = ఏటి {తరంగిణి - నీటి అలలుగలది, నది}; జలంబునన్ = నీటి; అందున్ = లో; శకుల = బేడిస చేప; శాబకంబు = పిల్ల; విడిచెన్ = వదలెను; అట్లు = అలా; విడివడి = విడువబడి; నీటి = నీటి; లోన్ = లోపల; ఉండి = ఉండి; జలచర = చేప {జలచరము - నీటితిరుగునది, చేప}; పొతంబు = పిల్ల; భూతలేశ్వరున్ = రాజున; కున్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఒకనాడు సత్యవ్రతుడు కృతమాలిక అనే నది వద్ద విష్ణువుకు ప్రీతి కలిగేలా నీళ్ళతో తర్పణం వదులు తున్నాడు. ఆ సమయంలో అతని దోసిలిలోనికి ఒక చేపపిల్ల వచ్చి చేరింది. అతను ఉలిక్కిపడి, ఆ చేపపిల్లను మరల నదినీటిలోకి వదలిపెట్టాడు. ఆ చేపపిల్ల నీటిలోనుండి రాజు సత్యవ్రతుడితో ఇలా అన్నది.

8-696-మత్త.

"**పాట**వచ్చిన జ్ఞాతి ఘాతులు **పా**పజాతి ఝషంబు లీ

యేట గొండొక మీనుపిల్లల **నే**టి పట్టి వధింప న

చ్చోట నుండక నీడు దోసిలి **చొ**చ్చి వచ్చిన నన్ను న

ట్టేట ద్రోవగఁ బాడియే? కృప **యి**ంత లేక దయానిధి!

టీకా:

పాటువచ్చిన = తోడబుట్టిన; జ్ఞాతి = దాయదులను; ఘాతులు = మింగేసెడి; పాప = పాపపు; జాతి = జాతివి; ఝషంబులు = చేపలు; ఈ = ఈ; ఏటన్ = నదిలో; కొండొక = తనయొక్క; మీనుపిల్లలన్ = చేపపిల్లలనే; ఏటి = వేటాడి; పట్టి = పట్టుకొని; వధింపన్ = సంహరిస్తుండగా; ఆ = ఆ; చోటున్ = ప్రదేశమునందు; ఉండక = ఉండకుండ; నీదు = నీ యొక్క; దోసిలిన్ = దోసిట్లోకి; చొచ్చి = దూరి; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; నన్నున్ = నన్ను; నట్టిటన్ = ఏటిమధ్యలో; త్రోవగన్ = తోసివేయుట; పాడియే = న్యాయమా; కృప = దయ; ఇంత = కొంచెముకూడ; లేక = లేకుండ; దయానిధి = కృపకిసాగరమైనవాడా.

భావము:

“ఓ దయామయా! దయమాలి దాయాదులను చంపే పాపపు జాతి చేపలు ఈ ఏటిలో ఉన్నాయి. అవి చిన్న చేపలను పట్టి మింగేస్తాయి. అందుకే ఇక్కడ ఉండలేక నీ దోసిలి లోనికి వచ్చి చేరాను. దయలేకుండా ఇలా నన్ను నట్టిటిలో వదిలేయడం న్యాయం కాదు.

8-697-ఆ.

వలలు దారు నింక వచ్చి జాలరి వేట
కాటు నేటు గలచి కారపెట్టి
మిడిసి పోవనీక మెడఁ బట్టుకొనియెద;
రప్పు డెందుఁ జొత్తు? ననఘచరిత!

టీకా:

వలలున్ = వలలు; తారున్ = వారు; ఇంక = మరి; వచ్చి = వచ్చి; జాలరి = చేపలుపట్టుజాతి;
వేటకాటు = వేటగాళ్ళు; ఏటున్ = నదిని; కలచి = అల్లకల్లోలముచేసి; కారపెట్టి = చెరబట్టి;
మిడిసిపోవనీక = విదిలించుకొనిపోనీకుండ; మెడన్ = మెడను; పట్టుకొనియెదరు = పట్టుకొనెదరు;
అప్పుడు = అప్పుడు; ఎందు = ఎక్కడ; చొత్తున్ = దాక్కినగలను; అనఘచరిత = పుణ్యుడా;

భావము:

ఓ పుణ్య చరితుడా! ఇంక చేపలు పట్టి జాలారి వాళ్ళు వలలు పట్టుకు వేస్తారు. నదిని కలతపెట్టి నన్ను పట్టుకుంటారు. తప్పించుకుని పోకుండా, మెడ పట్టుకుంటారు అప్పుడు ఎక్కడకని పోగలను.

8-698-క.

భక్తీంచు నొండె ఝషములు

శిక్షింతురు ధూర్తు లొండెఁ జెడకుండ ననున్

రక్షింపు దీనవత్సల!

ప్రక్షీణులఁ గాచుకంటె భాగ్యము గలదే?"

టీకా:

భక్తీంచున్ = తినివేసెయును; ఒండెన్ = ఇతర; ఝషముల్ = చేపలు; శిక్షింతురు = పట్టుకొనెదరు; ధూర్తులు = దుష్టులు; ఒండెన్ = లేకపోతే; చెడకుండన్ = చచ్చిపోకుండ; ననున్ = నన్ను; రక్షింపు = కాపాడుము; దీనవత్సల = ఆపన్నులను కాపాడువాడ; ప్రక్షీణులన్ = ఆపన్నులను ప్రక్షీణులు - మిక్కిలి క్షీణించినవారు (ఆపదలవలన), ఆపన్నులు; కాచు = కాపాడుట; కంటెన్ = కంటె; భాగ్యము = మంచిపని; కలదె = ఉన్నదా లేదు.

భావము:

ఓ దీనవత్సలా! సత్యవ్రతా! నన్ను పెద్ద చేపలు అయినా తినేస్తాయి. లేదంటే, ధూర్తులు అయిన జాలరులైనా పట్టుకుంటారు. అలా చచ్చిపోకుండా నన్ను కాపాడు. బలహీనులను కాపాడగలిగే అవకాశం కంటె గొప్ప అదృష్టం ఏముంటుంది."

8-699-వ.

అనిన విని కరుణాకరుండగు న వ్విభుండు మెల్లన య య్యంభశ్చర డింభకంబునుఁ గమండలు జలంబునం బెట్టి తన నెలవునకుం గొని పోయె, నదియు నొక్క రాత్రంబునం గుండెక నిండి తనకు నుండ నిమ్ము చాలక రాజన్యున కి ట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; కరుణాకరుడు = దయామయుడు; అగున్ = అయిన; ఆ = ఆ;
విభుండు = రాజు; మెల్లన = మెల్లిగా; ఆ = ఆ; అంభశ్చర = చేప (అంభశ్చరము - అంభస్ (నీటిలో)
చరించెడిది, చేప); డింభకంబున్ = పిల్లను; కమండలు = కమండలపు; జలంబునన్ = నీటిలో; పెట్టి =
పెట్టి; తన = తన యొక్క; నెలవున్ = నివాసమున; కున్ = కు; కొనిపోయెన్ = తీసుకుని వెళ్ళును;
అదియున్ = అది; ఒక్క = ఒక; రాత్రంబునన్ = రాత్రిలో; గుండికన్ = దాక (గుండిగ - వెడల్పుగా
ఉండెడి లోహపాత్ర, దాక); నిండి = నిండిపోయి; తన = తన; కున్ = కు; ఉండన్ = ఉండుటకు; ఇమ్ము
= చోటు; చాలక = సరిపోక; రాజన్యున్ = రాజున; కున్ = కు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా చేప పిల్ల పలికిన మాటలు విని కరుణాహృదయుడైన ప్రభువు సత్యవ్రతుడు, దానిని తన
కమండలంలోని నీళ్ళలోకి ఎక్కించి, తన నివాసానికి తీసుకుని వెళ్ళాడు. ఆ చేప పిల్ల రాత్రి
గడిచేసరికి పెరిగి కమండలం నిండి పోయింది. దానికి ఉండటానికి కమండలంలో చోటు
చాలక రాజుతో ఇలా అన్నది.

8-700-క.

"ఉండ నిదిఁ గొంచె మెంతయు

నొండొకటిం దెమ్ము భూవరోత్తమ!" యనుడున్

గండకముఁ దెచ్చి విడిచెను

మండలపతి సలిల కలశ ముధ్యమున నృపా!

టీకా:

ఉండన్ = ఉండుటకు; కొంచము = చిన్నది; ఎంతయున్ = ఎంతో; ఒండొకటిన్ = ఇంకొకదానిని;
తెమ్ము = తీసురావలసినది; భూవర = రాజు; ఉత్తమ = శ్రేష్ఠుడా; అనుడును = అనగా; గండకమున్ =
పెద్దదానిని; తెచ్చి = తీసుకొని వచ్చి; విడిచెను = వదలెను; మండలపతి = రాజు; సలిల = నీళ్ళు; కలశ
= బాన; మధ్యమునన్ = లోపల; నృపా = రాజా.

భావము:

"ఓ రాజేంద్రా! ఈ కమండలం నేను ఉండటానికి సరిపోదు. ఇంకొక దానిని తీసుకురా" అని చేప పిల్ల అంది. సత్యవ్రతుడు దానిని పెద్ద నీళ్ళ గంగాళంలోకి మార్చాడు.

8-701-వ.

అదియును ముహూర్తమాత్రంబునకు మూడు చేతుల నిడుపై యుదంచంబు నిండి పట్టు చాలక వేటొండుఁ దె మ్మనవుడు నా రాచ పట్టి కరుణాగుణంబునకు నాటపట్టుఁ గావున గండకంబు నొండొక్క చిటుతమడుగున నునిచె; నదియు నా సరోవర జలంబునకు నగ్గలం బై తనకు సంచరింప నది గొంచెం బని పలికినం బుడమితేడు మంచి వాడగుటం జేసి యా కంచరంబు నుదంచిత జలాస్పదంబైన వ్రాదంబునందు నిడియె; నదియు నా సలిలాశయంబునకును నధికంబై పెరుఁగ నిమ్ము చాలదని చెప్పికొనిన నప్పుణ్యం దొప్పెడి నడవడిం దప్పని వాడైన కతంబున న మ్మహామీనంబును మహార్ణవంబున విడిచె; నదియును మకరాకరంబునం బడి రాజున కిట్లను "పెను మొ సళ్ళు ముసరికొని కసిమసంగి మ్రింగెడి; నింతకాలంబు నడపి కడ పట దిగవిడువకు వెడలఁ దిగువు" మని యెలింగింప దెలిసి కడపట యన్నీటితిరుగుడు ప్రోడకుం బుడమితేఁ డిట్లనియె.

టీకా:

అదియునున్ = అదికూడ; ముహూర్తమాత్రంబున్ = కొద్దిసమయమున; కున్ = కే; మూడు = మూడు (3); చేతుల = చేతులంత, జానల; నిడుపు = పొడుపు; ఐ = అయ్యి; ఉదంచంబున్ = బాన; నిండి = నిండిపోయి; పట్టుచాలక = పట్టకపోవుటచేత; వేటొండు = ఇంకొకటి; తెమ్ము = తీసుకురమ్ము; అనవుడున్ = అనగా; ఆ = ఆ; రాచపట్టి = రాకుమారుడు; కరుణాగుణంబున్ = దయకు; ఆటపట్టు = నిలయమైనవాడు; కావునన్ = కనుక; గండకంబున్ = పెద్దచేపను; ఒండొక్క = ఒకానొక; చిటుత = చిన్న; మడుగునన్ = సరస్సునందు; ఉనిచెన్ = ఉంచెను; అదియునున్ = అది; ఆ = ఆ; సరోవర = సరస్సుయొక్క; జలంబున్ = నీళ్ళ; కున్ = కి; అగ్గలంబు = పెద్దది; ఐ = అయ్యి; తన = తన; కున్ = కు; సంచరింపన్ = మెలగుటకు; అది = అది; కొంచంబు = చిన్నది; అని = అని; పలికినన్ = అనగా; పుడమితేడు = రాజు; మంచివాడు = మంచివాడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; ఆ = ఆ;

కంచరంబున్ = జలచరమును; ఉదంచిత = ఎక్కువ; జల = నీరు; ఆస్పదంబు = ఉండెడిది; ఐన = అయిన; పూదంబున్ = పెద్దచెరువు; అందున్ = లో; ఇడియెన్ = ఉంచెను; అదియున్ = అది; ఆ = ఆ; సలిలలాశయంబున్ = జలాశయమును; కును = కుకూడ; అధికంబు = పెద్దది; ఐ = అయ్యి; పెరుగన్ = పెరిగిపోగా; ఇమ్ము = చోటు; చాలదు = సరిపోలేదు; అని = అని; చెప్పికొనిన = చెప్పగా; ఆ = ఆ; పుణ్యండు = పుణ్యాత్ముడు; ఒప్పెడి = చక్కటి; నడవడిన్ = ప్రవర్తన; తప్పని = వదలని; వాడు = వాడు; ఐన = అయినట్టి; కతంబునన్ = కారణముచేత; ఆ = ఆ; మహా = గొప్ప; మీనంబును = చేపను; మహార్ణవంబునన్ = మహాసముద్రమునందు {మహార్ణవము - మహా (గొప్ప) అర్ణవము (ఉదకమునకు స్థానము, సముద్రము), మహాసముద్రము}; విడిచెన్ = వదలెను; అదియునున్ = దానితో; మకరాకరంబునన్ = సముద్రములో {మకరాకరము - మకరముల (మొసళ్ళ)కి ఆకరము (నివాసము), సముద్రము}; పడి = పడి; రాజన్ = రాజున; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అను = అనెను; పెను = పెద్ద; మొసళ్ళు = మొసళ్ళు; ముసురుకొని = చుట్టుముట్టి; కసిమెసంగి = చెలరేగి; మ్రింగెడిన్ = మింగేస్తాయి; ఇంతకాలంబు = ఇన్నాళ్ళు; నడపి = నడిపించి, కాపాడి; కడపట = చివరకు; దిగవిడువకున్ = వదలిపెట్టకు; వెడలన్ = బయటకు; తిగువుము = పడవేయుము; అని = అని; ఎలింగింపన్ = మొరపెట్టుకొనగా; తెలిసి = అర్థముచేసికొని; కడపటన్ = చివరకు; ఆ = ఆ; నీటితిరుగుడు = జలచరములలో; ప్రోడ = వివేకి; కున్ = తో; పుడమితేడు = రాజు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = అనెను.

భావము:

ఒక్క క్షణంలో ఆ మీనం మూడు చేతుల పొడవు పెరిగిపోయి, (ఆంధ్ర వాచస్పతము చెయ్యి అంటే - రెండు మూరల పొడవు అంటే మూడడుగులు) ఆ గంగాళం అంతా నిండిపోయింది. చోటు సరిపోక ఇంకొకటి తెమ్మంది. దయానిధి అయిన ఆ రాకుమారుడు ఆ మత్స్యాన్ని చిన్న మడుగులోకి మార్పించాడు. ఆ మడుగుకూడా సరిపోనంత పెరిగిపోయి "నాకు తిరగడానికి చోటు చాలటం లేదు" అంది. ఆ భూపాలకుడు మంచివాడు కనుక ఆ జలచరాన్ని నీరు సమృద్ధిగా ఉన్న పెద్ద సరస్సులో ఉంచాడు. అది కూడా సరిపోనంతా పెరిగిపోయి ఆ మహామత్స్యం చోటు చాలటంలేదని చెప్పుకుంది. బహు దొడ్డ సన్మార్గ చరితుడూ, పుణ్యశీలీ కనుక ఆ మహా మీనాన్ని తీసుకుని వెళ్ళి మహా సముద్రంలో వదిలాడు. సముద్రానికి మొసళ్ళకు నెలవు అని పేరుకదా. "ఈ సముద్రంలో పడ్డ నన్ను పెద్ద మొసళ్ళు చుట్టుముట్టి చంపి తినేస్తాయి. ఇన్నాళ్ళూ కాపాడి, ఇవాళ

నన్ను ఇలా వదలివేయకు, బయటకు తీసుకురా" అని మొరపెట్టుకుంది. ప్రాజ్ఞుడైన ఆ మహా జలచరంతో రాజు ఇలా అన్నాడు.

8-702-సీ.

"ఒక దినంబున శతయోజనమాత్రము-

విస్తరించెదు నీవు; వినము చూడ

మిటువంటి ఝషముల నెన్నడు నెఱుగము-

మీనజాతుల కిట్టి మేను గలదె?

ఏమిటి కెవ్వడ? వీలీల ద్రిప్పెదు-

కరుణ నాపన్నుల కావ వేడి

అంభశ్చరంబైన హరివి నే నెఱిగితి-

నవ్యయ! నారాయణాభిధాన!

8-702.1-తే.

జనన సంస్థితి సంహార చతురచిత్త!

దీనులకు భక్తులకు మాకు దిక్కు నీవ;

నీదు లీలావతారముల్ నిఖిలభూత

భూతి హేతువుల్ మొక్కెదఁ బురుషవర్య!

టీకా:

ఒక = ఒక్క; దినంబునన్ = రోజులోనే; శత = నూరు; యోజన = యోజనముల; మాత్రము = మేర;
విస్తరించెదు = పెరుగెదవు; నీవు = నీవు; వినము = వినలేదు; చూడము = చూడలేదు; ఇటువంటి =
ఇలాంటి; ఝషములన్ = చేపలను; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడుకూడ; మీనజాతుల్ = చేపలజాతుల; కున్
= కు; ఇట్టి = ఇంతటి; మేను = దేహము; కలదె = ఉంటుందా, ఉండదు; ఏమిటి = దేని; కిన్ = కోసము;
ఎవ్వడవు = ఎవరవు; ఈ = ఈ; లీలన్ = విధముగ; త్రిప్పెదున్ = తిప్పలుపెడుతుంటివి; కరుణన్ =
దయతో; ఆపన్నులన్ = దీనులను; కావన్ = కాపాడుటకు; వేడి = కోరి; అంభశ్చరంబు = జలచరము;
ఐన = అయిన; హరివి = నారాయణుడవు; నేన్ = నేను; ఎఱిగితిన్ = తెలిసికొంటిని; అవ్యయ =

నాశములేనివాడ; నారాయణ = నారాయణుడు; అభిదాన = అనెడిపేరు కలవాడ.

జననసంస్థితిసంహారచతురచిత్త = నారాయణ (జననసంస్థితిసంహారచతురచిత్త - జనన (సృష్టి) సంస్థితి (స్థితి) సంహార (లయ) చతుర (నైపుణ్యము కల) చిత్త (చిత్తముకలవాడ), విష్ణువు); దీనుల్ = ఆపన్నుల; కున్ = కు; భక్తుల్ = భక్తుల; కున్ = కు; మా = మా; కున్ = కు; దిక్కు = శరణము; నీవ = నీవే; నీదు = నీ యొక్క; లీలావతారముల్ = క్రీడావతారములు; నిఖిల = సర్వ; భూత = జీవుల; భూతి = మేలు; హేతువుల్ = కలిగించెడివి; మ్రొక్కెదన్ = నమస్కరించెదను; పురుషవర్య = పురుషోత్తమ.

భావము:

"ఒక్క రోజులో నూరు యోజనాల మేర పెరిగిపోయావు. ఇలాంటి చేపలను మేము ఎప్పుడూ కనివిని ఎరుగము. ఝషజాతులకు ఎక్కడా ఇలాంటి శరీరం ఉండదు. నీవు ఎవరవు? ఎందుకోసం నన్ను తిప్పలమ్మట తిప్పుతున్నావు. దీనులను కాపాడటానికి ఈ మహా మీన రూపం ధరించిన నీవు విష్ణువే అని తెలుసుకున్నాను. అచ్యుతా! నారాయణా! పురుషోత్తమా! లోకాలను సృష్టించి పోషించి లయం చేసుకునే మహానుభావుడవు నీవే. దీనులకు, భక్తులకు నీవే దిక్కు. మహిమాన్వితమైన నీ లీలావతారాలు సర్వ ప్రాణులకూ మేలు కలిగిస్తాయి. అటువంటి నీకు మ్రొక్కుతున్నాను.

8-703-క.

ఇతరులముఁ గాము చిత్సం

గతులము మా పాలి నీవుఁ గలిగితి భక్త

స్థితుఁడవగు నిన్ను నెప్పుడు

నతి చేసినవాని కేల నాశముఁ గలుగున్.

టీకా:

ఇతరులము = పరాయివారము; కాము = కాము; చిత్ = సద్బుద్ధి; సంగతులము = కలవారము; మా = మా; పాలిన్ = ఎడల, అండగా; నీవున్ = నీవు; కలిగితి = ఉన్నావు; భక్త = భక్తుల యెడ; స్థితుడవు = అనుకూలుడవు; అగు = అయిన; నిన్నున్ = నిన్ను; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడు; నతి = స్తోత్రము; చేసిన = చెసెడి; వాని = వాడి; కిన్ = కి; ఏలన్ = ఎలా; నాశము = చేటు; కలుగున్ = కలుగుతుంది.

భావము:

మేము నీకు పరాయివాళ్ళం కాదు. నిర్మల జ్ఞానం కలవాళ్ళము. మాకు అండగా నీవు ఉంటావు. భక్తులలో నివసించే వాడవు నీవు. నీకు నిత్యం నమస్కరించే వాడికి చేటు కలుగనే కలుగదు కదా.

8-704-క.

శ్రీ**ల**లనాకుచవేదికఁ

గేళీపరతంత్రబుద్ధిఁ **క్రీ**డించు సుఖా

లో**లు**డవు దామసాకృతి

వేలా మత్స్యంబ వైతి **వై**టిఁగింపు హరీ!"

టీకా:

శ్రీలలనా = లక్ష్మీదేవియొక్క; కుచ = స్తనములనెడి; వేదికన్ = వేదికలపైన; కేళీ = క్రీడించుటయందు;
పరతంత్ర = మునుగెడి; బుద్ధిన్ = ఉద్దేశ్యముతో; క్రీడించు = విహరించెడి; సుఖ = సౌఖ్యములందు;
ఆలోలుడవు = ఆనందస్వరూపుడవు; తామస = జ్ఞానరహితమైన; ఆకృతిన్ = రూపముకలదానిని;
ఏలా = ఎందుకు; మత్స్యంబవు = చేపవు; ఐతివి = అయినావు; ఎటిఁగింపు = తెలుపుము; హరీ =
నారాయణా.

భావము:

హరీ! లక్ష్మీదేవి వక్షస్థలంపై క్రీడిస్తూ సంతోషంగా విహరించే ఆనందస్వరూపుడవు. తామస ప్రకృతితో తిరిగే చేప రూపాన్ని ఎందుకు ధరించావో తెలుపుమయ్యా!"

అష్టమ స్కంధము : మీనావతారుని ఆనతి

8-705-వ.

అని పలుకు సత్యవ్రత మహారాజునకు నయ్యుగంబు కడపటఁ బ్రళయ వేళ సముద్రంబున నేకాంతజన ప్రీతుండయి విహరింప నిచ్చించి మీన రూపధరుండైన హరి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలుకు = అనెడి; సత్యవ్రత = సత్యవ్రతుడు యనెడి; మహారాజన్ = మహారాజున; కున్ = కు; ఆ = ఆ; యుగంబు = యుగ; కడపటన్ = అంతమునందు; ప్రళయ = ప్రళయమువచ్చెడి; వేళన్ = సమయమునందు; సముద్రంబున్ = సముద్రమునందు; ఏకాంతన్ = ఒంటరిగా; చనన్ = గడపవలెనని; ప్రీతుండను = కోరెడివాడను; ఐ = అయ్యి; విహరింపన్ = సంచరించుటను; ఇచ్చించి = కోరి; మీన = చేప; రూప = స్వరూపము; ధరుండు = ధరించినవాడు; ఐన = అయిన; హరి = విష్ణువు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా సత్యవ్రత మహారాజు ఈ మత్స్యావతార కారణం చెప్పమని అడిగాడు. ఆ యుగం చివర కాలంలోని ప్రణయవేళ సముద్రంలో ఒంటరిగా సంచరించాలని భావిస్తున్న శ్రీమహావిష్ణువు సత్యవ్రతునితో ఇలా అన్నాడు.

8-706-సీ.

"ఇటమీఁద నీ రాత్రికేడవదినమునఁ-

బద్మగర్భున కొక్క పగలు నిండు;

భూర్భువాదిక జగంబులు మూఁడు విలయాభి-

లోన మునుంగు; నాలోనఁ బెద్ద

నావ చేరఁగ వచ్చు; నాపంపు పెంపున-

దానిపై నోషధితతులు బీజ

రాసులు నిడి పయోరాశిలో విహరింపఁ-

గలవు సప్తర్షులుఁ గలసి తిరుఁగ

8-706.1-ఆ.

మ్రోలఁ గాన రాక ముంచు పెంజీకటి

మిడుకుచుండు మునుల మేనివెలుగుఁ

దొలకుచుండు జలధి దోధూయమాన మై

నావ దేలుచుండు నరవరేణ్య!

టీకా:

ఇటమీద = ఇకపైన; రాత్రి = రాత్రి; కిన్ = గడచినతరువాతి; దినమున = రోజు; పద్మగర్భున్ =
బ్రహ్మదేవున; కున్ = కు; ఒక్క = ఒక; పగలు = దినభాగము; నిండున్ = పూర్తగును;
భూర్భువాదికజగంబులు = భూః (భూలోకము), భువః (పాతాళలోకము) సువః (స్వర్గలోకము);
మూడున్ = మూడు; విలయ = ప్రళయము యనెడి; అబ్ధిన్ = సముద్రము; లోనన్ = అందు;
మునుంగును = మునిగిపోవును; ఆలోనన్ = అప్పుడు; పెద్ద = పెద్దదైన; నావ = నావ; చేరగ =
దగ్గరగా; వచ్చున్ = వచ్చును; నా = నా యొక్క; పంపుపెంపునన్ = ఆజ్ఞానుసారమున; దాని = దాని;
పైన్ = మీద; ఓషధి = మొక్కల (ఓషధి - ఫలించగనేనశించు వృక్షజాతులు); తతులున్ =
సమూహములు; బీజ = విత్తనముల; రాసులున్ = సమూహములు; ఇడి = ఉంచి; పయోరాశిన్ =
సముద్రము (పయోరాశి - పయన్ (నీటి) రాశి, కడలి); లోన్ = అందు; విహరింపగలవు =
సంచరింపుము; సప్తర్షులున్ = సప్తఋషుల; కలసి = తోకూడ; తిరుగన్ = చరించుచుండగా.
మ్రొలన్ = ఎదురుగా ఉన్నదికూడ; కానరాక = కనబడకుండనంతగా; ముంచు = ముంచుకొచ్చిన;
పెంజీకటి = పెద్దచీకటి, కటికచీకటి; మిడుకుచున్ = ఆవరించి; ఉండున్ = ఉండును; మునుల =
ఋషుల; మేని = దేహ; వెలుగున్ = కాంతి; తొలకుచున్ = మిణుకుమిణుకుమనుచు; ఉండున్ =
ఉండును; జలధిన్ = సముద్రమునందు (జలధి - జలమునకునిధి, కడలి); దోధూయమానము =
ఊగుతూతూగుతూఉన్నది; ఐ = అయ్యి; నావ = పెద్దపడవ; తేలుచున్ = తేలుతూ; ఉండున్ =
ఉండును; నరవరేణ్య = రాజా (నరవరేణ్యుడు - నరులలోవరేణ్యుడు, రాజు).

భావము:

“ఓ రాజా! ఈ రాత్రి గడచిన పిమ్మట రాబోయే ఏడవ నాటితో బ్రహ్మదేవుడికి ఒక పగలు పూర్తి అవుతోంది. భూలోకం మొదలు మూడులోకాలూ ప్రళయసముద్రంలో మునుగుతాయి. అప్పుడు నా ఆజ్ఞానుసారం ఒక పెద్ద నావ నీ దగ్గరకు వస్తుంది. అప్పుడు నీవు సమస్త ఓషధులు, విత్తనాల రాసులూ ఆ నౌకపై పెట్టుకుని ప్రళయసముద్రంలో విహరించు. సప్తఋషులు నీతో కలిసి ఆ ఓడలో

ఉంటారు. మీ ముందు అంతా పెనుచీకటి ఆవరిస్తుంది. మునుల మేని కాంతులు మిణుకు
మిణుకు అంటూ మెరుస్తుంటాయి. సముద్రంలో నావ ఊగుతూ తేలుతూ సాగిపోతూ ఉంటుంది.

8-707-వ.

మఱియు న న్నావ మున్నీటి కరళ్ళకు లోనుఁ గాకుండ, నిరుఁ గెలంకుల వెనుక ముందట
నేమఱకుండఁ, బెన్నెఱులగు నా గఱులన్ జడియుచుఁ బొడువ వచ్చిన బలుగ్రాహంబుల
నొడియుచు సంచరించెద; నొక్క పెనుఁబాము చేరువ నా యనుమతిం బొడచూపెడు దానంజేసి
సుడిగాడ్పుల కతంబున నావ వడిం దిరుగంబడకుండ నా కొమ్ము తుదిం పదిలము చేసి నీకునుఁ
దపసులకును నలజడి చెందకుండ మున్నీట నిప్పాటం దమ్మిచూలి రేయి వేగునంతకు
మెలంగెద; నది కారణంబుగా జలచర రూపంబుఁ గయికొంటి; మఱియు నొక ప్రయోజనంబుఁ
గలదు; నా మహిమ పరబ్రహ్మం బని తెలియుము; నిన్ను ననుగ్రహించితి"నని సత్యవ్రతుండు
చూడ హరి తిరోహితుం డయ్యె; నయ్యవసరంబున.

టీకా:

మఱియున్ = మరి; ఆ = ఆ; నావన్ = నావను; మున్నీటన్ = సముద్రపు; కరళ్ళ = తీక్ష్ణమైన అలల;
కున్ = కి; లోనుకాకుండ = దెబ్బతినకుండగా; ఇరు = రెండు (2); కెలంకులన్ = పక్కలను; వెనుక =
వెనుకపక్క; ముందటన్ = ముందుపక్క; ఏమఱకన్ = ఏమరుపాటులేకుండ; పెన్ = పెద్దగా; నెఱులు
= వ్యాపించినవి; అగు = అయిన; నా = నా యొక్క; గఱులన్ = రెక్కలతో; జడియుచున్ =
భయపెడుతు; పొడువన్ = పొడుచుటకు; వచ్చిన = వచ్చేడి; పలు = అనేకమైన; గ్రాహంబులన్ =
జలచరములను; ఒడియుచున్ = తరిమేస్తూ; సంచరించెదన్ = తిరిగెదను; ఒక్క = ఒక; పెను = పెద్ద;
పాము = సర్పము; చేరువన్ = దగ్గరలో; నా = నా; అనుమతిన్ = అంగీకారముతో; పొడచూపెడున్ =
కనబడును; దానన్ = దాని; చేసి = తో; సుడిగాడ్పుల = సుడిగాలుల; కతంబునన్ = వలన; నావ =
నావ; వడిన్ = గబుక్కున; తిరుగబడకుండన్ = తిరగబడిపోకుండ; నా = నా యొక్క; కొమ్ము =
కొమ్ము; తుదిన్ = చివర; పదిలమున్ = జాగ్రత్తగాకట్టబడిదిగా; చేసి = చేసి; నీ = నీ; కున్ = కు;
తపసుల్ = ఋషుల; కున్ = కు; అలజడి = ఆపదలు; చెందకుండ = కలుగకుండగ; మున్నీటన్ =
సముద్రమునందు; ఈ = ఈ; పాటన్ = విధముగ; తమ్మిచూలిరేయి = ప్రళయపురాత్రి
{తమ్మిచూలిరేయి - తమ్మిచూలి (పద్మమున పుట్టినవాడైన బ్రహ్మ)కి రేయి (రాత్రి), ప్రళయపురాత్రి;

వేగున్ = వెళ్ళే; అంతకున్ = అంతవరకు; మెలంగెదన్ = గడిపెదను; అది = అదే; కారణంబు = కారణము; కాన్ = వలన; జలచర = చేప; రూపంబునన్ = స్వరూపమును; కయికొంటిన్ = స్వీకరించితిని; మఱియున్ = ఇంతేకాకుండగ; ఒక = ఇంకొక; ప్రయోజనంబున్ = ప్రయోజనము; కలదు = ఉన్నది; నా = నా యొక్క; మహిమన్ = మహిమ; పరబ్రహ్మంబు = పరబ్రహ్మస్వరూపము; అని = అని; తెలియుము = తెలిసికొనుము; నిన్నున్ = నిన్ను; అనుగ్రహించితిని = అనుగ్రహించితిని; అని = అని; సత్యవ్రతుండు = సత్యవ్రతుడు; చూడన్ = చూచుచుండగా; హరి = విష్ణుమూర్తి; తిరోహితుండు = అదృశ్యమైనవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అయ్యవసరబునన్ = అప్పుడు.

భావము:

మత్స్యరూపం ధరించిన నేను ఆ ఓడ సముద్రం అలలకు దెబ్బతినకుండా అన్నివైపులా నా పెద్ద ఈకలతో కూడిన నా రెక్కలను కదిలిస్తూ ఉంటాను. నావను ముక్కలు చేయడానిక వచ్చే పెద్ద పెద్ద జలచరాలను తరిమేస్తూ ఉంటాను. ఒక పెద్ద పాము నా ఆజ్ఞానుసారం, అక్కడ కనిపిస్తుంది. సుడిగాలులకు నావ తిరగబడకుండా ఆ పాముతో నా కొమ్ముకొనకు ఆ నావను బంధించు. నీకూ మునీశ్వరులకూ చేటు వాటిల్లకుండా ఆ ప్రళయకాలం గడిచేంతవరకు నేను రక్షిస్తూ ఉంటాను. ఇందుకోసమే నేను ఈ మీనరూపం ధరించాను. ఇంకొక విశేష ప్రయోజనం కూడా ఉన్నది అనుకో. పరబ్రహ్మ స్వరూపమైన నా మహిమ తెలుసుకో. మరి నేను నిన్ను అనుగ్రహిస్తాను." ఇలా పలికి శ్రీమన్నారాయణుడు ఆ సత్యవ్రత మహారాజు చూస్తుండగా అదృశ్యం అయ్యాడు.

8-708-ఆ.

మత్స్యరూపి యైన మాధవు నుడుగులు

దలచికొనుచు రాచతపసి యొక్క

దర్భశయ్య దూర్పుఁ దలగడగాఁ బండి

కాచి యుండె నాఁటి కాలమునకు.

టీకా:

మత్స్యరూపి = చేపస్వరూపము కలవాడు; ఐన = అయిన; మాధవున్ = విష్ణుని; నుడుగులు = మాటలు; తలచికొనుచున్ = తలచుకొంటూ; రాచతపసి = రాజర్షి; ఒక్క = ఒక; దర్భశయ్యన్ =

దర్బలశయ్యపైన; తూర్పున్ = తూర్పువైపునకు; తలగడ = దిండు; కాన్ = ఉండునట్లు; పండి = పడుకొని; కాచి = వేచి, ఎదురుచూచుచు; ఉండెన్ = ఉండెను; నాటి = అప్పటి; కాలమున్ = సమయము; కున్ = కోసము.

భావము:

అలా శ్రీ మహా విష్ణువు చేప రూపంతో చెప్పిన విషయాలను తలచుకుంటూ, తపశ్శాలి అయిన సత్యవ్రత మహారాజు తూర్పువైపుగా తలగడ పెట్టుకుని దర్బల శయ్యమీద పరుండి మీన రూపుడు చెప్పిన ప్రళయ సమయం కోసం వేచి ఉన్నాడు.

8-709-వ.

అంతః గల్పాంతంబు డాసిన

టీకా:

అంతన్ = అంతట; కల్పాంతము = ప్రళయము; డాసిన = దగ్గరపడగా.

భావము:

ఇంతలో ప్రళయ సమయం దగ్గరపడగా....

8-710-క.

ఉల్లసిత మేఘ పంక్తులు

జల్లించి మహోగ్రవృష్టి జడిగొని కురియన్

వెల్లి విరిసి జలరాసులు

చెల్లెలి కట్టలను దాటి స్త్రీమల ముంచెన్.

టీకా:

ఉల్లసిత = మెరుపులతోకూడిన; మేఘ = మేఘముల; పంక్తులు = సమాహములు; జల్లించి = జల్లుజల్లులుగా; మహా = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భీకరమైన; వృష్టిన్ = వర్షము; జడిగొని = ఎడతెగకుండ; కురియన్ = కురియగా; వెల్లివిరిసి = పొంగిపోయి; జలరాసులు = సముద్రములు; చెల్లెలికట్టలను = చెలియలికట్టలను; దాటి = దాటిపోయి; సీమలన్ = అన్నిప్రదేశములను; ముంచెన్ = ముంచివేసెను.

భావము:

మెరుపులతో కూడిన మేఘాలు ఎడతెరపిలేకుండా బహుభయంకరమైన వర్షపు జడులు కురుస్తున్నాయి, సముద్రాలు చెలియలికట్ట దాటి పొంగిపొరలి దేశాలను ముంచేస్తున్నాయి.

అష్టమ స్కంధము : కల్పాంత వర్ణన

8-711-వ.

తదనంతరంబ

టీకా:

తదనంతరంబ = ఆతరువాత.

భావము:

తరువాత....

8-712-తే.

మున్ను పోయిన కల్పాంతమున నరేంద్ర!

బ్రహ్మ మనఁగ నైమిత్తిక ప్రళయ వేళ

నింగిపై నిట్టతొలఁకు మున్నీటిలోనఁ

గూలె భూతాళి జగముల కొలఁదు లెడలి.

టీకా:

మున్ను = ఇంతకుముందు; పోయిన = గడచిపోయినట్టి; కల్ప = కల్పము; అంతమునన్ = చివర;
నరేంద్ర = రాజా; బ్రహ్మము = బ్రహ్మప్రళయము; అనగన్ = అనబడెడి; నైమిత్తికప్రళయ =
నైమిత్తికప్రళయపు; వేళన్ = సమయమునందు; నింగి = ఆకాశము; పైన్ = మీదకు; నిట్టన్ = నిక్కెడి,
ఎగసెడి; తొలకు = అలలుకలిగిన; మున్నీటి = సముద్రము; లోనన్ = లో; కూలెన్ = కూలిపోయినవి;
భూత = జీవ; అళి = రాశులన్ని; జగముల = లోకముల; కొలదులు = సరిహద్దులు; ఎడలి =
చెరిగిపోయి.

భావము:

పరీక్షిత్తు మహారాజా! గడచిపోయిన కల్పం అంతం కాగా, బ్రహ్మప్రళయం అనే నైమిత్తిక ప్రళయం
ఏర్పడింది. సముద్రాలు చెలియలి కట్టలు దాటాయి. నిట్టనిలువుగా ఆకాశమంత లేచిన అలల
సముద్రంలో లోకాల సరిహద్దులు చెరిగిపోయాయి. ప్రాణులు సమస్తం కూలిపోయాయి.

8-713-వ.

అంత న మృహారాత్రి యందు

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; ఆ = ఆ; మహారాత్రి = బ్రహ్మప్రళయపు; అందున్ = సమయమున.

భావము:

అట్టి బ్రహ్మదేవుని రాత్రి సమయం అయిన మహా ప్రళయ కాలంలో.

8-714-మ.

నైతి నెల్లప్పుడు నిల్చి ప్రాణిచయమున్ **నిర్మించి** నిర్మించి వీఁ

పిఱయన్ నీల్గుచు నావులించుచు నజం **డే** సృష్టియున్ మాని మే

నోఱగన్ టెప్పలు మూసి కేల్ దలగడై యుండంగ నిద్రించుచున్

గుఱు పెట్టం దొడగెం గలల్ గనుచు నిర్ఘోషించుచున్ భూవరా!

టీకా:

నెఱిన్ = పూర్తిగా; ఎల్లప్పుడు = ఎడతెగకుండ; నిల్చి = పూని; ప్రాణి = జీవ; చయమున్ = జాలమును; నిర్మించినిర్మించి = సృష్టిచేసిచేసి; వీపు = వీపు; ఇఱయన్ = నలిగిపోగా; నీల్గుచున్ = ఒళ్ళువిరుచుకొంటు; ఆవులించుచున్ = ఆవలిస్తూ; ఉండెన్ = ఉండెను; అజండు = బ్రహ్మదేవుడు {అజడు - జన్మములేనివాడు, బ్రహ్మ}; ఏ = ఎలాంటి; సృష్టియున్ = సృష్టికూడ; మాని = చేయకుండ; మేను = దేహము; ఒఱగన్ = వాలిపోగా; టెప్పలు = కనురెప్పలు; మూసి = మూసికొని; కేల్ = చెయ్యి; తలగడ = తలదిండు; ఐ = అయ్యి; ఉండంగన్ = ఉండగా; నిద్రించుచున్ = నిద్రపోతూ; గుఱు = గురకలు; పెట్టన్ = పెట్టుట; తొడగెన్ = మొదలిడెను; కలల్ = కలలు; కనుచున్ = కంటూ; నిర్ఘోషించుచున్ = గట్టిగా చప్పుడు చేస్తూ; భూవరా = రాజా.

భావము:

రాజ్యాన్ని ఏలే రాజా పరీక్షిత్తూ! అవిశ్రాంతంగా కూర్చుని ఓర్పుతో ప్రాణులను సృష్టించి జన్మించుట లేని వాడు అగు బ్రహ్మదేవుడు అలసిపోయాడు. వీపు నడుము నొచ్చసాగాయి. అతడు ఒళ్ళువిరుచుకుంటూ, ఆవులిస్తూ సృష్టికార్యాన్ని ఆపాడు. నడుం వాల్చి, కళ్ళు మూసికొని, చెయ్యి తలగడగా పెట్టుకున్నాడు. గురకలు పెడుతూ కలలు కంటూ ఒళ్ళుతెలియని నిద్రపోయాడు.

8-715-ఆ.

అలసి సొలసి నిదుర నందిన పరమేష్ఠి

ముఖము నందు వెడలె మొదలి శ్రుతులు

నపహరించె నొక హయగ్రీవుఁ డను దైత్య

భటుఁడు; దొంగఁ దొడర బరుల వశమె?

టీకా:

అలసి = అలసిపోయి; సొలసి = సొలిపోయి; నిదురన్ = నిద్రలో; అందిన = పడిన; పరమేష్ఠి =
బ్రహ్మదేవుని; ముఖమున్ = ముఖము; అందున్ = నుండి; వెడలెన్ = వెలువడినవి;
మొదలిశ్రుతులున్ = వేదములు; అపహరించెన్ = దొంగిలించెను; ఒక = ఒకానొక; హయగ్రీవుడు =
హయగ్రీవుడు; అను = అనేడి; దైత్య = రాక్షస; భటుడున్ = వీరుడు; దొంగన్ = దొంగతనము;
తొడరన్ = యత్నించుటకు; పరుల = ఇతరులకు; వశమె = సాధ్యమా కాదు.

భావము:

అలా బాగా అలసిపోయిన బ్రహ్మదేవుడు నిద్రపోయాడు. అతని ముఖాలనుండి వేదాలు
వెలువడినాయి. హయగ్రీవుడు అనే రాక్షసవీరుడు వాటిని దొంగిలించాడు. ఆ హయగ్రీవుడికి తప్ప
అలా దొంగతనం చేయడం ఇతరులకు సాధ్యం కాదు.

8-716-క.

చదువులుఁ దన చేఁ బడినం

జదువుచుఁ బెన్ బయల నుండ శంకించి వడిం

జదువుల ముదుకఁడు గూరుకఁ

జదువుల తస్కరుఁడు చొచ్చె జలనిధి కడుపున్.

టీకా:

చదువులున్ = వేదములు; తన = తన యొక్క; చేన్ = చేతిలో; పడినన్ = పడగా; చదువుచున్ =
అధ్యయనముచేస్తూ; పెన్ = పూర్తిగా; బయలన్ = బహిష్కృతమునందు; ఉండన్ = ఉండుటకు;
శంకించి = బెదిరి; వడిన్ = శీఘ్రముగా; చదువులముదుకడు = బ్రహ్మదేవుడు {చదువులముదుకడు
- చదువుల (వేదజ్ఞానమునందు) ముదుకడు (వృద్ధుడు), బ్రహ్మ; కూరుకన్ = నిద్రించగా; చదువుల =
వేదముల; తస్కరుడు = దొంగతనముచేసినవాడు; చొచ్చెన్ = దూరెను; జలనిధి = సముద్రపు;
కడుపున్ = గర్భములోనికి.

భావము:

అలా వేదాలను చెరపట్టిన హయగ్రీవుడు వాటిని చదువసాగాడు. బయటి ప్రపంచంలో ఉండటానికి భయపడిన అతడు బ్రహ్మదేవుడు నిద్రలో ఉండటం గమనించి, వేగంగా సముద్రంలోకి వెళ్ళిపోయాడు.

8-717-వ.

ఇట్లు వేదంబులు దొంగిలి దొంగరక్కసుండు మున్నీట మునింగిన, వాని జయింపవలసియు, వ్రానుదీఁగెల విత్తనంబుల పొత్తరలు పె న్నీట నాని చెడకుండ మనుపవలసియు నెల్ల కార్యంబులకుం గావలి యగునా పురుషోత్తముం డ ప్పెను రేయి చొరుదల యందు.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; వేదంబులున్ = వేదములను; దొంగిలి = దొంగతనముచేసి; దొంగ = దొంగయైన; రక్కసుండు = రాక్షసుండు; మున్నీటన్ = సముద్రమునందు; మునింగినన్ = మునుగగా; వాని = అతనిని; జయింపవలసియున్ = జయించవలసి ఉండి; వ్రాను = వృక్షముల; తీగెల = తీవెల; విత్తనంబుల = విత్తనముల; పొత్తరంబులు = కట్టలు; పెన్నీటన్ = సముద్రమునందు; నాని = నానిపోయి; చెడకుండన్ = చెడిపోకుండా; మనుపవలసియున్ = కాపాడవలసి ఉండి; ఎల్ల = సమస్తమైన; కార్యంబుల్ = పనులు; కావలి = కాపాడెడివాడు; అగున్ = అయిన; ఆ = ఆ; పురుషోత్తముండు = విష్ణుమూర్తి; ఆ = ఆ; పెనురేయి = ప్రళయకాలపురాత్రి; చొరుదల = ప్రవేశము; అందు = లో.

భావము:

ఈ విధంగా వేదాలను అపహరించుకుపోయి సముద్రంలో మునిగిన ఆ రాక్షసదొంగ హయగ్రీవుడిని జయించడం కోసమూ; వృక్షాలూ, తీగలూ అన్నింటి విత్తనాలు సమస్తం సముద్రంలో తడసిపోయి పాడయిపోకుండా రక్షించడం కోసమూ; జగత్తులోని సమస్త కార్యములకు స్థితికారుడు అయిన శ్రీమహావిష్ణువు ఆ ప్రళయకాల ఆరంభంలో మీనరూపం ధరించాడు...

8-718-క.

కు~~లు~~గలులు వలుద మీసలు

~~చి~~లుదోకయుఁ బసిడి యెడలు ~~సి~~రిగల పొడలున్

నె~~టి~~ మొగము నొక్క కొమ్మును

~~మి~~లుచూపులుఁ గలిగి యొక్క ~~మీ~~నం బయ్యెన్.

టీకా:

కులు = కురుచైన, పెద్ద; గలులున్ = రెక్కలు; వలుద = పెద్దపెద్ద; మీసలు = మీసములు; చిలు = చిన్న; తోకయున్ = తోక; పసిడి = బంగారు; ఒడలు = దేహము; సిరిగల = అందమైన; పొడలున్ = మచ్చలు; నెటి = నిండైన; మొగమున్ = ముఖము; ఒక్క = ఒక; కొమ్మునున్ = కొమ్ము; మిలు = మిరిమిట్లుగొలిపెడి; చూపులున్ = చూపులు; కలిగి = కలిగిన; ఒక్క = ఒక; మీనంబు = చేప; అయ్యెన్ = రూపుదాల్చెను.

భావము:

అలా విష్ణుమూర్తి మత్స్యావతారం ఎత్తాడు. చిన్నచిన్న రెక్కలూ, పెద్దపెద్ద మీసాలూ, పొట్టితోకా, బంగారపు రంగు శరీరమూ, శ్రీకరమైన మచ్చలూ, చక్కని ముఖమూ, ఒక కొమ్మూ, మిరుమిట్లుగొలిపే చూపులు తోటి ఆ మహామత్స్యరూపం విరాజిల్లుతోంది.

అష్టమ స్కంధము : గురుపాతీన విహరణము

8-719-వ.

ఇట్లు లక్ష యోజనాయతం బయిన పాతీనంబై విశ్వంభరుండు జలధి చొచ్చి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; లక్ష = లక్ష (1,00,000); యోజన = యోజనముల; ఆయతంబు = పొడవుకలది; అయిన = ఐన; పాతీనంబు = కొరమీను, చేప; ఐ = రూపుడై; విశ్వంభరుండు = విష్ణుమూర్తి

{విశ్వంభరుడు - విశ్వమునుభరించువాడు, విష్ణువు}; జలధిన్ = సముద్రమునందు {జలధి - జలమునకునిధి, కడలి}; చొచ్చి = ప్రవేశించి.

భావము:

అలా భగవంతుడు శ్రీమహావిష్ణువు లక్ష ఆమడల పొడవైన మత్స్య రూపం ధరించాడు. సముద్రంలో ప్రవేశించి

8-720-సీ.

ఒకమాటు జలజంతుయూథంబులోఁగూడు-

నొకమాటు దరులకు నుటికి వచ్చు;

నొకమాటు మింటికి నుదరి యుల్లంఘించు-

నొకమాటు లోపల నొదిఁగి యుండు;

నొకమాటు వారాశి నొడలు ముంపమిఁ జూచు-

నొకమాటు బ్రహ్మాండ మొరయఁ దలఁచు;

నొకమాటు ఝషకోటి నొడిసి యాహరించు-

నొకమాటు జలముల నుమిసి వైచు;

8-720.1-తే.

గ్రణులు సారింఁచు; మీసాలుఁ గడలు కొలుపుఁ;

బొడలు మెఱయింఁచుఁ; గన్నులఁ పొలప మార్పు;

నొడలు జళిపింఁచుఁ దళతళ లొలయ మీన

వేషి పెన్నీట నిగమ గవేషి యగుచు.

టీకా:

ఒకమాటు = ఒకసారి; జలజంతు = జలచరముల; యూథంబు = సమూహము; లోన్ = అందు;

కూడు = కలియును; ఒకమాటు = ఒకసారి; తరుల్ = గట్లవైపునకు; ఉటికి = దుమికి; వచ్చున్ =

వచ్చును; ఒకమాటు = ఒకసారి; మింటి = ఆకాశమున; కిన్ = కు; ఉదరి = ఎగిరి; ఉల్లంఘించున్ =

దూకును; ఒకమాటు = ఒకమారు; లోపలన్ = సముద్రమునందు; ఒదిగి = దాగి; ఉండున్ = ఉండును; ఒకమాటు = ఒకసారి; వారాశిన్ = సముద్రమున (వారాశి - వార (నీటి) రాశి, కడలి); ఒడలు = దేహము; ముంపమిన్ = తేలి ఉండునట్లు; చూచున్ = ప్రయత్నించును; ఒకమాటు = ఒకసారి; బ్రహ్మాండమున్ = బ్రహ్మాండమును; ఒరయన్ = ఒరుసుకోవలెనని; తలచున్ = ప్రయత్నించును; ఒకమాటు = ఒకసారి; ఝష = చేపల; కోటిన్ = సమూహమును; ఒడిసి = పీల్చి; ఆహారించున్ = మింగివేయును; ఒకమాటు = ఒకసారి; జలములు = నీటిని; ఉమిసి = ఉమ్మి; వైచున్ = వేయును.

గణులున్ = రెక్కలను; సారించున్ = చాచును; మీసలున్ = మీసాలను; కడలుకొలుపున్ = కదలించును; పొడలున్ = మేనిమచ్చలను; మెరియించున్ = మెరిపించును; కన్నులన్ = కళ్ళ; పొలపమార్పు = కాంతులుమార్పును; ఒడలున్ = దేహమును; జళిపించున్ = జలధరింపజేయుచు; తళతళలు = తళతళలు; ఒలయన్ = ఒలుకుతుండగ; మీన = చేప; వేషి = రూపుధరించినవాడు; పెన్నీటన్ = సముద్రమునందు; నిగమ = వేదములను; గవేషి = వెదకువాడు; అగుచున్ = అగుచు.

భావము:

అతడు తళతళలాడే పెనురూపంతో ప్రళయజలాలలో వేదాలకోసం వెదకటానికి పూనుకున్నాడు. ఒకసారి జలచరాలతో కలిసి తిరుగుతాడు. ఒకసారి వేగంగా గట్లవైపు దుమికి వస్తాడు. ఒకసారి ఆకాశానికి ఎగురుతాడు. ఒకసారి నీళ్ళ లోపల దాగి ఉంటాడు. ఒకసారి సమద్రంలో మునిగి తేలుతాడు. ఒకసారి బ్రహ్మాండాన్ని ఒరసుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. ఒకసారి చేపల గుంపును పట్టి మ్రింగుతాడు. ఒకసారి నీళ్ళను పీల్చి వెలుపలికి చిమ్ముతాడు. ఆవిధంగా ఆ మహామత్స్య మూర్తి రెక్కలు చాస్తూ, మీసాలు కదిలిస్తూ, మేని పొడలు మెరపిస్తూ, కన్నుల కాంతులు ప్రసరిస్తూ, ఒడలు విరుచుకుంటూ, తళతళలాడుతూ సాగరగర్భంలో విహరించాడు.

అష్టమ స్కంధము : కడలిలో నావను గాచుట

అంతకు మున్న సత్యవ్రతుండు మహార్ణవంబులు మహీవలయంబు ముంచు నవసరంబున భక్త
పరాధీనుం డగు హరిఁ దలంచుచు నుండ నారాయణ ప్రేరితయై యొక్క నావ వచ్చినం
గనుంగొని.

టీకా:

అంత = దాని; కున్ = కి; మున్న = ముందు; సత్యవ్రతుండు = సత్యవ్రతుడు; మహార్ణవంబులు =
మహాసముద్రములు; మహీవలయంబున్ = భూమండలమును; ముంచు = ముంచేసెడి;
అవసరంబునన్ = సమయమునందు; భక్త = భక్తులకు; పరాధీనుండు = లొంగువాడు; అగు =
అయిన; హరిన్ = విష్ణుమూర్తిని; తలంచుచున్ = స్మరించుచు; ఉండన్ = ఉండగా; నారాయణ =
విష్ణునిచే; ప్రేరిత = ప్రేరేపింబడినది; ఐ = అయ్యి; ఒక్క = ఒక; నావ = ఓడ; వచ్చినన్ = రాగా;
కనుంగొని = చూసి.

భావము:

సత్యవ్రతుడు ప్రళయ కాలం వచ్చి సముద్రజలాలు భూలోకాన్ని ముంచివేయడానికి ముందే
భక్తులకు తోడునీడైన భగవంతుణ్ణి ధ్యానించుతున్న సమయంలో శ్రీహరి ప్రేరణతో ఒక నావ
అక్కడకి వచ్చింది.

8-722-మ.

చని సత్యవ్రతమేదినీదయితుఁ డో**జ**ంబూని వ్రాన్దెగె వి
తనముల్ పెక్కులు నావపై నిడి హరి**ధ**్యానంబుతో దానిపై
ముని సంఘంబులుఁ దాను నెక్కి వెఱతో **ము**న్నీటిపైఁ దేలుచుం
గనియెన్ ముందట భక్తలోక హృదలం**క**ర్మణమున్ మీనమున్.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; సత్యవ్రత = సత్యవ్రతుడు యనెడి; మేదినీదయితుడు = రాజు (మేదినీదయితుడు -
మేదిని (భూమికి) దయితుడు (భర్త), రాజు); ఓజన్ = ఉత్సాహముతో; పూని = యత్నించి; వ్రాన్ =

చెట్ల; తీగె = తీవల; విత్తనముల్ = బీజములను; పెక్కులు = అనేకము; నావ = ఓడ; పైన్ = మీద; ఇడి = పెట్టి; హరిన్ = విష్ణుమూర్తిమీది; ధ్యానంబు = ధ్యానము; తో = తో; దాని = దాని; పైన్ = మీదకి; ముని = ఋషుల; సంఘంబులున్ = సమూహములు; తానున్ = అతను; ఎక్కి = ఎక్కి; వెఱ = వెఱపు; తోన్ = తోటి; మున్నీటి = సముద్రము; పైన్ = పైన; తేలుచున్ = తేలుతూ; కనియెన్ = కనుగొనెను; ముందటన్ = ఎదురుగా; భక్త = భక్తులు; లోక = అందరిని; హృత్ = ఆకర్షించెడి; అలంకర్మణమున్ = పనియందు నేర్పరియైన వానిని; మీనమున్ = మీనావతారమును.

భావము:

సత్యవ్రతుడు ఉత్సాహంతో ఆ ఓడ దగ్గరకు వెళ్ళి, అనేక ఓషధులను విత్తనాలను దాని మీదకి ఎక్కించాడు. విష్ణువును స్తోత్రం చేస్తూ మునులతో పాటు ఆ నావను ఎక్కాడు. భయంభయంగా సముద్రం మీద తేలుతూ పోతున్నాడు. అప్పుడు భక్తలోకాన్ని ఆకర్షించుటలో నేర్పరితనము కలిగిన చేపను (మీనావతారుని) ఎదురుగా చూచెను.

8-723-వ.

కని జలచరేంద్రుని కొమ్మున నొక్క పెనుఁ బాపత్రాటన నావఁ గట్టి, సంతసించి డెందంబు నివురుకొని తపస్వలుం దాను నా రాచపెద్ద మీనాకారుండగు వేల్పుటేని నిట్లని పొగడం దొడంగె.

టీకా:

కని = దర్శించి; జలచరేంద్రుని = మీనావతారుని; కొమ్మునన్ = కొమ్మునకు; ఒక్క = ఒక; పెను = పెద్ద; పాప = పాము యనెడి; త్రాటను = తాడుతో; నావన్ = ఓడను; కట్టి = కట్టిసి; సంతసించి = సంతోషించి; డెందంబున్ = గుండెలుమీద; నివురుకొని = మెల్లగారాసుకొని; తపస్వలున్ = ఋషులు; తానున్ = అతను; ఆ = ఆ; రాచపెద్ద = మహారాజు; మీనాకారుండు = మీనరూపుడు; అగు = అయిన; వేల్పుటేనిన్ = మహాదేవుని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అనుచు; పొగడన్ = స్తుతించ; తొడగెన్ = సాగెను.

భావము:

అలా కనబడిన మహా మీనరూపుని కొమ్ముకు సత్యవ్రతుడు ఒక పెద్ద పామును త్రాడుగా చేసి ఆ ఓడను కట్టివేసాడు. సంతోషంతో హృదయాన్ని పదిలపరచుకున్నాడు. ఋషులతోపాటు అతడు విష్ణువును ఈవిధంగా పొగడసాగాడు...

8-724-మ.

"తమలోఁ బుట్టు నవిద్య గప్పికొనుడుం ద్రన్మూలసంసార వి
భ్రములైకొందఱు దేలుచుం గలఁగుచున్ బ్రల్వెంటలన్ దైవ యో
గమునం దే పరమేశుఁ గొల్చి ఘనులై కైవల్య సంప్రాప్తులై
ప్రమదంబందుదు రట్టి నీవు కరుణం బ్రాలింపు మమ్మీశ్వరా!

టీకా:

తమ = వారి; లోన్ = అందు; పుట్టున్ = పుట్టిడి; అవిద్యన్ = అజ్ఞానము; కప్పికొనుడున్ = ఆవరించుకొనును; తత్ = దాని; మూలన్ = వలన; సంసార = భవబంధములందు; విభ్రములు = మిక్కిలిభ్రమలోపడినవారు; ఐ = అయ్యి; కొందఱు = కొంతమంది; తేలుచున్ = కొట్టుకుపోతూ; కలగుచున్ = కలతచెందుతూ; పలు = అనేక; వెంటలన్ = విధములుగా; దైవ = అదృష్టము; యోగమున్ = కలసివచ్చుట; అందున్ = పొందును; ఏ = ఏ; పరమేశున్ = భగవంతుని; కొల్చి = సేవించి; ఘనులు = గొప్పవారు; ఐ = అయ్యి; కైవల్య = మోక్షము; సంప్రాప్తులై = చక్కగాపొందినవారు; ఐ = అయ్యి; ప్రమదంబున్ = అనందమును; అందుదురు = అందుకొనెదరు; అట్టి = అటువంటి; నీవు = నీవు; కరుణన్ = దయతో; పాలింపుము = కాపాడుము; మమ్మున్ = మమ్ములను; ఈశ్వరా = భగవంతుడా.

భావము:

"ఓ భగవంతుడా! తమలో పుట్టిన అజ్ఞానం ఆవరించడం వలన కొందరు ఆ అజ్ఞాన మూలమైన సంసారంలో పడి చిక్కుకుని మోసపోయి కలతపడతారు. అటువంటివారు అదృష్టం వలన

పరమాత్ముడవు అయిన నిన్ను సేవించి మోక్షాన్ని పొంది సంతోషపడతారు. ఆవిధంగా అందరిని ఆదరించే నీవు మమ్ములను కాపాడు.

8-725-ఉ.

కన్నులు గల్గువాడు మఱి **కా**ననివారికిఁ ద్రోవఁ జూపఁగాఁ
జన్మ తెఱంగు మూఢునకు **ప్ర**న్నతిఁ దా గురుఁడౌట సూర్యుడే
కన్నులుగాఁగ భూతములఁ **గా**ంచుచు నుండు రమేశ! మాకు ను
ద్యన్నయమూర్తివై గురువ**వై**యల సద్గతిజాడఁ జూపవే.

టీకా:

కన్నులున్ = కళ్ళు; కల్గు = ఉన్న; వాడు = వాడు; మఱి = అసలు; కానని = కనబడని; వారి = వారల;
కిన్ = కు; త్రోవన్ = దారి; చూపగాన్ = చూపుటకు; చన్న = వెళ్ళెడి; తెఱంగున్ = విధముగ; మూఢున్
= మూర్ఖుని; కున్ = కి; సత్ = మంచి; మతిన్ = మనసుతో; తాన్ = అతను; గురుడు = గొప్పవాడు;
జెటన్ = అగుటచేత; సూర్యుడే = సూర్యుడే; కన్నులున్ = కళ్ళు; కాగన్ = అయ్యుండ; భూతములన్ =
జీవులను; కాచుచున్ = కాపాడుతు; ఉండున్ = ఉండును; రమేశ = విష్ణుదేవా (రమేశుడు - రమ
(లక్ష్మీదేవి) ఈశుడు (పతి), విష్ణువు); మా = మా; కున్ = కు; ఉద్యన్నయమూర్తివి = ఉద్ధరించెడివాడవు;
ఐ = అయ్యి; గురువవున్ = మార్గదర్శకుడవు; ఐ = అయ్యి; అల = అలానే; సత్గ+తుల =
ఉన్నతదతులకు; జాడన్ = దారిని; చూపవే = చూపము.

భావము:

లక్ష్మీపతి! హరీ! సూర్యుడే కన్నులుగా నీవు ప్రాణులను చూస్తూ ఉంటావు. జ్ఞానం లేనివానికి
దుర్బుద్ధి కలవానికి నీవే తండ్రివి. కాబట్టి కన్నులు ఉన్నవాడు కన్నులు లేనివాడికి దారి చూపిన
విధంగా మమ్ములను ఉద్ధరించు. గురుడవై మాకు దారి చూపించు.

8-726-క.

ఇం**గ**లముతోడి సంగతి

బంగారము వన్నె గలుగు **భం**గిని ద్విత్యే

వాంగీకృతుల యథుంబులు

భంగంబులఁ బొందు ముక్తి ప్రాపించు హరీ!

టీకా:

ఇంగలము = అగ్ని; తోడి = తోటి; సంగతిన్ = చేరికవలన; బంగారము = బంగారము; వన్నె = మెరుగును; కలుగు = పొందెడి; భంగిని = విధముగ; త్వత్ = నిన్ను; సేవా = పూజించెడి; అంగీకృతుల = ఒప్పుకునే వారల; అథుంబులున్ = పాపములు; భంగంబులన్ = నాశనమగుటను; పొందున్ = పొందును; ముక్తి = మోక్షము; ప్రాపించున్ = లభించును; హరీ = విష్ణుమూర్తి.

భావము:

హరీ! విష్ణుమూర్తి! బంగారం అగ్నితో చేరడం వలన మేలైన మెరుగు పొందుతుంది. ఆ విధంగానే నిన్ను పూజించే భక్తుల పాపాలు నాశనమై మోక్షం లభిస్తుంది.

8-727-క.

హృదయేశ! నీ ప్రసన్నత

పదివేలవపాలి లేశభాగము కతనం

ద్రిదశేంద్రత్వము గలదట;

తుది నిను మెప్పింప నేది దొరకదు శ్రీశా!

టీకా:

హృదయేశ = నారాయణ (హృదయేశుడు - హృదయ (ఆత్మలకు) ఈశ (ప్రభువు), విష్ణువు); నీ = నీ యొక్క; ప్రసన్నతన్ = అనుగ్రహముయొక్క; పదివేలవపాలి = పదివేలవంతు 1/10000; లేశ = చిన్న; భాగము = భాగము; కతనన్ = వలన; ద్రిదశేంద్రత్వమున్ = దేవేంద్రపదవి; కలదు = కలుగును; అట = అట; తుదిన్ = చివరకు; నినున్ = నిన్ను; మెప్పింపన్ = మెప్పించినచో; ఏది = ఎట్టిభాగ్యము; దొరకదు = లభించకుండును; శ్రీశా = విష్ణుమూర్తి (శ్రీశ - శ్రీ (లక్ష్మీ) ఈశ (పతి), విష్ణువు).

భావము:

పరమాత్మా! హరీ! నీవు హృదయకుహరంలో ఉండే ఈశ్వరుడవు. నీ అనుగ్రహంలో
పదివేలవంతులో ఒక లేశ భాగం వలన దేవేంద్రపదవి కలుగుతుందట. ఇక నీన్ను మెప్పిస్తే,
లభించని భాగ్యం ఏముంటుంది?

8-728-క.

పెఱవాడు గురు డటంచును

గొఱగాని పదంబు చూపఁ గుజనుండగు నీ

నెఱ త్రోవ నడవ నేర్చిన

నఱమఱ లేనట్టిపదమునందు దయాభీ!

టీకా:

పెఱవాడు = పనికిమాలినవాడు; గురుడు = గొప్పవాడు; అంచున్ = అనుకొనుచు; కొఱగాని =
పనికిరాని; పదంబున్ = దారిని; చూపన్ = చూపించగా; కుజనుండు = చెడిపోయినవాడు; అగున్
= అయిపోవును; నీ = నీ యొక్క; నెఱ = మంచి; త్రోవన్ = దారిలో; నడవన్ = వెళ్ళుట; నేర్చిన =
తెలిసినచో; అఱమఱ = భేదము; లేని = లేనిది; అట్టి = అటువంటి; పదమున్ = ముక్తిని; అందున్ =
చెందును; దయాభీ = నారాయణా (దయాభీ - దయకు సముద్రమైనవాడు, విష్ణువు).

భావము:

దయాసముద్రుడవు అయిన శ్రీమహావిష్ణువా! పనికిమాలినవాడిని గొప్ప వాడు అనుకొని
దరిచేరేవారు చెడిపోతారు. నిన్ను నమ్మకొని మంచిమార్గంలో నడవగలిగితే సందేహం లేకుండా
అభేద రూపమైన ముక్తిని పొందుతాడు.

8-729-మ.

చెలివై చుట్టమవై మనస్థితుడవై చిన్నూర్తివై యాత్మవై

వలనై కోర్కులపంటవై విభుడవై వర్తిల్లు నిన్నొల్లకే

పలువెంటబడి లోక మక్కట; వృథా బద్ధాశమై పోయెడిన్

నిలువన్ నేర్చునె హేమరాశిఁ గనియున్ నిర్భాగ్యుఁ డంభశ్యయా!

టీకా:

చెలివి = స్నేహితుడవు; ఐ = అయ్యి; చుట్టమవు = బంధువవు; ఐ = అయ్యి; మనస్థితుడవు = మనసునందు మెదలెడివాడవు; ఐ = అయ్యి; చిన్నూర్తివి = జ్ఞానస్వరూపివి; ఐ = అయ్యి; ఆత్మవు = ఆత్మవు; ఐ = అయ్యి; వలను = అండవు; ఐ = అయ్యి; కోర్కులన్ = కోరికలను; పంటవు = పండించెడివాడవు; ఐ = అయ్యి; విభుడవు = ప్రభువవు; ఐ = అయ్యి; వర్తిల్లు = ప్రవర్తిల్లెడి; నిన్నున్ = నిన్ను; ఒల్లక = అంగీకరించకుండగ; ఏ = ఏవో; పలువెంటన్ = పెక్కింటిపై పేరాశతో; లోకము = లోకులు; అక్కట = అయ్యో; వృథా = అనవసరముగ; బద్ధాశము = లోభములకు లొంగినవారు; ఐపోయెడిన్ = ఐపోయెదరు; నిలువన్ = నిలబెట్టుకొనుటను; నేర్చునే = దక్కించుకొనగలడా, లేడు; హేమ = బంగారపు; రాశిన్ = ముద్దను; కనియున్ = లభించినను; నిర్భాగ్యుడు = అదృష్టహీనుడు; అంభశ్యయా = మత్యావతారా {అంభశ్యయుడు - అంభస్ (నీట) శయుడు (పరుండు వాడు), మత్యావతారుడు, విష్ణువు}.

భావము:

నారాయణా! మత్యావతారా! నీవు స్నేహితుడుగా, బంధువుగా, జ్ఞానస్వరూపుడుగా, మానవుల మనస్సులోనే మసలుతావు. ఆత్మవై అండగా ఉంటావు. ప్రభువు అయి కోరికలు పండిస్తావు. అటువంటి నిన్ను ఆనుసరించకుండా, లోకం ఏవేవో అనవసరపు పేరాశలకు బంధీ అయిపోయి పరుగులు పెడుతుంది. అదృష్టహీనుడు బంగారు రాశి లభించినా దక్కించుకోలేడు కదా.

8-730-ఆ.

నీరరాశిలోన నిజకర్మ బద్ధమై

యచితనిద్రఁ బొంది యున్న లోక

మే మహాత్ముచేత నెప్పటి మేల్కాంచు

నట్టి నీవు గురుఁడ వగుట మాకు.

టీకా:

నీరరాశి = సముద్రము; లోనన్ = అందు; నిజ = తన; కర్మ = కర్మములకు; బద్ధము = లోబడినవాడు;
ఐ = అయ్యి; ఉచితనిద్రన్ = నిద్రలోబడుట; పొంది = పొంది; ఉన్న = ఉన్నట్టి; లోకము = జగత్తును; ఏ
= ఏ; మహాత్మున్ = మహాత్ముని; చేతన్ = వలన; ఎప్పటి = ఎప్పుడును; మేల్కొంచున్ = మేల్కొనునో;
అట్టి = అటువంటి; నీవు = నీవు; గురుడవు = గురువవు; అగుటన్ = అగుట; మా = మా; కున్ = కు.

భావము:

కర్మఫలానికి లోబడి సముద్రంలో మునిగి కూరుకుపోయిన లోకాన్ని మేలుకొలిపే మహాత్ముడవు
నీవు. నీవు దేవతలకు ప్రభువవు. అటువంటి నీవు మాకు గురువవు అయ్యావు.

8-731-క.

ఆలింపుము విన్నప మిదె

వేలుపు గమితేని నిన్ను వేడికొనియెదన్

నాలోని చిక్కు మానిచి

నీలోనికిఁ గొంచుఁ బొమ్ము నిఖిలాధీశా!"

టీకా:

ఆలింపుము = వినుము; విన్నపము = మనవి; ఇది = ఇదిగో; వేలుపు = దేవతల; గమి =
సమూహమునకు; తేని = ప్రభువవు; నిన్నున్ = నిన్ను; వేడికొనియెదన్ = వేడుకొనెదను; నా = నా;
లోని = అందలి; చిక్కున్ = సంకటములను; మానిచి = పోగొట్టి; నీ = నీ; లోని = లోపలి; కిన్ = కి;
కొంచుబొమ్ము = తీసుకొనిపో; నిఖిలాధీశ = నారాయణా (నిఖిలాధీశుడు - నిఖిల (సమస్తమునకు)
అధీశ (పై అధికారి), విష్ణువు).

భావము:

ఓసర్వేశ్వరా! దేవధిదేవా! మా విన్నపాలు మన్నించమంటూ ప్రార్థిస్తున్నాను. నాలోని సంకటాన్ని
తొలగించి నన్ను నీ లోకానికి చేర్చుకోమని వేడుకుంటున్నాను.

అని యిట్లు సత్యవ్రతుండు పలికిన సంతసించి మత్స్యరూపంబున మహాసముద్రంబున
 విహరించు హరి పురాణపురుషుం డగుటం జేసి సాంఖ్యయోగక్రియాసహితయగు
 పురాణసంహిత నుపదేశించె; నమ్మహారాజ ముని సమేతుండై భగవన్నిగదితంబై సనాతనంబగు
 బ్రహ్మస్వరూపంబు విని కృతార్థుం డయ్యె; నతం డిమ్మహాకల్పంబున వివస్వతుం డనం బరగిన
 సూర్యునకు శ్రాద్ధదేవుండన జన్మించి శ్రీహరి కృపావశంబున నేడవ మనువయ్యె; నంత
 నవ్విధంబున బెనురేయి నిండునంతకు సంచరించి జలచరాకారుండగు నారాయణుండు
 తన్నిశాంత సమయంబున.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; సత్యవ్రతుండు = సత్యవ్రతుడు; పలికిన = పలుకగా; సంతసించి =
 సంతోషించి; మత్స్యరూపంబునన్ = మత్స్యావతారముతో; మహాసముద్రంబునన్ =
 మహాసముద్రమునందు; విహరించు = క్రీడించెడి; హరి = విష్ణుమూర్తి; పురాణపురుషుండు =
 ఆదివిష్ణుడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; సాంఖ్యయోగ = సాంఖ్యయోగము; క్రియా =
 ఆచరణతో; సహిత = కూడినది; అగు = అయిన; పురాణసంహితన్ = పురాతనవేదభాగమును;
 ఉపదేశించెన్ = ఉపదేశించెను; ఆ = ఆ; మహారాజ = మహారాజు; ముని = మునులతో; సమేతుండు
 = కూడి ఉన్నవాడు; ఐ = అయ్యె; భగవత్ = భగవంతునిచే; నిగదితంబు = చెప్పబడినది; ఐ = అయ్యె;
 సనాతనంబు = అతిపురాతనము; అగు = అయిన; బ్రహ్మస్వరూపంబున్ = బ్రహ్మజ్ఞానమును; విని =
 విని; కృతార్థుండు = ధన్యుడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అతండు = అతడు; ఈ = ఈ; మహాకల్పంబునన్
 = మహాకల్పమునందు; వివస్వతుండు = వివస్వతుడు; అనంబరగిన్ = అనెడిపేరుకలవాడైన;
 సూర్యున్ = సూర్యున; కున్ = కు; శ్రాద్ధదేవుండు = శ్రాద్ధదేవుడు; అనన్ = అనబడువాడై; జన్మించి =
 పుట్టి; శ్రీహరి = విష్ణుమూర్తి; కృపా = దయ; వశంబునన్ = వలన; ఏడవ = ఏడవ (7); మనువు =
 మనువు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; విధంబునన్ = విధముగ; పెనురేయి =
 ప్రళయకాలము; నిండున్ = పూర్తి అగు; అంతకున్ = అంతవరకు; సంచరించి = విహరించి;
 జలచరాకారుండు = మత్స్యావతారుడు; అగు = అయిన; నారాయణుండు = విష్ణువు; తత్ = ఆ;

నిశాంత = కల్పంతెల్లవారుర్పాము {నిశాంతము - నిశ (రాత్రి, ప్రళయము) అంతము (చివర),
కల్పము ఉదయించబోవుసమయము}; సమయంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఈ విధంగా సత్యవ్రతుడు ప్రార్థన చేయగా విని, మత్స్య రూపంతో సముద్రంలో సంచరిస్తున్న
మహావిష్ణువు సంతోషించాడు. ఆ పరమాత్ముడు సాంఖ్యయోగంతో కూడిన పురాతనమైన
వేదభాగాన్ని అతనికి బోధించాడు. మునులతోపాటు సత్యవ్రతుడు భగవంతుడు చెప్పిన
సనాతనమైన బ్రహ్మజ్ఞానాన్ని తెలుసుకుని ధన్యుడైయాడు. సత్యవ్రతుడు ఈకల్పంలో
వివస్వంతుడని పిలువబడే సూర్యునికి శ్రాద్ధదేవుడు అనే పేరుతో పుట్టి విష్ణువు దయవల్ల
ఏడవమనువు అయ్యాడు. ప్రళయరాత్రి ముగిసి తెల్లవారే పర్యంతమూ ఆవిధంగా విష్ణువు మత్స్య
స్వరూపంతో తిరుగుతున్నాడు.

8-733-మ.

ఉఱ కంభోనిధి రోసి వేదముల కుయ్యున్ దైన్యముం జూచి వేఁ

గఱు లల్లార్చి ముఖంబు సాచి బలువేఁకందోక సారించి మే

మైఱయన్ దొడలు దీటి మీస లదరన్ మీనాకృతిన్ విష్ణుఁ డ

క్కఱటిం దాకి వధించె ముష్టిదళితక్రావున్ హయగ్రీవునిన్.

టీకా:

ఉఱక = ఊరికే; అంభోనిధిన్ = సముద్రమున; రోసి = వెదకి, రోషపడి; వేదముల = వేదములు;
కుయ్యున్ = మొరను; దైన్యమున్ = దీనత్వమును; చూచి = చూసి; వేన్ = వేగముగా; గఱులు =
రెక్కలు; అల్లార్చి = కొట్టుకొని; ముఖంబున్ = నోరు; సాచి = తెరిచి; పలువేకన్ = ఉత్సాహముతో;
తోకన్ = తోకను; సారించి = జాడించి; మేన్ = దేహము; మెఱయన్ = మెరిచెడివిధముగ; దొడలున్
= దొడలను; దీటి = చక్కజేసికొని; మీసలన్ = మీసములు; అదరన్ = అదురుతుండగా; మీనాకృతిన్
= మత్స్యరూపమున; విష్ణుడు = నారాయణుడు; ఆ = ఆ; కఱటిన్ = వంచకుని; తాకి = ఎదుర్కొని;
వధించెన్ = సంహరించెను; ముష్టి = పిడికిలి; దళిత = దెబ్బతో; క్రావున్ = కక్కినవానిని;
హయగ్రీవునిన్ = హయగ్రీవుని.

భావము:

వేదాలు బాధతో మొరపెట్టుకోవడాన్ని ఆ కాళరాత్రి ముగిసే తెల్లవారుజామున విష్ణుమూర్తి కన్నాడు. వేగంగా రెక్కలు అల్లార్చి, నోరు తెరిచాడు; ఉత్సాహంతో తోక ఊగించాడు; మేను మెరపించాడు; దౌడలు చక్క జేసుకున్నాడు; మీసాలు కదిలించాడు; దుష్టుడూ మహాబలిష్టుడూ ఐన హయగ్రీవుణ్ణి హతమార్చాడు.

అష్టమ స్కంధము : ప్రళయావసాన వర్ణన

8-734-వ.

అంతం బ్రళయావసాన సమయంబున.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; ప్రళయ = ప్రళయము; అవసాన = ముగిసిన; సమయంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

అలా హయగ్రీవాసురుణ్ణి సంహరించి వేదాలను ఉద్ధరించే సమయానికి ప్రళయకాలం ముగిసింది.

8-735-నీ.

ఎప్పుడు వేగు నం చెదురు చూచుచునుండు-

మునుల డెందంబులం ముదము నొందఁ,

దెలివితోఁ బ్రక్క నిద్రించు భారతి లేచి-

యోరపయ్యెదఁ జక్క నొత్తి కొనఁగ,

మలినమై పెనురేయి మ్రక్కిన తేజంబుఁ-

దొంటి చందంబునఁ దొంగలింపఁ,

భ్రాణుల సంచితభ్రాగధేయంబులు-

గన్నుల కొలకులఁ గానఁబడఁగ,

8-735.1-తే.

నవయవంబులుఁ గదలించి, యావులించి

నిదురఁ దెప్పటి, మేల్కాంచి, నీల్లి, మలఁగి,

యొడలు విఱుచుచుఁ గనుఁగవ యసుముకొనుచు.

ధాత గూర్చుండె సృష్టి సంధాత యగుచు.

టీకా:

ఎప్పుడు = ఎప్పుడు; వేగున్ = తెల్లవారును; అంచున్ = అని; ఎదురుచూచున్ = ఎదురుచూచుచు;
ఉండు = ఉన్నట్టి; మునులు = ఋషులు; డెందంబులన్ = మనసులు; ముదమున్ = సంతోషము;
ఒందన్ = పొందగా; తెలివి = మెలకువరావడం; తోన్ = తోటి; ప్రక్క = పక్కనే; నిద్రించు = పడుకొన్న;
భారతి = సరస్వతీదేవి; లేచి = లేచి; ఓరన్ = ఓరగా, కొంచముచాటుగా; పయ్యెదన్ = పమిటను;
చక్కనొత్తికొనగ = సరిదిద్దుకోగా; మలినము = మట్టిగొట్టుకుపోయినది; ఐ = అయ్యి; పెనురేయి =
ప్రళయపురాత్రి; ముక్కిన = మాసిపోయిన; తేజంబున్ = తేజస్సును; తొంటి = ఇంతకుపూర్వము;
చందంబునన్ = వలెనె; తొంగలింపన్ = ప్రకాశించుతుండ; ప్రాణులన్ = జీవుల యొక్క; సంచిత =
సంపాదించుకొన్న; భాగధేయంబులున్ = భాగ్యములు, కర్మఫలాలు; కన్నుల = కళ్ళ; కొలకులన్ =
కొనలందు; కానబడగ = కనిపించగా; అవయవంబులున్ = అవయవములను; కదలించి =
కదుపుకొని.

ఆవులించి = ఆవులించి; నిదురన్ = నిద్రనుండి; తెప్పటి = తెప్పరిల్లి; మేల్కాంచి = మేల్కొని; నీల్లి =
నీలిగి; మలగి = కదలి; ఒడలు = వొళ్ళు; విఱుచుచున్ = విరుకొనుచు; కను = కళ్ళు; గవన్ =
రెంటిని; ఉసుముకొనుచు = నులుముకొనుచు; ధాత = బ్రహ్మదేవుడు {ధాత -
సమస్తమునుధరించువాడు, బ్రహ్మ; కూర్చుండెన్ = కూర్చుండెను; సృష్టి = సృష్టిని; సంధాత =
చేయువాడు; అగుచున్ = అగుచు.

భావము:

అలా ప్రళయకాలం ముగిస్తుండటంతో, ఎప్పుడు తెలవారుతుందో అనుకుంటూ ఎదురుచూస్తున్న మునుల హృదయాలు సంతోషించాయి. మైమరచి నిద్రిస్తున్న సరస్వతి లేచి బ్రహ్మ ప్రక్కన కూర్చుండి ఓరగా పైట సర్దుకుంది. ప్రళయకాలం మాసిపోయిన బ్రహ్మ తేజస్సు మరల మిసమిసలాడింది. ప్రాణులు సంపాదించిన పూర్వపుణ్యాలు ఆయన కడకన్నులకు అగుపించాయి. అప్పుడు నిద్రలోవున్న బ్రహ్మదేవుడు అవయవాలను కదిలించాడు. ఆవులించి మేల్కొని నిక్కి ఒడలు విరుచుకుంటూ కన్నులు తుడుచుకున్నాడు. తిరిగి సృష్టి చేయడానికి కూర్చున్నాడు.

8-736-వ.

అయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఆ సమయంలో

8-737-ఆ.

వాసవారిఁ జంపి వాని చేఁ బడియున్న

వేదకోటి చిక్కు విచ్చి తెచ్చి

నిదుర మాని యున్న నీరజాసనునకు

నిచ్చెఁ గరుణతోడ నీశ్వరుండు.

టీకా:

వాసవారిన్ = రాక్షసుని (వాసవారి - వాసవుని (ఇంద్రుని) అరి (శత్రువు), రాక్షసుడు); చంపి =

సంహరించి; వాని = అతని; చేబడి = అపహరింపబడి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; వేద = వేదముల; కోటిన్ =

సమూహముల; చిక్కున్ = చెర; విచ్చి = విడిపించి; తెచ్చి = తీసుకు వచ్చి; నిదురన్ = నిద్ర; మాని =
లేచి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నీరజాసనున్ = బ్రహ్మదేవుని; కున్ = కి; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; కరుణ = దయ;
తోడన్ = తో; ఈశ్వరుండు = విష్ణుమూర్తి;

భావము:

భగవంతుడు ఇంద్రుడి శత్రువు అయిన హయగ్రీవుణ్ణి చంపేసి, వాడు అపహరించిన వేదాల చెర
విడిపించాడు. వాటిని తెచ్చి నిద్ర లేచిన బ్రహ్మదేవుడికి దయతో పూర్వకంగా అప్పగించాడు.

8-738-క.

జలరుహనాభుని కొఱకై

జలతర్పణ మాచరించి సత్యవ్రతుఁ డా

జలధి బ్రతికి మను వయ్యెను;

జలజాక్షునిఁ గొలువ కెందు సంపదఁ గలదే?

టీకా:

జలరుహనాభుని = విష్ణుమూర్తి; కొఱకై = కోసము; జలతర్పణమాచరించి = అర్ఘ్యముసమర్పించి;
సత్యవ్రతుడు = సత్యవ్రతుడు; ఆ = ఆ; జలధిన్ = సముద్రమునుండి; బ్రతికి = బయటపడి; మనువు =
మనువు; అయ్యెను = అయ్యెను; జలజాక్షుని = విష్ణుని; కొలువక = సేవించకపోతే; ఎందున్ =
ఎక్కడైనా; సంపద = ఐశ్వర్యము; కలదే = ప్రాప్తించునా ప్రాప్తించదు.

భావము:

పద్మనాభుడు అయిన విష్ణుదేవుడికి సత్యవ్రతుడు అర్ఘ్యం సమర్పించి ప్రళయ సముద్రంలోనుండి
బయటపడి మనువు అయ్యాడు. ఆ పద్మాక్షుడిని విష్ణువును పూజించకుండా ఐశ్వర్యం ప్రాప్తించదు
కదా!

అష్టమ స్కంధము : మత్స్యావతార కథా ఫలస్పృతి

8-739-ఆ.

జనవిభుండు దపసి సత్యవ్రతుండును

మత్స్యరూపి యైన మాధవుండు

సంచరించినట్టి సదమలాఖ్యానంబు

వినిన వాడు బంధ విరహితుండు.

టీకా:

జనవిభుండున్ = రాజు {జనవిభుడు - జనుల ప్రభువు, రాజు}; తపసి = ఋషి; సత్యవ్రతుండునున్ = సత్యవ్రతుడు; మత్స్యరూపి = మత్స్యావతారుడు; ఐన = అయిన; మాధవుండు = విష్ణువు {మాధవుడు - మాధవి (లక్ష్మీదేవి) భర్త, హరి}; సంచరించిన = మెలగిన; సత్ = మంచి; అమల = స్వచ్ఛమైన; ఆఖ్యానంబున్ = కథను; వినినన్ = విన్న; వాడు = అతడు; బంధవిరహితుండు = భవబంధవిముక్తైనవాడు.

భావము:

రాజఋషియైన సత్యవ్రతుడి భక్తిని; మత్స్యావతారం ధరించిన శ్రీ మహావిష్ణువు మహిమనూ; ప్రకటించే ఈ పుణ్య చరిత్రను విన్నవాడు సంసారబంధాల నుంచి విముక్తుడు అవుతాడు.

8-740-క.

హరి జలచరావతారముఁ

బ్రువడి ప్రతిదినముఁ జదువఁ బరమపదంబున్

నరుఁ డొందు వాని కోర్కులు

ధరణీశ్వర! సిద్ధిఁ బొందుఁ ధృఢము సుమ్మే.

టీకా:

హరి = విష్ణుమూర్తి; జలచరావతారమున్ = మత్స్యావతారమును; పరువడిన్ = క్రమముగ;
ప్రతిదినమున్ = ప్రతిరోజు; చదువన్ = చదువుతుంటే; పరమపదంబున్ = ముక్తిని; నరుడున్ =
మనిషి; ఒందున్ = పొందును; వాని = అతని; కోర్కులున్ = కోరికలు; ధరణీశ్వర = రాజు; సిద్ధిబొందు
= సిద్ధించును; తథ్యము = తప్పదు; సుమ్మీ = సుమా.

భావము:

ఓ రాజా! ప్రతిదినమూ మత్స్యావతారం కథను శ్రద్ధతో చదివేవాడు మోక్షాన్ని పొందుతాడు. అతని
కోరికలు నెరవేరుతాయి. ఇది సత్యం.

8-741-మ.

ప్రళయాంభోనిధిలోన మేన్మఱచి నిద్రంజెందు వాణీశు మో
ముల వేదంబులుఁ గొన్న దైత్యుని మృతిం బొందించి సత్యవ్రతుం
డలరన్ బ్రహ్మము మాటలం దెలిపి సర్వాధారుడై మీనమై
జలధిం గ్రుంకుచుఁ దేలుచున్ మెలగు రాజన్మూర్తికిన్ మ్రొక్కెదన్.

టీకా:

ప్రళయ = ప్రళయకాలమున; అంభోనిధి = సముద్రము; లోనన్ = అందు; మేన్మఱచి = మైమరచి;
నిద్రంజెందు = నిద్రపోయెడి; వాణీశు = బ్రహ్మదేవుని; మోములన్ = ముఖములనుండి; వేదంబులున్
= వేదములను; కొన్న = సంగ్రహించిన; దైత్యుని = రాక్షసుని; మృతింబొందించి = సంహరించి;
సత్యవ్రతుండు = సత్యవ్రతుడు; అలరన్ = సంతోషించునట్లు; బ్రహ్మమున్ = పరబ్రహ్మ; మాటలన్ =
జ్ఞానమును; తెలిపి = తెలియజేసి; సర్వ = సమస్తమునకు; ఆధారుడు = ఆధారమైనవాడు; ఐ =
అయ్యి; మీనము = మత్స్యావతారుడు; ఐ = అయ్యి; జలధిన్ = సముద్రమున; గ్రుంకుచున్ =
ములుగుతూ; తేలుచున్ = తేలుతూ; మెలగు = తిరిగెడి; రాజన్మూర్తి = మహారూపి, విష్ణుమూర్తి; కిన్ =
కి; మ్రొక్కెదన్ = నమస్కరించెదను.

భావము:

ప్రళయసముద్రంలో మైమరచి నిద్రించే బ్రహ్మదేవుడి ముఖాల నుండి వెలువడిన వేదాలను దొంగిలించిన దుష్టరాక్షసుడిని సంహరించి, సత్యవ్రతుడు సంతోషించేటట్లు బ్రహ్మస్వరూపాన్ని తెలిపి, అన్నింటికీ ఆధారుడవు అయి, మత్స్యావతారంతో సముద్రంలో మునుగుతూ తేలుతూ సంచారం చేసిన మహావిష్ణువునకు నమస్కారం చేస్తున్నాను."

8-742-వ.

అని చెప్పి.

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = పలికి.

భావము:

అని ఈవిధంగా శుకయోగీంద్రుడు పరీక్షిన్నరేంద్రునకు చెప్పాడు.

అష్టమ స్కంధము : పూర్ణి

8-743-క.

రాజేంద్ర! దైత్యదానవ

రాజమహాగహన దహన! రాజస్తుత్యా!

రాజావతంస! మానిత

రాజధర్పార్యిత! గుణాఢ్య! రాఘవరామా!

టీకా:

రాజేంద్ర = మహారాజా {రాజేంద్రుడు - రాజులలో ఇంద్రుని వంటివాడు, శ్రీరాముడు};

దైత్యదానవరాజమహాగహనదహన = శ్రీరామా {దైత్య దానవ రాజ మహాగహన దహనుడు -

దైత్యుల యొక్క, దానవుల యొక్క రాజులు అనే గొప్ప అడవిని దహించినవాడు, శ్రీరాముడు;
 రాజస్తుత్య = శ్రీరామా {రాజ స్తుత్యుడు - రాజులచేత స్తుతింపబడువాడు, శ్రీరాముడు}; రాజావతంస
 = శ్రీరామా {రాజా వతంసుడు - రాజులందరిలోను తలమానికమైనవాడు, శ్రీరాముడు}; మానిత =
 మన్నింపదగినవాడైన; రాజధర్పిత = శ్రీరామా {రాజధ ర్పితుడు - రాజధరుని (చంద్రధరుడైన
 శివుని)చే అర్పితుడు, శ్రీరాముడు}; గుణాధ్య = శ్రీరామా {గుణాధ్యుడు - సుగుణసంపన్నుడు,
 శ్రీరాముడు}; రాఘవరామ = శ్రీరామా {రాఘవ రాముడు - రఘువంశలలాముడు, శ్రీరాముడు}.

భావము:

రాజులలో ఇంద్రుని వంటి వాడా! రాక్షస రాజులనే గొప్ప అడవిని కాల్చినవాడా! రాజులచేత
 స్తుతింప బడినవాడా! రాజులలో తలమానికం అయినవాడా! మహానుభావుడైన శివునిచేత
 పూజింపబడినవాడా! గుణసంపన్నుడా! రఘువంశలలామా!

8-744-మాలి.

దివిజరిపువిదారీ! **దేవ**లోకోపకారీ!

భువనభరనివారీ! **పు**ణ్యరక్షానుసారీ!

ప్రవిమలశుభమూర్తీ! **బం**ధుపోషప్రవర్తీ!

ధవళబహుళకీర్తీ! **ధ**ర్మనిత్యానువర్తీ!

టీకా:

దివిజరిపువిదారీ = శ్రీరామా {దివిజరిపు విదారుడు - దివిజరిపు (రాక్షసు)లను విదారుడు
 (సంహరించినవాడు), శ్రీరాముడు}; దేవలోకోపకారీ = శ్రీరామా {దేవలో కోపకారుడు - దేవలోక
 (దేవత లందరికీ) ఉపకారుడు (ఉపకారము చేయువాడు), శ్రీరాముడు}; భువనభరనివారీ = శ్రీరామా
 {భువనభర నివారుడు - భూభారమును నివారించెడివాడు, శ్రీరాముడు}; పుణ్యరక్షానుసారీ =
 శ్రీరామా {పుణ్య రక్షానుసారుడు - పుణ్యాత్ములను కాపాడెడివాడు, శ్రీరాముడు};
 ప్రవిమలశుభమూర్తీ = శ్రీరామా {ప్రవిమల శుభమూర్తి - మిక్కిలి నిర్మలమైన శుభకరమైన రూపము
 కలవాడు, శ్రీరాముడు}; బంధుపోషప్రవర్తీ = శ్రీరామా {బంధు పోష ప్రవర్తి - ఆత్మీయులను పోషించెడి
 వాడు, శ్రీరాముడు}; ధవళబహుళకీర్తీ = శ్రీరామా {ధవళ బహుళకీర్తి - స్వచ్ఛమైన గొప్ప కీర్తి

కలవాడు, శ్రీరాముడు); ధర్మనిత్యానువర్తి = శ్రీరామా {ధర్మ నిత్యానువర్తి - ధర్మమును ఎల్లప్పుడు ఆచరించు వాడు, శ్రీరాముడు}.

భావము:

దేవతల శత్రువులు అయిన రాక్షసులను తెగటార్చినవాడా! దేవతలకు మేలుచేసినవాడా!
భూభారమును నివారించినవాడా! పుణ్యాత్ములను రక్షించేవాడా! నిర్మలమైన శుభకరమైన
రూపంకలవాడా! ఆత్మీయులను పోషించేవాడా! స్వచ్ఛమైన గొప్పకీర్తి కలవాడా! ఎల్లప్పుడూ
ధర్మాన్ని ఆదరించేవాడా! శ్రీరామా!

8-745-గ.

ఇది శ్రీ పరమేశ్వర కరుణాకలిత కవితావిచిత్ర కేసనమంత్రిపుత్ర సహజపాండిత్య పోతనామాత్య
ప్రణీతంబయిన శ్రీమహాభాగవత పురాణం బను మహాప్రబంధంబు నందు స్వాయంభువ
స్వారోచిషోత్తమ తామస మనువుల చరిత్రంబును, గరిమకరంబుల యుద్ధంబును, గజేంద్ర
రక్షణంబును, రైవత చాక్షుష మనువుల వర్తనంబును, సముద్ర మథనంబును, కూర్మావతారంబును,
గరళ భక్షణంబును, అమృతాది సంభవంబును, దేవాసుర కలహంబును, హరి కపటకామినీ
రూపంబున నసురుల వంచించి దేవతల కమృతంబు పోయుటయు, రాక్షస వధంబును, హరిహర
సల్లాపంబును, హరి కపటకామినీరూప విభ్రమణంబును, వైవశ్వత సూర్యసావర్ణి దక్షసావర్ణి
బ్రహ్మసావర్ణి భద్రసావర్ణి దేవసావర్ణీంద్రసావర్ణి మనువుల వృత్తాంతంబులును, బలి
యుద్ధయాత్రయును, స్వర్గవర్ణనంబును, దేవ పలాయనంబును, వామనావతారంబును, శుక్ర బలి
సంవాదంబును, ద్రివిక్రమ విస్ఫురణంబును, రాక్షసుల సుతల గమనంబును,
సత్యవ్రతోపాఖ్యానంబును, మీనావతారంబును నను కథలుఁ గల యష్టమ స్కంధము.

టీకా:

ఇది = ఇది; శ్రీ = శుభకరుడైన; పరమేశ్వర = పరమశివుని; కరుణా = దయవలన; కలిత = జన్మించిన;
కవితా = కవిత్వము చెప్పుటలో; విచిత్ర = అద్భుతమైనవాడూ; కేసనమంత్రి = కేసనమంత్రి యొక్క;
పుత్ర = కుమారుడు; సహజ = సహజసిద్ధముగా; పాండిత్య = పాండిత్యము కలవాడు; పోతన =

పోతన యనెడి; అమాత్య = ప్రెగ్గడచేత; ప్రణీతంబు = సంస్కరింపబడినది; అయిన = ఐన; శ్రీ =
 శుభకరమైన; మహాభాగవతంబు = మహాభాగవతము; అను = అనెడి; మహా = గొప్ప;
 ప్రబంధంబున్ = గ్రంథము; అందున్ = లోని; స్వాయంభువ = స్వాయంభువుడు; స్వారోచిష =
 స్వారోచిషుడు; ఉత్తమ = ఉత్తముడు; తామస = తామసుడు యనెడి; మనువుల = మనువుల
 యొక్క; చరిత్రంబును = కథలు; కరి = గజేంద్రుడు; మకరంబుల = మొసలి; యుద్ధంబును = పోరు;
 గజేంద్రరక్షణంబును = గజేంద్రమోక్షము; రైవత = రైవతుడు; చాక్షుస = చాక్షుసుడు యనెడి;
 మనువుల = మనువుల యొక్క; వర్తనంబును = కథలు; సముద్రమథనంబును =
 సముద్రమథించుట; కూర్మావతారంబును = కూర్మావతారము ఎత్తుట; గరళ =
 కాలకూటవిషమును; భక్షణంబును = భక్షించుట; అమృత = అమృతము; ఆది = మున్నగనవి;
 సంభవంబును = పుట్టుట; దేవ = దేవతల; అసుర = రాక్షసుల; కలహంబును = యుద్ధము; హరి =
 విష్ణువు; కపటకామినీ = జగన్నోహినీ; రూపంబునన్ = అవతారముతో; అసురులన్ = రాక్షసులను;
 వంచించి = మోసగించి; దేవతల్ = దేవతల; కున్ = కు; అమృతంబున్ = అమృతమును;
 పోయుటయున్ = తాగించుట; రాక్షస = రాక్షసులను; వధంబునున్ = వధించుట; హరి =
 విష్ణుమూర్తి; హర = పరమశివుల; సల్లాపంబునున్ = ప్రణయము; హరి = విష్ణుని; కపట = మాయా;
 కామినీ = మోహిని; రూప = రూపముతో; విభ్రమణంబును = మిక్కిలి భ్రమింపజేయుట; వైవశ్వత =
 వైవశ్వతుడు; సూర్యసావర్ణి = సూర్యసావర్ణి; దక్షసావర్ణి = దక్షసావర్ణి; బ్రహ్మసావర్ణి = బ్రహ్మసావర్ణి;
 భద్రసావర్ణి = భద్రసావర్ణి; దేవసావర్ణి = దేవసావర్ణి; ఇంద్రసావర్ణి = ఇంద్రసావర్ణి యనెడి; మనువుల =
 మనువుల యొక్క; వృత్తాంతంబులును = వివరములు; బలి = బలిచక్రవర్తి యొక్క;
 యుద్ధయాత్రయును = దండయాత్ర; స్వర్ణవర్ణనంబును = స్వర్ణము యొక్క వర్ణన; దేవ = దేవతలు;
 పలాయనంబును = పారిపోవుట; వామన = వామనుడు; అవతారంబును = అవతరించుట; శుక్ర =
 శుక్రుని; బలి = బలిచక్రవర్తుల; సంవాదంబునున్ = సంభాషణము; త్రివిక్రమ = త్రివిక్రమరూప;
 విస్ఫురణంబును = విస్తరిల్లుట; రాక్షసుల = రాక్షసుల; సుతల = సుతలమునకు; గమనంబును =
 ప్రయాణము; సత్యవ్రత = సత్యవ్రతుని; ఉపాఖ్యానంబును = కథ; మీనావతారంబునున్ =
 మత్స్యావతారము కథ; అను = అనెడి; కథలు = కథలు; కల = కలిగిన; అష్టమ = ఎనిమిదవ;
 స్కంధము = స్కంధము.

భావము:

ఇది పరమశివుని దయవల్ల కలిగిన కవితాసౌందర్యం కలవాడూ కేశనమంత్రి పుత్రుడూ సహజపాండిత్యుడూ అయిన పోతనామాత్యుడు రచించిన శ్రీమహాభాగవత పురాణం అనే మహాకావ్యంలోని అష్టమస్కంధం. దీనిలో స్వాయంభువుడూ, స్వారోచిషుడూ, ఉత్తముడూ, తామసుడూ అనే మనువుల చరిత్రమూ; ఏనుగుకూ మొసలికీ జరిగిన పోరాటమూ; శ్రీహరి గజేంద్రుణ్ణి కాపాడడం; రైవతుడూ, చాక్షుషుడూ అనే మనువుల చరిత్రమూ; దేవదానవులు సముద్రాన్ని మధించడం; పరమేశ్వరుడు విషాన్ని మ్రింగడం; పాలసముద్రంలో అమృతం మొదలైనవి పుట్టడం; దేవతలకూ రాక్షసులకూ పోరాటం జరగడం; విష్ణువు మోహిని రూపంతో రాక్షసులను మోసగించి దేవతలకు అమృతాన్ని పోయడమూ; రాక్షససంహారమూ; శివకేశవుల సరస సంభాషణం; విష్ణువు మోహిని రూపంతో శివుణ్ణి భ్రమింపచేయడం; వైవస్వతుడూ, సూర్యసావర్ణి, దక్షసావర్ణి, బ్రహ్మసావర్ణి, ధర్మసావర్ణి, భద్రసావర్ణి, దేవసావర్ణి, ఇంద్రసావర్ణి అనే మనువుల వృత్తాంతమూ; బలిచక్రవర్తి యుద్ధానికి వెళ్ళడమూ స్వర్గలోకవర్ణనమూ; దేవతల పలాయనం; వామనావతారమూ; శుక్రాచార్యుడు బలిచక్రవర్తుల సంభాషణమూ; వామనుని త్రివిక్రమస్ఫురణమూ; రాక్షసులు సుతలానికి వెళ్ళడమూ; సత్యవ్రతుని వృత్తాంతమూ; మత్స్యావతార చరిత్రమూ అనే కథలు ఉన్నాయి.

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ!!

ఓం! ఓం! ఓం!

ఓం! శాంతిః! శాంతిః! శాంతిః!

సర్వే జనా స్సుఖినో భవతు!!